

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

1970-2020 YILLARI ARASI
ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE SİYASAL KÜLTÜR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DİLAY NAKİŞ

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

1970-2020 YILLARI ARASI

ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE SİYASAL KÜLTÜR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DİLAY NAKIŞ

DOÇ. DR. UĞUR DURMAZ

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Büyük milletler, kültürlerini yaşatarak var olmaya devam etmektedir. Geniş bir coğrafyaya sahip olan Türk milleti, bekası için Türk kültürünü yaşatmak mecburiyetindedir. Türk kültürünün zenginliği içerisinde bir çalışma konusu olan âşıklık geleneği şaman, kam-ozan geleneğinden gelen bir ata mirasıdır.

Şaman, baksı- ozan- âşıklık sürecinde başta devleti ve toplumu yönlendirme gibi görevleri üstelenen kültür aktarıcılarının konumu, toplumun verdiği değerle birlikte geleneğinin tarihi geçmişindeki gücünü ortaya koymaktadır. Bu güçlü gelenek, bugün hem yeni formlar kazanarak hem de geleneğin usullerini devam ettirerek yaşamaktadır. Âşıklık geleneği gibi Türk kültürünün bir parçası olan değerlere sahip çıkarak anlatmak ve yaşatmak ise Türk milletinin vazifelerinden biridir.

Rehberim Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün “Türkçülük öyle şerefli bir bayraktır ki bu bayrağı vatanın her köşesinde durmadan dalgalandırmak her Türk'ün ilk ve milli vazifesidir” ve “Yetiştirilecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel, her şeyden evvel Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine, millî ananelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir” sözlerinde ifade ettiğı gibi Türk kültürüne hizmet ederek bu bayrağı taşımak ve gelecek nesillere aktarmak en büyük gayemdir.

Başta beni milli görev bilinciyle yetiştiren aileme, lisans döneminden itibaren desteğini hiç esirgemeyen çok kıymetli hocam Prof. Dr. Nebi Özdemir'e, kişisel donanımımı ihtisas kütüphanesi oluşturarak başlatan ve bugünkü çalışma disiplini bana veren çok değerli hocam Prof. Dr. Gülin Öğüt Eker'e, lisans dönemlerimin ilk zamanlarından itibaren beni cesaretlendiren ve çalışmam için birçok olanak tanıyan çok değerli hocam Prof. Dr. Gülay Mirzaoğlu Sivacı'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yüksek lisans tezimde bana yol gösteren değerli danışman hocam Doç. Dr. Uğur Durmaz'a ayrıca teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

DİLAY NAKIŞ

Bursa, 2021.

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
SİMGELER VE KISALTMALAR	VI
ŞEKİL, TABLO, GRAFİK, RESİM VB. LİSTESİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

1.1. Kültür ve Siyaset Kavramları.....	4
1.2. Siyasal Kültür Kavramı, Özellikleri ve Türleri	24
1.3. Kültür ve Siyaset İlişkisinin Edebiyata Yansıması	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN ANA HATLARI VE ÂŞIKLIĞIN SİYASETLE İLİŞKİSİ

2.1. Tarihi Süreç İçerisinde Âşıklık Geleneği	53
2.1.1. Âşık ve Âşıklık Kavramı.....	53
2.1.2. Şaman/Kam/Baksı-Ozan-Âşık Geçişi	57
2.1.3. Yüzyıllara Göre Âşıklık Geleneği.....	70
2.2. Âşık Olabilme Süreçleri	86
2.2.1. Usta-Çırak İlişkisiyle Yetişme.....	87
2.2.2. Mahlas Alma.....	90
2.2.3. Saz Çalabilme.....	91
2.2.4. Doğaçlama Söyleme ve Atışma Yapabilme.....	93
2.2.5. Rüya Görme ve Bade İçme.....	95

2.3. Âşıklık Geleneği ve İcra Ortamları.....	100
2.3.1. Âşıklık Geleneğini Aktaran Kültür Ortamları.....	100
2.3.1.1. Sözlü Kültür Ortamı.....	101
2.3.1.2. Yazılı Kültür Ortamı.....	105
2.3.1.3. Elektronik Kültür Ortamı.....	111
2.3.2. Âşıklık Geleneğinin İcra Edildiği Kurumlar.....	121
2.3.2.1. Medreseler ve Tekkeler.....	121
2.3.2.2. Hanlar ve Kervansaraylar.....	126
2.3.2.3. Konaklar ve Köy Odaları.....	128
2.3.2.4. Kahvehaneler.....	131
2.3.2.5. Pazar ve Panayırılar.....	139
2.3.2.6. Âşık Bayramları ve Salon Programları.....	142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1970-2020 YILLARI ARASI ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE SİYASAL KÜLTÜRÜN İZLERİ

3.1.1970-2020 Yılları Arasında Türkiye’de Siyasal Hayat.....	149
3.2. Siyasal Kültür Bağlamında Âşık Şiirinin Tematik	

Sınıflandırılması	206
3.2.1. Atatürk ve Milli Değerli Konu Alan Âşık Şiiri.....	208
3.2.2. Toplumsal ve Siyasal İdeolojileri Konu Alan Âşık Şiiri.....	261
3.2.3. Siyasi Aktörleri Konu Alan Âşık Şiiri	338
3.2.4. Toplumsal Düzeni, Sistemi Konu Alan Âşık Şiiri.....	383
3.2.5. Toplumsal, Siyasal ve Askeri Olayları Konu Alan Âşık Şiiri....	484

SONUÇ	596
KAYNAKLAR.....	602
ÖZGEÇMİŞ	645

ÖZET

Kültür, edebiyat ve siyaset arasındaki etkileşim her dönemde devam etmektedir. Belli bir kültürü temsil eden ve bir toplumun bireyi olan sanatçı, yaşadığı çağın temsilcisi ve sözcüsü olarak eserlerinde hem toplumu yansıtmakta hem de topluma yön vermektedir.

Şaman-ozan-âşık değişim ve dönüşümünü yaşayarak bugüne gelen âşık geleneği, toplumla her dönem iç içe olmaktadır. Tarihi süreç içerisinde tanımlamalarıyla birlikte görevleri de değişen gelenek temsilcileri, toplumda saygın bir değere sahip olarak devlet ve toplum arasında iletişimi sağlayan bir görevle hem devlet hem toplum tarafından önem verilmiş bilge bir kişi özelliği taşımaktadır. Bu durum gelenek temsilcilerinin her dönemde devletle yakından ilişkide olmasına neden olmaktadır. Böylece devleti koruyan ve devletin çıkarlarını düşünen bir görev üstlenmektedir.

16. Yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında âşık adıyla nitelendirilen kültür aktarıcıları, 1970-2020 yılları arasında yaşadıkları dönemin toplumsal ve siyasal olaylarından geri durmayarak şiirlerinde düşüncelerini cesurca dile getirmektedir. Âşıklık geleneğinde her ne kadar daha çok lirik konularda şiirler söylendiği görülse de âşıklar, her dönemde yaşadıkları çağa karşı bir vazife üstlenerek toplumu ve toplumun sorunlarını anlatmaktadır. Bu vazifeye âşıklar, kendilerini halkın sözcüsü görmekte ve hangi siyasal ideolojiyi benimsemiş olursa olsun hep yaşadıkları topraklarda hüküm süren devletin de destekçisi olmaktadır.

Çeşitli siyasal ideolojiler benimseyen âşıklar, düşünce biçimlerini olaylara yaklaşımlarıyla şiirlerinde yansıtmaktadır. Toplumun bir üyesi ve kültür aktarıcısı olan âşıklar, toplumsal ve siyasal olaylara karşı düşüncelerini şiirlerinde dile getirerek kitleler yaratmakla birlikte siyasal kültürün bir parçası olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık Geleneği, Siyasal Kültür, Siyaset, Kültür, Edebiyat.

ABSTRACT

The interaction between culture, literature, and politics continues in each period. The artist represents a certain culture as an individual, a transmitter, and a public speaker in society by addressing the community. The shaman-bard-minstrel and minstrelsy tradition should relate to society by witnessing the change and the conversion in each period. Culture transmitters who have been changed their duties in the historical process have provided the communication between the state and the society as notable people. Besides, they have the characteristics of a wise person both in the state and in society. In this case, culture transmitters cause a close relationship with the state in each period. Thus, it has a duty that protects the state and considers the benefits of the state.

Culture transmitters who are called minstrels in the field of Anatolia since the 16th century utter their thoughts and their poems bravely between the years 1970 and 2020. Even though lyrical poems are uttered in the minstrelsy tradition mostly, minstrels tell the society and the issues of society by taking responsibility in each period. Minstrels see themselves as public speakers, and they are also a supporter for the state regardless of political ideology at that time.

Minstrels who support various political ideologies reflect the way of thinking and approach to the events in their poems. Whereas minstrels who are a member of the society and culture transmitters utter their thoughts against social and political events, they are part of the political culture by forming the masses.

Keywords: Minstrelsy tradition, political culture, politics, culture, literature.

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB:** Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP: Anavatan Partisi
AP: Adalet Partisi
ASALA: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia- Ermenistan Gizli Ordusu
AYM: Anayasa Mahkemesi
BAE: Birleşik Arap Emirlikleri
BDP: Barış ve Demokrasi Partisi
BM: Birleşmiş Milletler
CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA: Central Intelligence Agency-ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DEP: Demokrasi Partisi
DEVGENÇ: Türkiye Devrimci Genç Dernekleri Federasyonu
DGM: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DHKP-C: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DSP: Demokratik Sol Parti
DTP: Demokratik Toplum Partisi
DYP: Doğru Yol Partisi
EOKA: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston-Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü
EYT: Emeklilikte Yaşa Takılanlar
FBI: Federal Bureau of Investigation- Federal Soruşturma Bürosu
FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü
FİBA: Fédération Internationale de Basketball Association-Uluslararası Basketbol Federasyonu
FİFA: Fédération Internationale de Football Association- Uluslararası Birlik Futbolu Federasyonu
HADEP: Halkın Demokrasi Partisi
HDP: Halkların Demokratik Partisi
HEP: Halkın Emek Partisi
HES: Hidroelektrik Santralleri
HP: Halkçı Parti
IMF: Internatiol Monetary Fund- Uluslararası Para Fonu
İŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti
İETT: İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri
İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi
KCK: Koma Civakên Kurdistan- Kürdistan Topluluklar Birliği
KDV: Katma Değer Vergisi
KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KHK: Kanun Hükmünde Kararname
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTÜ: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MÇP: Milliyetçi Çalışma Partisi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
MGK: Milli Güvenlik Konseyi /Kurulu
MGP: Milli Görüş Partisi
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD: İsrail'in ulusal istihbarat teşkilatı
MÖ: Milattan Önce
MSP: Milli Selamet Partisi
NATO: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
ÖSYM: Ölçme Seçme Yerleştirme Merkezi
PKK: Partîya Karkerên Kurdistanê- Kürdistan İşçi Partisi
PTT: Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat- Demokratik Birlik Partisi
RP: Refah Partisi
SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SİHAFO: Sivas Fasıl Heyeti Âşıklar ve Halk Oyunları Derneği
SMO: Suriye Milli Ordusu
SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi
SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu
TAK: Teyrêbazên Azadiya Kurdistan- Kürdistan Özgürlük Şahinleri
TANAP: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TDK: Türk Dil Kurumu
TEOG: Temel Eğitimden Orta Eğitime Geçiş
THK: Türk Hava Kurumu
THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
THY: Türk Hava Yolları
TİHA: Taarruzî İnsansız Hava Aracı
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOGG: Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu
TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTB: Türk Tabipleri Birliği
UEFA: Union of European Football Associations- Avrupa Futbol Federasyonları Birliği
YHT: Yüksek Hızlı Tren
YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu
YPG: Yekîneyên Parastina Gel- Halk Koruma Birlikleri
YSK: Yüksek Seçim Kurulu
YTL: Yeni Türk Lirası
YTP: Yeni Türkiye Partisi

TABLolar LİSTESİ

TABLO 1: Siyaset tanımına farklı yaklaşımlar.....	23
TABLO 2: Siyasal kültür türleri.....	28
TABLO 3: 1960-1980 dönemi cumhurbaşkanları.....	155
TABLO 4: 1960-1980 dönemi başbakanları ve hükümetleri.....	156-157
TABLO 5: 1965-1980 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları.....	157-161
TABLO 6: 1980-1990 dönemi cumhurbaşkanları.....	163
TABLO 7: 1980-1990 dönemi başbakanları ve hükümetleri.....	163-164
TABLO 8: 1980-1990 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları.....	164-168
TABLO 9: 1990-2000 dönemi cumhurbaşkanları.....	174
TABLO 10: 1990-2000 dönemi başbakanları ve hükümetleri.....	174-175
TABLO 11: 1990-2000 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları.....	175-180
TABLO 12: 2000-2020 dönemi cumhurbaşkanları.....	181
TABLO 13: 2000-2020 dönemi başbakanları ve hükümetleri.....	182
TABLO 14: 2000-2020 yılları arası Türkiye’de yaşanan saldırı olayları/ bombalı eylemler.....	182-183
TABLO 15: 2000-2020 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları.....	184-206

GÖRSEL, RESİM LİSTESİ

GÖRSEL 1: Âşık İhsani'nin kitap kapağı.....	108
GÖRSEL 2: Âşık İhsani'nin 45lik Balta plağının kapak görseli.....	108
GÖRSEL 3: Âşık İhsani'nin “Yaşamak Bu Değil” isimli kaset kapağı.....	109
GÖRSEL 4: Ozan Arif'in “Sürgün” albümünün kapak görseli.....	109
GÖRSEL 5: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nin etkinlik afişi.....	110
GÖRSEL 6: Gazi Üniversitesi'nin etkinlik afişi.....	110
GÖRSEL 7: Unesco Türkiye Mili Komitesi ve Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'nin çevrimiçi etkinlik afişi.....	111
GÖRSEL 8: Âşık Emekçi'nin “Yürüyün Gençler” 45lik plak kapağı.....	115
GÖRSEL 9: Devrimci Ozanlar kasetinin kapağı.....	116
GÖRSEL 10: Seçim müziklerinden biri Ülkü Plak'ın “Bozkurt Marşı” 45lik plak.....	116
GÖRSEL 11: Ozan Arif'in plak kapağı.....	117
GÖRSEL 12: 1970'li yılların Halk Ozanlarının şiirlerinden oluşan müzik listesi tanıtım afişi.....	118
GÖRSEL 13: Halk Ozanları kullanıcı sayfasında yer alan politik şiirlerin video oynatma listesi.....	118
GÖRSEL 14: Siyasal bir kimliğe sahip olan Şah Turna'nın kullanıcı sayfasında yer alan video oynatma listesi... ..	119
GÖRSEL 15: Âşık Devai'nin Facebook sayfasının kapak görüntüsü.....	120
GÖRSEL 16: Âşık Devai'nin Facebook sayfasının görüntüsü	120

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 1: Siyasal kültür, siyasal toplumsallaşma, siyasi kurumlar ve siyasal davranışın etkileşimi... ..	35
---	----

GİRİŞ

Müzik ile şiir söyleme eylemi Türk kültür tarihinde İslamiyet öncesi döneme kadar gitmektedir. Şamanların gerçekleştirdiği törenlerle başlayan süreç, birtakım görev değişiklikleriyle birlikte İslamiyet dönemiyle ozana ve 16.yüzyıldan itibaren ise âşıklığa dönüşerek devam etmektedir.

Tarihi süreç içerisinde değişen ve dönüşen âşıklık geleneği hem nesir hem nazım şekliyle sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamıyla varlığını korumaktadır. Bu bağlamda geleneği icra eden ve bir kültür aktarıcısı olan âşıklar, birçok konuyu eserlerinde dile getirmektedir. Nitekim çalışmanın esas amacı; bu konular arasında âşıkların yaşadıkları dönemde söyledikleri toplumsal ve siyasal içerikli şiirlerini tespit etmek ve siyasal kültür bağlamında incelemektir.

Şaman-ozan-âşık dönüşüm sürecinde yüklenen görevlerin değişimiyle birlikte âşıkların toplumsal değerleri aktarma ve eğitici görevi üstlenme vazifelerinin olduğunu göstermek, âşıkların birçok toplumsal konuyu nasıl aktardıklarını inceleyerek siyasal ideolojileri tespit etmek, böylece âşıklık geleneğinin siyasi kültür kavramıyla ilişkilendirerek açıklamak ve günümüzde âşıkların söylediği şiirlerin dijital kültürde nasıl yer aldığını belirtmek çalışmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır.

Çalışmada belirtilen amaçların gerçekleştirilebilmesi için araştırma esnasında âşıklar, toplumsal ve siyasal sorunları aktarır mı ve aktırırsa bunu nasıl şiirlerinde işler; âşıklar, düşünceleriyle toplumu yönlendirir mi ve belli bir kitle yaratır mı; âşıklar, siyasi ideolojilerini doğrudan aktarır mı ve bu nedenle âşıkların yaşadığı sorunlar olmuş mudur; âşıklar, siyasi ideolojilerini saz ve sözle nasıl birleştirir, en çok işledikleri temalar nelerdir; politik olan âşıklar, günümüz dijital kültüründe nasıl görünmektedir soruları sorularak yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada konuya dair oluşturulan soruları cevaplandırabilmek için araştırmanın yaklaşımı ve yöntemi olarak halkbiliminin kuramları ve araştırma teknikleri kullanılmıştır. Bu bağlamda halkbilimi kuramlarından biri olan bağlam merkezli halkbilimi kuramından işlevsel halkbilimi ile performans teorisine esas alınarak inceleme yapılmıştır. İşlevsel halkbilimi kuramı ile folklorun işlevlerinden değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme, eğlenme ve eğlendirme, toplumsal ve kişisel

baskılardan kurtulma ile eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılma işlevi olmak üzere İlhan Başgöz'ün protesto işleviyle birlikte âşıkların icralarını bu işlevlerle gösterilmesi hedeflenmiştir. Performans teorisine de icracı-metin-dinleyici arasında önemli değer taşıyan bağlamın önemini âşıkların yaşadıkları dönemle ve anlattıkları konularla ilişkilendirerek âşıkların buldukları bağlama göre şiirlerini nasıl icra ettikleri tespit edilmek istenmiştir.

Çalışmada halkbiliminin araştırma tekniklerinden kaynak tarama, gözlem ve görüşme esas alınarak çalışmanın metodu belirlenmiştir. Kaynak taraması ile daha önce hazırlanmış çalışmalar arasında bulunan bilhassa alanda başat olan kitap, tez, makale kaynaklarıyla literatür çalışması yapılmış ve âşıkların dijital kültürde bulunan kayıtları incelenmiştir. Bununla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kayıtlı bulunan âşıkların listesi temin edilmiş ve liste analiz edilmiştir. Gözlem teknikleri arasında bulunan belgeler üzerine yapılan gözlem, kapsamlı gözlem, yoğun gözlem (sistemik gözlem ve basit gözlem olarak yer alan katılımlı ve katılımsız gözlem) tekniklerinden belgeler üzerinden yapılan gözlem önceliğinde âşıkların performanslarını ve çalışma konusuyla ilgili şiirleri kayıt edilip deşifre edilmiştir. Yoğun gözlem tekniği ise dünyada yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Nitekim bir başka araştırma tekniği olan görüşme de salgın nedeniyle kullanılamamıştır.

Çalışmada araştırma alanı olarak sözlü, yazılı, elektronik kültür incelemiş ve araştırmanın kaynakları bu alanlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Kaynakların taranması ile başlayan araştırma verilerin toplanması, sınıflandırılması ve değerlendirilmesiyle devam etmiştir. Bu bağlamda veriler, Covid-19 salgını nedeniyle bilhassa dijital kültür ortamında bulunan kayıtlar üzerinden toplanmış ve siyasal kültür bağlamında tematik ve kronolojik sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan temin edilen kayıtlı âşıklar listesinden veriler de tespit edilmiştir. Söz konusu olan liste, 1970 yılından bugüne kadar kayıtlı bulunan âşıkları kapsamaktadır. Âşıklarla birlikte Zâkirler, halk şairleri, kalem şairlerinin de isimleri yer almaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde toplam 684 âşık; konuyla ilgili de 162 âşık tespit edilmiş, 53 âşık üzerinde ise çalışılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kayıtlı bulunan âşıkların analiziyle gerçekleştirildiği için bu çalışmanın başlığı, kayıt altına alınmaya başlanan âşıkların tarihinden başlamakta ve bugüne kadar gelmektedir.

Kayıtlı bulunan âşıklar üzerinden konu ile ilgili âşıkların seçimi ise âşıklık geleneğinin kabulleri arasında bulunan saz çalma niteliğinin öncelik alınmasıyla birlikte tematik sınıflandırma yapılan başlıkların her birinde şiirinin bulunması ve şiir gücünün etkililiğiyle gerçekleşmiştir. Tüm bu araştırma yöntemiyle ortaya çıkan verilerin sonucunda çalışmanın bölümleri oluşturulmuştur. Böylece ilk bölümünde kültür, siyaset ve siyasal kültürün tanımları yapılmış ve kültür ile siyaset arasındaki ilişkinin edebiyat ürünlerine nasıl yansıdığı, kültür-siyaset-edebiyat etkileşiminin nasıl olduğu gösterilmiştir. İkinci bölümde âşıklığının geleneğinin ana hatları, siyaset kavramıyla ilişkilendirilerek siyasal kültür bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak üçüncü bölümde ise âşıklık geleneğinin ürünlerinin hangi bağlamla ortaya çıktığını gösterebilmek için 1970-2020 yılları arasındaki Türkiye'nin siyasal yaşamının tarihçesinin çerçevesi çizilmiştir. Bu doğrultuda seçilen âşıkların şiirleri tematik ve kronolojik olarak sınıflandırılarak folklorun işlevleriyle ele alınmıştır.

Kısaca bu çalışmanın tezi, tarihi süreç içerisinde âşıkların daha çok lirik konular üzerinde söyledikleri şiirle bilinir olmasının yanı sıra toplumsal ve siyasal olayları aktaran bir görevleri bulunduğunu ve siyasi ideolojileriyle toplumu yönlendirerek siyasal kültürün bir parçasını olduğunu göstermektedir.

1.BÖLÜM

1. TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

1.1. Kültür ve Siyaset Kavramı

Kültür ve siyaset kavramları, bir toplumun var oluşunda ve devamlılığında önemli bir rol üstlenen dinamik bir yapıdır. Bu nedenle kültür ve siyaset kavramları açıklamak ve bu kavramların toplumla ilişkisini ortaya koymak yerinde olacaktır.

Sosyal bilimlerde kültür kavramının çok sayıda tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlamadaki çeşitliliğe dair Tucker, Kroeber ve Klockholn'un 1952 yılında yaptığı *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions* çalışmasından hareketle *Political Culture and Leadership in Soviet Russia* adlı eserinde birbirinden farklı 164 kültür tanımının yapıldığını ifade etmektedir (Sitembölükbaşı, 1997: 251). Bu tespit farklı tanımlamaların olması, kültür kavramının tarihi süreç içerisinde birtakım anlam genişlemesine veya değişmesine maruz kaldığını; aynı zamanda ortak ve tek bir kültür tanımının olmadığını göstermektedir.¹

Kültür kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde ilk olarak “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” anlamıyla; ikinci olarak da “bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” tanımıyla yer almaktadır.² Sosyal bilimler sözlüğünde ise “yeryüzün beşeri hayatın başlangıcından bugüne kadar insanoğlu tarafından üretilmiş olan her şey; bir birey veya topluluğun yaşam tarzını biçimlendiren örf, adet, gelenek ve görenek ile alışkanlıklar, davranışlar ve inançlar toplamı” (Demir ve Acar, 1999: 143) olarak ifade edilmiştir.

Tarihi süreç içerisinde hem semantik hem de etimolojik açıdan ele aldığımızda kültür kelimesi, Fransızca *cultura* kelimesinden gelmektedir. Bununla birlikte Latince *colere* kelimesi olarak sürmek veya ekip biçmek anlamıyla kullanılmıştır.

¹ Var olan kültür tanımlarının hepsini çalışmamızda yer vermek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle konumuza ışık tutacak kültür tanımlamalarını açıklamak daha doğru olacaktır.

² Erişim tarihi: 29.12.2020 (<https://sozluk.gov.tr/>).

Nitekim bu anlamıyla beraber 17.yüzyıla kadar Fransızcada da kullanılmaya devam etmiştir. Bu nedenle ekin anlamına gelen *cultura* kelimesi, birebir çevrilerek Türkçe sözlükte kültür kelimesi ve ekin anlamı olarak yerini almıştır. Ekin anlamının dışından farklı olarak ilk kez Voltaire, kültür kelimesini insan zekâsının oluşumu ve gelişimi anlamında kullanmıştır. Bu kullanımın ardından kültür kelimesi, Almancaya geçerek 1793 yılında sözlükte yer almış ve etnolog Klemm, *İnsanın Genel Kültür Tarihi* eserinde uygarlık ve kültürel evrim anlamında açıklanmıştır. Bu gelişmenin devamında kavram, farklı kültürler arasında yaygınlaşmaya başlamış ve İspanyolca, İngilizce ve Slav dillerinde kullanılmaya başlamıştır. Böylece ilk bilimsel kültür tanımı 1871 yılında İngiliz antropolog Tylor tarafından yapılmıştır (Güvenç, 1996: 96). Tylor’a göre kültür, “toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği, edindiği, bilgi sanat gelenek görenek ve benzeri yetenek beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” (Güvenç, 1996: 101).

19. yüzyılın sonu ile 20.yüzyılın başında Fransızlar ve İngilizler kültür kavramı yerine uygarlık kelimesini kullanmaya başlamış ve uygarlık kelimesi; bilim, felsefe, teknoloji, endüstri gibi alanlarda önde olan anlamıyla ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda kültür kelimesi barbarlık, ilkelik ya da az gelişmiş uygarlık anlamlarını taşımaya başlamıştır. Bu durumda Fransız ve İngiliz uygarlığından geri kalan Almanlar, kendilerini böyle bir tanımlamada rahat hissederek iki ülkeye karşı Alman kültürü yaratmıştır. Nitekim Batılı etnologlar, araştırmaları sonucunda keşfettikleri hiç de barbar görünmeyen küçük, basit ve barışçı uygarlıkları da kültür tanımlaması içinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda Marx, daha genel bir kültür tanımı yaparak “kültürün doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şey” (Güvenç, 1996: 96) olarak açıklamıştır. Kısaca tarihi süreç içerisinde kültür, “Başlangıçta toprağı isleme eylemeni anlatmak için kullanılan terim, XVII. yy. dan bu yana düşünüş yeteneklerinin geliştirilmesini anlatmak üzere kullanılmaya başlanmıştır. XVIII. yy. da insanlığın geçirdiği gelişme evrelerini saptamaya çalışan ve bu gelişmenin ilerleme yönünde olduğuna inanan Alman tarihçileri, toplulukların kaydettiği bu ilerlemeyi anlatmak üzere kültür terimi kullanmışlardır. Terim böylelikle ahlaksal bir anlam kazanmıştır. Zaten bu anlamda her biri belli bir kültürel gelişme evresiyle düşümdeşen tarihsel dönemler birbirinden ayrılmaktaysa da değişik kültürler yerine tek bir kültürden söz edilmekteydi. XIX. yy. sonunda İngiliz antropologları kültür terimini, etnografya tarafından incelenen, toplumlara özgü olan düşünce ve eylem biçimleri, inançlar, değer

sistemleri, simgeler ve tekniklerin tümünü anlatmak üzere kullanmışlardır” (Duverger, 1989: 73-74). Nitekim kültür sözcüğünü dört farklı kullanımda özetlemek mümkündür. “Bilim alandaki kültür: uygarlıktır. Beşeri alandaki kültür: eğitim sürecinin ürünüdür. Estetik alandaki kültür: güzel sanatlardır. Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür: üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme” (Güvenç, 1996: 97). İlk olarak toprak işleme anlamında kullanılan kültür kavramı, tek bir kültürü kapsarken zamanla toplumsal yaşam tarzına dönüşerek birçok kültürü içine alan ve bir toplumun tüm değerlerini yansıtan genel bir anlam kazanmıştır.

Tarihi sürece göre değerlendirme yapan Duverger kültürü “bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden, rolleri oluşturan düzenlenmiş bir davranışlar, düşünceler ve duyular bütünü” (Duverger, 1989: 74) olarak açıklamıştır. Durkheim’in toplumsal eylem anlayışından yola çıkılarak yapılan bu kültür tanımına Nihat Nirun da destek vermiştir. Nirun’a göre kültür “davranışlar, inançlar ve değer yükümleri ile birlikte beliren adetler, örfler normlar ve müesseseler olarak düşünüldüğünde sosyal hayat alanında insanın neleri yapıp neleri yapmayacaklarını işaret ederek fertlere belirli davranış kalıpları sunar. Böylece bir takım kültür normları fertleri bir arada tutabilmekte, düşünce ve davranışlarını etkileyerek onlara baskı yapmakta, kendilerini onlara zorla kabul ettirmektedir” (Nirun, 1991: 76-77). Durkheim’in toplumsal eylem anlayışı doğrultusunda oluşan bu iki kültür tanımında etkili olan inanç, davranış ve değerlerin bireye aktarılmasında topluma aktif, bireye pasif rol yüklemiştir; ancak bireyin içselleştirme aşamasında bireyi etkileyen faktörler önem taşıdığı için bireysel etkenleri yok sayan bu yaklaşımlar kültürü açıklamada eksik kalacaktır (Akay, 2006: 63). Nitekim toplumu oluşturan bireye inanç, davranış ve değerlerin aktarılmasında etkili olan unsurlar da kültürün bir parçasıdır; çünkü kültür, “umumi olarak inançlar, değer hükümleri, örf ve âdetler, zevkler, kısaca insan tarafından yapılmış ve yaratılmış her şey” dir (Kafesoğlu, 2013: 15). Bauman’ın da “kültürün insani bir eylem alanı” (Bauman, 1998: 159) olduğunu belirtmesi bu bilgileri güçlendirmektedir.

Kültür, aynı zamanda toplumun bir yaşam tarzını oluşturmakta ve nesillere aktarımını sağlamaktadır. Bu bağlamda “kültür bir yaşam tasarımı ve insanların davranışlarını koordine eden ortak anlayıştır. Ancak bütün canlıların bir yaşam tasarımı vardır. Kültürün diğer canlıların yaşam tasarımından temel farkı öğrenme

yolu ile elde ediyor olmasıdır” (Güvenç, 1996: 101). Bu öğrenme yolu ise nesillere aktarımla gerçekleşmekte ve kültürün devamlılığı kalıcı hale getirmektedir. Böylece kültür, “bir yönü ile düşünüş, duyuş ve davranış şekilleri olarak toplumu meydana getiren fertler tarafından öğrenilen ve paylaşılan bir bütün olma özelliğini taşır, diğer taraftan ise bilgi, inanç, gelenek ve becerilerden oluşan ve nesilden nesile aktarılan bir sosyal miras olma özelliğine sahiptir” (Taşdelen, 1997: 157). Bir miras işlevi taşıyan “kültür süreklidir, dayanıklıdır. Bireysel insan ise kültüre gelir, kültürde yaşar ve sonra da gider. Her toplumdaki kurumlaşma davranış örüntülerinin toplamı, bir kültürel mirastır. Yeni doğan bebek bu örüntüler toplamına girer. Kişi öldüğünde bu mirası arasındakilere bırakır” (Fichter, 1996: 134). Kültür, bir bireyin ve toplumun yaşama karşı duruşunu oluşturan hayat boyu bir öğrenme sürecini kapsamaktadır.

Kültürün kökeni, fonksiyonu, araştırma tekniklerini ilk kez bilimsel olarak ortaya çıkaran ve bu bağlamda bir kültür teorisi oluşturan Malinowski, kültür tanımını açıkça yapmaz; ancak kültürü “ihtiyaçların giderilmesi ve somut problemlerin çözümünde yardımcı araç” (Malinowski, 1992: 22) olarak genel bir ifadeyle açıklamıştır.

Malinowski, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi* isimli çalışmasında kültürün temel aksiyomlarını belirterek kültürün tanımlarını ve özellikleri ifade etmiştir. Dört temel aksiyomdan oluşan kültürün ilki, “kültür bir araçtır ve ihtiyaçların giderilmesi, özel, somut problemlerin çözülmesinde yardımcıdır” (Malinowski, 1992: 22). Bu aksiyom bireyin veya toplumun temel ihtiyaçlarını karşılaması bakımından oldukça önem taşımaktadır. İkinci aksiyom, “kültür bir nesnelere, eylemler ve zihniyetler sistemidir” (Malinowski, 1992: 22). İkinci temel aksiyom kültürün düşüncelerin eylemler aracılığıyla yansıtmasını vurgulamakta ve kültür, düşünce, nesne, hareket birlikteliğini açıklamaktadır. Üçüncü aksiyom, “kültür kurumlar halinde örgütlenmiştir” (Malinowski, 1992: 23). Kültürün çeşitli kurumlarla etkileşimi devamlılığı sağlamıştır. Bu kurumlar, bir toplumda din, aile, ekonomi, eğitim, siyaset ve boş zaman olmak üzere altı temel kurumdan oluşmaktadır. Altı kurum arasında oluşan herhangi bir değişim diğerini de etkilemektedir; ancak etkileme dereceleri birbirinden farklı olmaktadır (Aman, 2012: 140). Kültür, bu kurumlardaki etkileşim ve değişimle varlığını sürdürmektedir. Son aksiyom ise “el ürünleri, gruplar ve sembolizm kültür sürecinin üç boyutudur ve birbirine sıkıca bağlı” (Malinowski, 1992: 24) olmasıdır.

Kültürün özellikleri arasında bulunan sembolizmle birlikte Malinowski, maddi kültür unsurları ve bu unsurların aktarımını sağlayanları da ekleyerek kültürel sürecin etkileşimini göstermektedir.

Malinowski, kültürün temel aksiyomları açıklarken kültürün fonksiyonlarını ifade etmiş ve kültürün temeli olan ihtiyaçlar teorisini vurgulamıştır. Ona göre biyolojik, aletsel ve birleştirici fonksiyonlar olmak üzere kültürün üç fonksiyonu bulunmaktadır (Malinowski, 1992: 24). Bu üç fonksiyon arasında en önemli bulunduğu biyolojik fonksiyonu “biyolojik gereksinimler kültürel sistemde karşılandığında yeni kültürel gereksinimler üretmektedir. İnsanlar biyolojik gereksinimlerine yanıtlar vermeye başladıkları andan itibaren bu yanıtlar yeni kültürel ihtiyaçlar üretmeye başlar” (Özbudun vd 1990: 109-205) şeklinde açıklamıştır. Böylece biyolojik fonksiyon yeni kültürel ihtiyaçları oluşturmuş ve ihtiyaç teorisi ortaya çıkmıştır.

Malinowski, ihtiyaç teorisiyle kültürün nasıl ortaya çıktığını sorgulamıştır. Bu konuda cevap ararken yapılması gereken ilk şeyin ihtiyaçların önem derecesinin açıklamak olduğunu vurgulayarak hangisinin temel ve arazi ihtiyaç olduğunu sınıflandırılması gerektiğini ifade etmektedir (Aman, 2012: 141). Nitekim kültürel bağlamda iki sınıflandırma yaparak ihtiyaçları belirtmiştir. “1)Her kültür biyolojik ihtiyaçlar sistemini doyumak zorundadır. Bunlar metabolizma tarafından belirlenen ihtiyaçlardır. Üreme, yemek gibi. 2) Her kültürel ilerleme insan anatomisinin âletlerle tamamlanışını ifade eder. Dolaylı ya da dolaysız olarak bedensel bir ihtiyacın doyurulmasına hizmet eder. Gelişme tarihi düşünülürse şu ortaya çıkar: insanın kendi anatomik gerçeğini bir ipe, bir taşla, ateşle ya da koruyucu bir örtüyle tamamlamaya başladığı andan itibaren böyle el ürünlerinin, alet ve araçların kullanılması yalnız bedensel bir ihtiyaca uygun olmakla kalmaz, aynı zamanda türetilen ihtiyaçlar da doğurur... Bir kültürel etkinlik başlar başlamaz yeni bir tür ihtiyaç ortaya çıkar ki bu yeni ihtiyaç biyolojik ihtiyaçlara sıkı sıkıya bağlıdır ve onlara dayanır. Ancak kendisiyle birlikte yeni türden amaçlar da getirir” (Malinowski, 1992: 35-36). Nitekim insanoğlunun ortak temel ihtiyaçlarına verdiği kültürel tepkiler birbirinden farklı olmaktadır. Malinowski, farklı olan bu kültürel tepkileri kısaca aktarmıştır.

Temel İhtiyac

1. Metabolizma
2. Üreme
3. Bedensel rahatlık
4. Güvenlik
5. Hareket
6. Büyüme
7. Sağlık

Kültürün Tepkisi

1. Beslenme sistemi
2. Akrabalık
3. Konut
4. Koruma
5. S. Faaliyetler
6. Eğitim
7. Hijyen (sağlık bakımı) (*Malinowski, 1992: 105*).

“Malinowski, kültürün insan başarılarının bütünsel ifadesi olduğuna inanmıştır. İnsanoğlu tarafından doğaya eklenen yapay bir varlık oluşturmaktadır ki bu bağlamda dil, alışkanlıklar, fikirler, inançlar, gelenekler, toplumsal düzen, önceden edinilmiş meziyetler, teknik ilerlemeler ve değerler gibi çeşitli işlevsel öğeler birbirine bağlıdır ve kendi içlerinde iyi dengelenmiş bir sistem oluştururlar” (Malinowski, 1992: 67; akt. Oğuz, 2011: 7). Bunun içindir ki her kültürün vermiş olduğu tepkiler doğrultusunda belirtilen unsurların kültürel olarak kalıcı hale gelebilmesi için örgütlenmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmeyen hiçbir unsurun kuramsal çerçevesi oturtulmadıkça kavranması mümkün olmamaktadır (Malinowski, 1992: 78-79). Kısaca “kültür, birincil olarak insanın gereksinimleri üzerine temellenir. Birincil biyolojik gereksinimler kültürün araçsallıkları aracılığıyla karşılanırken insan davranışına yeni belirleyicileri dayatır, yeni gereksinimleri geliştirir” (Malinowski, 2000: 61-62).

Malinowski'nin kültür teorisinin sonuçlarını özetlemek gerekirse, “birinci olarak kültür temelde bir araçtır. Özellikle ihtiyaçların giderilmesi ve somut problemlerin çözümünde önemli rol oynamaktadır. İkinci olarak kültür, kurumlar halinde örgütlenmiştir. Üçüncü olarak kültürün biyolojik, aletsel ve birleştirici fonksiyonu vardır. Son olarak kültürün temeli biyolojik ihtiyaçlardır. Kültür önce biyolojik ihtiyaçları karşılama temelinde ortaya çıkar ve zamanla karmaşık bir yapı kazanır”

(Aman, 2012: 151). Böylece kültür, temel biyolojik ihtiyaçlarla birlikte ikinci derecedeki ihtiyaçları da karşılamaktadır; çünkü Malinowski'ye göre kültür, insanların bu ihtiyaçlarını giderebilmek için bir araya geldiği bir ihtiyaç karşılama yöntemidir.

Türk kültür tarihi araştırmalarında kültür kavramına ilk karşılık arayan ise Ziya Gökalp olmuştur. Ziya Gökalp, kültür kavramını *hars* olarak ele almış ve medeniyetle ilişkisi bağlamında ifade etmiştir.

Ziya Gökalp'e ilk olarak kültürü kavramının Türkçede nasıl kullanılması gerektiğini açıklamıştır. "Fransızca 'culture' kelimesinin iki ayrı anlamı vardır. Bu anlamlardan birini 'hars' (milli kültür), diğeri 'tehzib' (yetiştirme, yükseltme) biçiminde dilimize çevirebiliriz. Kültür hakkındaki bütün yanlış anlamalar, Fransızca kültür kelimesinin böyle iki anlamlı olmasındandır. O halde biz, dilimizde, bu iki anlamı hars ve tehzib kelimeleri ile ayırırsak kendi ülkemizdeki bu yanlış anlamalara son vermiş oluruz" (Gökalp, 2010: 82-83). Kültür kelimesini iki kavramla açıklayan Gökalp, bu kavramlar arasındaki farklılıkları da ele almış, tehzibi yüksek kültür görüp seçkinlerin akıl ve terbiye yoluyla edindikleri kültürel değerlerle olduğunu belirtirken harsı halk kültürüyle meydana geldiğini söylemiştir. Bununla birlikte hars, demokratik; tehzibi aristokratik olarak vurgularken harsın milli, tehzibin uluslararası olduğunu belirtmiştir. Böylece Gökalp, milli kültürün ancak tehzib yoluyla geliştirilebileceğini ifade etmiş, diğer milletlerin kültürel değerlerinden zevk alan kişilerce milli kültürü ilerletmesi gerektiğini savunmuştur (Osmanağaoğlu, 2008: 42-43). Milli kültür, bir milletin nesiller boyu birbirine aktardığı deneyimlerden ve bilgi birikimlerinden oluşmaktadır. Tehzip ise "yalnız yüksek eğitim görmüş, yüksek bir terbiye ile yetişmiş gerçek aydınlara özgüdür" (Gökalp, 2010: 83). Gerçek aydından kastetmek istediği rasyonel bilimleri, güzel sanatları, edebiyatı, felsefeyi, bilimi ve hiçbir bağnazlık karıştırmadan dini; gösterişsiz, içten bir aşkla seven kişilerin olmasıdır; çünkü ona göre tehzib; özel bir eğitimle oluşmuş, özel bir duyuş, düşünüş ve yaşayış biçimidir (Gökalp, 2010: 83). Nitekim tehzib, halkın bilgisine dayalı olan milli kültürle uluslararası olan medeniyet kavramları arasında bir ilişki sağlamaktadır.

Kültürün teşekkülü ve tehzibin uluslararası olması medeniyet kavramını da beraberinde getirmektedir. Millet, aynı kültürde ortak bulunun bireylerden oluşurken milletler arası, aynı medeniyete ortak olan milletlerin bütününden meydana gelmektedir. Bu bağlamda milletler arasılığa medeniyet toplulukları da denilebilmektedir. Bütün insanların toplamı bir tek medeniyet topluluğundan ibaret olmakla birlikte bu medeniyet topluluğu kişilerden oluşmaktadır. Her medeniyet topluluğu da milletler arasılık dairesidir ve bir toplumun milli kültürünün olması

milletler arası bir medeniyet dairesinde olmasına engel değildir; çünkü *medeniyet*³, aynı milletler arasılığına üye olan farklı milletlerin ortak kurumlarının bütünü demektir (Gökalp, 2010: 83-84). Görülüyor ki bir milletin hem bütün milletleri içine alan ortak bir medeniyeti olabileceği gibi hem de kendi ait milli bir kültürü de var olabilmektedir.

Kültürü bir ulusun toplumsal yaşam alanlarının uyumlu bir bütünlüğü olarak açıklayan Ziya Gökalp, bu alanları dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, iktisadi, lisanî ve fennî hayat olmak üzere sekiz etkinlik alanında oluştuğunu belirtmiştir. Bu etkinlik alanları hem kültüre hem de uygarlığa aittir. Etkinlik alanları arasında bilimselliğe ve düşünceye dayalı olan unsurlar, uygarlığı oluşturmada ve milli kültüre uyum sağlayabildiği sürece milli kültürün bir ögesi haline gelebilmektedir (Yıldırım, 2013: 13); çünkü kültür, ulusaldır ve böylece bu etkinlik alanları, bir millete ait değerlerini belirterek milli karakteristik yönünü yansıtmaktadır. Ayrıca kültürün oluşmasında etkili olan bu hayat alanları, milletlerin birleşerek ortaya çıkardığı medeniyet kavramını da ortaya çıkarmıştır.

Ziya Gökalp için kültür, bir millete ait özellikler taşımaktadır. Uygarlık kavramını nitelendirmesi de kültür kavramını açıklamasına benzemektedir. “Nasıl ki kültür, bir ulusun toplumsal yaşamının uyumlu bir bütünlüğünü gösteriyorsa, uygarlık da benzer biçimde ve aynı zamanda farklı olarak aynı uygarlık grubuna (medeniyet dairesi) dâhil olan çeşitli uluslarının toplumsal yaşamlarını temsil eder. Akıl ve bilim unsurları, kültür ile uygarlığın birleşme noktaları olarak kabul edilir” (Yıldırım, 2013: 13). Bununla birlikte kültür ve uygarlık arasında farklılıklar da bulunmaktadır. Ona göre kültür, toplumların iç gelişmesinden oluşurken uygarlık, çeşitli kültürün karmaşasından meydana gelmektedir. Bu bağlamda uygarlık, uluslararası nitelik taşıırken kültür, ulusal bir görev üstlenmektedir. Bu nedenle uygarlık, uluslararası etkileşime ve değişime açıkken bir millet, kültürünü değiştirmemektedir. Uygarlık bilim, metot ve akıl; kültür ilham ve sezgiler aracılığıyla yayılmaktadır. Böylece her uygarlık, belli bir mantıkla ve hayat anlayışıyla kendi sistemini oluşturmaktadır; çünkü bilim ve teknik uygarlığın doğmasını sağlamaktadır. Kültür ise duygu ve heyecanlara dayanmaktadır. Nitekim kültür, çıkar kaygısı taşımadan doğal bir biçimde oluşmakta

³ Batı dillerinde karşılığı *civilisation*, İslam dünyasında karşılığı medeniyet olan uygarlık kelimesi, Türkçeye yeniden Atatürk döneminde kazandırılmıştır; ancak o döneme kadar Arapça bir kelime olana medeniyet kavramı uygarlık kavramı yerine kullanılmıştır (Koç, 2011: 107). Bu nedenle uygarlık ve medeniyet kavramları kimi zaman birbirine yerine kullanılmıştır.

ve içten dışa doğru gelişmektedir. Kültür, duyguların; uygarlık, bilgilerin birleşiminden meydana gelmektedir ve kültür, amaçları; uygarlık, araçları sunmaktadır. Toplumu oluşturan birey ise kültürde, toplumsal vicdana dayanan kuralları değerli görüp ilke haline getirirken uygarlık içinde toplumsal bir akıl veya mantık algısıyla düşünme zorunluluğu hissetmektedir. Gökalp'e göre toplumdaki uygarlığı bireyin aklı; kültürü ise bireyin karakteri yansıtmaktadır (Arslan, 2004: 11-13). Görülüyor ki medeniyet, milletlerin ortak yarattıkları; kültür ise milletin kendi yarattığı ürünlerden oluşmaktadır.

Ziya Gökalp'e göre bir medeniyet topluluğu belli bir mekân ve zaman içerisinde doğmakta, yaşamakta ve ölmektedir. Ayrıca medeniyet, tek değil aksine çeşitlidir ve bütün insanlar aynı medeniyete sahip değildir. Bununla birlikte bir medeniyetin içerisinde çeşitli kültürler de yer alabilmektedir. Böylece medeniyet, milletler arasındaki benzerlikleri oluştururken kültür, milletleri farklılaştırır. Medeniyet ancak milli kültür aracılığıyla millet tarafından benimsenir. Yalnız belli bir grubun kabul ettiği bir medeniyet, milletin kültür yaşamında yabancı ve zararlı bir unsur olarak kalır. Millet aracılığıyla birey ancak bir medeniyette yer alabilir. Gerçek bir medeniyet, gelişmiş milli kültürle yaratılabilir (Koç, 2011: 107-111). Ziya Gökalp'in milli kültür açıklamalarından yola çıkan İbrahim Kafesoğlu da inanış, eğilim, düşünce, kullanım ve davranış tarzlarının her milletin kültürel unsurunu oluşturduğunu, her kültürün de ayrı bir topluluğu temsil ettiğini belirtmiştir (Kafesoğlu, 2013: 16). Buna istinaden "Türk milleti de dili, töresi, dini, hukuku, düşüncesi ve hâdiseler karşısındaki hususî davranışları ile asırlardan beri yaşamakta olduğuna göre bir milli Türk kültürü mevcut demektir" (Kafesoğlu, 2013: 16).

Ziya Gökalp'in görüşlerine sonuç olarak, medeniyetin kültürden doğduğunu ifade etmek mümkündür. Her kültürün dâhil olduğunu bir medeniyet dairesi bulunmaktadır; çünkü çevresinde gelişen medeniyetin kültürü etkilemesi ve bozma ihtimaline karşılık bir millet bir medeniyet topluluğuyla mutlaka kaynaşmak zorundadır (Yıldırım, 2013: 14). Bu nedenle bu iki unsurun uyumlu ilerleyişiyle bir milletin kalıcılığı ve sürekliliği arasında doğru orantı bulunmaktadır. Nitekim her milletin kendine özgü karakteri milli kültürü oluşturmaktadır ve bu milli kültür esas alınarak bulunan medeniyet dairesinde gerçekleşen bilim ve akıl doğrultusundaki yenilikler, kültüre uyumlu bir şekilde kazandırılmalıdır.

Kültür üzerine çalışmalar yapan bir başka önemli isim de Mümtaz Turhan'dır. Turhan, Ziya Gökalp'in düşüncelerinden hareketle kültür ve medeniyet arasında bir kutuplaşmanın değil, aksine bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir; ancak Gökalp gibi kültür ve medeniyet arasında ayırım yapmıştır. Yapmış olduğu ayırımın yanı sıra kültür ve medeniyet arasında farklar olmasına rağmen ikisinin birlikteliğiyle bir toplumun millet olmasında önem teşkil ettiğini ifade etmiştir (Turhan, 1987: 39-40). Görüldüğü üzere Turhan, Gökalp'in düşüncelerini, kültür ve medeniyet ayırımını benimsemiştir. Bu bağlamda kültürün tanımını da yapmıştır. "Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüt, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder" (Turhan, 1987: 49). Böylece kültür, bir milletin her türlü davranışını kapsayarak maddi ve manevi değerleriyle oluşan bir yaşam tarzı oluşturmaktadır.

Kültür ile ilgili yapılan tüm tanımlamalar doğrultusunda kültürü üç nokta özetlemek mümkündür. "1)Kültür, karakter bakımından hususi; medeniyet umumidir. 2)Medeniyet, kültürden doğar. 3) Bir kültürün varlığı bir milletin mevcudiyetini veya bir topluluğun varlığı bir kültürün mevcudiyetini gösterir" (Kafesoğlu, 2013: 16). Bununla birlikte Murdock'tan esinlenerek kültürün özelliklerini sınıflandıran Bozkurt Güvenç'in belirtmek yerinde olacaktır.

- Kültür, öğrenilebilirdir. Bu bağlamda kültür, eğitimle kazanılabilen ve öğrenmenin kurallarına uymayı zorunlu kılan bir işleve sahiptir.
- Kültür, tarihi ve süreklidir. İnsanoğlu deneyimlerini dil aracılığıyla nesillere aktarabilmiş ve varlığını canlı tutabilmiştir.
- Kültür, toplumsaldır. Kültürel sistemin öğrettikleri toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Toplumun yarattığı ve paylaştığı alışkanlıklar, toplumun oluşturmakta ve devamını sağlamaktadır.
- Kültür, ideal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemidir. Kültür, toplumsal yaşamda önemli olduğu kadar bireylerin tutum ve davranışlarında da önem taşımaktadır. Bazen insan davranışlarıyla toplumun öğrettikleri birbiriyle örtüşmemektedir.

•Kültür, ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır. Temel yaşamsal ihtiyaçlarla birlikte toplumsal ihtiyaçları da karşılamaktadır. Tecrübeler, toplumsal tatmini sağlamakta ve alışkanlıkları pekiştirmektedir. Temel ihtiyaçların ortak olması benzer kültürlerin oluşmasını da neden olmaktadır.

•Kültür, değişir. Değişim uyum yoluyla gerçekleşmektedir.

•Kültür, bütünleştiricidir. Tarihi ve çevresel faktörler nedeniyle kültürel sistemde tam ve sürekli bir bütünleşme görülmemektedir. Bütünleşme tam olarak sağlanmadığı zaman yeni ayrımlar ve değişmeler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle toplumsal uyum içinde olan kültürler bütünleşme eğilimi gösterebilmektedir.

•Kültür, bir soyutlamadır. Kültür, bütünüyle maddi bir olgu değildir. Gerçeği soyut kavramıdır ve soyutlamayı yapan kişilerin zihniyetinde var olmaktadır (Güvenç, 1996: 101-104).

Sosyal bilimlerde en çok kullanılan kültür tanımı, Tylor'un yaptığı tanımıdır. Tylor'un ardından Mannheim, Weber, Elias, Parsons, Benedict, Boas, Mead, Linton, Lowie, Malinowski, Kroeber, Williams, Clifford gibi birçok tanınmış ünlü kültür araştırmacısı kültürün tanımlamaya çalışmıştır. Birçok bilim insanı, kültürlerin birbirinden bağımsız olmadığı ve kültürün nesiller boyu aktarımından ziyade daha çok tarihi bir üretim ile toplumsal bir yapılanma olduğu konusunda hemfikirdir (Oğuz, 2011: 136). Bu bağlamda toplumsal yapılanmayı ve tarihi üretimi sağlayan kültürün siyasetle de doğrudan bir bağı bulunmaktadır.

Kültür tanımları aracılığıyla siyaset ve kültür ilişkilendirilebilecek tanımlar yapılabilmektedir. Düşünüş olarak "kültür, belli bir düşünceler sistemi ya da bütünüdür" (Wissler, 1916. akt. Güvenç, 1996: 100). Siyaset de bu düşünce sisteminin bir parçası olmakta ve düşünce yapısına göre bir toplumun siyasal kültürünü oluşturmaktadır. Siyasal düşünce yapısını oluşturan bir önemli unsur simgelerdir ve simge olarak "kültür, maddi öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların, simgelerden oluşan simgelere dayalı bir örgütlenmesidir" (White, 1949: 363; akt. Güvenç, 1996: 100). Özellikle de siyasi parti kültüründe simgeler, var olduğu toplumun kültürel yapısını ve değerlerini yansıtmakta önemli bir rol üstlenmektedir. Hem düşünce sisteminin hem de simgelerin aktarılması için toplumun bir eğitime ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda eğitime amacı olarak "kültür, toplumsal olarak

öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşıl原因 davranış örüntüleri ya da kalıplarıdır” (Tozzer, 1930 öncesi; akt. Güvenç, 1996: 100). Siyasal kültürde toplumun öğretilerini ve davranış biçimlerini nesillere aktarımı, siyasal toplumsallaşmayla gerçekleşmektedir. Nitekim kültür ve siyaset arasındaki tüm bu ilişkilerin gerçekleşebilmesi toplumun ideallerine bağlıdır. Böylece idealler, değerler ve davranışlar olarak “kültür, sosyal-kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır” (Sorokin, 1947: 313; akt. Güvenç, 1996: 100). Kültür, yaşamın sosyal, ekonomik ve politik alanlarında meydana gelmiş veya devam eden önemli olayların yansıtmakta ve toplumsal hayatta yaşanan değişimi izleme olanağı sağlamaktadır (Williams, 1997: 16; akt. Oğuz, 2011: 134). Tüm bu etkileşimin sonucunda ise siyasal kültür meydana gelmektedir.

Sonuç olarak, birçok bilim dalının araştırmacıları tarafından yapılan kültür tanımı yapılmıştır. Genel olarak kültür, bilgi ve inançla birlikte sosyal normlar doğrultusunda oluşan ve nesiller boyu aktarımı sağlanarak canlı kalan bir yaşam biçimi olarak tanımlanmıştır. Kültür kavramı hakkında ortaya çıkan bu farklı tanımlamalar Bauman’ın kültür için kavram, yapı ve praksis olarak üç yolla çözümlenebileceğiyle beraber her düzeydeki çözümlemenin farklı perspektiflerden yapılabileceğine ilişkin önermesini haklı çıkarmaktadır (Atılğan, 2013: 190).

İnsanoğlu, toplum olarak bir arada yaşamaya başladığı andan itibaren hem kendini hem de ait olduğu toplumun diğer üyelerini koruma ihtiyacı duymuştur. Bunun için birey, kimi zaman kendini güvence altına almış kimi zaman da kendi haklarından taviz vermiştir. Bu dengenin sağlanması amacıyla yöneten ve yönetilen ilişkisi oluşmaya başlamıştır. Böylece siyaset kavramı ortaya çıkmıştır.

Arapçadan gelen siyaset kelimesi, etimolojik açıdan incelediğinde *s-v-s* veya *sase* fiil kökünden türetilmiş bir mastardan oluşmaktadır. Sözlüklerde *at talimi, terbiyesi ve bakıcılığı* gibi temel anlamlarının bulunmasının yanı sıra zaman içerisinde oluşan *idare, yönetme* anlamlarıyla da kullanılmaktadır. Bugün Türkçede fail kalıbıyla kullanılan ve sadece at bakıcısı anlamına gelen *sais (seyis)* kelimesi de *yönetici ve bilirkişi* anlamıyla yer almaktadır (Turan, 2013: 17). Bu kavram, “hükmeden, hükmedilen, edebli ve edeplendiren olması ve zaman içinde meydana gelen olaylar ve dünyadaki değişimler konusunda geçmişten gelen bir tecrübeye sahip bulunmaları”

(Sami, 2008: 939) gibi siyasal bir görev üstlenen kişiler için belirtilmektedir. Nitekim iki kelimenin semantik olarak ortaklığı kelimenin geçmiş serüvenini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Mustafa Nihat Özön, siyaset sözcüğünü dört anlamıyla birlikte açıklamıştır. Bunlar: ülke yönetimi, ceza ve ceza olarak öldürme, politika, diplomatik anlamlarıyla verilmiştir. Ferit Devellioğlu ise bu anlamlara at işleriyle uğraşma, seyislik anlamını da eklemiştir; ancak bugün siyasetin seyislik ve ceza anlamı kullanılmamaktadır (Eroğul, 1976: 113-114).

Siyaset kelimesi, Batı'da politika kelimesine karşılık gelmektedir. Kelimenin kökeni Yunancada devlete ait işler anlamına gelen ve kent devletlerine verilen bir isim olan *polis* kelimesine dayanmaktadır (Kışlalı, 2011: 17). *Polis*'in sözlük anlamı ise "site, kent, yöre veya kenti oluşturan vatandaşların toplantısı" (Taşdelen, 2001: 11) olarak açıklanmaktadır. Böylece bu kelime, İngilizcede politics gibi birçok Avrupa dillerine yayılmış ve Türkçeye de İtalyanca *politica* kelimesinden gelmiştir (Turan, 2013: 17). Günümüzde ise Türkçede siyaset, politikayla birlikte kullanılmakta ve eş anlamlı görülmektedir; ancak bazı durumlarda algısal farklılıklar yaratmaktadır. Bu bağlamda Türkçenin günlük kullanımında siyaset, doğrudan devlet işleriyle ilgili ve ciddi olarak algılanırken politika, ciddiyetten daha uzak olmakla birlikte bireysel çıkarlar doğrultusunda davranışları oluşturduğu bir olgu olarak görülmektedir (Acarlı, 2014: 67). Batılı kaynaklarda da benzer bir algı söz konusudur. Politikayı, Samuel Johnson "dünyada yükselmenin aracından başka bir şey değil" ifadesiyle ciddiye almazken Henry Adams "nefretin sistematik organizasyonu" (Heywood, 2013: 22) olarak özetlemektedir. Her iki kelimenin kökeni ve yarattığı algının farklılığına istinaden anlamsal tanımıyla da bir farkın olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda politikayı *bir şehrin devlet işleri*, siyaseti ise *devleti yönetme biçimi* olarak açıklanabilmektedir.

Türk Dil Kurumu'na göre siyaset, "devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış biçimidir" (URL1). Siyaset her dönem düşünürler tarafından tartışılan bir kavram olmakla birlikte tanımı, Antik dönem filozoflarına kadar görülmektedir.

MÖ. 4.yüzyılda yaşamış Antik Yunan filozofu Platon, ideal devlet anlayışının ne ve nasıl olduğunu sorgulayarak hocası Sokrates ile sohbetlerinden oluşan *Devlet* adında bir eser ortaya koymuştur. Bu eserinde siyaset kavramı hakkında düşüncelerini

de açıklamış ve siyaseti ahlaktan ayrı düşünmemiştir (Acarlı, 2014: 66). Böylece Platon, ideal devlet anlayışını ahlak üzerine kurmuştur. İdealar ve nesnelere evreni olarak gördüğü ikilik ve karşılıklık siyasetini idealara yaklaştırma gayesi taşımıştır. Ona göre bütün devletler ideal olandan uzaklaştığı için yozlaşmaya mahkûm olmuştur. Bu nedendir ki siyasetin görevi ideal devlet düzeni kurmaktır. Bu düzen ise kral ve filozofların yönetiminde olduğu bir devlet düzeninden oluşmalıdır. Devletin düzenini sağlayacak olan bu bilge krallar, yasaları hem koyan hem de uygulayan yöneticilerdir. Bununla birlikte Platon toplumu; yönetenler (filozof-krallar), koruyucular (askerler) yönetilenler (halk) olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Ayrılan bu toplumu gerçeğin peşinden gitmeyi hedeflemiş, fiziksel ve zihinsel olarak eğitimini tamamlamış erdemli kişilerin devlet yönetiminde başarılı olabileceğini savunmuştur. Bu konuma layık olan kişiler ise düşünmeyi ve adil hükmetmeyi bilen filozof krallardır. Bu bağlamda Platon, filozofların kral ya da kralların filozof olduğu zamana kadar toplumların rahat olmayacağını ve huzur yüzü görmeyeceğini düşünmüştür (URL2).

Bir başka Antik Yunan filozofu olan Platon'un öğrencisi Aristoteles, siyaset üzerine düşüncelerini *Politika* adlı eserinde açıklamıştır. Ona göre "insan siyasi bir hayvandır" (zoon politikon). Aristo, bu düşüncesiyle siyasetin insan doğasının bir parçası olduğunu vurgularken insanın siyasetle ilgilenmesinin bir ahlak ve sorumluluk anlayışına dayandığını da ifade etmiştir; çünkü ona göre devletin içerisinde yaşayan her vatandaş siyasetle ilgilenmek zorundadır. Nitekim Aristo için siyaset, insan mutluluğunu sağlayan en yüce ve anlamlı olan beşeri faaliyettir (URL2).

Aristo için idealar değil, tek tek var olanlar önem taşımaktadır. Bu nedenle hocası Platon gibi ideal bir devlet anlayışı oluşturmayarak asıl var olan devlet ve yönetim biçimlerini eleştirmiştir. O, toplum ve devlet anlayışını insana karşı yaklaşımıyla ilişkilendirmiş ve toplumsal bir varlık olarak gördüğü insanın kendi gerçekleştirebilmesi için toplumsal ve devlet düzeninin olması gerektiğini belirtmiştir; çünkü devletin var olma nedeni, insanı erdemli bir birey olarak yetiştirmek ve geliştirmektir. Ayrıca Aristo'ya göre devlet, siyasi bir birlikteliktir; birliktelikler iyi amaçlardan oluştuğu için her siyasal birlik de ortak iyi bir amaç taşımakta ve bu ortak iyiyi ise devlet temsil etmektedir. Ona göre devlet, herkesin iyi yaşaması amacıyla var olduğu için en yüksek iyiyi oluşturmaktadır. İnsanoğlu, doğası gereği iyiye yöneldiği için siyasal bir düzen olarak devletin ortaya çıkması da doğal bir zorunluluk

taşımaktadır. Sonuç olarak Aristo'ya göre insanı diğer canlılardan ayıran özelliği akla sahip olmasıdır ve akıl sahibi olan insan konuşan bir varlıktır. İnsanda bu özelliklerin olması insanı bir arada yaşamaya yönlendirmektedir. Bir arada olmaya başlayan insan, bütün imkânlarını birlikte gerçekleştirebildiği için toplum oluşmuş ve şehir-devletler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Aristo için siyaset, toplumun halka dair yaptığı tüm etkinliklerden oluşmaktadır (URL2). Böylece, Antik Yunan filozoflarının polis adını verdikleri devlet işleri kavramı oluşmuştur.

Ortaçağ'da yaşamış olan İslam filozofu Farabi, siyaset kavramını ele alırken hem Platon'un hem de Aristoteles'in görüşlerinden etkilenmiştir. Platon'un ifade ettiği gibi Farabi de ideal bir devletin oluşturulabilmesi için siyasetin görevli olduğunu belirtirken filozofların ise devlete kılavuzluk etmekle sorumlu olduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte Farabi siyaset ve ahlak ilişkisi doğrultusunda bir devlet yöneticisinin iyi ahlaka sahip olmasını gerektiğini vurgulamıştır. Farabi, Platon'dan bu şekilde etkilenirken Aristoteles'in ise *zoon politikon* kavramından etkilenmiş ve bu kavramdan yola çıkarak siyasetle insan ilişkisini *hayvanat-ı medeni* şeklinde betimlemiştir. Bu betimlemeyle Farabi, toplumsal yaşamın temelinde insanın doğal eğilimleri olduğunu ortaya koymaktadır (URL2).

Toplum, fazilet ve saadet bağlamında Farabi siyaset kavramını ele almıştır. Farabi'ye göre "mutlak ve erdemli siyaset aynı şeydir. Erdemli siyaset takip edildiği takdirde, idareciyi fazilete götürür ve neticede bir bütün halinde halk dünyada fazilete, ahirette ise saadete ulaşır" (Bayraklı, 1986: 30). Görülüyor ki ona göre siyaset, mutluluğa götüren bir araçtır. Nitekim devlet, mutluluk düşüncesi üzerine kurulan ve toplumda sevgi bağlarını güçlendirmekle birlikte adaleti sağlamakla yükümlü bir kurumdur. Bu nedenle onun düşüncesinde insan merkezli devlet anlayışı ön planda olmuştur. Siyasi bir varlık olan insan, başta varlığı olmak üzere bütün her şeyini devlete borçludur. Kısaca Farabi, erdeme dayalı bir siyaset anlayışının ortaya çıkmasını ve bu anlayışta çaba göstermesini insanoğlundan beklemektedir; çünkü siyaset böylelikle hem bireye hem topluma amaçladığı değerlerin gerçekleşme fırsatı verecektir (Kars, 1998: 34-35).

Birçok filozofun siyaset hakkında çeşitli düşünceleri ve tanımlamaları olmuştur; ancak siyaset kavramı ve çalışmaları bir bilim dalı olarak yer almaya başlaması ilk kez 16.yüzyılda Jean Bodin tarafından gerçekleşmiştir. Bugün kullanılan siyaset kavramı

ise William Godwin ve Jeremy Bentham ile gündem oluşturmuştur (Acarlı, 2014: 66). Bentham, siyaset kavramını devletle ilişkilendirmekten öteye götürmüş, devletin sınırlarını aşan bir faaliyet olarak tanımlamış ve kendisinin de bilmediği bağımsızlaşmayan bir bilim dalının adını ortaya koymuştur (Dural, 2013: 8). Bu doğrultuda siyasetin sistemleşmesini ve bir bilim dalı olmasının başlangıcı hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kimine göre siyaset, anayasacılık hareketinin 19.yüzyılda başlamasıyla hareketlenmiş ve sistemleşmeye başlamış (Kapani, 2001: 24) kimine göre ise siyasetin bir bilim dalı olarak sosyal bilimlerde yer almaya başlaması İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında (Çam, 1984: 14) olmuştur. Böylece bir bilim dalı olarak araştırmalara konu olan siyaset kavramının çeşitli tanımlamaları literatürde yer almaya başlamıştır.

Siyaset kavramı, 15.yüzyıldan itibaren anlam daralması sonucunda sadece devletin faaliyetleri olarak algılanmıştır. Montesquie siyaseti yasama, yürütme ve yargı işlevlerini yerine getiren kurumların işleyişi ve organizasyonundan ibaret (Eryılmaz, 1991: 432) olduğunu ifade ederek siyaseti devletin faaliyetleri olarak sınırlamıştır. Bu düşüncüyü destekleyen Crick ise siyaseti yerleşmiş bir toplumu belirleyen devlet içi bir süreç olduğunu belirtmiştir (Çam, 1984: 19).

Siyasetin ne olduğu konusunda araştırmacılar, iki farklı görüşü ortaya çıkarmıştır. İlki siyaseti devlet, toplum ve bireyin ortak çıkarları doğrultusunda birleşerek seçmeni temsil ettiğini ifade ederken diğeri ise siyasi aktörlerin çıkarlarını üstte tutan bir kavram olduğunu açıklamıştır (Acarlı, 2014: 68).

Birinci görüşe göre bazı araştırmacılar siyaseti ülke, devlet ve insan yönetim biçimi (Kışlalı, 2010: 22-28) olarak tanımlamakla birlikte siyaset aracılığıyla toplumun, devletin çıkarları ile bütünlüğü amacıyla birleştiğini savunmaktadır (Daver, 1993: 3). Böylece siyaset, toplumu yönetme sanatı olarak görülmektedir (Kongar, 2010). Bununla birlikte uzlaşmacı bir tavır oluşturan bu görüşe göre “siyasetin amacı, toplumda bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların ortak iyiliğini gerçekleştirmektir” (Kapani, 2001: 18). Bu bağlamda siyaset; bir devletin biçimi, örgütlenmesi ve yönetilmesiyle sorumlu olduğu gibi uluslararası devlet ilişkilerinin düzenlenmesinde de önemli rol oynamaktadır (Çam, 1984: 15); çünkü siyaset, toplumun birliğini ve bütünlüğünü sağlamak genel çıkarları sağlamakla yükümlüdür.

İkinci görüşe göre de bazı araştırmacılar, siyasi aktörleri odak noktasını haline getirerek siyaseti kişilerin veya grupların çıkarlarına hizmet eden ve bu görüşün yaygınlaşmasıyla birlikte normalleştirilmesini sağlayan bir kavram olarak görmektedir. Böylece siyasi aktörler, kendi çıkarlarına ve ilgilerine yönelik siyasi iktidarların denetimini sağlamak veya kendi iktidar alanlarını siyasileştirmek için hedef program oluşturmaktadır (Köker, 1998: 18). Bu konuda Van Dyke siyaseti, “kamuyu ilgilendiren sorunlarda kendi tercihlerini kabul ettirmek, uygulamak, başkalarının tercihlerinin gerçekleşmesini engellemek üzere çeşitli aktörlerin yürüttükleri bir mücadele” (Demir, 2018: 84) olarak görmektedir. İktidara sahip olabilmek için siyaseti bir çatışma ve mücadeleden ibaret olduğunu düşünen araştırmacılardan biri olan Harold Lasswell’e göre siyaset kimin neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiğini belirleyen bir faaliyettir (Kapani, 2001: 18). Siyaseti devletlerarası veya aynı devlet içerisinde bulunan gruplar tarafından iktidar gücünü paylaşma ve bu gücün dağılımını etkilemeye çalışma mücadelesi (Weber, 1993: 5-7) olarak tanımlayan Weber’e göre “siyaset yapmanın iki yolu vardır: ya siyaset için yaşanır ya da siyasetin *sirtından* yaşanır” (Weber, 2006). Nitekim siyaset, bir toplumu oluşturan insanlar arasında çatışma ve mücadeleyle var olmaktadır. Bu çatışmasının konusu toplumdaki değerlerin paylaşılmasıken hedefi de iktidarı ele geçirmektir (Kapani, 2001: 17). Tüm bu çatışma ve mücadele, David Easton’a göre siyasetin maddi ve manevi değerlerin otoriteye dayalı olarak dağıtılması sürecini oluşturmaktadır (Özkan, 2007: 14).

Çatışmacı ve uzlaşıcı olarak nitelenebilen iki görüşün ortak özelliği siyaseti devletin ve siyasi aktörlerin çıkarlarını esas almasına dayandırmaktadır. Bu nedenle Duverger de siyaseti kişilerin yaklaşımına göre devlet bilimi ve iktidar bilimi olarak ayırmaktadır (Duverger, 2011: 18). Farklı görüşler doğrultusunda araştırmacıların çoğu siyasetin bir çatışma unsuru olduğu konusunda hemfikirdir. “Bir açıdan siyaset kıt kaynaklar üzerinde egemenlik, iktidar çekişmesi; diğer bir açıdan ise, çatışan talep ve çıkarları bağdaştırmak; genel toplum sistemi içinde uyumu sağlamak ve korumaktır” (Çam, 1984: 21). Bu konuda Crick, siyaseti çatışma içinde olan çıkarların uzlaşma faaliyeti (Kapani, 2001: 21) olarak tanımlayıp her iki görüşü de birleştirmiştir. Böylece siyaset, “hem sürekli bir çatışma, hem de bu çatışmanın iktidar mücadelesi etrafındaki kurumlaştırılması ile toplumsal düzenin korunmasını gözeten ilişkilerin bileşimidir” (Çam, 1984: 21).

Siyaset tanımı arayışında farklı görüşlerin yanı sıra Heywood, siyaseti dört farklı yaklaşımla ele almıştır. Siyaseti; hükümet etme sanatı, kamusal işler, uzlaşma ve mutabakat ile iktidarın ve kaynakların dağılımı olarak siyaset biçiminde tanımlamıştır (Heywood, 2013: 13). Bu yaklaşımlar doğrultusunda ona göre siyaset, “en geniş anlamında, insanların, altında yaşamlarını sürdürdükleri genel kuralları yapmaya, korumaya ve değiştirmeye yarayan etkinliklerdir” (Heywood, 2019: 25). Böylece insanı merkez alan siyasetin üç temel özelliği bulunmaktadır. Birincisi, sosyal bir ortamla ortaya çıkan ilişkiselliklerdir. İkincisi, siyaset pratik eylemler sonucunda oluşmaktadır; çünkü siyaseti anlamaya katkı sağlayan unsurlar arasında siyasal eylemin anlamlandırılması da önem taşımaktadır. Üçüncüsü, siyaset bütünüdür ve bu iktidar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Küçükalp, 2011: 24). Tüm bu üç özellik bir toplumun siyasal olanla birlikte siyasal olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Siyasetin ortak bir tanımı bulunmamasıyla birlikte siyasetin konusu ve özelliği hakkında da bir bütünlük söz konusu olmamıştır. İki farklı yaklaşımla siyasetin konusu devlet (Prelot) veya yönetim ilişkisinden (Duverger) oluşmaktayken siyasetin belirleyici özelliği ise meşru kaba kuvveti (Weber) veya değerlerin başkasına dayatılmasını (Easton) temsil etmektedir (Eroğul, 1976: 114). Tüm yaklaşımlarla siyaseti bir uğraş olarak görüp tanımlamak mümkündür. “Siyaset, belli bir üretim biçiminin varlığı ve gelişmesi için gerekli olan iktisat dışı koşulları toplumsal çapta sağlama uğraşdır” (Eroğul, 1976: 115). Bu bağlamda siyasetin varlık nedeni; değişik çıkarları, beklentileri, arzuları, istekleri ve ihtiyaçları olan halk kitlelerini tatmin edici mal ve hizmetleri üretip ilgililere sunmak; devleti ve ülkeyi başka devlet ve ülkelerle sürekli yarışabilir konumda tutmaktır (İslamoğlu, 2002: 26 akt. Acarlı, 2014: 69).

Tarihi süreç boyunca siyaset ve siyaset bilimi üzerine her araştırmacı çeşitli tanımlamalar yapmıştır. Bu tanımlamalardan bazılarını bir tablo aracılığıyla özetlemek mümkündür:

<u>Yazar Adı</u>	<u>Tanım</u>	<u>Biçim</u>
Kışlalı, 2010	Siyasal otorite ile ilgili kurumların, bu kurumların ortaya çıkmasında ve çalışmasında rol oynayan davranışların bilimidir.	Genel Tanım
Kongar, 2010	Toplumun yönetme sanatıdır.	

Öztekin, 2000	Toplumsal birliği, bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlar yerine genel çıkarları gerçekleştirerek toplumun iyiliğini düşünmektir.	Toplumu Yönetme Sanatı Olarak Siyaset
Merkl (Dalkıran, 1995)	İnsanın içinde yaşadığı topluma kendi toplumsal görüşleri doğrultusunda bir düzen verme sürecidir.	
Kışlalı, 2010	Ülke, devlet ve insan yönetimidir.	
Habermas, 2002	Toplumsal ilişkiler kurulurken, bireysel ve kolektif kimliklerin birbirlerine bağımlı olarak yaşamak zorunda olduklarını fark ederek, sınırlı da olsa aralarında sorgulama, dayanışma ve tartışma olgularını öne çıkararak etkinlikte bulunmalarıdır.	
Kapani, 2009	Aynı toplumda yaşayan insanlar arasında yaşanan çatışma, mücadele ve kavgadır.	İnsanlar Arası İktidar Mücadelesi Olarak Siyaset
Heywood, 2006	Toplumların iktidar olma eylemlerini düzenleyen genel kuralları koymak, korumak ve değiştirmek için sürekli olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerin bütünüdür.	
Weber, 1993	Devletlerarasında ya da aynı devlet içindeki çeşitli grupların iktidar gücünü paylaşmaları ve bu gücün dağılımını etkilemeye çalışmalarıdır.	
Yavaşgel, 2004	Siyasetin temel konusunu toplumsal iktidar değil, siyasal iktidar oluşturmaktadır.	
Van Dyke, 1960	Kamuyu ilgilendiren sorunlarda kendi tercihlerini kabul ettirmek, uygulamak, başkalarının tercihlerinin gerçekleşmesini engellemek üzere çeşitli aktörlerin yürüttükleri bir mücadeledir.	Siyasi Aktörler Arasındaki Mücadele Olarak Siyaset
Easton (Özkan,2007)	Maddi ve manevi değerlerin otoriteye dayalı olarak dağıtılması sürecidir.	
Wolton, 1991	Siyasetin yapılabilmesi için siyasal aktörler olan politikacıların, gazetecilerin ve kamuoyunun söylemlerinin karşılıklı tartışıldığı 'mübadele' edildiği bir meşru alan olmalı ve siyaset ancak böyle bir alanda yapılmalıdır.	
Kılıçaslan, 2008	Siyasetin olduğu yerde iktidar mücadelesi kendini gösterir.	

Tablo 1: Siyaset tanımına farklı yaklaşımlar (Demir, 2018: 82-83).

Tabloda görüldüğü üzere siyaset kavramı üç temelde esas alınmıştır. Toplumsal ilişkiyi kurma ve yönetme işleviyle siyaset, toplumu yönetme sanatı olarak görülmekle birlikte toplumda iktidar olabilme yarışı içinde olan grupları temsil eden siyaset, insanlar arası mücadele etme sanatı olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte son olarak

siyaset, otoriteye bağılı olarak oluşan güçle siyasi aktörler arasındaki mücadeleyi ifade etmektedir.

Sonuç olarak siyaset, bir toplumun düşünce yapısını oluşturan, yöneten ve değiştiren bir unsur olmakla birlikte iktidarı oluşturan ve devletin kendisi ile devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir toplumsal araçtır.

1.2. Siyasal Kültür Kavramı ve Çeşitleri

Siyasal kültür, bir toplumun olaylar karşısında düşünce yapısını ve davranışlarını yansıtan bir olgu olmakla birlikte toplumun değerlerini nesillere aktaran dinamik yapıdır. Bu kavram hakkında 1960'lı yıllardan başlayarak yeni bir alan olmasına rağmen günümüze kadar birçok çalışma yapılmış ve toplumdaki önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Siyasal kültür ilk olarak “bir toplumun siyasal iktidar sistemini meşrulaştırmaya yardım eden normlar, değerler ve semboller” (Marshall, 1999: 664) şeklinde tanımlanabilmektedir.

Siyasal kültürün birçok tanımı yapılmış ve en temelde kültürün toplumdaki siyasal, sosyal, ekonomik yapının birleştirici gücünden yola çıkılarak kültürün bir parçası olarak görülmüştür. Bu bağlamda kültür, toplumun üyelerinin sosyal olaylar karşısında psikolojik yöntemleri ifade ederken siyasal kültür, siyasal eylem ve objeler karşısında oluşan yönetimler sistemi (Özbudun, 1990: 61) olarak belirtilmektedir. Bununla beraber kültürün siyasal ve toplumsal sistemleri oluşturarak siyasal kültürün bireyler üzerinde eylemlerini ve değerlerini ortaya çıkardığı açıklanmıştır. “Siyasal sistemde her toplumsal sistem gibi siyasal yapı ve siyasal kültürden oluşur. Siyasal kurumlardan oluşan siyasal yapı, siyasal kültür ile anlam kazanırken; siyasal kültürde bireyleri siyasal sistem karşısındaki eylem biçimleri, inanç ve tutumları ile biçimlendirmektedir” (Çam, 1995: 200-201). Böylece siyasi kültür, siyasal inanç ve davranış yapısından hareketle siyasi yapıyı oluştururken kültürün önemli bir görev üstlendiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Siyasal kültür hakkında ilk çalışma yapan Gabriel Almond ve Sidney Verba'dan hareketle siyasal kültürün tanımı “siyasal sistem yerleştirdiğı davranışlar tavırlar ile bunlara dayanak teşkil eden ve yaygın bir şekilde paylaşılan inançlar, değerler ve açıklayıcı semboller bütünü, (ve/veya) tarihsel birikimin algılanışına bireyin kimlik ve

bağlılıklarının oluşumuna biçim veren ulus yahut grupların uzun tarihsel süreçler sonucu elde ettikleri siyasal bilgi deneyimler” (Demir ve Acar, 1999: 203) olarak yer almaktadır. Almond ve Verba’ya göre siyasal kültür, bireylerin yer aldığı toplumdaki politik sistemine istinaden oluşan sosyo-psikolojik temelli etki ve tepkilerini yansıtmaktadır (Sarıbay ve Ögün, 1998: 81). Bu doğrultuda Almond ve Verba, siyasal sistem içerisinde bireylerin üstlendikleri roller, tutumlar ve değerler toplumun siyasal kültürünü oluşturduğunu ifade etmektedir (Özer, 1996: 84). Siyasal kültürün oluşmasında bireyin toplumda üstlendiği görevler oldukça önem teşkil etmiştir.

Almond ve Verba’nın dışında yapılan birçok kavramsallaştırma ile siyasi literatürde dört farklı tanımlama sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflandırma G. Patrik tarafından “nesnel veya objektif kavramsallaştırma, psikolojik veya öznel kavramsallaştırma, bulgusal kavramsallaştırma, içimsel kavramsallaştırma” (Sarıbay, 1998: 48-49) olarak açıklanmıştır. Bu kavramsallaştırma tanımları doğrultusunda siyasal kültürün içeriği ortaya konulmuştur.

Dawid Easton, siyasal kültürü *nesnel veya objektif kavramsallaştırmayla* açıklamış ve bireylerden bağımsız olarak görmüştür; ancak siyasal kültürün bireyleri hem aştığını hem de bir arada birleştirici güce sahip etkisini olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda Dawid Easton’a göre siyasal kültür, belli düşünce, hissetme ve davranma eylemleriyle oluşan inançlar, fikirler, normlar ve değerler dizisidir (Türkkahraman, 1998: 23-24). *Psikolojik veya öznel kavramsallaştırma* ise Almond ve Verba tarafından yapılmıştır. Almond ve Verba, nesnel kavramsallaştırmanın bireyden bağımsız anlayışının aksine siyasal kültürün oluşmasında bireyin etkisi olduğunu açıklamıştır. Bu kavramsallaştırmaya göre siyasal kültür, siyasete karşı siyasal sistemin üyeleri arasında oluşan bireysel tutum ve yöntemlerin birleşimidir (Sarıbay, 1998: 48). P. W. Pye tarafından ortaya çıkan *bulgusal kavramsallaştırmada* da siyasal kültür, toplumun gelenekleriyle ve toplum olarak birlikte akıl yürütmekle beraber yurttaşlık bilgisini, liderlerin üslubunu ve kodlarını kapsamaktadır (Türkkahraman, 1998: 27). *İçlemsel kavramsallaştırma* ise Fagen ve Tucker tarafından açıklanarak siyasal davranışların ve bunları etkileyen psikolojik faktörlerin tamamı siyasal kültürü kavramıyla değerlendirildiği belirtilmiştir (Görmez, 1997: 27-28). Nitekim nesnel kavramsallaştırmada, toplumu oluşturan bireyden bağımsız olarak üstün ve bir arada tutma işleviyle normlardan oluşan siyasal kültür olgusuyla birlikte siyasal sistemin de

belirleyicisi olmaktadır. Öznel kavramsallaştırma, toplumu oluşturan bireyin siyasal yaşama karşı tutum ve eğilimini göstermektedir. Bulgusal kavramsallaştırmada, her siyasal kültür kendine ait özellikler içermekte ve siyasal kültürü her toplumun normlarına göre incelemektedir. İçlemsel kavramsallaşmada ise bireyin davranışıyla zihin yapısındaki ilişki doğrultusunda tüm davranışları yönlendiren ruhsal etkenlerle siyasal kültürün tanımını yapmaktadır. Siyasal kültürü tanımlamada yer alan bu dört kavramsallaştırma arasında siyasal kültür çalışmalarında en çok kabul gören Almond ve Verba'nın psikolojik veya öznel kavramsallaştırması kullanılmıştır. Böylece çalışmalarda toplumsal ve siyasal sistem içerisinde birey merkezli siyasal kültür tanımlamaları ele alınmıştır (Sarıbay, 1998: 47-49).

Siyasal kültürün birey merkezli tanımlamalarında Almond ve Verba'nın yanı sıra Lorry Diamond, Dowse ve Hughes da benzer çalışmalar yürütmüştür. Lorry Diamon'a göre siyasal kültürde insanlarda egemen olan inanç, tutum, idealler, duygular ve değerlendirmelerle siyasal sistem ile sistem içerisindeki kişinin rolü şekillenmektedir (Sitembölükbaşı, 1997: 225). Bununla birlikte Dowse ve Hughes ise siyasal kültür çalışmalarının toplumun siyasal yapısından ziyade bireylerin siyasal yapı içerisindeki inançları incelenmeyi amaçlaması (Özer, 1996: 84) siyasal kültürde bireyin esas alındığını kanıtlamaktadır.

Psikolojik veya öznel kavramsallaştırma doğrultusunda siyasal kültürün birey merkezli tanımı çalışmalarda daha çok kabul görmesine rağmen bu kavramsallaştırmada davranışın siyasal kültürle ele alınmaması eleştirilerini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda bireyin inanç, tutum ve değerleri davranıştan ayrı düşünülmezsizin bir yorumlamanın yansıması olan bireyin davranışları da siyasi kültürü oluşturmaktadır. "Siyasal kültür, toplumda var olan inançlar sistemini içerir. Bu inançlar siyasal ortamın ne durumda olduğunu ya da olması lazım geldiğini saptayan inançlardır. Siyasal kültür, siyasal olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen kişilerin davranışları arasında bir köprüdür. Bu davranışlar da insanların olayları nasıl yorumladıklarına dayanmaktadır" (Yücekök, 1987: 17). Bu görüş, bir nevi bizi Fager ve Tucker'in siyasal kültür tanımlamalarında yer alan içlemsel kavramsallaştırmasına götürmektedir. Fager ve Tucker'a göre siyasal tutumları, davranıştan ayrı bir biçimde ele almak doğru olmamakla birlikte böyle ayrımın siyasal kültür kavramında öznelleşmeye neden olabileceği gibi tutucu bir yaklaşımla siyasal tutumların yapısal

bir değişimle değişebileceğini bu ayırım reddeder (Sitembölükbaşı, 1997: 257). Böylece bireyin davranışlarının ele alınmadığı psikolojik kavramsallaştırma ile bireyle birlikte davranışlarının veya tutumlarının da siyasal kültürü oluşturduğunu ifade eden içlemsel kavramsallaştırma, siyasal kültür kavramı üzerine iki farklı görüşü ortaya çıkarmıştır. Bu görüşler doğrultusunda siyasal kültür, “bireylerin siyasal olaylar karşısında oluşturdukları subjektif yönelimleri ve bu yönelimleri ve bu yönelimlerle, doğrudan doğruya tam anlamıyla uyumlu olmasa bile etkileşim içinde olduğu da yadsınmaması gereken davranışları kapsayan bir kavram olarak algılanmalıdır” (Akay, 2006: 69). Bununla birlikte Tucker’in siyasal kültürü gerçek ve ideal olmak üzere iki gruba ayırarak öznel unsurları ideal, davranışları ise gerçek siyasal kültür şeklinde değerlendirmesi hem davranışın ele alınmaması sonucunda ortaya çıkacak sorunları engellemiş hem de kavramsal tutarsızlığı gidermiştir (Sitembölükbaşı, 1997: 259). Bu durumun sonucunda siyasal ve toplumsal sistem içerisinde yer alan bireyler inanç, tutum ve davranışlarını üstlendikleri rollerle yansıtarak siyasal kültürü oluşturmaktadır.

Siyasal kültürün tanımlanmasında bireyin siyasal tutumlarını oluşturan unsurlar, siyasal kültürün tipolojisini ortaya çıkarmıştır. Almond ve Verba, siyasal kültürün tipolojisi hakkında bireyin siyasal nesnelere karşısındaki tutumlarından hareketle bilişsel, duygusal ve yargısal etkenler (Görmez, 1997: 29) olduğunu belirtmiştir.

Bilişsel etkenler, toplumun bir üyesi olan bireyin, yaşadığı siyasal alana dair çeşitli kaynaklardan edindiği bilgiler doğrultusunda sistemle kurduğu bağı oluşturmaktadır. Duygusal etkenler, siyasal partiye veya bir siyasi kimliğe olan lidere beslediği sevgi gibi siyasal alana karşı daha duygusal yorumlamaları içermektedir. Yargısal veya değerlendirici etken ise bireyin siyasal alanda edindiği çeşitli değer yargılarından meydana gelmektedir. Laik konusunda bir değer yargısına sahip olan bireyin, din içerikli siyasal söyleme karşı oluşturduğu tepki örnek olarak verilebilmektedir (Yılmaz, 2003: 36). Bu bağlamda siyasal kültürün siyasal sistemin bilgilerini kapsayan *bilişsel yön*; kurumlara ve liderlere karşı bireysel duygulardan oluşan *duygusal yön* ve siyasal olaylar karşısında bireyin düşünceleri doğrultusunda vardığı sonuçları içeren *yargı yönü* oluşmuştur. Bu etkenler aracılığıyla oluşan üç yön, siyasal kültürün üç büyük tipi olan *yöresel, uyrukluk ve katılımcı kültür* tipini ortaya

çıkarmıştır (Duverger, 1989: 130). Aynı zamanda bu üç siyasal kültür tipi, siyasal kültürün çeşitleri olarak da yer almıştır.

	Öğelerin Düzeyi	Siyasal Yapı
Yöresel/Yerel Kültür	Sıfıra yakındır.	Merkezi değildir. Köy ve kabilesiyle sınırlıdır.
Bağımlılık/Uyruk Kültürü	Sisteme etkisinin farkındadır. Siyasal yaşama karşı edilgendir.	Merkeziyetçilik ve yönlendirme egemendir.
Katılımcı Kültür	Siyasal alan içinde etkindir.	Demokratik bir yapı vardır.

Tablo 2: Siyasal Kültür Türleri (Yılmaz, 2003: 36)

Yöresel siyasal kültür veya dini-mahalli kültür, “Ulus düzeyinde ele alındığında, yöresel tipteki siyasal kültür; köy, klan, soy (ethnie), bölge vb. gibi yerel siyasal kültürlerin birbirine eklenmesinden oluşan, yani gerçek anlamda ulusal bir kültürün bulunmadığı bir kültür tipidir” (Duverger, 1989: 130) olarak tanımlanmıştır. Bu tip siyasal kültürde ulusal siyaset sisteminin bir üyesi olan birey hem siyasal sisteme yönelik etkisinin hem de bireysel sorumluluk bilincinin farkında değildir. Bu bağlamda siyasal aktör olan bireyin bilişsel, duygusal ve yargı yönü sıfıra yakındır (Sarıbay, 1998: 51). Yöresel siyasal kültür özelliği taşıyan toplumlarda dikkat çeken ve değerli bulunan herhangi bir siyasal inanç, değer, sembol bulmak oldukça güç olmaktadır (Görmez, 1997: 30). Bu nedenle yöresel siyasal kültür, yeni kurulmuş devletlerde karşılaşılan bir durum olarak görülmüştür (Duverger, 1989: 130); ancak eğitim oranının yüksek, ekonomik şartları iyi olan ve kitle iletişim araçlarını yaygın kullanan nüfusa sahip gelişmiş ülkelerde bu tip kültür tipine rastlanılmadığı için bu özellikler geleneksel ve geçiş süreci yaşayan toplumlara ait olmuştur (Sarıbay, 1998: 51). Yöresel siyasal kültürde bireyler, ulusal problemlerle ilgilenmekten ziyade yaşadıkları bölgenin problemleriyle ilgilenmeyi tercih etmektedir.

Uyrukluk siyasal kültür, yöresel siyasal kültürün aksine ulusal bilince sahip olan toplumlarda görülmektedir. “Uyrukluk kültüründe, sistemin üyeleri, onun varlığından

haberdardırlar ama ona karşı pasif bir yöneliş içerisinde bulunurlar. Bir anlamda, sistem onların dışındadır. Sistemden birtakım hizmetler beklemekte ya da vergilerin artmasından korkmaktadırlar ama sistemin işleyişi üzerinde önemli bir değişiklik yaratabileceklerini de pek düşünmemektedirler” (Duverger, 1989: 131). Bu durum bireyin siyasal sistemde rolünü pasifize etmekte ve bireyi hükümet tarafından yönlendirmeye açık hale getirmektedir. Siyasal sistem içerisinde politik bir görüşe sahiptir; ancak siyasal katılımcı değildir (Sarıbay, 1998: 51). Uyruluk siyasal kültürde bireyler, siyasal sistemi değiştirebilecek güce sahip olmanın farkına varmamaktadır.

Katılımcı siyasal kültürde birey, siyasal sistem içerisinde aktif bir rol üstlenmektedir. “Katılımcı kültürdeyse, aksine yurttaşlar değişik yollardan, seçimlerle, gösterilerle, dileklerle, baskı grupları kurmakla ve sistemin işleyişi üzerinde bir etki yapabileceklerine inanırlar” (Duverger, 1989: 131). Böylece birey, siyasal etkinlik duygusuna sahip olarak ileti ve geri dönüşle siyasal sistemde yoğun bir tempo içerisinde yer almaktadır (Görmez, 1997: 31). Katılımcı siyasal kültürde bireyin siyasal bilinç oluşturduğu ve siyasal sistemde büyük bir görev sorumluluğu taşıdığı görülmektedir.

Siyasal yapı ile siyasal kültür siyasal sistemi oluştururken siyasal yapı, siyasal kültürle anlam bulmakta ve siyasal kültür de siyasal sistemi oluşturan normlarla şekillenmektedir (Çam, 1995: 200-201). Bu ilişki doğrultusunda her kültür tipi, belli bir siyasal yapıyla ilişki halinde olmaktadır. Bu bağlamda yöresel siyasal kültür, ileri düzeyde merkezkaç özelliğine sahip geleneksel bir yapıyla; uyruluk siyasal kültür, merkeziyetçi unsurları taşıyan otoriter bir yapıyla; katılımcı siyasal kültür ise yurttaşlığın temeli esas alınarak demokratik bir yapıyla ilişkilidir. Var olan ilişki siyasal kültür ile siyasal yapının birlikteliğini ortaya koymaktadır; çünkü “siyasal kültür, siyasal yapı ve siyasal sistem birbirleri üzerinde belirleyici ve yönlendirici etkiye sahip, her birinin açıklaması bir diğerlerine yapılan kavramlardır” (Yılmaz, 2003: 34). Bu nedenle Almond ve Verba’ya göre siyasal sistemin istikrarlı yol alabilmesi için bu birlikteliğin bir uyum içerisinde olması gerekmektedir. Siyasal kültür ve siyasal yapı arasında fark büyürse sistem iyi işlemeyerek yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalır; ancak hiçbir kültür aynı özellik taşımadığından dolayı aradaki bu uyum hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmez. Eski kültür ortadan tamamen yok olup

yerini alan yeni bir kültür olmadığı için her kültürde yöresel, uyrukluk ve katılımcı siyasal kültürün izleri bulunmakta ve bu izlerin niceliği kültürden kültüre değişmektedir (Duverger, 1989: 131). Siyasal kültürün üç büyük tipi arasında birbirini yok edici bir işlev bulunmamakla beraber toplumda sadece bir tip de görülmemektedir. “yeni bir siyasal kültür modeli eskisini kovmuyor, ama onun önüne geçiyordu. Böylece her ülkenin siyasal kültüründe dinsel, bağımlılıkçı ve katılımcı öğelere rastlamak olanaklıydı. Örneğin seçkinler katılımcı bir siyasal kültürün etkisi altında iken, kırsal kesimde hala dinsel ya da bağımlılıkçı bir siyasal kültür egemen olabilirdi” (Kışlalı, 2000: 124-125). Bu yaklaşımlar sonucunda üç siyasal kültür tipinin bir arada ele alındığı yeni bir siyasal kültür yapısı modeli oluşmuştur. Almond ve Verba, yeni siyasal kültür modeline *sivil kültür teorisi veya yurttaşlık kültürü*⁴ adını vermiştir.

Almond ve Verba’ya göre siyasal kültürün karmaşık özellik taşıması ve karşıt kültürden unsurlar içermesi demokrasini gelişmesini etkilemektedir. Nitekim yurttaşlık kültürü, yöresel öğelerle birlikte uyrukluk ve katılımcı siyasal kültür unsurlarını dengeleyen bir kültürdür. Ayrıca yurttaşlık kültüründe siyasal değerle davranışlar, toplumun bir başka alanında var olan değer ve davranışlarından kopuk olmamakla birlikte toplumsal kültürle bir uyum içerisindedir (Duverger, 1989: 132). Bu doğrultuda yurttaşlık kültürü, yurttaşın sisteme katılıp etkilenecek kendini sisteme bağlı gördüğü ve geleneksel bir bağ kurduğu bir siyasi kültürel yapıdır (Özer, 1996: 85). Sonuç olarak istikrarlı bir demokrasinin yürütülebilmesi için yöresel, uyrukluk ve katılımcı siyasal kültürün birlikteliği gerekmekte ve bunu sivil siyasal kültür, bir başka ifadeyle yurttaşlık kültürü sağlayabilmektedir.

Siyasal kültür, siyasal süreci doğrudan etkilemektedir. Siyasal kültürün bu sürece etkisi bağlamında temel işlevlerini ikiye ayırmak mümkündür.

İlk işlev, kültürün inanç ve davranış kurallarının standartlaşmasıyla siyasal sürecin işleyişini kolaylaştırmaktır (Turan, 1986: 33). Siyasal kültür, toplumun siyasal sistem içerisindeki normlardan oluşmaktadır. Bu normlar, toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenerek kurallara dönüşmüş ve siyasal sistemin işleyişinde önemli bir

---

⁴ Siyasal kültür teriminin modern kullanımı İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmış ve Gabriel Almond ile Sidney Verba “*Yurttaş Kültürü*” (The Civic Culture, 1963) adlı çalışmasıyla kültürel gelişimle siyasal gelişimin yan yana ilerlediğini göstermeyi amaçlayan beş ülkedeki siyasal tutumlar ve demokrasi üzerine klasik bir karşılaştırmalı araştırma yapmıştır (Marshall, 1999: 664).

rol üstlenmiştir. Bu işleyiş, siyasal kültür aracılığıyla siyasal sistemin yeniden üretilmesini ve sürdürülmesini sağlayarak gerçekleşmektedir.

İkinci işlev ise siyasal kültür, var olan siyasal sistemin kabul edilmesiyle beraber yönetilmenin haklı görülmesini sağlamaktadır. Bu durum siyasal sistemin devamlılığında siyasal kültürün etkili olduğunu göstermektedir (Turan, 1986: 33). “Kültür gibi siyasal kültür de verili bir toplumda insanların hakikat olarak kabul ettiği, edinilmiş bilgi parçalarından oluşur. Çeşitli skandallar, başarısızlıklar ve siyasal çöküşler, yurttaşların sistemin bütününe olan inançlarına kısa süreli zararlar verebilir. Bu yüzden siyasal kültürün korunması, siyasetçiler ile her düzeydeki devlet bürokratlarının başlıca görevlerinden birisi olmak durumundadır” (Marshall, 1999: 664). Siyasal kültürü oluşturan bilgi parçacıklarından biri normlardır ve özellikle de siyasetçilerin siyasal kültürü korunması için bu normların öğretilmesi gerekmektedir. Bu nedenle siyasal sistemdeki inanç, tutum ve davranışların siyasal kültür aracılığıyla bireye aktarılması temel amaç olarak kabul edilmiştir. Siyasal sisteme uyumlu bireylerin yetişmesi sistemin ve yönetsel biçimin devamlılığını korumaktadır (Akay, 2006: 77). Her iki işlev, siyasal kültürün siyasal sisteme ve sürece etkisini ortaya çıkarmaktadır. Temel olarak görülen bu iki işlev, siyasal kültürün korunmasını ve nesillere aktarılmasındaki önemini göstermektedir.

Siyasal kültür, Verba'nın sunduğu birtakım ölçütler doğrultusunda da tanımlanabilmekte ve bu ölçütlerle işlevini güçlendirebilmektedir. Bu ölçütler; milli ve kişinin vatandaşlarla özdeşleşmesi, iktidar uygulaması, karar alma sürecinden oluşmaktadır.

Milli özdeşleşme, toplumun milli birliği içerisinde bireyin kendi konumuyla ilgilidir. Nitekim birey, yaşadığı toplumda kendini milli devletin bir üyesi olarak görmeyip milletine ve devletine karşı bir bağlılık taşımıyorsa siyasal gelişimde bazı sıkıntılara sebebiyet verecektir (Yücekök, 1987: 21). Bu bağlamda birey, milli sorunlara ilgisiz kalacak ve milli özdeşleşmeden uzak duracaktır.

Kişinin vatandaşlarıyla özdeşleşmesinde esas alınacak konu, toplumda yer alan bireyin diğer bireylere karşı güven duyup duymadıkları üzerine olmalıdır. Toplumda birbirine güvenmeyen grupların varlığı iktidar çekişmesinde gerginlik yaratır; çünkü iktidar, güvenmediği bir gruba iktidar konumunu devretmeye cesaret

gösterememektedir (Yücekök, 1987: 22). “Siyasal kültür çöktüğünde ya da kuşkulu bir hal aldığında bir meşruiyet krizi baş gösterir” (Marshall, 1999: 664). Nitekim toplumda bireyler veya gruplar arasında bir güven duygusunun olması siyasal süreci olumlu etkilemekle birlikte iktidar mücadelesini de daha doğru bir biçimde devam etmesini sağlayacaktır; aksi halde siyasal süreç sekmeye uğrayarak problemleri beraberinde getirecektir.

İktidar uygulaması, siyasal kültürün yöresel ve yurttaşlık türleri bağlamında ele alınabilmektedir. Yöresel siyasal kültürde bireyin, siyasal sistemde var olmasına rağmen bir rol üstlenmemesi ve yaşadığı toplumun olaylarına ilgisiz kalması iktidarın kararıyla ilgilenmediklerini gösterir; ancak yurttaşlık kültüründe bireyin siyasal sistemde görev bilincine sahip olarak sorumluluklar yüklenmesi iktidar uygulamalarını doğrudan etkilemekte ve şekillendirmektedir (Akay, 2006: 78). Böylece bireyin konumu, siyasal kültürün iktidar uygulamalarında etkileyici rol üstlenmektedir. “Siyasal kültür açısından kişinin hükümet hakkındaki yargıları, hükümetin ne yapmasını istediği ve özellikle hükümetin ne yapması gerektiğini düşünmesi önemlidir” (Yücekök, 1987: 22). Bu durumda bireyin siyasal sistemde aktif olması siyasal kültürün gelişmesinde önem taşımaktadır. Bireyin siyasal sistemde etki yaratacak güce sahip olduğunu bilmesi ve bu bağlamda aktif rol üstlenmesi, bireyin içinde bulunduğu toplumun siyasal kültürünü sağlamlaştırdığını ortaya koymaktadır.

Karar alma süreci de iktidar uygulamasındaki bireyin konumundan farksız değildir. Siyasal sistemde etkin olan birey karar alma sürecinde etkili olmaya devam edecektir; zira birey, ilgisiz olursa karar alma sürecinde rol üstlenemez ve bu durum iktidarın eylemlerinin yeterliliğini sorgulatar hale getirir. “Bu siyasal süreçte kendini türlü nedenlerle güçsüz ve etkisiz gören kişi genellikle merkezi kurumlara soğuk ve uzaktır. Bu da sonuç olarak siyasal katılmayı kısıtlayarak hükümet uygulamalarının etkisiz olmasını ve halka inmemesini meydana getirir. Bunun ana nedeni siyasal katılma yokluğunun sonucu halkın talep ve dertlerinin karar alma organlarına ulaşmamasıdır” (Yücekök, 1987: 23). Nitekim bireyin siyasal katılımında aktif olması iktidarın uygulamalarının etkisini yansıtmaktadır. Bu nedenle siyasal kültüre sahip bireyin, siyasal gelişmeleri gözlemleyerek öğrenmesiyle beraber durumlar karşısında verdiği tepkilerle yaptığı girişimlerin siyasal kararların alınmasında ve uygulanmasında etkili olduğuna inanması gerekmektedir (Kalaycıoğlu, 2008: 4-5).

Siyasal kültürün tanımını ve işlevlerinin oluşmasında etkili olan ölçütlerin tümü, mevcut siyasal yapı ile siyasal kültürün değerleri arasında uyumlu olması gerekmektedir; aksi halde bir uyum olmaması siyasal sistemin değişimi yol açacaktır (Çiçek, 2018: 6). Bununla birlikte “siyasal kültürün gelişim seyri, ait olduğu coğrafyanın siyasal yapısını da belirlemektedir. Sorgulayıcı ve katılımcı bir siyasal kültürün yerleşip kökleştiği sistemler demokratik bir niteliğe bürünürken baskı ve şiddete dayalı bir siyasal kültürün varlığı otoriter ve totaliter rejimlere kapı aralamaktadır” (Çiçek, 2018: 7). Bu durumda siyasal kültürün kökleştiği demokratik sistemde siyasal katılım gerçekleşecek ve sistemin bir üyesi olan birey; oy kullanma, siyasi bir partiye üye olarak ve siyasal partinin mitinglerine katılarak aktif rol üstlenme, siyasal olayları takip etme gibi siyasal bir davranış sergileyecektir. Bu bağlamda siyasal katılımcı davranışı, siyasal kültürün gelişmesiyle gerçekleşecektir. Böylece siyasal kültürün apolitik süreci sonlanmış olacaktır (Çiçek, 2018: 7). Tüm bu ölçütlerin etkisi doğrultusunda siyasal kültür, “bir toplumun gerek o toplumun siyasal sistemi içinde yer alan, gerekse öteki siyasal oluşumlar dediğimiz; devlet, parlamento, hükümet, siyasi parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, siyasal iktidar, demokrasi seçimi, anayasa vb. gibi kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümü” (Öztekin, 2007) olarak tanımlanabilmektedir.

Siyasal kültürün tanımlanmasını ve işlevlerini sağlayan ölçütler, bireyin siyasal davranışın önemli bir rol üstlenmektedir. Bireyin siyasal sürece katılması ve siyasal sistem içerisinde yer alması siyasal kültür aracılığıyla olmaktadır. Bu durum siyasal sistemin devamlılığının siyasal kültürle sağlanacağını göstermektedir. Siyasal kültürün devamlılığı ise topluma küçük yaşlardan itibaren birtakım faktörlerle (aile, eğitim vb.) nesillere aktarılarak gerçekleşmektedir.

Siyasal kültürün tüm tanımlamaları ve işlevleri doğrultusunda siyasal kültürün oluşumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Siyasal kültürün oluşumundaki farklılık toplumların tarihsel süreciyle maddi ve manevi gereksinimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda ülkenin beklentilerine karşılık verebilmek amacıyla oluşan değişimler, ülke tarihine göre biçimlenen olaylar, siyasal eylemler ve söylemler gibi birçok etken siyasal kültürün oluşumunda etkili

olmaktadır (Çicek, 2018: 6). Toplumun tarihi olayları ve beklentileri siyasal kültürün oluşturur ve nesillere aktarımını sağlamaktadır.

Bir toplumda siyasal kültürün oluşması o toplumun çocuk yaşta olan bireyleriyle başlamaktadır. Siyasal görüşleri oluşmaya başlayan bireylerin en önemli yaş aralığı 11-13 yaşını kapsamaktadır. 15 yaşına gelen bir çocuğun ise temel siyasal kavramları öğrendiği düşünülmektedir (Alkan, 1989: 59).

Hem çevrenin hem de almış olduğu eğitimin etkisiyle çocuklar, siyasal kültüre tanışmakta ve ilgi duymaktadır. Bu çocuklar, süreç içerisinde yaşları ilerledikçe siyasal kültür algıları da değişmektedir. “Siyasal kültür oluşumuna yönelik küçük yaşlarda edinilen genellemeye dayalı bilgiler, ilerleyen yaşlarda birtakım unsurların etkisiyle, genelden özele ve basitten ayrıntıya doğru bir gelişim göstermektedir” (Çicek, 2018: 6). Böylece küçük yaşlardan itibaren bireyde siyasal kültürün oluşmasında aile, çevre, eğitim, mevcut siyasal sistem gibi unsurlar doğrudan etkilemektedir. Bu etkenlerin yanı sıra toplumun siyasal kültürünü öğretmek isteyen devletler tarafından resmi politikalar uygulamakta ve ders kitaplarında bu konuya dair bilgiler verilmektedir. Özellikle hem siyasal anıları hem de temel siyasal bilgileri kapsayan tarih ders kitapları büyük önem taşımaktadır (Öktem, 1997: 3).

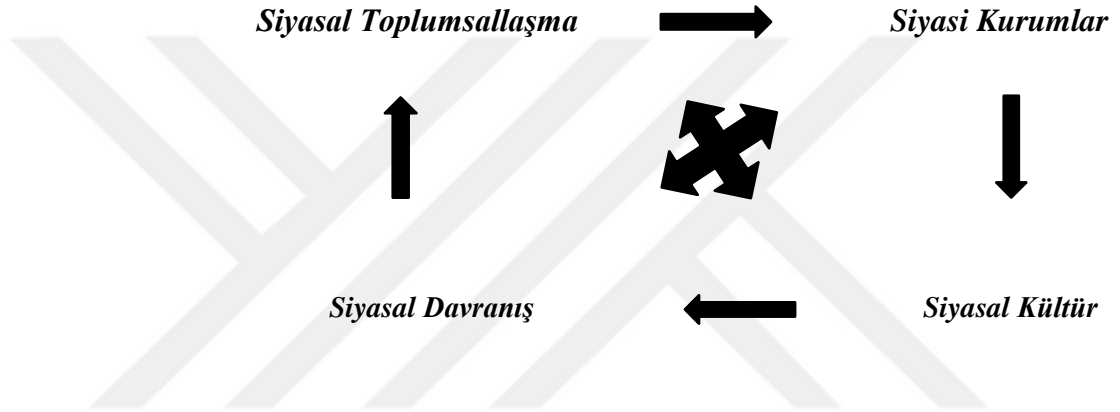
Çeşitli etkenlerle birlikte küçükte yaştan itibaren verilmek istenen siyasal kültür aktarımı öğrenmeyle gerçekleşmekte ve bu öğrenmeyi *siyasal toplumsallaşma*⁵ sağlamaktadır. Bu durumda siyasal kültürün bireye aktarımı siyasal toplumsallaşmayı etkileyen unsurlarla gerçekleşmektedir. Siyasal toplumsallaşmanın bireye olan etkileri iki ana başlıkta sınıflandırılabilir. Birincil grup siyasal toplumsallaştırıcı etmenler: aile, arkadaş çevresi olarak yer alırken ikincil grup siyasal toplumsallaştırıcı etmenler: okul, dernek ve sendikalar, medyadan oluşmaktadır (Özdemir, 2003) Böylece bütün siyasal sistemler, tüm bu etkenlerle oluşan siyasal toplumsallaşma aracılığıyla bireye siyasal bilinç vermek ve siyasal kültürü benimsetmek istemektedir. Nitekim

---

⁵ Siyasal kültürün aktarımı veya yeniden üretilmesindeki olgu süreci siyasal toplumsallaşmayla gerçekleşmektedir. Siyasal toplumsallaşma bireyin çocukluk anından itibaren grup veya aile içinde öğrendiği sosyal değerlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda siyasal toplumsallaşma siyasal insanın oluşumu için siyasal kültür edinme süreci olarak tanımlanabilmektedir (Erzen ve Yalın, 2011: 53). Bununla birlikte siyasal toplumsallaşma, insan-toplum ilişkisi bağlamında insanın siyasallaşması ve siyasallaşma için gösterdiği çaba olarak da kabul edilebilmektedir (Akın, 2009: 154). Özetle “Siyasal toplumsallaşma, toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında hayat boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesidir” (Alkan ve Ergin, 1980: 7).

siyasal sistemde yer alarak siyasal gücü elinde bulduran kurumlar, siyasal kültür öğretimini siyasal toplumsallaşmayla gerçekleştirmekte ve kurumların devamlılığı için bu öğretime oldukça önem vermektedir.

Siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma ilişkisi siyasal kuramlarla siyasal davranışı ortaya çıkmaktadır. Bu durum bütün kavramların birbiriyle etkileşimini göstermektedir. “Siyasal toplumsallaşma, siyasal kültürü meydana getirir. Siyasal kültür ise kurumları ve kurumlar tekrar siyasal etkiler; böylece siyasal kültür üzerinde toplumsallaşmayı değişimler yaratır. Bütün bu etki ve tepki ilişkileri davranışı ise siyasal meydana getirir” (Yücekök, 1987: 13).

Şekil 1: Siyasal kültür, siyasal toplumsallaşma, siyasi kurumlar ve siyasal davranışın etkileşimi (Yücekök, 1987: 14).

Sonuç olarak tanımlamaları, işlevleri, oluşumu ve türleri bakımından siyasal kültür, toplumu oluşturan üyelerin siyasete karşı inanç, değer, davranış ve yargı oluşturmalarıdır. Bu bağlamda siyasal kültür, toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarından ayrılmayacağı için kültürün bir parçası olarak yer almaktadır. Ayrıca siyasal kültür, siyasal yapı ve siyasal sistemle doğrudan ilişki içerisindedir. Siyasal sistem, siyasal kültür ve siyasal yapı aracılığıyla oluşmaktadır. Siyasal kurumlar siyasal yapıyla, siyasal yapı ise siyasal kültürle bir bütünlük kazanmakta ve sistem haline gelmektedir. Bu siyasal sistem de siyasal toplumsallaşmayla siyasal kültürü öğrenmesi sonucunda bireyin siyasal katılımıyla canlı kalmaktadır. Böylece toplumsallaşma ve katılma süreçleri siyasal kültürü şekillendirmekte ve siyasal sistemi elinde tutan kurumların veya güçlerin siyasal kültüre göre yol almasını sağlamaktadır. Bu nedenle toplumu oluşturan bireyin, siyasal sistemde sorumluluk alması, siyasal yapıda aktif rol üstlenmesi ve siyasal kültürün nesillere aktarması beklenmektedir.

1.3. Kùltür ve Siyaset İlişkinin Edebiyata Yansıması

Kùltür ve siyaset, merkezinde insanın olduğu sosyal bir oluşumdur. Bu özellik, her iki olguyu birbiriyle etkileşim haline getirmiş ve bazı kavramları ortaya çıkararak siyaset sosyolojisi gibi bilim dallarının oluşmasıyla birlikte inceleme konusu olmuştur.

Kùltürel ve siyasal yapıyı oluşturan insanın zihniyeti, sosyal normları, inançları gibi unsurlar kùltürün temel belirleyicisidir. Yaşam tarzını oluşturan bu unsurların çok yönlü bir şekilde başarıyla ortaya çıkabilmesi için toplumun refah ve mutluluk düzeyinin artması gerekmektedir (Freyer, 1977: 190). Bu etkileşimin uyumlu bir biçimde devam edebilmesi için gerekli olan yöntemi, siyaset sağlamaktadır; çünkü siyaset, toplum tarafından kabul edilmiş kurallar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Aynı zamanda bireyin ve toplumun her alanında etkisini gösteren kùltür, siyasi yönetiminin ne ve nasıl olacağını konusunda doğrudan bir etkiye sahip olmaktadır. Böylece kùltür ile siyaset, insanın davranışlarını yönlendirerek toplumsal bir düzeni sağlayabilme gibi işlevler üstlenmektedir. Nitekim kùltür, bir toplumun varlığını sürdürebilen; siyaset ise toplumsal yaşamı düzenleyen bir araçtır (Konak, 2011: 19) ve her kùltürel içerik, siyasal sayılabilecek ya da siyasal sonuçlar doğurabilecek birtakım değerler taşımaktadır (Gans, 2007).

Kùltür ve siyaset arasındaki etkileşim birtakım kavramların açıklanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu kavramlar arasında öncelikle siyasal normların bireye aktarılmasını sağlayan *kùltürleme* kavramıdır. “Kùltürleme, bireyin doğumundan ölümüne kadar toplumun istek ve beklentilerine uyacak şekilde etkilenmesi ve değiştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 1996: 122). Birey, siyasal öğretileri kùltürleme aracılığıyla öğrenmekte ve bu bilgilere göre şekillenmektedir. Bu durumda bireyin yaşadığı toplumun hem kùltürel hem siyasal algılarıyla yetişmesi, sosyal normlarla birlikte siyasal kùltürün etkileşimini göstermektedir. Nitekim bu etkileşim alışverişinin oluşması, bireye karşı kùltürleme ve siyasal toplumsallaşma aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Kùltürleme ve siyasal toplumsallaşmayla donanım kazanan birey etnik kimliği, grup içerisinde statüsü gibi etkenlerle toplumda kendini ait hissettiği yerde bulunarak

alt, üst, karşı kültür kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur; çünkü bir toplumu oluşturan bireylerin aynı düşünce yapısına, inançlara ve değerlere sahip olduğunu söylemek söz konusu değildir. Bu bağlamda şehir ve köy yaşamındaki farklılıklar kadar gelecek hayallere, ideolojileri ve beklentilere dayalı farklılıklar da bulunmaktadır (Bostancı, 2010: 120). Bir toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilen somut ve soyut bütün değerlerin baskın olması üst kültürü oluştururken aynı toplumda bu değerleri farklı olan ve üst kültürü benimseyenlerin oranına kıyasla ikincil duruma düşen gruplar alt kültürü meydana getirmektedir.

Alt kültür tanımlaması yapılırken mesleklerin, sosyal sınıfların hatta toplumsal cinsiyetin, yaş gruplarının kültürel yapılanmaları esas alınmaktadır (Bostancı, 2010: 121); ancak aynı toplumda yaşam koşulları birbirinden farklı olan toplumsal kesimlerin oluşturduğu alt kültür, çağdaş dünyada sadece toplumsal sınıflarla veya coğrafi bölgelerle sınırlı kalmamaktadır (Kışlalı, 2011: 113). Alt kültür grupları, üst kültürün bir paydası olarak kendilerini görmekte ve diğer alt kültür grupları arasındaki farklılıkları bir çatışmaya dönüştürmemektedir. Bununla birlikte alt kültür tanımlamalarında karşılaşılan özerklik arayışı ise ancak genel toplumsal düzene ilişkin ciddi bir meşruiyet kaybı doğması ve bu kaybın yok edilemeyeceği düşüncesi durumunda söz konusu olabilmektedir (Bostancı, 2010: 121). Alt kültürün yanı sıra karşı kültürü de açıklamak yerinde olacaktır; çünkü toplumun değer sistemlerini paylaşan ve ikinci dereceden de olsa bazı düşünce, duygu, davranış farklılıkları üzerine kurulu olan alt kültürü, karşı kültürden ayırmak gerekmektedir. Karşı kültür, ana kültürün temel değerlerini reddetmekle birlikte o değerlerin yerine başka değerleri koyma arzusu taşımaktadır. Örneğin; ulusal kültüre veya Batı uygarlığına karşı bir seçenek oluşturma gayesi olan Hippiler, bir karşı kültürü temsil etmektedir (Kışlalı, 2011: 113-114). Bu nedenle her iki kavram arasındaki farklılık, egemen olan kültüre karşı duruş ve kabullenişle ilgilidir. Alt kültür, bir toplumun ulusal kültürüyle çelişmeyip bir parçası olurken karşı kültür, ulusal kültüre karşı çıkararak alternatif bir kültür sistemi oluşturma çabasıdır.

Üst, alt, karşı kültürün var olduğu bir toplumda, gruplar arasındaki ilişkiler kültürel süreçleri etkilemektedir. Kültürel süreçler arasında yer alan *kültürleşme ve kültürlenme* kavramları bu ilişkiyi göstermektedir. Kültürleşme, “kültürel yayılma

süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle başka kültürden birey ve grupların belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi” olarak tanımlanmakta; kültürlenme ise “belli bir toplumun alt kültürlerinden ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların buluşması ve bir etkileşim süresi sonunda asıl kültür ve alt kültürlerde bulunmayan yepyeni bir birleşime varılması, ulaşılması” şeklinde açıklanmaktadır (Güvenç, 1996: 122). Görülmektedir ki üst, alt ve karşı kültürü oluşturan gruplar arasındaki ilişkiler, kültürleşmeyle bir değişim yaşayabildiği gibi kültürlenmeyle de kendi kültürel değerlerinden bağımsız olarak yeni bir birleşim oluşturabilmektedir. Tüm bu kültürel süreçler ve ilişkiler siyasal yaşama özellikle de ideolojiyle yansımaktadır; çünkü ideolojiler, toplumda benzer durumları paylaşan, bu durumlardan doğan ortak gereksinimleri karşılayan, kendi içinde tutarlı inanç sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Birey, çevresindeki sorunlara çözümler ararken sorunların çözümleri arasında bağlantı kurarak bir sisteme oturabildiği takdirde düşüncelerinin etkisi arttığını görmektedir. Bireyin bulduğu çözümler, toplumun gereksinimlerine doğru yanıt veriyorsa bir süre sonra toplum tarafından kabul edilerek genel doğrulara dönüşmektedir. Böylece ideoloji adı verilen inanç sistemlerinin oluşum süreci gerçekleşmektedir. Bununla birlikte ideolojiler, toplumun doğru veya yanlış bilinçlenmesinde ve siyasal çatışmaların yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim her ideolojik çatışma, toplumdaki belli bir grubun çıkarları arasındaki bir çatışmayı yansıtmaktadır (Kışlalı, 2011: 117). Toplumun ortak gereksinimlerini karşıladığı gibi bir çatışma da yaratabilen ideoloji, bir toplumun kültürel yapısından bağımsız değildir. Özellikle kültürün bir parçası olan, belli bir inançlarla ve gereksinimlerle oluşan sosyal normlar, toplumun düzenini sağlayabildiği gibi kimi zaman değişime uğrayarak çatışma unsuru da olabilmektedir. Bu nedenle kültür ve ideoloji birbiriyle etkileşim halindedir. Kültür, toplumun gereksinimlerini karşılama konusunda ideolojiyi oluşturmakta ve aynı zamanda gruplar arasındaki kültürel farklılıklarla ideolojik çatışmaya neden olabilmektedir. Bu durum siyasi çatışmaları da beraberinde getirmektedir.

İnançlar sistemi olarak ideoloji, siyasal kültürü oluşturmakla birlikte bir toplumun siyasal rejiminin oluşmasında görev üstlenmektedir; çünkü bir siyasal rejimin veya o rejimde yer alan hükümetin meşruluğu doğrudan o ülkenin yaygın olan inançlar sistemine bağlıdır. Bu bağlamda siyasal iktidar, toplumun büyük

çoğunluğunun kabul ettiği inançlara göre oluşmuşsa toplumun iktidara karşı boyun eğmesi doğal bir sonuç olarak görülmektedir. Aksi halde toplumda yaygın olarak kabul gören inançlara ters düşen bir siyasal iktidarın devamlılığı ancak baskı ve şiddet yöntemlerine dayanmasıyla mümkündür. Ayrıca eğer siyasal iktidar biçimi, toplumun geneli tarafından meşru olmaktan çıkmış ve inançlara uygun bir iktidar sistemi oluşmamışsa siyasal bunalım kaçınılmaz olmaktadır (Kışlalı, 2011: 123). Bir toplumda siyasal iktidarın kalıcı olabilmesi ve siyasal bunalımın yaşanmaması için toplumun inanç sistemi önemli bir role sahiptir. Bu nedendir ki siyasal iktidarlar, var oldukları toplumun inanç sistemlerini de içine alan kültürel değerlerine göre çalışmalar yapmaktadır. Bu durum kültür ve ideolojinin siyasal iktidara etkisini açıkça göstermektedir.

Kültür ve siyaset arasındaki ilişki siyasal kültür kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu konuda 1958-1963 yılları arasında Gabriel Almond ve Sidney Verba'nın çeşitli ülkelerde yaptığı araştırmalar, siyasal kültürü ve siyasal rejim ile demokrasi üzerine etkilerini yansıtan ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Üç siyasal kültür modeli geliştiren Almond ve Verba, bu modelleri üç siyasal yapıyla bir arada görmüştür. Bunlar arasında dinsel siyasal kültür, merkezci olmayan geleneksel yapıya uygunken bağımlılık siyasal kültürü, otoriter ve merkezi bir yapıyla uyum sağlamaktadır. Katılcı siyasal kültür ise demokratik bir yapıyla uyum sağlamaktadır. Üç siyasal kültür modeli, bir toplumda tek başına bulunmamakta; yeni bir siyasal kültür modeli eskisini kovmadığı gibi önüne de geçmemektedir. Bu siyasal kültür modellerinin bir arada uyumlu ve dengeli biçimde var olması demokrasinin iyi bir biçimde işlendiğini kanıtlamaktadır. Nitekim siyasal kültür ile siyasal yapı arasındaki uyum siyasal sistemin kararlılığını ve devamlılığını sağlamaktadır; aksi halde sistemin işleyişi bozulmaktadır (Kışlalı, 2011: 124-125). Kısaca "Siyasi kültür, ne tür bir içerik taşırsa taşırsın, hâkim olduğu toplumlarda, bireylerin siyaset alanındaki algılamalarını elekten geçiriyor; bu yolla davranışları yönlendiriyor; en önemlisi, bireyin siyasi hayata katılma sürecindeki üslubunu belirliyordu. Siyaset, bir bakıma siyasi kültür süzgecinden geçerek oynanan bir oyun, hayatiyet kazanan bir faaliyet oluyordu. Siyasi olana ilgi duymaktan, bu ilginin sonunda tavır sergilemeye, davranış göstermeye, toplum içinde siyasi kararlarda düşünce teati etmeye; tüm bunların yanı sıra, kamu kurumlarına yönelik beklentilere kadar her şeyi, kültürün biçimlendirdiği, ete ve

kemiğe büründürdüğü görülüyordu” (Oktay, 2007). Böylece kültür, “bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden rolleri oluşturan, düzenlenmiş bir davranışlar, düşünceler ve duygular bütünü” (Duverger, 2004: 74) olarak siyasetin meydana geldiği ortamı sunmakla birlikte insanların davranışlarından hareketle siyasal eylemi de oluşturmaktadır; çünkü siyasal kültür, olaylar ve bu olayların karşısında davranış gösteren birey arasında köprü mahiyeti taşımaktadır. Bu nedenle insan davranışlarını anlamak için kültürel ve tarihi bağlamda değerlendirmek gerekmektedir; zira bu bağlamda tanımlanan bir siyaset kavramı, insan davranışını etkilemekte ve açıklamaktadır. Sonuç olarak, her kültürün siyasal sistemini oluşturan ve etkilemeye devam eden siyasal kültür, var olduğu toplumun kültürüne göre değişkenlik göstermektedir.

Kültür ve siyaset arasındaki ilişkinin güçlü olduğuna dair kuşku duyulmamaktadır. Kültürün her zaman siyasal yönü olduğu gibi siyasetin kültürün içinde onu dönüştürecek gücü de bulunmaktadır (Deren, 2002: 3888). Tarihi süreç içerisinde birçok disiplinin -özellikle sosyal bilimcilerin- birbirinden ayırmayarak toplumu incelerken bir arada kullandığı bu ilişki, incelenen dönemin sosyokültürel yapısıyla birlikte düşünce, ideoloji yapısını da ortaya çıkarmaktadır; çünkü kültür ve siyaset arasındaki tüm etkileşimler, toplumsal yapıyı yansıtmaktadır. Weber’in de dediği gibi “düşünce, davranış ve toplumsal yapı bir bütün oluşturmaktadır” (Kışlalı, 2011: 126). Günümüzde siyasal kültür bağlamında incelenen bu kavramlar, siyaset sosyolojisinin daha genel bir ifadeyle siyasal bilimlerin çalışma alanları arasında yer almaktadır; ancak sadece siyaset bilimiyle sınırlı kalmamakta ve edebiyata yansımaları görülebilmektedir.

Edebiyat, Arapça *edep* kökünden gelmekte ve “olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi, literatür” (URL3) olarak tanımlanmaktadır.

Bir sanat dalı olduğu gibi eser, sanatçı, dönem inceleyip bir bilim dalı da olan edebiyat; duygu, düşünce ve hayallerin ifade aracı olarak anlam kazanmaktadır (Erol, 2013: 3-4). İfade aracı olarak dilin kullanılması da ayrı bir önem taşımaktadır; çünkü

edebiyat bu duygu, düşünce ve hayallerin dil aracılığıyla güzel, etkili ve belli bir biçimde anlatılmasıdır (Güzel ve Torun, 2003: 19). Edebiyatın oluşmasında etkin rol üstlenen dil, sözlü ve yazılı bir biçimde ortaya çıkmakta ve edebiyatın roman, şiir, hikâye gibi nazım ve nesir türlerini meydana getirmektedir. Böylece sözel ve yazılı bir biçimde oluşan edebiyat; bilgi, gözlem ve deneyimlere dayalı olmakla birlikte duygular, düşünceler ve hayaller aracılığıyla güzel söz ve yazılı eserleri oluşturan bilgi ve sanattır (Kabaklı, 1985: 5). Bununla birlikte edebiyat, oluşumu esnasında estetik ve edebi kaygılar taşımasıyla esas alınmaktadır; ancak toplumsal, siyasal, dinsel ve ideolojik bir alt yapıya sahip olmasıyla da önemli bir görünürlük kazanmaktadır (Alver, 2006: 11-12). Genel olarak edebiyat tanımları her ne kadar estetiği esas alıp bir sanat olma özelliğini ön planda tutsa da edebiyat, ideolojiyle birlikte toplumsal değerleri taşıyan ve kültürel aktarımı sağlayan bir rol üstlenmektedir; çünkü edebiyat ve toplum arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır.

Edebiyat ve toplum arasındaki ilişki bağlamında edebiyat; toplumun geçmişini, bugününü, geleceğini kısaca tüm zamanını kapsayan bir günlüktür (Sağlık, 2004: 183). Bu nedenle edebiyat toplumdan bağımsız düşünülmemelidir; çünkü *toplumun ifadesi* (Noble, 2006: 55) olarak edebiyat, toplumsal yönü olan bir alanı kapsamaktadır (Lowenthal, 2006: 84). Topluma istediği şekli verme gücü olan ve hayatın öncüsü olarak görülen “edebiyat, üstün niteliklerini gerek bireye gerek topluma aşar; yeni bir yaşantının, yepyeni görüşlerle duyuların müjdecisi olur. Ulusları tutsaklıktan kurtaran; özgürlüğün yüceliğini tattıran; kurtuluş savaşlarını hazırlayan edebiyat değil midir?” (Sağlık, 2004: 183). Bu durumda edebiyat, toplumun bir dönemini anlatmada ve gelecek dönemleri hazırlama konusunda oldukça önemli bir etki gücüne sahiptir (Karpat, 1962: 5). Bu güce sahip olan edebiyat, bireyi ve toplumu yönlendirme eylemini özellikle de ortaya çıkan eserlerle gerçekleştirmektedir. Nitekim toplumsal konulardan etkilenen ve beslenen edebiyat ürünlerinin var olmasının yanı sıra toplumu etkileyen ve yönlendiren edebiyat ürünleri de bulunmaktadır.

Bir sanat olarak edebiyat ürünlerinin sanat eseri olarak belirtilmesi, edebiyat ve toplum ilişkisinde yansıtma kavramını değerli kılmaktadır. Sanat eseri, insana dair her şeyi gerçekçi bir biçimde yansıtarak topluma ışık tutabilmektedir. Sanatın gerçekliği

yansıtması bakımından Berna Moran'ın üç görüşü bulunmaktadır. Bu görüşleri arasında sanatın var olanı olduğu gibi yansıtmasıyla birlikte geneli veya özü yansıtması ve ideal olanı yansıtması yer almaktadır (Moran, 1994: 19). Bu biçimde oluşan bir sanat eserinde görülen insandır, doğadır ve hayattır; sanatçı ise bunları topluma yansıtmakta ve dünyaya ayna tutmaktadır (Moran, 2004: 17). Sanat eseri yaratıcısı, üyesi olduğu toplumdaki bağımsız olmadığı için var olan sosyal ve tarihsel arka planı görmezden gelmeyerek eserlerinde göstermektedir. Böylece edebi eseri ortaya çıkaran yazar veya şair, yaşadığı dönemin gerçekliğini eserinde yansıtarak edebiyat ürününü belge niteliği taşıyan konuma getirmektedir.

Görülmektedir ki edebi eser ile toplum arasındaki ilişki, edebiyatın toplumsal gerçekliği ifade ettiğini ve toplumsal olanın da edebi eseri kavramada yardımcı olduğunu kanıtlamakta; aynı zamanda karşılıklı olan bu ilişkinin fayda sağladığını ortaya koymaktadır (Alver, 2006: 11-12). Tarihi süreç içerisinde edebi metinler, toplumun duygu, düşünce, normlarını, kısaca yaşam hikâyesini çeşitli ve belli ölçülerde aktarabilmiştir. Bu aktarım sürecine “edebiyat eserlerinin tamamı veya herhangi birisi ile ilgili her türlü araştırma, inceleme, karşılaştırma, tahlil ve eleştiri çalışmaları ile edebiyat sanatının mahiyeti ve niteliklerini, dünden bugüne uzanan süreçteki tarihini ortaya koymaya yönelik faaliyetlerle bu faaliyetlerin sonucunda ortaya konan bilgi birikimine edebiyat bilimi denir” (Çetişli, 2009: 4). Bu nedenle edebiyat üzerine geniş bir araştırma yapılmadan toplumun bütününe görebilmek mümkün değildir (Erol, 2013: 7); çünkü toplumu yansıtan edebiyat ve edebiyat ürünleri, toplumun belleğini kayıt altına alarak dinamik tutan ve nesillere aktarmakla devamlılık sağlayan bir özellik taşımaktadır.

Toplum, edebiyatı; edebiyat toplumu beslemektedir. Bu konuda Randall'a göre “edebiyat, özellikle bir kolektif kimlik tesis etme, toplumsal bilinç durumu belirleme, cemaatsel birlik sağlama, ulusal, dinsel ve ideolojik anlam haritaları örme bağlamında kendine yer açmaktadır. Bir anlamda hayatın akıp gittiği nehir yatağının yani hayatın yaşandığı toplumsal ortamın oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır” (Alver, 2006: 19). Toplumun oluşmasında etkili olan öğeler arasında edebiyatın da bir parçası olduğu kültür yer almaktadır. Kültür, toplumun var olmasını sağladığı gibi devamlılığını da

korumaktadır. Bu kalıcılığını sürdürebilmek için edebiyat önemli bir rol üstlenmektedir.

Toplumun deneyimleri ve değerlerini oluşturan kültür, edebiyat aracılığıyla toplumun üyelerine düşünce, duygu ve normları aktarabilmektedir. Kültürün bu işlevi hakkında K. Franz Von Irwing, “Kültür aslında insanın yalnızca hayvandan ayrılan ve onun başka özelliği olan güçlerinin ve yeteneklerinin gelişmesine yarar. Bu demektir ki, kültür aslında yalnızca akıl ve duygu güçlerine yönelebilir; bunları uyandırmaya, geliştirmeye ve mükemmelleştirmeye çalışır” (Aytaç, 2005: 117) ifadesiyle açıklamaktadır. Edebiyat, bu gelişmeyi sağlayan bir araç niteliği taşımaktadır.

Edebiyatın kültürün içerisinde yer alması insan üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Kültürün aktarıcısı olarak edebiyat, kültürün soyut olma özelliğine istinaden eserler aracılığıyla somut bir ürün ortaya koymaktadır. Bir edebiyat ürününü oluştururken birçok etken bulunmaktadır. Bunlardan biri yazarın veya şairin yaşamının yer almasıdır; çünkü toplumda bir birey olarak bulunan yazar veya şair, var olduğu toplumun kültürel yapısından hem etkilenmektedir hem de kültürel değerleri yansıttığı eseriyle toplumu etkilemektedir. Bu konuda Charles Warner’e göre “edebiyat, belli bir düzeyde içerisinde yeşerdiği toplumdan yalıtılamaz, hatta ondan etkilenerek şekillenir. Her türlü halis, haliki ve kalıcı edebiyat, onu vücuda getiren dönemin ürünü olmakla birlikte zamanın genel hissiyatına verilmiş bir cevaptır. Bir edebiyatı incelemenin en kazançlı ve en verimli yolunun onu vücuda getiren yahut onun vücuda geldiği halkı incelemekten geçer” (Nalcıoğlu, 2016: 708). Kültürün bir parçası olarak edebiyat ve onu oluşturan toplumun bütünlüğü, eser sahibinin gözlemleriyle harmanlanıp ortaya çıkmaktadır. Böylece toplumun kültürü ve yazarın/şairin kültürel birikimiyle gözlemleri eserde bütünleşmektedir. Bu bağlamda edebiyat, kültürel bir metin veya kültürel bir doku (Aytaç, 2005: 8) olarak tanımlanabilmektedir.

Kültürel bir dokuyu oluşturan edebiyat, dil aracılığıyla edebiyat ve toplum ilişkisinde en önemli unsuru oluşturmaktadır. Toplum eksenli olarak sosyokültürel ortamda oluşumunu gerçekleştiren dil, edebiyatın da temel taşı olmakla birlikte en önemli malzemesi konumundadır. Toplumun bir üyesi olan yazar/şair ise bu ilişkisinin

belirleyicisi konumunda yer almaktadır (Alver, 2004: 15). Yazar/şair, gerçeği anlatırken sosyal gerçekliği de beraberinde ele almak zorunda kalmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan eser, dönemi yansıtan bir belge özelliği taşımaktadır. Sosyal gerçeklikle birlikte edebiyatın, dili araç olarak kullanması onu sosyal bir kurum olduğunu göstermekte ve sosyal kurumlarla ilgisini ortaya koymaktadır (Sağlık, 2004: 187). Dil aracılığıyla sosyal bir kurum özelliği taşıyan edebiyat, toplumsal yapıyı meydana getiren ve toplumsal kurumlardan biri olan siyasetle de etkileşim içerisindedir. Hem edebiyatın hem siyasetin dili kullanarak sosyal bir kurum görevi üstlenmesi her iki unsurun ilişkisini arttırmaktadır.

Edebiyatın toplumsal yönünden hareketle toplum ve edebiyatın karşılıklı etkileşiminin dinamik oluşu edebiyatı, ideoloji ve siyaset gibi toplumun kültürel yapısını yansıtan unsurlarla etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Edebiyatın beslendiği kaynaklar arasında siyasetin yer alması önem taşımaktadır. Siyasetin izleri hem yazarın/şairin şahsi kimliklerinde hem de ortaya çıkan edebiyat ürünlerinde görülmektedir.

“Edebiyat bir bakıma insanın sosyokültürel kişiliğinin söz ve yazı halinde kendini dışa vurması anlamına gelen bir olgu olarak zaman zaman toplumu belirleyen zaman zaman da toplumla biçimlenen fakat hangi şekilde olursa olsun toplumsal varlığımıza derinden bağlantılı ifade ve semboller bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanın siyasal ve toplumsal sorunları ile en ilgisiz görünen bir edebiyatçısı bile belli ölçülerde de olsa eserinde içinde yaşadığı devrin, tarihi hadiselerinin şahitliğini yapmaktadır” (Şan, 2004: 91-92). Bu bağlamda her yazarın/şairin kendine özgü bir siyasi görüşüyle birlikte bu görüşü yansıtan bir siyasi duruşu bulunmaktadır. Kimi zaman bu görüşü eserlerinde bilinçli bir şekilde yer vererek siyasal toplumsallaşmayı sağlamakta kimi zaman da ortaya çıkardığı eseri aracılığıyla siyasal yapı anlamaya çalışarak var olduğu dönemin siyasal düzenini ve geçmiş dönemlerin siyasal sistemini olumlu veya olumsuz bir biçimde eleştirmektedir. Bununla birlikte yazar/şair hem siyasal düşüncelerini ifade etmede edebiyatı araç olarak görüp propaganda amacıyla kullanabilmekte hem de görüşlerini bir metin olmaksızın röportaj gibi yöntemlerle doğrudan açıklayabilmektedir. “Edebiyatçı bazen marjinal kimliğinden kaynaklanan muhalif yapısı bazen siyasal ideoloğuna

soyunması bazen de siyasi iradenin vereceği nimete muhtaç olması sebebiyle yolu siyasetle kesişen kişi olmuştur” (Coşkun, 2007: 96). Her ne koşulda ve görüşte olursa olsun yazar/şair, yaşadığı dönemin ideolojisini ve siyasal yapısını doğrudan veya dolaylı bir biçimde okuyucusuna aktarmaktadır.

Edebiyat ve siyaset ilişkisi edebiyat ürünleri açısından ele alındığında edebi metinlerin, çıktığı toplumun dönemini, coğrafyasını ve siyasetini yansıttığını ve önemli bilgiler vererek kaynak niteliği taşıdığını ifade etmek mümkündür. Her edebi metin, çıktığı toplumun ifadesini ve göstergesini ortaya koymaktadır. Bu durum her iki unsur olan ve aralarında etkileşim bulunan edebiyat ve siyasetin ortaya çıkış anından itibaren devam etmektedir. Edebiyat ve siyaset arasındaki bu birliktelik, genel olarak edebiyatın siyaset için ya da edebiyatın siyaset lehine kullanılması biçiminde yansımıştır (Gündüz, 2007: 44). Böylece edebiyatın sosyal ve siyasal olaylara şahitlik etmesi edebi eserin yazıldığı zamanın ve toplumun koşullarına göre etkilenmesine neden olmuştur.

Edebiyat ve siyaset ilişkisi sadece yazar/şair ile edebiyat ürünleri arasındaki ilişkiyle sınırlı değildir. Birçok siyasetçi, edebiyata önem vermekte ve düşüncelerini ifade etmede bir araç olarak kullanmaktadır. Bu konuda Churchill’in *siyaseti bir şeyi düzgün ve güzel söylemek* olarak tanımlaması edebiyatın temel amacını ortaya çıkarmaktadır. Siyasal muhalefetin yollarından biri de sözü güzel söylemek amacıyla edebiyatı dikkate almasıdır. Bunun için edebiyatı kullanmanın farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan biri, muhatabını ikna etme isteğidir. Muhatabı ikna edebilmek için edebiyat en etkili silah konumundadır. Diğer nedenler ise edebiyatın ve sözün gücü olmakla birlikte edebi sanatların sağlamış olduğu hareket alanının genişliğidir. Rakibe yapılacak olan eleştiriler edebi sanatlarla dolaylı bir biçimde daha etkili olmaktadır. Bütün bu nedenler, edebiyat ve siyaset ilişkisi tarihinde çoğu kez denenmiş; birçok manzum ve mensur eserler –özellikle de roman ve şiir- siyasal muhalefetin aracı olmuştur. Bu kullanım kimi zaman fayda sağlamış olsa da kimi zaman yazarın/şairin yaşamını tehlikeye atmıştır (Gündüz, 2007: 26-27). Siyasal ideolojilerini edebiyat aracılığıyla yansıtan yazar/şair ve siyasetçi, yaşadığı dönemdeki iktidara göre olumlu veya olumsuz etkiler yaşamaktadır. Yazar/şair ve siyasetçi, her ne şartlarda olursa olsun dönemini ister bir edebiyat ürünüyle ister bir söylev ile

kullandıkları dilin yapısıyla bir söylem yaratarak karşılaşılan okuyucu veya dinleyici kitlesine aktarmaktadır.

Edebiyat ve siyaset arasındaki ilişkide eklememelerin beş yolu olduğunu ifade etmek mümkündür. Bunlar arasında ilk olarak yazarın/şairin kendi siyasi görüşüyle bağının değerlendirilmesi; ikincisi de metindeki figürlerin siyasi açıdan değerlendirilmesidir. Bununla birlikte metin ile toplumsal üretim arasında ilişki kurmak ve *stilistik ekmeleme* olarak tanımlanan yazarın/şairin edebi veya dilsel jestleriyle siyaset arasında ilişki kuran değerlendirmeler yer almaktadır. Son olarak *söylemsel ekmeleme* adı verilen yazma hakkının paylaşımı ile siyasal iktisat arasında bağ oluşturmaya çalışan değerlendirme bulunmaktadır (Kılıç, 2016). Bu noktada dilin kullanım biçimini ve işlevini ortaya çıkaran söylem, edebiyat ve siyaset arasındaki etkileşimin önemini ortaya koymaktadır.

Söylem, etimolojik olarak *oraya buraya koşturma, gidiş gelişler* anlamı taşıırken mecazi olarak *özne hakkında uzun uzadıya konuşma, bir şey hakkında iletişim* anlamına gelmektedir (Sözen, 1999: 19). TDK'nin sözlüğün de ise *söyleyiş, söyleniş, sesletim, teleffuz; kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade; bir veya birçok cümleden oluşan, başı sonu olan bildiri tez* (URL4) olarak yer almaktadır. Bu tanımlamada olduğu gibi söylem cümle, metin, paragraf gibi dilin geleneksel öğeleriyle sınırlı değildir. Bir dil ve dil pratiği olarak söylem; kültürel, sosyal, siyasal alanlarda olduğu gibi hayatın bütününe kapsamaktadır. Nitekim dilde yer alan bir kavramın sözlü, sözsüz ve yazılı metinlere karşılık gelecek şekilde kullanan söylem; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerin tamamından oluşmaktadır (Sözen, 1999: 21). Bu süreç boyunca söylem seçici, tanımlayıcı, belirleyici ve aktarı özellikleriyle (Doltaş, 2009: 51) farklı alanlarda varlığını göstermektedir. Özellikleriyle birlikte söylemin dil pratiklerinden oluşması birçok alanda ifade edilen sözün, metnin ve konuşmanın bağlamını esas aldığı için siyasal alanda da ön planda bulunmaktadır.

Hem sözlü hem yazılı bir biçimde yer alan söylemin, siyasal alanda önemli bir ideolojik işlevi vardır ve bu işlev, siyasal söylem olarak nitelendirilmektedir. Van Dijk'a göre söylem ve ideoloji arasında iki yönlü ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki,

ideolojinin günlük yaşamdaki söyleme etkisi ve söylemin ideolojilerin yeniden üretilmesinde görev üstlenmesine dayanmaktadır. Bunun sonucunda iktidar, toplumsal gruplar arasındaki ilişkinin özelliklerinden ve bu ilişkinin etkileşiminden ortaya çıkmaktadır (Sancar, 2008: 140-142). Söylem ve iktidar arasındaki ilişki söylem analizi çalışmalarının oluşmasını sağlamış ve siyasal söylemde politik dil esas alınarak araştırmalar başlamıştır. Siyasal söylemin canlı aktörleri arasında yer alan siyasetçilerin politik dilinin incelenmesi yapı çözümlemesine katkı sağlayarak söylem analizini oluşturmuş ve söylem analizi konuşmalar, metinler aracılığıyla ortaya çıkan anlamın ele alınarak sosyal ve kültürel araştırmalar alanlarında kullanılan bir araştırma yöntemi olmuştur (Dijk, 1991: 114). Böylece söylem analizinden yola çıkan Van Dijk, yapmış olduğu ideolojik söylem analizine dayalı olarak *ideolojik kare* adını verdiği dört ilkeyi açıklamıştır. Bu dört ilkedeki ilki, bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula; ikincisi, onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula; üçüncüsü, bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama; son olarak ise onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama olarak yer almıştır (Dijk, 2003: 57). Dört ilke, söyleminin güçlü olmasını isteyen siyasal aktörler tarafından oldukça dikkate alınarak politik dilde bilinçli bir biçimde kullanılan yöntemi göstermektedir.

Siyasi kimliğe sahip olan kişilerin karşı tarafı ikna edebilmek amacıyla güçlü söylemlere ihtiyacı bulunmaktadır. Siyasal aktörün kullanmış olduğu siyasal söylem, siyasal ortamda aynı konuları içeren birçok mesajı seçmen tarafından kolaylıkla ayırt etmeyi sağladığı gibi siyasal aktörün kendisini de daha rahat ifade etmeyi kolaylaştırmaktadır (Başarır, 2015: 88). Siyasal aktör, ideolojisini ifade edebilme şekli ve verdiği mesajlarla politik konuşmalarında kavrayış, anlayış ve anlatım farklılığının dışı yansımasıyla siyasal söylemini belirginleştirmektedir (Başarır, 2018: 631). Bu bağlamda politik dilin kullanımıyla oluşan siyasal söylemin etkileri siyasi aktörün konuşmasının sonucunda ve kendisine verilen oyun yansımalarıyla görülebilmektedir. Tüm bu ilişkiler, edebiyatın siyasetle etkileşimi doğrultusunda sadece yazar/şair ve edebiyat ürünleriyle sınırlı kalmadığını; kültürün bir parçası olan edebiyatın oluşumundaki dilin, pratikler aracılığıyla ortaya çıkardığı söylemle siyaset gibi birçok alanda etkileşim yaratarak ve politik dille siyasal söylemi kullanan siyasi aktörleri de içine alarak etkilediğini göstermektedir.

“Sanat eserleri, toplumların belirli bir çevre ve zaman içindeki duygularını, düşüncelerini yansıtır” (Köseihal, 1966: 2-3). Bir sanat olarak edebiyat, ortaya çıkardığı sanat eserlerinde yaşamı işlemektedir. Yaşamı düzene sokacak bilgiler ürettiği gibi erişilmesi istenen amaçları da gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte insanların benimsemesini uygun bulduğu davranışları ve dünya görüşlerini oluşturmaktadır. İnsan yaşamını yoğurarak yaşam pratiğine ilişkin katkılar sağlamaktadır (Uygur, 1985: 81). Edebiyatın insan yaşamına sağladığı bu yarar, siyaset için de geçerli olmakla birlikte yazar/şair ve siyasetçi bu yararı gerçekleştirilme gayesini kendilerine bir vazife olarak görmektedir. Böylece edebiyat ve siyaset arasındaki ilişki kimi zaman yazara/şaire ve siyasi kimliğe sahip olan kişilere zarar vermiş olsa da yaşamı şekillendirmede toplumsal bir görev üstlenen bu kişiler aracılığıyla toplumsal fayda da sağlamıştır. Bu konuya örnek olarak Şemsi Belli'nin *Anayasso* şiirini ele almak yerince olacaktır.

“İnsanların yarattığı kavramları, insanüstü bir çaba ile değerlendirdiğimiz gün, hayatımızı etkileyen olaylar daha değişik anlamlar kazanıyor” (Belli, 1963: 205) diyen Şemsi Belli, yazmış olduğu bir şiirle toplumu ve toplumsal kurumları harekete geçirmiştir. 15 Mart 1968 tarihinde yerel bir gazete olan Savaş gazetesinde ilk kez yer alan şiir, Milliyet gazetesinin *Olaylar ve İnsanlar* sütunun köşe yazarı Hasan Pulur'un dikkatini çekmiş ve *Anayasso* şiiri, 3 Nisan 1968 tarihinde birinci sayfada beş sütun olarak Milliyet gazetesinde yayımlanmıştır (Yalçınkaya, 1968: 4). Şiir, toplumun sorunlarını yansıttığı için oldukça önem taşımaktadır.

“Gul, gurban olduğum Hökümet Baba!

Baa bir alfabe veremez miydin?

Gara dağlar gar altında galanda

Ben gülmezem

Dil bilmezem

Şavata'dan Hakkari'ye yol bilmezem

Gurban olam, çaresi ne, hooy babooov?”

İstanbul'da boğaz köprüsü yapımının gerekliliği tartışıldığı bu dönemde Anayasa şiiri, okuyucuların ilgisini çekerek şiirin sahibini merak etmiştir. Tarih 9 Nisan 1968'i gösterirken herkes şiirin sahibini aramış ve Milliyet gazetesi haber yaparak sekiz gün sonra şiirin sahibi, Ankara'da avukatlık yapan Şemsi Belli'yi bulmuştur. Şemsi Belli, Anayasa şiirinde Hakkârî'de Şavata başta olmak üzere diğer on iki köyde yaşayan insanların Zap suyu üstünde hayatlarını tehlikeye atarak geçmeye çalıştıklarını ve yaşadıkları sorunları yöresel bir ağızla dile getirmiştir.

“Bebek yanır, bebek hasda, bebek ataş içinde

Ben fakiro,

Ben hakiro

Dohdor ilaç, çarşı bazar tam - takiro

Gurban olam bu ne işdir hooy babooov!

Çoçığ ağliir, çoçığ öliir, geçit vermiy Zap suyu

Parasizo,

Çaresizo

Ben halsizo, ben dilsizo, şehir uzak, yolsizo

Bu ne haldır, bu ne iştir hooy babooov!”

1968 yılının Bayındırlık Bakanlığı tarafından planlanan bütçede Hakkârî'nin yer almaması, İstanbul'da boğaz köprüsü yapımı için yapılan tartışmaların ve harcanacak olan milyonlarca liranın gündemde olmasıyla doğu illerinin sorunlarının ihmal edilmesi Şemsi Belli'yi rahatsız etmiştir. Özellikle de Zap suyundan geçmeye çalışırken hasta yedi bebeğin doktora götürülmesi esnasında suya düşüp yaşamını kaybetmesi şairi oldukça etkilemiş ve bu olayı duyurmak için Anayasa şiirini yazmıştır.

“Gara dağda, gar altında ufağ ufağ mezerler

Yeddi ceset hetim hetim Zap Suyunda yüzerler

Hökümata arz eylesem azarlar

Ben ketimo

Ben hetimo

Ben ne biçim vatandaşım hooy babooov?”

Şemsi Belli, Hakkâri'de yaşanan bu insanlık dramının görülmemesine ve dönemin iktidarı tarafından çözüm üretilmemesine tepki göstermektedir. Her ne kadar umutsuz olsa da yaşanan sorunları duyurmaktan vazgeçmeyerek bir çözüm yolu aramıştır.

“Şavata'tan Angara'ya ses getmiir
Biz getmeğe guvvatımız hiç yetmiir
Malımız yoh
Yolumuz yoh
Angara'ya ses verecek dilimiz yoh
Ganadımız, golumuz yoh
Bu ne biçim memlekettir hooy babooov?

Yerin, yurdun adresesin bilmirem
Angara'da: Anayasso!
Ellerinden öpiy Hasso
Yap bize de iltimaso

Bu işin mümküni yoh mi hooy babooov?” (Yalçınkaya, 1968: 15).

Anayasa şiiri Sabah gazetesinde ilk kez yayımlanmış olsa da aslında Şemsi Belli, çıkarmış olduğu Anayasa dergisinin 20 Ocak 1968 tarihli sayısının ikinci sayfasında yayımlayarak insanların yaşadığı sorunları aktarmış ve duyurmaya çalışmıştır. “O dağların ve toprakların ekmeğini yemiş bir Anadolu çocuğu, bir ozan olan Şemsi Belli, o kara yazılı insanların diliyle, Ankara'ya ve Anayasa'ya seslenmek istedi. Ve Anayasa şiiri bu katı gerçeklerin hançerlediği bir yürek duygulanışı içinde doğdu” (Yalçınkaya, 1968: 14). Görülmektedir ki Şemsi Belli için şiir, sosyal yarar sağlamak amacıyla bir iletişim kurma aracıdır. Bu amacıyla başarıya ulaşmış, bir şiirle toplumu, devletin mekanizmalarını bir araya getirmiştir.

Anayasa şiirine hem toplum hem de devletin yöneticileri tarafından ilgi gösterilmiştir. Bu şiir üzerine İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat bölümünde okuyan öğrencilerin Zap suyu üzerine köprü yapılması için kampanya başlatması toplumu

seferber etmiştir. Öğrencilerin başlattığı kampanyaya okudukları bölümün başkanı Yaşar Yılmaz başta olmak üzere Mimarlar Odası başkanı Demirtaş Ceyhun, Güzel Sanatlar Akademisi başkanı Tahir Tayyar ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürü Korkut Özal destek vermiştir. Milliyet gazetesi yazarı Abdi İpekçi de gazetede yazılar yazıp duyurular yaparak kampanyanın başlatılmasını ve yayılmasını sağlamıştır. Böylece yurdun dört bir yanından her türlü bağışlar yapılarak köprü çalışması başlatılmıştır. 1969 yılının eylül ayında köprü tamamlanmıştır. Yöre halkı, köprüye Anayasa derken inşaatını tamamlayan öğrenciler, 68 kuşağı adına bir sembol olarak Devrimci Gençlik Köprüsü adını vermiştir. Zap suyunun üstünde artık öğrenciler tarafından yapılmış bir köprü bulunmaktadır; ancak 1999 yılında bölgede yaşanan bir bombalı eylemin ardından köprü yıkılmış ve bir süre sonra devlet tarafından yerine yenisi yapılmıştır.

Şemsi Belli'nin yazdığı Anayasa şiiri sadece Türkiye siyasi hayatını değil, kültür sanat hayatını da harekete geçirmiştir. İstanbul Kültür Kitabevi, Şemsi Belli'nin tüm eserlerini yayımlamaya başlamıştır. Bununla birlikte 1968 yılının sinema ve tiyatrosuna da yansımış; şiirden hareketle tiyatrodaki uyarlamalar yapılırken sinemada yönetmen/senarist Bilge Olgaç tarafından senaryoya dönüştürülerek Fatma Girik'in ve Engin Çağlar'ın başrol olarak oynadığı *Öksüz* filmi Yeşilçam filmleri arasında yerini almıştır. Yıllar sonra da yönetmen Bahriye Kabadayı tarafından 2007 yılında *Devrimci Gençlik Köprüsü* filmi yayınlamıştır. Sinemada olduğu gibi müzikte de yansımaları görülmüştür. 1973 yılında Selda Bağcan, Anayasa şiirini besteleyerek Kardeşler grubu ile 45'lik plağa okumuştur.

Bir şiir, toplumsal fayda sağlayarak toplumu, yöneticileri; kültürü, siyaseti etkileyerek bir araya getirmiştir. Anayasa şiir örneği edebiyat, kültür ve siyaset ilişkisinin ne kadar güçlü bir etkileşim yarattığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte edebiyat ürünü olan şiirin toplumu nasıl etkilediği ve şekillendirdiği de görülmektedir. Bu bağlamda özellikle edebiyat günlük hayattan etkilendiği gibi hayat da edebiyattan etkilendiği için (Özdemir, 1977: 35) hayatı temsil eden edebiyat, toplumun bir ifadesi (Meriç, 1971: 6) olarak yer almaktadır. Böylece edebiyat; toplum içindeki görevi, rolüyle birlikte içinde var olduğu toplumun bugününü anlatan ve yarınını hazırlayan bir güç olmaktadır (Karpas, 1962: 8). Toplumu oluşturan ve birlikteliği sağlayan

kültür, edebiyat, siyaset etkileşimi toplumu canlı tutmakta ve toplumun değerlerini gelecek nesillere aktarmaktadır.

Kültür, edebiyat ve siyasetin birbiriyle ilişkisi ile topluma etkisini araştıran birçok bilim dalı bulunmaktadır. Bunların arasında ise özellikle edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi inceleyen edebiyat sosyolojisi ön plana çıkmaktadır. “Edebiyat sosyolojisi, edebiyat ile toplumsal alan (toplumsal olgular) arasındaki ilişkileri inceleyerek, bu ilişkinin değişik boyutlarını, biçimlerini, yönlerini, yansımalarını ve sonuçlarını mercek altına almaktadır. Edebiyat sosyolojisi, edebi eserlerden ve edebiyatın kendisinden hareket etmekle birlikte bütünüyle edebi eserlerin içerikleriyle (konu, muhteva, metin) kendisini sınırlandırarak salt metin merkezli bir araştırma gerçekleştirmemektedir. Bunun ötesinde edebiyat sosyolojisi, edebiyat ilişkilerini irdelemeyi amaçlamaktadır” (Alver, 2012: 303). Sosyal bir gerçekliği yansıtan edebiyat, yazarın yaşadığı dönemdeki toplumsal yapıyı ortaya koymaktadır. Bu nedenle edebiyat sosyoloji, edebiyat olayıyla yaşam arasındaki ilişkiyi incelemektedir; çünkü edebiyat ile toplum arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran edebiyat ürünleri toplumsal olayların bir ifadesi olarak belge niteliği taşımaktadır.

Edebiyat sosyolojisi bağlamında incelenen bir edebiyat ürününün kültür, ideoloji, yaşam tarzı gibi birçok olguyu irdeleyerek nesillere boyu aktarımı sağladığı görülmektedir. Bu olguların aktarımı bir başka bilim dalı olan halkbilimiyle de gerçekleşmektedir; çünkü “folklor, milli kültür denilen pek çok unsurdan oluşan birikimin tarihi gelişim içinde bir milletin çeşitli grupları tarafından farklı ölçülerde yaşanan verilerinin varyantlarına ve verileri inceleyen ilme verilen isimdir” (Günay, 1987: 29). Her iki bilim dalını tarihi süreç içerisinde ortak unsurların aktarılma görevi birleştirmektedir; ancak edebiyat sosyolojisi edebiyat ürünleri aracılığıyla bunu sağlarken halkbilimi edebiyat ürünleriyle birlikte insan yaşamının tüm alanlarındaki davranış ve yaşayış biçimiyle devam ettirmektedir.

2.BÖLÜM

2. ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN ANA HATLARI VE ÂŞIKLIĞIN SİYASETLE İLİŞKİSİ

Türk kültürünün en eski dönemlerinde şaman, kam, baksı adıyla yaşamış ve ozan adıyla varlığını devam ettirmiş âşıklık geleneği, birçok evreden geçerek 16.yüzyıldan bugüne gelmiştir. Âşıklık geleneği, bu tarihi süreç boyunca belli şartlarda, çeşitli kültür ortamlarında ve mekânlarında çok sayıda âşığı yetiştirerek kültürel aktarımın sürekliliğini sağlamıştır.

2.1. Tarihi Süreç İçerisinde Âşıklık Geleneği

2.1.1. Âşık ve Âşık Kavramı

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre âşık, ilk olarak karşımıza “bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse” tanımıyla çıkarken “halk ozanı, kalender kimse, ahbab veya arkadaşı” gibi kelime ve kelime gruplarıyla bir seslenme ünlemi olarak da yer almaktadır.

Âşık, M. Fuat Köprülü tarafından halk arasında umumiyetle saz şairlerine verilen bir isim (2012: 163) olarak tanımlanırken Saim Sakaoglu tarafından ise sazlı, sazsız, doğaçlama yoluyla ya da kalemle bu özelliklerin birkaçını taşıyan ve âşıklık geleneğine bağlı olarak şiir söyleyen halk sanatçısı (Artun, 2019: 1) olarak belirtilmiştir.

Türk halk edebiyatının bir şubesi olarak ele alınan âşıklık geleneğinin icracıları; âşık, ozan, saz şairi, bâdeli âşık, hak âşığı, halk şairi veya halk ozanı gibi birçok tanımlamalarla varlığını sürdürmüş olmakla birlikte birçok kavramsal sınıflandırma tartışmasını da beraberinde getirmiştir.

Âşıklık geleneği icracılarının adlandırılması ve sınıflandırılmasına dair tartışmalar birçok araştırmacının konusu olmuştur. Bilimsel araştırmalarıyla bu konu üzerine sınıflandırmayı ilk kez yapan M. Fuat Köprülü şairleri kalem ve meydan şairi olarak iki grupta incelemiştir. Kalem şairlerini yüksek sınıfa yönelik şiirler yazan klasik şairler olarak tanımlamış; meydan şairlerini ise halk toplantılarında belli bir hazırlık sonucunda olduğu gibi doğaçlama da şiirler yaratabilen ve onları sazla çalıp söyleyebilen icracılar olarak açıklamıştır (2012: 165). Benzer bir açıklamayı da

Hikmet Dizdaroğlu yapmış, halk şairi ve saz şairinin aynı olduğunu ifade ederek âşıkların halk şiiri icracıları olduğunu belirtirmiştir (1977: 59). Bu doğrultuda âşık ve saz şairi terimlerinin eş manada ifade edildiğini söylemek mümkündür. Nitekim Pertev Naili Boratav da halk şairlerini sadece saz çalan ve şiirlerini sazla söyleyen şairler olarak belirtmiş; ayrıca her âşığın kendi şiirlerini sazla icra ettiği gibi geçmişte veya halen yaşayan başka halk şairlerinin de eserlerini sazıyla okunduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte özelikle son zamanlarda bazı şairlerin saz almadıklarını ama âşık tarzında şiirler yazıp söylediklerini vurgularken bu şairlerin âşık tarzını taklit eden ve hece lsyle şiirler meydana getiren şairler olarak adlandırmanın daha doğru olacağını açıklamıştır (2016: 108). Böylece saz çalabilme yeteneği, âşıkta mutlaka olması gereken bir özellik olarak görülmektedir.

Bazı araştırmacılar daha genel bir kavramla âşık geleneğinin icracılarını bir şair olarak tanımlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşte olan şükrü Elçin, 1975 yılında “Halk şairi ve Deyimi zerine” başlıklı sunduğu bildirimde “Bugün Konya’da toplanmış sanatkrları, bize yetiştikleri kültür muhiti ile karşılaştıkları yabancı sanat kaynakları ne olursa olsun kendilerini kabul ettirmiş bir Yunus Emre, bir Fuzuli bir Karacaoğlan, bir Yahya Kemal, bir Âşık Veysel gibi tasnif kolaylıkları dışında sadece ‘şair’ olarak vasıflandırmak hatalı olmasa gerektir” (Sakaoğlu, 2014: 99) sözleriyle âşıkların da bir şair olarak nitelendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu tanımlamanın yanısıra halk şairleri belli gruplara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Âşıkları bir şair olarak görüp halk şairi olarak belirten Sadettin Nüzhet Ergun da âşıkları, milli geleneği esas alarak l ve şekle göre şiir söyleyebilen bütün şairleri halk şairi olarak tanımlamış ve dört gruba ayırarak tasnif etmiştir. Buna göre ilk sırada asıl halk şairleri belirtilirken eserlerinde az çok divan edebiyatı etkisi taşıyanlar, az çok okuryazar olup saz eşliğinde âşık tarzı şiir söyleyenler ve son sırada ilim irfan sahibi olup aruzla kusursuz şiir yazabildikleri halde milli l ve şekli tercih edenler yer almıştır (Günay, 2011: 18-19). Pertev Naili Boratav da halk şairlerini birkaç gruba ayırmak gerektiğini belirterek üç grup olarak sınıflandırmıştır. İlk olarak Yunus Emre, Karacaoğlan ve Pir Sultan gibi ayrı şekillerde ve konularda olmasına rağmen evrensellik seviyesine ulaşmış şairleri; ikinci olarak Kaygusuz Abdal ve Dadaloğlu gibi ait oldukları zümrenin gerçek sanatkrı olan orijinal şairleri; son olarak birçok Yeniçeri şairleri ve âşıklar gibi çeşitli zihniyetlerin etkisi altında yabancılaşmış, her zümreye hitap ettiği için hiçbir zümrenin

tamamen malı olmayan ve aynı zamanda bütün zümrelerin fevkine çıkacak kadar da tanınmış bir özellik taşıyan şairleri ifade etmiştir (2016: 110).

Âşık edebiyatının temsilcilerine halk şairi de denildiğinin ve bu kavramının nasıl oluştuğunu açıklayan Öcal Oğuz, öncelikle âşık terimini icracılara verilen birtakım özellikleriyle birlikte tanımlamaktadır. Bu özellikler saz çalabilen, usta-çırak ilişkisiyle yetişen, doğaçlama söyleyebilen, atışma yapabilen, bade içtiğini söyleyen ve belli bir mesleki zümreyi meydana getiren veya en azından bu özelliklerin büyük bir çoğunluğunu yapabilen şairlere âşık denilebileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte Anadolu sahası âşık edebiyatının şiir temsilcilerine halk şairi denildiğini de ve bu kullanımın Cumhuriyet döneminde halk edebiyatı tanımlanışının etkisiyle olduğunu belirtmiştir. Halk şairi kavramını halk edebiyatının şiir türünü oluşturan şairlerin tümü olarak değerlendirirken saz şiirini oluşturana saz şairi, tekke şiirini oluşturana tekke şairi, divan şiirini oluşturana divan şairi tanımlanmasında olduğu gibi halk şiirini meydana getirenlere de halk şairi denilmesi gerektiğini vurgulamış aynı kültür tabanına yaslanan bu şairlerin farklı ve ortak özelliklerinin değerlendirilmesinin önemli olduğunu açıklamıştır (1994: 21-22).

Bazı araştırmacılar ise çeşitli tanımlamalara ve sınıflandırmalara giderek âşığın kim ve nasıl özelliklere sahip olduğunu açıklamıştır. Bu konuda Erman Artun âşıklık geleneğinin, âşıkları iki şekilde ayırdığını belirtmiştir. Bu iki şekilde olan tanımlamaya göre saz çalmayıp ama doğaçlama söyleyebilenlere telden-dilden âşık olarak belirtmiş, saz çalamayanlara da sazsız âşık olarak ayırmıştır; ancak gelenek, âşık olmayıp âşık tarzı şiir yazarları da belirlemiş ve “âşık tarzı şiir yazar şair” olarak adlandırmıştır (2019: 6).

Saim Sakaoğlu ise halk şiirini oluşturan icracılara verilen her terimi açıklamıştır. “Âşık: İrticalen şiir söyleyebilen, saz çalabilen kişidir. Saz şairi: Hemen daima âşık ile eş manalı olarak kullanılmıştır. Ozan: 16.yüzyıla kadar kullanılan bu kelime, yerini eş manalısı olan ‘âşık’ a bırakmış ve daha sonraları ve daha sonraları ‘geveze’, ‘herze söyleyen’ manalarına gelmiştir. Son yıllarda canlandırılıp bütün şiir yazar ve söyleyenler için kullanılmasını yadırgıyoruz. Halk şairi: ‘halk şairi’ ifadesindeki ‘şair’ kelimesinin sözde Türkçeleştirilmesiyle türetilen yanlış bir adlandırmadır; kaldı ki ‘halk’ kelimesi Türkçe değildir. İşin ilgi çekici yanı, bu söyleyişin yanlış olduğunu söylediğimiz saz şairleri de kendilerince daha ‘havalı’ bulduğu için bu söyleyişte ısrar

etmektedir. Sazlı ozan: Saz da çalan bazı şairler için kullanılan bir addır. Halk şairi: İlk defa ne zaman kullanıldığını tespit edemediğimiz bu terim, ‘saz şairi’ karşılığı olarak kullanılmaktadır; kanaatimizce ‘halk şairi’ terimi, saz çalmasını bilmeyen kişileri içine almalıdır. Hak şairi: Dini konularda şiirler söyleyen kişidir. Hak aşığı, ‘halk şairi’ ile aynı manadadır; bu terim biraz daha kuvvetli görünmektedir. Halk âşığı: Dini konulardan çok dünyevi konuları işleyen kişidir. Badeli âşık: Rüyasında pir (uç) bir tarafından bade içirilen âşıktır. Şiir söylemeye ve saz çalmaya bundan sonra başlayacaktır. Meydan şairi: Daha çok topluluk önünde çalıp söyleyen şairlerdir; ‘âşık ve saz şairi’ ile eş manalı olarak kullanılmıştır. Kalem şairi: İrticalen söyleyemeyen belki de saz çalamayan şairlerdir. Çöğür şairi: ‘Çöğür’ adlı gövdesi büyük sapı küçük olan sazı vaktiyle çalanları günümüzde hatırlarken söylenen addır” (2014: 100-101). Bununla birlikte âşık, saz şairi, kalem şairi ve hak aşığı kavramları dikkat çekmiştir. Âşık kavramı, doğaçlama olsun veya olmasın bir şekilde ortaya çıkarak sazla veya saz olmadan söyleyebilen ve geleneğe uygun konu ile şekilleri kullanabilen kişilere bu ismi verilmektedir. Bu ayırıcı özellikler doğrultusunda ikinci bir sınıflandırma da yapılabilmektedir. İkinci bir sınıflandırma saz çalanlara saz şairi, doğaçlama yapamayan ve saz çalamayanlara kalem şairi; dini konuları işleyen ve Allah aşkıyla söylediğine inanılan kişilere, hak âşığı olarak adlandırılabilir. Tüm bu tanımlamalar arasında saz şairi adı daha az kullanılmış ve âşıkların genellikle daha havalı olduğu için halk ozanı kavramını kullanmayı tercih etmiştir (2014: 102).

Halk şairi, ozan, halk ozanı, saz şairi gibi birçok tanımlamalarla karşımıza çıkan âşık, duygu ve düşüncelerini sazla veya saz olmadan aktaran, geleneğinin kurallarından en az birkaçını kendisinde taşıyan, köklü bir geçmişe sahip gelenek içerisinde var olan bir kişidir. Tarihi süreç içerisinde değişim ve dönüşüm evrelerini de yaşayan bu geleneğin icracıları, çeşitli tanımlamaları ve görevleri üstlenmeleriyle uzun bir geçmişten itibaren günümüze kadar yaşamaya devam etmektedir.

Köklü bir geçmişe sahip olan geleneğin temelleri, İslamiyet öncesi Türk kültürüne kadar uzanmaktadır. Bu kültür evresinde İslamiyet öncesi dönemden günümüze kadar gelen Türk şiirinin en eski örneklerinin sözlü halk şiiri olduğu bilinmektedir. Türklerin çeşitli coğrafyalarda göçebe yaşamaları ve farklı inanç sistemlerini benimsemelerinden dolayı her ne kadar o dönemlere ait bilgiler sınırlı olsa

da sözlü halk şiirini oluşturan şairlerin şaman/kam/baksı isimleriyle var olduğu tespit edilmiştir.

2.1.2. Şaman/Kam/Baksı- Ozan- Âşık Geçişi

Şaman, Tunguzca'da kâhin, sihirbaz; Batılı etnolog ve antropologlar tarafından ise rahip, büyücü, hekim veya ruh avcısı olarak tanımlanmıştır (Güngör, 2010: 325). Şamanlar, ruhlar ve tanrılar âlemiyle iletişim kuran ve insanları kötü ruhtan kovarak onları kurtaran kişiler olarak ön plana çıkmıştır.

İslamiyet öncesi Türk kültür coğrafyasında şaman, kam, baksı gibi isimlerle anılan şairler birçok özellikleriyle birlikte toplumda önemli bir konum üstlenmiştir. Din adamı, büyücü, hekim, öğretmen, şair, müzik insanı gibi görevleriyle şaman, kam ve baksılar çeşitli kimliklere sahip olmuştur. Bu dönemde özellikle büyücü ve din adamı görevleri oldukça önem taşımaktadır.

Din adamı ve büyücü kimlikleri, Türklerin eski dini inanç sistemleri olan Şamanizm ve totemizmle ilgilidir ve büyücülüğün hâkim olduğu sırada büyük bir dini konuma sahip olan şair-ruhanilerin bu görevleri, törecilik ortaya çıkınca bir sihirbaz konumuna dönüşmüş eski dinin büyü şekli sadece kadın şamanları ilgilendirmeye başlamıştır. Her iki dönemde de toplumsal hayatta önemli bir konuma sahip olan şaman veya kamlar, ilk büyücülük zamanında bütün ruhani ayinlerde buldukları gibi törecilik döneminde de yarı dini görevle dini-sihirbazane kimliğiyle yer almıştır. Bu kimlikleri doğrultusunda şaman veya kamlar, yıldızlarla sihir edip güneş tutulmalarını haber vererek gökyüzü olaylarını da yorumlamış, günlerin hayırlı mı yoksa şerli mi olacağını evvelden bildirerek de gelecek hakkında haberci konumunda olmuşlardır. Kamların bir kısmı özellikle de kamların başkışisi, müneccimlikle yıldızların şeklini ve bulunduğu yeri gösteren cetveller hazırlayarak her şeyin hangi zamanda daha uğurlu olduğunu incelemiştir (Köprülü, 2012: 74-77).

Buldukları toplumda değer gören şaman veya kamlar, sarayda kullanılacak her şeyi (hakana verilecek hediyeleri bile) ateşle temizlemiş, bu hediyelerin bir kısmı da onlara verilmiştir. Toplumdaki bir başka değeri de çocuklar doğarken tarihlerini bildirmek, insan hastayken onu iyi etmek gibi fayda sağlayacak birçok iş için hep kamlar çağrılmıştır. Bunun yanı sıra kamların, birini mahvetme kastında buldukları zaman gelmiş veya gelecek felaketlerin biricik sebebi olduğunu söylemeleri yeterli

görülmüştür. Bununla birlikte kamlar, davullarını çalıp cinleri davet etmiş ve sersemleşinceye kadar zikir eyleyip insle cinden bilgi ve haberler aldıklarını söyleyerek bunların Tanrı tarafından ilham kaynağı olduğunu ifade etmiştir (Köprülü, 2012: 76). Bu bilgiler doğrultusunda şaman veya kamların normal insanlardan farklı olup ulvi birtakım özelliklere sahip olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

İslamiyet öncesi Türk kültüründe şaman ve kam kavramlarının yanı sıra kullanılan bir başka kavram da *baksı* veya *bahşı* olarak bilinmektedir. Bahşı, uzun bir tarihi süreç içerisinde birçok Türk coğrafyasında kullanılırken Azerbaycan ve Anadolu sahasında kullanılmadığı için ayrıca değerlendirmek yerinde olacaktır.

M. Fuat Köprülü, Radloff'tan yaptığı tespite göre bahşı kelimesinin Türkçe bak-kökünden geldiğini ifade etmiştir (2012: 142). Bahşı terimiyle “iki telli tamburları ile koşuklar okuyan halk şairi” anlamında özellikle Hazar ötesi Türkmenleri arasında kullanıldığını açıklarken bahşılardan Azerbaycan ve Anadolu sahasında âşık adıyla yaşayan saz şairi olmakla birlikte âşıkların bahşılardan farksız olmadığını; ancak bahşı teriminin daha çok yayıldığını belirtmiştir (2012: 147). Bu doğrultuda bahşı kelimesi, her ne kadar Azerbaycan ve Anadolu Türkleri arasında dile yerleşmemiş ise de Türk coğrafyasında uzun bir süreç içerisinde geniş bir kullanıma sahip olmuştur.

Hekimlik, müzik ve din insanı gibi çeşitli roller üstlenen baksının birçok özelliği bulunmaktadır. Başlıca kullandığı müzik aleti, yayla çalınan kopuzdur; bu kopuz, üstünde at kılından oluşan iki tel gerilerek ve sapına da birçok ziller bağlanarak oluşmuştur. Baksı ayrıca ucunda küçük demir parçalarının asılı olduğu dört köşeli bir tahta parçasından oluşmuş bir asa da kullanmıştır. Kullandığı bu malzemelerle hastalığa neden olan kötü ruhları korkutup kaçırmak amacıyla bir ayin gerçekleştiren baksı, şarkı söyler biçimde dua etmekte ve kopuzunu çalarak esasını yakalayıp dans etmeye başlamaktadır. Dönmeye başladığı sırada esasından gürültülü sesler çıkarmakta ve bazı ilginç hareketler yaparak kendinden geçmektedir. Bu hareketler arasında ağızdan köpükler saçmak, korkunç hareketler yapmak ve bayılmak yer almaktadır; ayrıca kızgın demirleri yalamak, vücutlarına hançer saplamak ve iğne yutmak gibi bazı sıra dışı ama üstün yetenekli olduğunu gösteren davranışlar da sergilemektedir (Köprülü, 2012: 149). Görüldüğü üzere baksıların kopuz çalmaları, ruhlarla iletişim kurmaları, dua edip ayin gerçekleştirmeleri şaman veya kamın görevlerinden farksız değildir.

Şaman veya kamin karşılığı olan ve bakıcı manasına gelen baksı kelimesi süreç içerisinde birtakım değişikliklere uğramıştır. Baksılar en eski dönemlerde müzik ile sihir yapan ve şiirler söyleyen, gaipten haber veren, hekimlik eden kamlar olarak bilinirken Türkler arasında yeni dinlerin benimsendiği ve yazı yaygınlaştığı zaman bu kelime Arap ve Acem etkisi altında bahşı şekline almış, Türk coğrafyasında başka anlamlarda kullanılmaya başlamıştır. Buna rağmen her ne kadar anlamca ve görevler bakımından farklılıklar olduğu düşünülse de aynı kültür kökeninden doğmuştur (Köprülü, 2012: 80).

Bahşı ve baksı şekilleriyle kullanılmaya devam etmekte olan ve Şamanizm döneminin kalıntılarıyla hatıralarını yaşatan sihirbaz, üfürükçü, halk hekimine bu isim verilmektedir. Türklerin en eski dönemlerindeki şaman veya kamlardan farksız olmayan baksılar, Kazak- Kırgız Türk coğrafyasında İslam kültürünün etkisi altında olmasına rağmen eski şamanlık dönemlerini yaşamaya ve önemlerini korumaya devam etmiştir. Süreç içerisinde ruhlarla ilişki kuran kutsal din adamı ve dualarla hastayı iyileştiren baksılar, şaman kelimesinin içine aldığı bütün anlamları kapsarken İslam kültürünün yerleşmesiyle ruhanilik ve kutsallık özellikleri kalkmış, sadece kendisinden korkulacak bir sihirbaz olarak kötü ruhlarla ilişki içinde olan bir büyücü ve üfürükçü olarak kalmıştır (Köprülü, 2012: 148).

Tarih boyunca birçok coğrafyada hüküm süren Türkler, karşılaştıkları farklı kültürlerle etkileşim kurarak kimi zaman tesir altında kalmış ve birtakım kültürel değerleri değişim sürecine girmiştir. Bu değişim sürecini yaşayan kam-baksı geleneğinin görevlerini üstlenen kültür aktarıcıları birtakım kimliklerini kaybetmiştir. “Eski Türk Kam - Baksılarını içtimai işbölümü neticesinde, yavaş yavaş, daha mahdut bir sahada faaliyet icra eylediklerini, büyük merkezlerde şairliğin, bakıcılığın, efsunculuğun, müneccimliğin, ruhaniliğin yavaş yavaş ayrı şahsiyetlerde tecelli ve ayrı zümreler teşkil ettiğini anlatmaktadır. Bilhassa İslamiyet'in kuvvetle yerleştiği merkezlerde, müşterek İslam medeniyetinin temsil edici tesiri altında âlimler, mutasavvıflar, şairler, bakıcılar, müneccimler, efsuncular, musikişinaslar biri birlerinden tamamıyla ayrılmışlardı; Baksıların asırlarca önce tek başlarına gördükleri vazifeler dağılmış, parçalanmıştı: Hastaları hekimler veya efsuncular tedavi ediyor, musiki aletlerini musikişinaslar çalıyor, şiir ve edebiyat ile uğraşmak medreselerde Arap ve Acem edebiyat ve bilgilerini edinmiş âlimlere ait bulunuyor, eski baksıların

halkın muhayyeesinde efsanevi bir şekil alan kerametleri artık mutasavvıflara isnat olunuyordu” (Köprülü, 2012: 78). Böylece ortaya çıkan işbölümleri şaman, kam veya baksının görevlerini sınırlandırmış ve kimlik daralmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda şaman/kam/baksı geleneği, 16.yüzyıla kadar *ozan* adıyla ardından da *âşık* kavramına karşılık olarak Türkmen sahasında kullanılmaya başlamıştır.

Kimlik daralmasına uğrayan şaman veya kamlar her ne kadar görevleri sınırlandırılmış olsa da İslam kültürünün etkisi başladığı zamandan itibaren *ozan* ismiyle 16.yüzyıla kadar toplumdaki önemini korumaya devam etmiştir. “Halk âşıkları eski zamanlarda ozan adıyla tanınırdı. Ozanlar, İslamiyet öncesi dönemde Orta Asya’daki eski Türklerin şamanları ve şair-şarkıcılarıydı. Dokuzuncu/onuncu yüzyıllardan itibaren gezgin şarkıcılar olarak faaliyet gösterdiler. Epik ve dini geleneği sürdürdüler ve sazla yarattıkları şarkılarını söylediler” (Reinhard ve Pinto, 2019: 21).

Ozan kelimesi hem söyleniş hem de etimolojik tartışmaları beraberinde getirmiştir. M. Fuat Köprülü, ozan kelimesinin söyleniş bakımından Pavet de Courteille ve Radloff’un uzan; Barthol’un ise ozan olarak kabul ettiğini ifade etmiş (2012: 129) ve emin olmamakla birlikte ozan kelimesinin ozmak mastarından geldiğini ileri sürmüştür. “İbn Mühenna Lügati’nde, önce gelmek, ileri geçmek manasında bir ozmak sözü olduğu gibi, aynı eserde, bununla alakalı olarak iki kelime daha vardır. Ozgan: Koşuda birinci gelen köpeklere verilen isimlerden biri. Ozuş: Kurtuluş. Buradaki Ozgan’ın Ozmak’tan geldiği ve ozan kelimesinin aynı olduğu muhakkaktır: Oz + gan = Oz + an. Oğuzca’da ortada ve sondaki g’lerin düşmesi, hemen umumi bir kaidedir. Mana bakımından da bu üç kelimenin aynı kökten geldiği anlaşılıyor. Nevai’nin bahsettiği ozanlara mahsus türkü manasında ozmag kelimesi de yine bu asıldandır. Türkçe nehir manasına gelen özen sözü de, belki, esasında bununla alakalı bir kelimedir ki sonradan, gerek ses ve gerek mana bakımından değişmiş, ayrı bir hüviyet almış olabilir” (Köprülü, 2012: 138). Nitekim ozan kelimesi, ozmak>ozgan>ozan etimolojik dönüşümünü yaşayarak günümüze kadar gelmiştir.

Ozanlar, tarihi süreç içerisinde hüküm sürmüş birçok devlette hem askeri alanda hem de halk arasında yer almıştır. Başta Büyük Selçuklu Devleti’nin ordusunda görülen ozanlar, Büyük Selçuklu Devleti’nin devlet teşkilatlanmasının etkisi altında kalan Memlukler ordusunda da görülmüştür. Bununla birlikte Memluklerin askeri bandosuna benzeyen Anadolu Selçuklu ordusunda da ozanların bulunmaması

mümkün değildir ki Yazıcıoğlu Ali de II. Murat döneminde yazmış olduğu Selçuk Name’de ozanların ve kopuzcuların bulunduğunu ifade etmiştir (Köprülü, 2012: 130-132). Anadolu Selçuklu Devleti’ndeki ordularda yer alan ozanlar, savaşa gitmeden önce kopuz eşliğinde dua ederler ve savaştan zaferle döndükten sonra yine kopuzla bu olayları destansı bir şekilde anlatırlardı; aynı zamanda toy adı verilen ziyafetlerde de kopuz çalarak destanlar söylerlerdi (Turan, 2008: 397-398). Osmanlı Devleti döneminde de ozanlar, oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Başta II. Murat’ın sarayında olduğu bilinen ozanların Oğuz Destanları okudukları düşünülmüştür; ayrıca Âşık Paşazade, Çelebi Mehmet’in ölümünü anlatırken İran’dan gelmiş ve Yıldırım Bayezid’e doktorluk yapmış birinden ozan diyerek bahsetmiştir. Bu durum ozan kelimesinin II. Murat döneminden daha önce Yıldırım Bayezid döneminde kullanıldığı göstermektedir (Köprülü, 2012: 132). Tarihi süreç içerisinde kurulan Türk devletlerinde ozanların orduda ve sarayda bu çeşit görevlerde bulunması farklı yaklaşımları da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde ozan kelimesi anlam bakımından kimi zaman küçümsenmiş kimi zaman da bir müzik aletinin adı olarak kullanılmıştır. Divan edebiyatı şairleri arasında yer alan Lâmi ve Edirneli Nazmi ozan kelimesini küçümseyerek geveze, saçma sapan söz ve ağzına geleni söyleyen kişiler olarak bahsetmiştir. Tarihçi Ali ise aruz ölçüsü bilmeyen bir ozanı cahil Germiyanoğlu tarafından takdir edildiğini alay ederek ve değersiz göstererek anlatmıştır (Köprülü, 2012: 132). Kimi zaman da ozan kelimesi, çalmış oldukları kopuza verilen bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ozan, Oğuzların halk şair musikişinaslarına verilen isimdir; onların çaldıkları kopuz, başka kopuzlardan farklıdır; sonraları, ozan kelimesi, manasını genişleterek, bu saza da ad olmuştur; diğer kopuzlar, ozanların kopuzu biraz değiştirilip ve ıslah edilmek suretiyle vücuda getirilmiştir” (Köprülü, 2012: 135).

15. yüzyılın sonuna kadar Oğuz boyları arasında yaşayan ozanların toplumdaki önemini Dede Korkut Hikâyeleri açıkça göstermektedir. Ozanlar; kopuzlarıyla diyar yar dolaşmakta, toylarda yer almakta, kopuzlarıyla destanlar ve hikâyeler anlatmakta, manzumeler söylemekteydi. Toplumun zenginleri de ozanlara kimi zaman değerli elbiselerini vermiş kimi zaman da koyun ve koç bağışlamıştı. Şaman veya kam isimleriyle İslamiyet öncesi Türk kültürü dönemindeki eski kutsallıklarını kaybetmeler de Oğuz boyları arasında çevik dilli ve yüksek sesli olan halk kültürü taşıyıcısı ozanlar,

yarı kutsal değerleriyle toplumsal bir unsur olarak var olmuştur (Köprülü, 2012: 136). Özellikle Dede Korkut Hikâyelerinde sıkça karşımıza çıkan Oğuz boylarının bilge kişisi Dede Korkut, bugünkü Azerbaycan sahasında yaşamış, saygı görmüş, önemli işlerde danışılmış ve kopuz çalarak şiirler söylemiş bir ozan temsili olarak önem taşımaktadır.

İslamiyet öncesi dönemde birçok görevi üstlenerek çeşitli kimliğe sahip olan şaman veya kamlar, başta İslamiyet'in benimsenmesiyle 14.yüzyıldan sonra Azerbaycan ve Anadolu sahasında ozana dönüşmüş, farklı bir kültürel etkileşim sonucunda ortaya çıkan yeni iş bölümleri doğrultusunda da özellikle kopuz çalıp şiir söyleyen göreviyle toplumdaki önemini 16.yüzyıla kadar sürdürmüştür. Bu yüzyıldan itibaren de Azerbaycan ve Anadolu sahasında *âşık*; Türkmen sahasında ise baksı kelimeleriyle kültür aktarıcısı olmaya devam etmiştir.

Türklerin İslamiyet'le karşılaşmaları, göçebe toplumdaki yerleşik yaşam düzenine geçme arayışıyla aynı dönemde olduğu bilinmektedir (Güvenç, 1995: 100). Bu doğrultuda başta İslamiyet olmak üzere Türklerin yaşadığı bu sosyokültürel değişimler özellikle yaşam tarzını etkilemiş ve bu değişim şairlere de yansımıştır. “Göçebe destan söyleyicisi olan ozanın âşık tipine dönüşmesi ve destanın yerini âşık edebiyatına bırakması, uzun süren bir sosyal değişimin sonucudur. Bu değişim, göçebe toplumunun yerleşik tarım toplumuna dönüşümüdür” (Başgöz, 2013: 41). Sosyal yaşamın değişimi âşık tarzı geleneğinin oluşumunda birçok unsuru da beraberinde getirmiştir. İslamiyet öncesi Türk kültürünün etkisi devam ederken İslamiyet'le beraber İran, Arap kültür etkileşiminin getirdiği divan edebiyatı ile tarikat ve tekkeler kurulması âşık edebiyatının oluşumunu doğrudan etkilemiştir. Böylece ozan-baksı geleneği, 16.yüzyıldan itibaren âşıklık geleneğine dönüşmüştür.

Âşık, kendisinin veya başka âşıkların şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen bununla birlikte halk hikâyeleri de anlatan saz şairi olarak tanımlanmaktadır (Albayrak, 1991: 547). Âşık tarzı genel olarak 16-20.yüzyıllar arasında var olan, Anadolu'da da 17-20.yüzyıllar arasında yetişip ananeleri günümüze kadar taşıyarak pek çok eser veren saz şairlerinden oluşan bir gelenektir. Bir halk sanatı olmamakla birlikte doğrudan halkbiliminin inceleme alanıdır (Köprülü, 2012: 172-173).

Âşık tarzı edebiyat, “Asker ocaklarında, esnaf teşkilatı içinde, kahvehane, meyhane ve bozahanelerde, yani şehir ve kasaba halkı arasında inkişaf eden bu edebiyatta, klasik edebiyata ve tekke edebiyatının büyük tesiri olmuştur” (Köprülü, 1929: 7-8). Âşık tarzı özellikle 17.yüzyıldan sonra halk, tekke ve divan edebiyatının etkileşimiyle çeşitli ürünler vermeye başlamıştır.

Âşık tarzı geleneğin temellerinin İslamiyet öncesi Türk kültüründe şaman-kam; İslamiyet ile birlikte ozan kimliklerine dayandığı bilinmektedir. Âşıkların ilk olarak şiir ile müziği birleştirmeleri bu temellerin devamı niteliğini taşımaktadır. Bununla birlikte her ne kadar 17.yüzyılın ortalarından itibaren aruz ölçüsünü kullanan âşıklar olsa da genel olarak Türklerin milli ölçüsü olan hecenin kullanılması da eski halk edebiyatının özelliklerini taşıdığını kanıtlamaktadır. Âşık edebiyatında elbette sadece bu unsurlar değil; koşma, semai, varsağı gibi nazım biçimlerinin, yarım ve tam kafiye, cinas, aliterasyon gibi ses tekrarlarının, atasözleri ve deyimler gibi kalıplaşmış sözlerin kullanılmaya devam edilmesi geleneğin en eski temellerinin etkisini koruduğunu göstermektedir. Ancak “XVI. asırda ve XVII. asır başlarında yetişen saz şairlerinde, asıl halk edebiyatı unsurları daha kuvvetliydi; fakat bu asrın sonlarından başlayarak, müteakip asırlarda bu unsur yavaş yavaş azalmış ve diğer unsurlar tabiatıyla çoğalmıştır” (Köprülü, 1929:7-8). Âşık tarzında eski halk edebiyatı unsurlarının 16. ve 17.yüzyılın ilk yarısında yetişen âşıklarda daha çok güçlü ve görünür olduğu gerçektir.

Âşık tarzı geleneğinin oluşmasında etkili olan bir diğer unsur tarikat ve tekkelerin varlığıdır. Türklerin yeni bir dinle tanışması o dinin kurallarına uyarak yeni bir kültürel kimlik kazanmasını sağlamıştır. Türkler İslam dini kimliğini önce İranlı sonra Türkçe konuşan dervişler aracılığıyla kazanmıştır. Bu dervişlerin çoğu kam, şaman ve ozanın devamı niteliğinde olmakla birlikte şamanlıkla İslamiyet arasında bütünleştirici bir görev üstlenmiştir; çünkü bu dervişlerin peygamber soyundan geldiğine inanılmıştır (Güvenç, 1995: 102). Bu bağlamda âşık, halk arasında saz çalan şairlere verilen bir isim olmakla birlikte maddi aşktan manevi aşka yükselen ve bu aşamayı ilahi güçler aracılığıyla kazanan saz şairleridir. Halkın anlayışına göre bu şairler ilahilerden ilham alan hakk âşıklarından oluşmaktadır (Köprülü, 2012: 163).

13-16.yüzyıllar arasında Türk coğrafyasının hemen hemen her bölgesinde bulunan tasavvuf tarikatlarına ait tekkelerden Türk edebiyatına geçen ve âşıklık

geleneğinin oluşumunda etkili olan unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar, Ortodoks (Sünni kurallara uygun) ve Heteredoks (Müslümanlık kurallarından uzaklaşmış) olmak üzere tarikatlar arasında dini zümrelerin oluşmasına neden olmuştur.

Anadolu'da heteredoks özellikler taşıyan Yesevi, Kalenderi, Bektaşî gibi tarikatlarla beraber ortodoks özellikler gösteren Mevlevî, Halvetî gibi tarikatlar Osmanlı Devleti'nin her döneminde tasavvufî kuralları öğretmek ve yaymak amacıyla büyük bir önem teşkil etmiştir. Bu tarikatlardan özellikle heteredoks özellik taşıyanlar propagandalarında oldukça başarılı olmuştur. Her ne kadar ortodoks özellik taşıyan tarikatların yetiştirdiği şairler de propaganda amaçlı şiir söylemiş olsa da bu şiir tarzının başta Bektaşîler ve Kızılbaşlar olmak üzere heteredoks özellik taşıyan tarikatlarda daha güçlü ve özgün olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda bütün tarikat üyeleri, kendilerinin ait olduğu tarikatlarının propagandasını yapmak için sade bir dil kullanma gibi halk edebiyatına uygun eserler vermiştir (Köprülü, 2012: 176-177). Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrası inanç unsurlarının birleştirilmesinde bu tarikatlar oldukça etkin bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte bu tarikatlar, âşıkların ortaya çıkışını ve halkın gözündeki toplumsal konumunun nasıl olduğunu da göstermektedir.

Tekke-tasavvufî edebiyatta etkili olan bu unsurların en önemli sonucu, saz şairlerinin âşık adını kullanmayı kabul etmesidir. 13.yüzyıldan itibaren kendilerini diğer şairlerden ayırarak ilham kaynaklarının ilahî ve kutsî değer taşıdığını göstermek amacıyla kendilerine âşık adı veren mutasavvıf şairler, beşerî unsurlarla ilgilenen ve onlara verilen şair adını kabul etmemiştir. Bu nedenle 16-17.yüzyıllarda tekkelerin tasavvufî öğretileriyle büyük şehirlerde belli kültür seviyesine erişmiş ve yetişmiş olan saz şairleri, köyle aşiret çevresinde yetişen saz şairlerinin ozan adını kabul etmemiş, kendilerini yabancı görmedikleri mutasavvıf şairlerinin hali hazırda kullandığı âşık adını kullanmaya başlamıştır (Köprülü, 2012: 178). Bununla beraber âşık adını alan şairler, ilk olarak dini-tasavvufî anlamda ilahî aşkı yaşayanlar ve bu konuda şiir söyleyenler için kullanılırken 16.yüzyıldan itibaren din dışı konularda şiir söyleyen saz şairlerini de kapsamıştır (Artun, 2019: 11).

Âşık tarzı edebiyatın oluşmasında tekke edebiyatının etkisinin yadsınamaz bir gerçek olduğu ortadır. Umay Günay, ozan-baksı geleneğinin İslamiyet'in kabul edilmesiyle terk edildiği düşüncesinin doğru olmadığını ve beş asır sonra aniden İslami şekilde ortaya çıkmasının mümkün olmayacağını ifade ederek bir sentez sonucunda

varlığını sürdürdüğünü açıklamıştır. “Âşık edebiyatının ilk Türk edebiyatı temsilcileri olan ozan-baksı şair tipinin ve bunların mensubu bulunduğu edebiyat geleneğinin Anadolu’da tasavvufi cereyanlar ve tarikat edebiyatlarının da etkisi altında kalarak İslami kurallara uygun yeni bir sentez olduğu hemen hemen bütün araştırmacılarla kabul edilmektedir” (2011: 40). Bu konuda ayrıca Özkul Çobanoğlu da âşık edebiyatının kahvehanelerde ortaya çıktığını vurgulayarak dini tasavvufi etkinin de olduğu ifade etmiştir. “Âşık tarzı edebiyat geleneği Tekke kurumunun ekseninde oluşan biçim ve işlev açısından ozan-baksı geleneğinin devamı olan, tekke ve tasavvuf edebiyatı mensuplarından kahvehanelere yönelen ve onun icra bağlamı şartlarıyla kendine has bir tarz olarak bağımsızlığını kazanan bir oluşumdur” (2000: 134). Fuat Köprülü’nün Âşık tarzı edebiyatın oluşmasında tekke edebiyatının etkisi olduğu yaklaşımı Umay Günay ile Özkul Çobanoğlu tarafından da desteklenmiştir.

Tekke-tasavvuf edebiyatı âşık tarzı edebiyat üzerinde her ne kadar büyük etki yapmış gibi görünse de aslında etkisi çok dışta kalmakla birlikte âşıklık geleneğinin ruhuna girememiş, din dışı konuları işlemesine engel olamamış, günlük olaylar karşısında derin ilgisini ve samimiyetini yok edememiştir (Köprülü, 2012: 178). Ozan-baksı geleneği yerini âşıklık geleneğine bırakmış görünse de aslında gelenek kesintiye uğramadan İslami kültürün etkisiyle tekkelerde bir süre yaşamış ve din dışı şiir söyleyen saz şairleri de içine alarak varlığını devam ettirmiştir.

Âşık edebiyatı, âşık adıyla var olan şairlerin saz çalarak birçok diyarda dolaştığı ve daha çok hece ölçüsünü kullanılarak halkın anlayabileceği dille ortaya çıkardığı eserlerden meydana gelmektedir; ancak divan edebiyatının da âşık edebiyatı üzerinde etkisi olmuştur. Âşık tarzı edebiyatının 16. ve 17.yüzyıllar arasında şekillenmeye başladığı dönemde zengin dönemini yaşayan ve hâkimiyet kuran divan edebiyatı oluşum ve gelişimini tamamlamaya çalışan âşık tarzı edebiyatı etkilemiştir. “Ortaçağ İslam medeniyetinin ve İmparatorluk devrindeki Osmanlı kültürünün mahsulü olan âşık tarzı, XVI.asır sonlarından başlayarak XVIII. asır başlarına kadar muhtelif menşelerden gelen muhtelif edebi ve fikri unsurların kaynaşmasından hâsıl olmuş yeni bir terkip idi. XVIII. asırdan XIX. asrın ikinci yarısına kadar geçirdiği edebi tekâmülü şematik bir tarzda izah için, eski halk edebiyatı unsurlarının yerini gittikçe klasik şiir unsurlarının -bozulmuş, tereddiye uğramış bir şekilde– almış olduğunu söyleyebiliriz” (Köprülü, 2012: 182).

16. yüzyılın sonlarından 19.yüzyılın ortalarına kadar âşık tarzı edebiyatta, divan edebiyatının hem şekil, ölçü gibi dış unsurları hem de mecaz, dil, kavram, üslup gibi iç unsurlarının etkisi görülmüştür. 17 ve 19.yüzyıllar arasındaki âşıklar tarafından aruz ölçüsünün hece ölçüsüne yakın ve kolay olan *fâ'ilatün/fâ'ilatün/fâ'ilatün/fâ'ilün, mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün* gibi kalıpların kullanılması ile âşıklar arasında divan edebiyatı nazım biçimlerden olan özellikle gazel ve murabbanın oldukça fazla tercih edilmesi divan edebiyatının âşıkları nasıl etkilediğini kanıtlamaktadır. Bununla birlikte divan edebiyatında hâkim olan ideoloji, âşık tarzı edebiyatı da etkilemiş; divan edebiyatında kullanılan belli kavramlar, kalıplaşmış sözler, İslam tarihi ile İran mitolojisinden kahramanlar ve motifler âşık tarzı edebiyatta da yerini almıştır (Köprülü, 2012: 179-180).

Divan edebiyatının âşıklar üzerine etkisi nedeniyle âşık edebiyatını oluşturan temsilcileri iki gruba ayırmak mümkündür: İlk grup, geniş halk kitlelerine yakın olan şairlerden oluşmaktadır. Aruz ölçüsünü kullanmamakla birlikte sade bir anlatımla gerçek doğayı, hayatı ve insanı saz çalarak doğaçlama anlatmışlardır. Bu şairler köylü, göçebe ve yeniçeri ocaklarının düşünce yapısını yansıtan temsilcilerdir (Karacaoğlu, Köroğlu, Dadaloğlu, Pir Sultan Abdal, Kayıkçı Kul Mustafa vd.) ve 17.yüzyılın ilk dönemlerinde daha çok ortaya çıktıkları görülmektedir. İkinci grup, belli bir eğitim almış, saray ve devlet makamına hitap eden, divan şiiri etkisinde kalan ve 17.yüzyılın sonlarından itibaren daha çok görülen şairlerden (Gevheri, Âşık Ömer vd.) oluşmaktadır. Bu grupta yer alan şairlerden bazılarının saz çalmadığı da (Seyrani vd.) görülmüştür (Boratav, 2017: 37-38). Divan edebiyatının âşık tarzı edebiyat üzerindeki hem şekil hem de içerik olarak etkisi ve başta 17.yüzyıldaki divan edebiyatından etkilenen âşık sayısının artışı, âşıklık geleneğinin kendine özgü bir dönem olarak gelişimini yavaşlatmıştır.

Sonuç olarak âşıklık geleneğinin oluşmasında halk, tekke ve divan edebiyatının etkisi olsa da büyük bir zümre edebiyatıdır ve âşık tarzı edebiyat, halkın duygu ve düşüncelerini halk edebiyatı unsurlarıyla birlikte aktarırken sadece halkın içinde olduğu bir edebiyat değildir. Âşık edebiyatı, “Türk ruhunun zevkini, orijinalitesini muhafaza eden ve halkın içinde yaşayan, bir halk edebiyatı değildir. Tıpkı divan edebiyatı gibi bir zümre—fakat divan edebiyatınınkinden daha geniş bir zümre—edebiyatıdır” (Köprülü, 1929:7). Bu zümrenin içerisinde âşık adıyla yetişen şairler,

başta müzik insanı veya icracısı olma gibi görevleriyle varlığını yüzyıllarca sürdürmektedir.

Türk kültür coğrafyasında farklı zamanlarda birçok tanımlama ve görevle varlığını sürdüren âşıklık geleneği icracılarının siyasal bir kimlikleri bulunmaktadır. Siyasal kültür bağlamında esas alındığında şaman/kam/baksı, ozan ve âşıklık geleneğinde icracıların siyasal kimlikleri doğrultusunda hem siyasal işlevleri olduğu hem de toplumda ideolojiler yaratarak siyasal bir aktarım rolü üstlendiği görülmektedir.

Eski Türk inanç sistemi olan şamanizmde çeşitli görevleri bulunan şamanlar, toplumu bir araya getirme ve yönlendirmeye siyasal bir işleve sahip olmuştur. Şamanizm, birlikte var oluşun dinsel düzenini sağlamakla birlikte örgütlediği süreçte toplumun siyasal bağını oluşturmaktadır. Şamanlık sosyal örgütlenmeye bağlı olarak siyasal bir farklılaşmaya uğramadan geliştiği ve toplumun bir araya gelip kendi deneyimlerinden oluştuğu için eşitlikçi yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bu nedenle şamanın trans halindeki sergilediği figürler eşitsizliğe ve hiyerarşik sisteme neden olmamaktadır; çünkü şamanın figürleri kutsal olanla doğrudan ilişkiyi değil, aracı olma ilişkisini ifade etmektedir. Nitekim iletişimsel anlamda aracı olan şaman, toplum ile ruhlar âlemi arasında yakınlaşmayı sağlamaktadır; ancak şamanizm yalnızca ruhlarla etkileşim aracı değil, toplumun kutsallık inancıyla öngördüğü eşitliğin toplumsal düzende yarattığı örgütlenme biçiminin temelini oluşturmasıyla da politik bir işleve sahiptir (Baştürk, 2018: 103). Şamanın toplumun birlikteliğini eşit bir biçimde oluşturarak toplumsal düzeni sağlaması ve örgütlenmeyi kolaylaştırması siyasal bir işlevi olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Şamanın toplumsal düzeni sağlamasının yanı sıra devlet yöneticilerini yönlendirme işlevi de bulunmaktadır. Tarihi süreçte Moğol devletinin hükümdarı olan Cengiz Han, şamanlara oldukça önem vermiş ve devlet adına kararlar aldığı zaman danışılacak bilge kişiler olarak görmüştür. Bu doğrultuda Cengiz Han'ın, Tanrı'dan zafer haberleri getiren ve bütün yeryüzünün hükümdarlığını Tanrı tarafından Cengiz Han'a verildiğini duyuran Gökçe adında bir şamanın olduğu bilinmektedir (Turan, 1946: 459). Bu durum Uygurlar' da da yer almaktadır. Cüveyni bu konuda "Uygurlar eskiden beri Kamanların sözlerine göre hareket ederler. Hatta şimdi bile şehzadeler onların dediklerine inanırlar. Önemli bir işe başlamadan önce münecimlere ve

Kamanlara danışrlar, onların olumlu görüşünü almadan işe başlamazlar” (1999: 105) diye ifade etmektedir. Tarihten hareketle örnekleri çoğaltmak mümkündür ve bu örnekler tarih boyunca şaman, kam, baksı kimliğine sahip kişilerin toplum ile devlet arasında önemli bir siyasi ilişkisini göstermektedir.

Başta din değişimi olmak üzere birçok unsurun etkili olduğu Türk kültür tarihinde şamanının ozana dönüşmesi, beraberinde görev değişikliklerini getirmesine rağmen toplumda önemli bilge kişi olma özelliğini korumaya devam etmiştir. Bu bağlamda ozanlar, danışman vasfıyla toplumu yönlendirmekle birlikte toplumsal yaşamın her alanında ve evresinde etkin olmuştur. Bu alanlar arasında saray ve ordu bulunmaktadır. Tarihi süreçte Büyük ve Anadolu Selçuklu, Memluk ve Osmanlı Devletleri’nde var olan ozanlar hem orduda ve sarayda bulunarak hem de o dönemlerde toplumun bir üyesi olarak yaşanan toplumsal ve siyasal olaylara kayıtsız kalmamış ve şiirlerinde yansıtmıştır. Nitekim ozanların buralarda yer alması mutlaka siyasi bir boyutu ortaya çıkarmaktadır; çünkü ozanlar şiirleriyle devlet büyüklerine kimi zaman methiyeler düzmüş kimi zaman da taşlamalarıyla eleştirmiştir.

Zeki Velidi Togan’a göre İslamiyet’ten önce yaşamış, Hz. Peygamber zamanına da yetişmiş ve Göktürk dönemindeki Oğuz yabguları katında bulunup bir Türk bilgisi olarak kabul edilebilecek olan (Gökyay, 1994: 78) Dede Korkut, ozanların en önemli temsilcisi olarak bilinmektedir. Dede Korkut, Reşidüddin ve Ebulgazi Bahadır Han’ın verdiği bilgilere göre 295 yıl; halk rivayetine göre 100 yıl yaşayarak Oğuz boylarının atası, bilgisi ve koruyucusu olarak yer almıştır (Gökyay, 1994: 78). Hakanın ve toplumun danıştığı bilge kişisi olarak Dede Korkut’un toplumu korumak amacıyla yönlendirici bir işleve sahip olması siyasal işlevinin olduğunu da göstermektedir. Dede Korkut’un ulvi özelliğinin olması hem hükümdarı hem de toplumu yönlendiren töreleri uygulatma, aktarma ve koruma görevlerini ortaya koymaktadır. Bu durum Dede Korkut’un siyasal ve dini işleve sahip olduğunu yansıtmaktadır. Bir başka ifadeyle kutsal olanla siyasal olanın ilişkisi Dede Korkut’un temsil ettiği değerlerle gerçekleşmektedir; çünkü hükümdarın oluşturduğu yasalar ile geçmişten süre gelen sosyal normların uygulaması Dede Korkut’un onayından geçmektedir. Bu nedenle Dede Korkut’un bir vezir gibi üst düzey devlet yöneticisi kimliği bulunmaktadır (Yılmaz, 2018: 69). Örneğin; Begil oğlu Emren’in hikâyesinde Gürcistan’dan her yıl

haraç olarak altın akçe gelirken o yıl bir at, çomakla kılıcın gelmesiyle ve boylar arasında paylaşımının zorlaşmasına sinirlenen Bayındır Han Dede Korkut tarafından “Hanum, bunun üçünü de bir yiğide verelüm, Oğuz iline karavul olsun” (D236. Ergin, 2008: 216) sözüyle sakinleştirilerek yönlendirilmiştir. Bununla birlikte hikâyede Dede Korkut’un Begil’in beline kılıcını bağlaması beyliğini onaylayarak devletin yöneticisi olduğunu meşrulaştırdığını göstermektedir (Yılmaz, 2018: 70). Böylece Dede Korkut, her işte kendisine danışılan bir bilge olarak toplumsal düzeni sağlamakta oldukça önemli bir rol üstlenmektedir.

Dede Korkut hikâyelerinde siyasal işleve örnek olabilecek bir başka durum ise ad verme geleneğinde görülmektedir. Dede Korkut tarafından gerçekleştirilen ad verme geleneği siyasal bir eylem olarak gücü temsil etmektedir; çünkü ad alma kahramanlık göstererek bir gücün ortaya konulması sonucunda gerçekleşmektedir. Bu durumda ad alma iktidar olmak isteyenlerin kendini göstermek amacıyla bir ilke haline gelmektedir. Ad almak için Boğaç Han’ın boğa ile dövüşerek kahraman olması gibi Basat’ın atlara saldırıp kanlarını içmesi iktidar olabilme adına güç göstergesini ortaya koymaktadır. Nitekim alp tipine dönüşen kahraman, gücünü kullanarak kazandığı başarıyla ait olduğu toplum için fedakârlığını, çalışkanlığını göstermekle birlikte toplumsal dayanışmayı sağlamakta, cömertliği ve cesaretiyle ideolojiyi oluşturmaktadır. Ad alma gibi Oğuz boylarının düzenlediği bütün törenlerde toplumun önde gelen kişisi olarak bulunan Dede Korkut, bu törenlerle toplumsal ilişkilerin yenilenmesini ve güçlenmesini sağlarken toplumun birlik ve bütünlüğünü de pekiştirmektedir. Bununla birlikte böyle zamanlarda Dede Korkut, merkezi bir figür olarak iktidarın değişikliğine de şahit olmakta ve eski iktidarın devlet yönetimi sürecini tamamladığını belirterek yeni iktidarı kutsayıp ilanını gerçekleştirmektedir (Yılmaz, 2018: 80-82). Bir ozan olarak Dede Korkut, her hikâyenin sonunda eline kopuzunu alarak hem iktidar hem toplum için öğütlerde ve iyi dileklerde bulunarak dua etmektedir. Kısaca Dede Korkut’un başta toplumun töreleri olmak üzere tüm sosyal normları topluma aktaran ve toplumsal düzeni sağlayan bilge kişi olarak iktidarı ve toplumu yönlendirmesiyle siyasal bir işleve sahip olduğu görülmektedir.

16.yüzyılda Azerbaycan ve Anadolu sahasında âşık adını alan ozanlar, kimlik daralmasıyla birtakım işlevlerini de kaybetmiştir; ancak müzik insanı olma ve toplumu yönlendirme işlevini korumuştur. Özellikle âşıkların ortaya çıkmasında etkili olan

heteredoks (Müslüman kaidelerden uzak) ve ortodoks (Sünni kaidelere uygun) özellikler taşıyan tarikatların propaganda amaçlı şiirler söylemesi siyasal işlevi ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda heteredoks özellik taşıyan Bektaşî ve Kızılbaşların şiirleri oldukça güçlü ve etkileyici bir biçimde yer edinmiştir. Bu geleneğin en güçlü temsilcisi olarak yer alan Pir Sultan Abdal ve bu gelenekten beslenerek 20.yüzyılda Âşık Mahzuni Şerif gibi birçok âşık propaganda amaçlı politik şiirler söylemiştir.

Âşıklar, yaşadığı dönemlerdeki toplumsal konulara duyarsız kalmamış ve çoğu zaman siyasal kimliğiyle yer almıştır. Bu bağlamda Âşık Mahzuni Şerif, kendi için “Ben alevî bir aileden gelme olduğum için kök kültürümde Alevîlik ve Bektaşîlik yatar; siyasal rengime gelince ben demokrat solcu bir ozanım. Ancak insan sevgisi din anlayışında en büyük isimdir” (Zaman, 2000: 21) açıklamasıyla hem Bektaşî geleneğinden geldiğini hem de siyasal ideolojisini göstermektedir. Böylece âşıkların siyasal yaşamdan uzak kalmadığı görülmektedir. Dahası âşıklar, kendi siyasal görüşleri doğrultusunda âşık ve ozan ayrımına giderek kendilerini tanımlamaktadır. “Bu ayrım, geleneksel âşık teriminin kullanımından başlamaktadır. Ozan Arif’i bir tarafa bırakırsak, sağ söylemi dillendiren şairler için âşık; sol söylemi dillendiren şairler için ise ozan teriminin kullanıldığını görüyoruz” (Bekki, 2008: 284). Özellikle bu ayrım 20.yüzyıldaki âşıklar arasında yaygın bir biçimde görülmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın kayıt altına almış olduğu âşıklar listesine göre siyasal ideolojiler bağlamında âşık ve ozan ayrımının fark etmeksizin her iki görüşte de olduğu tespit edilmiştir. Sol görüşlü saz şairleri arasında Ozan Seyfili, Ozan Bindebir, Ozan Koçyener, Ozan Yesari gibi ozan teriminin çok sık kullanılmasının yanı sıra Âşık İhsani, Âşık Halimi, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Esrari gibi âşık teriminin de kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sağ görüşlü saz şairleri arasında Âşık Garip Hacı, Âşık Abdulvahap Kocaman gibi âşık terimini kullananlardan daha çok Ozan Saddam, Ozan Arif, Ballı Ozan, Ozan Fedai, Ozan Nihat gibi ozan teriminin çok fazla kullanıldığı düşünülmektedir.

2.1.3. Yüzyıllara Göre Âşıklık Geleneği

Temeli şaman/kam/baksı ve ozanlık geleneğine dayanan âşıklık geleneğinin başlangıcı 16.yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Bu yüzyıla kadar âşıklar hakkında bilgilerin var olmaması belge eksikliğinden ziyade geleneğin tam olarak

oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle “16.asırdan önceki dönemde yaratılmış verimler her ne ölçüde âşık tarzına benzerse benzesin ya Tekke ya da tıpkı Dede Korkut Hikâyeleri örneğinde görüldüğü gibi İslamileşmiş bir surette devam eden ve belki bir ölçüde âşık tarzının sadece öncüsü kabul edilebilecek ozan-baksı geleneğine ait olacaktır” (Çobanoğlu, 2000: 129-130). 16.yüzyılı âşıklık geleneğinin oluşmaya başladığı dönem olarak değerlendirilmekte ve bu sürece kadar olan dönemleri de hazırlık dönemi olarak ifade edilmektedir.

Âşıklık geleneğinin 16.yüzyıl öncesine dair bilgiler net bir biçimde bulunmamakla birlikte bazı ipuçları yer almaktadır. Bu konuda ilk tarihi bilgileri M.Fuat Köprülü vermiştir. Türklerin ilk halk şair-musikişinasların 5.yüzyılın ilk yarısında Atilla dönemine kadar götürerek Atilla'nın ordusunda bulunan şairlerin ve muzikacıların varlığından bahsetmiş, bu kişilerin Atilla'nın ziyafetlerinde kahramanlık ve zafer konulu şiirler okuduklarını belirtmiştir. Bununla birlikte bu şairlerin Atilla'nın ölüm töreninde de önemli bir yere sahip olduklarını vurgulamıştır (2012: 153-154). 10-11.yüzyılda İslamiyet'i benimseyen ilk Türk devleti olan Karahanlılar döneminde de müzik eşliğinde şiir söyleyen halk şairlerinin varlığını Divan-ı Lügati't-Türk'ten öğrenmekteyiz. 11.yüzyıldan önce var olduğu tespit edilen şairlerin sayısı az olmakla beraber isimleri kayıtlarda Aprınçur Tigin, Kül Tarkan, Sıngku Seli Tutung, Ki-ki, Pratyaya- Şiri, Asıg Tutung, Çısuya Tutung, Kalım Keyşi, Çuçü olarak yer almaktadır (Arat, 1986: 10-12). 14.yüzyılın son dönemlerinde yaşadığı düşünülen ve Timur'un Kars'ı alması üzerine yazdığı şiiriyle bilinen Baykan'ın saz şairi olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte Yavuz Sultan Selim'in babası 2.Beyazıt'ı tahtan indirmesi üzerine söylediği şiir olan “Fırakname-i Sultan Beyazid” ile Mısır, İran seferini anlattığı şiirle bilinen saz şairi Bahşi'nin (Sakaoğlu, 1989: 111-112) varlığı 15.yüzyılın saz şairlerine örnek oluşturmaktadır.

Özellikle İslamiyet öncesi Türk devletlerinin ordularında bulunan saz şairleri, İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra da orduda varlığını korumuştur. “İslamiyet'ten önceki Türk devletlerinde olduğu gibi İslamiyet'ten sonraki Türk devletlerinde, Gaznelilerde, Selçuklularda, Harezmsahlarda ve en nihayet Osmanlı İmparatorluğunda da askeri muzıkanın bulunması, o devirlerde halk şair musikişinaslarının bulunduğu en kuvvetli bir delildir” (Köprülü, 2012: 156). 13.yüzyılda Anadolu Selçuklarının ordusunda, 15.yüzyılda Anadolu beylerinin

saraylarında olduğu gibi 14 ve 15.yüzyıllarda Osmanlı orduları başta olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde halk şair musikişinaslarının varlığı bir gerçektir (Köprülü, 2012: 157). İslamiyet öncesi dönemde yer alan saz şairlerinin ölüm, av gibi sadece belli törenlerde değil, İslamiyet öncesi Türk devletlerinin ordularında da bulunmakla birlikte İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra da hem halk arasında hem saray ve orduda önem taşımaya devam etmiştir.

16.yüzyıl öncesini âşıklık geleneğinin hazırlık süreci olarak değerlendirirken 16.yüzyılı bir oluşum süreci olarak incelemek gerekmektedir. 15.yüzyılda beşeri, manevi aşk, sosyal yaşam gibi çeşitli konularda eserlerin oluşması âşıklık geleneğinin ortaya çıkmasına neden olsa da ozan-baksı geleneğiyle dini-tasavvufi edebiyatın etkileşimi sürmüş 16.yüzyılda yeni bir sosyal ortam olan kahvehanelerle bağımsızlık kazanmıştır. “16.asrın sonlarından başlayarak kahvehane ekseni etrafında, az çok ladini bir karaktere sahip ozan-baksı ve özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuyla ‘ordu şairi’ olarak ön plana çıkan ve başta Bektaşî tarikatı mensupları olmak üzere diğer tekke edebiyatı mensuplarının tesiriyle şekillenmiş ve bağımsızlık kazanmıştır. Ancak tekke edebiyatı ile ilişkisini hiçbir zaman kesmemiştir. Bir başka ifadeyle âşık edebiyatı adı altında toplanan edebi geleneğin tekevvününde tekke kültür çevresi önemli rol oynamışken âşık tarzının teşekkülünde ve bağımsız bir karakter kazanmasında son ve en önemli merhale kahvehaneler olmuştur” (Çobanoğlu, 2000: 130).

16.yüzyılda âşıklık geleneğinin birtakım özellikleri oluşmuştur. Bu dönemin âşık edebiyatı ürünlerini esas alarak sade bir halk dilinin kullanıldığı görülmekle beraber genellikle hece ölçüsünün sekizli kalıbıyla söylendiği görülmektedir. Hece ölçüsünün sekizli kalıbının kullanılması bu şiirlerin eski halk edebiyatı geleneğinin yansıması olduğu göstermektedir; ancak bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren klasik edebiyat ile tasavvufi halk edebiyatının etkisi başlarken saz şairlerinin şiirlerinde Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların kullanılması artmıştır. Klasik edebiyatın üslubu, mecazlı dili, aruz ölçüsüyle yazılan nazım şekilleri ve murabba şeklinde hazırlanan divanlar saz şairleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu etki, yüksek kültür özelliği taşıyan sınıflardan halk şairlerine doğru her ilerleyen yüzyılda artarak devam etmiştir (Köprülü, 2004: 53). Bu yüzyılda ozan-baksı geleneğini sürdüren âşıklar; kahramanlık, doğa ve beşeri aşkı işlerken şehirde yaşayan ve belli bir

menderese eğitimi almış olan âşıklar; divan edebiyatının etkisinde kalarak bu edebiyatın özelliklerini yansıtmıştır.

Bu yüzyılda âşıkların sarayda, orduda ve tekkelerde bulunması şiirlerinin siyasal nitelik taşımaya neden olmuştur. Koşma nazım biçiminin taşlama nazım türüyle söylenen şiirlerde toplumsal olaylar dile getirilmiştir. Özellikle tekke çevrelerinde dini içerikle ortaya çıkan taşlamalarda süreç içerisinde din dışı konular zenginleşmiş, kurulu olan düzenin eleştirisi yapılarak cahillik, yoksulluk, hırsızlık gibi sosyal içerikli konularla birlikte devlet yöneticilerinin topluma uyguladığı baskılar ve siyasi yaşamdaki sorunlar konu olmuştur (Bekki, 2016: 52). 16.yüzyılda Alevi-Bektaşî şiir geleneğinin en büyük temsilcisi olan Pir Sultan'ın şiirlerinde bu konuların dile getirildiği görülmektedir.

“Şol icra Tanrısı yatmaz uyumaz
Kimsenin hakkını kimsede komaz
Hünkâr sağır olmuş ünümü duymaz
Masumlar boğduran padişahım var” (Balım, 1957: 18)

Pir Sultan Abdal'ın toplumsal düzeni sağlamakla yükümlü olan devlet yöneticilerine karşı muhalif duruşu birçok şiirinde bulunmakta ve politik duruşunu ortaya çıkarmaktadır.

“Mehdi Dede'm gelse gerek
Âli divan kursa gerek
Haksızları kırsa gerek
İntikamın ala bir gün

Pir Sultan'ın işi âhtır
İntizarım güzel Şahtır
Mülk iyesi padişahtır
Mülke sahip ola bir gün” (Avcı, 2006: 480)

Bu şiirinde olduğu gibi Osmanlı- Türk Sünniliğine muhalif olan ve İran'ın Şii propagandasını yapan Pir Sultan, şiirlerinde şahları destekleyerek Osmanlı devletine

karşı düzenlenen Kızılbaş isyanına katıldığı için Hızır Paşa tarafından idam edilmiştir. Bu yüzyıla damga vurarak propaganda şiirlerinin yanı sıra tasavvufî görüşlerini yansıtan Pir Sultan Abdal'ın haricinde çeşitli konuları işleyen birçok âşık bulunmaktadır.

16. yüzyıl âşıklık geleneği temsilcileri ilk olarak M.Fuat Köprülü tarafından on bir saz şairinin tespit edilmesiyle açıklanmıştır. Bu saz şairleri: Kul Mehmet, Öksüz Dede, Köroğlu, Hayali, Ozan, Bahşi, Magrib Ocaklarında; Oğuz Ali, Geda Muslu, Çırpanlı, Armutlu, Kul Çulha'dan oluşmaktadır (Köprülü, 2004: 59). Saim Sakaoğlu, Karacaoğlu ve Kul Piri (1989: 115-135) eklemiş ve bu yüzyıl şairlerinin sayısını on üç olarak belirtmiştir. Bu saz şairlerine ek olarak Erman Artun da Pir Sultan Abdal, Ahmetoğlu, Bahşioğlu, Hızıroğlu, Sururi ve Şükrü Mehmet (2019: 281-306) isimlerini açıklamıştır.

Âşıklık geleneği kendine özgü özellikler ortaya koyarak oluşumunu 17.yüzyılda tamamlamıştır. Hem nitelik hem de nicelik açısından gelişen bu yüzyıl âşıklık geleneği, sade bir dil ve hece ölçüsünü kullanan âşıkların yanında divan edebiyatının büyük etkisi altında kalan âşıkların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. “Bu yüzyılda âşık edebiyatı ürünlerinin nicelik bakımından önemli bir seviyeye geldiği, nitelik yönünden ise zirveye ulaştığı görülür. Bir yandan sade halk diliyle ürün veren Kayıkçı Kul Mustafa ve Ercişli Emrah, diğer yandan klasik edebiyata olan aşinalığı sayesinde aruzlu örnekler veren Âşık Ömer ve Gevheri gibi şairler yetiştiren XVII.yüzyıl, âşık edebiyatında bir genişleme ve yayılma dönemidir” (Artun, 2019: 308). Bu durumun Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle Osmanlı kültür coğrafyasının yayılmasının doğrudan etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Âşıklık geleneği bu yüzyılda tür, biçim ve tema bakımından mükemmelliği sağlayarak geleneğin kurallarını çizmiştir (Artun, 2019: 308). 17.yüzyıldaki âşıklar, geleneğin bu özellikleri bakımından hece ölçüsünün 7,8 ve 11'li kalıbını kullanmakla beraber şiirlerinin son dörtlüğünde mahlaslarına yer vermiş, kafiye kullanım şekilleri ve ele aldıkları konular yerel özellikler doğrultusunda farklılaşmasına rağmen geleneğin izlerini taşımayı sürdürmüştür. Doğa, beşeri aşk vb. konularla birlikte özellikle asker ocaklarında yetişen âşıkların daha çok önem verdiği kahramanlık temalı şiirler söylenmiştir. Bununla beraber bu dönemde belli bir eğitim görmüş olan âşıklar, divan edebiyatının etkisinde kalarak aruz ölçüsüyle gazel, kaside ve rubai

nazım biçimlerinde eserler vermiştir (Düzgün, 2013: 294-295). Âşıklık geleneği ile divan edebiyatındaki bu etkileşim ortak benzetme, mecaz ve kalıplaşmış ifadelerin oluşmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda şehirlerde var olan ve çoğunun saz çalmadığı, medrese ve divan kültüründen etkilenmiş *kalem şuarası* adı verilen ve divan şiirinin taklitçisi olarak görülen yeni bir âşık topluluğu oluşmuştur. Bu âşıklar, âşıklık geleneğiyle divan edebiyatı arasında bir köprü özelliği taşımıştır (Artun, 2019: 307). Âşıklar arasında divan edebiyatının etkisi açıkça görülmektedir. İlerleyen dönemlerde divan şairleri arasında âşıklık geleneğinden etkilenenler görülecek olsa da âşıklık geleneğinin divan edebiyatından her dönem daha çok etkilendiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Siyasal kültür açısından dönemin sosyokültürel ve politik gelişmelerine bağlı olarak 17.yüzyıl âşıklık geleneğinde propaganda amacıyla şiirler çok fazla yer almamıştır. Taşlama türünde şiirlere pek rastlanılmamasının nedeni olarak Osmanlı Devleti'nin gücünü koruması ve ihtişamının devam etmesi gösterilmektedir (Bekki, 2016: 52). Bu nedenle bu yüzyılda daha çok divan şiiri geleneğinde yer alan ve genellikle devlet büyüklerine methiyeler düzmek için yazılan kaside nazım biçimi ön planda olmuştur.

17. yüzyılda Ercişli Emrah Okulu, Tufarganlı Abbas Okulu, Asker Âşıklar Okulu, Medreseli Âşıklar Okulu gibi âşık kollarına (Oğuz, 1997:186) mensup olan âşıklarla birlikte 16.yüzyıla kıyasla yetişen birçok âşık var olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti ordusunda yer almış ve şiirlerinde yapılan seferleri anlatmış *ocak âşıkları* büyük bir önem teşkil etmiştir. Bu yüzyılda yer alan âşıklar: Kamil, Kul Oğlu, İbrahim, Türabı, Ethem'i, Afife Sultan, Kul Deveci, Kul Süleyman, Temeşvar Gazi Âşık Hasan, Âşık Mustafa, Kayıkçı Kul Mustafa, Katibi, Za'ifi, Âşık, Er Oğlu, Pir Oğlu, Haki, Gedayi, Şah Bende, Şermi, Demirci Oğlu, Üsküdari, Bursalı Âşık Halil, Keşfi, Kor Oğlu, Benli Ali, Karaca Oğlan, Gevheri, Âşık Ömer (Köprülü, 2004: 116) ve birçok isim yer almaktadır. Saim Sakaoğlu ise 17.yüzyıl âşıklarını; Âşık, Âşık Halil, Âşık Ömer, Benli Ali, Ercişli Emrah, Gazi Âşık Hasan, Gevheri, Kâtibi, Kayıkçı Kul Mustafa, Koroğlu, Kuloğlu, Öksüz âşık, Sun'i, Şahinoğlu, Üsküdari, Yazıcı (1989: 136-159) olarak sıralamıştır. Bu bilgiler doğrultusunda 17.yüzyıl âşıklık geleneği, "17.yüzyıl, ozanlıktan âşıklığa geçiş açısından yeni tarzın kurumlaşma sürecini

tamamladığı ve bu kurumlaşma çerçevesinde ilk güçlü temsilcilerini ortaya çıkardığı yüzyıl olarak tanımlanabilir” (Artun, 2019: 307).

18 yüzyıl âşıklık geleneği, yaygın bir hale gelmesine ve birçok mekânlarda çeşitli konularda eserler ortaya çıkmasına rağmen bu dönem geleneğin gerilemeye başladığı süreç olarak nitelendirilmektedir.

Âşıklık geleneğinde 17.yüzyılda görülen divan edebiyatı etkisi 18.yüzyılda daha çok kendini göstermiştir. Âşıklar her ne kadar medrese eğitimi görmüş ve divan şiiri üslubunu iyi öğrenmiş olsalar da divan edebiyatında başarılı eserler verememiş; ancak aruz ölçüsüyle şiir yazma, gazel, divani, muhammes, semai gibi türlerle divan edebiyatı etkisini devam ettirmiştir (Düzgün, 2013: 298). 18.yüzyıl âşıklık geleneğinde sevgi, zamandan ve felektan şikâyet, ayrılık, yoksulluk gibi konular sıkça işlenmiş, kalıplaşmış sözlerle mecazlar, söz sanatlarında (Oğuz, 1997: 3-4) divan şiirinin özelliklerini yansıtmıştır. Bu özellikler, genellikle şehirde olan ve yeniçeri ocaklarının dışında kalan âşıklar arasında görülmüştür. “Âşık edebiyatı, XVIII. asırda, daha XVII. asır sonlarında Gevheri ve Âşık Ömer'den sonra aldığı istikameti takip etmiş, klasik edebiyatın gittikçe artan tesirinden kurtulamamış, tekke sairlerinin ve tasavvuf telakkilerinin mütemadi nüfuzuna maruz kalmıştır” (Köprülü, 2004: 345). Bu durumun sonucunda âşıklar hem kendi tarzlarının dışına çıkarak buldukları geleneği ihmal etmiş hem de etkilendikleri divan edebiyatında çok eser vermelerine rağmen başarılı olamamıştır.

Bu yüzyıldaki âşıkların divan şiiri etkisinde olması siyasal kültüre de yansımaktadır. Dönemin siyasal ve toplumsal olaylarına karşı sergiledikleri davranışları taşlamalarla aktaran âşıkların sayıca az ama nitelikli şiirler ortaya çıkardığı bir dönemdir (Bekki, 2016: 52). 18.yüzyılda “sınırlı sayıdaki taşlama örnekleri artık, toplumun büyük bir kesimini olumsuz yönde etkileyen temel sorunların âşıklar tarafından açıkça eleştiri konusu edilmeye başlandığını göstermektedir” (Çıblak, 2008: 81).

18.yüzyıl âşıklık geleneğinde divan edebiyatının büyük etkisi karşısında hece ölçüsünün 8 ve 11’li kalıplarının kullanılarak geleneğin çizgisi korunmakla birlikte kahramanlık temalarıyla dikkat çeken Mağrip Ocaklı şairler destan üslubuna önem vermiştir. Bu ocaktaki âşıklarla birlikte 18.yüzyıl âşıkları, Osmanlı Devletinin

sınırlarının genişlemesiyle savaş ve fetihlerinin başarılı sonuçlarını bu devlete ait bir birey olmanın övüncüyle şiire aktarmıştır. Bununla birlikte toprakların kaybedilmesi ve kumandaların öldürülmesinde duyulan üzüntüyle yakılan ağıtlarda da destan üslubu görülmektedir (Oğuz, 1997: 3-4). Böylece âşıklık geleneği, özellikle sözlü kültür ortamı bağlamında çeşitli coğrafyalarda ozan-baksı geleneğinden gelen kendine özgü özelliklerini devam ettirmiştir.

18 yüzyıl âşıkları arasında geleneğin güçlü temsilcileri yetişmemiştir. “XVIII. asırda, XVII. Asır saz şiirleriyle mukayese edilebilecek bariz bir şahsiyet bulunmadığını söyleyebiliriz. Âşık Ömer, Gevheri, Karacaoğlan şöyle dursun, hatta Kayıkçı Mustafa, Kâtibi ve Kul Oğlu gibi şiirlerle karşılaştırılabilecek bir saz şairine bütün XVIII. asırda tesadüf edemiyoruz. Bu asırda, hatta XIX. asırda, bu saydığımız saz şiirlerinin şöhretleri ve tesirleri Âşık edebiyatı üzerinde ve saz şiirleri arasında kuvvetle devam ettiği halde, XVIII. asır saz şiirlerinden hemen hiçbirinin şöhreti XIX. asra intikal edememiştir” (Köprülü, 2004: 344). Bu yüzyıldaki âşıkları arasında: Ravzi, Ali, Hoca Oğlu, Hükmi, Kâtibi, Derviş, Musa, Kabasakal Mehmet, Ahmet, Levni, Kıymeti, Şermi, Mahtumi, Neşati, Mecnuni, Vartan, Civan, Nuri, Abdi, Sadık, Kamil, Âşık Said, Deruni, Nigâri, Küşadi, Âşık Süleyman, Bağdadi, Âşık Halil, Kütahyalı Sırrı, Şem’i. Garp Ocaklarından; Nakdi, Seferli oğlu, Mağribli oğlu, Kara Hamza olarak tespit edilmiştir (Köprülü, 2004: 346). Saim Sakaoglu ise bu isimlerden Abdi, Ahmet, Ali, Bağdadi, Deruni, Halil, Nigari, Ravzi, Sadık, Hocaoglu, Hükmi, Kabasakal Mehmet, Kıymeti, Küşadi, Levni, Mağriblioğlu, Nakdi, Seferlioğlu, Sırrı, Şermi ve Talibi’yi ele almıştır (1989: 160-190).

19. yüzyıl âşıklık geleneği, diğer yüzyıllara göre önem kazanmış olsa da büyük bir gelişme göstermemiştir. Bu yüzyılda, gelenek üzerinde 17.yüzyılda başlayan divan edebiyatı etkisi devam etmekle birlikte dünyada Fransız İhtilali ile Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi gibi yaşanan değişimler de etki yaratmıştır.

19.yüzyılda büyük önem kazanan âşıklık geleneği hem divan edebiyatında mahallileşme akımının güçlenmesiyle yüksek konumdaki zümrelere kadar yaygınlaşmış hem de divan edebiyatının etkisi artarak halk zevkinden uzaklaşmıştır. Bu doğrultuda saz şairleri, divan şairlerine özenerek taklit etmeye başlamış, aruz ölçüsü kullanarak ve yabancı kelimelere yer vererek kendilerinin tanımladığı kalem şairleriyle yarış içerisinde olmuştur. Yüksek zümreden halk arasına, halk arasından

yüksek zümreye karşılıklı olarak etkileşim içinde olan edebiyat ve müzik, 17.yüzyıldan itibaren başlayarak ilerlemiş, 19.yüzyılda tamamen güçlenmiştir. Bu durum sonucunda saz şairlerinin eserleri halk zevkinden uzaklaşmış ve gelenek zayıflamaya maruz kalmıştır (Köprülü, 2004: 469-470). Divan edebiyatının etkisi bu şekilde devam ederken 18.yüzyılda başlayan ve milliyetçilik, eşitlik, hak gibi yeni kavramların oluşmasını sağlayan Fransız İhtilali, Osmanlı Devleti coğrafyasında 19.yüzyılda etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti batılılaşma etkisiyle Tanzimat Fermanını ilan ederek batı etkisinde oluşan yeni sanat ve edebiyat anlayışı doğrultusunda Tanzimat dönemi içerisinde topluma dönük konular işlenmeye başlamıştır. Tanzimat dönemiyle beraber Ziya Paşa gibi -her ne kadar sonrasında âşıkları küçümseyen sözler söylemiş olsa da- aydınlar arasında halk edebiyatına karşı sürekli olmasa da ilgi artmaya başlamıştır (Artun, 2019: 341). Bu ilgi sadece aydınlar arasında değil, özellikle İstanbul'da saray ve konaklarda da görülmüştür.

Birçok sosyal alanda ilgi görülmesine rağmen Tanzimat döneminden itibaren âşıkların icra ortamında birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Bu bağlamda Tanzimat döneminde batılılaşmaya uyum gösteremeyen ve 2.Mahmut tarafından kapatılan Yeniçeri Ocakları, âşıkların yetişmesinde önemli bir yer taşımaktaydı. 2. Mahmut, bu ocağı kaldırarak burada yetişen âşıkları korumak amacıyla saraya almış ve saraylardaki âşıklar hükümet tarafından âşık kâhyası gibi kimlikle görevlendirilerek kimi zaman hükümet lehine propaganda aracı kimi zaman da âşıklardan oluşan loncanın işlerini yapan yönetici olarak kullanılmıştır. “Âşıklar arasında yaşayan bir ananeye göre, II. Mahmud, Abdülmecid, Abdülaziz zamanlarında saraydan tahsisat alan yirmi-otuz âşık mevcut imiş ve bunlar zaman zaman padişahın huzurunda fasıllar yaparlarmış. Yine ananeye göre, İstanbullu Âşık Hüseyin, 1834'den 1861 'e kadar Tavuk Pazarı'ndaki âşıklara reislik etmiş ve on üç yıl saraydaki saz şairlerinin başında bulunmuştur. Beşiktaşlı Gedayi de Abdülaziz huzurunda icra edilen âşık fasıllarına reislik etmiştir” (Köprülü, 2004: 470). Diğer âşıklar da başta kahvehaneler olmak üzere icra ortamlarında âşık fasılları düzenlemiştir (Artun, 2019: 341-342). Böylece icra ortamlarının çeşitlenmesine ve dönemin yöneticileri tarafından korunmuş olmasına rağmen Yeniçeri Ocaklarının kapatılması sonucunda geleneğin zayıflamaya başlamasının önüne geçilememiştir.

19.yüzyılda yaşanan sosyokültürel değişim âşıklık geleneğinin icra ortamlarını doğrudan etkilemiştir. Bu icra ortamlarında özellikle de İstanbul, geleneğın gelişmesine katkı sağlarken bir taraftan da en çok değişime maruz kalan bir şehir olmuştur.

İstanbul başta olmak üzere bu yüzyılda âşıklar her yerde var olmakla beraber büyük bir teşkilatlanmaya sahip olmuştur. Bu bağlamda sadece askeri sınıfa ait saz şairleri değil, kendine bir meslek ve geçim kaynağı olarak gören âşıklar ile başka bir meslek grubuna ait işler yapan ve profesyonel olmayan âşıklar bulunmuştur. Bu âşıklar bir kahvehanede toplanıp saz ve sözlü fasıllar düzenlemişlerdir. Özellikle İstanbul'daki Tavuk Pazarı'nda bir kahvehane âşıkların bu dönemde en büyük merkezi olmuştur (Köprülü, 2004: 470).

Âşıklık geleneğinin en önemli icra ortamlarından olan kahvehaneler, 1826 yılında Yeniçeri Ocakları'nın kapatılmasıyla ortadan kaldırılmış ve daha sonra semai kahveleri olarak açılmıştır. Başta İstanbul'da tulumba ocaklarına bağlı olarak yer alan İstanbul semai ocakları, İstanbullu âşıklardan oluşmuştur. Semai kahvelerinde bulunan âşıklar, geleneğın kurallarından biri olan gezgin olma özelliğinin kendilerinde olmadığı ve meydan şairleri olarak adlandırılan kişilerden oluşmuştur. Bu âşıklar semai kahvelerinde ramazan aylarında, cuma günün akşam vakitlerinde ve bayram günlerinde büyük toplantılar düzenleyip mani, destan, koşma gibi nazım biçimlerinde şiirler söylemiştir. Düzenlenen bu toplantılarda önce klarnet, darbuka ve zilli çalgılarla mızıkla faslı yapılmış, alafranga marşların söylemesinin ardından türküler icra edilmekle beraber âşık şiirleri de okunmuştur. II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte basında sansürün kalkması, basının gelişmesini sağlamakla beraber İstanbul'da tiyatro kumpanyaları gibi yeni eğlence biçimlerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırmış ve bunun sonucunda 19.yüzyılın son çeyreğinde semai kahveleri işlevini kaybetmeye başlamıştır. İşlevini kaybetmeye başlamasında etkili olan bir başka neden ise klasik âşık kahveleri geleneğı üzerine oluşturulmak istenen semai veya çalgılı kahveleri, İstanbul'un önemli bir zümresi olarak görülen Külhanbeyi-Tulumbacı zümresiyle özdeşleştirilmiş ve kahveler bu zümrenin kontrolünde olmuştur. Bu durum kahvelerin İstanbul dışına çıkmasını engellemiştir (Çobanoğlu, 2000: 149). Bir süre sonra ise İstanbul'un Beşiktaş, Tophane, Eyüp gibi semtlerinde açılmış olan çalgılı kahveler, semai kahvelerinin yerini almış olsa da 1908 yılında II. Meşrutiyetin ardından bu

kahvehaneler yok olmuştur (Artun, 2019: 341-342). Sosyokültürel bağlamda yaşanan değişikliklerin icra ortamlarına bu şekilde yansımaları âşıkların yetiştiği kaynağı olumsuz etkilemiştir.

19.yüzyıl âşıklık geleneğinde önemli olan gelişme âşık kollarının oluşmasıdır. Âşık kolları, geleneğin kurallarından biri olan usta-çırak ilişkisini göstermesi bakımından büyük rol üstlenmiştir. Bu dönemde Emrah Kolu, Ruhsati Kolu, Şenlik Kolu, Sümmani Kolu, Dertli Kolu, Huzuri Kolu ve Derviş Muhammed Kolu âşık kolları arasında yerini almış ve bu yüzyılın sonuna kadar geleneksel özelliklerini devam ettirmiştir (Kaya, 2000: 13-24). Bununla birlikte bu yüzyılda, âşık şiiri kurumsallaştığı gibi hikâye türünde de gelişmeler yaşanmıştır; ancak âşıklar her ne kadar iyi hikâye tasnifi yapıp ve iyi bir hikâye anlatıcısı olmalarına rağmen Anadolu sahasında doğudan batıya doğru gidildikçe hikâye tasnif etme geleneğinin gücünün olmadığı görülmüştür (Düzgün, 2013: 300). Buna rağmen âşıklar hem şiir hem de hikâye konusunda nitelikli eserler ortaya koymuştur.

19.yüzyıl âşıkları hakkında bilgiler edinebilme imkânı diğer yüzyıllara göre oldukça fazladır; çünkü cönk ve mecmualar günümüze ulaşabilmiştir. Bu dönemde âşıklar arasında şöhreti geniş bölgelere yayılmış olanlarla beraber sadece yerel bölgede tanınırlığı olan âşıklar da var olmuştur. Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni, Dertli, Kayserili Seyrani, Tokatlı Nuri gibi saz şairleri şöhret kazanmış ve eserleri Anadolu'nun her tarafında hatta İstanbul da bile tanınmıştır. Bunun yanı sıra Ruhsati, Sümmani, Gedayı, Lütfi, Süruri, Zülali, Ceyhuni, Kemali, Nazi, Tıfli gibi şöhretleri yetiştikleri memleket çevresinde veya gezip dolaştıkları yerlerde sınırlı kalmış âşıklar da yer almıştır. Bununla birlikte divan edebiyatı etkisinden uzak kalmış, halk zevkine ve diline önem vermiş ve Karacaoğlan geleneğini devam ettirmiş Dadaloğlu gibi Türkmen boylarında yaşamış olan âşıklar, geleneği devam ettirmiştir. Bu âşıklar arasında farklılıklarla beraber benzerlikler de bulunmaktadır. “XI-XVII asırlardaki şehir hayatının doğurduğu âşıklarla, yarı göçebe hayatının ve aşiret muhitinin doğurduğu bu saz şairleri arasında büyük bir fark vardır; âşıklar daha fazla klasik şaire benzemek ve ona yaklaşmak isteyen yapma ve mütesallif bir tiptir; hâlbuki Türkmen saz şairleri, daha ziyade eski Türk ozanını hatırlatan tabii ve samimi bir müterennimdir. Mamafih bu iki zümre arasında, bütün bu ayrılıklara rağmen, pek tabii olarak, birtakım benzeyişler olduğunu da unutmamalıyız” (Köprülü, 2004: 471-472).

19.yüzyılda devlet yöneticilerinin âşıkları desteklemesi ve saraylarında bulundurmasıyla birlikte âşık kahvehanelerinde iktidar lehine propaganda amacıyla âşık kâhyalarının görevlendirilmesi âşıkla devlet arasındaki siyasal ilişkiyi göstermektedir. Bunun yanı sıra Osmanlı devletinin her alanda zayıflaması âşıkları da etkilemiştir. Savaşların getirdiği başarısızlıklarla ekonomik sıkıntıların sebebi olarak başta padişah olmak üzere devlet yöneticileri sorumlu gösterilmiş ve bu dönem âşıklar tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Bu dönemde taşlamalarıyla ön plana çıkan Bolulu Dertli, Dadaloğlu, Deliktaşlı Ruhsati, Develili Seyrani ve Şarkışlalı Serdari yer almaktadır (Bekki, 2016: 52). Toroslarda yaşayan Avşar boyunun bir üyesi olan Dadaloğlu, Yörük Türkmen aşireti olarak göçebe yaşam sürmelerine istinaden buna son vermek için Sultan Abdülaziz tarafından 1865 yılında çıkarılan *Fırka-i Islahiye* ile askeri kuvvete karşı söylediği şiiri muhalif duruşu sergilemektedir.

“Belimizde kılıcımız Kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir” (Öztelli, 1984: 200).

Bir taşlama türü olan bu şiir özellikle son dizesiyle Türk kamuoyunda 1928 yılında oldukça etki yaratmıştır. Bu yılda Ankara’daki çeşitli çevrelerde etkisi İstanbul’a karşı Kuva-yı Milliye ruhu ile özdeşleştirilmiştir (Görkem, 2006: 6). Attila İlhan ise 1940’lı yıllarda gündem olan halkevleri devrimciliğine istinaden Dadaloğlu, Köroğlu, Gündeşlioğlu ve Deli Boran’ı Osmanlı’ya karşı asi olmuş ozanlar olarak ele almış ve belirtmiştir (İlhan, 1983: 147-148). Dönemin iktidarına karşı bir siyasal söylem geliştirmek ilerleyen dönemlerdeki siyasal konjonktüre göre yeniden anlam kazanmaktadır. Böylece âşık ile siyaset arasındaki bağ bir şekilde toplumun kültürel belleğinde yaşamaya ve nesillere aktarılmaya devam etmektedir.

19. yüzyıl âşıkları arasında Zihni, Seyrani, Nüri, Ruhsati, Minhacı, Ispartalı Seyrani, Âşık Ali, Gedayi, Devamı, Süruri, Figani, Zehri, Nigari, Cevri, Hikmeti, Bezmi, Micmeri, Bezli, Sabri, Sümmani, Celali, Zülali, Muhibbi, Ceyhüni, Remzi, Nazi, Kemali, Meydanı, Tanbüri Mustafa, Hengami, Sabri, Pesendi, Mehmed Ali, Gülzari, Niyazi, Bedri, Bahri, Ferdi, Lütüfi, Tıfli, Mehmed, Cemali, Ikrari, Rıza,

Mesleki, Pinhani, Hezari, Serdari, Dadaloğlu, Deli Boran, Bey oğlu, Gündeşli oğlu yer almaktadır (Köprölü, 2004: 473).

Saim Sakaoğlu, 19.yüzyıl âşıklarını şu şekilde sıralamıştır: Âşık şem'i, Âşık şenlik, âşık Tahiri, Bayburtlu Celali, Bayburtlu Zihni, Ceyhuni, Dadaloğlu, Deli Boran, Dertli, Erzurumlu Emrah, Gedai, Hızri, Kamili, Kusuri, Mesleki, Minhaci, Muhibbi, Ruhsati, Serdari, Seyrani, Silleli Süruri, Sümmani, Tokatlı Nuri (1989: 191-219). Öcal Oğuz ise bu listeye Fahri, Fenni, Ferki, Hicabi, Hilmi, Himmeti, İşai, Yozgatlı Karacaoğlan, Mir'ati, Nazi, Necip, Nigari, Noksani, Ispartalı Seyrani, Edirneli Seyrani, Seyyid Süleyman, şifai, Zari, Zehri ve Zemi'yi eklemiştir (1998: 425-446).

20. yüzyıl Anadolu'nun siyasi ve kültürel tarihini derinden etkileyen ve değiştiren bir dönem olmuştur. Toprak kayıplarının ve ağır yenilgilerin yaşandığı Osmanlı Devleti'nin son dönemi olmakla beraber milli mücadele döneminin başlayarak yeni bir rejimin kurulduğu bu yüzyılda bütün alanlarda olduğu gibi âşıklık geleneği de oldukça etkilenmiştir.

Yaşanan savaşlar, maddi ve manevi zorluklar, tekke ve medreselerin kapatılması, sanayileşme, teknolojik gelişmeler sonucunda yeni iletişim araçlarının ortaya çıkması âşıklık geleneğini etkilemiştir. Bu etkilenme sonucunda âşıkların büyük şehirlerdeki şöhreti kaybolmuş ve merkezlerden kırsala doğru bir yönelişle ayakta kalmaya çalışmıştır (Artun, 2019: 391). Bu durum Cumhuriyet'in ilan edilmesine kadar sürmüştür. Cumhuriyetin kurulmasıyla yeni kültür politikalarıyla birlikte düzenli bir sosyal hayata kavuşulması âşıklık geleneğini de yeniden canlandırmıştır; ancak bu canlanmanın yansımaları 20.yüzyılın ikinci yarısında kendini göstermiştir. Ziya Gökalp'in *halka doğru* başlattığı hareketle halk kültürüne yönelişler ve araştırmalar başlamış, âşık edebiyatının da yeni isimlerine ve ürünlerine ulaşılarak geleneğin güçlenmesi sağlanmıştır. Bu durumun devamı modern şairlerin hece ölçüsünü kullanarak *Beş Hececiler* ekolünü oluşurmaya kadar ilerlemiştir. Bununla birlikte 1927 yılında Türk Halk Bilgisi Derneği'nin kurulmasıyla âşıklar üzerine yaptığı çalışmalarla Halkevlerinin kurulmasıyla derleme çalışmalarının başlamıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi Ahmet Kutsi Tecer'in 1930 yılında Sivas'ta milli eğitim müdürlüğü yaptığı sırada Âşık Veysel ile tanışarak onu 1931 yılında yine Sivas'ta düzenlenmiş Halk şairleri Bayramı'nda tanınmasını sağlamasıdır. Âşık

Veysel'in köy enstitüsünde saz öğretmenliği yapmış olmasıyla birlikte TRT radyolarına katılması, köy enstitülerinde saz öğretmenliği yapmış bir başka isim olan Ali İzzet Özkan'ın şiirlerinin Ülkü mecmuasında basılması ve Behçet Kemal Çağlar'ın Ankaralı Âşık Ömer mahlasıyla âşıklık geleneğine uygun şiirler yazması diğer önemli gelişmeler arasında yer almaktadır (Düzgün, 2013: 304). Ayrıca bu dönemde milli mücadelenin sonucunda oluşan halk kültürüne yönelik sade bir dil ve milli ölçü olan heceyle birlikte halk edebiyatına uygun nazım şekillerine ayrıca önem verilmiştir. Bu bağlamda âşıklar, geleneğe bağlı şiirler söylemiş ve şiirlerine isim verme konusunda ise değişikliğe gitmiştir. Nazım biçimine göre türkü, koşma gibi adlandırılan şiirler, bu yüzyıldan itibaren işlenen konuya göre isim almaya başlamıştır (Artun, 2019: 392-393).

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren âşıklık geleneği verimli dönem içerisinde girmiştir. Bu dönemden itibaren âşık geleneğinin aktarım ortamları çeşitlenmeye başlamıştır. Sözlü ve yazılı kültür ortamının yanı sıra elektronik kültür ortamı da eklenerek gelenek yeni bir boyuta geçmiştir. Elektronik kültür ortamıyla birlikte âşıklar radyo programlarının ardından plak ve kasetlerle, devamında televizyon, CD ve bilgisayarla tanışmıştır. Bu durum geleneğin şehirlerden köylere kadar herkese ulaşmasını sağlamıştır. Âşıklık geleneğinin elektronik kültür ortamıyla tanışmasının sözlü olma özelliği taşıyan geleneğin üretme ve icra tarzlarını sarstığını düşünerek elektronik kültür ortamının geleneğin sonunu getirdiğini kabul edenler bulunmasına rağmen elektronik kültür ortamıyla âşıkların daha çok dinleyici kitlesi oluşturduğu da bir gerçektir (Düzgün, 2013: 306). Elektronik kültür ortamının bu etkileriyle birlikte teknolojinin gelişmesi ulaşım imkânlarını da kolaylaştırmıştır. Böylece âşıkların hareket alanı genişlemiş hem yurt içinde hem de yurt dışında dinleyicilerle daha kolay buluşma imkânı oluşmuştur (Artun, 2019: 393-394). Âşıklık geleneği elektronik kültür ortamıyla tanıştıktan sonra olumlu etkilerinin olduğu gibi olumsuz etkileri de olmuştur. Bu olumsuz etkiler arasında geleneğin kurallarından biri olan usta-çırak ilişkisiyle yetişmenin önemini azalması yer almaktadır. Yeni yetişen âşıklar, bir ustanın yanında yetişmektense videolarını izleyerek taklit etmektedir. Geleneğin kabullerini olumsuz etkilemiş olsa da bu yüzyıldaki âşıklar, elektronik kültür ortamı aracılığıyla hem kendi dinleyici kitlelerini arttırmış hem de kendini diğer âşıklara tanıtmak ve diğer âşıkları tanımak amacıyla buluşma kolaylığı yakalamıştır.

Âşıklık geleneğinin bu yüzyıldaki iki döneminin seyri siyasal kültüre de yansımaktadır. 20.yüzyılın ilk çeyreği toplumsal olaylar karşısında mücadele edildiği ve başarılı olduğu bir dönemdir. Atatürk'ün liderliğinde kazanılan Kurtuluş Savaşı'nın ardından yeni bir devletin kurulması aşamasında oluşturulan kültür politikaları, âşıklık geleneği de doğrudan etkileyerek âşıkların kendini ifade edebilecekleri ortamı hazırlamıştır. Bu nedenle cumhuriyetin ilk yirmi yılı devlet ve âşıklar arasında uyumlu bir işbirliği görülmüştür (Başgöz, 1986: 192-203). Halkevleri ile Halk Şairlerini Koruma dernekleri gibi devlet tarafından desteklenen kuruluşların ortaya çıkmasının yanı sıra âşık bayramlarının düzenlenmesi, âşıklık geleneğinin araştırılması için teşviklerin artması devlet- âşık arasındaki ilişkiyi göstermekte ve işbirliğini kanıtlamaktadır. Nitekim karşılıklı ilişkinin oluşmasının nedeni olarak cumhuriyetin ilke ve inkılaplarını topluma aktarmak için âşıklara ihtiyaç duyulması gösterilebilmektedir.

20.yüzyılın ikinci yarısında ise siyasal olayların artması belli bir ideolojiye sahip olan âşıkların tarafsız kalmasını zorlaştırmıştır. Bu bağlamda âşıklar, kendi siyasal görüşleri doğrultusunda kimi zaman dönemin siyasal olaylarını, siyasal liderlerini, siyasal ideolojileri eleştirmiş kimi zaman da övgüyle şiirlerinde bahsetmiştir. Özellikle bu dönemde siyasal taşlamalarıyla gelenek içerisinde yer alan âşıkların sayısıyla birlikte şiirleri de artmıştır. Örneğin; II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla dünyada oluşan siyasal ve ekonomik gerginlikler Türkiye siyasi hayatını da hareketlendirmiştir. Bunun üzerine 1943 yılında Habib Karaaslan, dönemin iktidar partisine ve siyasal liderine karşı bir şiir söylemiştir (Bekki, 2016: 53).

“Habip bu hileyi sezen
Yedi yıldır gurbet gezen
Halk Partisi halkı ezen
Parti değil baş belası” (Başgöz, 1986: 192–203).

Siyasal taşlama örneklerini çoğaltabilmek mümkündür. Bilhassa 1960 darbesinin ardından yürürlüğe giren anayasa âşıklar için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu yüzyılın ilk yarısında devlet tarafından desteklenerek oluşan kurumlar yerini sivil toplum kuruluşlarına bırakmıştır. Bu doğrultuda 1963 yılında Türkiye İşçi Partisi bünyesinde Devrimci Ozanlar Derneği, Türk Halk Ozanları Derneği gibi

kuruluşlar oluşmuştur (Bekki, 2016: 53). Böylece âşıklar siyasallaşmaya başlayarak siyasi partinin etki alanındaki derneklerde yer almaya başlamış ve siyasal yergi amacıyla kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri bu icra ortamlarında politik şiirler dile getirebilmiştir.

20.yüzyıl âşıkları hakkında geniş bilgiler edinmek mümkündür. Saim Sakaoğlu bu dönemde önde gelen âşıkları sıralamıştır. Bu isimler: Ali İzzet Özkan, Âşık Ferrahi, Âşık Mehmet Yakıcı, Âşık Veysel, Talibi, Mesleki, Emsali, Sefil Selimi, İsmeti, Kul Gazi, Bayburtlu Hicrani, Davut Sulari, Efkari, Gufrani, Kağızmanlı Hıfzı, Bayburtlu Celali, Yusufelili Huzuri, Habib Karaaslan, İlhami, Posoflu Müdami, Recep Hıfzı'dan oluşmaktadır (1989: 229). Bununla beraber Anadolu sahasında kadın âşıkların gelenek içerisinde yer almaya başladığı bu yüzyılda var olan isimleri de listeye eklemiştir. Nevcivan Özmerih, Sarıca Kız, Döne Sultan, Şah Turna, Âşık Nurşah bu isimler arasındadır (2014: 34).

Tarihi süreç içerisinde 16 ve 20.yüzyıllar arası değerlendirilen âşıklık geleneği birçok araştırmacı tarafından konu edinerek gerekli tespitler yapılmıştır. 21.yüzyıl âşıklık geleneği hakkında da bilgiler verilebilmektedir. İçinde bulunduğumuz 21.yüzyıl âşıklık geleneğinin devam ettiği bu dönemde 20.yüzyılda âşıklık geleneğinin temsilcileri arasında varlığını sürdürmeye devam eden âşıklar bulunmaktadır. Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Nuri Çırağı gibi birçok isim 21.yüzyılda geleneği icra etmeye devam etmiştir. Bununla birlikte yeni âşıklar da yetişmiştir. Hem şöhret sahibi olan âşıklar hem de yerel özellik taşıyan, yaşadığı çevrede daha çok tanınan âşıklar bu yüzyılda da varlığını sürdürmekte ve geleneğin aktarıcısı olmaya devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı âşıkları kayıt altına alma konusunda çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kayıtlı olan âşıkların listesinin oluşturulmasıdır. 1970 yılından itibaren kayıtlı olan âşıkların bilgileri ciddi olarak 1994 yılında hazırlanmaya başlamıştır. 1970-1994 yılları arasında âşıklar, sınava tabi olmadan başvuru yaparak kayıt altına alınmıştır. 1994 yılından itibaren âşıkların kayıt altına alınması için sınav oluşturulmuştur ve sınavda başarılı olanlar kayıt listene eklenmiştir. 2010 yılında eski kayıtlar kontrolden geçirilmiş ve sınava çağırılmayanlar teyit edilmiştir. Kültür ve

Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü sınav yapmaya ve listeleri güncellemeye devam etmektedir. Günümüzde müdürlüğe bağlı bu sınavlar iki dönem (I. Dönem: Ocak, Şubat, Mart; II. Dönem: Temmuz, Ağustos, Eylül) olmak üzere “Âşık-Ozan, Halk/Kalem Şairi, Zakir Değerlendirme Kurulu Başvuru Belgeleri ve Değerlendirme Şartları” ilanı ile yapılmaktadır.⁶

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan listede 1149 kişi kayıt altına alınmakla birlikte çeşitli unvanlarla sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalara göre yaptığımız analiz sonucunda 44 Zakir, 12 Kalem Şairi, 455 Halk Şairi, 635 Halk Ozanı/Âşık, listede unvanı yanlış yazılan ama âşık olduğunu fark ettiğimiz 49 kişi bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda âşık unvanıyla kayıtlı bulunan toplam âşık sayısı 684 olarak tespit edilmiştir.

Âşıklık geleneğinin tarihi sürecini özetlemek gerekirse 15.yüzyıl, hazırlık dönemi; 16.yüzyıl, âşıklık geleneğinin başlangıcı kabul edilen ve ilk eserlerin ortaya çıktığı dönem; 17.yüzyıl, gelişme ve olgunlaşmanın yaşandığı dönem; 18.yüzyıl, yeni arayışların olduğu, gelenekten uzaklaşılana ve güçlü temsilcilerin yetişmediği dönem; 19.yüzyıl, yeniden canlanma ve toparlanmanın yaşandığı dönem; 20.yüzyıl, teknolojik gelişmeler doğrultusunda elektronik kültür ortamına geçiş yapılan dönem olarak ifade edilebilmektedir (Düzgün, 2013: 309). 21.yüzyıl ise hem Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kayıtlı âşıklarla hem de kayıtlı olmayıp daha çok yerelde var olan âşıkların dijital kültürdeki ve âşıklık bayramları, kültür dernekleri, bilgi şöenleri gibi ortamlardaki performanslarıyla gelenek yaşamaya çalışmaktadır.

2.2. Âşık Olabilme Süreçleri

Âşık adını almak ve statüsünü kazanmak isteyen kişilerin, geleneğin içerisinde yer alabilmesi için geleneğin kabullerini gerçekleştirmesi gerekmektedir. Geleneğin kabulleri arasında usta-çırak ilişkisiyle yetişme, saz çalabilme, doğaçlama söyleme,

⁶ Sözkonusu veriler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü'nden 09.06.2020 tarihinde temin edilen Âşıklar, Halk Şairleri, Kalem Şairleri, Zakirler isimli kayıt altına alınan listeden aktarılmaktadır. Listenin hazırlanışı ve tarihçesi hakkındaki bilgiler ise Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Araştırmaları Birimi'nde folklor uzmanı Dr. Tanju Ozanoğlu ile 12.01.2021 tarihinde yapılan görüşmeyle elde edilmiştir.

rüya görme ile bade içme ve mahlas alma gibi unsurlar yer almaktadır. Bu unsurlardan her birinin kazanılması için belli bir aşamaları bulunmaktadır.

2.2.1. Usta-Çırac İlişkisi

Âşıklık geleneğinin kuşaklar arasında aktarımını sağlayabilmek için âşıkların yetişmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu nedenle usta-çırak ilişkisi bir eğitim süreci olarak değerlendirilmektedir. Eğitim süreci; çırak yetiştirme, kalfalık ve ustalık dönemiyle tamamlanmaktadır.

Âşık olmak isteyen kişi, eğitim sürecini ilk olarak usta bir âşığın yanına gitmekle başlamaktadır. Ustasının kimi zaman sazını taşımakta kimi zaman çilesini çekmektedir; ama geleneğin dil ve tel özelliklerini bu süreçlerden geçerek öğrenmektedir. Parmakları saza, dili söze, şiir vergisi içinde oluşuncaya kadar ustasının eserlerini icra etmektedir. Bu eğitimin sonucunda âşık adayı; şiir yapısının ustalıklarını, inceliklerini öğrenirken kalıplaşma özelliğini de aktarmaktadır. Bu durum hem yeni şiir icracıları kazandırırken hem de duygu ve düşünceler halinde kolay değişmeyen bir gelenek kurulmasını sağlamıştır (Başgöz, 1986: 252). Bir çırak; şiirin teknik özelliklerini (ayak, ölçü, kafiye, redif vb.), nazım biçimleri ve türlerini, saz çalmayı, söz söylemeyi ve doğaçlama yapabilmenin inceliklerini, âşık makamlarını, dini ve tasavvufi bilgileri, hikâye anlatmayı ve tasnif edebilmeyi, gelenek içinde sanat icra törelerini ancak ustanın yanında öğrenebilmekte, bu doğrultuda usta olabilmektedir (Durbilmez, 2016: 115). Çırak sadece bu bilgilerle sınırlı kalmayarak ustasından *meydan açmayı*, geleneğin gereklerini, *divana çıkmayı*, yarışmayı, *ayak* kurallarını da öğrenmektedir (Artun, 2019: 61).

Geleneğin taşıyıcısı olarak verilen çıraklık eğitimi, teorik bilgilerden daha ziyade gözlem ve uygulama esasına dayanmaktadır. Bu nedenle çırak ustası tarafından icra ortamlarına götürülmektedir. Çırak hem ustasını hem de oradaki bulunan diğer âşıkları yakından izlemektedir. Gözlem esnasında âşıkların dinleyicilere hitap şeklini, hikâye anlatma üslubunu, saz eşliğinde şiirlerinin sunuş biçimini, saz çalma tekniğini, ezgiyi oluştururken izlediği yolu iyi bir analiz etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda usta âşık, çırağının belli bir bilgi birikimine sahip olduğunu düşündüğünde ona saz çalıp şiir söyleme imkânını sunmakta ve kimi zaman topluluk karşısında kimi zaman da yalnız olduklarında eksik yönlerini sıralayıp neler yapması gerektiğini

açıklamaktadır (Düzgün, 2013: 318). Çıracılık dönemi âşıklık geleneğinin okulu olarak görüldüğü için bu süreç uzun sürmektedir.

Tarihi süreç içerisinde çırak eğitiminin şekilleri değişmiştir. Günümüzde âşık kimliğine sahip olmak isteyen kişiler, çıracılık dönemini genellikle elektronik kültür ortamının sunduğu imkânlar doğrultusunda adeta gizli çıracılık sıfatıyla âşık tarzı ürünleri içeren kasetleri dinleyip onları taklit etmektedir. Taklit ederek yaptıkları denemeleri, kasetlerle kayıt altına alarak bu kasetleri usta olarak gördükleri âşıklara dinletip onların eleştirisi ve önerilerini almaktadır (Çobanoğlu, 2000: 156-157). Yalnız elektronik kültür ortamının imkânlarını kullanan bu kişilerin usta bir âşık olması mümkün olmamaktadır. Usta bir âşık olunabilmesi için sözlü ortamın hem dinleyicisi hem de icracısı olarak âşık adayının gelişimini tamamlanması gerekmektedir (Düzgün, 2013: 319). Bugün, âşıklık geleneğinin kurallarından biri olan usta-çırak ilişkisi neredeyse yok denecek boyuttadır. Geçmişte kasetleri taklit ederek bir deneme kasetini usta olarak bildiği kişiye gönderen âşık adayını, bugün sosyal medyanın büyük etkisiyle istediği âşıkla doğrudan iletişim kurabilmenin kolaylığını yaşarken usta gördükleri âşıkların videolarını izleyerek geleneğin aktarıcısı olmaya çalışmaktadır.

Âşıklık geleneğinin içerisinde yer almak isteyen âşık adayının bir diğer eğitim süreci ise kalfalıktır. Bu dönemde âşık olmak isteyen kişiden belli bir düzeyde saz çalabiliyor ve usta malı şiirler söyleyebiliyor olması beklenmektedir. Belleğinde usta malı şiirleri zenginleştirmekte ve şiirin yapısal unsurlarını dikkate alarak eserler oluşturmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda âşık adayının kalfalık dönemi, ustasından öğrendiği bilgileri dinleyici kitlesi önünde icra etmesiyle başlamaktadır (Artun, 2019: 63).

Âşık adayının eğitim sürecinde en son geçirdiği evre ise ustalık dönemidir. Söz ile sazı birleştirmede belli bir aşamaya gelen âşık, dinleyicisi karşısında icra yeteneğine göre ustası tarafından onay aldıktan sonra âşık fasıllarına, toplantılarına katılarak usta olduğunu gösterme hakkını kazanmaktadır (Ozanoğlu, 1940: 22).

Âşık, ustasından *icazet* aldıktan sonra çeşitli icra ortamlarında tek başına yer almaya başlamaktadır. Bu dönemde hem sistemli şiirler hem de serbest şiirler oluşturmakla beraber daha önce icra ettiği bazı şiirlerini yeniden incelemekte ve gerekli düzeltmeleri yapmaktadır. Bununla birlikte belleğinde hazır bulunan usta malı

hikâyelerinin yanı sıra kendisi de hikâye tasnifi yaparak anlatmaya başlamaktadır. Ayrıca ustasından veya diğer âşıklardan doğal olarak etkilenmekte ve taklitten bu dönemde uzaklaşarak özgünlük kazanmaktadır (Artun, 2019: 64). Böylece çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitim süreçlerini yaşayan âşık, geleneğin aktarıcısı konumuna gelmektedir.

Bir ustanın çırağı yanına alıp âşık olana kadar eğitim süreci vermesi, yetişen âşığın donanımını tamamladıktan sonra kendi yanına bir öğrenci alıp yetiştirmesi geleneğin zincir halkalarını oluşturmaktadır. Bu zincir aracılığıyla bir okul olarak görülen âşık kolları (Erzurumlu Emrah Kolu, Ruhsati Kolu, Seyrani Kolu vb.) oluşmuş ve geleneğinin aktarılmasını güçlendirmiştir (Düzgün, 2013: 319). Gelenek içerisinde âşık kolları, usta-çırak ilişkisinin büyük etkileşimini ve değerinin önemini göstermektedir.

Âşıklık geleneğinin önemli bir değeri olan usta-çırak ilişkisi, sevgi ve saygı bütünlüğünde oluşmaktadır. Usta, kendi üslubunu devam ettirecek bir gelenek icrasının gururunu yaşarken âşık adayı, kendini gelenek içerisinde kanıtlamış bir ustanın yanında yetişmenin ayrıcalığıyla övünmektedir. Bu sevgi ve saygı bağı, kişilerden biri ölse dahi devam etmektedir. Ustası ölen bir âşık, dinleyici kitlesinin karşısında mutlaka ustasını rahmetle anmakta ve ustasının eserinden okumaktadır (Düzgün, 2013: 318). Âşık, ustası hayatta olsun veya olmasın ustasını her zaman saygı, şükran ve minnetle anmaktadır.

Usta-çırak ilişkisi, geleneğin nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir; ancak günümüzde başta elektronik kültür ortamının etkisi olsa da farklı etkenler de geleneğin bu aktarıcı görevini üstlenen âşıkların yetişmesinde değişiklik yaratmıştır. Bunlar arasında çıraklık kurumunun tavsaması, geleneğin tek âşık yerine birçok âşığın (repertuarı, gazete, dergi, kitap, plak, kaset, radyo ve televizyon vb.) yazılı ile elektronik kültür ortamı araçlarına kayıtlı bulunan icralarından öğrenilmesi, özel ve kamu kuruluşlarının açmış olduğu bağlama kurslarına gidilmesi gibi etkenler gösterilebilmektedir (Çobanoğlu, 2000: 156). Günümüzde âşık kolları olmadığı gibi geleneğin aktarıcıları arasında usta-çırak ilişkisiyle yetişen âşıkların sayısı da gün geçtikçe azalmaktadır.

2.2.2. Mahlas Alma

Âşıklık geleneğinin kabulleri arasında yer alan bir başka unsur mahlas almadır. Mahlas kullanımı her ne kadar divan şiirinde daha fazla görünse de âşık şiirinde de tapşırma adı verilen bölümde sıkça görülmektedir.

Sözlük anlamı kurtulacak yer olan ve Arapça *hâlâs* kelimesinden gelen mahlas kelimesi; saflık, halislik, gönül temizliği anlamlarında da kullanılmaktadır. Türk halk şiirinde mahlas kullanımı tapşırma olarak da bilinmektedir. Bu kelimenin kullanılma amacı, şairin kendini tanıtmayı ve bildirmeyi istemesidir (Kaya, 1994: 83). Bu doğrultuda şair, takma adı olarak kullandığı mahlasını genellikle şiirin son dördlüğünde vererek kendini göstermektedir. Böylece mahlas kullanımı, şiirin kime ait olduğu bilgisini vermekte ve günümüze kadar korunmasını sağlamaktadır.

Mahlas kullanma geleneği Araplardan İranlılara, İranlılardan Türklere geçtiği düşünülse de eski Türk şiirinde görülen örneklerde Türklerin bu geleneği daha önce kullandığını göstermektedir (Durbilmez, 2016: 103). Bu gelenek İslamiyet öncesi Türk kültürü döneminde Pratyaya Srı, Kamala, Ananta Srı, Sılıg Tigin'in (Kaya, 1994: 84) ve dönemin diğer şairlerinin şiirlerinde görülmüştür. İslamiyet'in kabulüyle başlayan dönemde de Yusuf Has Hacib, Edip Ahmet Yükneki, Ahmet Yesevi, Hâkim Süleyman Ata ile devam etmiş; 13-14.yüzyıllardan sonra da sistemleşmiştir (Yazıcı, 1992: 40).

Mahlas almaya *tahallüs*, mahlas kullanmaya *tapşırma*, mahlasların tevriyeli olarak kullanılmasına *hüsn-i tahallüs*, mahlasın yer aldığı bölüme *mahlas dördlüğü* veya *bendi* denilmektedir. Bu bağlamda âşıklar, çeşitli gruplandırmalarla kendine bir mahlas edinmiştir. Ad ve soyadlarıyla; soy, boy, sülale adlarıyla; adları dışında başkaları tarafından verilen adlarla, rüyada gördüğüyle, gerçek hayattaki konumuyla ilgili veya âşığın kendine isim seçmesiyle bir mahlasa sahip olunmuştur. (Durbilmez, 2016: 104-114); ancak âşıklar, genellikle ustaları tarafından verilen mahlası kullanmıştır. Mahlaslar genellikle âşığın özelliklerine göre verilmiştir. Soyu soppu (Dadaloğlu vd.), memleketi (Magriplioğlu vd.), yaşam hikâyesi (Köroğlu, Seyrani vd.), mesleği, bilgi ve yetenekleri (Kâtibi, Sipahi vd.), görünümü (Benli Ali vd.), inancı ve ait olduğu tarikatı (Kul Nesimi, Pir Sultan Abdal vd.) gibi unsurlar âşığın mahlas almasında etkili olmuştur (Artun, 2019: 65).

Köklü bir geçmişe sahip ve sıkça kullanılmış olan mahlas alma geleneği, günümüzde usta-çırak ilişkisinin azalması nedeniyle âşıklar, mahlaslarını kendi seçer konuma gelmiştir.

2.2.3. Saz Çalma

Âşıklık geleneğinin kabulleri arasında büyük bir önem taşıyan saz çalabilme unsuru söz ile sazın birleşmesinin değerini ortaya koymaktadır. Âşıkların çoğu hem şiirlerinde hem de anlattıkları halk hikâyelerinin şiir bölümünü saz eşliğinde icra etmektedir.

Âşıkların çoğu saz çalmaktadır; ancak bazı âşıkların doğaçlaması var olduğu halde sazı yoktur veya ne sazı ne de doğaçlama yeteneği vardır ama âşık tarzı geleneğe uygun şiirler yazmaktadır. Bu konu hakkında Fuat Köprülü, âşıklık geleneği içerisinde yer alan bir âşığın saz çalmamasının mümkün olmadığını açıklamıştır (1962: 19). Bu düşünceyi Pertev Naili Boratav da desteklemiş ve âşıklarının çoğunun saz çalarak şiirler söylediğini belirtmiştir (1968: 340). Âşıklık geleneği içerisinde saz çalmayan ancak geleneğin tarzına uygun şiirler meydana getiren âşıklar bulunmakla beraber saz çalan âşıkların sayıca fazla olduğu görülmektedir. Saz ile sözü birleştiren âşıklar, saz çalmayan âşıklara göre daha çok değer görmüştür; çünkü âşıklar, düz konuşmayla şiir söylemeyi “dilden söylemek”, saz eşliğinde şiir söylemeyi de “telden söylemek” (Artun, 2019: 68) olarak aktarmıştır. Ayrıca âşıklar, söylemek istediklerini belleklerinde hazırlamak ve melodiyle süslemek için sazını bir ilham kaynağı olarak kullanmaktadır. Âşıklarda ses güzelliğiyle sazını ustalıklar çalma hünelerinden ziyade söze hâkim olabilme ve duygu güzelliği aranmaktadır. Bunun yanı sıra hem güzel sese sahip olan ve saz çalan hem de söz söyleme yeteneği olan âşıklar, daha çok saygı ve sevgi görmüştür (Şenel, 1991: 555). Bu nedenle âşık şiirinde saz ve şiir ayrılmaz bir unsur olarak kabul edilmiştir.

Türkler, kültür tarihi içerisinde saza, ayrı bir değer vermiştir. Ozan-baksı geleneğinde çalgı aleti olarak kopuzun kullanılması 14.yüzyılda Azerbaycan sahası âşıklık geleneğinde ozan ile kopuzun aynı anlamda kullanılarak kopuz çalan kişilere *ozancı* denilmesi; Anadolu sahasında ozanların âşık adını almaya başladıktan sonra çaldıkları müzik aletinin *çöğür* veya *saz* biçiminde yer alması tarihi geçmişteki önemini göstermektedir (Düzgün, 2013: 318). Bununla birlikte gelenek içerisinde saz

kimi zaman kutlu sayılmıştır. Ozanların en büyük temsilcisi olan Dede Korkut'un doğumu hakkında anlatılan efsanelerin birinde kopuzun gökten inen ışığın içerisinde çıkması kopuza kutsallık yüklemiştir. Bu nedenle kutsallık atfedilmesiyle âşıkların saza ayrı bir saygı duyduğu görülmektedir. Âşık, sanatını icra etmeye başlamadan önce sazlarını üç kez öperek başına koyarak dinleyicisini selamlamaktadır; ayrıca âşık karşılaşmalarında usta âşıkların birbirleriyle yarışması sonucunda kaybeden âşığın, sazını kazanan âşiğe vermesi kaybeden âşık için büyük bir itibar kaybı oluşturmaktadır. Nitekim saz ve sözde iyice olgunlaşma boyutuna gelmemiş olan âşıklar saygı gösterdiği sazını kaybetmemek için usta âşıklarla karşılaşma yapmamaktadır (Durbilmez, 2016: 101-102). Saza yüklenen bu anlamlar, âşığın sazına duyduğu büyük saygıyla birlikte âşık ile sazın bir bütün olduğu yansıtmaktadır.

Âşıklar, genellikle ustasının yanında yetişirken saz çalmayı öğrenmektedir. Bazı âşıkların her ne kadar saz ustası ve söz ustası ayrı olmuş olsa da âşık aday, çıraklık eğitimi sürecinde kendi ustasının saz çalma tekniğini öğrenmektedir. Âşık adayının artık ustalaşma dönemindeyken kendine özgü bir saz çalma tekniği oluşturması beklenen bir durumdur (Düzgün, 2013: 318). Âşıklar, ustasından saz çalmayı öğrenip bu süreci tamamladıkça âşık musiki tarzı oluşmuş ve birtakım özellikler kazanmıştır. Bu musiki tarzın oluşması söyleyiş, melodi, şiir yapısı etkili olmuştur. Bununla birlikte âşıklık geleneğinde şiir söylemede usta malı söyleme ne kadar önemliyse musikide de bir hayli önem taşımaktadır. Âşıklar hem kendi şiirlerini hem de ustasının şiirlerini hazır ezgi kalıplarına döşeyerek icra etmektedir. Bu durum bir usta âşığın yanında yetişen çırağın sadece söz söylemeyi değil, sözü ezgiyle bileştirmenin detaylarını da öğrenmesini sağlamaktadır; çünkü âşığın edebi şekilleri kolay öğrenilebilmesi ve dinleyicide etki yaratabilmesi için melodi kalıplarını iyi bilerek musikiyle sözün başarılı bir şekilde kullanması gerekmektedir. Ayrıca âşık musiki tarzında çeşitlik taşıyan unsurlar da bulunmaktadır. Âşıklık geleneğinde üslup, tavır ve süslemeler kişiden kişiye veya yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Bu farklılıklarla birlikte çeşitli okuyuş şekilleriyle ağız özellikleri doğrultusunda âşık musikinde bir tarz oluşmuştur. Sümmani ağzı, Karapapak ağzı, Azeri ağzı gibi eski usta âşıkların ve yöresel yerin veya aşiretin adıyla çeşitli ağzılar ortaya çıkmıştır (Şenel, 1991: 553).

Saza büyük önem veren âşıklar daha çok gezgin olma özelliği taşıdıkları için rahat taşıyabilecekleri ve çalabilecekleri bir sazı tercih etmektedir. Bu sazın ebatlarını

sazı çalacak olan kişinin fiziksel yapısıyla beraber yaşadığı yörede kullanılan sazın özellikleri belirlemektedir. Yöresel farklılık kullanılan sazın çeşitliliğini göstermektedir. Örneğin; Orta Anadolu'nun doğu ile Doğu Anadolu'nun batısındaki âşıklar arasında *şelpe tekniği* yaygın olduğu için kullanılan sazın türü genellikle cura ve tamburadır. Bununla birlikte sadece yöresel farklılıklar değil icra ortamında da çeşitliklerin olduğu görülmektedir. Özellikle meydanlarda ve kalabalık toplantılarda divan sazı veya meydan sazı adı verilen büyük bir saz kullanılmaktadır (Şenel, 1991: 555). Görüldüğü üzere âşıklık geleneğinin kabulleri arasında yer alan saz çalma, sazın öğrenilmesinden ve çalınma şeklinden kullanılmasına kadar saza karşı büyük bir saygının ve değerini ortaya koymaktadır.

2.2.4. Doğaçlama Söyleme ve Atışma Yapabilme

Âşıklık geleneğinin kabulleri arasında yer alan bir başka unsur âşığın doğaçlama söyleyebilmesi ve atışma yapabilmesidir. Âşığın bunları yapabilmesi için belli bir zaman dilimi ayırması ve eğitim alması gerekmektedir.

Doğaçlama kavramı birçok kaynakta irticalen kavramıyla birlikte yer almaktadır. *Doğaçlama* kelimesi; tiyatro, müzik ve diğer güzel sanat dallarında akla kendiliğinden gelen hareket, ezgi ve manzumenin anında söylenerek bir ürünün ortaya konulması olarak tanımlanırken *doğaç* kelimesi, akla kendiliğinden gelen güzel düşünceleri, çok düşünmeden söyleme yeteneği olarak açıklanmıştır (BL, 1986: 3263). *İrtical* kelimesi ise (şiir ve sözü) birdenbire, düşünmeden içine doğduğu gibi söyleme, söyleyiş olarak yer almaktadır (Devellioğlu, 1993: 448). Bir başka tanımlamada *irtical* kelimesi; önceden düşünmeksizin, birdenbire çok güzel söz veya şiir söyleme ve gönle (kalbe)birdenbire doğan bir düşüncenin en güzel şekilde ifadesi olarak açıklanmaktadır (Pala, 1989: 258). Âşıklık geleneğinde doğaçlama veya irticalen söyleme, âşığın daha önce herhangi bir hazırlık yapmadan icra ortamındaki performansına bağlı olarak ortaya eser çıkardığı bir yöntem olarak bilinmektedir. Bu konuda o anda ortaya çıkan duygu, düşünceler ve şairlik yeteneği önem taşımaktadır.

Doğaçlama veya irticalen söyleme sanatının temeli, Türk kültür tarihinin İslamiyet öncesi dönemlerine kadar gitmektedir. Şaman, kam geleneğinden ozan-baksı geleneğine geçişte ve en son haliyle âşıklık geleneğinde ortaya çıkan ürünlerin doğaçlamayla oluşması sözlü kültür ortamının birer yansımasıdır. Umay Günay, Orta

Asya Türk Edebiyatı geleneği bağlamında üç edebiyat tarzının (Anonim, Tekke ve Âşık) başlangıcından bugüne kadar şiirin büyük oranda doğaçlamayla oluştuğunu ve belleklerde yaşayıp korunabilmesinin sözlü aktarımla gerçekleştiğini açıklamıştır. Buradan hareketle *varyantlaşmanın* anonim eserlerde olduğu gibi âşık ve tekke şiirinde olduğunu, bu nedenle yazıya geç aktarılan şiirlerin ilk şekillerin kaybolduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte sözlü gelenekte varlığını koruyan şiirler, kolaylıkla aktarılmış ve zamana ve değişime bağlı olarak yeni unsurlarla zenginleştiğini ifade etmiştir (2011: 38). Bu doğrultuda sözlü kültür ortamının etkili olduğu her dönemde doğaçlama sanatının varlığını söylemek mümkündür.

Doğaçlamayla beraber atışma yapabilmek de âşıklar için oldukça önemlidir. Atışma, en az iki âşığın karşılıklı olarak söyleşmesiyle oluşmaktadır. Bu atışma sırasında önemli olan aynı ezgi, konu ve *ayağa* bağlı kalarak şiirlerin söylenmesidir. Âşıklar, karşılaşma esnasında ustalıklarını göstermek için adeta bir yarış içerisine girmektedir. Yarışı kazanabilmek için ise âşıkların, irticalen şiir söyleyebilmesi, pratik zekâyâ ve şiirin yapısal özellikleri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olması gerekmektedir (Durbilmez, 2016: 127). Ayrıca, “Âşık kültüründeki irticalen yaratılan şiir, genelde, ya sanatkârın içinde biriken belirli duygular, ya iki âşığın karşılaşması ya da kahvelerde düzenlenen âşık fasıllarının nihai bölümü olan atışma kısmında ortaya çıkar. İlki, sanatçının duygularının (sevinç, keder, tasa vb.) yoğunluğuna bağlıdır. Karşılaşma ve atışma geleneği ise icra esnasında dinleyicilerin beğendiği âşığı destekleme ve âşıkların birbirini alt edebilme hırsına bağlı olarak gerçekleşir” (Arvas, 2009: 43).

Sonuç olarak doğaçlama yeteneğini kazanmak isteyen âşık, yıllarca ustasının yanında kalarak geleneğin kabulleri doğrultusunda kendini geliştirmeli ve ustasının yanında gezerek âşık meclislerinde, fasıllarında bulunarak diğer usta âşıkları gözlemlemelidir. Bir süre sonra doğaçlama sanatını yapabilme boyutuna geldiğinde bu icra ortamlarında bulunabilme imkânı elde ederek kendini gelenek içerisinde kanıtlamalıdır. Bu durum sadece doğaçlama veya irticalen söyleme sanatı için değil, atışma yapabilmek için de geçerlidir.

2.2.5. Rüya Görme ve Bade İçme

Âşıklık geleneğinin aktarıcıları için bir başlangıçla hareket noktası olarak görülen rüya görme ve bade içme motifi geleneğin kabullerinin bir başka unsurunu oluşturmaktadır. Yalnız âşık tarzı geleneğe olmamakla beraber Türk halk edebiyatının birçok türünde bu motif görülmektedir.

Rüya görme motifi hakkında genel bilgiler vermek gerekirse Türk halk edebiyatı ürünlerine bakarak niteliklerinden ve türler üzerindeki rollerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Türk halk edebiyatı ürünlerinde rüya motifi taşıdığı nitelik açısından altı gruba ayrılmıştır. 1. *Kutsal nitelik taşıyan rüyalar*: bu rüyalarda öneri ve emirler yer almakta, daha çok halk hikâyeleriyle masallarda görülmektedir. 2. *Alegorik mesajlı rüyalar*: bu rüyalarda özel terimler ve açıklamalarla anlaşılabilen şifreli bir dil kullanılmaktadır. Halk hikâyelerinde ve masallarda örnekleri bulunmaktadır. 3. *Kompleks tabiatlı rüyalar*: bu tür rüyalarda olağanüstü ve doğaüstü güç gerektiren olaylar görülmektedir. Özellikle de masallarda sıkça rastlanmaktadır. 4. *Eğitici ve ders verici rüyalar*: bu rüyalar sebep ve sonuca dayalıdır. Eğitici bir rol üstlenerek ahlaki değerlere de önem vermektedir. Örneklerini masallarda ve menkıbelerde görmek mümkündür. 5. *Âşık biyografileriyle oluşan halk hikâyelerinde her zaman aynı biçimde yer alan rüyalar*: bu rüyalar âşık adayının belleğinde kayıtlı bulunan ilk örneklerin tekrarlanan biçimlerinden oluşur ve şairin vermek istediği iletide belleğinde ve ruhunda bulunan platonik özellik yansıtmaktadır. 6. *Hayal ve rüya karşıtı rüyalar*: bu tür rüyalarda ise gerçekliği yansıtan unsurlar bulunmamakta, tamamen hayal ürününden oluşmaktadır. Daha çok fıkra türünde örnekleri görülmektedir (Günay, 2011: 127).

Rüya motifinin Türk halk edebiyatı anlatı türleri üzerinde birtakım rolleri ve işlevleri bulunmaktadır. Bazı rüyaların birden çok işlevi bulursa da genel olarak bunları yedi maddede sınıflandırmak mümkündür. 1. Rüya motifi, bazı anlatı türlerinde neden durumunda olup genelde anlatının başında yer alarak hikâyenin tamamını etkilemektedir. 2. Âşık biyografileri aracılığıyla oluşan hikâyelerde rüya motifi, şekil değiştirme görevi üstlenerek anlatıyı sıkıntılı ve durağandan yaratıcı ve hareketli hale dönüştürmektedir. 3. Rüya, hikâyeyi birbirine bağlamada çapraz ve tekrar edilen motif işlevine sahiptir. 4. Rüya, hikâyenin çatısı konumundadır. Bu işlevi özellikle fıkra ve halk tiyatrosunda görebilmek mümkündür. 5. Rüya motifi, hikâye

içerisinde bir düzen oluşturmaktadır. 6. Hikâyenin ilerleyen bölümlerini rüya, doğrudan yansıtmaktadır. 7. Rüya motifi, hikâyenin sonunda da yer alarak hikâyenin yeniden çözülmesini sağlamaktadır. Halk hikâyelerindeki kahramanın âşık olmasını sağlayan rüya motifi, bir kompleks motiftir ve bu kahraman rüyada pir elinden bade içerek Tanrı ile sevgili aşkı elde etmekle birlikte kendine toplumda bir konum oluşturabilecek olan saz şairliğinin gerekliliklerini kazanmaktadır. Böylece kahraman, uyandığı andan itibaren yeni bir kişilik kazanarak etrafından ilgiyle beraber sevgi ve saygı görmeye başlamaktadır (Günay, 2011: 128-129). Türk halk edebiyatı ürünleri ve âşıklık geleneği üzerinde etkili olan rüyaların bu işlevlerinin oluşmasında belli bir tarihi süreç bulunmakta ve temelinde kültür örneği rüyalar yer almaktadır.

İlkel dönemde gruplar arasında kişiye bağlı oluşan rüyalarla birlikte geleneğin oluşturduğu rüyalar da var olmuştur. Kişiye bağlı oluşan rüyalara serbest veya ferdi rüyalar denilirken geleneğin oluşturduğu rüyalara ise resmi rüyalar veya kültür örneği rüyalar şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda kültür örneği rüyalar, yerli kültür ne kadar yaşarsa o kadar süre yaşamaktadır. Bu tür rüyaların oluşmasında ilk çocukluk dönemlerinden itibaren aşinalıkla birlikte benimseme ve törenlerine katılma gibi bir şartlanma bulunmaktadır. Kültür örneği rüyalarının önemli bir işlevi geleneklerin nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Bununla birlikte kişinin grup içerisinde statü kazanmasını ve mitolojik figürler aracılığıyla kişisel refahı kolaylaştırmaktadır; çünkü bu figürler sayesinde rüyayı gören kişi, karşılaşılabilecek felaketlerin uyarısını almaktadır. Böylelikle ilkel kültürlerde rüyayla gerçek arasındaki fark düşünülmemiş ve rüyalar, hayatın akışında önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu görüşler doğrultusunda Türk halk hikâyelerindeki rüyaların, kültür örneği rüyalar olduğu kabul edilebilmektedir. Bu rüyalar, şamanlığa giriş merasimlerinde toplumun belleğinde korunarak ozan-baksı geleneğine geçişle tarihi süreç içerisinde âşıklık geleneğine dönüşmesi esnasında rüya olarak ortaya çıkmıştır. İslamiyet'in etkisiyle kutsal olarak atfedilen kişilerin bu rüyalarda görünmesi toplum tarafından kolay kabul edilmiş, İslamiyet'in benimsenmesinin ardından eski değerini göremeyen ozanlar, bu rüyalar aracılığıyla dini büyüklerden aldığı ruhsat sayesinde toplumdaki saygınlığını yeniden kazanmıştır. 16.yüzyıldan itibaren tespit edilen âşık hikâyelerinde bu kompleks rüya motifi hep yer almıştır. Bugün yaşayan âşiklar arasında da inanılmaya devam etmektedir. Bu rüya motifiyle âşıklık geleneğinin temsilcileri sade kişilikten sanatçı kişiliğine geçiş yapmaktadır. Bu kişilik değişiminin sonucunda kolektif bilinçaltının

etkisiyle kültür örneği rüyalar oluşmaktadır (Günay, 2011: 129-133). Kısaca, âşıklık geleneğinde temsilcilerin sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçerken önemli işleve sahip olan rüya motifi, İslamiyet öncesi Türk kültür tarihinde yer alan şamanlığa giriş merasimlerinin İslamiyet'in kabul edilmesinin ardından kültür örneği rüya motifine dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Başta din etkisi olmak üzere değişen ve dönüşen şartlar doğrultusunda rüya, bade ve pir üçlüsü olarak yer almaktadır.

Rüya motiflerinin ortaya çıkışı, özellikleri ve sonuçları ortak bir yapıya sahip olmakla beraber bu yapı sayesinde âşık adaylarının aşk, sanat ve bilgiyi edindiğini göstermektedir. Bu süreci dört aşamada sınıflandırmak mümkündür. İlk aşama hazırlık evresi olarak; çocukluk ve gençlik çağının şartları ile karşılaşılan maddi ve manevi sıkıntılar âşık adayını bir dilekle veya sıkıntıyla uykuya hazırlamaktadır. Uyulan mekân, kutsal bir yer olduğu gibi uzak, sakin gibi alanlar olabilmektedir. İkinci aşama rüyanın görüldüğü evredir ve genellikle uykuyla uyanıklık arasında gerçekleşir. Âşık adayı burada kutsal kimliğe sahip kişilerle kutsal bir mekânda karşılaşır ve kutsal kişiden bade içmektedir. Ardından sevgilinin kendisiyle ya da resmiyle karşılaşmaktadır. Genellikle pir olarak görülen kutsal kişi tarafından âşık adayının bilmesi gereken bilgiler öğretilerek ve mahlas verilerek adaydan şiirler söylenmesi beklenmektedir. Üçüncü aşamada âşık adayı kendi kendine uykudan uyanmaktadır; ancak ağzından ve burnundan kanlı köpükler gelmektedir. Bu nedenle bir süre baygın yatmaktadır ki bu süre gönül ehli bir kişinin sazının tellerine dokunmasına kadar sürmektedir. Sazının tellerine dokunulmasından sonra âşık adayı uyanmakta ve kendine gelmektedir. Son aşamada ise âşık adayı ilk olarak rüyasında gördüklerini anlatmaya başlayarak ilk şiirini ve ilk tapşırmasını söylemektedir (Günay, 2011: 136). Böylece âşık, rüya görmekle diğerlerinden farklı olduğunu düşünmektedir ve toplum tarafından da ayrı bir değer görmektedir.

Rüya esnasında bade içmek ayrı bir önem taşımaktadır. Âşık adayı rüyada ya da uyku ile uyanıklık arasındayken bir bade içmektedir. Bu bade (dolu) iki türden oluşmaktadır. İlki er dolusudur. Bu badeyi içen âşık adayı, âşık olmakla birlikte kahraman kimliğini de kazanarak halkın iyiliği için başkaldıran, devlet için dövüşen, ölümü gözen alan bir yiğit statüsünü elde etmektedir. İkinci bade türü pir dolusudur. Âşık adayının rüyasında bir pir gelmekte ve başında durmaktadır. Çeşitli anlatılara göre bu pir, üç dolu aşk badesi veya saz, elma gibi bir nesne de vermektedir ya da yol

gösteri bir söz söylemektedir. Bade içmenin sonucunda âşığın badenin etkisiyle güzel şiirler söyleyip ustalıklı saz çalacağına inanılmaktadır (Günay, 1992: 14-17). Görüldüğü üzere bade sadece bir içecek olarak bulunmamaktadır; ancak daha çok sıvı bir maddeyi içme eylemi olarak görülmektedir. Bununla birlikte genellikle bade içme üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Âşık adayı ilk önce yaradan aşkına bir bade içmektedir. İkinci aşamada pir aşkına bir bade sunulmaktadır. Üçüncü aşamada ise sunulan bade yâr aşkı için içilmektedir. Bütün aşamaları gerçekleştiren âşığın geleneğin tüm dallarında başarılı olacağı düşünülmektedir (Durbilmez, 2016: 124).

Âşıklık geleneğinde rüya görme ve bade içme kabulünü gerçekleştiren âşık oldukça fazladır. Bazı âşıklar, geleneğin kuralı olarak düşünerek gördüğü rüyayı anlatmamaktadır. Bazı âşıklar ise rüyasını hatırlayamamakta ya da her gece rüyasında saz çaldığını ve pir elinden bade içtiğini açıklamaktadır. Bunun yanı sıra rüya görmeye ve bade içmeye inanmayan âşıklar da bulunmaktadır (Artun, 2019: 66). İnanmayan âşıklar olmasına rağmen rüya motifiyle âşıklığa geçen ya da sanatlarını daha ileri aşamaya ulaştığını ifade eden âşıklar çoğunluktadır (Günay, 2011: 134).

Âşıklık geleneğinin kabullerinden biri olan rüya motifiyle âşıklar, sade kimlikten sanatçı kimliğine geçmekte ve şiir söyleme yeteneklerini güçlendirmekle birlikte saz çalmada ustalaşmaktadır. Bununla birlikte geleneğin bütün gerekliliklerini öğrenmektedir.

Âşıklık geleneğinin kabulleri arasında yer alan usta-çırak ilişkisi, doğaçlama söyleme, saz çalma ve mahlas almanın siyasal kültürle etkileşimi bulunmaktadır. Usta-çırak ilişkisinde çırak, geleneğin kurallarını öğrenirken ustasının hayat görüşünü de öğrenmekte ve kimi zaman da etkilenmektedir; çünkü usta neyse çırak da odur anlayışı bulunmaktadır. Bu bağlamda ustanın siyasal görüşleri çırak tarafından da benimsenmektedir. Bunun yanı sıra ustanın toplumsal konulara karşı söylediği şiirleri örnek alan çırak, âşık olunca hem ustanın toplumsal şiirlerini hem de ustanın toplumsal şiirlerinden etkilenerek kendi oluşturduğu şiirleri söylemeye başlamaktadır. Örneğin; Âşık Mahzuni Şerif'in oğlu Emrah Mahzuni, babasını usta olarak görmüş ve ondan feyz almıştır. Usta olarak gördüğü babasının hem toplumsal konulara karşı duruşunu hem de siyasal ideolojini örnek almıştır. Babası gibi Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı olan Emrah Mahzuni, sosyal konuları gerçekçi bir üslupla dönemin siyasal, sosyal ve ekonomik şartlarını taşlamalarıyla aktarmıştır. Babasının

demokratik solcu bir ozanım sözüyle kendi siyasal ideolojisini ortaya koyması gibi Emrah Mahzuni de Türkiye siyasetine karşı görüşlerini ifade etmekte ve siyasi kimliğini açıkça göstermektedir. Nitekim bugünün siyasal konjonktürüne göre de İyi Parti'nin bir üyesi olarak aktif bir siyasal rol üstlenmektedir (URL5).

Âşıkların doğaçlama usulüyle şiirler söylemesi toplumsal ve siyasal olaylar doğrultusunda da gerçekleşmektedir. Âşıkların siyasi partiler gibi etkinlikler veya programlar düzenleyen siyasal bir ortama davet edilmesiyle birlikte âşıklardan salona gelen kitleye göre politik şiirler söylenmesinin istenmesi geleneğin siyasal kültüre yansımalarını göstermektedir. Bulunduğu ortama göre performans sergileyen âşıklar, doğrudan kendi siyasal görüşlerini söyleyebildiği gibi izleyici kitlesinin siyasal ideolojilerine göre de şekillenebilmektedir. Bunun yanı sıra sadece siyasal ortamlarda değil, âşık kahveleri ve âşık bayramları gibi icra ortamlarında da dönemin toplumsal olayları hakkında şiirler söylenebilmektedir. Bu tarz ortamlarda âşıklara ayak verilerek gündem yaratan toplumsal olaylar için şiirler söylenmesi istenebilmektedir. Örneğin; 5 Kasım 2019 tarihinde Yapı Kredi Kültür Sanat tarafından düzenlenen Âşıklar Kahvesi programında panel oturumuyla birlikte Âşık Nuri Çırağı, Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Âşık Mürsel Sinan'ın yer aldığı âşıklar atışması oturumu düzenlenmiştir. Âşıklar, hoş geldiniz selamlamasında 29 Ekim Cumhuriyet bayramına istinaden şiirlerle birlikte Nail Tan tarafından ilk atışma ayağı olarak “Âşık kardeş söyler misin bayraklarda Atatürk var” konusuyla doğaçlama şiirler söylemiştir. Panel konuşmacıları arasında bulunan Prof. Dr. Öcal Oğuz da 9-17 Ekim 2019 tarihinde Suriye'ye düzenlenen Barış Pınarı Harekâtı hakkında âşıklara ayak vermiş ve âşıklar konu hakkında birer dörtlük şiirler söylemiştir (URL6). Böylece âşıklar davet edildiği salon programında hem milli değerleri hem de gündemi oluşturan toplumsal olayları doğaçlama yaparak dile getirmiştir.

Âşıklıkların yetişmesi gelenek içinde oldukça değerli görülmektedir. Bu nedenle âşık adayından geleneğin kabullerini gerçekleşmesi beklenmektedir. Kabullerin gerçekleşebilmesi için âşıklığın temelinde istekle beraber söz ve ezgi açısından bir yeteneğin olması gerekmektedir. “Âşığın sanatında öğrenme yeteneği, bellek kuvveti, yaratıcılık, hazır cevap olma, kelime hazinesinin genişliği, iyi ve etkili konuşabilme ve şiir söyleyebilme yeteneği, bunun yanı sıra iyi bir müzik kulağı olması belirleyici

olan başlıca unsurlardır” (Artun, 2019: 61). Bu özellikleri taşıyan âşık adayı, belli bir eğitim sürecinden geçerek geleneğin kabulleri olan usta-çırak ilişkisiyle yetişme, saz çalabilme, doğaçlama söyleyebilme ve atışma yapabilme, rüya görme ve bade içme, mahlas alma unsurlarını tamamlayarak âşıklık geleneği içerisinde yer edinebilmektedir. Gelenek içerisinde yer edinebilme süreci yaşayan âşık, geleneğin kabullerini gerçekleştirmeye çalışırken başta ustasını model alarak ustasının hayat görüşlerinden etkilenmektedir. Ustası toplumsal olayları dile getirmeyi kendine görev olarak benimsemişse yetiştirdiği âşığa da bu görevi devredip toplumsal bilinci sağlamasını isteyecektir. Böylece âşık, şiirlerini politik bir bakış açısıyla söylemekte ve bulunduğu siyasi veya siyasi olmayan ortamlarda özellikle atışma esnasında doğaçlama olarak gündemdeki konuları dile getirmektedir.

Sonuç olarak âşık, geleneğin bir temsilcisi olabilmek için belli bir eğitim sürecinden geçerek geleneğin kabullerini gerçekleştirmesi gerekmektedir. Günümüzde âşıklık geleneğinin kabulleri değişim dönüşüm bağlamında her ne kadar azalsa da saz çalabilme gibi belli başlı temel kabuller aranmaya devam etmektedir.

2.3. Âşıklık Geleneğinin Kültür ve İcra Ortamları

Tarihi süreç içerisinde âşıklık geleneği; sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında ve medrese, tekke, kahvehaneler, köy odaları gibi çeşitli icra kurumlarında varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda âşıklık geleneği, birtakım evrelerden geçerek değişim ve dönüşüme maruz kalmış olsa da uzun bir süreç boyunca bir şekilde varlığını korumaya devam etmiştir.

2.3.1. Âşıklık Geleneğini Aktaran Kültür Ortamları

Âşıklık geleneği üç farklı kültür ortamında oluşmaktadır. Bunlar; sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarıdır. Gelenek, bu üç kültür ortamı içinde şekillenmekte ve dönemin şartlarına göre değişim dönüşüm bağlamında yaşamaktadır.

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamının belli bir zaman dilimleri olmakla birlikte aralarında en eski ve yaygın olanı sözlü kültür ortamıdır. Yazılı kültür ortamının yaklaşık beş bin yıl; elektronik kültür ortamının ise son elli yılda var olduğu düşünülürse sözlü kültür ortamının ne kadar geçmiş bir zaman dilimine sahip olduğu tahmin edilebilmektedir (Çobanoğlu, 2000: 123-124). Uzun bir tarihi süreci olan sözlü

kültür ortamında insanoğlunun nasıl iletişim kurduğu ve bilgileri belleğinde nasıl sakladığı konusuna değinmek yerinde olacaktır.

2.3.1.1. Sözlü Kültür Ortamı

Tarih boyunca insanoğlunu bir arada tutan sosyalleşme olgusudur ve bu olgu kurulan sayısız iletişim biçimiyle gerçekleşmiştir. Bu iletişim biçimleri arasında dokunma, görme ve duyma duyularının yanı sıra beden hareketleri de yer almaktadır; ancak iletişimde en etkin rol oynayan iletişim biçimi dil ve dili oluşturan seslerdir (Ong, 2010: 19). Bu bağlamda dilin hâkim olduğu sözlü kültür ortamının tanımını yapmak mümkündür. “İnsanların yazı, matbaa ve elektronik gibi ses ve sözü mekâna bağlayan teknolojiler kullanmaksızın yüz yüze ve sese dayanarak iletişim kurduğu ortama *sözlü kültür ortamı* diyoruz” (Çobanoğlu, 2000: 124). Sözlü kültürde sesin hâkim olması anlatım biçimiyle düşünme sürecini etkilemektedir. Sözlü kültür ortamının düşünme sürecinde bir metin olmadığından düşünceleri saklayabilmek ve tekrar denetleyebilmek ancak düşüncelerin var olduğu kişinin belleğinde mümkündür; çünkü koruyabilecek kendi belleğinden başka bir şey bulunmamaktadır. Bu bağlamda sözlü kültürde bir kişinin çözümleyici olabilmesi için *diyalog* iletişim biçimine ihtiyacı vardır. Diyalog aracılığıyla temel iletişim ve bir konu hakkında analiz yapabilme yeteneği oluşsa da düşünceleri *hatırlanabilir* hale getirebilmek için sözlü kültür ortamının zorunlu olarak sunduğu birtakım özellikler yer almaktadır. Bu özelliklerden en önemlisi her şeyden önce düşüncelerin hatırlanabilir boyutta olmasıdır. Düşüncelerin korunup hatırlanabilir boyutta olabilmesi için bellek, hazır kalıplaşmış düşünce biçimlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu hazır kalıplaşmış düşünce biçimleri, kulaktan kulağa ve ağızdan ağıza aktarılarak *hazır deyişler* biçiminde bellekteki bilgiyi pekiştirmektedir. Bunlar, herkes tarafından kolayca hatırlanabilir atasözleri, deyimler ve diğer kalıplaşmış sözler gibi anlatılardan oluşmaktadır (Çobanoğlu, 2000: 125). Sözlü geçişle edilen bilgiler ışığında Türk sözlü kültür ürünlerinin malzemesi, tamamen ile kısmen sözle oluşan ve tamamen sözsüz olan ürünler olarak sınıflandırılmaktadır. Tamamen sözle oluşan ürünlere atasözleri, bilmece, hikâye, destan, masal ve türküler vb. girebiliyorken kısmen sözle oluşan ürünlere merasimler, inanç ve âdetler, seyirlik oyunlar, dans ve şenlikler yer alabilmektedir. Tamamen sözsüz olan ürünlere ise mimarlık, el sanatları, giyim-kuşam, yiyecek gibi geleneği olan unsurlar örnek verilebilmektedir (Yıldırım, 1998: 41).

Sözlü kültür ortamında belleği güçlendiren bir diğer etken, düşüncenin *ritimle* beraber dengeli bir biçimde tekrarlanmasına dayanmaktadır (Ong, 2010: 50). Burada söz konusu olan ritim, kelimelerde görülen ünlü ünsüz uyumu gibi ses olaylarıyla kullanılmaktadır. Sözlü düşünce şiir olarak aktarılmaya başlayınca ritim, ölçüyle bütünleşip müzikle birlikte icrayı zenginleştirmekte ve hatırlanabilir olmayı arttırmaktadır (Çobanoğlu, 2000: 125). Sözlü kültür ortamında diyalog, kalıplaşmış sözler, ses tekrarları, ölçü, müzik unsurlarının aracılığıyla ses ve söz birleşerek bu ortamda verilen ürünlerin kişinin belleğinde korunup hatırlanabilir olmasını sağlamıştır. Ayrıca sözlü gelenekte söz ve sözsüz oluşturulan ama sözlü iletişim aracılığıyla kişiler arasında yayılan veya nesilden nesile aktarılan yapı, özellik gibi tüm unsurlar, sözlü kültürün kapsamında olmakla birlikte her biri sözlü ortamdaki toplumun *ortak* kabulleri doğrultusunda kendilerine özgü bir gelenek yaratmıştır. Bu unsurlar gelenek içerisinde kendini ifade edip koruyarak geliştirmekte veya değiştirmektedir (Yıldırım, 1998: 39). Bu bilgiler ışığında kökeni şaman-ozan-baksı geleneğine dayanan âşıklık geleneğinin sözlü kültür ortamının içinde oluşarak bir gelenek haline dönüştüğünü ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Sözlü kültürün başlıca özelliklerini altı belirleyici unsurla sıralamak mümkündür. Sözlü olması, kendine ait bir geleneğinin var olması, versiyonlar yaratabilme yeteneğine sahip olması, ortak kabul eseri olarak oluşması, ortak bir yaratıcılığa bağlı olması ve kalıplaşmaya müsait olması şeklinde yer almaktadır (Yıldırım, 1998: 41). Bu özellikler bağlamında sözlü kültür ortamındaki âşığın ustasının yanında geleneğin temel bilgilerini öğrenen geleneğin dört kabulleri arasından en az üç tanesine sahip olması beklenmektedir. Geleneğin bu dört kabulleri arasında “irticalen söyleyebilmek, saz çalabilmek, atışma yapabilmek, bade içtiğini iddia ediyor olmak” bulunmaktadır (Sakaoğlu, 1986). Bununla birlikte gelenek temsilcilerinin ortaya çıkardığı ürünlerden biri olan şiirin de birtakım özellikler taşınması gerekmektedir. Nazım öğeleri olarak milli ölçü olan hecenin; nazım birimi olarak dörtlüğün kullanılması, nazımda müziğin eşlik etmesi, doğaçlama oluşturulması ve sözel iletişimle yayılması, icrada diyaloga yer verilmesi ve eserin oluşturulduğu ve yaşatıldığı dönemin Türkçesinin dil özelliklerini (Günay, 2011: 38) yansıtması aranmaktadır. Âşıklık geleneğinde âşıktan beklenen ve aranan bu özellikler geleneğin temelde sözlü kültür ortamında doğduğunu göstermektedir.

Sözlü kültür ortamında devlet-toplum ve siyaset ilişkisi ortaya çıkan ürünlerde toplumsal ve siyasal konuların işlenmesiyle görülmektedir. Âşık edebiyatı şiirinde koşma nazım biçiminin bir türü olarak toplumun aksayan yönlerini ve bir kişiyi yermek amacıyla söylenen taşlamalar, siyasal bir özellik taşımaktadır.

Siyasal kültürün “insanların içinde yaşadıkları toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemleri ile bunları etkileyen maddi ve manevi şartların bütünü” (Ozankaya, 1971: 1) olarak tanımlanmasından hareketle âşıkların taşlama türündeki şiirlerinde yaşadıkları dönemin siyasal kültürüne ait izler bulunmaktadır. Bu bağlamda sözlü kültür ortamının ürünleri arasında siyasal şiirleriyle politik bir kimlik kazanan Köroğlu, Dadaloğlu Pir Sultan Abdal, Kazak Abdal, Seyrani, Ruhsati gibi âşıklar örnek verilebilmektedir.

“Şevketlüm bir defa tebdil kıyafet
Gezmek vecibe-i zimmetinizdir
Memleketin bir tutarı kalmadı
Dizmek vecibe-i zimmetinizdir

Sormadan verirsin rütbe nişanı
Görelim içinde var mı imanı
Vezirlerin ıslahına fermanı
Yazmak vecibe-i zimmetinizdir

Dize çıktı musibetlik harmanı
Ancak senden olur bunun dermanı
Haberin yok batırdılar cihanı
Süzmek vecibe-i zimmetinizdir

Fürûmaye çıktı sadre oturdu
Fakir fukaraya verir patırtı
Rüşvetçiler ortalığı batırdı
Sezmek vecibe-i zimmetinizdir

Âşık Ruhsati'nin canı dağlandı
Ne yaman mihnete kaldı eğlendi
Adaletin kapıları bağlandı
Çözmek vecibe-i zimmetinizdir” (Kaya, 1999: 381-382)

19.yüzyılda Ruhsati'ye ait olan bu şiirde görüldüğü gibi dönemin işlemeyen ve bozuk olan sistemi ele alınmıştır. Dahası Ruhsati bu şiiri nedeniyle cezaevine bile girmiştir (Bekki, 2008: 267).

Adaletsizlik ve eşitsizlik karşısında dik duran, “Benden Selam Olsun Bolu Beyine” diyerek babasının intikamını alan Köroğlu, toplumun yaşadığı sıkıntıları görmezden gelmeyerek tepki göstermiş ve halkın kahramanı olmuştur. “Yiğit ve mert bir kahraman tipi olan Köroğlu, her Türk gencinin ruhunda onun gibi karakterli olma ülküsünü besledi. Köroğlu, bir dağ adamıdır. Bazı yaptıkları, örnek alınacak davranışlar değildir elbet. Ama Köroğlu'nu haklı gösterecek yönleri vardır. Haksızlığa, zulme karşı ayaklanmıştı. Bu arada kendisi hiç bir zaman haksızlığa sapmamıştır. O yüzyıllar, Osmanlı Devleti de büyük iç ve dış sarsıntılar geçirmektedir. Bundan yararlanan derebeyi tipleri türemiştir. Vilayetlerde halk ezilmekte, çifte vergiler alınmakta, zulüm ve haksızlık yapılmaktadır. Namuslu idari liderler haklı ya da haksız, ayaklanmalar düzenlemekte, bu arada üzerlerine gönderilen ordular karşısında halk ezilmekte, canından bezmektedir. İşte, bu son derece korkulu ve tehlikeli ortamda, halka avuntu veren bir hayali kahraman çıkıyor. Bu, Köroğlu'dur. O'nun sevimli, şövalye varlığında halk kendini buluyor onda avuntuya kavuşuyor” (Öztelli, 1974). Böylece Bolu Beyi tarafından gözlerine mil çektirilerek babasının cezalandırılmasında Bolu Beyi'ne başkaldıran Köroğlu, hem iktidarın yaptığı zulme hem de toplumun sorunlarına tepki göstermiş ve sözlü kültür ortamında söylediği şiirlerle dile getirmiştir.

16.yüzyılda Köroğlu'nun Bolu Beyi'ne ve dönemin toplumsal sorunlarına karşı propaganda yapması, Pir Sultan Abdal'ın Hızır Paşa tarafında idam edilmesi; 19.yüzyılda padişahın fermanı yok sayarak protesto etmesi gibi yaşanan bu durumlar devlet/iktidar, toplum ve âşık etkileşimini ortaya koymakta ve edebiyat siyaset ilişkini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra şiirlerin âşık edebiyatının koşma nazım biçiminin taşlama nazım türünün özelliklerine göre söylenmesi sözlü kültür ortamının

özelliklerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda şiirlerin hem tematik hem biçimsel özellikleri her dönemde olduğu gibi 20 ve 21.yüzyılda da görülmektedir. Âşık Habib Karaslan, Âşık Zamani, Âşık Ali İzzet Özkan, Âşık İhsani, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Kemali Bülbül, Âşık Şahturna, Âşık Şahsenem Bacı, Ozan Arif, Ozan Nihat, Âşık Sefai gibi birçok âşık, yaşadıkları dönemin siyasi ve toplumsal olaylarına duyarsız kalmayarak söyledikleri şiirlerle siyasal kimlik kazanmıştır. Nitekim bu dönemde taşlamalar yerini politik yergiye bırakmış, âşıklar şiirlerini sözlü ve yazılı kültür ortamıyla birlikte dönemin sunmuş olduğu teknolojik imkânlarla elektronik kültür ortamı içine de girmiştir.

2.3.1.2. Yazılı Kültür Ortamı

Kültür, bir toplumun kimliğini temsil ederek topluluğun yaşadığı şartlar doğrultusunda yapısını ve özelliklerini oluşturmaktadır. Dünyada yer alan çeşitli milletler, bu farklı kimlikleri temsil eden kültürden ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kültür, milletleri birbirinden hem ayıran hem de ilişkileri düzenleyen işleve sahip olurken bu işleviyle milli bir görev üstlenmektedir. Bir milletin milli kimliklerini belirleyen ise kültürün taşıyıcı görevini olan sözlü ve yazılı ifade gelenekleridir. Bu iki gelenek, etkileşim halinde olmakla birlikte birbirlerinin gelişmelerini de devam ettirmektedir. Her ne kadar iki gelenek arasında etkileşim olsa da birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan ilki kültür unsurlarının değişimi üzerinedir. Kültür unsurları yazılı gelenekte kayıt altına alındığı andan itibaren özelliklerini olduğu gibi koruyabiliyorken sözlü gelenekte kültür unsurları, geleneğin dinamik özelliği nedeniyle sürekli değişim ve gelişimin yaşayıp yapı, özellik ve işlev açısından değişikliklere uğramaktadır. Bir başka farklılık ise her iki geleneğin tesir gücüyle kabul derecesinin değişimine dayanmaktadır. Bu farklılık nedeniyle kültür unsurlarını ve taşıdığı gelenek bağlamında sözlü ve yazılı kültür kavramıyla açıklamak daha uygun bulunmaktadır. Sözlü kültürü oluşturan unsurlar, yazılı kültürü oluşturan unsurlara göre toplumda daha geniş bir katılımcı kabule sahip olmakla kişilerin üzerinde daha etkilidir. Ortak kabuller, milletlerin milli kimliğini büyük oranda sözlü kültür aracılığıyla oluşmaktadır. Sözlü kültür unsurlarının devamlılığı, işlevleri, yapı ve özelliklerindeki değişimler, ortak kabulleri oluşturan toplumun göstereceği ortak tavra bağlıdır; çünkü kabuller, gönüllü bir katılım özelliği taşımaktadır (Yıldırım, 1998: 37-38). Kültür unsurları ve kabul dereceleri bakımından farklı olan sözlü ve

yazılı kültür, milletlerin yaşamında hem kültür unsurlarını hem de milli kimliğini oluşturmaktadır.

Sözlü ve yazılı kültürdeki farklılıklara rağmen her iki kültür milletlerin kültürünü şekillendirmede büyük bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda milli kültürü, sözlü ve yazılı kültürle tanımlamak mümkündür. “Bir milletin hayatında, fertlerin ‘sözlü ve yazılı gelenekte yer alan’ kabulleriyle müştereklik gücüne erişen ve milli kimliği oluşturan maddi ve manevi faaliyetlerin bütünü milli kültürü veya kültürü meydana getirir” (Yıldırım, 1998: 38). Kültürü oluşturan sözlü ve yazılı kültür ortamının birbiriyle etkileşimi âşık edebiyatı ürünlerinin oluşumunun yanı sıra zenginleşmesini de sağlamaktadır.

Niceliği, özelliği ve işlevleri fark etmeksizin bir milletin yaşamındaki tüm gelenekler, o milletin kültürünü oluşturmaktadır. Bu gelenekler ilk olarak sözlü ortamın ürünüdür. Sözlü ortamda oluşan değişim ve gelişmeler yazılı ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır (Yıldırım, 1998: 82). Sözlü kültür ortamında yazının bulunmasıyla ortaya çıkan yazılı kültür ortamı, insanların sesle söze dayalı iletişimin haricinde papirüs, deri, taş, tahta gibi iletişim malzemesinin yüzeyine yazılan sembollerle oluşmuştur (Elçin, 1981: 41). Böylece yeni oluşan yazılı kültür ortamında âşıklık geleneği kayıt altına alınmaya ve nesillere aktarılmaya başlamıştır.

Yazılı kültür ortamında âşıklık geleneğinin ürünleri, ilk olarak cönk ve mecmualarda yerini almıştır. Cönk ve mecmualar, yazılı kültür ortamını bir nebze hissettirmiştir; ancak yazılı kültür ortamı 1729 yılında Osmanlı Devleti’ne matbaanın gelmesiyle başlamıştır (Artun, 2019: 81). Cönk ve mecmuaların en fazla yazıldığı dönem özellikle 19.yüzyıl olmakla birlikte aynı dönemde âşıkların şiirlerinden oluşan divanların da düzenlendiği bilinmektedir. Bu eserlerde elbette sadece şiir değil, halk hikâyeleri de bulunarak kayıt altına alınmasını sağlanmıştır (Düzgün, 2013: 338). Nitekim divan tertip edilen şiir ve halk hikâyelerinin yanı sıra 19.yüzyılın ilk yarısında kim tarafından hangi yılda olduğu bilinmemekle birlikte ilk kez âşık tarzı destan ürünlerinin taş baskı adı verilen bir teknikle tek yapraktan oluşan kâğıtların bir tarafına basılıp satışa sunulduğu bilinmektedir (Çobanoğlu, 2000: 142).

Âşıkların yazılı kültür ortamıyla tanışmaya başlaması kahvehanelerde icra ortamının oluşmasından sonra gerçekleşmiştir. Bunun nedeni olarak kahvehanelerdeki

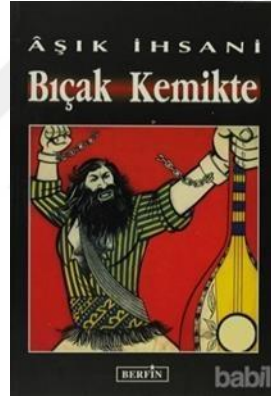
icra ortamının işlev ve yapı bakımından bazı özellikleri gösterilmektedir. Bu özelliklerin en temelinde kahvehanelerde meraklı grubun ortaya çıkması bulunmaktadır. İkinci olarak ise kahvehanelerde varlığını sürdüren divan ve tekke edebiyatı temsilcilerinin kendi şiirlerini yazıp koruması âşıkların da bu eylemden etkilenmeleri yer almaktadır. Özellikle büyük şehirlerde belli bir üst sınıfa hitap eden kahvehanelerin her zaman az veya çok fark etmeksizin okuma yazma bilen kişilerin bulunduğu bir mekân olmuştur (Çobanoğlu, 2000: 139). Âşık edebiyatı ürünlerinin hem basılır hale gelmesi hem de icra ortamında belli okuyup yazan bir sınıfın olması âşıkların dinleyici ve okuyucu kitlesinin oluşmasını sağlamıştır.

Yazılı kültür ortamı, âşıklar hakkında kurumsal ve akademik çalışmaları başlatmıştır. Bu çalışmalar, 20.yüzyılda başlayarak M.Fuat Köprülü'nün detaylı çalışmalarının ardından diğer araştırmacılar için de ilgi odağı olmuştur. Böylece âşıklık geleneğinin yazılı eserlerinin ortaya çıkması hızlanmıştır. Bununla birlikte cumhuriyetin ilanından sonra folklor araştırmaları artarak kurumsallaşmaya başlamış ve çeşitli kurumlar çalışmalarını yazılı olarak sunmuştur. 1927 yılında kurulan ve kitapla dergi çalışmalarıyla âşıklık geleneği tanıtan Türk Halk Bilgisi Derneği bu kurumlardan birisidir. Bu çalışmalar içerisinde ayrıca Türk Folklor Araştırmaları Dergisi de en önemli yaygın organlarından biri olmuştur. Âşıklık geleneği üzerine araştırmalar dernek ve yayımla devam ederken 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren üniversitelerde akademik çalışmalar da yapılmaya başlamıştır (Artun, 2019: 82). Akademik çalışmaların yanı sıra Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen Cumhuriyetin 70.Yıldönümünde Şairleri Arası Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi Konulu Şiir Yarışması vb. etkinliklerle birlikte Halk Şairleri Koruma Derneği tarafından 1931 yılında ilk kez düzenlenen I. Sivas Halk Şairleri Bayramı gibi kurum ve derneklerin yaptığı özel gün ile yarışmaların yazılı kültür ortamına aktarılması âşıkların tanıtılmasını sağlamış, dileyiciyle okuyucu kitlesini genişletmiştir.

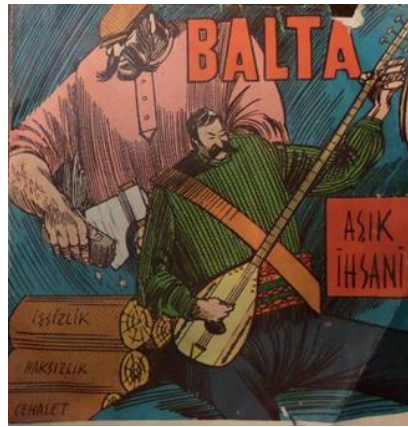
Yazılı kültür ortamında âşıkların şiirlerinin sözlü aktarımla sınırlı kalmadığı ve yazı yoluyla kayıt altına alınarak bugüne kadar geldiği görülmektedir. Hem akademik çalışmaların artması hem de âşıkların bireysel olarak eserlerini somut bir belge niteliğine dönüştürmek istemesi yazılı kültür ortamında geleneğin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu gelişme, siyasi ve toplumsal konuları işleyerek politik yergide bulunan âşıklar tarafından da değerlendirilmiştir.

Politik yergi yapan âşıklar hakkında yapılan akademik çalışmalarla yazılı kültür ortamına birçok eser kazandırılmıştır. Bu konuda Şükrü Günbulut'un "Halk Şiirinde Başkaldırı: Vur Emri Ferman" gibi kitapların yanı sıra Yılmaz Irmak'ın "Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Âşık Mahzuni Şerif ve Şiirleri" gibi âşık monografi çalışmaları bulunmaktadır. Bununla birlikte Âşık Habip Karaaslan'ın "Yurt Destanı" gibi âşıkların kendi çıkarmış olduğu kitaplar da yer almaktadır. Böylece yapılan makale ve kitap çalışmaları, araştırmacılarla birlikte âşıkların hitap ettiği siyasal ideoloji kitesinin ilgisini çekmektedir.

Yazılı kültür ortamında politik özellik taşıyan âşıkların, katıldığı programların afişinde ve çıkarılan albümün kapak baskısında siyasal göstergelerin bulunduğu görülmektedir. Nitekim âşıklar, kendi siyasal ideolojilerini dile getirmekten çekinmemekte bilakis seslenmiş olduğu kitlenin siyasal sembollerine cesurca yer verebilmektedir.

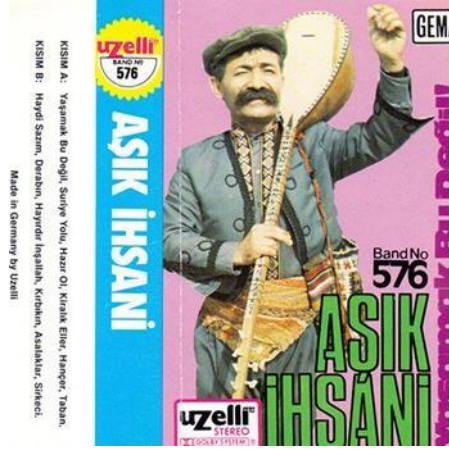

Görsel 1: Âşık İhsani'nin Kitap Kapağı (URL7).

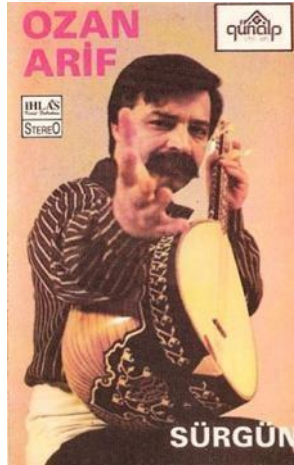
Görsel 2: Âşık İhsani'nin 45lik Balta Plağının Kapak Görseli (URL8).

Görsel 3: Âşık İhsani'nin “Yaşamak Bu Değil” isimli kaset kapağı (URL9).

Görsellerde görüldüğü üzere kitap, plak ve kaset kapaklarında siyasal simge olarak sol yumruk yapması Âşık İhsani'nin yaşadığı dönemin sol görüşlü olarak nitelendirilen kesiminde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Benzer bir durum sağ görüşlü olarak nitelendirilen âşıklarda da görülmektedir. Örneğin; Ozan Arif'in bir albüm kapağında siyasal simge olarak sağ elini uzatması siyasal ideolojisini ve hitap ettiği ülkücü kitesini göstermektedir.

Görsel 4: Ozan Arif'in “Sürgün” albümünün kapak görseli (URL10).

Âşıkların kitap, albüm kapaklarının yanı sıra katılmış oldukları tematik olarak düzenlenen programların afişlerinde toplumsal olayların ve milli değerlerin izlerine rastlanılmaktadır.

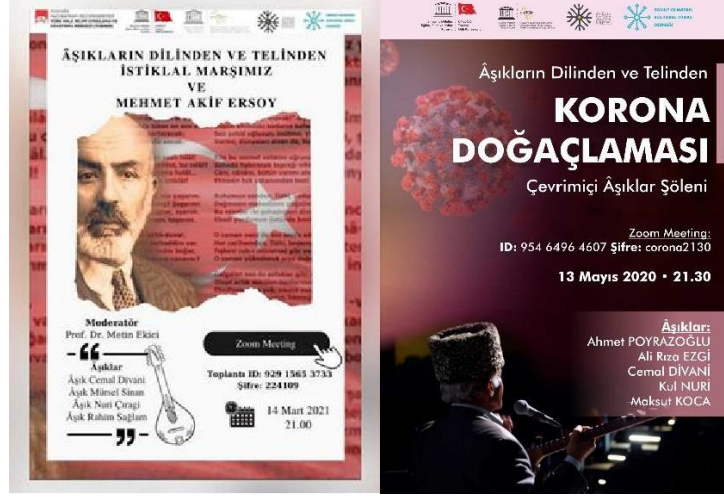

Görsel 5: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nin etkinlik afişi (URL11).

Görsel 6: Gazi Üniversitesi'nin etkinlik afişi (URL12).

Günümüzde 2020 yılından itibaren yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle yazılı kültür ortamının dijitalleşme süreci hızlanmıştır. Zoom, Team, Google Meet gibi uygulamalarla yapılan çevrimiçi programlar, kongreler ve bunun gibi birçok etkinlikler dijitalleşmenin etkisini gösterirken bu etkinliklerin yazılı aşamaları da e-afiş, e-kitap ve e-dergiye dönüşmüştür. Bununla birlikte âşıkların çevrimiçi etkinliklerde yer alması geleneğin canlı tutulması için gösterilen çabayı ortaya koymaktadır. Bu amaçla âşıklar, toplumun değerlerini çevrimiçi etkinliklerde aktarmaya çalışmaktadır. Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi ve Hacı Bayram Veli Üniversitesi, bu konuda âşıklar aracılığıyla hem dönemin toplumsal olaylarını hem de toplumun kültürel değerlerinin nesillere aktarılmasını ve geleneğin yaşatılmasını sağlamaktadır.

Görsel 7: Unesco Türkiye Mili Komitesi ve Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'nin çevrimiçi etkinlik afişi (URL13).

Sonuç olarak, yazılı kültür ortamında âşıkların şiirleri kayıt altına alınmış ve nesiller boyu aktarımı kolaylaşmıştır. Kayıt altına alınırken kullanılan materyallerde âşıkların siyasal ideolojilerinin de yansıdığı görülmüştür. Kitap, plak, kaset kapaklarındaki görsellerdeki baskılarda bulunan siyasal sembollerle birlikte âşıkların davet edildiği programların afişlerinde siyasal ve toplumsal olaylara istinaden temanın oluşması âşıkların siyasetle ilişkisini kanıtlamaktadır.

2.3.1.3. Elektronik Kültür Ortamı

Âşıklık geleneği, 20.yüzyılda elektronik kültür ortamıyla tanışmıştır. Âşıklar, yeni tanıştıkları elektronik kültür ortamıyla uyum sağlamaya çalışarak geleneği yeni kültür ortamına taşımıştır.

Türkiye'de elektronik kültür ortamı, 1900'lü yılların ilk döneminde gramofonla başlamıştır. 1900 yılında ilk Türkçe plaklar da Almanya'da *The Gramophone* şirketi tarafından üretilmiştir. 1912-1932 yıllarında 78'lik plaklarda, Türk Sanat ve Halk Müziği eserleriyle birlikte Meddah Sururi, Meddah Mazlum gibi tanınan meddahlarla Geleneksel Türk Tiyatrosu'na ait metinlerin kayıtları yer almıştır (Anheggep, 1991: 35 akt. Çobanoğlu, 2000: 153); ancak bu yıllar arasında âşıklık geleneğinin ürünlerine dair kayıtlar bulunmamıştır. Bu nedenle âşıklık geleneği ürünlerinin kayıtları, yerli plak sanayisinin kurulmasından (1932) sonra başlamış olabileceği tahmin edilmektedir.

Elektronik kültür ortamı, gramofonun ardından radyo yayınlarıyla en önemli gelişmeyi yaşamıştır. 1940'lı yıllarda radyo yayınları, Muzaffer Sarısözen ve arkadaşlarının hem derleme çalışmalarına hem de “Yurttan Sesler” programına yer vermiştir. Bu çalışma ve program aracılığıyla mahalli özellik taşıyan âşıklar ulusal konuma gelmiş, aynı zamanda Âşık Veysel gibi sözlü kültür ortamındaki âşıklar tanınır olmuştur. Radyo yayınlarının ardından 1960'lı yıllarda söz ve müziğin birleştiği icralar, kayıt altına alınmaya başlamış ve plakla pikapların kullanımını artmıştır. 1970'li yıllarda plak ve pikapların yanı sıra kasetler ve kasetçalar yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte 1970'li yılların başında televizyon yayıncılığı da elektronik kültür ortamında yerini almıştır. Tüm bu gelişmeler âşıklık geleneğini doğrudan etkilemiş, âşıkların bilinçli bir kültür aktarımından ziyade ticari boyutta ekonomik kazanç sağlama amacı ön plana çıkmıştır (Çobanoğlu, 2000: 153). Ayrıca elektronik kültür ortamında âşıklık geleneğinin hızlanmasını etkileyen birtakım sosyokültürel değişimler yaşanmıştır.

1960 yıllarda başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine göç eden işçiler, âşıklık geleneğinin elektronik kültür ortamına geçişinde çok önemli katalizör bir rol üstlenmiştir. Dış göçle birlikte yurt dışındaki işçilerin ve bu işçilerin Türkiye'deki yakınları dikkatle alındığında geniş bir kitleyi kapsayan sosyal hareketlilik gerçekleşmiştir. Bu göçle âşıklık geleneğinin konuları zenginleşmiş ve Türkiye'ye kıyasla ekonomik kazançların yüksek olmasının sağladığı refahla ideal bir pazar oluşmuştur. Bu durum yaygınlaşması iç ve dış pazar oluşturması bakımından katkı sağlamıştır. Kanuni veya kaçak yollarla getirilen radyo, pikap gibi elektronik malzemelerin ülke içinde tüketicisi artmış ve bir iç pazar oluşarak büyümüştür. Bununla birlikte yurt dışında elektronik kültür ortamı ürünlerini kullanarak Avrupa'da karşılaştıkları sosyokültürel değişimin sonucunda yaşanan sorunları aktarmada bir dış pazar oluşmuştur. Dış pazar hem ekonomik hem teknolojik açıdan kısa sürede elektronik kültür ortamı ürünlerinin meydana çıktığı bir yer konumuna gelmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda âşıklık geleneğinin ürünlerinin elektronik kültür ortamında oluşması kolaylaşmış ve yaygınlaşmıştır. Elektronik kültür ortamının âşıklık geleneği üzerindeki katkısı sadece bu gelişmelerle sınırlı kalmamıştır. Teknolojinin sunduğu imkânlar âşıklar tarafından kullanılmış ve âşıklar, elektronik malzemeler aracılığıyla icralarını kaydederek çoğu zaman ekonomik külfete girmeden kolayca ülkenin ve dünyanın dört bir yanına eserlerini ulaştırmıştır. Bunun sonucunda mahalli özellik

taşıyan âşık havaları, radyo ve televizyonun da etkisiyle ulusal konumda bilinmeye ve çalınmaya başlamıştır. Bu etkiye ek olarak, teknolojinin kullanılması elektronik kültür ortamında âşıklık geleneği ürünlerine karşı ilginin ve dinleyici kitlesinin artmasını da sağlamıştır (Çobanoğlu, 2000: 154-156).

Elektronik kültür ortamının oluşmasını sağlayan teknolojik araçlar, medyanın ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Medya, geleneklerin devam ettirilmesinde ve doğurganlıklarının oluşmasında canlandırıcı etki yaratmaktadır. Dolayısıyla gelenekler yeni oluşacak olan geleneklere kaynaklık ederek doğasına uygun hareket etmiş olmakta ve medya, geleneğin yaşatılmasında uygun ortamlar sunmaktadır (Özdemir, 2008: 142). Âşıklık geleneği ile medya arasındaki ilişki iki farklı açıdan incelenebilmektedir. İlki medyanın, âşıklık geleneğinden yararlanarak geleneği zayıflatması; diğer yaklaşım ise medya ile âşıklık geleneğinin birbirlerini dönüştürerek dinamik bir yapı oluşturmasıdır (Özdemir, 2008: 243-244). Âşığın gazete, radyo ve televizyonla tanıştıktan sonra dünyayı algılayışı medya üzerinden gerçekleşmekte ve medya, âşığı işlevsiz hale getirerek âşık aracılığıyla elde edilen haber verme, yorumlama, bilgilendirme işlevlerini eline geçirmiştir. Bu nedenle âşık, eski döneme nazaran güvenliliğini yitirmiş ve medyayla güvenirliliği tekrar kazanmaya çalışmıştır. Böylece âşık ve medya arasında oluşan gönülsüz ve iradesiz olarak oluşan işlev âşıklık geleneğinin zayıflamasına neden olmuştur (Özdemir, 2008: 246). Nitekim bu olumsuz etkiyle birlikte her ne kadar geleneğin medya karşısında etkisini kaybettiği görüşü fazla olsa da tutarlı olan medyanın gelenek için yarattığı imkânların fazla olması ve avantaj sağlamasıdır.

Medyanın âşıklık geleneği için sağladığı en büyük imkânlardan biri radyo ve televizyon programlarıdır. Özellikle geleneğin kendi kabulleri haricinde TRT'nin onayından geçmek âşıklar için medya ustalığı kazanma açısından oldukça önem taşımaktadır; çünkü TRT'nin yayınlarında “Âşık Daimi, Âşık Sulari, Âşık Veysel'den alınma” gibi yapılan anonslar, âşıkların tanınmasını sağlamaktadır. Bu durum âşıklara cazip gelerek çeşitli radyo ve televizyon programlarında yer almaya başlamasına neden olmuştur. Böylece âşıklar, ulusal ve uluslararası radyo ve televizyon kuruluşların düzenlediği programlarla birlikte yarışmalara ve festivallere katılmaya başlamıştır. Bu etkinliklerin medyada duyurulması âşıkları, medyanın ilgi duyduğu bu alanlara yönelmeye ve bir şekilde bu etkinliklerde bulunmanın yolunu aramaya itmiştir

(Özdemir, 2008: 250-251). Bunun yanı sıra medyanın geniş kitleler yaratarak gücünü pekiştirmesi, âşıkların bu güçten yararlanabilmek için medyanın kurallarına ve isteklerine göre hareket etmesini zorunlu kılmıştır. Âşıklar bu amaç doğrultusunda medyanın gündemine göre icrasını dönüştürmekte ve sürekli yeniliklerle değişiklikler peşinde koşan âşık tipine bürünmektedir (Özdemir, 2008: 206-261). Bu doğrultuda âşıkların medyaya göre şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Medyanın etkisi âşıklık geleneğinin icra değişimlerinde de görülmektedir. Radyo ve televizyonla birlikte icranın gösterimine dair önem artmıştır. Âşığın söz ustalığındaki becerisindeki öncelik sırası yerini sazla gösterinin sunuş biçimine bırakmıştır. Bu nedenle âşık, sözlü kültürün anlatım ve gösterim aktörüdür. Taş plak sonrasındaki radyo ve televizyon yayınlarında toplu gösterilerden ziyade bireysel gösteriler ön plana çıkarak geleneğin icra ortamları yok olmaya başlamış ve âşık, sanatsal kimliğini bireysel gösteri olarak radyo, televizyon, gazino, fuar, festival gibi alanlarda göstermiştir. Bununla birlikte radyo ve televizyon aracılığıyla kazanılan ün sayesinde âşıklar, maddi kazançlar elde etmiştir. Her ne kadar gelenek bağlamında eleştirilse de “popülerlik yaratıcı temel dinamik” olarak kabul görmüş ve böylece popüler kültür çağında “medyatik âşık tipi” oluşmuştur. Bu bağlamda günümüzde geleneğin onayına gereksinim duyulmamakta ve radyo, televizyon programlarına katılmak geleneğin diğer icra ortamlarında bulunmaktan daha kabul görülmektedir. Böylece medya tarafından oluşturulan ve biçimlendirilen yeni dönemin âşık tipi ortaya çıkmaktadır (Özdemir, 2008: 264-266). Yeni âşık tipi, bugün internetin yarattığı dijital kültürle şekillenmeye devam etmektedir.

Elektronik kültür ortamının yarattığı medyanın radyo ve televizyonun haricinde sağladığı imkânlardan biri internettir. Başta sözlü kültür geleneklerinin yaşatıldığı bir sanal ortam olarak internet, insanların her türlü değerlerini küresel paylaşımına sunduğu günümüzde geleneğin açılmış sandığıdır (Özdemir, 2008: 255). İnternet, sözlü ve yazılı kültür aktörlerine kendilerini ifade etme olanağı sunmakta (Özdemir, 2008: 256) ve zengin bir ağ ortamı oluşturmaktadır. Bu bağlamda türkü siteleri, âşıkların sosyal medyada kişisel kullanıcı hesapları, youtube vd. gibi web sitelerin oluşumu internetin aracılığıyla gerçekleştirilerek dijital arşiv oluşturmakta ve böylece dijital kültürü oluşturarak âşıklık geleneğini canlı tutmaktadır.

Elektronik kültür ortamı, âşıklık geleneğinin daha hızlı yayılmasını sağlamış, geniş dinleyici kitleri yaratmış ve âşıkların şiir, halk hikâyeleri, destan gibi çeşitli türlerden oluşan ürünlerini kayıt altına alınarak korunmasını ve nesillere aktarılmasında büyük önem taşımıştır. Günümüzde elektronik kültür ortamının sunduğu bu imkânlar önem taşımaya devam etmektedir. Özellikle dijital kültürün etkisiyle âşıklar, kendi ürünlerini kolayca paylaşabilmekte ve âşıklarla daha hızlı iletişim kurulabilmektedir.

Elektronik kültür ortamı, siyasi ve toplumsal olayları konu edinen âşıkları etkilemiş ve bu âşıkların tanınırlığının artmasında önemli bir rol oynamıştır. Hem siyasi ve toplumsal olayları aktaran âşıklar hem de siyasi kimliği bulunan âşıklar elektronik kültür ortamının sunduğu imkânları fırsata dönüştürerek şiirlerini kaydederek kitleler yaratabilmiştir.

Politik şiirler söyleyen âşıklar plak, kaset, cd gibi materyallerle eserlerini kayıt altına almıştır. Âşık Emekçi'nin "Yürüyün Gençler", Âşık Ferhat'ın "Hoş Amerika Puşt Amerika", Âşık Ali Metin'in "Köylünün Derdi" adıyla 45lik plak doldurması; Minareci tarafından "Devrimci Ozanlar" adıyla kaset albümü çıkarılması gibi birçok örnek âşıklar tarafından elektronik kültür ortamının kullanılmaya başladığını göstermektedir.

Görsel 8: Âşık Emekçi'nin "Yürüyün Gençler" 45lik plak kapağı (URL14).

Görsel 9: Devrimci Ozanlar kasetinin kapağı (URL15).

Sol görüşü olarak nitelendirilen devrimci âşıkler doğrudan kaset, plak çıkarırken sağ görüşlü olarak bilinen ülkücüler tarafından seçim kampanyalarında kullanılmak üzere marşlar yapılmış ve ardından bu ideolojiyi savunan Ozan Arif gibi isimler plak da çıkarmasına rağmen daha çok kaset çalışması hazırlamıştır.

Görsel 10: Seçim müziklerinden biri Ülkü Plak'ın "Bozkurt Marşı" 45lik plak kapağı (URL16).

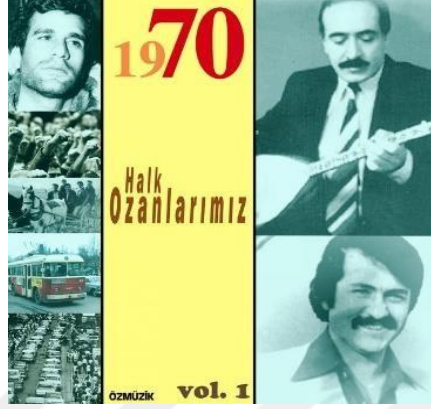
Görsel 11: Ozan Arif'in plak kapağı (URL17).

20.yüzyılda elektronik kültür ortamının yarattığı imkânlar, günümüzde devam etmekte ve 21.yüzyılında dijital kültürün oluşmasıyla birlikte gelişmektedir. Bu durum âşıklık geleneğini etkileyerek âşıkların sosyal medya hesaplarının yanı sıra icralarının bulunduğu spotify, youtube gibi web site ile uygulamaları kapsayan dijital kültürde yer almasını sağlamaktadır.

Dijitalleşmek ve onu bilmek geleneksel yaşamı terk etmek değildir. Bilakis dijital kültür sözle ortaya çıkan ve yazıyla şekillenen geleneklerin radyo, televizyon, internet gibi araçlarla yeniden yorumlanarak yaşatılmasıdır. Bu araçlar kültürün dijitalleşmesini sağlamak ve sözlüyle yazılı kültürde bulunan kayıtların gösterim veya aktarımıyla birlikte yeni içeriklerin üretilip sunulmasıyla gerçekleştirmektedir. Sosyal medya gibi internet tabanlı alanlarda kültürel içerikler, kullanıcılar tarafından güçlenmekte ve yenilenmektedir. Böylece dijital kültür aracılığıyla dinleyici-izleyici-okuyucu rolleri, kullanıcılarla hazırlayıcı, düzenleyici, sunucu, deneyimleyici gibi daha aktif rollere dönüşmüştür (Özdemir, 2019: 18-26). Nitekim âşıklar da hem kendileri hem de çevresindeki insanların desteğiyle dijital kültürü oldukça fazla kullanmaktadır.

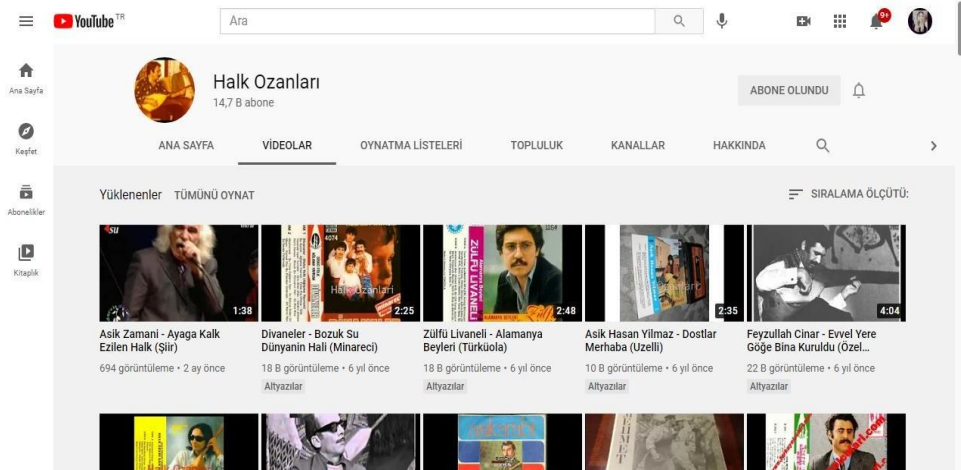
Dijital kültür aracılığıyla âşıklar, oldukça aktif bir kullanıcı olarak yer almaktadır. Özellikle “günümüz âşıkları ücretsiz bir tanıtım alanı olan Youtube’da sözlü kültür ortamlarından kesitlerle, belgesel, röportaj görüntüleriyle, televizyon için veya sadece internette paylaşılması için hazırlanan video kliplerle var olmaya çalışmaktadır” (Fidan, 2017: 321). Böylece youtube, spotify gibi web site ve uygulamalarda âşıkların kayıt altına alınan şiirlerinin sunulmasıyla birlikte âşıkların

siyasal ideolojilerine göre video oynatıcı listeleri oluşturulmakta ve dijital bir arşiv kaydı hazırlanmaktadır. Örneğin; tidal.com adlı web sitede 1970’li yılların politik âşıklarının bulunduğu bir şarkı listesi düzenlemiş ve aşağıda yer alan görsel gibi bir tanıtım afişi yayınlanmıştır.

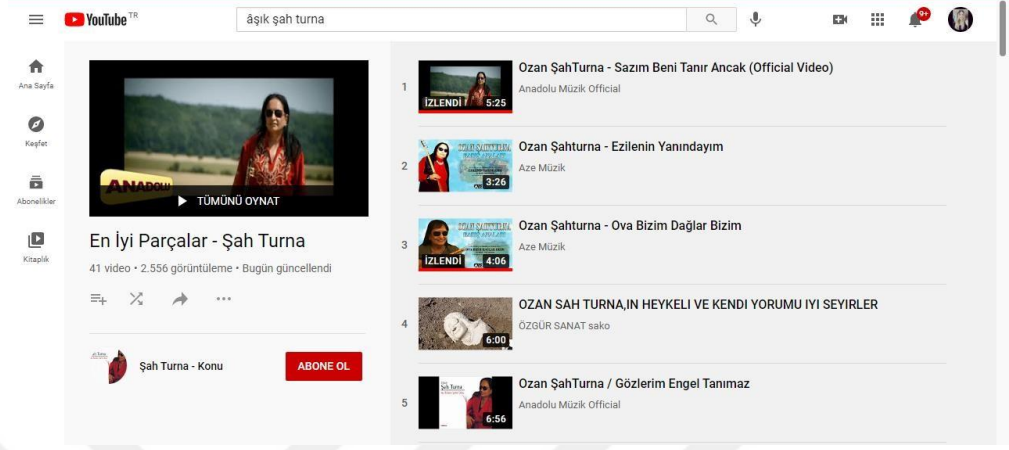
Görsel 12: 1970’li yılların Halk Ozanlarının şiirlerinden oluşan müzik listesi tanıtım afişi (URL18).

Youtube web sitesinde bulunan videolarda ise âşıkların kendi kullanıcı sayfalarıyla birlikte halk ozanları gibi kullanıcılar tarafından video oynatıcı listeleri yer almaktadır. Bu listeler âşıkların siyasi ideolojini yansıtan şiirlerinin bir araya getirilmesiyle ve aynı siyasi ideolojinin farklı sanatçıların şarkılarını da aynı listede toplamaktadır.

Görsel 13: Halk Ozanları kullanıcı sayfasında yer alan politik şiirlerin video oynatma listesi (URL19).

Bu listelerin yanı sıra siyasal ve toplumsal olayları dile getiren ve siyasal kimliği bulunan âşıkların youtube web sitesinde oldukça fazla yer alması dijital kültürün ne kadar aktif kullanıldığını göstermektedir.

Görsel 14: Siyasal bir kimliğe sahip olan Şah Turna'nın kullanıcı sayfasında yer alan video oynatma listesi (URL20).

Youtube gibi web sitelerin yanı sıra dijital kültürün bir parçası olan sosyal medya hesapları da âşığın kendini tanıtmaya imkânı yakaladığı bir platformdur. Başta Facebook olmak üzere geleneksel müziğin temsili üç sayfa düzeniyle oluşmaktadır. Bunlardan ilki, geleneksel müzik temsilcilerinin kendi kullanıcı profillerini oluşturarak çağdaş olan temsilcilerle iletişim kurmak, daha önceki eserleriyle birlikte eski program kayıtlarıyla sosyal medyanın gündemine göre yeni şiirlerini yazılı olarak sunmakta ve yeni programlarını canlı yayın olarak paylaşmaktır. İkinci olarak geleneksel müzik temsilcisi adına kişisel kullanıcı hesabı veya başkası tarafından açılan ve birçok kullanıcıyla yönetilebilen hayran sayfası açmaktır. Son olarak ise topluluk sayfaları aracılığıyla iletişim kurulmakta ve haberdar olunmaktadır. Böylece bu sayfalarda eserler yayınlanabilmekte ve çağdaşlarıyla etkileşim halinde olunabilmektedir (Fidan, 2017: 327). Geleneksel müziğin temsilcileri arasında yer alan âşıklar, Facebook gibi uygulamalarda bulunup sosyal medyayı bu üç aşamada aktif olarak kullanmaktadır. Âşıkların sosyal medyayı aktif kullanması, âşıkların ülke gündemine dair düşüncelerini ve siyasal görüşleri göstermesine yardımcı olmaktadır. Nitekim âşıkların sosyal medya hesaplarından toplumsal olaylara karşı sergilediği tutumla birlikte siyasal ideolojisi açıkça ortaya çıkmakta ve incelenebilmektedir.

Görsel 15: Aşık Devai'nin Facebook sayfasının kapak görüntüsü (URL21).

Görsel 16: Aşık Devai'nin Facebook sayfasının görüntüsü (URL21).

Âşık Devai örneğinde görüldüğü üzere âşıkların Facebook gibi sosyal medya aracılığıyla siyasal görüşlerine dair bilgiler edinilebilmektedir. Bunun yanı sıra âşıklar, yeni yazdıkları şiirlerle birlikte çıkardıkları albümleri, katılacakları programları, video kliplerini sosyal medyayla aktarmakta ve tanıtımını yapmaktadır.

Sonuç olarak, elektronik kültür ortamı âşıklık geleneğinin kabullerini gerçekleştirilme adına olumsuz etkiye sahip olmuş olsa da geleneğin yaşamasına

olanak sağlamıştır. Bugün âşıklar, icralarını dijital kültür aracılığıyla aktarmakta ve takipçi kitlesini arttırmaktadır. Özellikle 2020 yılından itibaren dünyayı saran Covid-19 salgını nedeniyle toplumların dijitalle yaşamlarını sürdürmesi âşıklık geleneğini de doğrudan etkilemiştir. Bu doğrultuda âşıkların da yer aldığı zoom programları ile âşıkların kendi sosyal medya hesaplarında gerçekleştirdiği canlı yayınlarla birlikte yaptığı icra paylaşımları geleneğin yaşatılmasında büyük bir önem taşımaktadır.

2.3.2. Âşıklık Geleneğinin İcra Ortamları/Kurumları

Tarihi süreç içerisinde âşıklar, çeşitli mekânlarda sanatlarını icra etmiştir. Âşıklık geleneğinin icra ortamları veya kurumları olarak nitelendirebileceğimiz başlıca mekânlar; medreseler, tekkeler, hanlar, konaklar, kervansaraylar, köy odaları ve kahvehanelerden oluşmaktadır. Değişim ve dönüşüm sürecinde bu icra mekânlarına salon ve medya programları, âşık bayramları, pazar ve panayırılar da eklenmiştir. Bu bağlamda her dönemde farklı icra ortamları olmuş ve gelenek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

2.3.2.1. Medrese ve Tekkeler

Türk kültürünü her açıdan etkileyen üç büyük medeniyet değişikliği, âşık tipini de etkilemiş ve üç tip oluşmasına neden olmuştur. Birinci tip, Türk boylarında şaman, kam, baksı ve ozan adıyla yaşamış şair ruhaniler; ikinci tip, İslamiyet'in etkisiyle oluşan dini tasavvufi gelenek etkisiyle ortaya çıkan mutasavvıf şairler, âşıklar; üçüncü tip ise batı kültürü etkisinde sazıcı, saz ustası gibi isimlerle nitelendirilen modern âşıklardan oluşmaktadır (Güzel, 2009: 43). Bilhassa ikinci tip içerisinde yer alan mutasavvıf şairler veya âşıklar, önemli bir kültür ve eğitim merkezi olan medrese ve tekkelerde yetişmiştir.

Medrese, TDK'nin sözlüğünde "İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer" (URL22) olarak tanımlanırken Ferit Devellioğlu, "eskiden, içinde dini dersler okutulan yer" ve "ders gören talebenin içinde yatıp kalktıkları bina" (2007: 597) olarak ifade etmiştir. İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adı olarak tanımlanan medreselerin, uzun bir tarihi geçmişi bulunmakla birlikte başta Türkistan ve Horasan'daki Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında önemli katkısı olmuştur (Bozkurt, 2003: 324). Bununla birlikte Türk tarihinde Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde oldukça değer verilmiş,

fethedilen her yere mutlaka camiler ve medreseler yapılmıştır. Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde 1326-1451 yılları arasında 84; 17.yüzyılda sadece sur içinde 122 ve İstanbul'un fethinden 20.yüzyıla kadar yüzlerce medrese yapıldığı bilinmektedir. Bu medreseler, özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde belli bir müfredatla yükseköğretim ve araştırma statüsü kazanmıştır; ayrıca sadece eğitim amacıyla değil, İslam kültürünün yaygınlaşmasını, devlet-aydın-halk arasında iletişimin kurulmasını ve yönetim şeklinin toplumlara benimsetilmesini sağlamıştır. Medreselerde 15 ve 16.yüzyılda felsefi konular, matematik, mühendislik ve tıp gibi alanlar okutulmuş; ancak zaman içerisinde bu alanlar gerilemeye başlamıştır. Üstelik tarih, coğrafya, Türk edebiyatı doğrudan okutulmamış, medresede yetişenler sonraki yıllarda müderrislik yaparken tarih kitapları yazılmıştır. İlerleyen süreçte bu bir ihtiyaç olarak görülmüş ve medreselerde yazılan veya tercüme edilen birçok tarih ve coğrafya kitabı yer almaya başlamıştır (İşpirli, 2003: 328-329). Bütün ilimler medresede okutulurken aynı zamanda tasavvufi ilim veren tekkeler ortaya çıkmıştır.

Bir şeyhin yönetiminde tasavvufi eğitimin verildiği yer olan tekkeler, döneminin kültür merkezlerinden biri olmuştur. Özellikle büyük şehirlerde ve kervan yollarında kurulan tekkelerde tasavvufi eğitimin yanı sıra han, imaret ve kervansarayların gördüğü hizmet de yürütülmüştür. Tekkede bulunan kişiler, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirmekle birlikte devlet yöneticileriyle de yakın ilişkilerde bulunmuştur. Devlet yöneticileri çoğu zaman tekke şeyhlerinin seçilmesine karışmamış; ancak 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla yasaklanan ve Bektaşî tekkelerine yapılan şeyh tayinleri gibi gerektiği durumda tekkenin yönetimine müdahale etmiştir. Tekkeler sohbet, ibadet ve hizmet odaklı dini bir hayatı esas almıştır. Bilhassa en fazla duygu yoğunluğu ayin merasimlerde ve muharrem aylarında yaşanmıştır. Sohbet ve ibadet boyutu bu şekilde yaşanırken okçular tekkesi, miskinler tekkesi gibi isimler verilen kurumlarla hizmet boyutu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda tekkeler manevi, kültürel ve sosyal birçok hizmeti kendi çatısı altında topladığı söylenebilmektedir. Medreseden farkı ise medreseler dinin ilmi boyutunu oluştururken tekkelerin duygu kısmını güçlendirmesidir; çünkü şiir ve müziğin birleştirilmesiyle ayin merasimleri ve zikir meclisleri, tekkelerde ayrı bir atmosfer oluşturarak ilahi aşk ve muhabbetin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kara, 2011: 368-369). Böylece tekkeler, tasavvufu hoşgörü ve sevgiye dayalı bir din anlayışıyla geniş kitlelere ulaştırmak için halkın edebiyat geleneğinden, dilinden ve estetik anlayışından

faydalanmış; adap ve erkânı öğretmek için yoğun bir çaba göstermiştir. Türk-İslam uygarlığının bir kurumu olan medrese ve tekkeler, yüzyıllar boyu Türk kültür ve sosyal hayatı oluşturan kültür merkezleri olarak tarihte yerini almıştır (Artun, 2019: 18-20). Tüm bu mekânsal gelişmelere takiben dinsel inançların farklı bakış açıları doğrultusunda tarikatlar da kurularak tasavvuf akımı oluşmuş ve kısa sürede yayılması hızlanmıştır. Nitekim bu gelişme medrese ve tekke çevresinde edebiyat ürünlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tasavvuf akımı, 9.yüzyıldan sonra bir düşünce sistemi olarak yer almış; 11.yüzyılda ise tarikatların kurulmasıyla birlikte İslam dünyasında yayılmıştır. Türkler arasında tasavvuf akımının yayılması ilk olarak Orta Asya’da Ahmet Yesevi aracılığıyla başlamış ve Moğol istilası nedeniyle Anadolu’ya gelen Yunus Emre ile doruk noktasını yaşamıştır. Bununla birlikte ilk Türk tarikatı da 12.yüzyılda Türkistan coğrafyasında Ahmet Yesevi ile halifelerinin İslami bilgi, ahlak ve tasavvuf ilkelerini geniş kitlelere öğretmek amacıyla kurduğu Yesevi tarikatı olarak bilinmektedir (Artun, 2019: 17). Bu tarikata bağlı olan derviş ve ozanlar, 11.yüzyıldan itibaren Anadolu’ya gelerek tekkelerin kurulmasını hızlandırmış ve yaygınlaştırmıştır. Bu bağlamda Mevlevilik ve Bektaşilik gibi tarikat kolları oluşmuş ve ilk eserler ortaya çıkmıştır. Mevlevilik ve bu tarikata bağlı kültür, sanat ve edebiyat hareketi daha çok aydın sınıfı etrafında oluşurken geniş halk kitleleri Bektaşi, Bayrami, Halveti gibi tarikatlarda toplanmıştır. Geniş halk kitleleri etrafında toplanan bu tarikatlarda sanat amacı olmaksızın sade bir edebiyat meydana gelmiştir. Böylece tarikatların artması, 13.yüzyılda Anadolu’daki halk arasında tasavvufi akımın yayılmasını sağlamış ve tarikatların en genişlediği dönem olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (Uçman, 1985: 11). Tasavvuf akımını yaymak için şiir bir araç olarak görülmüş ve buna paralel olarak dini-tasavvufi edebiyat ortamı doğmuştur.

Tasavvuf akımı doğrultusunda medrese ve tekkelerde yetişen tarikat şairleri, 13.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar İslamiyet öncesi Türk şiiri ile Mevlana ve Yunus Emre’nin temeli üzerine zengin bir edebiyat oluşturmuştur. Bu edebiyatı icra edenlere ise verilen *âşık* adının Ahmet Yesevi ve Yunus Emre döneminden itibaren kullanıldığı bilinmektedir (Artun, 2019: 19). İkinci tip olarak nitelendirilen bu âşıklar, mutasavvıf şair konumunda sade bir dille ilahi aşk konulu şiirler oluşturmakla birlikte tasavvufi öğretileri içeren ürünler de ortaya koymuştur.

Türkler, dervişlerin kendilerine ilahiler ve şiirler okumasını, iyilikte bulunulmasını, cehennem azaplarıyla korkutulmasını kabul ederek dediklerine kolayca inanmıştır. Bunun nedeni dervişleri, eski dinleri doğrultusunda kutsiyet yükledikleri ozanlara benzetmiş olmalarıdır. Bu bağlamda İslamiyet’i kabul eden Türkler, eski ozanların yerine gördükleri dervişlere Ata veya Bâb unvanı vermiştir. İslamiyet’i kabul eden ozanlar piri olarak ünlü Korkut Ata, Çoban Ata vd. bu duruma örnek olarak gösterilmektedir (Köprülü, 2009: 218). Böylece “Tarikatlar çoğalıp tasavvuf cereyanı halk arasında iyice yayılıp teessüs ettikten sonra ozanların hemen hepsi ‘pir’ e intisap ederek eserlerini böylece biraz tasavvuf çeşnisi vermeye çalıştılar. O vakit, daha İslamiyet’ten önceki devirlerin hatıralarını, yani Korkut Ata’nın hatırasını ve Oğuzname ananelerini saklayan bu ozan isminin yerini mutasavvıf-şair manasını ifade eden *âşık* lakabı aldı ve ozan kelimesi ‘geveze, herze söyleyen’ yerinde kullanılmaya başladı. Bu değişikliğin 15.yüzyılın ikinci yarısından yahut daha kuvvetli bir ihtimalle 16.asır esnasında olduğu kuvvetle müdafaa olunabilir” (Köprülü, 2020: 476). 16-17.yüzyılda tekkelerin oluşturduğu tasavvuf akımıyla ve büyük şehirlerde yetişmiş saz şairleri, ozan adını benimsememiş ve kendilerine yabancı görmedikleri mutasavvıf şairler arasında kullanılan âşık adını kullanmaya başlamıştır (Artun, 2019: 21). Bununla birlikte 17.yüzyılda tarikatların artmasıyla maneviyata eğilim hızlanmış ve bazı âşıkların kendilerine ozan yerine hak âşığı olarak tanımladıkları görülmüştür.

Manevileşme temayülü etkisini hem geleneğin kabulleri arasında olan rüya görme ve bade içmeyle hem de şiirde dini-tasavvufî konuların sıkça işlenmesiyle göstermiştir. Rüya görme motifinde pirin yer alması ve pir elinden bade içerek âşığın kendini hak âşığı olarak tanımlaması, mahlaslarının pir tarafından tasavvufî anlam içeren kelimelerden verilmesi, sazının sesinin “hû” sesi olarak düşünülmesi âşıkların manevileşme unsurları arasında değerlendirilebilmektedir. Bunlarla birlikte âşık unvanında kendilerine tasavvufî anlam yükleyerek *hak âşığı* şeklinde nitelendirmeleri de manevileşme unsuru görülmektedir. Bu durum kendilerini ozandan ayrı tutarak ozana karşı âşık tavrını oluşturmaktadır (Karadayı, 2015: 46-47). Ozana karşı tavır oluşturan âşıklar, kendilerini arif görerek derviş olma göreviyle ve aşkı imanla, âşığı da müminle ilişkilendirmektedir. Örneğin; Âşık Ruhsati, peygamberin sünnetlerini gerçekleştirilmeyenleri âşık olarak kabul etmemiştir.

“Ol Habîb’in sünnetini tutmayan
Ben âşığım deyi davalanmasın
Benlik davasını kalpten atmayan
Ben ârifim deyi fehvalanmasın

Benlik eylemesin bilirim deyi
Yol aldım sanmasın yelerim deyi
Beş vakit farzımı kılarım deyi
Ben sofuyum deyi takvalanmasın” (Kaya, 2005: 260).

“Ona göre âşık, beş vakit namazı kılmakla kalmayıp aynı zamanda sünnete bağlı olan, hisli bir yüreğe sahip olup kurbağadan, karıncadan hisse kapan, kisbet giyip nefsi ile gürleşen, benlik davasını kalbinden atmış ve kâmillikle beraber olmaya gayret gösteren bir kişidir. Buna mukabil beş vakit namazını kılmayan, on iki tarikattan birinde bağlılığı olmayan ve kalbinde fesat olanlar âşık olamazlar” (Karadayı, 2015: 52). Bu doğrultuda kendini ve âşıklığı dini mahiyette açıklayan âşıklar, özellikle geleneğin kabullerinden biri olan rüya görme ve bade içme eylemiyle dini bir fonksiyon yükleyerek toplumda ozanlık geleneğinden kalan değeri yeniden kazanmaya çalışmıştır. Toplum da yaratılmak istenen bu fonksiyona olumlu geri dönüşte bulunmuştur.

Âşık kelimesi, kimi zaman çeşitli tanımlamalarla birbirinin yerine kullanılmış olsa da gelenek, geçmişten gelen “hak aşığı” ile “halk aşığı” ayrımını yaparak icra ortamına göre “tekke” ve “kahvehane” merkezli edebi gelenekleri birbirinden ayırmaktadır. Yüklenen anlama göre âşıklık geleneği terimi hem daraltılabilmekte hem de genişletilebilmektedir (Özarslan, 2001).

Medrese ve tekkelerde yetişen âşık, derviş veya mutasavvıf şair, tarikatları oluşturarak edebiyat aracılığıyla tasavvuf düşüncesini yaymıştır. *Ortodoks* ve *Heteredoks* özellik taşıyan Yesevi, Kalenderi, Mevlevi, Bektaşî gibi tarikatlar, Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü coğrafyada her kesimden halka tasavvufu yaymak için önemli rol oynamıştır. Propagandalarını köy ve aşiret çevrelerinde daha etkili yapan bu tarikatlar, propagandalarını genişletmek amacıyla 12.yüzyıldan itibaren Türk halk edebiyatına uygun şiir tarzıyla eserler vermiştir. Her ne kadar manevi değer kazanarak Ortodoks tarikatlarındaki derviş şairler bu tarzda şiirler

yazmış olsa da bu şiir tarzının en orijinal ve kuvvetli ürünleri, Bektaşiler gibi Heteredoks tarikatları arasında görülmüştür (Köprülü, 2012: 177). Sünni inanca bağlı olan Ortodoks tarikatları ile Müslümanlık inancından uzak olan Heteredoks tarikatları, dini propagandalarını şiiri araç olarak kullanarak yapmış ve böylece edebiyat ürünleri verilmiştir.

Tekkelerin kurulduğu ve geliştiği şehir ortamlarındaki âşıklar, tekke ve medrese kültürüyle beslenerek 19.yüzyılın sonlarına kadar geleneksel tavırlarını korumuştur; ancak zaman içerisinde güç kaybetmiştir. Bektaşi geleneği yansıtan asker şairlerin bulunduğu Yeniçeri ocaklarının kapatılması, tekkelerin zamanla işlevlerini kaybetmesi sonucunda medreselerin 3 Mart 1924'te; tekkelerin 30 Kasım 1925'te kapatılması âşıkların icra ortamlardan birini ortadan kaldırmıştır (Kutlu ve Doğan, 1977: 185). Her ne kadar âşıkların icra ortamlarından biri kapatılmış olsa da tarikatlar bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Örneğin; Bektaşi tarikatları, değişim ve dönüşüm sürecinde şekil değiştirerek Cem evleri olarak devam etmiştir. Bu gelenekte Pir Sultan Abdal gibi var olan ve Âşık Mahzuni Şerif gibi yetişen âşıklar, 16.yüzyıldan itibaren propaganda yapma işlevlerini korumuştur. Dini propaganda politik yergiye dönüşmüştür. Nitekim 16-21.yüzyıl arasında yer alan âşıklar, saz ile sözü birleştirerek eserleriyle yaşadıkları döneme ayna tutmuştur. Kısaca, dini propaganda yapan derviş-âşık ile dönemi üzerinden propaganda yapan âşık arasında fark bulunmamaktadır. Her ikisi de propaganda yapmak amacıyla şiiri araç olarak kullanmış ve geniş kitleler yaratmıştır.

2.3.2.2. Han ve Kervansaray

Âşıklık geleneğinin icra ortamları arasında hanlar veya bir başka tanımlamayla kervansaraylar yer almaktadır. Tarihi geçmişte ulaşım, konaklama ve ticaret merkezi işlevi olan hanlar, süreç içerisinde geleneğin icra mekânı olarak da kullanılmıştır.

Hanlar, kent merkezinde ve kent merkezi dışında olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kent merkezinde yer alan hanların genel amacı, mekânı ticaret merkezi olarak kullanmak ve ticaret mesleğini sahip olan kişilerin konaklamasını sağlamaktır. Kent merkezi dışında bulunan hanlar ise daha çok konaklama amacıyla birlikte çeşitli işlevler üstlenmiştir (Alev, 2014: 30). Hanlar, kervansaraylar olarak da bilinmekle birlikte hem yeme, içme ve ibadet etme gibi temel ihtiyaçları karşılamış hem de

eczacıdan hekime, nalbanttan attara kadar çeşitli yapıların oluşmasına izin vermiştir (Durukan, 1998: 29-31). Bu işlevlerinin yanı sıra hanların sosyokültürel işlevi de bulunmaktadır.

Hanların içinde avlu ve kahvehane gibi yapılar yapılmış ve bu yapılar halk anlatıları gibi kültürel aktarımın gerçekleştiği icra ortamlarını oluşturmuştur (Küçükbasmacı, 2009: 59). Kahvehaneler gibi hanlar da âşıkların icra ortamlarından bir tanesi olmuş ve gelenek aktarımını gerçekleştiren bir mekân özelliği taşımıştır. Bu bağlamda Van Gennep, Muğla'da hanlarda âşık yarışmalarının düzenlendiğini, bu yarışmalarda iki âşığın atıştığını ve onları dinleyenlerin nargile, çay, kahve içtiklerini ifade etmiştir (Nutku, 1983: 37). Bununla birlikte Erzurum ve Kars'taki hanlar, şehrin ticari kalkınmasını sağlamakla birlikte kültür merkezi olarak da önemli bir mekân olmuştur. Bu yörelerdeki hanların büyük bir kısmı âşık geleneğinin icra merkezlerinden biri görülmüştür. Örneğin; Gürcükapı'da bulunan Hacılar Hanı'nda Âşık Garip'in konaklayıp çalıp söyledikten sonra sevdiğinin peşine gittiği anlatılmaktadır (Özarlan, 2001: 76). Bu durum âşıkların, hanları hem konaklama hem çalıp söylediği icra mekânı olarak kullandığını göstermektedir.

Hanlar veya kervansaraylar, en temelde seyahat esnasında konaklama yeri olarak kullanılmış; aynı zamanda yeme, içme gibi toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte bulunduğu coğrafyadaki halkın sohbet edip müzik dinlediği bir sosyokültürel mekân olarak varlığını sürdürmüştür. Sosyokültürel aktarımın gerçekleştiği bu mekânlarda halk anlatıları anlatılmış, âşıklar sanatını icra etmiş ve meddahlar gösteri yapmıştır. Süreç içerisinde değişim ve dönüşüm etkisiyle hanların işlevini günümüzde oteller karşılamaktadır. Oteller daha çok konaklama amacıyla inşa edilmiş; ancak yapılan semazen gecesi, âşıklar gecesi, Türk mutfağı günü gibi çeşitli kültürel programlarla kültür turizmini canlı tutmaktadır. Oteller her ne kadar hanların sözlü kültür aktarımını sağlayamasa da otellere kıyasla bu imkânı çay ocakları, kafeler, türkü barlar bir nebze verebilmektedir. Böylece âşıklar, bu mekânlarda sanatlarını icra etmekte ve dinleyici kitlesine göre şekillenerek çeşitli konularda şiirlerini söyleyebilmektedir.

2.3.2.3. Konaklar ve Köy Odaları

Âşıklık geleneğinin icra ortamlarından bir diğeri ise konaklardır. Konak kelimesi, “büyük ve gösterişli ev”, “vali kaymakam gibi yüksek dereceli devlet görevlilerinin resmi konutu”, “yolculukta geceyi geçirmek için inilen yer” (URL23) gibi anlamlar taşımakla birlikte genellikle toplumda seçkin ve maddi olarak güçlü kimselerin yaşadığı bir mekân olarak bilinmektedir.

Âşık meclisleri, davetlilerin meclise katılımıyla konakta düzenlenmiş ve davetlilerin bu meclise katılmaları şeref vesilesi olarak görülmüştür. Bu mekânda düzenlenen âşık meclislerine *perde* veya *perde âlemi* denmiştir (Şenel, 2007: 54). Bununla birlikte konaklar, âşık meclislerinin düzenlenmesinde önemli bir icra zemini oluşturmuş; ancak kahvehanelerdeki kadar kuralları oturmuş bir geleneği temsil etmemiştir (Artun, 2019: 45).

Konaklardaki âşık fasılları, kuralları oturmuş bir gelenek teşkil etmemesine rağmen dönemin ileri gelen beyleri tarafından âşıklar oldukça değer görmüş ve bu beyler âşıkları yanlarından ayırmayarak onları korumuştur. Örneğin; Erzurum’da Âşık Sümmani, Göletli Kelami Baba, Tortumlu Cemali ve Küçük Şakiri gibi âşıklar, bazı beylerin konaklarında bulunmuş ve onlara ayrı bir önem verilmiştir; ayrıca Tortumlu Küçük Şakiri’nin Ermeni bir âşıkla atışması sonucunda konak ağası tarafından büyük övgüler aldığı da bilinmektedir (Özarlan, 2001: 88). Bu nedenle âşıklar, kendilerini destekleyen ve koruyan konak sahipleri için bu mekânlarda yer almış ve sanatlarını icra edebilme imkânı bulmuştur.

Tarihi süreç içerisinde değişen ve yeni oluşan eğlence anlayışıyla birlikte kitle iletişim araçlarının artması, alternatif eğlence merkezlerini oluşturmuş ve âşık, eğlence unsuru olmaktan çıkmıştır (Özarlan, 2001: 90). Böylece, beylerin yanında bulunan ve onlar tarafından korunan âşıkların konaktaki icra mekânı yok olmuştur.

Konakların yanı sıra köy odaları da âşıklık geleneğinin icra ortamları arasında yer almaktadır. Köy odaları sohbet edilen, geleneksel oyunların oynandığı, halk anlatılarının anlatıldığı ve müzik icra edildiği bir mekân olarak önem taşımıştır.

Köylerde köylünün ortak malı veya kişiye ait olan odalar, temel ihtiyaçların giderildiği ve gelen yolcu ile misafirlerin ağırlandığı yer gibi bazı işlevlere sahip olmuştur. Konaklama işlevinin yanı sıra sohbetlerin edildiği, düğün, bayram gibi özel

kutlamaların yapıldığı ve ibadet yeri ile idari merkez olarak da kullanılan bir mekân özelliği taşımıştır (Küçükbasmacı, 2009: 73-81). Bununla birlikte köy odalarının ortaya çıkışında ahi zaviyelerinin etkili olmuş, bu zaviyeler şehir merkezlerinden uzak yerlerde inşa edilerek toplumun barınma ve güvenlik ihtiyaçlarını üstlenmiştir (Çağatay, 1981: 101).

Köy odalarının varlığı sadece esnaf teşkilatının oluşmasıyla değil, Türk kültüründeki birlik, beraberlik ve dayanışmanın en küçük yerleşim birimlerinde bile olduğunu göstermektedir (Ekici, 1990: 744-745). Ayrıca odalarda kalan misafirlerden herhangi bir maddi karşılık beklemeden sadece Allah rızasını kazanma amacı taşıyan oda sahipleri, Türk misafirperverliğinin en güzel örneklerinden birini vermiştir (Ataman, 1978: 8467). Alman gezgin Konnenberg'in "Türkiye'ye giden bir kişinin her köyde hiçbir zorluk yaşamadan rahat edeceği bir misafir odası bulabileceğini" (And, 1986: 18-19) ifade etmesi, Anadolu'da hem köy odalarının fazla olduğunu hem de Türk misafirperverliğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler köy odalarının konaklama ihtiyacının karşılamakla beraber bir kültür aktarımının gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Kitle iletişim araçlarının sınırlı olduğu dönemlerde köy odalarına gelen misafirler, köylüler tarafından haber aktarıcısı olarak görülmüştür. Köylüler, başka köy ve şehirlerden haber alabilmek amacıyla gelen misafirlere oldukça ilgi göstermiştir (Çağatay, 1981: 161). Böylece köy odaları bugünkü iletişim veya haber merkezi gibi işlev görmüştür. Köyde odalarında konuşulan konular, başta erkeklerin toplandığı köy odalarında çok kısa sürede cinsiyet ve yaş ayrımı yapılmadan köyde yaşayan tüm kişilerle ulaşarak ve anlatılanlar yaş ve cinsiyete göre yorumlanarak köy kültürüne katılmıştır. Bu durum özellikle sözlü kültür ortamının hâkim olduğu küçük yerleşim biriminde bu ortama dayalı ortak kültürel referansların oluşmasını sağlamıştır (Çobanoğlu, 2000: 228).

Köy odalarında kalan misafirlerle birlikte bir araya gelen köylüler, âşıklar aracılığıyla hem bilgilenmiş hem de eğlenmiştir. Tarihi süreç içerisinde değişim ve dönüşüm etkisiyle köy odaları, âşıkların icra ortamı işlevini kaybetmiştir. Kaybetmesinin nedeni iki etkenle açıklanabilmektedir. İlki teknolojinin ilerlemesi; ikincisi ise kahvehaneler sayısının artması bu etkenleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda özellikle teknolojinin gelişmesi âşıkların köy odaları gibi icra ortamını yok etmiş ve

âşıkların konumunu da değiştirmiştir. “Yazılı kültür geleneğini tam olarak özümseyemeden elektronik kültür ortamıyla tanışan Türk toplumunda televizyon çağdaş elektronik ozan rolünü üstlenmektedir” (Özdemir, 2005: 95). Kahvehanelerin sayısındaki artış ise insanların bir araya gelip sohbet ettikleri, bilgilendikleri ve eğlendikleri mekânın değişmesine neden olmuştur. Daha önce köy odalarında bir araya gelen insanlar, günün her saati gidebilen kamusal bir alan kahvehaneleri tercih etmeye başlamıştır (Küçükbasmacı, 2009: 153). Her ne kadar kahvehaneler daha çok tercih edilmiş olsa da konaklama, misafir ağırlama gibi işlevleri dikkate alındığı zaman köy odalarının kahvehanelerden daha kapsamlı kullanım alanına sahip bir mekân olduğu düşünülebilmektedir (Çobanoğlu, 2000: 227). Âşıklık geleneği, icra ortamlarında yaşanan bu değişimler ile değişimleri etkileyen faktörler köy odaları ve konakların ortak bir sonunu oluşturmuştur.

Âşıklık geleneğinin icra ortamları arasında bulunan konaklar ve köy odaları, bazı araştırmacılar tarafından iki mekân olarak ele alınmış olsa da bu mekânlar işlevleri açısından birtakım farklılıklar içermektedir. Köy odaları, köy insanlarının oluşturduğu ortak malı olarak kamusal alan teşkil ederken; konaklar, maddi zenginliğe sahip olan insanların özel alanlarıdır ve kamusal alan dışı olarak kullanılmıştır. İnsanlar konaklara bir davet sonucu giderek mekândaki âşık ve muhabbet meclislerine katılabilmişlerdir. Bu işleviyle konaklar, köy odalarından ayrılmıştır (Küçükbasmacı, 2009: 110). Köy odaları ve konaklar arasındaki bu farklılıklara rağmen her ikisi de kitle iletişim araçlarının etkisiyle icra ortamı işlevini kaybetmiştir. “Günümüz âşıklık geleneğinde köy odaları, konaklar veya evler icra zemini olmaktan çıkmıştır. Baş döndürücü bir hızla artan kitle iletişim araçlarının köylere girişi ile köy hayatında eğlence tarzı ve şekli değişmiştir. Ayrıca televizyonlar, radyolar, plak ve kasetler yoluyla âşık sanatı ürünlerini dinleme imkânı vardır. Âşıklar köyden kente göçün devam etmesine paralel olarak icra zeminlerini köyden şehre kaydırmışlardır. Özellikle şehre yerleşen ve büyük şehirlerde yapılan toplantılara katılmak için sürekli olarak şehir dışında olan âşıkların köy odası ve konaklarda fasıl icra etmesi durma noktasına gelmiştir” (Özarslan, 2001: 175). Bu değişim ve dönüşüm etkisiyle âşıklık geleneğinin bazı icra ortamları yok olmuş olsa da kahvehaneler ve televizyon programları gibi çeşitli icra ortamı mekânlarına göre âşıklar, bir şekilde yer alarak her döneme ve icra mekânına uyum sağlayabilmiştir.

2.3.2.4. Kahvehaneler

Âşıklık geleneğinin en önemli icra ortamı kahvehanelerdir. Tarihi süreç içerisinde temel işlevleri doğrultusunda her dönem varlığını sürdürmüş ve toplum tarafından tercih edilen bir mekân olmuştur.

Kahve, 1517 yılında Yemen'den İstanbul'a Yemen Valisi Özdemir Paşa tarafından getirtilerek Türk kültüründe farklı pişirme yöntemleriyle Türk Kahvesi adıyla yerini almıştır. Böylece Türkler arasında kahvenin yayılması 16.yüzyılın başına denk gelmiş ve tüketim üretim mekânı olan kahvehanelerin kurulması hızlanmıştır (Ulusoy, 2011: 161). İlk kullanım amacı kahve üretim ve tüketimi (Ünüvar, 1998: 198) olan kahvehanelerin hızla yaygınlaşmasının nedeni, gayri resmi bir anlayış doğrultusunda toplumun talepleri üzerine oluşan bir mekân özelliği taşımasıdır (Açıkgöz, 1994: 1145). Bununla birlikte kahvehanelerin artması ve günlük yaşamda toplum tarafından hızla kabul edilmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Kahvenin alkolsüz olmasının yanı sıra uyuşturucu bir etkisinin bulunmaması (Açıkgöz, 1994: 1142), kahvenin beslenme alışkanlıklarıyla beraber konukseverlik ilkesi ve bu ilkelerle şekillenen günlük davranışların bütünleşmesi (Grégoire, 1999: 15), kahvenin özel olarak hazırlanışının zorluluğu (Ünüvar, 1998: 198) bu nedenlerden arasında yer almaktadır.

Kahvehanelerin açılması kent, kasaba ve köy fark etmeksizin toplum için önemli bir gelişme olmakla birlikte toplumunda kahve içme, eğlenceli bir eyleme dönüşmüştür. Bu doğrultuda toplumda kahvehaneye gitmek, yakalanma ve ayıplanma unsuru olarak görülmediği için toplumun herkes kesiminden insanların ilgisini çekmiştir (Hattox, 1998: 65-70). Böylece kahvehaneler, her kesimde yer alan insanlar tarafından kolayca, hızla kabul edilmiş ve bir eğlence mekânı olarak görülmüştür. Kahvehaneler; yazılı ve sözel ortam yaratıcılıklarının oluşturduğu bir terkinin eseri olarak düşünülmüş; bu terkinin söz, ses, dans, zanaat, mimarî, gösteri, sohbet, ilim ve sanat, eleştiri, entrika, yönetim, kurum, fetva gibi alanlardaki her kesimden insanlar sağlamıştır (Yıldırım, 2000: 42).

Tarihi süreç boyunca kahvehaneler başta İstanbul olmak üzere birçok şehirde ve köyde kurulmuş ve kahvehanelerin çeşitleri artmıştır. İstanbul'daki en eski kahvehaneler; mahalle kahvehaneleri, esnaf kahvehaneleri, yeniçeri kahvehaneleri,

semai kahvehaneleri, imaret kahvehaneleri, esrar/esrarkeş kahvehaneleri, tiryaki kahvehaneleri, meddah kahvehaneleri, seyyar kahvehaneler ve diğer kahvehaneler (Evren, 1996: 47-106) olarak sınıflandırılmıştır. İstanbul'daki kahveler 16.yüzyıldan itibaren bu şekilde çeşitlenmiş ve ayrılmıştır. “On altıncı yüzyılın ikinci yarısında Halep'ten Hakem ile Şam'dan Şems adında iki kişinin Tahtakale'de birer kahvehane açmalarıyla başlayan süreç, günden güne gelişmiş, sivil örgütlenmeler mahalle kahvehanelerini ortaya çıkarırken, askeri örgütlenmeler yeniçeri kahvehaneleriyle boy göstermiştir. Yeniçeri kahvehaneleri zamanla yerini tulumbacılar bırakmıştır. Kahvehanelerin ayrışması mekânına, sosyal işlevine, devam edilen zamana, müşterisine göre şekillenmiş, İstanbul'da sahilde ya da manzaraya hâkim yerlerde kurulan yazlık kır kahvehaneleriyle aynı grupta sayılabilecek seyyar kahvehaneler, kışlık kahvehaneler, yatılı kahvehaneler, Tatar, Arnavut, Boşnak kahvehaneleri oluşmuştur. Kahvehaneler, âşık kahvehaneleri, meddah kahvehaneleri, esrar kahvehaneleri, semaî kahvehaneleri (çalgılı kahvehaneler), beyler kahvesi, aşçılar kahvesi, dominocular kahvehanesi, kumar kahveleri, damacı kahveleri, kuşbaz kahveleri, balıkçı, köçek, hayalci, horozcu, pehlivan, defîneci, sandalcı ve balıkçı kahveleri ya da uşaklar kahvesi gibi adlarla anılan meslek grubuna, merak ve tutkulara bağlı çeşitlenmelere uğramıştır. Bunca farklılığa rağmen neredeyse değişmez bir özellik olarak kahvehaneler erkek egemen karakterini korumuş, yalnızca erkek sosyalliğinin çekim merkezi olmuştur. Kadınlara da ‘kadınlar kahvehanesi’ diye anılan hamamlar kalmıştır” (Emeksiz, 2009: 126-127). Cinsiyet, meslek, etnik kimlik gibi faktörlerin etkili olduğu sınıflandırmada her kahvehanelenin kendine ait özellikleri ortaya çıkmıştır.

Sınıflandırılan kahvehanelerin özelliklerini özetlemek gerekirse *mahalle kahvehaneleri*, ilk zamanlar namaz vakti gelene kadar insanların vakit geçirebilmesi için cami yakınlarına kurulmuş; ancak süreç içerisinde nüfusun yoğun olduğu daha merkezi yere taşınmıştır. Bu durum mahalle kahvehanelerinin yerel olma özelliğini kaybetmesine neden olmuş ve vakit geçirme işlevi, düşüncelerin aktarıldığı bir mekân işlevine dönüşmüştür; hatta bu dönüşüm zaman zaman devlet tarafından kontrol edilmesine yol açmıştır. *Esnaf kahvehaneleri*, 17.yüzyıldan itibaren kışlak dışına çıkan ve benzer mesleği yapan kişiler tarafından açılan kahvehaneler olarak bilinmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasının ardından *tulumbacı kahvehaneleri* olarak yer almıştır. *Esrar kahvehaneleri*, uyuşturucu kullanılsa bile tütüne bağımlı olan

yaşlıların sıkça gittiği, esrarkeşlerin bir araya geldiği ve toplumun olumsuz eleştirdiği tiryaki kahvehaneleri de denen mekândır (Evren, 1996: 47-106). *İmaret kahvehaneleri* de mahalle kahvehaneleri gibi cami yakınlarında açılan, namaz vakti gelene kadar insanların bir arada olduğu ve zamanla yerini kıraathaneye bırakan kahvehanedir. Bu kahvehanede Hamzaname, Battalname okunmuş, âşıklar şiir söyleyip hikâye anlatmış, meddahlar, hokkabazlar yer almış ve Karagöz, ortaoyunu gibi geleneksel Türk tiyatrosu ürünleri sergilenmiştir (Ergin, 1939: 52-53). Kahvehaneler arasında en önemlisi semai veya çalgılı kahvehanelerdir. Bu kahvehanelerin sahipleri genellikle sanata ilgili oldukları veya sanatçı olduklarından dolayı bu konuda ilgi olan kişilerin sıkça gittiği bir mekân olmuştur. Bununla beraber bu kahvehanelerin sahipleri yeniçeri ağaları da olmuş ve kimi zaman yeniçeri ocağı özelliği de taşımıştır (Aydoğan, 1997: 92).

Kahvehaneler, sosyokültürel yapı içinde dini bir özellik taşımadan yeni bir sosyal kurum olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum yeni sosyal davranış kalıplarını da beraberinde getirmiştir. Yeni sosyal davranış kalıbı, kahvehanelerin kısa bir süreçte edebi forum niteliği kazanmış olmasıyla görülmektedir. Kahvehanelerin hızla bu önemi kazanmasının nedeni, din dışı ve bağımsız bir sosyal kurumun o güne kadar olmayışıdır. Yeni bir sosyalleşme kurumu olan kahvehaneler, din dışı nedenlerle bir araya gelme ve eğlenme esasına dayanarak edebi forum niteliği kazanmıştır. Bu bağlamda “Âşık tarzı edebiyat ve kültür geleneği Türk-İslam sosyokültürel yapısını son derece derinden etkileyen ve yeni sosyal alışkanlıkların ve davranış kalıplarının ortaya çıkmasına neden olan bir sosyal kurum olan ‘kahvehanelerin’ ürünüdür” (Çobanoğlu, 2000: 133-134). Bu nedenle sosyal bir kurum olan kahvehaneler, âşıklık geleneğinin sosyokültürel iletişim kurduğu en önemli icra ortamı olarak belirtilebilmektedir.

Âşıklık geleneğinin önemli icra ortamı olan âşık kahvehanelerinin ilk ortaya çıkışı hakkında tam bilgilere sahip olmamakla birlikte anlatılardan yola çıkarak tahminlerde bulunulabilmektedir. İlk olarak Kerem ile Aslı hikâyesinde Kerem’in Erzurum’da bir kahvehanede saz çalıp şiir söylemesi ve hikâye anlatması sonucunda kahvehanenin işlerinin canlanması, sonra Erzurum’u terk ederek Aşkale’ye gittiğinde yine orada bir kahvehaneye giderek saz çalıp şiir söylemesiyle (Elçin, 1949; Karabacak, 1970 akt. Düzgün, 2013: 322) birlikte ikinci olarak Ercişli Emrah ile Selvi

Han hikâyesinde Emrah'ın Erzurum Kaşıkçılar Çarşısı'ndaki bir kahvehanede büyük kalabalığa hitaben saz çalıp şiirler söylemesi (Bali,1973:156-158) ipucu olabilmektedir. Bununla birlikte bu hikâyelerin söylediği zamandan daha eski olan Âşık Garip hikâyesinin “Destân-ı Hikâyet-i Maksut” adlı yazmasında Âşık Garip' in Tiflis, Erzurum ve Halep kahvehanelerinde saz çalıp şiir söylediğinin belirtilmesi (Türkmen, 1974: 113-195) kahvehanelerin ortaya çıkışı hakkında ilk kaynak olabileceğini düşündürmektedir.

Halk anlatılarının yanı sıra tambura çalan Âşık Ömer ile Âşık Gevheri'nin İstanbul'da âşık kahvehanesinde atışma yapmasıyla (Elçin, 1987: 12) birlikte 1640-1720 yılları arasında yetişen şairler hakkında bilgi veren Safayi Tezkiresinde Şermi adında bir şairin “kahvehane şairlerindedir” diye tanımlanması (Köprülü, 2012: 201) âşık kahvehaneleri hakkında ilk bilgileri vermekte ve 17.yüzyıl ortalarında âşık kahvehanelerinin yerleştiğini göstermektedir (Düzgün, 2013: 323). 18.yüzyılda ise Zileli Âşık Talibi'nin kahvehane işleterek geçinen bir âşık olduğunun bilinmesi (Yardımcı, 2008: 323) ve çırağı Zileli Fedai'nin İstanbul'a gezmeye gittiği vakit Kumkapı'daki sazlı kahvede sanatını icra etmesi (Yardımcı, 1983: 5) kahvehanelerin âşıklar için hem icra ortamı hem de geçim kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kahvehaneler, anlatıcı ve dinleyiciler arasında önemli bir iletişim kuran mekân konumunda olmuştur. Bu anlatıcılardan arasında âşıklar da yer almaktadır. Âşıkların sanatlarını icra ettiği kahvehanelere *âşık kahvesi* olarak da ifade edilmiştir. Böylece belli kahvehanelerde bulunan âşıklar, özellikle İstanbul Tavuk Pazarı'nda bir âşık kahvesinde sıkça toplanmıştır. Bu âşık kahvehanesi âşıkların en büyük merkez olmuştur (Köprülü, 2004: 470).

Âşık kahveleri de değişime maruz kalmış ve yerini 19.yüzyılda semai kahvehaneleri veya çalgılı kahvehaneler bırakmıştır. Bu kahvehaneler, 19.yüzyılda ilk olarak Tavuk Pazarı'nda açılmış ve ardından İstanbul'a yayılmıştır. “Âşık tarzı denilen saz şiiri de yine Tanzimat'la birlikte hayli gevşemiş ve biraz daha zaman geçince Tavuk pazarındaki âşık kahvelerinden İstanbul'un çalgılı kahve denilen yerlerine sığınarak oralarda aslını muhafaza etmekle beraber şeklini az çok değiştirmek suretiyle 1919–1920 yıllarına kadar devam edebilmek imkânlarını bulmuştur” (Kaygılı, 1937: 5). Bu değişim, oluşan yeni eğlence anlayışına karşılık kahvehanelerin yenilime girişimi olarak da görülmüştür.

“Çalgılı kahvelerde her ne kadar klasik âşık tarzının ‘usta malı’ eserleri çalınıyor ve hürmetle yâd ediliyor ise de bu usta mallarının nakledildikleri sosyokültürel bağlam vaktiyle üretildikleri sosyokültürel bağlamlardan tamamen farklıydı ve icra edildikleri yeni ortamda genel bir ‘türküleşme’ süreci içinde ağırlıklı olarak yerine getirdikleri en önemli işlev eğlence idi. Çalgılı Kahveler adından da anlaşılacağı üzere âşıkların atışacağı, askı muamma asacağı, hikâyeler anlatacağı kısaca klasikleşmiş formuyla âşık icra töresinin hükümferma olduğu mekânlar değildi. Herhangi bir gelenek disiplini görmemiş mevcut sosyal normlar karşısında bile bir ölçüde bigâne kalmakla eşanlı olan ‘külhanbeyi’ ve ‘tulumbacılık’ modasının mensuplarının veya zümresinin usta malları dinleyerek eğlendiği ve bir nevi güç ve kuvvet düellosunun çoğu zaman edep dışı kabul edilen ifadeleri de içererek mani ve semai atışmalarına dönüştüğü yerlerdi” (Çobanoğlu, 2000: 147-148). Bu kahvehaneler, âşıkların ürünlerini ortaya koydukları ve yeteneklerini sergiledikleri bir icra mekânı olma özelliğinden çıkarak bir güç savaşı gösterme mekânına dönüşmesi geleneği zayıflatmıştır.

Âşık kahvehanelerin merkezi İstanbul olmuş ve burada âşıklar âşık fasılları düzenlemiş ve çeşitli görevler üstelenerek kendilerini tanıtmıştır. “Önceleri Tahtakale’de iken Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla kahvehaneler Tavuk Pazarı’na nakledilmiştir. Âşıklar, kahvehane odaklı olarak bir cemiyet halinde, sistematik ve disiplinli bir yapı içinde olmuşlardır. *Reis-i Âşıkan* adıyla âşıkların bir başkanı vardı ve hükümetten resmen maaş alırdı. Sultan II. Mahmut (1808-1839), Abdülmecid (1839-1861) ve Abdülaziz devrinde (1861-1876) saraydan tahsisat alan 20-30 âşık mevcut imiş. 1834’ten 1861’e kadar Âşık Hüseyin Tavuk Pazarı’ndaki âşıklara reislik yapmıştır, Beşiktaşlı Gedaî de Sultan Abdülaziz’in huzurunda icra edilen âşık fasıllarında reislik yapmıştır. İstanbul’da bulunan ya da Anadolu’dan gelmiş şairlerin bir anlamda ustalıklarının sınındığı yerler haline gelen kahvehanelerde düzenli musiki fasılları gerçekleştirilirdi. Daha çok eğlendirme fonksiyonuyla dikkat çeken çalgılı kahvehanelerde de âşıkların ‘usta malı’ eserleri hürmet gösterilerek icra edilirdi” (Emeksiz, 2009: 130). İstanbul ile sınırlı kalan semai kahvehaneleri veya çalgılı kahveler, 1908 yılı sarsılmış, 1910 yılında etkisi azalarak 1920 yılının sonlarında ortadan kalkmıştır (Kaygılı, 1937: 5-6). İstanbul’daki bu kahvehaneler hem âşık kahvehanelerin hem de eğlence merkezlerin yerini tutarak toplumun kent belleğinde uzun bir süre yaşamıştır.

Âşık kahvehanelerinin merkezi her ne kadar İstanbul olmuş olsa da özellikle 18.yüzyıldan itibaren Kastamonu, Konya ve Erzurum, Kars başta olmak üzere diğer Doğu Anadolu illeri gibi birçok şehirde de kahvehane kültürü oluşmuştur. Âşıklar, çeşitli illerdeki kahvehanelerde geleneği yaşatmıştır. Bu illerden biri ise Kastamonu olmuş ve 19.yüzyılda geleneğin önemli merkezleri arasında yerini almıştır; çünkü Kastamonu; Çankırı, Sinop, Çorum, Bolu ve Zonguldak şehirlerinin idari merkezi olmuş ve âşıklar buraya giderek sanatlarını icra etmiştir (Yakıcı, 2003: 166-169). Bununla birlikte Kastamonu'da kahvehane işleten âşıklar da olmuştur. Bu âşıklardan biri ise 1938 yılında İnebolu'da hem kahvehane işleterek geçimini sağlayan hem de sazını çalıp söyleyen Sarı Recep'tir (Tan, 2007: 175).

Erzurum şehri de âşık kahvehanelerinin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Buradaki âşık kahvehaneleri, şehrin ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle hanların işlevinden pek de farksız olmamıştır (Özarslan, 2000: 76-78). Erzurum'daki âşık kahvehaneleri, diğer kahvehanelere kıyasla birtakım farklı özellikler taşımıştır. Âşık fasıllarında faslı yöneten veya yönlendiren bir âşığın bulunmaması, klasik Osmanlı kültürü ve tekke geleneğinin etkisinin çok az olması, âşık şiirlerinin özel ezgilerle söylenmesi ve hikâyelerin anlatma geleneğinin fazla olması buradaki âşık kahvehanelerini özel kılmıştır (Düzgün, 2013: 328). Bu bağlamda Erzurum âşık kahvehanelerinde çok sayıda âşık yetişmiştir. Sümmanî, Reyhanî, Hasankaleli Saatçi Nihanî, Bardızlı Nihanî, Bayburtlu Hicrânî, Sümmanîoğlu Şevki Çavuş, Gez Mahalleli Hâfız Mikdat, Tahtacı Mevlüt, Âşık Ehlidil Battal, Tuylu Derviş, Tuylu Fazıl, Ehlidil Marangoz Mahmut ve Haydarîli Kahraman vd. bu âşıklar burada yetişen bazı âşıklardır (Özkıran, 1979: 33). Bununla beraber Erzurum'da da âşık kahvehaneleri işleten âşıklar bulunmuştur. Caferiye mahallesindeki âşıklar kahvehanesini işleten Erzurumlu Erbabî'nin âşık fasılları düzenlediği ve kendisinin de iyi cura çaldığı bilinmektedir; ancak 19.yüzyılda Erbabî'nin ardından bir başka âşık tarafından âşık kahvehanesi işletilmemiştir (Özarslan, 2001: 78-82).

19. yüzyılda âşık kahvehaneleri en parlak dönemini yaşamıştır demek yanlış olmayacaktır. Bu dönemdeki kahvehaneler, âşıkların en önemli icra ortamı olmuştur. Konya'da Hacı Asım Usta'nın işlettiği kahvehanede ocakçılık yapan ve din, ilim, sanat üzerine sohbetleri dinleyerek kendini geliştiren bununla birlikte saz çalmayı da öğrenen Âşık Dertli, İstanbul'a giderek semai kahvehanelerinde meşhur olmuştur.

Erzurumlu Emrah; Trabzon'da Mazlumoglu kahvehanesinde, Sivas'ta Havuzlu kahve ile Mumcular kahvesinde, Çankırı'da Yeşildirek kahvesinde çalıp söylemenin yanı sıra İstanbul Tavuk Pazarı'nda âşık reisliği görevi de yapmıştır. Geredeli Figani, Bolu, Bartın gibi birçok ilde âşıklık sanatını icra etmiş ve Üsküdar'da bir kahvehanede asılı olan muammayı bilmiştir. Zileli Âşık Ceyhuni, İstanbul, Ankara gibi illerdeki kahvehanelerde bulunmuştur. Erbabı de yine aynı dönemde Erzurum kahvehanelerinde aranan bir sima olmuştur. Develili Seyrani, İstanbul'da birçok kahvehanede atışma yapmış ve muammanın cevabını bilmiştir. Âşık Sümmani de küçük yaşlarda Erzurum kahvehanelerinde atışma yaptığı anlatılar arasında yer almaktadır (Düzgün, 2013: 324-325). Böylece kahvehaneler, âşıklar için bir nevi okul görevi üstlenmiş ve âşıklar bu icra ortamı aracılığıyla kendini yetiştirmiştir.

Kahvehaneler, âşıklık geleneğinin ve siyaset ilişkisinin bir arada olduğu mekânlar olarak da rol oynamıştır. Kimi zaman kahvenin yaygınlaşması üzerine zararları tartışılmış ve yasaklanması yönünde fetvalar verilmiş kimi zaman da kahvehanelerde dedikodu yapıldığı ve siyaset gibi her türlü konuların konuşulduğu düşüncesine dayanarak siyasi otoriteyi sarstığı gerekçesiyle denetlenmiş, hatta kapatılmıştır.

Kahvehaneler, haberleşmek ve bir araya gelmek amacıyla insanların iletişim kurduğu mekânlar olmuştur. Dedikodu mekânı olarak da olumsuz eleştiriye maruz kalan kahvehanelerde, devlet işleri de konuşulan konular arasında yer almıştır. Hükümet aleyhine yapılan konuşmalar sonucunda kahvehaneler kapatılmaya kadar gitmiştir. Bu durumu bazı yöneticiler ise fırsata dönüştürerek kapatmak yerine bu mekânlara gizli görevliler yerleştirerek nelerin konuşulduğunu öğrenmiştir (Hattox, 1998: 89-91). Böylece kahvehaneler, haberleşme merkezi işleviyle toplumun nabzını tutan ve hükümeti politikalarını şekillendiren bir görev üstlenmiştir.

Kahvehanelerde devlet ve hükümet üzerine sohbetler edilmesi âşıkların icralarını etkilemiştir. Âşıklar, düşüncelerini saz ve söz ile birleştirerek dinleyicilere aktarmış ve bu nedenle kimi zaman da tehlike unsuru olarak görülmüştür. "1940 yıllarından 1950 yıllarına kadar âşıklar kahvehanelerde çalacakları zaman emniyetten izin almak ve neler söyleyeceklerini onlara bildirmek zorunda idiler. Bir ara çok sıkı takibe alındılar. Bunun sebebini tam olarak bilmiyorum; ama çok partili dönemde hükümetin böyle uygulamaları var idi. Âşıklar da kendilerinden, ne söyleyecekleri

konusunda istenilenleri oradaki komiserlere anlatıyorlardı” (Özarlan, 2001: 82). Bu durum âşıkların sözlerinin toplumda büyük bir etki bıraktığını göstermektedir.

Âşıkların sanatlarını icra ederken söyledikleri sözler, toplumu yönlendirici güce sahip olduğu için çoğu zaman takip edilmiş ve denetlenmiştir. Bu konuda Âşık Mustafa Ruhani'nin bir anısı örnek teşkil etmektedir. “Geçen sene bizi Artvin'in Yusufeli ilçesine davet ettiler. ... O zamanki kaymakam bey bizden şey (bilgi) alıyor, ‘akşam gece sahnede programınız nedir, ne okuyacaksınız?’ diyor. ... Sonra ‘hüviyetlerinizi verin’ diyor. Ben o zaman kaymakam beye, ‘yahu kaymakam bey, ... Burada bizden başka elli beş tane daha misafir var. Onlara hiç sormuyorsunuz; ama bizi sıkıyorsunuz’ dedim. Kaymakam, ‘... Sizin bugün söylediğiniz söz ya yüz sene tesir eder yahut bakarsın yüz sene sonra başka türlü tesir eder. Onun için bilelim ne söyleyeceğinizi’ dedi” (Özarlan, 2001: 84). Âşıklar, propaganda aracı olarak toplumun dinamiklerini istedikleri zaman canlandıran ve bunu elinde tutan kişiler olarak düşünülmüştür.

20. yüzyılda âşıklar üzerinde denetim mekanizması olmuş olsa da süreç içerisinde âşıklık geleneği üzerine yapılan akademik çalışmalar ve toplantılar geleneğin icra ortamlarından biri olan kahvehaneleri de etkilemiş ve hareketlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda 1971 yılında Kars'ta Âşık Murat Çobanoğlu tarafından açılan “Çobanoğlu Halk Ozanları Kahvesi”, geleneğin canlı tutulması açısından büyük önem taşımıştır. Bununla birlikte bu yüzyılda İstanbul, Ankara, Bursa gibi büyük şehirlere göçlerin başlaması, geleneğin büyük şehirlere taşınmasına neden olmuştur. İstanbul Gülhane Parkı'nda ve Ankara Gençlik Parkı'nda açılan âşıklar kahvesi bu mahiyette kurulmuş ve uzun bir süre işletilmiştir (Düzgün, 2013: 326). Teknolojik gelişmelere bağlı olarak elektronik kültür ortamının etkisiyle âşıklık geleneği icra ortamları her ne kadar radyo ve televizyon programlarına geçiş yapmış olsa da günümüzde âşık kahvehaneleri sayısı ve işlevi azalmasına rağmen var olmaya devam etmektedir. Bunlar arasında Bursa Tarihi Âşıklar Kahvesi, Sincan Âşıklar Kahvesi örnek olarak gösterilebilmektedir.

Günümüzde “modernleşme sonucu meydana gelen toplumsal değişim sosyokültürel değişimi etkilerken, toplumun kültürel normlarının, sembollerinin tarihsel sürekliliğini de parçalamış, dolayısıyla da geçmişin geleceğe taşınmasına ve yeniden üretilmesine engel olmuştur” (Meriç, 2000: 143); ancak buna rağmen gelenek,

o kadar güçlü bir sosyal normdur ki hiçbir zaman yok olmayarak değişim ve dönüşümle yeniden şekillenmekle birlikte kazandığı yeni formlarla yaşamaya devam etmektedir. Bu doğrultuda kahvehaneler, bugün kıraathanelere, türkü barlara ve kafelere dönüşerek toplumun dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Âşıklık geleneği ise dönüşen ve değişen bu mekânlarda bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

2.3.2.5. Pazar ve Panayırlar

Pazar ve panayırlar, âşıklık geleneğinin icra ortamları arasında yer almaktadır. Âşıklar, bu icra ortamlarında bulunarak hem kendilerini geliştirme hem de tanınma imkânı yakalamıştır.

Ticari bir merkez olan pazar ve panayırlar, toplumun ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş ve tarih süreçte büyük ilgi odağı olmuştur. Panayır kelimesi Yunanca, *panegyris* kelimesinden gelmekte olup “kutsal gün, ayin, bayram” anlamlarını taşımaktadır. Ortaçağ Avrupa’sının kilise ortamında toplumun bir araya geldiği dini günlerle önem kazanmıştır. Pazar kelimesi de toplumların kentleşme sürecinde ortaya çıkmıştır (Akarpınar, 2004: 26-27). Osmanlı Devleti’nde ise panayır ve pazar kelimeleri, ahlaki ve kanuni kurallara uygun bir şekilde toplumun alışveriş yaptığı ticaret mekânları olarak kabul edilmiş; hafta pazarları da belli bir bölgede yaşayan toplumun alışveriş yaptığı yerel ticaret mekânı olarak görülmüştür. Ayrıca hafta pazarlarında devletin ilan etmek istediği emirlerin ve yasakların duyurulması bu mekânlara siyasi bir anlam yüklemiştir (Erdoğan, 1999: 2-7). Osmanlı Devleti’nde panayırlar, Tanzimat Fermanı’ndan sonra 19.yüzyılda büyük ilgi görmüş ve yeni panayırların sayısı artmıştır. Bu ilginin artmasında Avrupa’da ticaretin büyümesi, demiryolu ağlarının genişlemesi, bankacılığın ve gümrük işlerinin yayılması Osmanlı Devleti’nin ticaretini etkilemiştir. Bu bağlamda devlet yöneticileri ticaretin gelişmesi amacıyla pazar ve panayırların kurulmasını desteklemiştir. Böylece pazar ve panayırların kurulduğu yerler gelişme göstermiştir (Erdoğan, 1999: 12-19).

Pazarlar, bölge halkının ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kuruluyorken panayırlar, yerli ve yabancı tüccarların içinde yer aldığı toptan ticaretin de yapıldığı büyük ticaret merkezlerinden oluşmaktadır. Ticaret merkezi olarak ön plana çıkan panayırların sosyokültürel bir yönü de bulunmaktadır. Hem cemaatlerin düzenlediği

dini törenler ve eğlenceler hem de ticari amaçlı ilgi çekmek için düzenlenen eğlenceler panayırların sosyokültürel yönünü göstermektedir (Şen, 1996: 10-11). Bu eğlencelerde rakkas, sazende ve çalgıcı takımının bulunması ile bozahane, meyhane gibi eğlence merkezlerinin varlığı dönemin vergi defteri kayıtlarından anlaşılmaktadır (Erdoğan, 1999: 15). Bu mekânlarla birlikte özellikle de panayırlarda sosyokültürel ortamı sağlayan ve geleneği aktaran âşıklar da bulunmaktadır.

Sosyokültürel ortamı oluşturan birçok panayır arasında Çankırı Yapraklı Panayırı ayrı bir önem taşımaktadır. Yapraklı Panayırında hokkabaz, cambaz, köçek gibi her türlü sanat icrası özellikle de âşıklar yer almıştır (Onay, 1933: 5). “Akşam karanlığı basınca davullar, zurnalar, köçekler, saz şairleri, hokkabazlar, cambazlar taraf taraf sanatlarını icra ederlermiş. Panayırın en zevkli yeri saz şairlerinin buldukları kahvehanelerdi” (Üçok, 2002: 291-292).

Çankırlı âşıkların gittikleri şehirlerdeki âşıklarla tanışıp bir araya gelip Yapraklı Panayırına davet etmeleri sonucunda Anadolu ve Rumeli âşıkları Çankırı’yı ziyaret etmiştir (Onay, 1933: 5). Böylece hem kendini hem de geldiği yöreyi tanıtmak amacıyla âşıklar, bu panayırlarda bulunmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra âşıkların Çankırı’ya gitmeleri tesadüf olmamakla birlikte bu yöreye ayrı bir değer katmıştır; çünkü Yapraklı Panayırı Anadolu’yu İstanbul’a bağlayan coğrafi bir bölgede düzenlenmiş, âşıklar ünlerini duyurmak için bu mekâna ciddiyet kazandırmıştır (Alev, 2014: 41). “İstanbul’a giderek kendini tanıtmak isteyen bir halk şairi için en son uğrak yeri Çankırı’dır” (Turan, 2011: 296). Çankırı’daki Yapraklı Panayırı âşıklar için adeta bir statü kazanma mekânı olarak görülmüştür.

Çankırı’da yetişen âşıklar, kendilerini geliştirmiştir. Gelişmelerini sağlayan en önemli etken ise “ söz, nükte ve şiir yuvasında büyümeleridir” (Onay, 1933: 38). Bu etkenin oluşması Yapraklı Panayırlarının âşıklar için bir nevi sınav ortamı olarak düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Miratî, Dertli, Emrah, Gedâyî, Fethî, Niksarlı Bedrî, Tokatlı Nurî, Tosyalı Gayretî Bezmi, Zileli Ceyhunî, Serdarî, Hüznî, Kastamonulu Kemâlî, Kayserili Rüşî, Seyhuni, Remzi, Sadri, Kararî, Geredeli Figanî ve daha pek çok âşık bir imtihan mekânı olan Yapraklı Panayırından geçmiştir. Böylece Yapraklı Panayırı, Anadolu’dan İstanbul’a giden âşıklar için bir baraj işlevi görmüştür (Turan, 2011: 297).

Panayırlar, âşıklar için kendilerini geliştirebildikleri bir icra ortamı olmanın yanı sıra eserlerinin tanınması için de etkili bir mekân olmuştur. Çeşitli bölgelerden gelen tüccarlar, panayırlardaki âşıkları dinlemiş eserlerini ya ezberlemiş ya da cönlere kayıt etmiş ve gittikleri yörelere götürmüştür (Çobanoğlu, 2000: 207). Örneğin; Yapraklı Panayırındaki Erzurumlu tüccarlar, Erzurumlu Emrah'ı o kadar çok anlatmışlardır ki Emrah, Çankırı'ya gittiği zaman tanınırlığının avantajıyla hiç yabancılık çekmemiştir (Dilçin, 1933: 5-29). “Birincisi panayıra gelen ve başarılı olan âşıkların namı ve eserleri memlekete tacirler vasıtasıyla yayılmaktadır. İkincisi mahalli olarak tanınan bir âşık eserlerine istinaden tacirler vasıtasıyla tanıtıldığı memleketlere davet edilmektedir” (Çobanoğlu, 2000: 208). Böylece âşıkların ünleri, gezgin tüccarlar ve panayırdaki bulunan insanlar aracılığıyla birçok bölgeye yayılmış ve âşıklar bilindir, tanınır hale gelmiştir.

Pazarlar ve panayırlar, halk anlatılarının özellikle de âşıklık geleneği ürünlerinin aktarılmasında önemli bir icra kurumu olmuştur. Türkiye’de panayırlar, Osmanlı Devleti dönemindeki niteliğini 1970’lere kadar varlığını sürdürmüş (Akarpınar, 2004: 31), 1960’lı yıllarda festivallerle karşılaşmış ve bu kavram 1980’li yıllarda yaygınlaşmıştır (Küçükbasmacı, 2009: 162). Değişim ve dönüşüm bağlamında pazar ve panayırlar yerini fuar ve festivallere bırakmıştır; ancak festivaller bir açıdan panayırlardan ayrılmaktadır. “Festival ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal işlevlere sahip olsa da öncelikle ‘eğlence’ veya tekdüze geçen yaşamda, günlerin canlandığı, hareketlendiği, renklendiği kısa bir ‘nefes’ dönemi gibi algılanmaktadır” (Akarpınar, 2004: 32-33). Bu nedenle festivaller panayırdan farklılık göstermektedir. Her ne kadar ince farklılıklar olsa da âşıklık geleneği bugün fuar ve festivallerde âşıkların davet edilmesiyle hazırlanan programda yer almasını sağlamaktadır.

“Gelenek, geçmişten hareketle geleceği kuran, toplumların kültürel genetiğinin saklı olduğu dinamik bir sistemdir” (Özdemir, 2005: 57). Bu bağlamda tarihi süreç içerisinde değişim ve dönüşümden etkilenen âşıklık geleneği, şekil değiştiren çeşitli icra ortamıyla varlığını devam ettirmektedir.

2.3.2.6. Âşık Bayramı ve Salon Programları

Âşıklık geleneği icra ortamları arasında âşık bayramı ve salon programları da yer almaktadır. Tarihi süreç içerisinde âşık bayramlarının düzenlenme sayısı artmış ve kamusal bir özellik kazanmıştır.

Türkiye’de ilk âşıklar bayramı 5-7 Kasım 1931 tarihinde “Sivas Halk Şairleri Bayramı” olarak düzenlenmiştir (Kaya, 2017: 270); ancak öncesinde 1864-1926 yıllarında yaşamış, saz çalmayı bilen gerçek adı M. Mardiros Kımbetyan olan Sivaslı Pesendî’den 15 Kasım 1909 tarihinde Sivas’ta başka âşıkların yer aldığı ve halkın büyük ilgi gösterdiği konserlerin olduğunu öğrenmekteyiz (Koz, 2000: 155). Bu konuda bilgiler sınırlı olsa da ilk âşıklar bayramının bu tarihlerde yapılma ihtimalinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bir başka âşıklar bayramı da Tiflis Borçalı’da yapılmıştır. Bu bölgeye 20.yüzyılın başlarında usta âşıklar gidip sanatlarını icra etmesi sonucunda dönemin aydın kesimi bu duruma kayıtsız kalmayarak âşık toplantıları düzenlemeye (Kamaloğlu, 2012: 95-97) öncülük etmiş ve ilki 27 Şubat 1927 tarihinde gerçekleşmiştir. Düzenlenen bu toplantı, âşıklar için tarihi bir öneme sahip olmuş, dönemin bürokrat kesimi de katılarak bir resmiyet oluşturmuştur (Kaya, 2017: 271). Böylece yapılan âşık toplantıları, gelecek yıllarda oluşacak olan âşık bayramlarına veya şenliklerine bir örnek teşkil etmiştir.

İlk âşıklar bayramı olarak bilinen 1931 yılındaki “Sivas Halk Şairleri Bayramı” düzenlenmesini sağlayan kişi Ahmet Kutsi Tecer’dir. 1930 yılında lise edebiyat öğretmeni olarak atandığı Sivas’ta, Sivas Lisesi edebiyat öğretmeni Vehbi Cem Aşkun ve müzik öğretmeni Muzaffer Sarısözen ile tanışarak “Halk Şairlerini Koruma Derneğini” kurmuştur. Dernek başkanlığına ise Hikmet Işık’ı getirmiştir. Dernek, Sivas folkloru üzerine çalışmalar yapmayı amaç edinerek bölgenin zengin âşıklık geleneğine istinaden bir organizasyon yapmayı düşünmüştür. Bu doğrultuda 5-7 Kasım 1931 tarihinde “I. Sivas Halk Şairleri Bayramı” yapılmış ve Revanî, Meslekî, Suzanî, Süleyman, Karanlı Mehmet, Müştak, Yarım Ali, Talibî, Yusuf, San’atî, Ali gibi âşıklar katılmıştır. Ahmet Kutsi Tecer, bayramın sonunda katılan âşıklara halk şairi olduklarına dair bir belge vermiştir (Kaya, 2017: 272). Bu belge aracılığıyla gezgin olan âşıklar, birçok ortama girerken kolaylık yaşamış ve âşıklık geleneğini icra eden kimliğe sahip olarak bir statü de kazanmıştır.

1931 yılının ardından “II. Halk Şairleri Bayramı”, 30 Ekim 1964 yılında Sivas’ta düzenlenmiştir. General Fuat Doğu’nun önderliğinde Sivas Halkevi, Halk Eğitim Merkezi, Öğretmenler Derneği ve Su Dergisi tarafından sabah ve akşam olmak üzere iki program şeklinde gerçekleştirilmiştir. Dertli, Haydar Özdemir, Seyit Türk, Ali Akış, Veysel Cehdi Kut, Ali İzzet Özkan, Baharözlü Feryadî, Ali Sultan, Derdiment, Veysel Şatıroğlu ve Hamit Şeker gibi âşıklar katılmıştır. Hem 1931 hem de 1964 yılında düzenlenen âşık bayramlarının ilki 16 sayfa; ikincisi 96 sayfa olmak üzere kitap haline getirilerek yazılı kültür ortamına kazandırılmıştır (Kaya, 2017: 272). 96 sayfayı kitap olarak bastırın İbrahim Aslanoğlu, “Şairler Bayramı ne laf olsun diye tertiplenen bir gün ne de hoş geçirilmesi arzu edilen herhangi bir gecedir. Ancak asıl ve gerçek anlamı ile bu ruh hali içinde olan kabiliyetlerin çok yerinde bir moral takviyesidir” (Aslanoğlu, 1965: 6) ifadeleri âşık bayramlarının âşıkların gelişmesine ve yeni yeteneklerin ortaya çıkmasında önemli bir icra ortamı olduğunu kanıtlamaktadır.

Üçüncü âşıklar bayramı ise Konya’da 7-9 Ekim 1966 tarihinde yapılmıştır. Burada düzenlenmesini sağlayan Konya Turizm Derneği başkanı Feyzi Halıcı’nın büyük katkı sağladığı çalışmalarıyla Türkiye’nin dört bir yanından âşıklar gelmiş ve âşıklar birçok dalda sanatlarını icra ederek ödüller almıştır. Üçüncüsü yapılan âşıklar bayramına; Adnan Türközü (Kayseri), Ali İzzet Özkan (Sivas), Çobanoğlu (Kars), Davut Sularî (Erzincan), Derdiderya (Kayseri), Dursun Cevlanî (Kars), Efkarî (Artvin), Hasan Yıldırım (Sivas), Hasretî (Kars), Hüseyin Çırakman (Çorum), Müdamî (Kars), Sabri Orak (Kahramanmaraş), Sefil Selimî (Sivas), Selmanî (Tokat), Şemsi Yastıman (Kırşehir), Vahap Kocaman (Adana) isimlerinden oluşan 17 âşık katılmıştır (Kaya,2017:273).

İlk zamanlar “Âşıklar Bayramı” olarak isim verilmiştir. Bu bağlamda Konya’da 28-30 Ekim 1967 tarihinde “İkinci Âşıklar Bayramı”; 26-29 Ekim 1968 tarihinde ise “Üçüncü Âşıklar Bayramı” düzenlenmiştir. Uzun bir süre boyunca Konya’da yapılan âşıklar bayramı, daha sonra başta Erzurum olmak üzere Ağrı, Manisa, Kayseri gibi birçok ilde organize edilmeye başlamıştır. Özellikle Erzurum’da Atatürk Üniversitesi 1979 yılında birincisi; 1982 yılında dördüncüsü olmak üzere bu yıllar aralığında “Geleneksel Âşıklar Şenliği” gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte Doğu Anadolu coğrafyasında uzun kış gecelerinin en büyük eğlencesi olan hikâye anlatımı ve saz çalma icraları Ağrı gibi illerde âşık bayramlarının düzenlenmesini sağlamıştır.

Böylece 2-3 Ocak 1982 tarihinde “Geleneksel I. Ağrı Âşıklar Bayramı” yapılmıştır (Sakaoğlu, 2014: 641-654). Süreç içerisinde birçok ilin hatta ilçenin kültür merkezlerinde ve salon programlarında âşıklar şenliği organize edilmiştir.

Değişim ve dönüşümden etkilenen âşık bayramları, tam bir bayram niteliği taşımadan salon programlarında yapılmaya devam etmiştir. Sivas'ta 1967 yılında TCDD salonunda âşık şenliği yapılmıştır. 1969 yılında ise Milliyetçi-Toplumcu Yüksek Talebe Derneği tarafından katılımcıların bilet alarak girdiği Esen Sineması'nda “Âşıklar Gecesi” adıyla düzenlenmiş hatta Tokatlı Selmani gece hakkında bilgi veren bir şiir okumuştur. 1972 yılında TCDD'nin sinema salonunda Sivas Halk Evi tarafından “Sivas Âşıklar Bayramı”; 1991 yılında kültür merkezinde ve 1997 yılında Yalçın Sineması'nda Sivas Belediyesi tarafından “Âşıklar Gecesi” gerçekleştirilmiştir. Sivas'ta uzun bir süre ara verildikten sonra 2007 yılında Sivas Fasil Heyeti Âşıklar ve Halk Oyunları Derneğinin (SİFAHOD) tarafından düzenlenen “III. Sivas Âşıklar Bayramı” adı altında yeniden başlatılmıştır. Böylece Sivas'ta âşıklık geleneği yeniden canlanarak âşık bayramı SİFAHOD'un aracılığıyla günümüze kadar gelmiştir ve devam etmektedir (Kaya, 2017: 273-281).

Âşık bayramları, gelenek içerisinde âşıkların hem kendilerini geliştirdikleri hem de tanınırlıklarını arttığı icra ortamları olmuştur. Aynı zamanda bu icra ortamında yetenekli yeni âşıklar da keşfedilmiştir. Günümüzde birçok bölgede salon programlarında devam eden âşık bayramları veya şenlikler, geleneği aktarma mekânı olarak âşıkların icra ortamlarından biri olmayı sürdürmektedir.

Âşıklık geleneğinin icra kurumları arasında dini propaganda yapan Sünni olan ve olmayan tekkelerin; âşık kahvelerinin haberleşme merkezi işlevinin olmasıyla birlikte âşık kahvelerinde hükümetten maaş alan Reis-i Âşıkan'ın başkanlık yapması devlet, toplum ve âşık ilişkisini ortaya koymaktadır. Tekkelerdeki âşıkların dini propaganda yapmasıyla saray tarafından desteklenen âşıkların kahvehanelerde iktidar lehine propaganda yapması arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Her ikisi de şiir aracılığıyla olumlu veya olumsuz eleştiri yaparak dönemini yansıtmaktadır.

Tarihi süreç içerisinde âşıklar, geleneksel icra ortamından uzaklaşarak sinema salonlarında, siyasi partilerin düzenlediği kapalı spor salonunda veya stadyumdaki toplantılarda belli bir siyasi fikri destekleyenlere hitap etmeye başlamaktadır. Böylece

âşıkların seslendiği kitle siyasallaştıkça âşık da siyasal bir kimliğe bürünerek siyasal kitlenin sözcüsü konumuna gelmektedir (Bekki, 2008: 272). Nitekim toplumda yaşanan siyasal olaylar, siyasal ayrışmaları beraberinde getirerek hem âşıkları hem de icra ortamlarını kutuplaştırmaktadır. Bu bağlamda Konya’da Âşıklar Bayramı’nın düzenlenmesinde siyasal bir arka planın olduğu düşünülmektedir. Türkiye İşçi Partisi bünyesinde kurulan “Âşıklar Derneği” altında bir araya gelen sol ideolojiye sahip âşıklar karşısında Feyzi Halıcı tarafından Konya’da 1966 yılında ilki düzenlenen Âşıklar Bayramı’na sağ ideolojiye yakın âşıkların davet edilmesiyle (Bekki, 2008: 273) siyasal alandaki ayrışmaların icra ortamlarına yansdığı görülmektedir.

Âşıklık geleneği icra ortamları ve kurumları, âşıkların yaşadıkları dönemin siyasi ve toplumsal olayları karşısında dile getirdikleri şiirleri nesiller boyu aktarmakta ve siyasal toplumsallaşmaya da katkı sağlayarak her dönemin toplumu tarafından ortaya konan siyasal sisteme karşı düşünce, davranış, inanç yapısını yani siyasal kültürünü ortaya çıkarmaktadır. Böylece âşıklık geleneğindeki siyasal taşlamalar veya politik yergi amacıyla söylenen şiirler aracılığıyla toplumun siyasal yapısını ve kültürün siyasi yönü görülebilmektedir.

Âşıklık geleneğinin icra ortamları ve kurumlarında koruyucu aktörler bulunmakta ve bu aktörler, geleneğin günümüze kadar gelmesiyle birlikte devam etmesini sağlamaktadır. Bu koruyucu aktörler, kültürel hamilik veya patronajlık olgusuyla incelenebilmektedir.

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında farklı kültürel patronajlık sisteminin ve aktörlerinin olması âşıklık geleneği ile kültürel patronajlık ilişkisi bağlamalarını da farklılaştırmıştır. Bu doğrultuda kamusal, toplumsal, geleneksel, kurumsal, bireysel, siyasal, ekonomik gibi başlıklarla âşıklık geleneği ile kültürel patronajlık ilişkisi çözümlenebilmektedir (Özdemir, 2021: 1030).

Tarihi süreç içerisinde âşıklık geleneğinin temel destekçisiyle birlikte koruyucusunun devlet ve halk olması kamusal ile toplumsal kültür destekçiliğini veya patronajlığını ön plana çıkarmaktadır. Geleneğin ilk temsilcileri ve toplumun sözcüsüyle bilgisi olan şaman/kam/baksının ve ozanın devlet ve toplumu yönlendirmesi, yönetim ile halk arasındaki ilişkileri güçlendirmesi, onların merkezi kültür aktörleri olarak görülmesini sağlamıştır. 13-19.yüzyıllar arasında ozan/âşıkların

orduda ve sarayda bulunması merkezi kültür aktörleri olarak bulunmaya devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte devlet, âşıklık geleneğinin her dönemde kültürel patronu konumdadır. Bu dönemlerden biri de Cumhuriyet yıllarıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1966 yılında Milli Folklor Araştırma Enstitüsü kurması, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kurularak Milli Folklor Araştırma Dairesi'nin görev üstlenmesi, yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Halk Şairi" kimliğinin âşıklara verilmesi ve Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu'nun koro sanatçısı olarak kadroya alınıp maaş bağlanması, örgün ve yaygın eğitimde âşıklık geleneğinin anlatılması, üniversitelerin âşıklık geleneği üzerine akademik çalışmalar yapması, yerel yönetimlerin âşıklık geleneğini destekleyen programlar düzenlemesi geleneğin kamusal kültür destekçileri olduğunu göstermektedir (Özdemir, 2021: 1030-1037).

Kamusal destekçilerinin yanı sıra âşığın halk için geleneği yaratması ve değiştirerek geliştirmesi âşıklık geleneğinin biçimlenmesinde halkın olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim halk, âşıklık geleneğinin ana hamisi olarak toplumsal kültür patronajlığı yapmaktadır. Hem toplumsal hem geleneksel kültürel patronajlık içerisinde değerlendirilebilecek olan âşık dernekleri ve hemşeri dernekleri bu koruyucu görevi üstlenmektedir. Bununla birlikte ana hamilik sistemi oluşturan bir başka olgu ise gelenektir. Âşıklık geleneğinin kendi içinde korunan ve desteklenen gelenek içi hamilik sistemi bulunmakta ve bu hamilik geleneksel kültür patronajlığını oluşturmaktadır. Geleneğin kabulleri arasında bulunan usta-çırak ilişkisiyle bir eğitim sürecinin yaşanması, geleneği devam ettirmesi ve koruması açısından örnek teşkil etmektedir (Özdemir, 2021: 1039-1040).

Siyasal kültürü kültürel patronajlıkla ilişkilendirmek mümkündür. Kültürel patrojanlık, her dönemde siyasal bir işleve sahip olduğu için toplumun siyasal olaylar karşısındaki tutum ve davranışı bağlamında siyasal kültürün bir parçası olabilmektedir. Âşıklık geleneğinin koruyucuları arasında bulunan kamusal ve kurumsal kültürel hamilikte kültür destekçisi ile âşık arasında her iki tarafında farkında olduğu siyasal bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin; Dede Korkut'un devletin kültürel hamilik sistemi içinde olması; Köroğlu, Pir Sultan Abdal ve Dadaloğlu gibi âşıkların merkezi kamusal kültürel patronajlık sisteminin dışında kalması kültürel patronajlığın politik yönünü ortaya koymaktadır. Bu politik işlev kimi zaman olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Merkezi hamilik sistemi içinde yer almak bir ödülle karşılık

buluyorken dışında kalmak cezaya neden olmaktadır. Buna karşın âşıklar, siyasal bir duruş sergilemekten ve siyasal içerikli şiirler söylemekten vazgeçmeyerek her dönem siyasetle ilişkili olmaya devam etmiştir. Yeniçeri Ocakları'na mensup âşıkların yaşadıkları dönemin siyasal gelişmelerini şiirleriyle yansıtmaları ve 20.yüzyıldan itibaren âşıkların siyasi liderler, olaylar ve partiler hakkında şiirlerinin artması siyaset ve kültür arasındaki ilişkiyle birlikte kültürel destekçilik olarak siyasal kültür patronajlığını göstermektedir (Özdemir, 2021: 1051-1052).

Kamu, toplum, siyaset ve gelenekle birlikte âşıklık geleneğinin icra kurumları da koruyucu bir işleve sahip olmuştur. Geleneğin oluşmasında ve gelişmesinde Tekkeler, kahvehaneler, meyhaneler, panayırlar gibi alanların etkisi önem taşımaktadır. Bu ortamlarla birlikte hanların, ahilik ve yarenlik teşkilatının, 20.yüzyıldan itibaren siyasi partilerin, hemşeri derneklerinin, salon programlarının, sendikaların, vakıfların, sivil toplum kuruluşlarının âşıklık geleneğini desteklemesi kurumsal kültür patronajlığını oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra kültürel yaratma, geliştirme ve yaşatma eylemlerini oluşturan bireysel hamilik, âşıklık geleneğinin kültürel yaratıcılık gücünü biçimlendirerek bireysel kültür patronajlığı üstlenmektedir (Özdemir, 2021: 1042-1051). Ayrıca âşıklık geleneğinin ekonomik destekçileri de bulunmaktadır. Âşıkların panayır, fuar, festivaller gibi ortamlarda bulunarak sanatlarını icra etmesi ekonomik etkinlikleri de oluşturmakta ve kültürel ekonomik bağlamda yaratıcı etkileşimle geleneğin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Nitekim âşık bayramları, şenlikleri şölenler, yarışmalar, anma programları, festivaller gibi etkinlikler, kültürel ekonomik hamilik görevi üstlenmekte ve âşıklık geleneğinin kültürel ekonomik ile endüstriyel kültür patronajlığını oluşturmaktadır. Bununla birlikte âşıklık geleneğinin kültürel ekonomik değere dönüştürülme sürecinin plaklarla başlayarak daha sonra yerini kasetle cdlere bırakması elektronik materyallerle devam ettiğini ve kamusal, toplumsal, kurumsal, bireysel hamiliğin yerini kültürel ekonomik ve endüstriyel üretimle oluşan farklı bir hamiliğe bıraktığını göstermektedir (Özdemir, 2021: 1053-1058).

Günümüzde internet kullanımının artması sonucunda âşıklık geleneği, elektronik kültür bağlamında sanal ve dijital dünyada yer almaktadır. Bu bağlamda âşıklık geleneği, elektronik-sanal-dijital hamilik sistemiyle tanışmıştır. Böylece âşık, toplumla arasında olan yapımcı, yayıncı, kaset, cd gibi engelleri internet sayesinde

ortadan kaldırmış ve internet aracılığıyla yeniden toplumsal hamilik sistemiyle buluşmuştur. Kısacası, âşıklık geleneği değişen kültürel patronajlık sistemiyle uyumlu bir çaba içerisinde olmuştur. Bilhassa geleneksel ve kamusal hamilikle başlayan süreç toplumsal, kurumsal, bireysel, siyasal, teknolojik, kültürel ekonomik ve endüstriyel hamilik sistemleriyle çeşitlenmekle birlikte uyumlu çabanın ürünü ve bütünü olarak kültürel patronajlık sistemini oluşturmuştur. Nitekim her ne kadar kültürel patronajlık çeşitliliği fazla olsa da âşıklar halkın koruyuculuğuyla sanatlarını yarattığı ve yaşattığı için bugün geçmişte olduğu gibi âşıklık geleneğinin ana hamisi halktır (Özdemir, 2021: 1059-1062).

Sonuç olarak tarihi süreç bağlamında âşıklık geleneği çeşitli icra ortamları ve kurumların içinde tanımlama ve görev değişiklikleriyle birlikte geleneğin kabullerinin hepsini veya bir kısmını gerçekleştirerek ve kültürel aktörler tarafından birçok kültürel patronajlık sistemiyle korunarak yaşamaya devam etmektedir. Bilhassa günümüzde dijital kültürün sunduğu imkânları değerlendirerek varlığını korumaktadır.

3.BÖLÜM

3. 1970-2020 YILLARI ARASI ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE SİYASAL KÜLTÜRÜN İZLERİ

Siyaset ve âşıklık geleneği arasındaki ilişki şiirler aracılığıyla her dönem var olmuştur. Siyasal ve toplumsal olayları anlatmayı kendilerine görev gören âşıklar, yaşadıkları dönemin adeta fotoğrafını çekerek duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir. Toplumun ve bireyin siyasi olaylar karşısında sergiledikleri ideoloji, inanç, tutum ve davranış olan siyasal kültür bağlamında 1970-2020 yılları arası Türkiye'nin siyasi hayatını ve âşıkların bu yıllardaki politik içerikli şiirlerini ele almak yerinde olacaktır.

3.1. 1970-2020 Yılları Arasında Türkiye'de Siyasal Hayat

Türkiye'nin 1970'li yılları 60 darbesinin izlerini taşıdığı için 1960 sonrası genel hatlarıyla değinmek gerekmektedir. Özellikle 68 kuşağı adı verilen kitle hareketleri, bir nevi gelecek yıllarda da etkisini sürdürmeye devam ettiği için önem taşımaktadır.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle birlikte Milli Birlik Komitesi'nin icraatları arasında bulunan 61 anayasası ile sivil yönetime geçiş adımları derken sürecin sonunda koalisyon hükümetinin kurulması 1960'lı yılların ilk yarısının bir düzen sağlama arayışıyla geçtiğini göstermektedir. İkinci yarısı ise 1965 yılının ekim ayında gerçekleşen genel seçimle Süleyman Demiral liderliğindeki Adalet Partisi'nin iktidara gelmesiyle başlamıştır. İktidarlığı 12 Mart 1971 tarihinde gerçekleşen askeri müdahaleye kadar sürmüştür.

1965 seçiminin en önemli tarafı milli bakiye sistemiyle sosyalistlerin parlamentoda ilk kez grup kurmasıdır. Bu durum Türk parlamento sisteminde dinamik bir etki yaratmıştır; çünkü Türkiye İşçi Partili sosyalist milletvekilleri, iktidar ve muhalefet üyelerinin engellemelerine rağmen Türkiye'nin iç ve dış sorunlarını meclise

taşıyarak meclisin tartışılabilir bir forum niteliği kazanmasını sağlamıştır. Nitekim Adalet Partisi'nin önerisiyle 1968 senato seçimlerinden önce milli bakiye sistemi kaldırılmış ve Türkiye İşçi Partisi gibi küçük partiler zarar görmüştür ki TİP, 1969 seçimlerinde sadece iki koltukla mecliste bulunabilmiştir (Özdemir, 2018: 250-251). Bu durum meclise giremeyen diğer siyasal parti ve görüşlerin parlamento dışı siyaset yapmasına neden olmuştur.

1961 demokrasinin sağladığı en önemli özellik, direniş ve eylemler yapan iki dinamik gücün oluşmasıdır. Bu iki dinamik güç, öğrenciler ve işçilerden oluşmuş ve kimi zaman bu gruplar, yaptığı eylemlerle iktidarları sıkıntıya sokmuştur. 1967 yılında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ile 1969 yılında Türkiye Devrimci Genç Dernekleri Federasyonu (DEVGENÇ) kurulması bu güçler arasında yer almaktadır. Bu gruplar 1960'lı yıllarda iktidar veya muhalefet karşıtlığı yerine düzen yanlısı veya karşıtı olarak bir siyasal duruş sergilemiştir. Başta eğitim sisteminin yetersizliğine karşı çıkan öğrenci grupları (TİP altında kurulan fikir kulüpleri ve Dev Genç gibi) ile ekonomik ve sendikal haklarını arayan işçi grupları (Disk gibi) eylemlerini arttırmıştır. Bununla birlikte Türkiye İşçi Partisi'nin parlamentoda azalmasıyla özellikle öğrenci grupları parlamento dışı muhalefet düşüncesiyle Türkiye'nin bağımsızlık ve kalkınması için mücadele etmeye başlamıştır (Özdemir, 2018: 260). Böylece ülkenin genel sorunlarıyla ilgilenen hem parlamento içi hem de parlamento dışı muhalif güçler, direniş göstermiş ve 68 kuşağını oluşturmuştur. 68 kuşağının temsilcileri olan ve bu öğrenci gruplarının başında bulunan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan yaptıkları eylemlerle dönemin dikkat çeken isimleri olmuştur.

68 kuşağının İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, İTÜ, ODTÜ başta olmak üzere birçok üniversitede yapmış olduğu büyük eylemlerle 1969 yılında 6.filonun denize dökülmesi ve Kanlı Pazar olayının yaşanmasının ardından Mahir Çayan'ın Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi'ni (THKP-C) kurması, Deniz Gezmiş'in ise Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) başını çekerek adam kaçırmaya ve banka soymaya gibi eylemleri düzenlemesi devrimcilerin oluşturduğu sol ideolojik hareketlerin artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra 1963 yılında Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, 1965 yılında yeniden etkin hale gelen Milli Türk

Talebe Birliği ile 1967 yılında Ülkü Ocakları'nın kurulması İslamcı ve ülkücü gençleri bir araya gelerek sağ ideolojik görüş ortaya çıkmıştır. Oluşan iki karşıt görüş grup arasında çatışmalar 1968 yılında hareketlenmiş ve sol görüşlü öğrencilerin Uyanış Mitingleri ile sağ görüşlü öğrencilerin şahlanış Mitingleriyle çekişme daha da artmıştır. 1969 yılında ise Kanlı Pazar olarak geçen olayda her iki karşıt grup, büyük zarar görmüş ve kayıplar vermiştir. Bu olaylar, 1970'li yılların Türkiye siyasi hayatına yansımış ve gündem yaratmaya devam etmiştir.⁷ Bu nedenle 1960'lı yılların son döneminde yaşanan öğrenci hareketleri ve işçi eylemleri 1970'li yılların ilk önemli olayları arasında yer almıştır.

Ülkede yaşanan kutuplaşmanın artması; işçi sınıfının ve kamu çalışanlarının eylemleri, parlamentoda partiler arasındaki bölünmeler ve saflaşmalar, devletin organları arasındaki kopmalar, ekonomideki tıkanmalar *hegemonya krizini*⁸ oluşturmuş ve 12 Mart Muhtırasını beraberinde getirmiştir. 12 Mart 1971 tarihinde gerçekteşen bu askeri muhtırayla Demirel hükümeti istifa ettirilmif ve 26 Mart 1971-22 Mayıs 1972 tarihleri arasında sürecek olan Nihat Erim hükümeti kurulmuştur. Askeri muhtıra ve yeni hükümetle birlikte hegemonya krizi çözülmeye çalışılmıştır (Atılgan, 2019: 643-644). Bununla birlikte eylemler bastırılmaya çalışılmış ve 16 Mart 1971 tarihinde Deniz Gezmiş yakalanmıştır. 17 Mayıs 1971 tarihinde THKP-C'nin İsrail İstanbul Başkonsolosunu kaçırmasının ardından da Adalet Partisine muhalefetleriyle bilenen birçok meslek grubuna mensup kişilerle, işçiler ve öğrenciler yakalanarak siyasi yargılamalar başlamış ve askeri müdahalenin yönü ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2018: 261). Nitekim siyasal yargılamalar 1972 yılına kadar devam etmiş ve birçok kişiye 5-15 yıl hapis cezası verilmiştir; ancak Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan için idam kararı çıkmıştır.

⁷ Detaylı bilgi için bkz. Gökhan Atılgan, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, İstanbul, Yordam Kitap, 2019, s.543-645.

⁸ Farklı dönemlerde çeşitli biçimlerde yaşanabilecek olan Gramsci'nin hegemonya krizinin başlangıç ögeleri şöyledir: 1) sınıfsal mücadelede ikna yoluyla üstünlük kurma çabası yerini baskı biçimlerine bırakır. 2) kriz, tarihin tüm yapı biçimlerini kuşatması. 3) temelleri derinde oluşan bir krizin meydana gelmesi. 4) egemen sınıfın baskıyla olağandış yöntemler kullanması sonucunda siyasal ortamın kırılma laşmasıdır. Gramsci, oluşan bu krizleri aşmanın iki yolu olduğu ifade etmiştir. Bunlardan ilki, egemen sınıf temsilcilerinin tek bir siyasal programda birleştirilmesidir. Bunun için ya eski siyasal partiler ve özneler, tek bir siyasal parti içinde birleştirilir ya da koalisyon oluşturulur. İkincisi ise birinci durum gerçekteşmemesi durumunda hegemonya krizinin en etkili olduğu siyasal alana, siyasal ve toplumsal güçlerin üstündeymiş gibi görünen bir liderle ve baskıcı yöntemlerle müdahale edilerek krizin açılmaya çalışılmasıdır (Atılgan, 2019: 643).

İdam kararı Türkiye’yi derinden sarsmıştır. Bunun üzerine idamı engellemek için THKP-C kurucularından Mahir Çayan önderliğindeki Dev-Genç ve THKO grubu, Ünye’de NATO üssünde çalışan iki İngiliz ve bir Kanadalıyı Kızıldere’de rehin almıştır. Kızıldere’deki köylülerin ihbarı üzerine buldukları evin etrafı sarılmış ve rehinler teslim edilmeyince çatışma çıkmıştır. Güvenlik güçleriyle yaşanan bu çatışmada Mahir Çayan başta olmak üzere on üç kişi 30 Mart 1972 tarihinde ölmüştür.⁹ Nitekim alınan karar da uygulanmış, 6 Mayıs 1972 tarihinde Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan idam edilmiştir.

Netice olarak 1960-1971 dönemi Türkiye siyasi tarihi hızlı, çok yönlü ve ulusal-uluslararası ilişkilerde iniş çıkışların olduğu, devletin ve toplumun daha önce bilmediği mücadele biçimleriyle tanıştığı bir dönem olmuştur. Devlet ve toplum ilişkilerini düzenleyen yeni bir anayasa, Cumhuriyet tarihinde ilk referandum, 11 yılda dokuz farklı hükümet, yeni oluşan siyasi partiler, darbeler, cuntalar, sokağa yansıyan hak arayışları, emperyalizm karşıtlığı, sosyalizmin ezilen işçi sınıfına yankısı, İslamın siyasallaşması gibi yaşanan birçok siyasal ve toplumsal olay bulunmaktadır (Atılğan, 2019: 543).

1970’li yılların ikinci önemli olayı ise 1974 yılında yaşanan “Kıbrıs Barış Harekâtı”dır. Kıbrıs konusu 1967 yılında uluslararası görüşmelerle başlamış; ancak bir sonuç alınamamıştı. 1973 yılına gelince Yunanistan’da askeri rejimin çözülmeye başlamasıyla Kıbrıs ve Türkiye arasında yeni bir dönem başlamıştır. 1974 yılında CHP ve MSP koalisyonun Ege denizinde petrol arama faaliyetlerini başlatması Ege sorununu yaratmış ve Yunanistan ile ilişkiler gerginleşmiştir. Bu ilişki sürecinde Yunanistan adanın tamamını ele geçirmek istediği için 1974 yılının yaz mevsiminde EOKA ile bir darbe gerçekleştirmiştir. Darbeyle Yunanistan, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti’ni ilan etmesi ve eski EOKA üyesi Nikos Samson’ın devlet başkanı olduğunu duyurması Kıbrıs Türklerini ve Türkiye’yi rahatsız etmiştir.

---

⁹ Bu yaşananlar Türkiye siyasi tarihinde *Kızıldere Olayı* olarak anılmaktadır.

Türkiye, 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşen bu darbeyi, Kıbrıs'ta anayasal düzenin yıkılması, meşru olmayan bir yönetimin kurulması ve anlaşmaya uyulmaması olarak görmüştür. Bunun üzerine müdahale hakkı bulunan Türkiye, Zürih ve Londra Anlaşmalarına istinaden var olan hakkını kullanmak istemiş; ancak İngiltere ve Yunanistan kabul etmeyince 20 Temmuz 1974 tarihinde adanın kuzeyine Barış Harekâtı düzenlemiştir. Harekât sırasında 22 Temmuz'da BM'nin çağrısıyla ateşkes ilan edilerek İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Cenevre'de bir araya getirilmiştir. Bu konferans sonunda Cenevre Protokolü imzalanmış ve Türkiye, yaptığı harekâtı hukuki ve meşru olduğuyula birlikte adadaki iki toplumun varlığını ve Kıbrıs Türk toplumunun özerkliğini kabul ettirmiş oldu. Ardından ikinci Cenevre Konferansı düzenlenmiş ve Rauf Denktaş Kıbrıs Türkleri adına katılmıştır; ancak anayasal düzenin konuşulması adına düzenlenen konferans, netice alınmadan 14 Ağustos'ta dağılmıştır. Bunun üzerine Türkiye, aynı güç içinde ikinci harekâtı başlatarak 14-16 Ağustos'ta Magosa Lefke hattına ulaşmış ve adanın %38'ini ele geçirmiştir. Ardından Türkiye, ateşkes ilan ederek harekâtı durdurmuştur. Nitekim 1974 Harekâtı sonucunda ada ikiye bölünmüş ve Türkiye açısından sorun çözülmüştü; lakin uluslararası alanda ilk harekât Türkiye adına meşru bir hareket olarak kabul edilse de ikinci harekât işgal olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Kıbrıs konusu hukuki olarak tam çözüme kavuşamadığı için günümüzde de gündem oluşturmaktadır (Atılğan, 2019: 742-743). Bilhassa bu harekâttan sonra Kıbrıs fatihi olarak anılan Bülent Ecevit'in milliyetçilik üzerine yaptığı konuşmasında “Biz milliyetçiliği sokak duvarlarına değil, Kıbrıs'ın topraklarına, Ege'nin deniz yataklarına yazmışız” sözleriyle Kıbrıs Harekâtı toplumun belleğinde yer almakta ve hatırlanmaya devam etmektedir.

1970'li yıllarda yaşanan diğer bir önemli olaylar ise Alevi vatandaşlara düzenlenen saldırılardır. Bu dönemde ülkücü hareketin önderliğinde Alevilere karşı saldırılar ve katliamlar yapılmıştır. Erzincan, Sivas, Kahramanmaraş, Çorum, Malatya gibi şehirlerde Alevi vatandaşlara düzenlenen saldırılar sonucunda onlarca kişi hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi yaralanmış ve binlerce kişi evini terk etmek zorunda kalmıştır.

Alevi vatandaşlara saldırılmasının nedeni ise ekonomik kazançla birlikte toplumsal statü elde edemeyen ve hatta gerileyen geleneksel sınıfların içine girdikleri bu buhranın sorumlusu olarak günah keçisi aramalarından kaynaklanmaktadır; çünkü

geleneksel sınıflar, Alevileri göçmen, yabancı, yaban, aşağı görüyorlardı. Bununla birlikte Alevilerin sermaye biriktirici faaliyetlerden kaçınarak bürokrat, memur, işçi gibi düzenli bir statü kazandıran işlerde bulunması Alevilere karşı öfkeye neden olmuştur. Alevilerin bir bölümünün üretim ve ticarete rakip olması da öfkeyi arttırmıştır. Bu nedenle milliyetçi ve muhafazakâr değerlere karşıt olarak gösterilip komünist, solcu, kâfir gibi ithamlarla düşman tayin edilmiştir. Böylece ilk saldırı 23-24 Şubat 1975 tarihinde Erzincan'da yaşanmıştır. Bir taksi durağında ülkücü ve solcu gençler arasında yaşanan tartışma büyümüş ve Alevilere ait olan yüze yakın iş yeri tahrip edilmiştir. 13 yaşındaki bir öğrenci hayatını kaybetmiş ve onlarca vatandaş yaralanmıştır.

Alevilere yönelik ikinci saldırı ise 10 Nisan 1978 tarihinde Malatya'da gerçekleşmiştir. Kamu yöneticilerine ve siyasi kimliği bulunan kişilere bombalı paket gönderimiyle düzenlenen suikastların arttığı dönemde Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu'nun Ankara'dan gönderilen bombalı paket nedeniyle hayatını kaybetmesi cenaze töreninde sağ ve sol ideolojiye sahip kişileri harekete geçirmiştir. Cenaze töreninin ardından Alevilerin iş yerleri ve evleri başta olmak üzere birçok yer yağmalanarak şehir savaş alanına dönmüştür. Saldırılarda altmış kişi yaralanmış, bin iş yeri ve ev tahrip edilmiştir. Üçüncü saldırı da 3 Eylül 1978 tarihinde Sivas'ta yaşanmıştır. Alevilerin çoğunlukta olduğu Alibaba mahallesinde bir çocuk ile yaşlı bir adamın ülkücüler tarafından dövülmesiyle birlikte "Aleviler camilere saldırıyor" söylentisinin yayılması çatışma yaratmıştır. Alevilere ait olan iş yerleri ve evlere benzin dökülerek yakılmış, silahlarla taranmış ve bombalar atılmıştır. Bu olay sonucunda dokuz kişi hayatını kaybetmiş, doksan iki kişi yaralanmış ve binin üstünde iş yeri ile ev zarar görmüştür.

Alevilere yönelik dördüncü ve toplumsal olarak en büyük etki bırakan olay, 19-26 Aralık 1978 tarihinde Kahramanmaraş'ta yaşanmıştır. Her ne kadar başlangıç tarihi bu olsa da katliamın hazırlıkları bir hafta öncesinde yapılmıştır. Devlet görevlisi, PTT görevlisi ve Milli Piyango satıcıları olduğunu söyleyen sözde kişiler, Alevilere ait olan konutları yeniden numaralandırarak kırmızı boyayla işaretlemiştir. Katliamın gerçekleşmesi için gereken kıvılcım ise 19 Aralık 20.00'de Çiçek Sineması'nda oynanan *Güneş Ne Zaman Doğacak* filmiyle başlamıştır. Bu film anti-sosyalist,

milliyetçi ve dinsel değerleri kışkırtabilecek teknik ve içerik bakımından zayıf; ama nitelik bakımından kışkırtıcı özellik taşıyan propaganda amaçlı bir filmidir. Bu nedenle filmi izleyen 20.00 seansındaki sekiz yüz elli kişi arasında bulunan MHP'li Ökkeş Kenger, film arasında bir bomba patlatarak büyük bir paniğe neden olsa da ölen kişi olmamıştır; ancak kıvılcımın ilk adımını atmıştır. Patlamanın sonrasında sinema salonundan çıkan iki yüz kişi milliyetçi sloganlarla yürüyüşe geçerek ana muhalefetin il binasına saldırmış ve PTT ile polis araçlarının camlarını kırmıştır. Bir sonraki gün de saldırılar devam etmiş Aleviler tarafından işletilen ve Alevilerin sıkça uğrak mekânı olan Akın Kırathanesi bombalanmıştır. 21 Aralık'ta ise iki öğretmen sokak ortasında vurulmuş ve cenaze töreninde çatışma çıkmıştır. Saldırıya geçen sağ görüşlü gruplar Alevilerin yüze yakın işyerini yakmış ve yağmalamıştır. Nitekim olaylar 19-25 Aralık arasında sürmüş, 26 Aralık 1978 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun başta Kahramanmaraş olmak üzere on üç ilde sıkıyönetim ilan etmesiyle son bulmuştur. Maraş Olayı, resmi rakamlara göre yüz on bir; gayri resmi rakamlara göre de iki yüz elli kişinin ölmesiyle; beş yüz elli iki ev, iki yüz seksen dokuz işyerinin yakılıp yağmalanmasıyla ve %80 Alevinin Kahramanmaraş'ı terk etmesiyle hafızlara kazınmıştır (Atılgan, 2019: 732-738). Görülmektedir ki 1960'lı yıllarda başlayan kutuplaşma sağ ve sol görüşlerle biçimlenmiş, 1970'li yıllarda da devam ederek dini bir mahiyetle birlikte Alevi-Sünni çatışmasına da dönüşmüştür. Her bir dönem, geçmiş dönemden izler taşıyarak devam etmiş ve olaylar bir sonraki dönemlerde de benzer şekilde görülmüştür.

Sonuç olarak, 1960 yılların ikinci yarısından itibaren 1980 yılının başına kadar siyasal ve toplumsal olaylarla siyasal yapıdaki değişiklikler fazla olmuş ve bu dönemlerde oluşan siyasal ideolojiler bugün de devam eden temel görüşleri oluşturmuştur.

T.C. CUMHURBAŞKANLARI (1960-1980)		
<i>İsim</i>	<i>Seçildiği Tarih</i>	<i>Ayrıldığı Tarih</i>
Cemal Gürsel	26 Ekim 1961	28 Mart 1966
Cevdet Sunay	28 Mart 1966	28 Mart 1973
Fahri Korutürk	06 Nisan 1973	06 Nisan 1980

Tablo 3: 1960-1980 Dönemi Cumhurbaşkanları (Toy ve Elmacı, 2015: 423).

1961, 1965, 1969, 1973, 1977 yıllarında yapılan genel seçim sonuçlarına göre tek parti yönetiminden ziyade koalisyon hükümetlerinin daha çok kurulduğu ve sıkça yönetim değişikliği yapıldığı görülmektedir.

BAŞBAKANLAR VE HÜKÜMETLER (1960-1980)		
<i>Başbakan</i>	<i>Hükümet/Koalisyon</i>	<i>Görev Tarihleri</i>
Cemal Gürsel (1)	Milli Birlik Komitesi	30 Mayıs 1960- 05 Ocak 1961
Cemal Gürsel (2)	-	05 Ocak 1961- 20 Kasım 1961
İsmet İnönü (8)	CHP, AP	20 Kasım 1961- 25 Haziran 1962
İsmet İnönü (9)	CHP, YTP, CKMP, Bağımsızlar	25 Haziran 1962- 25 Aralık 1963
İsmet İnönü (10)	CHP, Bağımsızlar	25 Aralık 1963- 20 Şubat 1965
Suat Hayri Ürgüplü	AP, YTP, CKMP, MP	20 Şubat 1965- 27 Ekim 1965
Süleyman Demirel (1)	AP	27 Ekim 1965- 03 Kasım 1969
Süleyman Demirel (2)	AP	03 Kasım 1969- 06 Mart 1970
Süleyman Demirel (3)	AP	06 Mart 1970- 26 Mart 1971
Nihat Erim (1)	-	26 Mart 1971- 11 Aralık 1971
Nihat Erim (2)	-	11 Aralık 1971- 22 Mayıs 1972
Ferit Melen	AP, CHP, MGP	22 Mayıs 1972- 15 Nisan 1973
Naim Talu	AP, CGP	15 Nisan 1973- 26 Ocak 1974
Bülent Ecevit (1)	CHP, MSP	26 Ocak 1974- 17 Kasım 1974

Sadi Irmak	Azınlık Hükümeti	17 Kasım 1974- 31 Mart 1975
Süleyman Demirel (4)	AP, MSP, MHP, CGP	31 Mart 1975- 21 Haziran 1977
Bülent Ecevit (2)	CHP Azınlık Hükümeti	21 Haziran - 21 Temmuz 1977
Süleyman Demirel (5)	AP, MSP, MHP	21 Temmuz 1977- 05 Ocak 1978
Bülent Ecevit (3)	CHP, Bağımsızlar	05 Ocak 1978- 12 Kasım 1979
Süleyman Demirel (6)	AP Azınlık Hükümeti	12 Kasım 1979- 12 Eylül 1980

Tablo 4: 1960-1980 Dönemi Başbakanları ve Hükümetleri (Toy ve Elmacı, 2015: 423-424).

1950-1960 yılları arasındaki siyasi olayların etkisinin sonuçlarından biri olarak 1960-1980 yıllarında hazırlanan ve kabul edilen seçim kanununun, millet iradesinin meclise yansımaları açısından önem taşıdığı görülmektedir. 1973 ve 1977 yılının genel seçimlerinde uygulanan seçim sistemi nedeniyle neredeyse seçime katılan tüm partiler meclise girmiştir; lakin her iki seçimde de hiçbir parti tek başına iktidar olamamıştır. Bu nedenle koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Nitekim 1950-1960 yıllara kıyasla temsilde adalet sağlanmış; fakat yönetimde istikrar sağlanamamıştır (Erkmen, 2018: 1245).

Türkiye’de 1965-1980 Yılları Arasında Yaşanan Siyasal ve Toplumsal Olayların Özeti	
<i>Yıl</i>	<i>Olaylar</i>
1965	Kozlu Grevi
1966	Çorum Belediyesi Başkanını protesto eden temizlik işçilerinin ölüm yürüyüşü
	Türk-İş ve öğrenci gruplarının “Amerika’yı Telin” mitingi
1967	Kıbrıs gerilimi ve Rauf Denktaş’ın tutuklanması üzerine protesto mitingleri
	Üniversite öğrenci eylemleri ve 6.Filo protesto olayları

1968	Anayasa, Uyanış ve Şahlanmış mitingleri
	Milli Mücadele Mücahit Kahraman Milis Kuvvetleri Derneği'ne mensup gazilerin sağ ve sol olaylarını protesto mitingi
1969	ABD Büyükelçisi Robert Kommer'in arabasının ODTÜ'de yakılması
	Singer Fabrikası ve Alpagut işçilerinin protesto eylemi
	İstanbul ve Ankara Üniversitesi öğrencilerinin işgal eylemleri, üniversitelerin geçici olarak kapatılması
	İstanbul Milli Türk Talebe Birliği binasında bombalı saldırı
	ODTÜ'deki öğrencilerin sağ ve sol çatışması
	Türkiye Öğretmenler Sendikası ve İlk-Sen'in 4 günlük öğretmen boykot eylemi
	Yıldız Mühendislik ve Mimari Akademisi'nde öğrenci çatışmaları ve akademinin kapatılması
1970	Gamak Elektrik Motorları Fabrikasındaki işçilerin polisle çatışması
	Demirel'in anarşi olarak gördüğü olaylar karşısında halkı sağduyuya ve göreve davet etti.
	Demirel'in istifa etti ve sonrasında tekrar kabine kurdu.
	İstanbul Üniversitesi süresiz kapatıldı.
	Öğrencilerin Ankara Tıp Fakültesi'ni basması üzerine bazı fakülteler kapatıldı.
	Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrenci yurduna polis tarafından arandı ve bazı öğrenciler gözaltına alındı.
	Ankara Çevik Kuvvet, Personel Kanunu Tasarısı'ndaki tazminatların yok edilmesi hükmüne istinaden protesto etti ve göreve çıkmadı.
	Ankara'da Anayasa Mitingi yapıldı.
	Personel Kanunu Tasarısı ile halk sağlığı reformu gerçekleşmediği için doktorlar yürüyüş düzenledi.
	Personel Kanununu Tasarısını protesto için Türk Persen Ankara'da büyük bir protesto gösterisi düzenledi.
	15-16 Haziran işçi eylemleri. İstanbul'da işçilerin protesto yürüyüşü kanlı noktalandı.
İstanbul Teknik Üniversitesi'nde sağ ve sol görüşlü öğrenci çatışmaları arttı.	
İşçi eylemleri üzerine İstanbul ve Kocaeli'de sıkıyönetim ilan edildi ve 2 ay uzatıldı.	

	Türk lirası devalüe edildi.
	İstanbul Çapa ile Ankara Yüksek Öğretmen Okulu işgal edildi.
	Ankara'da yabancı beş şirket bürosuna bomba atıldı.
	Hacettepe Üniversitesi'nde silahlı çatışma çıktı.
	İstanbul Üniversitesi'nde sekiz fakülte kapatıldı.
	İstanbul'da kapıcılar yürüyüş yaptı.
1971	İTÜ ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri polisle çatıştı.
	ODTÜ süresiz kapatıldı.
	İstanbul'da özel eğitimin devletleştirilmesi için yürüyüş yapıldı.
	ODTÜ'lü öğrenciler Hacettepe olaylarını protesto için Ankara-Eskişehir yolunu trafiğe kapattı.
	THKO, Ankara'da dört Amerikan askerini kaçırdı. Dört gün sonra serbest bıraktı.
	Akbank'ın İstanbul'daki iki şubesi silahlı kişilerce soyuldu.
	12 Mart Muhtırası ilan edildi.
	Nihat Erim kabine kurmak için görevlendirildi.
	Dev-Genç militanları insan kaçırma eylemlerini arttırdı.
	11 büyükşehirde sıkıyönetim ilan edildi.
	Dev-Genç, Doğu Kültür ve Ülkü Ocakları kapatıldı.
	Sıkıyönetim mahkemelerinde davalar başladı.
Ziraat Bankası'na ait bir araç Dev-Genç tarafından soyuldu.	
Deniz Gezmiş ve arkadaşları yakalandı.	
1972	Kızıldere Olayı sonucunda Mahir Çayan ile arkadaşları öldü.
	Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan idam edildi.
	Sıkıyönetim 11 ilde uzatıldı.
	Sıkıyönetim mahkemelerindeki yargılamalar devam etti.
	Almanya'ya 500.000'nci işçi törenle gönderildi.
	Bülent Ecevit, CHP genel başkanı oldu.
	Milli Selamet Partisi kuruldu.
Süleyman Demirel yeniden AP'nin genel başkanı seçildi.	
1973	ASALA Ermeni terör örgütü ortaya çıktı ve Türkiye'ye yönelik saldırıları başladı.
	İstanbul'a Boğaziçi Köprüsü yapıldı.
	Sıkıyönetim 9 ilde uzatıldı.
	Süleyman Demirel'e hükümet kurma görevi verildi.

	Genel ve yerel seçimler yapıldı.
1974	Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlendi.
	Bakanlar Kurulu, 1971’de yasaklanan haşhaş ekimine izin verdi. Bu durum ABD’nin tepkisine yol açtı.
	Keban Barajı ve Haliç Köprüsü hizmete açıldı.
1975	ABD Türkiye’ye haşhaş ve Kıbrıs nedeniyle ambargo uyguladı.
	Türkiye’nin sert tepkisi sonucunda Senato ambargonun kısmen kaldırılması için tasarı hazırladı ve her iki taraf kabul etti.
	Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. Devlet başkanlığına Rauf Denktaş getirildi.
	Milliyetçi cephe dönemi başladı.
	Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği faşizmi ve pahalılığı protesto etmek için miting düzenledi.
	Ülkenin çoğu yerinde üniversite öğrencilerinin eylemleri yeniden arttı. ODTÜ 10 gün kapatıldı.
	Türkiye İşçi Partisi yeniden kuruldu.
	Türk-İş “Ekmeğe Saygı” mitingi düzenledi.
1976	KTÜ, İTÜ, Yıldız Mimarlık ve Mühendislik Akademisi gibi üniversite öğrencilerinin eylemleri artmaya devam etti.
	Komandolar adı verilen grup, üniversite öğrencileriyle çatışmalara girdi.
	Mobilya Yolsuzluğu davaları görüldü.
	Yunanistan ile “Hora” gerginliği yaşandı.
	DİSK, Milliyetçi Cephe iktidarını yasal yollarda düşürmek için genel yas ilan etti.
	İstanbul’da Profilo Fabrikası işçileri polisle çatıştı.
	TÖB-DER’in kapatılma kararı alındı ama Danıştay reddetti.
	İstanbul’da yüzlerce metreyi aşan benzin kuyrukları oluştu.
	Van’da 7.2 deprem oldu.
1977	Kanlı 1 Mayıs yaşandı.
	Kerkük- Yumurtalık petrol hattı faaliyete geçti.
	Öğrenci eylemleri şiddeti arttı.
	TÖB-DER, TÜMDER, TÜTED mitingler düzenleyerek Milliyetçi Cephe hükümetini protesto etti.
	Komandolar grubu öğrencilerle çatışmaya devam etti.

	İstanbul’da “Evlat Acısına Son” mitingi düzenlendi ve on binlerce kadın katıldı.
1978	Ekonomik değişimler yaşandı.
	TL %38 değer kaybetti.
	IMF ve Almanya ile kredi anlaşmaları yapıldı.
	Malatya’da başlayan ve Kahramanmaraş’a sıçrayan Alevi-Sünni çatışması arttı. Maraş Olayı yaşandı.
	Fatsa’da Terzi Fikri olayı yaşandı.
	Yağ, benzin, ilaç, sabun, kahve ve şeker karaborsaya düştü.
	IMF, Türkiye’ye acı reçetesini açıkladı.
1979	Abdi İpekçi öldürüldü.
	CHP genel merkezi bombalandı.
	Sağ ve sol çatışması arttı. Kahvehaneler tarandı. Ölümler hızlandı.
	1 Mayıs mitingi yasaklandı.
	IMF ile anlaşma imzalandı. Borçlar ertelendi.

Tablo 5: 1965-1980 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları (Toy ve Elmacı, 2015: 170-262).

Türkiye’nin 1980’li yıllarında iki ana olay yaşanmış ve etkisi uzun yıllar sürmüştür. Bu iki olaydan ilki 12 Eylül darbesi, ikincisi ise günümüzde de devam eden PKK eylemlerinin başlamasıdır.

1980’li yılların ilk önemli olayı 24 Ocak kararlarıdır. Süleyman Demirel başbakanlığındaki 12 Kasım 1979- 12 Eylül 1980 tarihlerinde görev yapan 3. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin en önemli işidir (Özdemir, 2018: 279). Üretimin azalması ve karaborsacılığın artması gibi yaşanan ekonomik sorunlar üzerine Süleyman Demirel tarafından başbakan müsteşarı olan Turgut Özal’a ekonomik istikrarı sağlayan bir program hazırlaması için görevlendirmiştir. Bunun üzerine harcamaların kısıtlanması, ücretlerin düşürülmesi gibi önerilerle zararı kapatmak ve verimliliği arttırmak amacıyla bir büyüme planı hazırlanmıştır.

24 Ocak kararlarının en önemli özelliği Türkiye’nin dışa açık bir piyasa ekonomisi geliştirmesi üzerine olmuştur. Nitekim 12 Eylül darbesinden sonra cunta yönetimi, ekonomik istikrar paketini hazırlayan Turgut Özal’ı başa getirerek

görevlendirmiş ve böylece ekonomik politikaya istinaden siyasi model 1982 Anayasası ile belirlenerek Türkiye adına geliştirilen istikrar paketi tamamlanmıştır (Özdemir, 2018: 279).

1980'li yılların yaşanan en önemli olayı ise 12 Eylül darbesidir. Türkiye'de yaşanmaya devam eden sağ ve sol siyasi ideoloji ile Alevi-Sünni dini ideoloji çatışması, buna bağlı olarak cinayetlerin ve suikastların artması, ekonomik sıkıntılar gibi sebepler gerekçe gösterilerek 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren önderliğinde cumhuriyet tarihinin üçüncü darbesini gerçekleştirmiştir. Bu darbe diğerlerine kıyasla daha sert ve kökten olmuştur. Hükümet ve meclis dağıtılmış, siyasi parti liderleri tutuklanmış ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu gelişmelere istinaden askerlerden Milli Güvenlik Konseyi (MGK) kurularak yürütme ve yasama işlevlerinin tepe noktası olmuştur. Bununla birlikte son sözü her daim MGK söylemiştir (Akşin, 2021: 275-276).

12 Eylül darbesinin sonucunda birçok karar alınmıştır. Bu kararlar arasında 1981 yılında Atatürk'ün kurmuş olduğu parti olan CHP de dâhil olmak üzere bütün partilerin feshedilip malvarlıklarının hazineye aktarılması bulunmaktadır. Bununla birlikte yürütmeyi güçlendiren 1982 Anayasası hazırlanmış ve günümüzde de geçerli olan bu anayasa 7 Kasım 1982 tarihinde anayasa referandumu olarak yapılan seçimle %91 kabul edilmiştir. Anayasayla birlikte kamu üniversiteleri için Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) kurulmuş ve üniversiteler bu kurumla yönetilmeye başlamıştır. Ayrıca dernekler kanununun çıkarılması, DİSK gibi sendikaların kapatılması diğer önemli sonuçları arasında yer almaktadır. Darbe bilhassa anarşi durumuyla birlikte kan akıtılmasına son noktayı koymuştur; ancak insan bakımından bedeli yüksek olmuştur. Bu bağlamda hem sağ hem sol ideolojiden 650.000 kişi gözaltına alınmış, 230.000 kişi yargılanmış, 517 kişi idam cezası almış, 49 kişi idam edilmiş, 171 kişi işkence edilirken ölmüş; ayrıca 30.000 kişi güvenilmez diye işten atılmış ve 30.000 kişi de yurtdışına kaçmıştır (Akşin, 2021: 278). Nitekim 12 Eylül askeri darbenin sonuçları oldukça ağır olmuş ve etkisi bugüne kadar gelmiştir. Yaşanan zararlar ve kayıplar nedeniyle başta aileler siyasetle ilgilenmekten korkar olmuş ve bu nedenle toplum apolitik olmaya yöneltmiştir.

1980’li yılların bir diğere önemli olayı terör örgütlerinin faaliyetleri ve yeni terör örgütlerinin ortaya çıkmasıdır. 1983 yılında başka milletlerden insanlarla birlikte Türklerin de öldüğü ASALA örgütünün son suikastı olan Orly olayında katillerinin yakalanmasıyla ASALA terör örgütünün faaliyeti sonlanmıştır. Çok geçmeden bir yıl sonra Türkiye’de silahlı saldırı kampanyası başlatan PKK ortaya çıkmıştır. Feodal aşiret yapılı bir ortamda Ankara’da Abdullah Öcalan’ın liderliğinde küçük bir örgüt olarak ortaya çıkmış ve yeni terör örgütü eylemleri PKK’dan kaynaklanmaya başlamıştır. 15 Ağustos 1984 tarihinde Eruh ve Şemdinli’de ordu ve polis binalarına saldırmış, cinayetler işlenmiş ve zaman ilerledikçe daha da büyük bir terör örgütü haline gelmiştir. Nitekim terör olaylarının sayısı 1984’te 160, 1991’de 1.494, 1993’te 5.717, 1994’te 6.357’ye yükselmiş ve 1999 yılına kadar 30.000 kişinin ölümüne neden olmuştur (Akşin, 2021: 281-282). PKK lideri Abdullah Öcalan, 15 Şubat 1999 tarihinde yakalanmasına ve İmralı adasına mahkûm edilmesine rağmen PKK eylemleri günümüze kadar gelerek bugün eşdeğeri olan PYD ile terör eylemlerine devam etmektedir.

1980’li yıllar 1982’deki anayasa ve cumhurbaşkanlığı referandumu, 1987’deki siyasal yasakların kaldırılması üzerine dörtlülerin (Demirel, Ecevit, Türkeş, Erbakan) dönüşü olan genel seçim ile SHP ve Kürt seçmenin birleşerek çoğu belediye yönetimini aldığı 1989 yerel seçimiyle de gündem olmuştur.

T.C. CUMHURBAŞKANLARI (1980-1990)		
<i>İsim</i>	<i>Seçildiği Tarih</i>	<i>Ayrıldığı Tarih</i>
Kenan Evren	09 Kasım 1982	09 Kasım 1989
Turgut Özal	31 Ekim 1989	17 Nisan 1993

Tablo 6: 1980-1990 Dönemi Cumhurbaşkanları (Toy ve Elmacı, 2015: 423).

BAŞBAKANLAR VE HÜKÜMETLER (1980-1990)		
<i>Başbakan</i>	<i>Hükümet/Koalisyon</i>	<i>Görev Tarihleri</i>
Bülent Ulusu	-	20 Eylül 1980- 13 Aralık 1983
Turgut Özal (1)	ANAP	13 Aralık 1983- 21 Aralık 1987

Turgut Özal (2)	ANAP	21 Aralık 1987- 09 Kasım 1989
Yıldırım Akbulut	ANAP	09 Kasım 1989- 23 Haziran 1991

Tablo 7: 1980-1990 Dönemi Başbakanları ve Hükümetleri (Toy ve Elmacı, 2015: 424).

Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasında Yaşanan Siyasal ve Toplumsal Olayların Özeti	
<i>Yıl</i>	<i>Olay</i>
1980	24 Ocak kararları alındı.
	Çorum katliamı yaşandı.
	12 Eylül askeri darbesi gerçekleşti.
	İzmir TARİŞ olayları üzerine çatışma çıktı ve DİSK genel grev ilan etti.
	TBMM’de Cumhurbaşkanı aday bulunamadığı için yapılamadı.
	Yıl içindeki 8.devalüasyon yapıldı.
	Fatsa’da Dev-Yol ve askerler arasında çatışma yaşandı ve komandolar şehri kuşattı.
	Nihat Erim suikast sonucu öldürüldü.
	Disk Genel Başkanı ve Maden-İş Sendika Başkanı Kemal Türkler öldürüldü.
	Kahramanmaraş olaylarında tutuklanan 22 kişi idama mahkûm edildi.
	Bülent Ulusu kabinesi açıklandı.
	Sağcı Mustafa Pehlivanoglu ile solcu Necdet Adalı idam edildi.
	Nüfus sayımı yapıldı. 44.736.957
	Cumhuriyet gazetesi kapatıldı.
17 yaşındaki Erdal Eren idam edildi.	
1981	Mehmet Ali Ağca, Papa’ya silahlı saldırı gerçekleştirdi.
	MHP’li 587 sanıktan 220 sanık için idam cezası istendi.
	THY’nin Haliç adlı yolcu uçağı Bulgaristan’a kaçırıldı.
	TİP Başkanı Behice Boran ve TÖB-DER Başkanı Gültekin Gazioğlu vatandaşlıktan çıkarıldı.
	Yılın ilk dört ayında 13.538 kişi işçi olarak yurtdışına gönderildi.
	Atatürk Barajı faaliyete geçti.

	Nazlı Ilıcak'ın siyasi partilerin kapatılmasını eleştiren yazısı nedeniyle Tercüman gazetesi kapatıldı.
	Bülent Ecevit, 4 ay hapis cezasına mahkûm oldu ve hapse girdi.
	Televizyon yayınları yılbaşı gecesi renkli olarak yapıldı.
1982	Kenan Evren, 7.Cumhurbaşkanı seçildi.
	Akşam ve Günaydın gazetelerinin yayını durduruldu.
	THKP-C davası başlandı ve 30 kişinin idamı istendi.
	KAWA, TEKEP-B, Dev-Sol davası başlatıldı.
	Abdi İpekçi'yi öldürdüğü için Mehmet Ali Ağca'nın idam kararı onaylandı.
	TRT renkli yayına başladı.
	Yılmaz Güney, vatandaşlıktan çıkarıldı.
	Esenboğa havaalanında Ermeni teröristler (ASALA) bomba patlattı.
	Banker Kastelli olayları yaşandı.
	Mehmet Ali Ağca, Sofya'da yakalandı.
1983	Turgut Özal tarafından Anavatan Partisi kuruldu ve genel seçimlerde iktidar oldu.
	İstanbul Kapalıçarşı'da bombalı saldırı düzenlendi.
	Oryl havaalanında bulunan THY bürosuna ASALA tarafından bomba atıldı.
	Muhafazakâr Parti ve Refah Partisi kuruldu.
	KKTC bağımsızlığını ilan etti.
	İslami Dava Örgütü tarafından Ankara'da bir arabaya yerleştirilen bomba patlaması gerçekleştirildi.
1984	IMF ile görüşmeler başladı.
	Güneydoğu'da 66 okul öğretmensizlikten dolayı kapatıldı.
	Çikita muz ithalinde sorunlara yol açtı.
	KDV uygulaması başlandı ve faturalı yaşama geçildi.
	13 ilde sıkıyönetim kaldırıldı. OHAL uygulaması getirildi.
	Yerel seçim yapıldı. ANAP, birinci parti olarak çıktı.
	Türkiye Tahran Büyükelçiliği'ne ASALA tarafından saldırı düzenlendi.
	Yurtdışından getirilen ithal mallar vitrinlerde yerini almaya başladı.
	İşadamı Vehbi Koç, tüm işlerini oğlu Rahmi Koç'a bıraktı.

	Türkiye, Avrupa Konseyi'ne kabul edildi.
	Sıkıyönetim 41 ilde devam etti.
	Sebze ithali serbest bırakıldı.
	Türkiye- ABD ilişkileri Ermeni Soykırımı nedeniyle gerginleşti.
	Tercüman gazetesi tekrar yayına başladı.
	Gökova Termik Santral yapımı ülkede sorunlar yarattı.
	Doğu'da Kısaç Harekâtı ile 50 köy boşaltıldı.
	Afşin-Elbistan Termik Santrali açıldı.
1985	Bulgaristan ile sorunlar başladı ve oradaki Türkler zorla sürgün edildi.
	Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün inşaatı başladı.
	Keban Barajı'nın satışa çıkan 40 milyar liralık hissesi bir günde tükendi.
	Hükümet zor durumda bulunan 360 şirkete mali destek verdi.
	Son 55 yılın en soğuk kış mevsimi yaşandı.
	Türk, Amerikan ve Alman bilim insanları 21 yıllık kazının sonucunda dünyada en eski köyün Diyarbakır'da olduğunu ortaya çıkardılar.
	ABD, Temsilciler Meclisi'nde Ermeni Soykırımını reddetti.
	KKTC'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Rauf Denktaş kazandı.
	Polis Yasa Tasarısı ve Yeni Trafik Yasası yürürlüğe girdi.
	ABD'nin Yıldız Savaşları projesine karşı Avrupa EUREKA projesini geliştirdi ve Türkiye'yi davet etti.
	Cumhuriyet tarihinin en büyük aşı kampanyası başlatıldı. 5 milyon çocuk aşılandı.
	Ruhi Su cenazesinde büyük olaylar çıktı.
	Güvenlik güçlerinin olmadığı yerde Koruculuk Sistemi faaliyete geçti.
	Nüfus sayımı yapıldı. 50.664.458
	İstanbul'da Sabah gazetesi binası kurşunlandı.
	SODEP ve HP birleşerek SHP oldu.
Demokratik Sol Parti (DSP) kuruldu.	
Emeklilik yaşı kadınlarda 55, erkeklerde 60 olarak kabul edildi.	
	PKK üyesi 48 militan teslim oldu.
	Soğuk hava dalgası tüm yurdu etkiledi. Erzurum -35 i gördü.
	12 Eylül darbesinden sonra ilk kez Balıkesir'de işçi yürüyüşü gerçekleşti.
	15 yıl sonra Türk-İş mitingi düzenlendi.

1986	Türk lirası devalüe edildi.
	Kürdistan Ulusal Cephesi (ERNK) elebaşı Mahsun Korkmaz öldürüldü.
	Irak ve Suriye, PKK'ya karşı olduklarını açıkladı.
	SSCB'de Kiev yakınlarında Çernobil Nükleer Santrali'nde kaza oldu ve Türkiye başta olmak üzere tüm Karadeniz ülkeleri etkiledi.
	Turgut Özal'ın kızı Zeynep Ekren'e Jaguar araba firmasının sahibi tarafından araba hediye edilmesi yolsuzluk iddialarını gündeme getirdi ve Sarıyer Cumhuriyet Başsavcılığı Ekren'e soruşturma açtı.
	TSK, Kuzey Irak'ta bulunan 22 PKK kampını imha etti ve 300 terörist öldürüldü.
	Doğu Karadeniz'de yetişen fındıkta radyasyon olduğu açıklandı. Hükümet fındığa el koydu.
	İstanbul Kuledibi'nde bulunan Neva Şalom Sinagogu'nu ayın sırasında silahlı ve bombalı saldırıya uğradı.
	TRT TV2 kanalı yayına başladı.
	KDV oranı %10'dan %12'ye çıkarıldı.
1987	Cumhurbaşkanı Kenan Evran, kadınların başörtüsüyle üniversiteye giremeyeceğini açıkladı.
	YÖK, türban yasağının devam etmesi yönünde karar aldı.
	Çayda radyasyon bulunduğu ortaya çıktı ve 56.000 ton çay imha edildi.
	Yeni Galata Köprüsü'nün temeli atıldı.
	TSK, Güneydoğu sınırında PKK militanlarına yönelik Bahar Harekâtına başladı.
	PKK, başta Güneydoğu olmak üzere saldırılarını arttırdı.
	7 partinin katılımıyla genel seçim yapıldı. ANAP, yine iktidar oldu.
	Türkiye- ABD arasında yine Ermeni Soykırımı gerginliği yaşandı.
	Ankara 3.Bölge İdare Mahkemesi türban yasağını durdurdu.
	ASALA olası bir Türk-Yunan savaşında Yunanistan'a destek vereceğini açıkça ilan etti.
PKK Ömerli ilçesine bağlı Pınarcık köyünde 16'sı çocuk, 6'sı kadın 30 kişiyi öldürdü. Aynı şekilde Siirt'in Eruh ilçesinde 19'ü çocuk ve kadın olmak üzere 25 kişiyi katletti.	
Siyasi yasaklar kalktı.	

	Yasaklar kalkınca Bülent Ecevit, DSP; Alparslan Türkeş, MÇP genel başkanı oldu.
	TİP ve TKP birleşerek Türkiye Birleşik Komünist Parti'yi (TBKP) kurdu.
	Türkiye'de montajı yapılan ilk savaş uçağı Savaşan Şahin F-16 yapılan törenle uçuruldu.
	Seçim nedeniyle ertelenen zamlar peşin sıra açıklandı.
1988	Turgut Özal'a suikast girişimi düzenlendi.
	Naim Süleymanoğlu halterde dünya rekoru kırdı.
	İstanbul'da İETT'nin yaptığı zamlar protesto edildi ve yüzlerce kişi polisle çatıştı.
	Türk-İş'in zamları protesto için düzenlediği Adana mitingine 40.000 işçi katıldı.
	ASALA terör örgütü lideri Agop Agopyan öldürüldü.
	20.000 liralık banknotlar tedavüle sürüldü.
	Medeni Kanun'da yapılan değişiklikle boşanma süreci kolaylaştı.
	Yerel seçimlerin erkene alınıp alınmaması konusunda referandum düzenlendi ve çıkan sonuca göre erken seçim iptal edildi.
	Öğrenci affı ve üniversitelerde giyim kuşamın serbest bırakılması TBMM'de kabul edildi.
1989	Turgut Özal, cumhurbaşkanı oldu.
	Anayasa Mahkemesi üniversitelerde uygulanan türban serbestliğini Anayasa'ya aykırı bularak iptal etti.
	Anayasa Mahkemesi'nin kararı nedeniyle büyük şehirlerde protesto eylemleri düzenlendi.
	İstanbul'da ESKA ve ENKA binalarında sırayla patlamalar meydana geldi. Dev-Sol olayları suçlu olarak üstlendi.
	Karayollarında çalışan 120.000 işçi çıplak ayakla yürüyüş yaparak protesto etti.
	PKK terör eylemlerine devam etti.
	Kapalı yerlerde sigara içme kanunu kabul edildi.
	Hükümet, üniversitelerde başörtüsü takılmasını serbest bıraktı.

Tablo 8: 1980-1990 yılları arasında Türkiye'de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları (Toy ve Elmacı, 2015: 263-318).

Türkiye'nin 1990'lı yılları hem iktidar muhalefet çatışmalarının çok olduğu hem siyasal ve toplumsal olayların hızla arttığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda toplumu derinden etkileyen ve dönemin gündemini oluşturan en genel olaylara değinmek yerinde olacaktır.

1990'lı yıllar temelinde siyasi görüş farklılığı olan çatışmalara istinaden birçok toplum olaya ve suikastlara şahit olmuştur. Bu olaylar özellikle 90'lı yılların ilk döneminde oldukça fazla görülmektedir. 1993 yılında Sivas Olayları, Uğur Mumcu'nun katledilmesi, PKK terör örgütünün eylemlerini arttırması ve Başbağlar katliamını gerçekleştirmesi; 1995 yılında Gazi Mahallesi Olaylarının yaşanması ilk dönemde görülen önemli olaylar arasında yer almaktadır.

Türk gazeteci, araştırmacı yazar olan Uğur Mumcu 24 Ocak 1993 tarihinde Ankara'da evinin önünde bulunan arabasına yerleştirilmiş bomba nedeniyle suikasta kurban gitmiştir. Bu cinayetin arkasında ne tür bir amaç olduğu uzun bir süre tartışılmıştır. Birçok kanı olmasına rağmen çoğunluğun ortak görüşü, Uğur Mumcu'nun yazarlık yaptığı Cumhuriyet gazetesinde devlet yapılanmasına yönelik olumsuz eleştirileri suikasta neden olmuştur.

Uğur Mumcu'nun öldürülmesi başta kentte yaşayan laik ve sol ideolojik görüşe sahip kesimler tarafından büyük tepkiye yol açmıştır. Bu nedenle Mumcu'nun cenaze töreni şeriatçılık karşıtı sloganların yükselmesiyle yapılmıştır. Bu durum 1990'lı yılların başından itibaren yaşanan saldırılar karşısında laikliğin toplumun geniş bir kitlesi tarafından en önemli hassasiyet unsuru olduğunu ve siyasal kimlik olarak benimsendiğini göstermektedir. Böylece laiklik sadece devletin resmi ideolojisi olmaktan çıkarak dinci ve muhafazakâr siyasal eğilim gösterenlere karşı bir ayırım çizgisi haline gelmiştir. Nitekim bu ortaya çıkan durumla CHP, laiklik ve çağdaşlık vurgusunu ön planda tutmuş, dinci şeriatçi kesimin yükselişine karşı özellikle kentlerde laikliğe duyarlı kesimi, kalıcı bir destekçi taban oluşturma gayesi üstlenmiştir (Saraçoğlu, 2019: 820).

Radikal dincilik ülke içerisinde hem siyasal hem de toplumsal güce sahip olmayı arttırmış ve eylemlerine devam etmiştir. Bunlardan biri de modern Türkiye tarihinin

en vahşi olaylarından biri olan Sivas Katliamı'dır (Saraçoğlu, 2019: 820). Sivas Olayları, 2 Temmuz 1993 tarihinde yaşanmıştır. Pir Sultan Abdal Etkinleri kapsamında şehre gelen şair, âşık, aydınların kaldıkları Madımak Otel'i'nin radikal İslamcılar tarafından ateşe verilmesiyle büyük bir kaos ortamı oluşmuş ve 33 sanatçı, aydın ile 2 otel görevlisi hem yanarak hem de dumandan boğularak hayatını kaybetmiştir. Muhlis Akarsu, Nesimi Çimen, Hasret Gültekin gibi 33 isim ölmüş, Aziz Nesin başta olmak üzere 51 kişi linç ortamından zor kurtulmuştur.¹⁰ Bununla birlikte hemen üç gün sonra PKK terör örgütünün eylemlerinden en büyükleri arasında yer alan Başbağlar Katliamı gerçekleşmiştir. 5 Temmuz 1993 tarihinde gerçekleşen bu katliamda PKK, Erzincan Başbağlar köyünde 33 kişiyi katlederek köyü ateşe vermiştir. Her iki olay da toplumu derinden etkilemiş ve uzun süre ülke gündemini oluşturmuştur.¹¹

Peşi sıra gelen siyasi ve toplumsal olaylar 1995 yılında Gazi Mahallesi isyanını da beraberinde getirmiştir. Türkiye'de radikal İslamcı eğilim artması ve bunların eyleme dönüşmesi Alevi vatandaşları tedirgin etmiştir. Bu döneme kadar Aleviler, 1960-1980 yılları arasında sol ve sosyalist ideolojik görüşlerin kitesinde yer alarak nadiren de olsa kendi kimlikleri temelinde bir örgütlenme içerisinde olmuştur. Bir taraftan da 1990'lı yılları boyunca Aleviler, İslamcı eylemler karşısında dayanışma ve örgütlenme birlikteliklerini geliştirerek savunma hattı oluşturmaya çalışmıştır. Böylece bu örgütlenme 12-15 Mart 1995 tarihinde yaşanan Gazi Mahallesi olayıyla görünür olmuştur.

12 Mart 1995 tarihinde Alevilerin yoğun olarak yaşadığı İstanbul Gazi Mahallesi'nde üç kahvehane ve bir işyeri taranmıştır. Kimliği belli olmayan ve hiçbir örgüt tarafından üstlenilmeyen saldırıda 1 kişi hayatını kaybetmiş, 25 kişi de yaralanmıştır. Saldırıları esnasında emniyet güçlerinin duyarsız davrandığı düşünülmüş ve Alevi vatandaşlar başka mahalleden gelenlerle birlikte topluca sokağa inmiştir. Böylece eylemler ayaklanmaya dönüşmüştür. Çevik kuvvet ve özel timle eylemcilere müdahale edilmesine rağmen ayaklanma devam etmiştir. Bunun üzerine 5 bin kişilik

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Cenk Saraçoğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, İstanbul, Yordam Kitap, 2019, s.821-822.

¹¹ Detaylı bilgi için bkz. Fatih Bayhan, İhtilallere Giden Yol: Eski Türkiye Siyasi Tarihi, İstanbul, Kayıt yayımları, 2016, s.184.

askeri güç gönderilmiş, olayların üçüncü gününde güvenlik güçlerinin eylemcilerin cenazelerini teslim etmesi, gözaltındakilerin serbest bırakılması ve sokağa çıkma yasağının kaldırılması taleplerinin kabul edilmesiyle sonlandırılmıştır. Olayların sonunda 15 kişi hayatını kaybetmiş, yüzden fazla kişi de yaralanmıştır. Gazi Mahallesi olayı, Türkiye siyasi tarihinde hiç yaşanmamış bir şekilde devletin her türden güvenlik güçleriyle Alevi vatandaşların karşı karşıya gelmesiyle yerini almıştır (Saraçoğlu, 2019: 823). Diğer yaşanan olaylar gibi Gazi Mahallesi olayları da toplumun belleğinde yer etmiş ve siyasetçiler de kimi zaman gündeme getirmeye devam etmiştir. Örneğin; 12 Mart 2008 tarihinde olayların araştırılması için TBMM'ye önerge verilmiştir.¹²

Türkiye, 1990'lı yıllarda ülke içinde yaşadığı olayların yanı sıra uluslararası ilişkilerde de çalkantılı bir süreç yaşamıştır. Bu yaşanan uluslararası olaylar arasında en önemli olaylar 1990-1991'deki Körfez Savaşı, 1995'teki Kardak Kriz, 1999'daki PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması olmuştur.

Körfez Savaşı, 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlamıştır. Kuveyt'in belirlenenden daha fazla petrol üreterek Irak'a zarar verdiğini düşünen Saddam Hüseyin bu nedenle işgal etmek istemiştir; ancak Soğuk Savaş sonrası güç dengelerinin yeniden hareketlenmesine neden olmuş ve olay uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Bu bağlamda Türkiye'nin de katıldığı Birleşmiş Milletler kararınca Irak'a ekonomik ve silah ambargosu uygulanmış, işgal kuvvetlerin geri çekilmesi istenmiştir. İşgal kuvvetlerini geri çekmeyen Saddam Hüseyin'e karşı BM Güvenlik Konseyi kararıyla ABD'nin yönlendirdiği Körfez Savaşı adı verilen askeri müdahale gerçekleşmiştir. Türkiye için ise önemi sınırdaki bulunan savaşın tehdit unsuru oluşturmasıdır; çünkü savaş sonunda Saddam Hüseyin'in güç kaybetmesiyle Kuzey Irak'ta bulunan ve Kürt milliyetçiliği yapan iki hareket Barzani'nin Kürdistan Demokrasi Partisi ile Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği bölgede yeniden faaliyete geçmiş ve güç kazanmıştır. Elbette bu durum Türkiye'nin güneydoğu sınırını bakımından Kuzey Irak'ta kurulması olası olan bağımsız Kürdistan devletine karşı tehlike yaratmıştır. Bununla birlikte ülke içi siyasette Kürt muhalefetiyle cebelleşmek

¹² Önerge için bkz. TBMM Tutanak Dergisi 78'inci Birleşim. (18 Mart 2008). Erişim tarihi: 29.04.2021 <https://web.archive.org/web/20181228130737/https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b078m.htm>

zorunda kalan iktidar sahiplerini 90'lı yıllar boyunca tedirgin etmiştir.¹³ Nitekim tarihi süreç içerisinde Kürt muhalefeti, çeşitli partiler kurarak hayali Kürdistan devletini için siyasal söylemlerini her daim dile getirmiştir.

25 Aralık 1995-30 Ocak 1996 tarihlerinde gerçekleşen Kardak krizi de Türkiye'nin dış siyasetinde gerginlik yaratan bir olay olmuştur. Türk kargo gemisinin Kardak kayalıklarında karaya oturması sonucunda kurtarmak amacıyla yaşanan askeri ve diplomasi ilişkilere dayanan bir krizdir. Bu olay Türk-Yunan ilişkileri yeniden gündeme gelmesine ve gerilmesine neden olmuş, hatta savaş boyutuna kadar gelinmiştir. Her iki ülkenin adaya askeri güçle müdahaleye başlaması ve araya ABD başkanı Bill Clinton'un girmesiyle ülkeler askerlerini geri çekerek kriz çözülmüştür.

14

90'lı yılların son döneminde Türkiye'yi ve dünyanın gündemini oluşturan büyük gelişme yaşanmıştır. Ecevit liderliğindeki DSP hükümeti, 16 Şubat 1999 tarihinde topluma açıklama yapmak için yüzlerce basın mensubunun önüne çıkmış ve PKK terör örgütünün elebaşı Abdullah Öcalan'ın yakalandığını ilan etmiştir.

80'li yılların ortasında kurulan ve faaliyetlerini başlatan PKK terör örgütü, 90'lı yıllarda eylemleri hızla arttırmış ve ülkede kaos ortamı yaratmıştı. Bunun üzerine örgütün liderini yakalamak adına Türkiye Cumhuriyeti devleti dünya ülkelerinde ilişkilerini geliştirmiş ve önemli stratejiler izlemiştir. İlk olarak Suriye'de saklanan Öcal için Türkiye, Suriye gözdağı vermiştir. Nitekim 12 Ekim'de Suriye yönetimi Öcalan'ı ülkeden ayrılması için zorlamış ve Öcalan, Kenya'ya gitmiştir. Kenya'da yakalandığı dört aylık sürede Rusya, İtalya ve Yunanistan'a sığınmaya çalışmasına rağmen bu ülkeler uluslararası politikalar nedeniyle Öcalan'ı kabul etmemiştir. Böylece Öcalan son durağı olan Kenya'da CIA ve MOSSAD'ın da desteğiyle MIT ajanları tarafından yakalanmış ve Türkiye'ye teslim edilmiştir.¹⁵ Yakalanmasının

¹³ Detaylı bilgi için bkz. Saraçoğlu, a.g.e, s. 858-860.

Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2021, s. 289.

Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s.348-350.

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Kardak Krizi. Erişim tarihi: 30.04.2021

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38394643>, <https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/20-yil-sonra-sat-komandolari-kardak-krizini-anlatti>, Es9br6lQUyNbbQQ-eAVmw.

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Saraçoğlu, a.g.e, s. 835-838.

ardından nasıl bir ceza hükmü uygulanacağı tartışmaları beraberinde getirmiştir. İdam edilmesi gündem olmasına ve Yargıtay tarafından onaylanmasına rağmen 2002’de TBMM’nin Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında kabul edilen idam cezasının kaldırılmasıyla birlikte Abdullah Öcalan, Bursa İmralı Adası’ndaki F tipi yüksek güvenli kapalı cezaevinde ağırlaştırılmış müebbet hükmüyle mahkûm olarak bulunmaktadır.

Türkiye’nin 90’lı yılları siyasi partilerin birbirleriyle mücadele içinde olduğu ve bu nedenle siyasal olayların da fazla olduğu görülmektedir. Susurluk skandalı ve 28 Şubat süreci dönemin devlet-iktidar-muhalefet ilişkisini gösteren en önemli iki olay olarak yer almaktadır.

Susurluk olayı, 3 Kasım 1996 tarihinde Balıkesir’in Susurluk ilçesinde yaşanan trafik kazasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde artan trafik kazanlarından farklı bir kaza olarak gündem oluşturmuştur; çünkü arabanın içerisinde DYP Şanlıurfa milletvekili ve Bucak aşiret lideri Sedat Edip Bucak, kanunen aranan namı ülkücü Abdullah Çatlı ve emniyet amiri Hüseyin Kocadağ bulunmuştur. Bilhassa otomobilin içerisinde çok sayıda susturucu ve silahların bulunması mafya-siyaset-polis arasındaki ilişkiyi gözler önüne sererek gündem oluşturmuştur. Nitekim kısa sürede toplumsal tepkiye dönüşmüş ve "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" adıyla her gece saat 21.00’de evlerin ışıklarının bir dakika süreyle açılıp kapanması gibi büyük kentlerde gösteriler gerçekleşmiştir. Bu ve benzeri eylemler RP ve DYP hükümetinin düştüğü 18 Haziran’a kadar sürmüştür. Olayın sonucunda kamyon ve otomobilin çarpışmasıyla Abdullah Çatlı ve Hüseyin Kocadağ olay yerinde hayatını kaybetmiştir. Mafya devlet ve siyaset ilişkilerinin bu boyuta gelmesi nedeniyle dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar istifa etmiştir.¹⁶

90’lı yılların son döneminde yaşanan bir diğer önemli olay ise ordunun restorasyon hamlesi olarak adlandırılan 28 Şubat sürecidir. Refahiyol hükümetinin laik karşıtı üzerine yaptığı siyasal söylemler ve eylem üzerine Milli Güvenlik Kurulu durumun daha da ileri boyuta gelmemesi adına adım atmıştır. Bilhassa 3 Şubat 1997

¹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Saraçoğlu, a.g.e, s. 830-831. Bayhan, a.g.e, s.216-219.

tarihinde Sincan'da RP'li belediye başkanın İsrail'i kınamaya yönelik konuşmasında anti laik üzerine vurgu yapması ve salonda Hamas, Hizbullah taraftarı sloganların yükselmesiyle birlikte bir sonraki gün Sincan'da darbe günlerini andıran görüntülerin oluşması 28 Şubat sürecini başlatan önemli bir neden olmuştur. Bunun üzerine 28 Şubat 1997 tarihinde Türkiye tarihinin en uzun MGK toplantısı (8.5 saat) yapılmış ve Erbakan, 18 maddeden oluşan irticayla mücadele planını imzalaması için zorlanmıştır.

MGK tarafından hazırlanan planda zorunlu olan ilköğretimin beş yıldan sekize çıkarılarak imam hatip liseleri ve ortaokulları sonlandırılması, tarikatların kontrol altına alınması, başörtüyle üniversitelere giriş yasağının olması, Kuran kursularının Diyanet İşleri Başkanlığı'nın denetimiyle yürütülmesi gibi İslamcı hareketleri esas alan maddeler yer almıştır. Nitekim Erbakan, imzalamak istemese de iktidar ortağı DYP ile gerçek bir askeri darbe yaşanma ihtimalini düşünerek 7 Mart'ta imzalamak zorunda kalmıştır. Her ne kadar kabul etmiş olsa da RP'ye dair aleyhte söylemler, propagandalar hem devlet hem kamuoyu tarafından devam etmiş ve önce RP hükümeti düşürülmüş, sonra da parti kapatılmıştır.¹⁷ Kısacası Türkiye'nin 1990'lı yılları ilk döneminden son dönemine kadar siyasi parti çekişmelerinin, koalisyonla yönetilmenin, siyasi ve toplumsal olaylarının hareketli ve acılı olduğu bir siyasal hayatı olmuştur.

T.C. CUMHURBAŞKANLARI (1990-2000)		
<i>İsim</i>	<i>Seçildiği Tarih</i>	<i>Ayrıldığı Tarih</i>
Turgut Özal	31 Ekim 1989	17 Nisan 1993
Süleyman Demirel	16 Mayıs 1993	16 Mayıs 2000

Tablo 9: 1990-2000 Dönemi Cumhurbaşkanları (Toy ve Elmacı, 2015: 423).

Türkiye'de 1991, 1995, 1999 ve 2002 yıllarında genel seçim yapılmış, 2002'ye kadar çoğunlukla koalisyon hükümetleri kurularak ülke yönetilmiştir.

BAŞBAKANLAR VE HÜKÜMETLER (1980-1990)		
<i>Başbakan</i>	<i>Hükümet/Koalisyon</i>	<i>Görev Tarihleri</i>

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Saraçoğlu, a.g.e, s. 831-834.

Bayhan, a.g.e, s.349-546.

Sina Akşin, Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-2003, İzmir, Cem Yayınevi, 2020, s.173-175.

(1)	Mesut Yılmaz	ANAP	23 Haziran- 20 Kasım 1991
	Süleyman Demirel (7)	DYP, SHP	20 Kasım 1991- 25 Haziran 1993
	Tansu Çiller (1)	DYP, SHP	25 Haziran 1993- 05 Ekim 1995
	Tansu Çiller (2)	Azınlık hükümeti	05- 30 Ekim 1995
	Tansu Çiller (3)	DYP, CHP	30 Ekim 1995- 06 Mart 1996
(2)	Mesut Yılmaz	ANAP, DYP azınlık hükümeti	06 Mart- 28 Haziran 1996
	Necmettin Erbakan	RP, DYP	28 Haziran 1996- 30 Haziran 1997
(3)	Mesut Yılmaz	ANAP, DSP, DTP azınlık hükümeti	30 Haziran 1997- 11 Ocak 1999
(4)	Bülent Ecevit	DSP azınlık hükümeti	11 Ocak- 28 Mayıs 1999

Tablo 10: 1990-2000 Dönemi Başbakanları ve Hükümetleri (Toy ve Elmacı, 2015: 424).

Türkiye’de 1990-2000 Yılları Arasında Yaşanan Siyasal ve Toplumsal Olayların Özeti	
<i>Yıl</i>	<i>Olay</i>
1990	İrticai faaliyetlere katıldığı için Türk Hava Kuvvetleri’nden 161 asker ordudan atıldı.
	Milletvekillerinin emeklilik haklarını düzenleyen “Kıyak Emeklilik Yasası” TBMM’de kabul edildi.
	Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muammer Aksoy, suikast sonucu öldürüldü.
	Mesut Yılmaz, Dışişleri Bakanı görevinden istifa etti.
	PKK terör eylemlerine hızla devam etti.
	1 Mayıs gösterileri nedeniyle Taksim’de göstericiler ve polis arasında çatışma çıktı.
	PKK baskıları nedeniyle Diyarbakır Lice’de 186 esnaf işyerini açmadı ve Lice Lisesi’nde dersler durdu.

	İstanbul'da belediye işçilerinin grevi nedeniyle şehirde çöp yığınları oluştu ve salgın hastalık tehlikesi yaşandı. Hükümet durum karşısında grevi durdurdu.
	SHP meclis üyesi, eski senatör ve milletvekili Doç. Dr. Bahriye Üçok suikast sonucu öldürüldü.
	Dışişleri Bakanı Ali Bozer istifa etti.
	Milli Savunma Bakanı Safa Giray istifa etti.
	Nüfus sayımı yapıldı. 56.473.035
	İstanbul'da barajlardaki su miktarı tehlikeye yarattı. Yağmur bombası atılarak su seviyesi yükseltildi.
	Kadıköy Devlet Malzeme Ofisi'ni basıldı ve 20'ye yakın araç bombalandı.
1991	Zonguldak'ta Genel-Maden İş Sendikası maden ocakları için greve ve yürüyüşe başladı.
	Körfez Savaşı başladı.
	İncirlik Hava Üssü'nden kalkan ABD uçakları Irak'taki hedefleri bombaladı.
	Türkiye, olası Irak saldırısına karşı belli noktalara Patriot savunma füzesi yerleştirdi.
	Kürtçe konuşmayı ve şarkı söylemeyi yasaklayan kanun kaldırıldı.
	Irak'tan kaçan peşmergeler Türkiye'ye sığınmaya başladı.
	"Terörle Mücadele Yasası" kabul edildi.
	PKK terör eylemlerini devam etti. Sivillerle birlikte çok sayıda asker şehit oldu.
	Başbakan Yıldırım Akbulut istifa etti.
	İstanbul metrosunun inşaatı başladı.
	Erken genel seçim yapıldı. 450 milletvekili arasından DYP ve ANAP en çok vekil çıkaran parti oldu.
1992	Erzincan'da 6.3 şiddetinde deprem oldu. 498 kişi öldü. 100 bine yakın kişi evsiz kaldı.
	İstanbul Fenerbahçe Orduevi'ne bombalı saldırı düzenlendi.
	Yolsuzluk iddiasıyla devlet bakanı Güler İleri istifa etti.
	Zonguldak İncirharmanı Maden Ocağı'nda patlama meydana geldi. 1500'den fazla işçi hayatını kaybetti.
	Nevruz kutlamaları Türkiye'yi kana buladı. 38 kişi öldü.

	PKK terör eylemleri devam etti çok sayıda polis ve asker şehit oldu.
	Demirel, Türk Cumhuriyetleri'ne geziler düzenledi. TRT İnt Avrasya yayınları başladı.
	341 yerde mahalli seçim yapıldı. DYP, 155 belediye başkanlığı kazandı.
	Haliç'te yeni Galata Köprüsü törenle açıldı.
	Maddi durumu olmayanlar için sağlık hizmetinden yararlanmaları adına "Yeşil Kart" yasası TBMM'de kabul edildi.
	CHP tekrar açıldı. Deniz Baykal genel başkan oldu.
	Somali'de ve Bosna- Hersek'te "Umut Operasyonu" adı altında görev yapacak asker gönderme onayı TBMM tarafından verildi ve Somali için Türk Birliği hareket etti.
1993	9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel oldu.
	Uğur Mumcu suikast sonucu öldü.
	Tansu Çiller, Türkiye'nin ilk kadın başbakanı unvanını kazandı.
	MÇP, MHP adına geri döndü.
	500.000 liralık banknotlar tedavüle çıktı.
	Özel radyolar yeniden yayına başladı.
	PKK terör eylemleri artarak devam etti.
	Kürt milliyetçiliği yapan HEP'in (Halkın Emek Partisi) kapatılmasına karar verildi.
	Devlet bakanı ve başbakan yardımcısı olan Erdal İnönü, kabineden istifa etti.
Sivas Olayları yaşandı.	
1994	PKK terör eylemleri sürdü.
	Döviz serbest piyasada artışına devam etti. Dolar 17.100 lira oldu.
	Türk lirası %13.6 oranında devalüe edildi. 1980'den beri ilk kez TL devalüe edilmiş oldu.
	Abdullah Öcalan'ın Suriye'de yaşadığı ortaya çıktı.
	50 Türk savaş uçağı PKK'nın Irak'ta bulunan Zeli kampına harekâta başladı. Kamp yerle bir edildi ve %100 başarı sağlandı.
	Zam yağmuru olanca hızıyla devam etti.
	Merkez Bankası başkanı Bülent Gültekin, Çiller yüzünden istifa etti.
	Merkez Bankası tarafından alınan önlemler dövizdeki yükselişi durdu.
6 DEP'li milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırıldı.	

	Faizleri %26.5'e çıkararak Merkez Bankası dövizdeki yükselişini önleyemedi.
	Koç grubu ekonomik durgunluk ve düşük talep nedeniyle şirketlerinde üretimi durdurdu.
	Dünya Bankası, Türkiye'ye vereceği 100 milyon dolarlık krediyi askıya aldığı açıkladı.
	Seçim yapıldı. DYP ve RP seçimlerden güçlenerek çıktı. ANAP ve SHP gücünü kaybetti.
	Dolar bir günde %18 oranında arttı.
	Tansu Çiller, ekonomik sıkıntılar nedeniyle 5 Nisan kararlarını açıkladı. Türkiye, tarihinin en büyük kemer sıkma politikasına hazırlandı.
	5 Nisan kararları başarı getiremedi. Sabancı ve Koç, Demirel'den olağanüstü hal ilan ederek ekonomiye el koymasını istedi. TOBB başkanı ise bu duruma karşı çıktı.
	IMF ile 1.2 milyar dolarlık yeni bir stand-by anlaşması yapıldı.
	Ülkede ciddi ekonomik kriz yaşandı. Çok sayıda işveren işçi çıkardı.
	Türkiye'nin ilk uydusu Türksat 1B uzayda yörüngesine oturdu.
	SHP ve CHP birleşme kararı aldı.
1995	Gazi Mahallesi olayları yaşandı.
	Avrupa Birliği'ne girmenin ilk adımı atıldı ve Gümrük Birliği antlaşması imzalandı.
	TSK, 35.000 askerle Kuzey Irak'a girdi.
	PKK terör eylemleri hızla arttı.
	Sümerbank özelleştirildi.
	CHP- DYP koalisyonu bozuldu.
	Genel seçimler yapıldı. RP birinci, ANAP ikinci, DYP üçüncü parti oldu.
1996	Yunanistan ile Kardak krizi yaşandı.
	Sabancı suikastı gerçekleşti.
	Avrasya feribotu kaçırıldı. 33 Türk, 177 yolcu ve 55 mürettebat rehin alındı.
	HADEP 2.kongresinde Abdullah Öcalan ve PKK bayrak posterleri asıldı.
	Türkiye- İsrail askeri eğitim ve işbirliği antlaşması imzalandı.

	<p>Üniversite öğrencileri arttırılan harç ödemelerine karşı protesto eylemleri düzenledi.</p> <p>Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında 54.hükümet kuruldu.</p> <p>Kuzey Irak'ta TSK tarafından düzenlenen Tokat Operasyonu'nda çok sayıda PKK'lı öldürüldü.</p> <p>Türksat 1C uydusu uzay üssüne yerleştirildi.</p> <p>Vehbi Koç hayatını kaybetti.</p>
1997	<p>8 yıllık kesintisiz eğitim yasası TBMM'de kabul edildi.</p> <p>5.000.000 TL'lik banknotlar piyasaya sürüldü.</p> <p>MHP genel başkanı Alparslan Türkeş hayatını kaybetti.</p> <p>Bayrampaşa cezaevinde isyan çıktı. Güçlkle önlenebildi.</p> <p>TSK, 15.000 kişilik bir kuvvetle Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyona başladı.</p> <p>Nüfus sayımı yapıldı. 62.865.574</p> <p>28 Şubat süreci yaşandı.</p>
1998	<p>Refah Partisi kapatıldı.</p> <p>PKK'nın iki numaralı adamı Şemdin Sakık, Kuzey Irak'ta yakalanarak Türkiye'ye getirildi.</p> <p>İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 10 ay hapis cezası ertelenmedi ve başkanlık görevinden düşürüldü.</p> <p>IMF ile yeni bir ekonomik program imzalandı.</p> <p>Yeraltı dünyasının en tanınmış ismi Alaattin Çakıcı yakalandı.</p> <p>Toplu sözleşme ve grev hakkı içermediği için Sendika Yasa Tasarı'nı protesto eden memurlar hakkında adli tarihin en geniş soruşturması açıldı.</p> <p>Türkbank ihalesi gündem oldu.</p>
1999	<p>PKK terör örgütünün elebaşı Abdullah Öcalan yakalandı.</p> <p>Kocaeli Gölcük'te 7.4 depremi yaşandı. 50.000 kişi öldü. 100 bine yakın yaralı oldu ve 133.683 bina çöktü. 600.000 kişi evsiz kaldı.</p> <p>Bolu Düzce'de 7.2 şiddetinde deprem yaşandı. 845 kişi öldü. 4.948 kişi yaralandı.</p> <p>ABD Başkanı Clinton'ın Türkiye'ye geldi.</p> <p>AGİT İstanbul Zirvesi gerçekleştirildi.</p> <p>Cumartesi Anneleri, 190. Hafta eylemlerini İstanbul'da yaptı.</p> <p>TRT internet sitesi trt.net yayına başladı.</p>

	TSK, Kuzey Irak'ta PKK'ya yönelik harekâta devam etti. Çok sayıda terörist öldürüldü.
	TBMM'de Merve Kavakçı'nın başörtüsü nedeniyle mecliste olay çıktı.
	CHP genel başkanı Deniz Baykal istifa etti.
	DSP genel başkanı Bülent Ecevit başkanlığında 57.hükümet kuruldu.
	Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için adaylığı resmi olarak kabul edildi.

Tablo 11: 1990-2000 yılları arasında Türkiye'de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları (Toy ve Elmacı, 2015: 319-376).

Türkiye, 2000'li yıllarda tek bir partinin istikrarlı bir şekilde başarılar kazanmasına rağmen Kürt sorunu, PKK, Kıbrıs gibi miras kalan meselelerin yanı sıra yarım kalan AB süreci, yeni oluşan terör örgütlerinin eylemleri, dış politikada yaşanan gelgitler ve değişen ekonomik politikalarla hareketli bir dönem yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir.

2000'li yılların en önemli siyasal ve toplumsal olayları arasında yer alan 2001'de Gaffar Okkan suikastı, 2003'te Bakanlar Kurulu Tezkiresi, Balyoz davaları, 2005'te Şemdinli olayları, 2007'de Cumhuriyet mitingleri ve Hrant Dink suikastı, 2008'de Ergenekon davası, 2011'de Gezi olayları ve Uludere olayı, 2015'de Suruç saldırısı, 2016'da askeri darbe girişimi, 2003-2015 arası Ankara Barış Mitingi, Reyhanlı olayı, Sinagog saldırıları, Güngören olayı gibi yaşanan kanlı bombalı saldırılar, E-Muhtıra, Dolmabahçe Çözüm Süreci vb. olaylar gündem yaratmıştır. Bununla birlikte doğa için mücadele edilmiş Ordu'da fındık eylemi, Kaz dağları eylemi ve Zile'de HES eylemi, İkizdere eylemi gibi protesto gösterileri yapılmıştır. Dış politikada ise 2003 yılından ABD'nin Irak'a girmesi, Saddam Hüseyin'in yakalanması ve idam edilmesi, Kürt sorununun ve PKK eylemlerine karşı TSK'nin düzenlediği operasyonların devam etmesi, Yunanistan başta olmak üzere BM ile Kıbrıs olayının canlanması, Ermeni Soykırım iddialarının yeniden öne atılması, AB üyelik sürecinin ve görüşmelerinin artması, BOP ile Suriye gibi İslam ülkeleriyle ilişkilerin gerginleşmesi ve benzeri gelişmeler ülke gündemini etkilemiştir.¹⁸

¹⁸ Detaylı bilgi için bkz. Saraçoğlu, a.g.e, s. 877-959. Zürcher, a.g.e, s.375-404.

Türkiye siyasi tarihinin bu döneminde her ne kadar koalisyonların yerini tek parti yönetimi olsa da seçimlerin çokça olduğu görülmektedir. Türkiye, siyasi hayatında 2002-2020 yılları arası 4 Cumhurbaşkanlığı, 3 referandum, 5 genel ve 4 yerel seçim yaşamıştır.

2000, 2007, 2014, 2018’de Cumhurbaşkanlığı; 2002, 2007, 2011, 2015, 2018’de genel; 2004, 2009, 2014, 2019’da yerel seçimler yapılmıştır. 2007 yılında da Cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimlerinin yapılma süresi ve şekli için halk oylamasına gidilmiş ve milletvekili seçimlerinin yapılması dört yılda bir inerek cumhurbaşkanı seçiminin de halk tarafından karar verilmesi onaylanmıştır. Bir diğer referandum ise 2010 yılında gerçekleşerek anayasanın 26 maddesi değiştirilmiş ve 80 darbesini yapanların yargılanmasının önü açılmıştır. En son referandum ise 2017 yılında yapılmıştır. Bu referandum anayasa değişikliğini esas almış parlamenter sistemden cumhurbaşkanı hükümet sistemine geçilmiştir. Nitekim tüm bu seçimlerin sonucunda Ak Parti iktidarı tek parti yönetimini sürdürmüş, parti lideri ve 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 12 seçimde başarılı olarak güçlenmiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde en uzun iktidarda kalan lider olmuştur.

T.C. CUMHURBAŞKANLARI (2000-2020)		
<i>İsim</i>	<i>Seçildiği Tarih</i>	<i>Ayrıldığı Tarih</i>
Ahmet Necdet Sezer	05 Mayıs 2000	28 Ağustos 2007
Abdullah Gül	29 Eylül 2007	28 Ağustos 2014
Recep Tayyip Erdoğan (1)	28 Ağustos 2014	24 Haziran 2018
Recep Tayyip Erdoğan (2)	24 Haziran 2018	Halen

Tablo 12: 2000-2020 Dönemi Cumhurbaşkanları

BAŞBAKANLAR VE HÜKÜMETLER (2000-2020)		
<i>Başbakan</i>	<i>Hükümet/Koalisyon</i>	<i>Görev Tarihleri</i>

Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, 1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2020, s.459-496.

Bülent Ecevit (5)	DSP, MHP, ANAP	28 Mayıs 1999- 18 Kasım 2002
Abdullah Gül	AKP	18 Kasım 2002- 14 Mart 2003
Recep Tayyip Erdoğan (1)	AKP	14 Mart 2003- 05 Eylül 2007
Recep Tayyip Erdoğan (2)	AKP	05 Eylül 2007- Halen

Tablo 13: 2000-2020 Dönemi Başbakanları ve Hükümetleri (Toy ve Elmacı, 2015: 424).

Türkiye, 2000-2020 yılları arasında PKK terör örgütünün yanı sıra PYD, FETÖ, IŞİD gibi yeni çıkan terör örgütleriyle mücadele etmiştir. Farklı terör örgütleri, terör eylemlerini yıl geçtikçe artırarak Türkiye’yi her daim hedef olarak görmüştür. Türkiye, bu konuda hem parlamento içinde hem parlamento dışında oldukça meşgul olmakla birlikte bu terör örgütü saldırıyla devletin güvenlik güçlerinin şehit olması ve sivil halkın hayatını kaybetmesiyle zor günler yaşamıştır.

2000-2020 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Saldırı Olayları			
<i>Tarih</i>	<i>Şehir</i>	<i>Eylem Sorumlusu</i>	<i>Olay</i>
2001	İstanbul	DHKP	Şişli Emniyet Müdürlüğü’ne saldırı
2001	İstanbul	DHKP	Beyoğlu Gümüşsuyu saldırısı
2003	İstanbul	El-Kaide	Sinagog saldırıları
2003	İstanbul	El-Kaide	Birleşik Krallık Başkonsolosluğu, Beşiktaş’taki HSBC Genel Merkezi binası saldırıları
2007	Ankara	PKK	Ulus Anafartalar Çarşısı saldırısı
2008	İstanbul	PKK	Güngören saldırısı
2010	İstanbul	TAK	Taksim Meydanı’nda çevik kuvvetin hedef alınarak patlayıcı eylem yapılması
2011	Bingöl	PKK	Cumhuriyet Bayramı kutlamaları saldırısı

2012	Hakkâri	PKK	Çukurca'da Jandarma Karakolu'na saldırı
2012	İstanbul	DHKP	Sultangazi Polis Merkezi'ne saldırı
2012	Gaziantep	PKK	Ramazan bayramında Şehitkâmil'de otomobilli saldırı
2013	Ankara	DHKP	Kavaklıdere'deki ABD Büyükelçiliği'ne saldırı
2013	Hatay	İŞİD	Reyhanlı bombalı saldırıları
2015	İstanbul	İŞİD	Fatih'te Emniyet Müdürlüğü'ne saldırı
2015	Şanlıurfa	İŞİD	Suruç'ta Kültür Merkezi önünde Kobani için saldırı
2015	Ağrı	PKK	Doğubayazıt'ta Jandarma Karakoluna saldırı
2015	Ankara	İŞİD	Ankara Gar Katliamı
2016	İstanbul	İŞİD	Sultanahmet'te meydana sivilleri hedef alan saldırı
2016	Ankara	TAK	Çankaya'da askeri servis aracına saldırı
2016	Ankara	TAK	Kızılay Güvenpark saldırısı
2016	İstanbul	İŞİD	Taksim Meydanı saldırısı
2016	Bursa	TAK	Ulu Camii saldırısı
2016	Gaziantep	İŞİD	Şehitkâmil Emniyet Müdürlüğü'ne saldırı
2016	İstanbul	TAK	Fatih Vezneciler saldırısı
2016	İstanbul	İŞİD	Atatürk Havaalanına saldırı
2016	Elazığ	PKK	Emniyet Müdürlüğü'ne saldırı
2016	Şırnak	PKK	Cizre İlçe Emniyet ve Çevik Kuvvet Müdürlükleri saldırısı
2016	Hakkâri	PKK	Şemdinli Yüksekova'da askere saldırı
2016	Diyarbakır	TAK	Bağlar Emniyet ve Çevik Kuvvet Müdürlüklerine saldırı

2016	İstanbul	TAK	Beşiktaş Vodafone Arena'da maç çıkışı saldırı
2016	Kayseri	PKK	Askerleri taşıyan otobüse saldırı

Tablo 14: 2000-2020 yılları arası Türkiye'de yaşanan saldırı olayları/ bombalı eylemler¹⁹

Türkiye'de 2000-2020 Yılları Arasında Yaşanan Siyasal, Toplumsal Olaylar ve Başarılar	
Yıl	Olay
2000	Galatasaray, UEFA Kupası kazandı.
	Necmettin Erbakan, 1994 yılında Bingöl'e yaptığı konuşma nedeniyle 1 yıl hapis cezası aldı.
	12 Eylül darbesini gerçekleştiren eski Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'e ölüm cezası istemiyle Adana Cumhuriyet Savcılığı tarafından dava açıldı.
	Efes Pilsen basketbol takımını Avrupa 3.sü oldu.
	Bülent Ulusoy, 33. Avrupa Boks Şampiyonası'nda altın madalya kazandı. Ramaz Phaliani şampiyonluğu kazanarak 3.altın madalyayı kazandı. Türkiye Boks Milli Takımı, 3 altın ve 2 bronz madalya kazanarak Avrupa 2.si oldu.
	Mehmet Ali Ağca, Türkiye'ye iade edildi.
	Alaattin Çakıcı, 5+3 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
	Yasemin Dalkıç, dalgıç limitsiz kategoride 120m dalarak dünya rekoru kırdı.
	DGM Cumhuriyet Savcısı Nuh Mete Yüksel tarafından Fethullah Gülen'e dava açıldı.
	27. Sydney Yaz Olimpiyatları'nda halterde Halil Mutlu, 3 dünya ve olimpiyat rekoru kırarak altın madalya kazandı. Judoda da Hüseyin Özkan kazandı.
ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi, sözde Ermeni soykırımı tasarısını kabul etti.	

¹⁹ Türkiye'deki intihar saldırıları listesi. (11 Aralık 2020). Erişim Tarihi: 01.05.2021.
https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_intihar_sald%C4%B1r%C4%B1lar%C4%B1_listesi

	Fethullah Gülen, laik devlet yapısını değiştirerek yerine dini kurallara dayanan bir devlet kurmak amacıyla örgüt kurmakla suçlanıp yargılanmaya başladı.
	Genel nüfus sayımı yapıldı. 67.803.927
	Uşak E Tipi Cezaevi'nde tutuklu olan Nuri ve Vedat Ergin'in başlattığı ayaklanma sona erdi.
	Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer, Şartlı Salıverme Af Yasası'nı onayladı.
2001	Gaffar Okkan suikast sonucu hayatı kaybetti.
	Fransa Parlamentosu sözde Ermeni soykırımına ilişkin yasa tasarısını kabul etti.
	ABD'nin çeşitli eyaletleri 24 Nisan'ı Ermeni soykırımını anma günü olarak ilan etti.
	48. Avrupa Büyükler Grekoromen Güneş Şampiyonası'nda Türkiye, Avrupa Şampiyonu oldu.
	Saadet Partisi kuruldu.
	Fazilet Partisi, laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle kapatıldı.
	AKP kuruldu.
	İşadamı Üzeyir Garip öldürüldü.
	A Milli Basketbol takımı, Avrupa Basketbol Şampiyonası'nda gümüş madalya kazandı.
	AB Komisyonu'nun açıkladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan Kıbrıs'la ilgili ifadeler Türkiye- AB arasında büyük bir krize neden oldu.
2002	Türk Milli Futbol Takımı, FIFA Dünya Kupası'nda 3. oldu.
	Türk Medeni Kanunu'nda evlilikte kadın ve erkeğe eşit söz hakkı verildi. Ayrıca cinsiyet değiştirmeye izin verildi.
	Kamu çalışanlarına kot vb. dışında pantolon giyebilme olanağı tanınmaya izin verildi.
	Necmettin Erbakan "Kayıp Trilyon Davası" diye bilenen dava nedeniyle evrakta sahtecilik suçundan 2 yıl hapis cezasına mahkûm edildi.
	Boğazlardan tanker geçişlerini protesto amacıyla Türkiye Çevre Kozası koordinasyonunda düzenlenen eylemde İstanbul Boğazı trafiğe kapatıldı.
	Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve MEB Metin Bostancıoğlu hem görevlerinden hem DSP'den istifa etti.

	Yurtta ekili olan sağanak yağışlar nedeniyle birçok il zarar gördü ve 47 kişi hayatını kaybetti.
	AB'ye uyum çerçevesinde tarihi adımlar atıldı.
	Erken genel seçim yapıldı. AKP, %34.29 oy olarak birinci oldu.
	Türkiye güzeli Azra Akın, dünya güzeli seçildi.
	Dr. Necip Habletmitoğlu silahlı saldırı sonucu olay yerinde öldü.
2003	Bakanlar Kurulu Tezkiresi kabul edildi.
	Askerleri hedef alan Balyoz davası başladı.
	ABD'de Irak'a savaş açtı. İncirlik Üssü'nü kullanarak Irak'a girdi.
	Sertap Erener, Eurovision Şarkı Yarışması'nda birinci oldu. Türkiye Eurovision tarihinde ilk ve tek birincilik olarak hatıralarda kaldı.
	Türkiye, idam cezası kaldıran Avrupa Sözleşmesi'ni imzaladı.
	Çeşitli şehirlerde ABD'nin Irak'a savaş ilan etmesi protesto edildi.
	Siir'te milletvekili yenileme seçimi yapıldı ve AKP genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan TBMM'ye girdi.
	Anayasa Mahkemesi HADEP'i kapattı.
	Türkiye Cumhuriyeti'nin 59.hükümeti Recep Tayyip Erdoğan tarafından kuruldu.
	Bingöl'de 6.4 şiddetinde deprem oldu. 176 kişi öldü.
	İstanbul'da Miniatürk açıldı.
	SP genel başkanlığına Necmettin Erbakan seçildi.
	Süleymaniye'deki Türk Özel Timi Bürosu'nda ABD askerleri tarafından gözaltına alınan Türk askerleri serbest bırakıldı.
	Türkiye Kamu-Sen tarafından birçok ilde Hukuka Saygı yürüyüşü yapıldı.
	Türkiye'nin ilk mini gözlem uydusu Bilsat, Rusya'dan uzaya gönderildi.
Türkiye Cumhuriyeti'nin yıl dönümü kutlamalarında eşleri başörtülü olduğu gerekçesiyle tek kişilik davetiye alan AKP milletvekilleri resepsiyona katılmadı.	
	İstanbul'dan Ankara'ya giden hızlı tren raydan çıktı. 37 kişi hayatını kaybetti.
	Milli atlet Elvan Abeylegesse, Uluslararası Kros Yarışması'nda önce ikinci; sonra birinci oldu.

2004	Geleneksel dil ve lehçelerde ulusal radyo ve televizyon yayınlarına imkân verildi.
	Dünya Takımlar Bilardo Şampiyonası'nda Türkiye, birinci oldu.
	İstanbul Kartal'da Kabul Edilmiş Masonlar Derneği Yakacık Locası'nda iki patlama oldu. Canlı bomba nedeniyle 2 kişi öldü.
	Milli atlet Yeliz Ay, Leamington Yürüyüş Grand Prix Yarışması'nda birinci oldu.
	Yerel seçimler yapıldı. Yerel seçimlere ilk katılan AKP, birinci parti oldu.
	Marmaray Projesi Demiryolu Tüp Geçişi inşaatının başlangıcı Başbakan Erdoğan tarafından atıldı.
	Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırıldı.
	Geleneksel dil ve lehçeler radyo yayını ilk olarak Boşnakça yapıldı.
	Yasemin Dalkılıç, 46.05 m dalarak yine dünya rekoru kırdı.
	Atletizmde de Elvan Abeylegesse birinci olarak dünya rekoru derecesi elde eden tarihteki ilk Türk atlet unvanını aldı.
	Alaattin Çakıcı, Avusturya'da yakalandı.
	Halterci Şule Şahbaz, oyunlar tarihinde dopingli çıkan ilk Türk sporcu oldu.
	Sedat Peker ve adamlarına yönelik operasyon düzenlendi. Peker ve 40 kişi gözaltına alındı.
	Türk Hava Kurumu, "3. Türkiye Hava Oyunları'nda" THK paraşütçüsü Hakan Zengin, gökyüzünde açılan en büyük bayrakla atlayış yaparak Guinness Rekorlar Kitabı'na girmeye hak kazandı.
	Alaattin Çakıcı, Türkiye'ye getirilerek tekrar cezaevine girdi.
Çankırı Silah Fabrikası'nda Türkiye'nin ilk bomba atar silahı üretilmeye başlandı.	
Fatih Akın'ın "Duvara Karşı" filmi 2004 Avrupa En İyi Film Ödülü'nü kazandı.	
	Şemdinli olayları yaşandı. PKK bombalı saldırı gerçekleştirdi.
	Microsoft'un sahibi işadamı Bill Gates İstanbul'a geldi.
	Türk lirasından 6 sıfır atıldı. YTL tedavüle girdi.
	Sahte rakıdan dolayı ülkede bir ayda 24 kişi öldü.
	Mersin'de Nevruz kutlamalarının ardından Türk bayrağını yere atıp yakma girişiminde bulunuldu. Ülke genelinde tepkilere neden oldu.

2005	200'e yakın aydın artan Kürt-Türk milliyetçiliği olaylarına istinaden toplumun sağduyulu olması adına ortak bildiri yayınladı.
	Birleşmiş Milletler, Kemal Derviş'in BM Kalkınma Programı başkanlığına seçildiğini açıkladı.
	Başbakan Erdoğan, İsrail ziyaretinde Şaron'un teklifi üzerine Ankara-Kudüs arasında kırmızı telefon hattı kurulacağını söyledi. Bununla birlikte 17 ortak askeri proje için çalışmalar başlatıldı.
	Yeni Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girdi.
	Formula 1'in ayaklarından biri ilk kez Türkiye'de yapıldı.
	Demokratik Toplum Partisi (DTP) kuruldu. Ahmet Türk ile Aysel Tuğluk eş başkan oldu.
	Orhan Pamuk Nobel Ödülü aldı.
2006	Mehmet Ali Ağca serbest bırakıldı ama yeni Türk Ceza Kanunu ile yeniden yargılandı ve 21 yıl hapse mahkûm edildi.
	Alaattin Çakıcı, borsacı Adil Öngen'i öldürmeyi azmettirmekten dolayı 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
	Fethullah Gülen yargılandığı davadan beraat etti.
	Necmettin Erbakan'ın cezası ev hapsine dönüştürüldü.
	Lübnan'a asker gönderilmesine ilişkin tezkere TBMM'de kabul edildi.
2007	Cumhuriyet mitingleri düzenlendi.
	Hrant Dink suikast sonucu öldürüldü.
	Cumhurbaşkanlığı seçimi üzerine TSK, E- Muhtıra yayımlandı.
	Abdullah Gül, 11.Cumhurbaşkanı oldu.
	DTP genel başkanı Ahmet Türk, Abdullah Öcalan'a "sayın" diye hitap ettiği için 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.
	İsrail parlamentosu, Ermeni Soykırımı tasarısını reddetti.
	İşadamı Kadir Has vefat etti.
	Malatya'da Hristiyanlık konulu kitaplar basan Zirve Yayınevi'nde çalışan 3 kişinin boğazı kesilerek öldürüldü.
	Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük mitingi İzmir'in Gündoğdu Meydanı'nda yapıldı.
	Genel seçim yapıldı. AKP, %46 ile birinci parti oldu ve Recep Tayyip Erdoğan, 60. Hükümeti kurdu.
Sivilleri hedef alan Ergenekon davası başladı.	

2008	AKP'ye kapatılma davası açıldı. Yüksek Mahkeme Heyeti'nde çoğunluk sağlanamadığı için kapatılmadı ama hazine yardımından ½ oranında yoksun bırakıldı.
	Deniz Feneri davası görüldü.
	Siyasetçilerin medyada düelloları başladı. (Kemal Kılıçdaroğlu ve Melih Gökçek gibi.)
	1 Mayıs'ta göstericilere gazlı müdahale edildi.
	Engin Çeber, Metris Cezaevi'nde işkenceyle öldürüldü.
	Hrant Dink davası açıldı.
	AKP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyesi Abdüllatif Şener görevlerinden ve partiden istifa etti
	Balıkesir'de ev hapsinde olan Erbakan'ın cezası, daha sonra "sürekli hastalık" nedeniyle Cumhurbaşkanı Gül tarafından kaldırıldı.
	Genelkurmay Başkanlığına Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İlker Başbuğ getirildi.
	Sigara içme yasağı, kapsamı genişletilerek 19 Mayıstan itibaren uygulanmaya başlandı.
	Emeklilikte SSK kapsamında çalışanlarda aranan prim ödeme gün sayısını 7200'e çıkararak, kadın ve erkeklerde emeklilik yaşını 2048 yılında da 65'e yükselten yeni kanun, çalışma hayatında tartışma yarattı.
	Tuzla Tersaneler Bölgesi'nde olduğu gibi meydana gelen ve bazıları ölümle sonuçlanan iş kazaları uzun süre tartışıldı ve tersanelerde ölümler azalmadı.
	Yasadışı yollarından Türkiye'ye gelen 50 binden fazla kaçak yakalandı.
	Otostopla dünyayı gezen İtalyan Sanatçı Pippa Bacca, Murat Karataş isimli bir kamyon şoförü tarafından tecavüz edildikten sonra boğularak öldürüldü.
	Yaz aylarını Türkiye kene korkusuyla geçirdi. Kırım Kongo Kanamalı Ateşi hastalığına yakalanan 55 kişi öldü.
İş dünyasında ise Hasan Kalyoncu, Mustafa Yeşil ve Esat Edin yaşamını yitirdi. "Banker Kastelli" olarak tanınan Abidin Cevher Özden ise intihar etti.	
İstanbul'un Güngören ilçesinde patlama meydana geldi.	

	Anayasa Mahkemesi, üniversitelerde başörtüsüne serbestlik getirecek anayasa değişikliğini iptal ederek yürürlüğünü durdurdu.
2009	Kürtçe yayın yapan TRT 6 yayın hayatına başladı.
	Ergenekon davası ve gözaltılar devam etti.
	Başbakan Erdoğan, Dünya Ekonomik Forumu toplantısı kapsamında düzenlenen "Gazze" konulu oturumda yaptığı 'one minute' çıkışıyla toplumda etki yarattı.
	Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne Katılmasının uygun bulunduğu dair kanun yürürlüğe girdi.
	Münevver Karabulut, vahşice bir cinayete kurban gitti.
	Türkiye'nin ilk hızlı treni olan Yüksek Hızlı Tren (YHT) ilk seferini Ankara-Eskişehir hattında yaptı.
	Başbakan Erdoğan, küresel mali kriz için önlemleri kapsamında KDV ve ÖTV indirimleri öngören 4. Önlemler Paketini açıkladı.
	BBP genel başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, helikopter kazasında öldü.
	Obama, TBMM Genel Kurulu'nda konuştu.
	Medeniyetler İttifakı toplantısı İstanbul'da yapıldı.
	İstanbul Bostancı'da 'aşırı sol, bölücü ve radikal örgütlere yönelik başlatılan operasyonda silahlı çatışma çıktı. 2 kişi öldü.
	DİSK, KESK, TTB, TMMOB ve bazı siyasi parti ile sivil toplum kuruluşları 1 Mayıs'ı Taksim'de kutladı.
	ADD'nin öncülüğünde Ankara Tandoğan Meydanı'nda "Cumhuriyet Mitingi" düzenlendi.
	Alevi Çalıştay'ının ilk toplantısı Ankara'da yapıldı.
	Tekvanda 2. Dünya Takımlar Şampiyonası'nda Türkiye, erkeklerde dünya şampiyonu, kadınlarda dünya üçüncüsü oldu
	Çin'in Uygur Türklerine uyguladığı şiddet olayları, yurdun çeşitli yerlerinde protesto edildi.
	Nabucco Projesi Hükümetler arası Anlaşması imzalandı.
	Kapsamı genişletilen sigara yasağı yürürlüğe girdi.
	Karadeniz'de yaşanan sel ve taşkınlarda 8 kişi hayatını kaybetti.
	"Kürt Meselesinin Çözümü: Türkiye Modeline Doğru" başlıklı çalıştay Ankara'da yapıldı.
Türkiye ve Rusya arasında "Gaz alanında iş birliği" ve "petrol alanında işbirliği" protokollerini imzalandı.	

	Trakya'da yaşanan sel felaketinde 7 kişinin hayatını kaybetti.
	AKP genel başkanlığına Recep Tayyip Erdoğan yeniden seçildi.
	Aden Körfezi'nde kaçırıldıktan sonra korsanlarla yapılan anlaşma sonucu serbest bırakılan "Horizon 1" gemisinin makine görevlisi Mustafa Şenkal, ailesine kavuştu.
	Deniz Kurmay Albay Dursun Çiçek, ikinci kez tahliye edildi.
	Domuz gribine karşı koruyucu bir önlem olarak yapılmaya başlanan aşı uygulamasının 2. aşaması başladı.
	Türkiye KAMU-SEN, KESK gibi sendika üyesi kamu çalışanları grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkı talebiyle bir günlük "uyarı grevi" yaptı.
	YÖK, üniversiteye girişte katsayı farkını kaldıran kararın yürütmesinin durdurulmasına itiraz etti.
	Yurdun çeşitli yerlerindeki eczacılar Türk Eczacıları Birliğinin kararıyla bir günlük iş yeri kapatma eylemi yaptı.
	Anayasa Mahkemesi heyeti, DTP' nin kapatılması istemiyle açılan davayı görüşmeye başladı.
	YÖK Başkanlığı yaptığı açıklamada "farklı katsayı uygulamasına geri dönüş artık söz konusu değildir" dedi.
	1.Roman Çalıştayı İstanbul'da yapıldı.
	Anayasa Mahkemesi, DTP' nin oy birliğiyle kapatılmasına karar verdi.
	Muş'un Bulanık'ta DTP' nin kapatılmasını bahane ederek izinsiz gösteri yapan eylemciler bir banka ve bazı iş yerlerine taşla saldırdı.
	TEKEL işçileri, Ankara'da eyleme başladı.
2010	İstanbul, 2010 Avrupa Kültür Başkenti oldu.
	Yeni Türk Lirası (YTL) tedavülden kalktı.
	Elazığ'da 6.0 şiddetinde bir deprem meydana geldi.
	Deniz Baykal, Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanlığından istifa etti.
	Zonguldak maden ocağında göçük meydana geldi ve 30 işçi hayatını kaybetti.
	Balıkesir Odaköy maden ocağında meydana gelen grizu patlamasında 13 işçi öldü.
	Mavi Marmara olayında 9 Türk hayatını kaybetti. İsrail'in Mavi Marmara gemisine düzenlediği saldırı nedeniyle TBMM'de kınama deklarasyonu kabul edildi.
	DSP kapandı.

	İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi Balyoz darbe planı iddianamesini kabul etti. İddianamede 196 askeri personel şüpheli olarak yer aldı.
	Elvan Abeylegesse, Avrupa Atletizm Şampiyonası'nda altın madalya kazandı.
	Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ görevini Işık Koşaner'e devretti.
	Anayasa değişikliği ile ilgili referandum yapıldı. %57.88 evet oyu çıkararak kabul edildi.
	Türkiye'de düzenlenen 2010 FIBA Dünya Basketbol Şampiyonası'nda A millî basketbol takımı ikinci oldu.
	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Hrant Dink suikastı ile ilgili ailesinin açtığı davada Türkiye'yi suçlu buldu.
	Selanik'te Türk konsolosluğuna molotof kokteyli ile saldırı düzenlendi.
	Kenan Sofuoğlu Dünya Supersport Şampiyonası'nda dünya şampiyonu oldu.
	Türkiye'nin ilk elektrikli minibüsü kamuoyuna tanıtıldı.
	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kıbrıslı Rumların açtığı 19 davada Türkiye'yi suçlu buldu.
	Meryem Erdoğan, Avrupa Kros Şampiyonası'nda altın madalya kazandı. Binnur Uslu ise ikinci oldu.
2011	Yargıtay 9. Ceza Dairesi, terör örgütü Hizbullah'ın 10 sanığını tahliye etti.
	Kars'taki İnsanlık Anıtı söküldü.
	Ankara Ostim'de patlama yaşandı. 17 kişi öldü.
	Emniyet Müdürü Hanefi Avcı'nın 22 yıl ila 49 yıl hapisle cezalandırılması istendi.
	Afşin-Elbistan B Termik Santrali için üretim yapılan Çöllolar kömür üretim sahasında meydana gelen göçükte 10 işçi öldü.
	Torba tasarı bazı kamu alacaklarının yeniden yapılandırılmasına olanak sağlayan düzenlemeyle yasalaştı.
	Eski Başbakanlardan ve Saadet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan yaşamını yitirdi.
	Gazeteci Nedim Şener ve Ahmet Şık tutuklandı.
	Türkiye ile Rusya arasında vizeler kaldırıldı.

Batman'daki Nevruz kutlamalarında BDP Milletvekili Bengi Yıldız taşla araçların önünü kesti. BDP'li Sebahat Tuncel ise Şırnak'ta başkomisere tokat attı.
Ergenekon davasının özel yetkili savcısı Zekeriya Öz, İstanbul Başsavcı vekilliğine atandı.
Hükümete, bazı konularda Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarma yetkisi veren tasarı yasalaştı.
YSK'nın bağımsız milletvekilleriyle ilgili kararının ardından yurdun çeşitli yerlerinde taşlı, sopalı, molotofkokteyli protestolar yaşandı.
Başbakan Erdoğan, çılgın proje olarak adlandırılan "Kanal İstanbul" projesini tanıttı.
Başbakan Erdoğan'ın Artvin Hopa'daki mitinginin ardından çıkan olaylarda, konvoyundaki araçlar taşlandı. Emekli öğretmen Metin Lokumcu hayatını kaybetti.
12 Eylül darbesiyle ilgili eski Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in ifadesi alındı.
Genel seçim yapıldı. AKP %49.80 ile birinci oldu.
CHP'li milletvekilleri, tutuklu vekiller Mustafa Balbay ile Mehmet Haberal'ın tahliye edilmemelerini protesto amacıyla meclise gelmelerine rağmen yemin etmedi. Bir ay sonra yemin ettiler.
Erdoğan'ın başkanlığında kurulan 61. Hükümet, TBMM'den güvenoyu aldı.
Türkiye tarihinde bir ilk yaşandı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Işık Koşaner, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Erdal Ceylanoğlu, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Eşref Uğur Yiğit ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hasan Aksay YAŞ öncesi emekliliklerini istedi. Görev değişiklikleri yapıldı.
Abdullah Gül, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve TSK Günü dolayısıyla düzenlenen törende tebrikleri "Başkomutan" sıfatıyla kabul eden ilk cumhurbaşkanı oldu.
2011 kadına şiddette adeta rekor yılı oldu.
MİT-PKK görüşmeleri sızdırıldı.
Ankara'da Kumrular Caddesi'nde patlama gerçekleşti.
Van'da 7.2 büyüklüğündeki deprem oldu ve 604 kişi hayatını kaybetti.

	Başbakan Erdoğan, ABD'nin ünlü dergisi Time'ın 28 Kasım tarihli Avrupa, Asya ve Güney Pasifik baskılarında, "Erdoğan'ın Yolu" başlığıyla kapak oldu.
	Başbakan Erdoğan, Dersim olaylarıyla ilgili "Eğer devlet adına özür dilemek gerekiyorsa ve böyle bir literatür varsa ben özür dilerim ve diliyorum" dedi.
	YÖK Genel Kurulu, üniversiteye giriş sınavında katsayı uygulamasını kaldırdı.
	Cübbeli Ahmet Hoca" olarak tanınan Ahmet Mahmut Ünlü tutuklandı.
2012	İstanbul Cumhuriyet Başsavcı vekilliği, Eski Genelkurmay Başkanı emekli Orgeneral İlker Başbuğ hakkında soruşturma başlattı.
	İlker Başbuğ tutuklandı.
	Kenan Evren, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmaları istendi.
	Ergenekon davası kapsamında tutuksuz yargılanan emekli Orgeneral Hürşit Tolon tutuklandı.
	MEB 19 Mayıs kutlamalarının başkent dışında stadyumlarda değil, sadece okullarda öğrencilerle kutlanmasını öngören genelge yayımladı.
	Türkiye'de ilk yüz nakli yapıldı.
	Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini ve seçimlerin 5 yılda bir yapılmasını öngören Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu yürürlüğe girdi.
	Kırıkkale'de Mühimmat Ayırma ve Ayıklama Tesisinde patlama oldu ve 4 işçi öldü.
	Ankara Cumhuriyet Başsavcıvekilliği, 2007'de Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinden yayınlanan e-bildiriyle ilgili soruşturma başlattı.
	Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 30 yıllık Dev-Yol zaman aşımından düşürülmesine karar verdi.
	Cumhuriyet Savcısı Hakan Kılıç silahlı saldırıya uğradı.
	Okullarda Fatih Projesi uygulanmaya başladı.
	Anayasa Mahkemesi, Soyadı Kanunu'nun da değişiklikler yaparak boşanan ailelerde çocuğun annesinin soyadını almasının da önü açıldı.
MİT mensupları veya bazı kamu görevlileri hakkındaki ceza soruşturmalarında Başbakan izni şartını yeniden düzenleyen Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda değişiklik yapıldı.	

Yargıtay binası önünde bomba patladı.
İntibak yasası onaylandı.
Ukraynalı FEMEN grubu, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde İstanbul'da eylem yaptı.
Sivas davasında 7 sanık hakkında zaman aşımından dolayı dava kapandı.
Suriye'den vatandaşlar, Türkiye'ye giriş yaptı. Hatay'daki çadır kente yerleştirileceği belirtildi.
Zorunlu eğitim 12 yıla çıkarıldı.
Türkiye, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni ilk imzalayan ve onaylayan ülke olarak onay belgesini Avrupa Konseyi'ne sundu.
Diyarbakır "Erken Nevruz" kutlamalarında olaylar çıktı.
Pozantı raporu tamamlandı.
Türk Silahlı Kuvvetleri barış gücü unsuru olarak Afganistan'a asker gönderdi.
Ogün Samast "tasarlayarak Hrant Dink'i öldürmek" ve "ruhsatsız silah taşımak" suçlarından 22 yıl hapis cezası aldı.
Okullarda ana sınıfı ile 5. sınıf arasında eğitim gören çocuklara her gün süt dağıtımına başlandı.
2011 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre illerin çıkaracağı milletvekili sayılarını yeniden belirledi.
Türkiye, Şam Büyükelçiliği'nin bütün faaliyetlerini askıya aldı.
KESK üyeleri, zorunlu eğitimi 12 yıla çıkararak kanun teklifi ve Kamu Görevlileri Sendikalarında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun tasarısını protesto etti.
İstanbul'da Suriye'deki olayların konuşulduğu Suriye Halkının Dostları Grubu toplantısı yapıldı.
12 Eylül Darbesi ile ilgili davada ilk duruşma Ankara'da yapıldı.
Türk Hava Kuvvetlerine ait F-4 Phantom II keşif uçağı Suriye tarafından düşürüldü.
Afyonkarahisar'da bulunan askerî depoda meydana gelen patlamada 25 asker öldü.
Türk lirasının yeni simgesi tanıtıldı.
Türkiye'yi 6 ekonomik bölgeye ayıran yatırım teşvik sistemi açıklandı.

	2012 Dünya Salon Atletizm Şampiyonası İstanbul'da gerçekleşti.
	59. Avrupa Güreş Şampiyonası'nda Türkiye 2 altın, 4 bronz madalya kazandı.
2013	Gezi Parkı olayları başladı ve gündem yarattı.
	Avukatların mahkemelerde başörtüsüyle görev yapmalarına olanak tanındı.
	BDP heyeti, terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ı, kaldığı İmralı cezaevinde ilk kez ziyaret etti.
	Anadilde savunma ve hükümlülerin cezaevinde eşleriyle görüşmesine imkân tanıyan kanun onaylandı.
	DHKP-C ve PKK terör örgütleri saldırılarını arttırdı. PKK üyelerine "ülkeyi terk edin" çağrısı yapıldı.
	Akil İnsanlar Heyeti açıklandı.
	Çözüm süreci başları ve görüşmeler hızlandı.
	Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı, dershanelerin kapatılacağını açıkladı.
	Recep Tayyip Erdoğan, Ankara, İstanbul ve Kayseri'de "Milli İdareye Saygı" mitingleri düzenledi.
	Reyhanlı'daki patlama oldu. 52 kişi öldü.
	Demokratikleşme paketi açıklandı.
	Askerlik süresi indirildi.
	Kamuda başörtüsü serbest oldu.
	Marmaray hizmete açıldı.
	Gümrü Birliği tartışması alevlendi.
	Dördüncü yargı paketi yasalaştı.
	Onuncu 15 Yıllık Kalkınma Planı açıklandı.
	Ergenekon davası sonuçlandı.
	Suriye krizi başladı.
	Bölgesel politika faslı açıldı.
Geri Kabul Anlaşması imzalandı.	
	Rüşvet ve yolsuzluk operasyonları 2014'ün de ana gündem maddelerinden biri oldu.
	Emniyet Müdürlüğü'nde yaşanan görevden almalar ve yer değişiklikleri devam etti.
	17 Aralık operasyonu kapsamında tutuklanan iş adamı Rıza Sarraf tahliye edildi.

2014	Recep Tayyip Erdoğan, TIR olaylarında paralel yapı olarak nitelediği Gülen Cemaati'ni sorumlu tuttu.
	Bazı bakan, milletvekili, bürokrat, iş adamı ve gazetecilere ait olduğu belirtilen kasetler de yayınlandı; ancak kasetlerin montaj olduğunu öne sürüldü.
	Abdullah Gül, özel yetkili mahkemeler olarak adlandırılan ağır ceza mahkemelerinin kaldırılmasına ilişkin düzenlemeyi imzaladı.
	Ergenekon, Balyoz ve KCK davalarında tahliyeler gerçekleşti.
	Gezi Parkı eylemleri sırasında evine ekmek almaya giderken yaralanan Berkin Elvan, hayatını kaybetti. Cenazesine on binlerce kişi katıldı.
	Youtube'a ve Twitter'a erişim engellendi.
	Yerel seçimler yapıldı. AKP %45 oy oranıyla birçok il ve ilçede belediye başkanlıkları kazandı.
	Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç ile Recep Tayyip Erdoğan arasında gerginlik yaşandı.
	Soma'da maden ocağında çıkan yangında 301 madenci yaşamını yitirdi. Türkiye'nin en büyük maden faciası, iş güvenliği ve maden sektörüne ilişkin tartışmaları gündemin üst sıralarına taşıdı.
	12 Eylül Davası'nda eski Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'e müebbet hapis cezası verildi.
	Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı ve Recep Tayyip Erdoğan, 12.Cumhurbaşkanı oldu.
	Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu, yeni Genel Başkan ve Başbakan oldu.
	Gaziantep'te bir ev sahibinin Suriyeli kiracıları tarafından bıçaklanarak öldürülmesi iddiası sonucu kent genelinde Suriyelilere yönelik olaylar yaşandı. Günler süren olaylarda Suriyeli mülteciler linç edilmek istendi.
	150 bin Suriyeli Kürt, Türkiye sınırına akın etti.
	Ethem Sarısülük Davası sonuçlandı. Sanık polis memuru, 7 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
TSK'nin Suriye ve Irak'ta sınır ötesi operasyon yetkisi veren tezkere Meclis Genel Kurulu'nda kabul edildi.	
HDP, Kobani'yle ilgili olarak Türkiye'den beklenen adımların gelmediğini belirterek ülke çapında eylem çağrısı yaptı ve yapılan eylemlerde 50 kişi öldü.	

	Atatürk Orman Çiftliği'nde inşa edilen Cumhurbaşkanlığı Sarayı hizmete açıldı.
	2010-2014 yılının ilk altı ayında 150'den fazla olaya yayın yasağı getirildi.
	Papa I. Francesco Türkiye'ye geldi ve tarihte Türkiye'ye gelen dördüncü papa oldu.
	ABD'de yaşayan Fethullah Gülen hakkında yakalama kararı çıkartıldı.
	Termik santral yapımı için Soma'nın Yırca köyünde binlerce zeytin ağacının sökülmesinin ardından dava açan köylüler, davayı kazandı. Danıştay termik santralin yapımını iptal etti.
	TİK tarafından açıklanan verilere göre Türkiye'de yıllık enflasyon iki yıl aradan sonra ilk kez çift haneye yaklaştı.
	İstanbul'da yapılacak üçüncü havalimanının temeli atıldı.
	Ankara-İstanbul yüksek hızlı demiryolu hizmete açıldı.
	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Bank Asya yönetiminin %63'üne el koydu.
	Mersin'de tecavüz edildikten sonra cinayete kurban giden Özgecan Aslan defnedildi. Ülkenin birçok yerinde protesto gösterileri düzenlendi.
	Yemen'deki gerilimin artması üzerine Türkiye Büyükelçilik binasını kapattı.
	Türkiye ile ABD arasında Suriyeli muhalifler için hazırlanan eğit-donat programı anlaşması imzalandı.
	Ege Üniversitesi kampüsünde çıkan olayda Fırat Çakıroğlu adlı öğrenci öldü.
	TSK "Şah Fırat" operasyonu ile Suriye'ye girdi.
	2014-15 sezonu Erkekler Türkiye Kupası (basketbol) final maçında Anadolu Efes tarihinde 10. kez şampiyon oldu.
	Abdullah Öcalan HDP heyeti ile gönderdiği açıklamada silah bırakmak için kongre toplanması çağrısında bulundu.
	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde muhtarlarla ilk toplantı gerçekleştirildi.
	Süleyman Demirel'den sonra ilk kez bir Bakanlar Kurulu toplantısı Cumhurbaşkanı başkanlığında yapıldı.
	Paralel yapı, terör örgütü ilan edilerek FETÖ adını aldı. "Fethullahçı Terör Örgütü-FETÖ" iddianamesi kabul edildi.

2015	Çankaya Köşkü'nden "Cumhurbaşkanlığı Forsu" kaldırıldı.
	Nevruz kutlamalarında Öcalan'ın mektubu okundu ve silahlı mücadeleyi bırakma talebi dile getirildi.
	12 Eylül darbesinin mimarı Kenan Evren vefat etti.
	Diyarbakır'da HDP mitinginde bomba patladı.
	7 Haziran seçimleri yapıldı. Koalisyon hükümeti kurulması kararı çıktı ve koalisyon görüşmeleri başladı.
	9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel vefat etti.
	32 gün süren koalisyon görüşmelerinin ardından hükümet kurulamayıp erken seçim kararı alındı. Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar verdi.
	Ceylanpınar'da 2 polis, evlerinde uyurken teröristlerce şehit edildi.
	Şanlıurfa Suruç'ta Kobani'ye yardım götürmek üzere toplanan gençlere canlı bomba saldırısında 34 kişi yaşamını yitirdi.
	İlk kez "seçim hükümeti" kuruldu.
	Cansız bedeni Bodrum kıyılarına vuran Aylan bebek, sulara gömülen yüzlerce Suriyelinin dramını dünya gündemine taşıdı.
	Ankara Garı önünde miting için toplanan kişiler arasında 2 canlı bomba 3 saniye arayla kendilerini patlattı.
	Türkiye, tekrar sandık başına gitti. AKP yeniden tek başına iktidar oldu.
	Antalya'da G20 Zirvesi toplandı.
	Türk hava sahasını ihlal eden Rus savaş uçağı düşürüldü.
	Can Dündar ve Erdem Gül, tutuklandı.
	Suriyeli mültecilerin Türkiye'de kalması için 3 milyar Euro destek ve AB müzakerelerinin başlaması konusunda anlaşma sağlandı.
Türkiye, Başika'daki askerlerini Irak'ın tepkisi üzerine kısmen geri çekti.	
Trans Anadolu doğalgaz boru hattının temel atma töreni Kars'ta yapıldı.	
İstanbul Adalet Sarayı'nda DHKP-C örgütü üyeleri tarafından Savcı Mehmet Selim Kiraz rehin alındı ve öldürüldü.	
Eczacıbaşı (kadın voleybol takımı) Avrupa Bayanlar Voleybol Şampiyonlar Ligi'nde ilk kez kupanın sahibi oldu.	

	Avrupa Parlamentosu Ermeni Soykırım tasarısını oy çokluğuyla kabul etti.
	Türkiye'nin ilk güneş paneli destekli otobüsü" düzenlenen törenle tanıtıldı.
	Türkiye Tekerlekli Sandalye millî basketbol takımı Avrupa Tekerlekli Sandalye Basketbol Şampiyonası'nda Avrupa 2.si oldu.
	Türkiye Ampute millî futbol takımı Avrupa Şampiyonası'nda şampiyon oldu.
	Sualtı Hokeyi Gençler Dünya Şampiyonası'nda Türkiye genç millî takımı Dünya Şampiyonluğuna ulaştı.
	Türkiye kadın millî voleybol takımı, Avrupa ikincisi oldu.
	Mersin'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne su götürme projesi açılışı yapıldı.
	Türksat 4B uydusu Kazakistan Baykonur Uzay Üssü'den başarıyla fırlatıldı.
	Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 5 Kasım 2013 tarihinden sonra ilk kez müzakere başlığı açıldı.
	Hanuka Bayramı, Türkiye tarihinde devlet tarafından ilk kez kutlandı.
2016	Sultanahmet'te canlı bomba turistleri hedef aldı.
	Can Dündar ve Erdem Gül tahliye edildi.
	AB ve Türkiye arasında mülteci anlaşması yapıldı.
	Davutoğlu istifa etti, yerine Binali Yıldırım geldi.
	Dokunulmazlıklar kaldırıldı, HDP'liler tutuklandı.
	Liselerde 'proje okul' eylemleri başladı.
	15 Temmuz darbe girişimi başarısız oldu ve 248 kişi yaşamını yitirdi.
	Yurt genelinde demokrasi nöbeti tutuldu.
	3 ay OHAL ilan edildi.
	15 Temmuz Şehitler günü oldu.
	Yenikapı'da tarihi miting yaşandı. Milyonlar Demokrasi ve Şehitler Mitingi'nde buluştu.
	Suriye'ye Fırat Kalkanı Harekâtı başladı.
	Başkanlık sistemi için düğmeye basıldı.
	Siirt'te maden kazası, Aladağ'da yangın faciası yaşandı.
	Rusya'nın Türkiye büyükelçisine suikast düzenlendi.
İşadamı Halis Toprak ve Mustafa Koç vefat etti.	

	Meşhur siyasetçi Kamer Genç hayatını kaybetti.
	Askeri casusluk davasında tüm sanıklar beraat etti.
	Zaman Gazetesi'ne kayyum atandı.
	Ülkenin birçok kentinde bombalı saldırılar gerçekleşti. Çok sayıda insan hayatını kaybetti.
	Kırıkkale Silah Fabrikası Müdürü, milli piyade tüfeğinin sırlarını satarken yakalandı.
	Osmangazi köprüsü açıldı.
	Medyada FETÖ operasyonu gerçekleştirildi.
	Cezaevlerinde FETÖ'cülere yer açılmaya başlandı.
	Yavuz Sultan Selim köprüsü açıldı.
	Tüm askeri sağlık kuruluşları, Sağlık Bakanlığına bağlandı.
	Kış Saati uygulaması yürürlükten kaldırıldı.
	Cumhuriyet Gazetesi'ne operasyon düzenlendi.
	12 HDP milletvekili tutuklandı.
	Siirt'te bakır madeninde göçük yaşandı ve 16 kişi hayatını kaybetti.
	Göktürk Uydusu uzaya fırlatıldı.
	Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov bir çevik kuvvet polisi tarafından öldürüldü.
2017	İŞİD, Reina Gece Kulübüne saldırdı. 39 kişiyi katletti.
	Varlık Fonu'nun yapısıyla alakalı haberler ekonomi başlıklarında dikkat çekti.
	Referandum yapıldı ve parlamenter sistem 'Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi' olarak adlandırılan başkanlık sistemiyle değiştirildi.
	Petrol ve doğalgaz zengini Körfez'de son yılların en büyük krizi patlak verdi. Önce Suudi Arabistan, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn, sonra Yemen, Maldivler ve Libya'da Tobruk yönetimi doğalgaz zengini Katar ile tüm diplomatik ilişkileri askıya aldıklarını duyurdu.
	CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, CHP İstanbul Milletvekili Enis Berberoğlu'nun tutuklanmasının ardından 25 gün süren Adalet Yürüyüşü düzenledi.
	15 Temmuz darbe teşebbüsünün yıldönümü Türkiye'de çeşitli törenler yapıldı.
	Trabzon Maçka'da PKK'lıları görüp jandarmaya haber veren 15 yaşındaki Eren Bülbül öldürüldü.

	Üniversiteye giriş sınavında yaşanan skandaldan sonra ÖSYM Başkanı Ömer Demir istifa etti.
	Temel Eğitimden Orta Eğitime Geçiş (TEOG) sınavı kaldırıldı.
	Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, 23.5 yıllık belediye başkanlığı görevinden istifa etti.
	Meral Akşener önderliğinde İyi Parti kuruldu.
	Ampute Futbol Milli Takımı, EAFF Avrupa Ampute Futbol Şampiyonası'nda birinci oldu.
	Rıza Sarraf'a ABD'de dava açıldı. Türkiye'de rüşvet iddiaları gündem oldu.
	ABD'de gözaltına alınan Halkbank Genel Müdür Yardımcısı Mehmet Hakan Atilla, Reza Zarrab ile iş birliği yaptığı gerekçesiyle tutuklandı.
	CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yakınları hakkındaki Man Adası'ndaki şirket iddiası gündem yarattı.
	Eski milli halterci Naim Süleymanoğlu tedavi gördüğü hastanede hayatını kaybetti. Türk sporunun cep herkülü, geride üç olimpiyat, yedi dünya altı Avrupa şampiyonluğu ve 46 dünya rekoru bıraktı.
	ABD Başkanı Donald Trump Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdı. Büyük tepki çeken karar, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmedi. Türkiye'de de büyük tepkilere neden oldu.
	Diyanet İşleri Başkanlığı kız çocukları 9, erkek çocukları 12 yaşında evlendirilebilir diyerek skandal bir fetvaya imza attı.
	Beşiktaş Belediye Başkanı Murat Hazinedar görevden alındı.
	Borç batağında olan inşaat işçisi Sıtkı Aydoğmuş, TBMM önünde üzerine benzin döküp kendini yaktı.
	Reyhanlı ilçesi Oğulpınar sınır karakolu mevkiinden TSK unsurlarınca Afrin'de PYD mevzilerine yönelik aralıklarla top atışları yapıldı.
	Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye, Afrin'e operasyon başlattı.
	Eski AYM Başkanı Kılıç'ın oğlu hakkında FETÖ'den yakalama kararı çıkarıldı.
	FETÖ davası kapsamında Altan kardeşler ve Nazlı Ilıcak'a ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verildi.
	Dolandırıcı Çiftlik Bank'ın sahibi Mehmet Aydın Uruguay'a kaçtı.

2018	Cumhurbaşkanı'na hakaret ettiği gerekçesiyle sanatçı Zuhal Olcay 10 ay hapis cezasına çarptırıldı.
	Cumhuriyet Gazetesi davasında gazetecilere ceza yağdı.
	Atatürkçü Düşünce Derneği hakkında soruşturma başlatıldı.
	Kuzey Irak'tan çok fazla şehit haberleri geldi.
	İşadamı Erdoğan Demirören vefat etti.
	Sakarya'nın Sapanca ilçesinde ormanlık alanda bacakları kesilmiş halde bulunan ve İstanbul'da ameliyat edilen yavru köpek kurtarılamadı. Toplumda büyük tepki yarattı.
	24 Haziran'da seçim yapıldı. Recep Tayyip Erdoğan ilk turda yeniden Cumhurbaşkanı seçildi ve Cumhurbaşkanlığı TBMM'de çoğunluğu elde etti.
	Tekirdağ Çorlu'da Uzunköprü-Halkalı seferini yapan yolcu treni raydan çıktı. 24 kişi öldü.
	ODTÜ'deki mezuniyet töreninde taşıdıkları pankart nedeniyle gözaltına alınan 5 öğrenciden 4'ü tutuklandı.
	Cumhurbaşkanı Erdoğan, TBMM'de yemin etti. Erdoğan'ın yemininin ardından parlamenter sistem resmen sona erdi.
	Adnan Oktar ve kedıciklere dev operasyon düzenlenerek hepsi yakalandı.
	Atatürk'e hakaret eden Safiye İnci tutuklandı.
	Terör örgütleri FETÖ/PDY ve PKK adına suç işlediği iddiasıyla tutuklu bulunan ABD'li rahip Andrew Craig Brunson hakkında adli kontrole 'ev hapsi' kararı verildi. Bir süre sonra serbest bırakıldı.
	Karadeniz sel felaketi yaşadı. En büyük zararı Ordu gördü.
	Katar Şeyhi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a VIP uçağını hediye etti.
	CHP'nin İstanbul Milletvekili Enis Berberoğlu Maltepe cezaevinden tahliye oldu.
	Cemal Kaşıkçı cinayeti olay yarattı.
Danıştay, 8 Ekim 2013'te kaldırılan Öğrenci Andı için "Yeniden okutulsun" dedi.	
Tunceli'de operasyonda soğuk hava ve tipi nedeniyle donma tehlikesi geçiren 2 asker şehit oldu.	
Hakkâri'de bir mühimmat deposunda meydana gelen patlamada 7 asker şehit oldu.	
Osman Kavala Operasyonu'nda ikinci dalga yaşandı.	

	Ankara'daki yüksek hızlı tren kaza yaptı ve 9 kişi öldü.
	İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı, sanatçılar Metin Akpınar ve Müjdat Gezen hakkında 'Cumhurbaşkanı'nı hedef alarak hakaret içerikli sözler söyleyip darbe ve ölüm tehditinde bulunmak' iddiasıyla soruşturma başlattı.
	2017-18 sezonu Erkekler Türkiye Kupası'nda Anadolu Efes tarihinde 11. kez şampiyon oldu.
	Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın (TANAP) projesinde ilk gaz akışı gerçekleşti.
	Ovit Tüneli hizmete açıldı.
	20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen olağanüstü hâl uygulaması kaldırıldı.
	Necmettin Erbakan'ın oğlu Fatih Erbakan Yeniden Refah Partisi adıyla bir parti kurdu.
	Plastik alışveriş poşetleri tüketiciye 25 Kuruş karşılığında verilmeye başlandı.
	Yerel seçimlerde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı için aday olan TBMM başkanı, Binali Yıldırım görevinden istifa etti. Yerine geçici olarak başkanvekili Celal Adan getirildi.
	TBMM'de yapılan başkanlık seçiminde Mustafa Şentop yeni meclis başkanı oldu.
	Çamlıca Camii, hizmete açıldı.
	Yerel seçimler ülke genelinde gerçekleşti.
	YSK, İstanbul'da Mart 2019 Türkiye yerel seçimlerini iptal etti ve bir sonraki seçimin tarihi 23 Haziran olarak belirledi.
	23 Haziran tekrarlanan İstanbul yerel seçiminde CHP'nin adayı Ekrem İmamoğlu, belediye başkanı seçildi.
	CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu şehit cenazesi için gittiği Ankara'nın Çubuk ilçesinde cenaze töreninden hemen sonra bir grubun saldırısına uğradı.
	Diyarbakır, Van ve Mardin Büyükşehir Belediye başkanları görevden alınarak kayyum ataması yapıldı.
	Türkiye-Rusya ve İran liderlerinin Suriye konulu üçlü zirvesi Ankara'da gerçekleşti.

2019	Aralarında FBI yetkililerinin de bulunduğu ABD heyeti, FETÖ'ye yönelik soruşturmalara ilişkin Türk yetkililerle görüşmek üzere Ankara'ya geldi.
	Adalet Bakanı Abdulhamit Gül, FETÖ'nün darbe girişiminin ardından 289 darbe davası görüldüğünü, bunların 249'unda karar çıktığını belirtti.
	İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, FETÖ/PDY'ye yönelik operasyonlar çerçevesinde 15 Temmuz 2016'dan bu yana 511 bin kişinin gözetimine alındığını, tutuklu sayısının ise 30 bin 821 olduğunu açıkladı.
	Kadın cinayetleri sayısı arttı. Gazi Üniversitesi öğrencisi Şule Çet'in ve Kırıkkale'de Emine Bulut'un kadın cinayetine kurban gitmesi kamuoyunda büyük tepkilere neden oldu.
	Teknofest 2019, Atatürk Havalimanı'nda başladı.
	TSK, Suriye'ye Barış Pınarı Harekâtı başlattı.
	Milli Savunma Bakanlığı Irak'ın kuzeyine Pençe Harekâtı başlattı.
	Yargı Reformu Strateji Belgesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açıklandı.
	Geleceğe Nefes etkinliği kapsamında 11 Kasım Milli Ağaçlandırma Günü olarak ilan edildi ve 81 ilde düzenlenen törenlerle 11 milyon fidan dikilerek Guinness Dünya rekoru kırıldı.
	Haluk Bilginer, 47. Emmy Ödülleri'nde Şahsiyet dizisindeki performansıyla en iyi erkek oyuncu seçildi.
	Bayraktar Akıncı Taarruzi İnsansız Hava Aracı (TİHA) ilk uçuşunu yaptı.
	TOGG Yerli Otomobil tanıtıldı.
	Ergenekon Davası kararında, aralarında Bedrettin Dalan, Doğu Perinçek, Mehmet Haberal, Tuncay Özkan, Mustafa Balbay, Sinan Aygün, Hurşit Tolon, Hasan İğsız ve Veli Küçük'ün de bulunduğu tüm sanıklar beraat etti.
	"Hafıza 15 Temmuz Müzesi" açıldı.
	Diyarbakır'da 21 yaşındaki oğlunun HDP'lilerce dağa kaçırıldığını iddia eden 70 yaşındaki Hacire Akar, camını kırdığı partinin Diyarbakır İl Başkanlığı önünde oturma eylemi başlattı ve eylem büyüyerek parlamentonun bölgeye yönelmesini sağlamıştır.

	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesinin (TANAP) Avrupa bağlantısı, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in katılımıyla İpsala'da düzenlenen törenle açıldı.
	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, termik santral bacalarına filtre takılmasını erteleyen yasayı veto etti.
	NATO Zirvesi'nin yapıldığı Londra'da Türkiye, Almanya, Fransa ve İngiltere arasında dörtlü zirve gerçekleştirdi, zirvenin yılda en az bir kez yapılması kararlaştırıldı.
2020	Çin'de Covid-19 virüsü çıktı. Tüm dünyayı saran Covid-19 korona virüsü Türkiye'yi de derinden etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir.

Tablo 15: 2000-2020 yılları arasında Türkiye'de yaşanan siyasal ve toplumsal olayların genel hatları.²⁰

Sonuç olarak 1965-2020 yılları arasında Türkiye'nin siyasal hayatı darbelerle, yeni anayasa düzenlemeleriyle, suikast ve toplumsal olayların yaşanmasıyla, idam ve müebbet cezalarıyla, sıkça genel ve yerel seçimlerin yapılmasıyla, sürekli yenilenen ekonomik kalkınma planlarıyla, dış politikadaki ilişkilerin gelgitleriyle ve ulusal ile uluslararası başarılarla hareketli geçmiştir.

3. 2. Siyasal Kültür Bağlamında Âşık Şiirinin Tematik Sınıflandırılması

Halkbilimi çalışmalarında sözlü geleneğin aktarımı önem taşımakta ve performans teoriiyi önemli kılmaktadır. Bu teoriyle icranın gerçekleştiği ortam ve ortamın meydana getirdiği metin ve doku temel dinamikleri oluşmaktadır.

²⁰ Toy ve Elmacı, a.g.e, s.377-421.

Aydın ve Taşkın, a.g.e, s.459-496.

Zürcher, a.g.e, s.375-404.

Cenk Saraçoğlu ve Melih Yeşilbağ, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, İstanbul, Yordam Kitap, 2019, s.877-963.

2000'li Yıllarda Türkiye. Erişim tarihleri: 01 Nisan- 02 Mayıs 2021. www.cnnturk.com, www.sozcu.com.tr, www.birgun.net, tr.wikipedia.org, www.bbc.com, www.haberturk.com, www.trthaber.com, www.ntv.com.tr, www.dunyabulteni.net, www.posta.com.tr, www.beyazgazete.com, www.milliyet.com.tr, 140journos.com, www.cumhuriyet.com.tr, www.haberler.com, www.hurriyet.com.tr.

Metin (text), bir icrai aktarımın ortaya koyduğu eserin kendisi olmakla birlikte geleneğe dayalı aktarımda ortaya konan ürünün kendisi özde bizatihi metin denilen yapı olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte metin, icrai faaliyetin yani folklor ürününün bir versiyonunu, tek bir anlatımını oluşturmaktadır (Çobanoğlu, 2005: 280). Doku (texture) ise metin denilen yapının dil (language) ile olan ilişkisidir. Bilhassa icrai eser dil aracılığıyla inşa edilirken içinde bulunduğu toplumun dil özelliklerini yansıtmakta ve onun söz ahengine tâbi olmaktadır. Bu bağlılık neticesinde ortaya çıkan ürünün uyaklı, aliterasyonlu bir söyleyişi bulunmaktadır. Metinden farklı olarak doku, milletin, toplumun ya da topluluğun bizzat kendisine aittir. Zira metin her ne kadar çevrilebiliyorsa doku bir o kadar çeviriyi engelleyen yapıdır. Nitekim söz ve hatta mana bir dilden diğerine aktarılabilirken ses uyumundan ve dilin söyleyişinden kaynaklanan özellikler bir dilden diğerine aktarımı imkânsız öğelerdir (Dundes, 2003: 72). Söz konusu olan dinamikler ve yapı taşları ile bir folklorik ürünü açıklamak ise yetersiz kalmaktadır; çünkü yapılacak çalışmadan ve derlemelerden elde edilecek olan bilgi yalnızca neden ortaya çıktığı bilinmeyen metinler ve dilsel söyleyişlerle sınırlı olacaktır. İşte bu noktada Dundes'in bağlam'ı (context) devreye girecek ve bağlam, tüm bu dinamikleri bir araya getiren ve onların nihai hedefini açıklayan bir görev üstelenecektir.

Bağlam (context), icrai faaliyetin yapıldığı ortamın metin üzerindeki etkisidir (Dundes, 2013: 72). Ürünün ortaya konduğu ortam, bazen icranın gerçekleştiği yerdeki kişilerle ve bazen de tüm ülkenin sosyo-ekonomik yansımaları bağlamın değişmesinde etkili unsurlar arasında yer alabilmektedir. Alan Dundes bu konu ile ilgili örneklerini sıralarken her ne kadar icranın yapıldığı ortamda bulunan kişilerin cinsiyet rollerine göre değişimlerden söz etse de bağlamın etkileri çok farklı boyutlarda da olabilmektedir. Bazen anlatıcının kimliği sebebiyle değişim ortaya çıkarken bazen de dinleyicinin kimliği metni etkileyebilmektedir. Örneğin, icranın yapıldığı (bilmecenin ya da tekerlemenin anlatıldığı, türkünün söylendiği vb.) ortamda küs/kırgın kişilerin var olması küçük bir ortam değişikliği ve etki yaratabileceği gibi "Cihan Harbi" etkisinde yakılan bir türkünün sözlerinde savaşın etkisine duyulan öfkeyi yansıtmaksa geniş ve hatta küresel bir etki oluşturabilmektedir. Nitekim bağlam, Dundes'in deyişiyle "Bağlam hayatidir" (Dundes, 2013: 81) ve bu hayatiyet halkbilim

çalışmalarının anlaşılmasıyla birlikte bir temele oturmasında da önemli bir mihenk taşı görevi görmektedir.

Halkbilimi çalışmaları alanlarından biri olan âşıklık geleneği için bağlam çok büyük önem taşımaktadır. Geleneğin gerçekleştiği ortam âşıkların hareketlerinden, davranışlarına ve şiirlerine kadar etkili olmaktadır. Âşıklar, bulunduğu ortama göre icralarını gerçekleştirmekte ve icralarını yaşadığı dönemin bağlamına göre şekillendirmektedir. Böylece âşıklar, yaşadıkları çağın koşullarıyla birlikte kendi hayat ve siyasal ideolojilerine göre icra ortamlarında bulunmakta ve şiirlerini söylemektedir.

Âşıklar, genellikle sevgi, aşk, doğa gibi koşma nazım şeklinin güzelleme türündeki şiirleriyle daha çok bilinse de yaşadıkları dönemin siyasal ve toplumsal olaylarına duyarsız kalmayarak aynı nazım şeklinin taşlama türüyle politik yergiyi konu edinmiştir. Bilhassa bir siyasi olayı veya aktör hakkında övgüyle bahsetmişse koşma; eleştirdiyse de koşmanın taşlama nazım türüyle şiirlerini söylemiştir; ayrıca kahramanlık söz konusu olduğunda destan nazım biçiminin kullanıldığı da görülmektedir. Bu bağlamda âşıklar, âşıklık geleneğinin birçok nazım şeklini ve türünü kullanarak siyasal ve toplumsal konuları dile getirmeyi bir vazife olarak görmüş ve her dönemde düşüncelerini sazla sözü birleştirerek cesurca aktarmıştır.

3. 2. 1. Atatürk ve Milli Değerleri Konu Alan Âşık Şiiri

Âşıklar, vatanına ve milletine değer veren ve milli bilinçle şiirlerini söyleyen gelenek temsilcileridir. Var oldukları milletin tarihini, nesillere aktarmakta bir görev olarak düşünüp şiirlerini saz eşliğinde söylemektedir. Böylece toplumun milli bilincini pekiştirmekte ve milli kimliğin oluşturulmasını dinamik tutmaktadır.

Âşıklar, başta Atatürk ve devrimleri olmak üzere vatan, bayrak gibi milli değerlerle birlikte Çanakkale, Sarıkamış, 19 Mayıs, 23 Nisan gibi tarihte büyük öneme sahip milli olaylara ve günlere şiirlerinde yer vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Türk tarihinde başarılarıyla yerini almış hem askeri hem de siyasi bir liderdir. Kazandığı zaferlerle Türk milletinin belleğinde ve yüreğinde yer edinmiş ve edinmeye devam etmektedir.

Bu nedenle Atatürk'ün doğduğu andan ölümüne kadar tüm yaşam süreci ve zaferleri her dönem âşıklarının dilinde olmuştur. Nitekim cumhuriyetin kurulmasının ardından âşıklar, Atatürk ilke ve inkılaplarını halka anlatmada oldukça etkili olmuş ve bu etkin olma özelliği bugün bilhassa milli günlerde söyledikleri şiirlerle devam etmekte olduğu görülmektedir.

Atatürk'ün kim olduğunu ve Türk milleti için ne anlam ifade ettiğini Âşık Abdulvahap Kocaman'ın dizelerinde görmek mümkündür.

“ 1881 de dünyaya
Selanik'te doğdu geldi Atatürk
Ali Rıza Efendidir babası
Zübeyde Hanımdan oldu.

Atatürk Adım Mustafa koydu babası
O idi ilerde insanın hası
Onu bekliyordu vatan davası
Bu davaya vekil oldu Atatürk

Mavi gözlü idi bir afacandı
İlkokulda sınıfına başkandı
Bütün derslerinde çok çalışkandı
Kemal lakabını aldı Atatürk

Hocası dedi ki Mustafa Kemal
Büyük insan olmak ondaki emel
Onu bekliyordu büyük istikbal
Türkler için istikbaldi Atatürk

Onu gönderdiler yüksekokula
Okumaya geldi o İstanbul'a
Karakteri benzemezdi her kula
Hakikaten bir Kemal'di Atatürk

İstanbul'da okulunu bitirdi
Subay oldu tahsilini yetirdi
Kader onu bu makama getirdi
Şerefli orduda kaldı Atatürk

Teğmen üst teğmenden kurmay yüzbaşı
Otuz sekizine ermişti yaşı
Yakın idi bir İstiklal Savaşı
Vatan tehlikede bildi Atatürk

Paylaşılmış idi Anadolu'muz
Bağlı idi kanadımız kokunuz
Ya istiklâl ya ölümdü yokunuz
Bu fikirde karar kıldı Atatürk

İçinden gelen ses kalk dedi ona
Bir gemiye binip çıktı Samsun'a
Orda önder oldu Türk ulusuna
Ne usandı ne de yıldırı Atatürk

Bütün Türk milleti girmişti yasa
Sarmıştı vatani bir kara tasa
Amasya'ya Erzurum'a Sivas'a
Kongre yapmaya geldi Atatürk

Yurdu bölüşmüştü bir sürü ahmak
Hiç olur mu bunlara yurt bırakmak
Kazım Karabekir İnönü Çakmak
Kader arkadaşı buldu Atatürk

Dört arkadaş özde sözde birleşti
Her birisi bir cepheye yerleşti
Onlar Atatürk'ü komutan seçti
Orda başkomutan oldu Atatürk

Kaderde kıvançta bunlar beraber
Yurdun her yanına verdiler haber
Bütün Türk milleti oldu seferber
Hücum borusunu çaldı Atatürk

Türk milleti kadın erkek topyekûn
Düşmanın üstüne ettiler sökün
Hakk'a inanana zafer çok yakın
Düşman sürüsüne daldı Atatürk

Koyunlar nasıl ki korkarsa kurttan
Düşman öyle korkup kaçlılar yurttan
Memleket kurtuldu bu büyük dertten
Milletçe şad 'olup güldü Atatürk

Kocaman Atatürk ulu önderdi
Onu Türkler için Allah gönderdi
Yurdumuzu bir cennete gönderdi
Gençlere emanet kıldı Atatürk” (Kayırhan, 2007: 148).

Destancı Vahap, bu şiirinin yanı sıra her zaman Atatürk'ün izinden gittiğini ve gidilmesi gerektiğini de bir başka şiirinde ifade etmektedir.

“Asırlar gelse bu yurda
Yılımızda Atatürk var
Nere gitsem Atam orda
Yolumuzda Atatürk var

Zafer meşalesi yakan
Haksızlığa karşı çıkan
Cepheden cepheye akan
Selimizde Atatürk var

Öğün çalış güven dedi
Bizi o irsal eyledi
Türkiye’de yetmiş yedi
İlimizde Atatürk var

Memleketin her yarımında
Hükümetin meydanında
Kahramanlık destanında
Halimizde Atatürk var

Okulların bahçesinde
Gelinlik kız bohçasında
Türkçemizin lehçesinde
Dilimizde Atatürk var

Caddelerde geçeklerde
Yalan değil gerçeklerde
Parklardaki çiçeklerde
Gülümüzde Atatürk var

Evimizde aramızda
Safımızda sıramızda
Cebimizde paramızda
Pulumuzda Atatürk var

Atamız’ı çok severiz
O komutan biz neferiz
Akşam sabah beraberiz
Ulumuzda Atatürk var

Sancakların gölgesinde
Odamızın köşesinde
Sazların yanık sesinde
Telimizde Atatürk var

Atatürk'e kim sataşır
Büyük sorumluluk taşır
Günden güne bayraklaşır
Elimizde Atatürk var

Kocaman bu kutsal toprak
Destan dolu yaprak yaprak
Dalgaları bayrak bayrak
Çölümüzde Atatürk var" (Kayırhan, 2007: 151).

Her yerde Atatürk izinin olması Türk milleti için ne kadar büyük önem taşıdığını göstermektedir.

Âşık Ayhan Kılıç, Âşık Abdulvahap Kocaman gibi Atatürk'ün kim olduğu hakkında bilgi vermekte ve her daim eserlerinin yaşayacağını sözünü vermektedir.

"İstanbul'dan Samsun'a o uzun yolu tepip
Karanlıkta güneşi yakından gören adam
Bir külün üzerine can tohumu serpip
Millet nasıl kurtulur dersini veren adam Atatürk

Selam sana ey paşa
Yazıldın dağa taşta
Ülkeyi baştanbaşta
Yeniden ören adam

Bağımsızlık aşkına
Dünya döndü şaşkına
Cumhuriyet köşküne
Çırpınıp giren adam Atatürk

Ayhanım der yılmadan çekilir küreklerin
Kökü kanla yazılmış yıkılmaz direklerin
Toprağına göz diken bütün engereklerin
Hepsini yüzükoyun yerlere seren adam Atatürk” (URL24).

Âşıklar, Atatürk’ün kim olduğunu anlatırken başlattığı milli mücadeleyi ve yaptığı devrimleri de vurgulamaktadır. Âşık Niyazi Ece de bu âşıklar arasında yer almaktadır.

“On dokuz mayısta Samsun’a çıktı

Mavi gözlü asker Kemal Atatürk
Amasya şehrinden meşale yaktı
Mavi gözlü asker Kemal Atatürk

Sivas Erzurum’da kongre kurdu
Vatanını seven halkını gördü
Düşmanı İzmir’de denize sürdü
Mavi gözlü asker Kemal Atatürk

Ankara’ya gelip meclisi açtı
Kesin karar alıp kürsüye geçti
Kadına hak verdi vekil de seçti
Mavi gözlü asker Kemal Atatürk

Bir zafer kazandık yaman mı yaman
Çanakkale tarihte kalır her zaman
Düşman kuvvetine vermedi aman
Mavi gözlü asker Kemal Atatürk

Niyazi Ece'ye en büyük nimet
Türk gençliği vatan size emanet
Nutuk'ta konuşur gayetin çok net
Mavi gözlü asker Kemal Atatürk" (URL25).

Âşık Niyazi Ece, Atatürk'ün 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkmasıyla birlikte Cumhuriyeti kurma serüvenini anlatılmasının yanı sıra yaşadığın dönemin toplumsal sorunlarını Atatürk'e seslenerek yakınlıkla aktarmaktadır.

“Bir mucize olsa gelip de görsen
Kurduğun ilkeler yıkıldı Atam
Bu bozuk düzene bir ayar versen
İçine fitneler sokuldu Atam

Etnik kimlik ile mezhep sordular
Sen bizden değilsin ayrı gördüler
İftira ederek kara sürdüler
Ozanı yazanı yaktılar Atam

Yurdu sevdik suçlu diye asıldık
İşkencede parça parça kesildik
İstif olduk mahpuslara basıldık
Kardeşi kardeşe taktılar Atam

Eller bizi içeriden bölüyor
Memleketi parsel parsel alıyor
Yabancılar her bir yerden doluyor
Savunan azaldı baktılar Atam

Niyazi Ece der kulak ver söze
Yazılı tarihler anlatır bize
Şikâyet dilekçem sunarım size
Aydınlara kurşun sıktılar Atam ” (URL26).

Hem Atatürk ilke ve inkılaplarından uzaklaştığını hem de toplumun kutuplaştırıldığını şikâyet eden Âşık Niyazi Ece, 2011’ de yazdığı bu şiiriyle dönemin iktidarını da olumsuz eleştirmektedir.

Âşık Burhani mahlasıyla bilinen Dursun Durdağı da, Niyazi Ece gibi Atatürk’ün devrimlerini şiirinde sıralamıştır.

“Dokuz yüz yirmi üç kurdu bir temel
Yıkılmaz bir binayı bu vatana
Bu bina içinde ederiz emel
O sağlam temelden hele bu yana

O günden bu yana gör neler oldu
Yurt içi yenilik düzenle doldu
Atam Atatürk’ü kâinat bildi
Büyükülüğün tanıttı bu cihana

Aydınlattı o karanlık geceyi
Attırdı yüzlerden siyah peçeyi
Kaldırdı medreseyi harfi heceyi
Kalemler tutturdu dağda çobana

Çok zor idi Arap harfi okumak
Düşündü buna bir kolaylık koymak
Kendi yazıp kendi okuyup kanmak
Dedi lazım yurttan bütün insana

Yurtta Atam etti birçok gelişme
Yeni icat yeni alet buluşma
Ata temelinden hep bu oluşma
İlkeler sürüldü iş bu zamana

Türk olan Atanın ilkesin bile
Bilirsek cihanı alırız ele
Yurda yan bakana vurdu bir sille
Yolunu öğretti yoldan azana

Anayasa koydu bozulmaz asla
Sarıldı bu millet ona hevesle
Çalışırız yarışırız bu bahisle
Atam füze vapur uçak her yana

Atatürk yapmıştır çok inkılabı
Koydu soyadını attı lakabı
Gurur duyarız biz bunlardan tabi
Erdik siyasiyle şöhrete şana

Yenilik süsledi her geçen yılı
Denizde karada havada yolu
Çeliktir bükülmez bu Türkün kolu
Pehlivan pazılı benzer aslana

Birçok yeniliği Atam buyurdu
Emanet eyledi Türk'e bu yurdu
Ne mutlu diyene dedi buyurdu
Mutluyuz ne mutlu Türk'üm diyene

Bülbüller mekânı kargalar ötmez
Arslan yatağında çakallar yatmaz
Yaptığı yenilik saymakla bitmez
Dursun Burhan son veriyor destana” (Altınkaynak, 2013).

Milli mücadeleyi başlatarak nice zaferler kazanan, yaptığı devrimlerle Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran ve Türk milletinin büyük önderlerinden olan Mustafa Kemal Atatürk’ün 10 Kasım 1938 tarihinde vefat edişini toplumda derin bir acı yaşanmasına neden olmuştur. Hem ulusal hem de uluslararası basın, Atatürk’ün hayatını kaybedişini manşete taşımış ve dünya liderleri olarak görmüş, saygı duyduğu Mustafa Kemal’e karşı üzüntülerini dile getirmiştir. Bununla birlikte âşıklar da Atatürk’ün bu dünyadan göç edişini derin duygularla şiirlerinde aktarmıştır. Bu âşıklardan biri ise Ballı Ozan’dır.

“On kasımda bütün canlar
Atatürk diye ağladı
Türk milleti yasın tuttu
Hepsi karalar bağladı

Etrafında kalabalık
Verseler de padişahlık
Ne krallık ne de şahlık
Cumhuriyeti yeğledi

Türk halkı güveniyordu
Öyle kurtardık bu yurdu
Cumhuriyeti o kurdu
Bağımsızlığı sağladı

Yüzyıllar geçse de yine
Minnetle başlarız güne
Ziyaret eden edene
Sele döndü de çağladı

Can kulağı ile dinler
Vatanperver olan anlar
Ballı Ozan gibi canlar
Kederli gönlün eğledi” (URL27).

Âşık Murat Çobanoğlu da “Bir Kahraman Göçtü” diyerek hem nasıl bir kahraman oluşunu hem de bu hayattan göçse bile her yerde olacağını anlatmaktadır.

“Bir kahraman göçtü methin edeyim
Meydan Kemal Kemal diye seslenir
Adaletin sensin ana direği
Ferman Kemal Kemal diye seslenir

Her yerde hazırsın her yer de varsın
Kudret güneşisin gizli bir sırsın
Her an için kalbimizde yaşarsın
Her can Kemal Kemal diye seslenir

Heybetinden düşman yurdu etti terk
Vatan için candan vermiştir emek
Bahsettiğim Kemal büyük Atatürk
Vatan Kemal Kemal diye seslenir” (URL28).

Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiş olsa da âşıkların dilinde her daim yaşamaya devam etmektedir; çünkü âşıklar, hangi siyasal ideolojiyi benimsemiş olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’e büyük bir saygı duymakta ve emanet ettiği bu ülkeye sahip çıkmaya çalışmaktadır.

“Tarihlere yazsak bitiremeyiz
Atatürk bir yana dünya bir yana
Vatan bağışladı unutamayız
Atatürk bir yana dünya bir yana

Hem savaşır hem barışır o Paşa
Millet ile bir yarışır o Paşa
Hedefine tam varışır o Paşa
Atatürk bir yana dünya bir yana

Türk'e yakışacak vatansın dedi
Kem göz ile bakan utansın dedi
Düşman da en büyük Atasın dedi
Atatürk bir yana dünya bir yana

Âşık Erdaliyim bu söz vaat olsun
Bize bizden başka herkes yâd olsun
Biz sana borçluyuz ruhun şad olsun
Atatürk bir yana dünya bir yana”
(URL29).

Âşık Zeki Erdali'nin de belirttiği üzere âşıklar için Atatürk bir yana dünya bir yanadır. Böylece âşıklar, Atatürk'e karşı kendilerini borçlu görerek bu borcu ödemek amacıyla Atatürk'ü ve devrimlerini konu edinmeye her daim ayrı bir önem vermiştir. Âşık İsa Oğuz'da hakkının ödenemeyeceğini düşünen âşıklardan biridir.

“Kimsenin kurtuluşu umudu yoktu
Hakkın ödenir mi Kemal Atatürk
Azminle bir millet ayağa kalktı
Hakkın ödenir mi Kemal Atatürk

Kırık bir vapurla Samsun'a çıktın
Erzurum, Sivas'ta halkına baktın
Mazlum uluslara ışığı yaktın
Hakkın ödenir mi Kemal Atatürk

Hasta adam yatağında dirildi
İşgaliciye ürfimağ verildi
Bin dokuz yüz yirmi meclis kuruldu
Hakkın ödenir mi Kemal Atatürk

İsa Oğuz fedakar milletin
Kadrini biliriz biz hürriyetin
Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti
Hakkın ödenir mi Kemal Atatürk” (URL30).

Âşıklar, Türk tarihinde önemli olan olayları şiirlerinde yer vererek milli olayların kültürel bellekte yenilenmesini ve canlı tutulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda yaşadıkları her dönemde başta özel milli günler ve bayramlar olmak üzere kahramanlık temasını şiirlerinde işlemektedir.

Türk tarihinin önemli savaşlarından biri olan Malazgirt Meydan Muharebesi, 26 Ağustos 1071 tarihinde yapılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Alparslan ve Bizans imparatoru Romen Diyojen’in liderliğinde gerçekleşen savaşta kazanan Büyük Selçuklu Devleti olmuş ve Türklere Anadolu’nun kapısı açılmıştır. Âşık Abdulvahap Kocaman, Malazgirt Fethi diyerek bu tarihi olayı destan nazım şekliyle anlatmaktadır.

“Bir tevhid yağmurunun damlasıdır
Malazgirt Fetihler zincirinin halkasıdır
Malazgirt 26 Ağustos 1071 yılında
Türk’ün Anadolu’ya imzasıdır Malazgirt

Ne bir çıkar savaşı ne bir şöhret tutkusu
İslâmın küfür ile kavgasıdır Malazgirt
Alparslan sağlığında giydi beyaz kefeni
Hak yoluna şehitlik sevdasıdır Malazgirt

Elli binlik askerin yüz binlik bir orduyu
İki saat içinde imhasıdır Malazgirt
Mağrur Romen Diyojen emrindeki Bizans'ın
Müslüman Türk önünde iflasıdır Malazgirt

Asırlardır Bizans'ın elinde kalan yurdum
Türk olmağa başlangıç safhasıdır Malazgirt
Alparslan esir düşen düşmanım affetti
İslami hoş görünün icrasıdır Malazgirt

Hem İslâm tarihinin hem de Türk tarihinin
Zaferle süslü altın sayfasıdır Malazgirt
Güzel Anadolu'yu bizlere vatan yapan
Kahraman ceddimizin mirasıdır Malazgirt
Bu savaş bir istila macerası değildir
İslâm dinini yayma davasıdır Malazgirt"
(Kayırhan, 2007: 175).

Destancı Vahap, Türklerin Anadolu'ya gelme serüvenini anlatmakla birlikte hem dünya hem de Türk tarihi açısından çağ kapatıp çağ açan Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında gerçekleştirdiği İstanbul'un fethini de bu şiiriyle aktarmaktadır.

“Fatih dedi genişlesin yurdumuz
Konstantin'in fetih vakti geliyor
Dokuz koldan dalga dalga ordumuz
Bizans'ın üstüne aktı geliyor

Şımarık Bizans'a verip gözdağı
Arılık kapatmalı şu orta çağı
Bizans surlarına şanlı sancağı
Ulubatlı Hasan dikti geliyor

Fetih hazırlığı sürdü seneler
Savaş için genç doğurmuş analar
İhtiyar dedeler yorgun nineler
Hasta yatağından kalktı geliyor

Surlar vardı İstanbul'u kuşatan
Yiğitler saldırdı dört bir köşeden
Kalyonlar çekildi Kasımpaşa'dan
Leventler Haliç'ten çıktı geliyor

Genç Sultan her yerden askerini toplar
Bizans'ın korkudan yüreği hoplar
Biri kırk öküzle çekilen toplar
Edirne'den yola çıktı geliyor

Buydu peygamberin bir mucizesi
Şemsettin Hoca'nın gür tekbir sesi
29 Mayıs Salı gecesi
Fethin şafağı söktü geliyor

Âlim şair asker hoca bir Fatih
Sultanlar içinde yüce bir Fatih
Adıyla sanıyla koca bir Fatih
Üç hilalli bayrak çekti geliyor

Zaferin müjdesi uçtu her yana
O gün ezan galip gelmişti çana
Altaylardan koptu büyük fırtına
Söğüt'ten şimşekler çaktı geliyor

Açın köhne Bizans surları açın
Gelin teslim olun veyahut kaçın
Kahraman bir millet İstanbul için
Yıllardır kanım döktü geliyor

Kocaman eşimiz var mı dünyada
İlk cuma kılındı Ayasofya'da
Büyük Türk milleti tam üç kıtada
Zafer meşalesi yaktı geliyor” (Kayırhan, 2007: 161).

Ayasofya görüldüğü üzere İstanbul Fethi'nin adeta bir sembolü olarak görülmektedir. Bu nedenle tarihi süreç içerisinde uluslararası bir soruna dönmüş; ancak fethin bir sembolü olma özelliğini kaybetmemiştir.

Hem dünya hem de Türk tarihinde önemli bir olay olan ve 1914- 1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya Savaşı'ndaki Çanakkale ve Kafkas cepheleri Türk tarihinde derin izler bırakan bir savaş olmuştur. Çanakkale cephesinde dönemin şartlarına rağmen imkânsızlıklarla birlikte kazanılan zaferle savaşın seyri değişmiş; ancak Kafkas cephesinde Türk ordusu yenilgiye uğramış ve Sarıkamış'ta Allahüekber Dağlarında hem çatışarak hem de hava şartları nedeniyle donarak 160.000 asker şehit olmuştur.

Âşık Mustafa Bilir, Çanakkale bugün toz duman diyerek savaşı kazanma inancını bu şiiriyle ortaya koymaktadır.

“Çanakkale bugün toz ile duman
Düşmanda imkân var Mehmet'te iman
Âlem görsün el mi bey midir yaman
Burada son söz Türk'ün sözü olacak
Nefer şehit ordu gazi olacak

Çanakkale şahit düşmandan azdık
Diş ile tırnakla siperler kazdık
Her siperde ayrı destanlar yazdık
Halimiz şerefli mazi olacak
Nefer şehit ordu gazi olacak

Boğazda cihana karşı durmuştuk
Etten ve kemikten kilit vurmuştuk
Zabiti neferi karar vermiştik
Vatan bugün bizden razı olacak
Nefer şehit ordu gazi olacak

Allah bugün bizden razı olacak
Nefer şehit ordu gazi olacak” (URL31)

Çanakkale ve Sarıkamış şehitleri, âşıklar tarafından her dönem saygı ve rahmetle anılmakta ve her anmada yeni şiirler söylenmektedir. Bu şiirler arasında Âşık Abdulvahap Kocaman, Ozan Alper Alperen, Ozan Nihat Sönmez gibi âşıkların icraları bulunmaktadır. Örneğin, Destancı Vahap mahlasıyla bilinen Âşık Abdulvahap Kocaman Çanakkale’yi şu şekilde anlatmaktadır:

“1915 / 18 Mart’ta
Müthiş bir harp gördük Çanakkale’de
Milletimin gözü kalmadı artta
Bir vatan kurtardık Çanakkale’de

Düşman yurdu bize etmeden zindan
Bizim önümüzde büyük kumandan
Tarihin önünde ateşten kandan
Bir imtihan verdik Çanakkale’de

Karadan saldırdı beş yüz bin insan
Savunmamız oldu dillere destan
Namlusu ölüm kusan kan kusan
Topları susturduk Çanakkale’de

Tekbir seslerimiz inletti arşı
Kanımızla yazdık İstiklal Marşı
Bizden kat kat üstün düşmana karşı
Kale gibi durduk Çanakkale’de

Dünyada eşimiz yoktur mertlikten
İmanlı göğsümüz serttir çelikten
Kurşunlara karşı etten kemikten
Birer siper kurduk Çanakkale’de

Bu cennet vatanın korunmasında
Kan ile yoğrulduk zafer tasında
Mustafa Kemal’in komutasında
Nice çember yardım Çanakkale’de

Dünyadan toplanmış Haçlı Ordusu
Boğazları yarıp geçmek arzusu
Önlerine kurdu Mehmetçik pusu
Hesap kitap sorduk Çanakkale’de

Bu zafer mal ‘oldu üç yüz bin cana
Altın harfle yazdık şanlı destana
Yurdumuzu paylaşacak düşmana
Nasıl kan kusturduk Çanakkale’de

Topyekûn milletler saldırdı bize
Hepsini orada getirdik dize
Tam beş kıta ile geldik yüz yüze
Geriye çevirdik Çanakkale’de

Düşmanlar yeneriz sanmıştı bizi
Mezarları oldu Ege Denizi
Kalleş Fransız’ı ve İngiliz’i
Köşeye kısırdık Çanakkale’de

Kocaman Türklere kefen biçilmez
Boğazlar düşmana asla açılmaz
Tarihlere Çanakkale geçilmez
Damgasını vurduk Çanakkale’de” (Kayırhan, 2007: 155)

Destancı Vahap, cephedeki savaşın nasıl gerçekleştiği ve kaç askerin şehit olduğu bilgisini vermektedir. Bu şiirin yanı sıra Ozan Alper Alperen ise Çanakkale cephesinde yaşananlarda daha çok askerlerin durumunu vurgulayarak Çanakkale'nin ne anlam ifade ettiğini anlatmaktadır.

“Çanakkale geçilmez diyen yiğit askerin
Yaralı yüreğine dikiştir Çanakkale
Göğsünü siper edip vurulan yiğitlerin
Diktikleri bayrağa kumaştır Çanakkale

Anadolu'dan gelen yiğitlerin hasıdır
Kınalı kuzuların ağlayan anasıdır
Gidip de dönülmeven kızların sevdasıdır
Ela gözlerde özlem bakıştır Çanakkale

Ananın çocuğuna son bir elvedasıdır
Yiğitlerin bayramı düşmanların yasıdır
Aşılıp geçilmeyen imanın kalesidir
Zulme karşı diriliş çıkıştır Çanakkale

Mısralarımda şiir nağmelerimde ozan
Dilde yakarış dua minarelerde ezan
Asra damgayı vuran cephede tarih yazan
Ol kutlu istiklale bakıştır Çanakkale

Maltepe, Seddülbahir, Kumkale, Gelibolu
Kiminin başı kesik kiminin kopmuş kolu
Toprak diyerek geçme bağrında şehit dolu
Anaların bağrında sert taştır Çanakkale

Şehitlerin kanıyla kızıla boyandığı
Yedi düvel bir olup bağrına dayandığı
Dere tepe dağların cayır cayır yandığı
Zalimlere cehennem ateştir Çanakkale

O hilalin uğruna güneşlerin battığı
Şehit olup bağrında Mehmetim'in yattığı
Kınalı kuzuların şهادeti tattığı
Mahşeri bir tipidir kar kıştır Çanakkale

Göklerden mermi yağar üstüne siperlerin
Savrulur enkaz gibi ceset ceset erlerin
Alnından vurularak can veren neferlerin
Bağrında barındığı bir döştür Çanakkale

Yağar gökte sağanak kol bacak gövde ve baş
Düşmanlar mezarlara gömüldü yavaş yavaş
İmanla azim ile kazanıldı bu savaş
Küffarın yenildiği savaştır Çanakkale

Selam sana şehitleri diyarı Çanakkale
Selam kutlu zafere görünen istiklale
Selam Kazım Paşa'ya ve Mustafa Kemal'e
Yiğitlere övgüdür alkıştır Çanakkale ” (URL32).

Kadın âşıklardan Ayten Gülçınar da Çanakkale şehitlerine vurgu yaparak geride kalan anneyi, yetim çocukları ve gelini de şiirine konu etmektedir.

“Ecdadımız vatan ve millet uğruna
Ne Savaşlar vermiş Çanakkale'de
Düşmanı koymamış yurdun bağrına
Sinesini germiş Çanakkale'de

Yedi düvel düşmüş Türk'ün kastına
Hepsi oturmuşlar düşman postuna
Toplanıp gelmişler yurdun üstüne
Dedem hesap görmüş Çanakkale'de

Yarsız kalmış taze gelin sunalar
Yetimlerle garip kalmış haneler
Sirtında mermi çeken analar
Cephede can vermiş Çanakkale'de

Şehitler pazarı bir garip çalışma
Ses verse inletir yedi kat arşı
Canlar süper olmuş düşmana karşı
Etten duvar örmüş Çanakkale'de

Bize asla savaş açılmaz diye
Dünya düşman olsa kaçılmaz diye
Ata'm Çanakkale geçilmez diye
Mührünü vurmuş Çanakkale'de

Çanakkale düşmanlara dar olmuş
Benim yüce milletime yar olmuş
Gül çıkarım Türk ulusu bir olmuş
Zafere de ermiş Çanakkale'de ” (URL33).

Çanakkale cephesini anlatan âşıklar, Atatürk'ün cephedeki başarısını vurgulamaktadır. Nitekim âşıkların Anadolu toprakları için şehit olan askerlere karşı duydukları derin üzüntüyle birlikte Çanakkale'nin geçilemeyeceği mesajının ortak olduğu görülmektedir.

Çanakkale cephesinde olduğu kadar Kafkas cephesinde yaşanan savaş, âşıkların şiirlerinde yer almaktadır; çünkü Sarıkamış'ta 60.000 askerın donarak şehit olması hafızalardan silinmeyecek iz bırakmıştır.

“Sarıkamış Sarıkamış
Kar altında gülüm kalmış
Kar altında gonca gülüm
Daha açmadan sararmış

Sarıkamış sarıkamış
Özde yara Sarıkamış
Mehmetim’e mezar oldun
Bahtı kara Sarıkamış

Sarıkamış Sarıkamış
Yürekte köz Sarıkamış
Söke söke aldın benden
Özümde öz Sarıkamış

Sarıkamış Sarıkamış
Soğuk ıssız Sarıkamış
Kıydın alp ve alperene
Acımasız Sarıkamış”
(URL34).

Ozan Alper Alperen, şehitleri daha açmamış kar altında kalan güle benzeterek yörenin iklim şartlarına isyan etmektedir. Âşık Mustafa Aydın ise Sarıkamış’ta yirmili yaşlardaki askerlerin şehit düştüğünü ve sayılarının 90.000 olduğunu şiirinde açıklamaktadır.

“Sarıkamış dağlarında
Şehitlerin ruhu gezer
Henüz yirmi çağlarında
90 bin can yürek ezer

Sarıçamlar arasından
Sevdiğine mektup yazar
Kan süzülür yarasından
Kar fırtına oldu mezar

Yüreğinde dağlar yıkmış
Doğrulmuş ayağa kalkmış
Ayağında çarık çıkmış
Kara kışta yalın gezer

Seslendiler dağa taşa
Vatan ilelebet yaşa
Önlerinde Enver Paşa
Can verdiler azar azar

Bak Mustafa dal uzatır
Barış için el uzatır
Silah değil gül uzatır

Soğanlı'ya kurmuş hazan" (URL35).

Ozan Alper Alperen ve Âşık Mustafa Aydın'ın yanı sıra Ozan Nihat Sönmez, Sarıkamış'ta askerlerin hangi koşullarda nasıl şehit olduğunu ifade etmekte ve bu acının hiçbir zaman dinmeyeceğini vurgulamaktadır.

“Kara kışta kara buza yaslandım
İbret için yüreğimden seslendim

Bin dokuz yün on beş Sarıkamış'ta
Eksi kırk derece bir kara kışta
Yarınlara hayal kurulan yaşta
Yaratan kendine döndürdü beni
Allahuekber'de dondurdu beni

Dünyaya eğilip bükülmedim ben
Dağılıp yerlere dökülmedim ben
Beşeri bir güce yıkılmadım ben
Felek tabiata yendirdi beni
Allahuekber’de dondurdu beni

Türk oğluyum şerefliyim kutluyum
Yeise düşmedim hep umutluyum
Kadere eyvallah dedim mutluyum
Mevlam aşkla yaktı yandırdı beni
Allahuekber’de dondurdu beni

Mukaddes davaya giden yön için
Bugün için yarın için dün için
Vatan millet bayrak devlet din için
Şehadet atına bindirdi beni
Allahuekber’de dondurdu beni

Ozan Nihat canlar yetişir durur
Şehitler bülbüldür ötüşür duru
Ocağımız sönmez tutuşur durur
Bire bin yanınca söndürdü beni
Allahuekber’de dondurdu beni”
(URL36).

Ozan Nihat, kimseye boyun eğmeden ve ezilmeden Sarıkamış şehitlerinin doğa felaketine sonucunda hayatlarını kaybettiklerini belirterek eğer savaşılabile ortamı olsaydı durum daha farklı neticeye ulaşabileceğine inanmaktadır. Âşık Temel Turabi de Ozan Nihat gibi doğa felaketi ile askerinin şehit olduğunu vurgulamakta ve Allahu Ekber dağlarındaki çiçeklerin narin olmasının nedeni şehitlerin kanına bağlamaktadır.

“Ordular yürüdü Sarıkamış’a
Sakindi yüzleri Allahuekber
Korkunç bir felaket getirdin başa
Neydi karın kışın Allahuekber

Düşmanlar saklandı sıcak köşeye
bir geçit vermedin Enver Paşa’ya
Alayları hapis ettin meşeye
Buz kesti her yerin Allahuekber

Tipiyle boranın estin savurdun
Soğanlı’yı mezarlığa çevirdin
Doksan bin nüfuslu bir şehir kurdun
Yok çarşı pazarın Allahuekber

Turabi gözyaşım çilemdi diye diye
Süngüler buz ile bilendi diye
Toprağın kan ile sulandı diye
Çiçeklerin narın Allahuekber”
(URL37).

I.Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin topraklarına saldırmaya devam eden İtilaf devletlerine karşı Milli Mücadele dönemi başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak basmasıyla başlayan dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına, 29 Ekim 1923 tarihine kadar sürmüştür. Bu süreçte Erzurum, Sivas, Amasya gibi birçok kongre ve görüşmeler yapılmış, vatan bir bütündür parçalanamaz düşüncesiyle kararlar alınmış ve İstiklal Harbi yaşanarak işgalci güçlerle savaşılmıştır. Tüm bu mücadelenin sonunda ise 1923'te Cumhuriyet ilan edilerek yeni bir Türk devleti kurulmuştur.

Âşıkların birçoğu milli mücadele ruhunu benimseyerek her daim devletin yanında olmaktadır. Bu nedenle âşıklar, milli bayrama dönüşen bu milli günleri yaşatmak ve nesillere öğretmek amacıyla şiirlerinde sıkça yer vermektedir.

“Türk İstiklal Savaşı'nın ilk günü
Başkumandan önce eyledi niyet
Duyuldu vatanda bir anda ünü
Samsun'da toplandı bu ilk cemiyet

Silkindi bir yiğit kalktı uyandı
Bu hali görünce ciğeri yandı
İngiliz'in gemileri dayandı
Soruyor bunlara kim verdi
mühlet

Türk'ün Türk'ten başka yok idi dostu
Tekeler konuştu aslanlar sustu
Girmişti Boğaz'a donanma üssü
Sanki başımıza koptu kıyamet

İlaç yoktu sarılmadı yaramız
Dünya ile açılmıştı aramız
Savaşmaktan başka yoktu çaremiz
O gün dövüşmemiz olmuştu cihat

Ey Türkoğlu alış güven ve ğn
Savaş senin için bir bayram düğün
Geldikleri gibi gidecekler bir gün
Atanın sözleri doğrudur elbet

Doğrudan doğruya yapılan şerdi
Ufak tefek başkaldırma gösterdi
Süper güçler bizden toprak isterdi
Değil miydi yaptıkları cehalet

Paraladı bizi içten böldüler
Antlaşma yaptılar karar aldılar
Müttefikler bize düşman oldular
Kimi kime etmeliydik şikâyet

Sorsan bu milletin gözü yaş olur
Herkesin gönlünde bir telaş olur
Ne vatan kurtulur ne savaş olur
Birlik beraberlik olmasa şayet

Dostumuz ağladı düşmanlar güldü
Dört yandan dört kuvvet yurduma doldu
Vatan için savaşmamız farz oldu
Bn yurttta başlatıldı hareket

Başımızda kavga rüzgarı eser
Bu aziz milleti eyle müyesser
Rızan için savaşıyor bu asker
Yalvardık Yaradan eyle inayet

Yeniden hürriyet ışığı yaktık
Köyü fikirleri arka bıraktık
Silkindik titredik ayağa kalktık
Çünkü Türk'e yakışmazdiesaret

Bu orduya yardımcıdır lemyezel
Bu orduya eylememiş müptezel
Bu ordu methi olmuş bu ordu güzel
Bu orduda vardır sırrı kudret

Doğuda Ermeni batıda Yunan
Güneyda Fransız vermezken aman
Vatanı her yandan sarmıştı düşman
Anlamıştı onla değil isabet

Şeref verdik şan dağıttık bu yurda
Nice kurban kan akıttık bu yurda
Gazi olduk can akıttık bu yurda
Şehit olduk Hakk'a ettik nihayet

Aklın yetmez tenkit etme arkadaş
Bu millet efedir bu millet dadaş
Ölüm kalım savaşıydı bu savaş
Yoksa elden gidiyordu memleket

Bir somunu on arkadaş paylaştık
Gene de yılmadık mertçe savaşık
Dere düz demedik dağlardan aştık
Milletçe el ele gösterdik gayret

Ana yavrusunu yılda bıraktı
Çünkü yorulmuştu yolu ıraktı
Su yerine derelerden kan aktı
Ne zor ile korundu bu hürriyet

Sırtında cephane göğsünde uşak
Gayret et akşama bu dağı aşak
Bir an evvel bu dağlara ulaşak
Kaybolmadan namus haya haysiyet

Alnından vurulmuş yatan kardaşım
Ölünür verilmez vatan kardaşım
Ecdadın bu senin atan kardaşım
Vuslata erişmiş bulmuş hidayet

Düşman anlamadı neyin nesiydi
Allah Allah diyen Türk'ün sesiydi
Her atılan güller nur tanesiydi
Resul bu askeri eylemiştir meth

Hatırlardı akar idi gözyaşı
Dedem bana anlatmıştı savaşı
Kabarıktı göğsü dik idi başı
Büyük kahramanda büyük marifet

Bir kere çalındı hücum borusu
Düşman önümüze kurmuştu pusu
Dağılmaya döndü çakal sürüsü
Ölmek var dönmek yok bitsin sefalet

Arslanım koçağım merdim yiğidim
Allah huruzunda eyledin yemin
Birbirinize hak helal eyleyin
Verilen emire ettik icabet

Yunan çadırında uyku çekerken
Atam uyanmıştı sabahtan erken
Hücum başlamıştı şafak sökerken
Doğdu güneş ile büyük azamet

Mübarek ağustos bir yaz gecesi
Serin idi rüzgarın esmesi
Emretti güreledi topların sesi
Asker komutana etti riayet

Dünya gözü ile bir daha gördü
Kimseye vermeyiz bu aziz yurdu
Can verdi kan döktü bu kahraman ordu
Bu vatan bizimdir bizim mülkiyet

Sıdk-ı hulus ile nöbet beklendi
Afyon'dan İzmir'e nur direklendi
Tarihe bir zafer daha eklendi
Gösterdi Mehmetçik büyük cesaret

Ölmek var dönmek yok dönmeyin geri
Hedefiniz Akdeniz'dir ileri
Haykırdı kükredi Türk'in askeri
O gün düşmana çok verdik zayıat

Herkese duyurduk biz bu ilanı
Bir meclis kuruldu çizdi planı
Yirmi üçte Cumhuriyet ilanı
Yeniden kuruldu bu büyük devlet

Çile çektik bugünlere kavuştuk
Ay yıldızlı ak hilale kavuştuk
İstikrarlı istiklale kavuştuk
Ankara'da kurulmuştu hükümet

Nice çember yardık dağlar erittik
Yeni baştan yurdumuzu fethettik
Çünkü biz cihana sulh ilan ettik
Bu mülkün temeli şanlı adalet

Çünkü bu istiklal senindir ancak
Şanlı bayrağımız dalgalanacak
Çırağı bu ocak daim yanacak
Sanmayın ki sözlerim nihayet”
(URL38).

Âşık Nur Çırağı, “Türk İstiklal Savaşı Destanı” ile milli mücadele döneminde yaşananları anlatarak hürriyetin önemini ve milletin, devletin gücünü kahramanlık duygusuyla anlatmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde başlayan milli mücadelenin ilk adımı, 19 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma Vapur’undan inerek Samsun’a ayak basmasıdır. Kurtuluş için atılan bu adım âşıkların şiirlerinde sıkça işlenen konular arasında yer almaktadır.

“Atatürk Samsun’a çıktığı zaman
Gönülden sevindi bahtiyar oldu
Ulusun önderi büyük kahraman
Arka çıktı milletine yar oldu

Vatan derdi idi Ata’nın derdi
Her zaman vatanım milletim derdi
Amasya’ya geldi bir tamim verdi
İştitti memleket haberdar oldu

Oradan Erzurum’a etti hareket
Ata’nın yoluna doğdu bereket
Yok olmaya mahkum olan memleket
Sanki yoktan yaratıldı var oldu

Atatürk'ü karşıladı Erzurum
Orda görüşüldü her türlü durum
Her türlü mesele yapıldı yorum
Her şey aydınlandı aşikâr oldu

Erzurum'dan sonra Ata Sivas'ta
Çünkü Türk milleti kalmıştı yasta
Anadolu baştanbaşa hep hasta
Bu yüzden vatana hizmetkâr oldu

Atatürk Sivas'ta halkı topladı
İstişare yaptı kongre adı
Kendisini bu millete adadı
İstiklal uğruna fedakâr oldu

Orada milletçe karar aldılar
Dualar eltiler namaz kıldılar
Yurdun her yanına haber saldılar
İşitip duyanlar payidar oldu

Sivas'tan da Ankara'ya varıldı
Disiplin sağlandı birlik kuruldu
Türk milleti silahına sarıldı
Yurdumuz çelikten bir hisar oldu

Artık silah alan düşmüştü yola
Hep gönül gönle verdik kol kola
Ya istiklal ya ölümdü parola
Hürriyet kalemiz tam imar oldu

30 Ağustos'ta Türk'ün zaferi
Atatürk'ün ordulara son emri
Hedefiniz Akdeniz'dir ileri
O zaman düşmanlar tarumar oldu

Tarifi boyu mukaddestir bu vatan
Çünkü bu vatanda çok şehit yatan
Eğer sorarlarsa ki melen bu destan
De ki Kocaman'dan yadigâr oldu” (Kayırhan, 2007: 178).

Destancı Vahap, Atatürk'ün Samsun'dan başlayarak milli mücadele serüvenini anlatmakta ve Atatürk'e ait olan “Ya İstiklal Ya Ölüm” , “Hedefiniz Akdeniz İleri” sözlerine telmihte bulunarak dinleyici veya okuyucu kitleye milli bilinci oluşturmaktadır. Âşık Mahzuni Şerif ise hem Atatürk'e özlemi hem de yaşadığı dönemin toplumsal sorunlarına karşı kurtuluş için “keşke bir daha gelsen Samsun'dan” diyerek seslenmektedir.

“Sana hasret sana vurgun gönlümüz
Neredesin mavi gözlüm nerde
Bu gemi bu Karadeniz
Sarı saçlım mavi gözlüm
Nerde nerde nerdesin dost

Kurban olam yürüdüğün yollara
Kara peçe yakışmıyor kullara
Uyan bak bizim hallara
Sarı saçlım mavi gözlüm
Nerde nerde nerdesin dost

Bulutlar teninden dağlar kokundan
Sarhoştur sevdiğim Mahsuni bundan
Bir daha gel gel Samsun'dan
Sarı saçlım mavi gözlüm
Nerde nerde nerdesin” (URL39).

19 Mayıs ilk olarak 1926 ve 1935'te kutlanmaya başlamış, Gençlik ve Spor Bayramı olarak 1938'de çıkan kanunla resmileşerek 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen darbeden sonra Atatürk'ü Anma ile Gençlik ve Spor Bayramı olarak ilan edilmiştir. O tarihten itibaren milli bayram olarak kutlanmakta ve âşıkların şiirlerine konu olmaktadır. Bir başka milli gün olarak kutlanan ve âşıkların anlattığı milli bayram ise 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'dır.

Türkiye Cumhuriyet tarihinde ulusal egemenliğin esas alındığı önemli bir gelişme yaşanmıştır. 23 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve Türk halkının egemenliği ilan edilmiştir. Meclis, Türk milletinin iradesinin temsili olmuştur. 1929'da da çocuklara armağan edilerek o günden bugüne milli bir bayram olarak kutlanmaktadır. Âşık Orhan Üstündağ, bu bayramı ulusun sesi ve ulusal kardeşlik bayramı olarak dile getirmektedir.

“Bayramların en hasıdır
Yirmi üç nisan bayramı
Milletin kalbin sesidir
Bütün ulusun sesidir
Yirmi üç nisan bayramı

Bir güneş misali doğdu
Kara karanlığı boğdu
Atatürk'ten armağandır
Atamız'dan armağandır
Yirmi üç nisan bayramı

Yılda kutlanır bir günlük
Sevgi dolu yoktur benlik
Ulusal hem egemenlik
Yirmi üç nisan bayramı
Bu bayramı bu bayramı
Atamız'ın armağanı

Gençlik hep seni anacak
Gönül verdi açtı kucak
Ebediyen yaşayacak
Yirmi üç nisan bayramı

Ulusal kardeş bayramı
Bu bayramı bu bayramı
Türkiyem'in can bayramı

Üstündağım seni çözdüm
Senin için şiir düzdüm
Gönlümün içine yazdım
Kalbimin içine yazdım

Yirmi iç nisan bayramı
Bu bayramı bu bayramı
Şanlı Atam'ın bayramı
Atatürk'ün armağanı"
(URL40).

Milli mücadele dönemi başarıya ulaşarak 29 Ekim 1923 tarihinde 2.Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün sunduğu anayasa değişikliğinin kabulüyle Türkiye devletinin yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğu ilan edilmiştir. Nitekim cumhuriyet gücünü halktan alan bir devlet yönetim şekli olmakla birlikte aynı zamanda hükümet yönetme şeklidir; ayrıca Türk toplumunu çağdaşlaştırmayı amaçlayan ve yenileşme, reformların da önünü açan bir siyasal inkılap hareketidir (Dinç, 1-2). Bu siyasal inkılap hareketiyle hükümetin kurulma sistemi değiştirilerek meclis hükümetinden parlamenter hükümet sistemine geçilmiştir.

Düşmandan kurtulan Anadolu coğrafyasında yeni bir Türk devletinin kurulması âşıkların gururla söylediği konular arasında yerini almıştır. Bilhassa Cumhuriyetin ilan edildiği ilk yıllarda bu rejimin duyurulmasında ve halka kabul ettirilmesinde âşıklar, büyük bir rol üstlenmiştir. Böylece çok sayıda âşık, Cumhuriyet hakkında şiirler

söylemiştir. Âşık Hüseyin Çırakman, bu âşıklardan biri olarak bilinmektedir.

“Üçü özdeşleşmiş bir güneş
doğdu Cumhuriyet demokrasi
Atatürk Yurttan karanlığı zulmeti
kovdu Cumhuriyet demokrasi
Atatürk

Bunlar geldi geleceği görenler
Bunlar geldi halka fikir verenler
Bunlar geldi öz benliğe girenler
Cumhuriyet demokrasi Atatürk

Çobanın değneği işçinin eli
Çiftçinin tarlası mahsulün eli
Buğdayın başağı bahçenin gülü
Cumhuriyet demokrasi Atatürk

Kimse bunu bizden söküp alamaz
Sinemizde gizlenmiştir bulamaz
Bunlar birbirinden ayrı olamaz
Cumhuriyet demokrasi Atatürk

Çırakman’ım benim ilgim üçünde
Bir ucu meçhulde bir ucun Çin’de
Her biri karış toprağımızın içinde
Cumhuriyet demokrasi Atatürk” (URL41).

Âşık Murat Çobanoğlu ise Cumhuriyet’in izini ulu bir yol olarak görmüş ve ilan edilşinin 50.yılı için “Cumhuriyet Yazıldı” şiirini söylemiştir.

“Vatanımın şenlik, şölen dört yanı
Dillerine Cumhuriyet yazıldı
Elli yaşın kutlu olsun nişanı
Yıllarına Cumhuriyet yazıldı

Başkomutan verdi büyük bir komut
Ecdadımdan gelen ulu yolu tut
Doğdu güneş gibi bizde bu umut
Kollarına Cumhuriyet yazıldı

Kadın, erkek bu vatani koruduk
Nice nice zaferlere yürüdük
Yüksek dağlar gibi duman bürüdük
Yellerine Cumhuriyet yazıldı

Kabul oldu dilek dilek muratlar
İstiklali nakışladı beratlar
Zafer müjdeleyen küheylan atlar
Nallarına Cumhuriyet yazıldı

Kabul gelinler, yetişen kızlar
Dedemin dilinde tarihi sözler
Göründü hürriyet, açıldı izler
Yollarına Cumhuriyet yazıldı

Koçyiğitler yurdu tek mil buralar
Vatan vatan diye akar dereler
Coşu verir ırmaklar kükrer dereler
Sellerine Cumhuriyet yazıldı

On Dokuz Mayısla Yirmi Üç Nisan
İlk ışığı aldı bunlardan vatan
Ata'nın gençliğe verdiği ferman
Ellerine Cumhuriyet yazıldı

Çobanoğlu, elli yıla destanım
Nice elli yılı görsün vatanım
Ben sazımla toprağıma kurbanım
Tellerine Cumhuriyet yazıldı” (Sakaoğlu ve Karadavut, 1998: 165-166).

Âşık Halil Karabulut da Çobanoğlu gibi “Ellinci Yıl Destanı” diyerek Cumhuriyet’in kuruluşunun 50.yılında cumhuriyetin nasıl kurulduğunu açıklayarak bu sürece kadar ülke adına yaşanan iyi olayların cumhuriyet sayesinde olduğunu belirtmektedir.

“Dinle elli yılın hikâyesini
Neler yaptık neler gördük efendim
Hürriyet uğruna vatan uğruna
Savaşta savaş girdik efendim

Hem düşmanla hem de kötü kaderle
Yıllarca uğraştık kanla kederle
Nihayet ahu açık çıktık zaferle
Düşmanı denize sürdük efendim

Önder Kemal Paşa geçince başa
Zaman kaybetmedik bir saat boşa
Evvela rejimden başladık işe
Türk Cumhuriyetin kurduk efendim

Yirmi Dokuz Ekim bir dönüm günü
Oldu devlet yeni siyaset yeni
Doğu'dan Batı'ya çevirdik yönü
Medeni âleme girdik efendim

Cumhuriyet ile geldi hürriyet
Velâkin var idi her mahrumiyet
Asayîşi temin oldu ilk nihayet
Milletin halini sorduk efendim

Gördük ki bu halkın dertleri çoktur
Hekimi, ilacı, bakanı yoktur
Olduk kendimize kendimiz doktor
Müzmin yaraları sardık efendim

Yılların birikmiş ihmallikleri
Koymuş idi bizi herkesten geri
Kapattırmak için mesafeleri
Başı her çareyi vurduk efendim

Eskiden yeniye yaptık bir hamle
Köhne zihniyetler silindi cümle
Dolu genç kafalar müspet ilimle
Eski defterleri dürdük efendim

Elde vererek sivil ve asker
Düzene konuldu düzensiz işler
Milli eğitimde olduk seferber
Milletçe tahsile girdik efendim

Yenilikler yaptık yazıda cüzde
Tarımda, sanatta, kamuda, sözde
Yürüdük Ata'nın çizdiği izde
Tembellik zincirin kırdık efendim

Farsi'den kurtardık Türk'ün dilini
Fabrikalar kurduk yaptık yolunu
Tez günde vatanın sağı solunu
Demir ağlar ile ördük efendim

Gül açmazken yurdun viran bağında
Bir cennet kuruldu her bucağında
Teknoloji devri feza çağıda
Çağdaş seviyeye vardık efendim

Adalet müsavat haklın kılındı
İçte dışta barış esas alındı
Yirmi üçten yetmiş üçe gelindi
Bu mutlu günlere erdik efendim

Çok şeyler borçluyuz cumhuriyete
Onunla kavuştuk bunca nimete
Halil der ki biz onun ebediyete

Yaşatmaya karar verdik efendim” (Sakaoğlu ve Karadavut, 1998: 84-86).

Âşıklık geleneğinin temsilcileri milli günlerle birlikte vatan, bayrak, şehitlik gibi kavramlarla toplumda milli şuuru canlı tutmaktadır. Nitekim bu durum âşıkların hem devletine ve milletine bağlılığını hem de nesil boyu aktarımda görev üstlendiğini göstermektedir. Bu nedenle her ne kadar milliyetçi âşıkların bu konuda daha çok şiir söylediği görölse de diğer âşıkların da bu konuları işlediği görölmektedir; çünkü âşıkların hepsi devletin her daim destekçisi olmaktadır.

Destancı Vahap, Türk olmak, vatan, bayrak gibi milli değerleri esas alan birçok şiir söylemiştir. Bunları biri de Anadolu'm diyerek vatanı anlattığı şiiri bilinmektedir.

“Kimse göz koyamaz Türk vatanına
Bu toprakta İslâmiyet yaşıyor
Türkler yan bakanın okur canına
Bir özgürlük cumhuriyet yaşıyor

Edirne'den Muş'a Hatay'dan Rize
Bu toprak ecdattan emanet bize
Şöyle göz atarsan sülâlemize
Tarihe şan vermiş devlet yaşıyor

Türk milleti tek bir vücut tek bir can
Tarih boyu bu yurt için dökmüş kan
Canımızdan daha üstün bu vatan
Zerresinde ayrı kıymet yaşıyor

İstersen bir göz at tarih yaşına
İster gez rastlarsın adım başıma
Feda olmuş toprağına taşına
Binlerce ölümsüz ceset yaşıyor

Ecdadımın mirasıdır bu toprak
Onun için alnım açık yüzüm ak
Nerde dalgalansa şanlı al bayrak
Orda namus şeref iffet yaşıyor

Bize fazlasıyla her şeyi yeter
Bu yurttan ayrılmak ölümden beter
Toprağına bir ekersen bin biter
Her yerinde veli nimet yaşıyor

Güzel Anadolium kışım baharım
Benim anam babam sevgili yârim
Kazancım sermayem namusum arım
Sende bir bulunmaz servet yaşıyor

Kocaman basma ha toprak diyerek
Bu yere abdestsiz basmamak gerek
Bu yer öyle aziz öyle mübarek
Bak kefensiz şehit Mehmet yaşıyor” (Kayırhan, 2007: 147).

Âşık Abdulvahap Kocaman, tarihe telmihte bulunarak Vatan Destanı ile anlatmaya devam etmiş ve vatan için birlik ve bütünlük mesajını vermiştir.

“İstiklal uğruna biz bu savaşı
Atatürk’ü başta gördük kazandık
Büyük küçük asker ettik her yaşı
Kadın erkek harbe girdik kazandık

Hep toplandık Atatürk’ün sesine
Ölmeye söz verdik erkekçesine
Islanmasın diye top mermisine
Çocuk yorganım sardık kazandık

Eğer ki düşmana verseydik vatan
Kahrederdi Fatih Sultan Selim Han
Türk milleti tek bir vücut tek bir can
Birlik beraberlik kurduk kazandık

Çünkü biz ecdattan böyle görmüşlük
Silah alıp düşman peşine düştük
Bir ekmeği dokuz kişi bölüştük
Güçlüklere göğüs gerdik kazandık

Kaç yıl sürdü bu kanlı savaş
Görmemişiz sıcak ekmek sıcak aş
Cephelerde yalın ayak açık baş
Böyle mücadele verdik kazandık

Silah alan cephelere koşuyor
Sanki şenlik görmüş gibi coşuyor
Şehit olan ölse bile yaşıyor
Bu sırrı hikmete erdik kazandık

Biz cephede aldık harbin tadını
Mermi çekti Türk'ün gebe kadını
Doğum yapsa çocuğunu adını
Ya zafer ya savaş vurduk kazandık

Fatih dedemizden var bizde nişan
Çünkü onu övmüş Resul'ü Zişan
Ettik düşmanları perme perişan
Leşlerini yere serdik kazandık

Türkün karakteri ayrı bir yapı
Kim bize çatmışsa yutmuştur hapı
Ne zincir zapt eder ne demir kapı
Nice çemberleri yardık kazandık

Canımızdan aziz tuttuk vatani
Türklerin vatana helaldir kanı
Sakarya'da sele verdik düşmanı
Kimini denize sürdük kazandık

Kocaman can verdik vatan vermedik
Bu yurttan kimseye imkân vermedik
Düşmanlara aman zaman vermedik
Vurduk başlarını kırdık kazandık” (Kayırhan, 2007: 186-187).

Âşık Ali Taş ise “Türkiyem” diyerek ülkenin güzelliğini ve değerini anlatırken kıymet bilmeyenler için yakınmaktadır; ayrıca kendi siyasal ideolojisini de açıkça ifade etmektedir.

“Sevgi bizde saygı bizde ar bizde
Sevdiğine sadık kalan yar bizde
Hakkın gizli hazinesi var bizde

Türkiye’ m Türkiyem güzel Türkiyem
Kıymetini bilmeyene ne diyem
Türkiye’ m Türkiyem güzel Türkiyem
Türkiyemi sevmeyene ne diyem

İrfan kitabını yazan bizdedir
Beş vakit okunan ezan bizdedir
Gerçekleri gören ozan bizdedir

Türkiyem Türkiyem güzel Türkiyem
Gerçekleri görmeyene kör diyem
Önemlidir izin görgü bizdedir
Doğan yiğitlerin merdi bizdedir
Savaşçı kahraman ordu bizdedir

Türkiye’ m Türkiye’ m güzel Türkiye’ m
Özlesinler senin için her yiyen

Burcu burcu kokan bu toprak bizde
Toprağa secde etmiş gül yaprak bizde
Göklerde bağımsız al bayrak bizde

Türkiyem Türkiyem güzel Türkiyem
Kıymetini bilmeye kör diyem
Türkiyem Türkiyem güzel Türkiyem
Kıymetini bilmeye ah diyem

Ali Taş’ım hakikatçı halkçıyım
Ölene dek bu vatana bilgiyim
Milliyetçiyiz ve Atatürkçüyüz

Türkiyem Türkiyem güzel Türkiyem
Kıymetini bilmeye kör diyem
Türkiyem Türkiyem güzel Türkiyem
Sana ürüyen Yunanlı'ya hoş diyem" (URL42).

Âşık Devai de tarihe gönderme yaparak yaşadığı dönemdeki dış politikada var olan diğer ülkelerdeki sorunlara istinaden o ülkelere Türk milletinin kim olduğuna dair mesajlar içeren bir şiir söylemektedir.

“Dinle bak hemşerim biz bu vatana
Kanımızı döktük nice can verdik
Ezdik kafasını bize çatana
Dünyada anıldık büyüdük şan verdik

Unutulmaz bu mazimiz çok yakın
Çıktık cephelere hep akın akın
İnanmıyorsanız tarihe bakın
Yaralıyken bu toprağa yan verdik

Düşmanın başı da kaldı belada
Bu millet vatanı vermez ki yâda
Dumlupınar ve Gelibolu'da
Daha taze taze çok civan verdik

Düşman mı kurmuştu bizlere pusu
Her mevzi her cephe şehit kuyusu
İki yüz elli bin şehit sayısı
Çanakkalelerde pehlivan verdik

Asker dedi ‘Çanakkale geçilmez’
Bizim bu vatana paha biçilmez
Ayırt yoktur bizde kimse seçilmez
Esirlere yemek yatak han verdik

Devaîyem doğru de düşme hataya
Dere tepe hepsini yürüdük yaya
Ölen şehit kalan acil hastaya
Hem savaştık hem damardan kan verdik” (Coşkun, 2009: 130-131).

Âşık Mehmet Batur, vatan sevgisini hiçbir şehir fark etmeksizin ayırım yapmadan anlatmaktadır. Böylece dinleyici veya okuyucu kitleye ayırım yapılmaksızın belirtmiş olduğu 74 ille birlik ve bütünlük içerisinde yurt sevgisiyle yaşamak gerektiğinin mesajını iletmektedir.

“Edirne'den Ardahan'a
Ben yurdumu çok severim
Canım kurban bu vatana
Ben yurdumu çok severim

Gel Artvin Rize'den yana
Ordu Trabzon şahane
Can Giresun Gümüşhane
Ben yurdumu çok severim

Bayburt, Erzurum, Erzincan
Kars, Ağrı, Bitlis, Lavan
Hakkâri Şırnak'a kurban
Ben yurdumu çok severim

İl oldu Iğdır Ardahan
Bitlis Bingöl Muş ile Van
Ümmi vatan mineli iman
Ben yurdumu çok severim

Kayseri, Niğde, Gözet
Sivas, Çorum ile Yozgat
Samsun, Amasya ile Tokat
Ben yurdumu çok severim

Gastamon ankırı'ya bak
Ankara'ya sanma uzak
Bolu, Bartın ve Zonguldak
Ben yurdumu çok severim

Güzel Aksaray Nevşehir
Kırıkkale'yle Kırşehir
İzmit Sakarya Eskişehir
Ben yurdumu çok severim

Şu Güneydoğu'ya ulaş
Adıyaman'ı gez dolaş
Mardin, Urfa, Antep, Maraş
Ben yurdumu çok severim

Hatay, İçel, Adana
Ün salmış bütün cihana
Konya'ya gel Karaman'a
Ben yurdumu çok severim

Bursa'yı gez doya doya
Balıkesir, Manisa'ya
İzmirim değer dünyaya
Ben yurdumu çok severim

Hayran kalırsın muhakkak
Bu cennet yurdumu gez bak
Kütahya, Afyon'la, Uşak
Ben yurdumu çok severim

Antalya'da mevsim hızlı
Isparta güllü nergisli
Aydın, Bursa, Burdur, Denizli
Ben yurdumu çok severim

Gönlüm hakla bak der
Ev yaparsan tuğla derler
Kız alırsan Muğla derler
Ben yurdumu çok severim

Gel biraz Edirne'yi gez
Ne kadar methylesem az
Baba eski Lüleburgaz
Ben yurdumu çok severim

Çanakkale akar seli
Tekirdağ Kumbağı beli
Şehit yurdu Kırklareli
Ben yurdumu çok severim

Mehmet Batur getir dile
Ugraram 74 ile
Canım gurban İstanbul'a
Ben yurdumu çok severim" (URL43).

Bir milletin en büyük sembollerinden biri bayraktır. Türk tarihinde hemen her devletin mutlaka sancağı temsilen bir bayrağı bulunmuştur. Bu bağlamda tarihi süreç içerisinde kurulan Türk devletinin her birinde çeşitli bayrak temsilleri yer almıştır. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin kullandığı bayrağın temeli ise 1844 yılına dayanmaktadır. İlk olarak Abdülmecit'in padişah olduğu ve Tanzimat döneminde kabul edilmiş, 1936 yılında da Türk Bayrağı Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal bayrağı olmuştur. Türk milleti için her daim önemli olan bayrak, âşıkların saygı duyduğu ve şiirlerinde sıkça işlendiği görülen bir milli değer olmaktadır.

“Dalgalan al bayrağım
Baktıkça bakasım var
Sel olur gözyaşlarım
Aktıkça akasım var

Türklüğün simgesini
Sende duydum sesini
Zafer meşalesini
Yaktıkça yakasım var

Coşuyor esen ye
Yıldız hayran hilale
Hilali Turan ele
Taktıkça takasım var

Dağları yara yara
Ballı Ozan yaram sara
Seni yüksek burçlara
Çaktıkça çakasım var” (URL44).

Bu şiiriyle Türklüğün ve Turan’ın simgesi olarak vurgulayan Âşık Ahmet Şahballı, “Bayrağın Gölgesinde” isimli şiirinde her daim hep birlikte korumak ve sahip çıkmak gerektiğini belirtmektedir.

“Vatana sahip gerek
Al bayrağı gererek
Gelin el ele vererek
Bayrağın gölgesinden

El ele el ele millet versin el ele
El ele verirse kavuşuruz güzele
Sırt sırta verirse kavuşuruz güzele

Vatan bizim yurt bizim
Başa gelen dert bizim
Çerkez bizim Türk bizim
Bayrağın gölgesinde
Çerkez bizim Türk
Bizim ay yıldız gölgesinde

Şah ballım cümle eller
Hakka bağlıyız derler
Ahmet'im cümle eller
Hakka bağlıyız derler
Bütün vatan perverder
Bayrağın gölgesinde" (URL45).

Türkiye Cumhuriyeti devletinin bayrağında yer alan kırmızı rengin şehit kanını simgelediğine inanılmaktadır. Bu inanç doğrultusunda Âşık Gül Ahmet Yiğit ve Ozan İhsan Öksüz, şiirlerinde şehitlik kavramını vurgulayarak tarihte bu vatan için canını fedaetmiş tüm şehitleri hatırlatmaktadır.

“Bayrak içinde en şerefli bayrak
Şehitler kanıyla sulanmış toprak
Üzerinden geçen yola kurbanım
Türklüğün şerefi al yıldızlı bayrak
Seni düşürmeyen ele kurbanım

Asla Türk olamaz bayrağa gülen
Zaten bunu yapmaz Türklüğü bilen
Kurşunlar yiyerek uğrunda ölen
Bayrak bayrak diyen dile kurbanım

Düşmanlar dolanır senin kastinde
Şehit kanı doludur testinde
Dünya Türkleri'nin her an üstünde
Dalga dalga eden yele kurbanım

Burçlarda inmezsin hiç çekme sızı
Gül Ahmet aşkınla ötürür sazı
Gonca gül renginden daha kırmızı
Rengine renk katan güle kurbanım” (URL46).

Ozan İhsan Öksüz de bayrağın al renginin şehit kanında oluştuğunu düşünmekte ve şiirinde her etnik kimlikte savaşan kahraman şehitleri hatırlamaktadır.

“Vatanın tarihini sınırdaki taşa sor
Al bayrağın rengini gökte uçan kuşa sor
Ecdadının kanı ile bu toprak sulanmış
Batıda efelere doğuda dadaşa sor

Biz bu cennet vatanı severiz baştanbaşa
Edirne Kars Ankara Erzurum Muş’a sor
Cumhuriyet’i kurdu Mustafa Kemal Paşa
Gazi kahramanı Antep Maraş’a sor

90 bin şehit yatar Soğanlı’nın dağında
Kardan kefen bürünmüş aman vermez bıçak sor
Çanakkale yanıyor barutun sığağında
Yedi düvele karşı yapılan savaşa sor

Biri Çanakkale’de biri Sarıkamış’ta
Birbirinden habersiz gardaşı gardaşa sor
Kürt’ü Çerkez’i Alevi vatan için telaşta
Kuzeyde uşaklara güneyde gakköşe sor

Binlerce şehit verdik biz vatan uğruna
Analar feryat eder yüzündeki yaşa sor
Bu milletin ozanı derler kimi uğruna
Dolaşan Anadolu’yu bir baştan bir başa sor” (URL47).

Türk bayrağındaki al renginin şehit kanını sembolize etmesi, bayrağın daha da yüceltilmesiyle birlikte çoğu aşığın şiirlerinde iki manevi değer birlikte kutsallaştırılarak yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu iki değer, bir toplumu ve coğrafyayı milletle vatan yapan en önemli unsurdur. Âşık Sefai’de olduğu gibi bu konuyu işleyen tüm âşıklar, vatan- şehit- bayrak vurgusunu birçok şiirinde yapmaktadır.

“Şehit olmak her yiğidin sevdasıdır yaşarken
Güneşin yüzü solarmış yüce dağı aşarken
Hilal kollarını açmış yıldızına koşarken
Al bayrağa rengin veren kanlara selam olsun
Vatan için serden geçen canlara selam olsun

Aslı bozuk sütü sütsüz geçip gitti han oldu
Yiğit olan şehit düştü vatanıma şan oldu
Çanakkale geçilmedi Dumlupınar kan oldu
Bu toprakta şehit yatan binlere selam olsun
Vatan için serden geçen canlara selam olsun

Elbet kurban koçtan olur kınasını yakarken
Ruhumuza gusül vurduk sular zembem akarken
Korkuları kefenledik gökyüzüne çıkarken
Canınıza mekân olan hanlara selam olsun
Vatan için serden geçen canlara selam olsun

Hakikati söylemezsem yazık olsun dilime
O gün gönlüm isyan eder sazımdaki telime
Alperenler perdah çeker meydanlarda ölüme
Şahadete kispet giyen anlara selam olsun
Vatan için serden geçen canlara selam olsun

Namertlere kara düşer mert olana ak vurur
Kiminin nasibi azdır kimisine çok vurur
Kimisine kurşun değer kimisine ok vurur
Ulubatlı haykırıyor bunlara selam olsun
Vatan için serden geçen canlara selam olsun

Doğan güneş ışık olsun bu bayrağı tutana
İzzet ile Hürmet eyle Karataş'ta yatana
Fatihlerim şehit düştü ak yüzüyle vatana
Sefaiyem yerden gökten onlara selam olsun
Vatan için serden geçen canlara selam olsun” (URL48).

3. 2. 2. Toplumsal ve Siyasal İdeolojileri Konu Alan Âşık Şiiri

Âşıklar, yaşadıkları toplumda belli bir rol üstlenerek şiirlerinde mesaj verici konular işlemektedir. Bu doğrultuda Türklük/ Türkçülük, ülkücülük, devrimcilik, sosyalizm, faşizm, demokrasi, cumhuriyet, birlik ve beraberlik, vatan, yurt sevgisi gibi toplumsal ve siyasal ideolojiler şiirlerde sıkça yer almaktadır. Böylece âşıklar hem tavsiye, övgü hem de eleştiri yaparak toplumla iletişim kurmaktadır.

Âşıkların en çok işlediği konu, milli kimlik üzerine olduğu görülmektedir. Birçok âşık, milli bilinci oluşturmak amacıyla Türklük, Türkçülük fikir akımlarını tarihi tanık göstererek anlatmaktadır. Bu âşıklar arasında ise bu konuyu en çok ele alan Destancı Vahap mahlasıyla Abdulvahap Kocaman'dır.

Destancı Vahap, “Türkçülüğün Destanı” ile Türk çocuğuna milli benliğini göstermek için tavsiyede bulunmaktadır.

“Türk çocuğu budur sana hitabım
Seni yoktan yaratandan örnek al
İkra diyor oku benim kitabım oku
Öğren sen Kur'an'dan örnek al

O kahraman ecdadından atandan
Tarih boyu kan dökülen vatandan
Cephede kefensiz şehit yatandan
Vatana can veren candan örnek al

Sene bin yetmiş bir mevsim de yazdı
Atı kırdı elbisesi beyazdı
Gün cumaydı kıldırıldığı namazdı
Malazgirt'te Alparslan'dan örnek al

Edirne'de büyük toplar döktüren
Öküzlerle İstanbul'a çektiren
Koca Bizans surlarını yıktıran
Fatih Sultan Mehmet Han'dan örnek al

Bizim idi Acemistan Gürcistan
Bulgaristan Yunanistan Türkistan
Türklüğü eyleyen dillere destan
Sen Kanuni Süleyman'dan örnek al

Kırım Kafkas Varna ile Çaldıran
Cephelerden cephelere saldıran
Türk'ün şeref bayrağını kaldıran
Yavuz Selim kahramandan örnek al

Altaylardan Viyana'yı kuşatan
Dünya nizamını kurup yaşatan
Plevne'den Gazi Osman Paşa'dan
Tarihe bak şu destandan örnek al

Aynı ırksın aynı kansın aynı soy
Aynı dilden aynı dinden aynı boy
Gel oğlum elini vicdanına koy
Ulubatlı Er Hasan'dan örnek al

Yılmadan dövüşen dört bir cephede
İstiklal Harbi'nde Kocatepe'de
Türk çocuğu hiç kalmadan şüphede
Atam gibi kumandandan örnek al

Ben bir Türküm Türk'tür benim ecdadım
Ülkümün uğranda ölmek muradım
Ben beni vatana kurban adadım
Abdülvahap Kocaman'dan örnek al” (URL49).

Türk kimliğini oluşturan bir başka âşık da Âşık Divani'dir. “Ben Türküm” diyerek Türk tarihine telmihte bulunarak tarihi şahit göstermektedir.

“Ben Oğuz'un boyundanım, özüm şahittir benim
Ben Orhun'da abideyim, yazım şahittir benim
Ben Kürşad'la saray bastım dini İslam uğruna
Ben körükle dağ erittim, közüm şahittir benim

Ben Ötüken yolcusuyum, Viyana'ya gitmişim
Ben on altı devlet kurup cihanla harp etmişim
Ben Akdeniz'i göl yapıp oturup seyretmişim
Ben çağ kapattım çağ açtım, mazım şahittir benim

Ben bin yıldır buradayım, bedenim candan kale
Ben altın harflerle yazdım, şöhretim şamdan kale
Ben Boğaz'da düşman boğdum, ispatım Çanakkale
Ben sayısız şehit verdim, gazim şahittir benim

Ben geçmişte Bilge Kağan, bugünse Atatürk'üm
Ben kendimi böyle bildim, bizzat Türkoğlu Türk'üm
Ben ki Divani'yim, söylenir benim türküm
Ben üç kıtada at sürdüm, izim şahittir benim" (URL50).

Tüm Türki devletlerin ve boyların birliğini savunan Turancılık fikir akımını savunan ve görmek isteyen Âşık Erozan, "Turan Eller" şiiriyle Türki devletlerinin Rus emperyalizmiyle yaşadığı sorunları da belirtmektedir.

"Düştükçe aklıma yakar özümü
Tütüyor burnuma yaran elleri
Varıp toprağına sürsem yüzümü
Hasreti sinemi saran elleri

Kırım, Bosna, Kerkük kara yastadır
Karabağ'da dertlerim üst üstedir
Çeçenistan alevlerle sistedir
Biçaredir viran elleri

Erozan'ım bas bağrına sazımı
Kimse bilmez yürekteki sızımı
Kara toprak doldurmadan gözümü
Görmek istiyorum turan elleri" (URL51).

Âşık Erozan, "Türkiye Vatanımız" şiiriyle de Türklüğün ne olduğunu anlatmaya devam etmekte ve soy, öz kavramlarına dikkat çekmektedir.

"Türkiye vatanımız
Türklük bizim şanımız
Ay yıldızlı bayrağına
Akıtmışız kanımız

Yozgat olur ilimiz
Öz Türkçedir dilimiz
Soyumuz Türk soyudur
İman Kur'an yolumuz

Erozan der sözüümüz
Elimizde sazımız
Türklük bizim özümüz
Dede Korkut izimiz" (URL52).

Âşık Fedai Koç da Âşık Erozan gibi "Tek Bir Milletiz" şiiriyle hem Kerkük Türkmenlerinin yaşadığı gibi Türki devletlerin sorunlarını hem de Türk milletin bölünmeyecek güçte olduğunu ifade etmektedir.

"Türküz Müslümanız Elhamdülillah
Kardeşiz bölünmez tek bir milletiz
Gönüllerde sevgi olmalı zira
Kardeşiz bölünmez tek bir milletiz

Adımız kalacak kaldığı gibi
Tarihte evvel yazdığı gibi
Avrupa konuşsun bildiği gibi
Kardeşiz bölünmez tek bir milletiz

Fedai Kerkük'te akıyor kanlar
Türkün acısını Türkoğlu anlar
Tüm dünyada büyür Türk Müslümanlar
Kardeşiz bölünmez tek bir milletiz" (URL53).

Ballı Ozan da Türklüğün sembolü olan kızıl elmayı vurgulamakta "Türk Birliği" diyerek Turan idealini desteklediğini göstermektedir.

“Dünyada Türk Birliği
Kurmamıza az kaldı
Hedef kıvı11 elmadır
Varmamıza az kaldı

Selam ecdat ataya
Düşmeyelim hataya
Hilali üç kıtaya
Germemize az kaldı

Can cananı arasın
Ak eylesin karasın
Her nerdeyse yarasın
Sarmamıza az kaldı

Ballozan yaram derin
Kır esaret zincirin
Düşmanların defterin
Dürmemize az kaldı” (URL54).

Âşık Reyhani ise diğer âşıklardan farklı olarak Türklüğün yanlış kullanıldığını
“Türklük Bu Değil” şiiriyle olumsuz eleştiride bulunmaktadır.

“İşçi gardaş beni dinle
Türklük bu değil
İlim irfanı dinle
Türklük bu değil

Domuz eti yemem dedin
Yiyenin ağzını öptün
Sarı kıza dostum dedin
Dostluk bu değil bu değil

Türklük bu değil
İslam bu değil
Gardaş bu değil

Kötü ahlakı sızdırdı
Atam deden kızdırdı
Paramı kaçak bozdurdu
Türklük bu değil bu değil

Kaçak eşyayı götürdün
Gümrüğe gümrük vermedin
Polise rüşvet verdin
Türklük bu değil

İnsan bu değil
Vatan bu değil

Git eve kendine dön
İmanının bendine dön
Reyhani der kendine dön
Türklük bu değil bu değil

Asla bu değil
Vatan bu değil
İman bu değil” (URL55).

Âşıkların konu olarak işlediği temalardan birisi de ülkücülüktür. Ülkücülük, temelinde Ziya Gökalp’in milli mefkûre (ülkü) anlayışıyla hareket etmiş, 1965 yılında CMKP’nin yönetici Alparslan Türkeş’in yazdığı ülkücülüğün ana ilkelerini içeren Dokuz Işık kitabında yer almış ve CMKP’nin MHP’ye dönüşmesiyle de 1969’da ülkücü söylem artmıştır. 1970’li yıllarda ise S. Ahmed Arvâsî’nin "Türk-İslam Ülküsü" fikriyle ülkücü hareket bu hedefle hızlanmış, 1980 darbesinden sonra

MHP'nin kapatılmış olsa bile MÇP ile Türk-İslam ülküsü yayılmaya devam etmiştir. 1991'de MHP'nin yeniden siyasete dönmesiyle birlikte yeniden Türk-İslam ülküsünün temsilcisi olmuş ve o günden bugüne süregelmiştir.

Âşık Zeki Erdali, "Ülkücülük" şiiriyle bir ülkücünün özelliklerini konu edinerek ülkücüleri, alperenleri övmektedir.

"Her bir zaman diktir başı
Çok sağ olsun ülkücüler
Bugün ülkenin temel taşı
Çok sağ olsun ülkücüler

Garib olam
Bilmem neden
Bu dar günler geçer gider
Alperenlerle beraber
Çok sağ olsun ülkücüler

Kötü sözüme duymadılar
Dört bir yana yaymadılar
Ustayı yalnız koymadılar
Çok sağ olsun ülkücüler
Çok sağ olsun alperenler

Erdalî yem eder kalam
Har başında böyle elam
Devlet Bey'e söyle selam
Çok sağ olsun ülkücüler
Çok sağ olsun alperenler

Erdalî yaya selam yaydı
Gönül bu sevdayı yaydı
Ülkücüler bir olunca

Bizim Muhsin başkan duydu
Çok sağ olsun alperenler
Ustaya destek verince
Muhsin Bey bizleri duydu
Çok sağ olsun alperenler
Çok sağ olsun ülkücüler” (URL56).

Ozan Alper Alperen de Âşık Erdali'den farklı olarak “Kim Alperen Kim Ülkücü” şiiriyle olumsuz eleştiride bulunarak ülkücü kime denir sorusunun cevabını vermektedir.

“Menfaati uğruna ona buna hediye
Seçene ne alperen ne de ülkücü derim
Her seçimden ayrı bir partiden o partiye
Geçene ne alperen ne de ülkücü derim

Şekilden şekle giren yalaka omurgasız
Davasını menfaat için satan onursuz
Dava arkadaşını bırakarak yalnız
Kaçana ne alperen ne de ülkücü derim

Hak diyerek yutturur haksızlık tortusunu
Rüşvet torpille bozup adalet tartısını
İnancı hiçe sayıp bacımın örtüsünü
Açana ne alperen ne de ülkücü derim

İster sağcı ol ister ateist dindar solcu
İstersen semtimizden gelip geçen bir yolcu
Mevki ve makam için ona buna avucu
Açana ne alperen ne de ülkücü derim

Her ülkücü olanı alperen mi sanırsın
Alperenlik basit bir dava mıdır sanırsın
Nifah tohumlarıyla yeşermek şöyle dursun

Biçene ne alperen ne de ülkücü derim

Ben çakalı tanırım toprağı eşmesinden
Çok yüzlü olanların yaramı deşmesinden
Millete sırt çevirip namerdin çeşmesinden
İçene ne alperen ne de ülkücü derim

Alparslan'ı Fatih'i Oğuz'u bilmeyene
Oruç yiyip beş vakit namaz kılmayana
Ben ki şehit olurken düşmanlarımdan yana
Uçana ne alperen ne de ülkücü derim"
(URL57).

Ozan Nihat ise "Ünümüz Bizim" ile ülkücü hareketin İslamcı yönü üzerine vurgu yaptığı görülmektedir.

"Türk İslam ülküsü denen yar için
Şanlı bir destandır dünümüz bizim
Milli devlet güçlü iktidar için
Açıldı çok şükür önümüz bizim

Azmimiz çabamız kutlu gün için
Şehadet nimettir mutlu son için
Vatan millet bayrak devlet din için
Bin kez feda olsun canımız bizim

Hey hey yine de hey
Hey yiğitler hey hey
Bozkurtlar hey hey

Küfür bir millettir küfür bir ordu
Moskof dışlerine vermedik yurdu
Tarihler şerefler yazdı bozkurdum
Cihana doyuldu ünümüz bizim

Ülkücüyüm diyen nefer İslam'ın
Cehalete karşı sefer İslam'ın
Allah'ın izniyle zafer İslam'ın
Sel olup aksa da kanımız bizim

Hey hey yine de hey
Hey yiğitler hey hey
Bozkurtlar hey hey

Nihat der menzile varana kadar
Büyük Türk beyliği kurana kadar
Bu an ışığından durana kadar
Bu yolda değişmez yönümüz bizim" (URL58).

Günümüzde Türkçülük ve ülkücülük arasında dini etken gibi bazı farklılar olsa da her iki ideolojinin ortak noktası; Türk milleti ve Türk dünyasının tarihi, kültürel, edebi, politik devamlılığıdır. Bu nedenle Türkçü ve ülkücü âşık fark etmeksizin birçok âşık Türk kimliğini anlatıp toplumda pekiştirmeye şiirleriyle devam etmektedir.

Âşık Âdem Özbudak Türk milletini, vatanını, bayrağını her daim "Bulurum Seni" diyerek ifade etmektedir.

"Sevdanı kalbime yazdım niceden
Bu sevda ki gönlümü yakar inceden
Dudaktan dökülen her bir heceden
Teker teker seçer bulurum seni

Kurşundan beter namerde sözüm
Bir bakışta devirir dağları gözüm
Doğrudur her zaman cesurdur özüm
Meydanlardan seçer bulurum seni

Turan sevdan çoktur çoğu kişiden
Hilal senin simgen Türksün ezelden
Milyonlarca yıldızı tutan geceden
Karanlıkta seçer bulurum seni” (URL59).

Ozan Dertli Polat ise vatan için şehit olanları hatırlatarak bu topraklarda yaşayan herkesin bir savaş olduğu anda birlik içinde olduğunu “Ültime” şiiriyle belirtmektedir.

“Yurdum haraç-mezat iş başa düştü
Köydeki gardaşa de kalksın gelsin
Aklınca çakallar vatan bölüştü
Düşmesin telaşa de kalksın gelsin

Kızıl kan akmalı kara şalvardan
Dua devşir Elmalı'dan Alvar'dan
Hacı Bektaş, Yunus, Mevlanalardan
Şehitler bu işe de kalksın gelsin

Parola kana kan, kalbinde gizle
Ceddinden örnek al yolunu izle
Zigana'da davar güden Cengiz'le
Söke'li Mamoş'a de kalksın gelsin

Bismil, Bünyan, Şırnak, Çukurca Nizip
Topla Mehmetleri köyleri gezip
Hısım kim, hasım kim eleyip süzüp
Kara Fatma, Ayşa de kalksın gelsin

Yetik Ozan, Polatoğlu durmasın
Ozan Arif, Nihat hayal kurmasın
Mazluma, mağdura fiske vurmasın

Feymani sırdaşa, de kalksın gelsin

Avşarı, Varsağı, Lazı Çerkezi
Gerekirse uyaralım merkezi
Görmeliyiz bu birlikte herkesi
Etmesin temaşa, de kalksın gelsin

Nuri Çırağı'ya tambih et emi
Maksut Feryadi'ler geç kalmaz hemi
Yetişsin limana kalkmadan gemi
İspir'li dadaşa, de kalksın gelsin

Palo'da Zaza'ya deki gereksin
Gönülünden yakında, gözden ıraksın
Çayda çıra oynamayı bıraksın
Harput'lu gaggoşa, de kalksın gelsin

Kalmasın yurdumun kederi, gamı
Yıkılsın düşmanın hanı hamamı
Yâd etmek isterse Sütçü İmamı
Avşin'li Öğgeş'e de kalksın gelsin

Ovasıyla deniziyle dağıyla
Bahçesiyle bostanıyla bağıyla
Şehidiyle, gazisiyle sağıyla
Vatan baştanbaşa de kalksın gelsin

İş başa düşerse bizde her Elif
Ya Nene Hatun'dur ya da sır Elif
Tüm dünyaya bedel olur bir Elif
Yaz bunu bir taşa, de kalksın gelsin

Hoş yatsın toprakta Fatih'le Yavuz
Dedem Korkut, Osman Gazi, Han Oğuz
Dört halife son peygamber kılavuz
Nedir bu kargaşa, de kalksın gelsin

Bizim Dertli Polat söylesin çalsın
Herkesin ne varsa köyünde kalsın
Gelirken eşinden helallik alsın
Savaşa savaşa de kalksın gelsin” (URL60).

Âşıklar, Türk vatanını ve milletini anlatırken kahramanlık tarihini hatırlatırken bugün vatani koruyan ordu, polis gibi devlet güçlerini de şiirlerinde konu etmektedir. Bu âşıklardan arasında yer alan Ozan Dertli Polat, aslan olarak gördüğü “Özel Harekât” ı ele almaktadır.

“Adaletin asayişin timsali
Dağlarda aslandır özel harekât
Bir başka millette yoktur emsali
Zalimi uslandır özel harekât
Özel harekât senden sadaka

Alev gibi uzar kum gibi tozar
Darbeyi püskürtür oyunu bozar
Dağlara taşlara ismini yazar
Vuruşta yamandır özel harekât
Aslanım aslan dağlara yaslan

Dedem Korkut Oğuzlardan temeli
Birliği sağlamak yurtta emeli
Türk- İslamlar bitmez tetikte eli
Et kemik ve kandır özel harekât
Aslanım aslan dağlara yaslan

Dertli Polat benim sözüm bu kadar
Bir elinde roket birinde radar
Kendini bayrağa vatana adar
İlahi vatandır özel harekât
Aslanım aslan dağlara yaslan” (URL61).

Ozan Dertli Polat’ın yanı sıra Ozan Nihat Sönmez de vatanın bölünmez birliğinde önemli bir yeri olan “Özel Harekât” ı işlemiştir.

“Kökü bozulmayan oğuz soyludur
Her biri Alperen özel harekât
Namerde sert merde yunus huyludur
Yaramızı saran özel harekât

Türklüğün ebedi varlığı için
Milletin huzuru birliği için
Vatanın bölünmez birliği için
Mücadele veren özel harekât

Aşk şerbeti koyup gönül tasına
Ortak olur bu milletin yasına
Mangal gibi yürek can pahasına
Zora göğüs geren özel harekât

Güzel yurdumuzda göz göre göre
Kahpeler yüzünden bozuldu töre
Böyle bir zamanda kanlı teröre
Ağır darbe vuran özel harekât

Hıncır sürüleri denilen illet
Dağlardayken emir gelir git hallet
Evlerinde rahat uyurken millet
Domuzları kıran özel harekât

Görevi bilinmez ne zaman nerde
Yağmur çamur kar kış demez her yerde
Büyük hırsızların suyunu kesen
Gizli yılanların kuyruğuna basan
Şerri teşhir edip duvara asan
Yamukları gören özel harekât

Basında vatanın incisi şahin
Çakal sürüsünün sancısı şahin
Bozkurt yiğitlerin öncüsü şahin
Gönüllere giren özel harekât

Ozan Nihat der ki parazitlerin
Milletin kanını emen bitlerin
PKK denilen kahpe itlerin
Defterini düren özel harekât” (URL62).

Özel harekâtla birlikte vatani koruyan bir diğeri devlet gücü olan polisleri de
Ozan Nihat Sönmez, cefakâr ve vefakâr olarak seslenmektedir.

“Adaletin gücü devletin gücü
Cefakâr vefakâr Türk polisleri
Halkın emniyeti başının tacı
Cefakâr vefakâr Türk polisleri

Kan ağlasa bile duyulmaz yası
Ser verir sır vermez yiğidin hası
Huzurun güvenin tek sigortası

Cefakâr vefakâr Türk polisleri
On binde bir hata yapsa görülür
Başına bin türlü çorap örülür
O da yetmez diyar diyar sürülür
Cefakâr vefakâr Türk polisleri

Bir hınzır geberse insan hakları
Polis şehit olur görmez çokları
Onlara çevrilir şerrin okları
Cefakâr vefakâr Türk polisleri

Kargaşada tekme küfür savrulur
Medya onu görmez içi kavrulur
El kaldırsa kamaralar çevrilir
Cefakâr vefakâr Türk polisleri

Nihatım bakınca milli gözlerle
Hizmetlere övgü azdır sözlerle
Türk Milleti gurur duyar sizlerle
Cefakâr vefakâr Türk polisleri” (URL63).

Âşık Reyhani de “Türk Ordusu” nu ele alarak zafer günlerine vurgu yapmış ve düşman karşısında kükreyen Türk Ordusunun yazmakla bitmeyecek kahramanlık destanını ifade etmektedir.

“Bir zafer arzusu Türk ordusunda
Savaşa çağırdık kahramanları
Yatarken düşmanla kuş uykusunda
Uyanamaz oldu gafil canlar

Bir zafer zamanı Girne önünde
Haykırdı Mehmetçik aslan donunda
Türkler hep böyledir zafer gününde

Görünce kükreleriz biz düşmanları
Kükredi Mehmetçik sel gibi akar
Havadan dökülür denizden çıkar
Alnı çizgi çizgi dişini sıkar
İleri diyince kumandanları

Âşık Reyhanî'yim bu bahis bitmez
Kalem aciz kalır mürekkep yetmez
Bir saniye gönlüm gözümden gitmez
Saymak ile bitmez bu destanları” (Özsoy, 2009: 145-146).

Âşıkların en çok işlediği toplumsal ve siyasal ideolojiler arasında devrim, devrimcilik, sosyalizm gibi kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlarla yeniliğin, eşitliğin ve barışçıl olmanın savunulduğu görülmektedir.

En kısa ifadeyle devrim, bir toplumda kökten yenilik yapmak; devrimci ise bireyin kendi ideolojisi doğrultusunda toplumda kökten bir değişimi arzulayan ve savunan kişi veya kişiler olarak tanımlanabilmektedir. Bilhassa sosyalizm ve komünizm esas alınarak bir toplumda herkesin eşit olduğu, sömürünün ortadan kalktığı, bireylerin kendi ilgi ve yeteneklerine göre topluma katkı sağladığı, herkese ihtiyacı olanı kadar imkânlar sunan bir anlayışı içermektedir. Nitekim bu anlayışı savunan âşıklar, şiirlerinde bu ideolojileri sıkça işleyerek topluma benimsetme amacı gütmektedir. Bu ideolojiyi savunan âşıklardan biri Âşık Hüseyin Çırakman'dır ve “Devrimciyiz” şiiriyle her daim bu ideolojiyi savunacağımı göstermektedir.

“Eğer aslımı sorarsan
Her devirde devrimciyiz
Ali Veli'den sorarsan
Her devirde devrimciyiz

Bu amaçla yandı çok can
Bu uğurda aktı çok kan
Niçin asıldı Pir Sultan
Her devirde devrimciyiz

Ayhani gurban bu yola
Uyuyanlar hep uyana dost
Hak adalet yerin bula
Her devirde devrimciyiz” (URL64).

Âşık Kul Semai ise “Devrimciler Olmasaydı” diyerek toplumda kötü giden gidişata tepki gösterenlerin devrimciler olduğunu vurgulamaktadır.

“Uyuyan mı uyanmaz mı
Devrimciler olmasaydı
Sömürücü yuhlanmaz mı
Devrimciler olmasaydı

Eşitliği kim görürdü
Devran tersine yürürdü
Padişah emir verürdü
Devrimciler olmasaydı

Olanlar kol kol gezerdi
Fakirin başını ezerdi
Kadılar ferman yazardı
Devrimciler olmasaydı

Atatürk’e sonsuz hürmet
Getürdün eşiti hürriyet
Kurulmazdı cumhuriyet
Devrimciler olmasaydı” (URL65).

Âşık Meçhuli de diğer âşıklar gibi devrimciliği savunmakta ve bu ideoloji uğruna hayatlarını ortaya koyan kişileri hatırlatmaktadır.

“Karşı köyden davul sesi geliyorlar
Çalan davul devrim devrim diyorlar
Günde üç beş gencin niçin ölüyorlar
Ölen devrim devrim diyorlar

Şu bilmeyen bu bilene girdiler
Bu bilenler kimin için öldüler
Bir bedeni bölük bölük böldüler
Bölen devrim devrim diyorlar

Ben sevdim devrimi bir deli gibi
Hem hacı Bektaş hem bir Veli gibi
Bu dünyada dostun Meçhuli gibi
Olan devrim devrim diyorlar”
(URL66).

Âşık Şah Senem, bu şiiriyle kendisinin devrimci olduğunu ortaya koymanın yanı sıra devrimci olanların da toplumda sol ideolojiyi savunan ve solcu diye tanımlanan kişiler olduğunu açıklamaktadır.

“Gözümdeki yaşlar gene
Coşar devrim devrim diye
Gözyüzünde kuşlar bile
Uçar devrim devrim diye
Hele devrim devrim diye
Yolumuz devrim

Sola doğru yolculuğu
Doldurmuşam davarcığı
Beşikten yatan çocuğu
Ağlar devrim devrim diye
Hele devrim devrim diye

Yolumuz devrim
Şah Senem bilir işini
Yemem baş
Seksenliklerin başını
Bağlar devrim devrim diye
Çalar devrim devrim diye
Yolumuz devrim” (URL67).

Devrimcilik, sosyalizmden beslenmektedir. Âşık Muhlis Akarsu da sosyalist devrimci âşıklardan biri olarak bilinmektedir. “Sosyalist Düzen” şiiriyle de bu ideolojisini göstermekte ve ülkenin bu düzenle refaha kavuşacağını belirlemektedir.

“Ne sefalet kalkar da ne kavga biter
Sosyalist bir düzen de kurulmadıkça
Ne işsiz tükenir de ne ekmek eter
Batan köylü gibi de yorulmadıkça

Değil mi de değil mi böyle değil mi
Çektiklerimiz de bundan değil mi

Köylü eker biçer de kendi yemez
Aracı tefeci de insaf eylemez
Dünyada insanlık da huzur göremez
Kurtuluş savaşı da verilmedikçe

Yıkıldı Kemal’in de kurduğu eser
Yurdu gavur girdi de oldu müesser
Ne kalem kırılır da ne şair susar
Faşistler yurdundan da sürülmedikçe

Bıçak kemiktedir de olanlar yeter
Jonson’un borusu da başında öter
Ne Kıbrıs kurtulur da ne mektup biter
Amerika da yurttan kovulmadıkça

Mahsudi de gün gelir ölürse şayet
Yurdunu oğluna da eyle emanet
Ne yasa hükümlüdür ne de adalet
Haksızın hesabı da verilmedikçe” (URL68).

Türkiye sahasında 20.yüzyıl âşıklık geleneğinde sosyalist görüşleriyle en çok ön planda olan âşık ise Âşık İhsani'dir. Bu ideoloji doğrultusunda çok sayıda şiiri bulunmaktadır; adeta şiirleriyle ülkede bu ideolojinin en güçlü temsilcisi konumuna gelerek siyasal imgeleşmeye dönüşmüştür. “Sosyalizmi Örüyoruz” da bu şiirlerinden bir tanesi olarak yer almaktadır.

“İşimiz bu he he heyt be
Sosyalizmi örüyoruz
Kırmızı bir bayrak gibi
Maviliğe yürüyoruz dost

Yüzler binler akış akış
Kitaplara bakış bakış
Yapı yapı, nakış nakış
Sosyalizmi örüyoruz dost
Sosyalizmi örüyoruz
Maviliğe yürüyoruz dost

Güvercinler gül taşıyor
Görenin aklı şaşıyor
Zafer günü yaklaşıyor
Sosyalizmi örüyoruz dost

Kadın, erkek sıra sıra
Zincirleri kıra kıra
Karanlıkta çıra çıra
Sosyalizmi örüyoruz dost

Çaba insanlık adına
Varık bakalım tadına
Faşistlerin inadına
Sosyalizmi örüyoruz dost

Sinem bacı der hak için
Hak yerini bulmak için
Topyekûn kurtulmak için
Sosyalizmi örüyoruz dost” (URL69).

Âşık İhsani, “Sosyalizmi Örüyoruz” derken “Çek Elini Yurdundan Faşizm” ile sosyalizm ve faşizmin karşıt iki kavram olduğunu göstermektedir.

“Çek be zulüm çek elini yurdundan
Al götür ak günler tuttuğu sisi
Yeter uyuttuğun yeter ezdiğin
İşçi, köylü, dar gelirli herkesi

Yarası sargısız kanar ey kel yurdum
Getirdin üstüne faşizmi kurdu
Dahası var tümen tümen susturdun
Sana karşı çıkan her gerçek sesi

Dün nasıl idiysen öylesin bugün
Biz yaslar ettikçe sen ettin düğün
Varmaya senin hüküm sürdüğün
Şu dünyada senden daha kirlisi

Bazen ağa gördük seni bazen kin
Bazen bir softa elinde sahte din
Bazen bakan gördük bazen bir hain
Emperyalist uşağının en pisi

Sen hükümet satın almış parasın
Sen halkıma gecedен de karasın
Sen dışlanmaz kızsın içte yarasın
Sen zulümsün daha var mı ötesi” (URL70).

Âşık İhsani “Marş” şiiriyle ise savunduğu ideolojiye toplumu davet etmektedir. Bunun yanı sıra devrimciliğin yumruk sembolüyle (sol yumruk) özdeşleştirildiği görülmektedir.

“Yürüelim arkadaşlar
Aydınlığa diri diri
Adımımız geniş geniş
Yumruğumuz iri iri

Yürüelim yüzler binler
Yıkılsın şu kara günler
Rahatını düşünenler
Aramızda yoktur yerini

Devrimleri eyledik yar
Kurtuluşa sözümüz var
Safımızda savaşımlar
Kim olursa gelsin beri

Yürüelim yüzler binler
Yıkılsın şu kara günler
Rahatını düşünenler
Aramızda yoktur yerini

Kadın erkek her bir yaşta
Yol bilenler gitsin başta
Makbul değil bu savaşta
Yoksa eğer alın teri”

(URL71).

Âşık İhsani “Hayırdır İnşallah” şiiriyle de devrimcilik yolunda bir olan toplumun ayaklanmasını rüyasında görmüş olarak bahsetmektedir. Böylece devrim yolunda neler yapılabileceğini aktarmakta ve toplumu bu ideolojiye çağırmaktadır.

“Dün gece düşümde gördüm dostlarım
Herkes kalktı birden bire yürüdü
Kadını erkeği yaşlısı genci
Bir yerden başka bir yere yürüdü

Yürüdü ve pislikleri çürüdü
Kiminin havaya kalkmıştı eli
Kimisi hırsından olmuştu deli
Urfa’dan Ağrı’dan bir insan seli
Kaya kaya dere yürüdü
Yürüdü ve pislikleri çürüdü

Kimi dört açmıştı iki gözünü
Zehir zıkkım eylemişti sözünü
Kimi öküzünü kimi kazığı
Tepe bayır sürey sürey yürüdü
Yürüdü ve pislikleri çürüdü

Kimi esmer kimi ak beyaz tenli
Kimi uzun boylu omuzu enli
Kimisi uyy babo elidir yelli
Bıyığını bura bura yürüdü
Yürüdü ve pislikleri çürüdü heyt

Top, davullu sesleri vardı bir yanda
Hayırdır inşallah bir başka yanda
Sosyalistler tek bir bayrak altında
Disipline girey girey

Yürüdü ve pislikleri çürüdü

Kiminin sırtında baltası uçar

Kiminin dağlara çevriliyor

Samsunlu, İzmirli, Anadolu

Tüm bölge sıra sıra yürüdü

Yürüdü ve pislikleri çürüdü

Ayağa kalkmıştı yurdun her yeri

Birinin köylüsü, esnafı, eri

Birinin aldığı yeni haberi

Ötekine vere vere yürüdü

Yürüdü ve pislikleri çürüdü

Kimisi atlıydı kimisi yaya

Kimisi yoksan etmişti kaya

On milyonlar bir aydınlık bulmaya

Karanlığa vura vura yürüdü

Yürüdü ve pislikleri çürüdü” (URL72).

Âşık İhsani “Hayırdır İnşallah” diyerek gördüğü rüyasıyla topluma yaptığı çağırısı “Biz Varız” şiiriyle pekiştirmektedir.

“Biz varız ey dostlar

Diyar diyar belde belde biz varız

Alın terimizin başının ucunda

Nöbet nöbet kitap biz varız

Özgür düşüncede arınmış günde

Teknik bilim savaşında en önde

Bütün kanlı toprakların üstünde

Biz varız” (URL73).

Topluma devrimcilik yoluna yaptığı çağrılarının yanı sıra Âşık İhsani, her ne yaşarsa yaşasın susmayacağını “Yazacağım” şiiriyle göstermektedir.

“Yazacağım
Durana kadar yazacağım
Eşitsizlik zincirini kırana dek
Yazacağım ha dostlar

Günüm çıkasıya dardan haber gelesiye
Yardan yazacağım aman hey
Fakirliğin kalkışını görene dek
Yazacağım ha dostlar

Dostlarım
Sorumluyum ben çağımdayım
Sömürgeni toprağımdan sürene dek
Yazacağım ha dostlar” (URL74).

Her daim yazacağını söyleyen Âşık İhsani, “Makine Başı” ile toplumda çeşitli iş yükümlülükleri bulunan kişilerin devrimcilik anlayışla nasıl yapabileceğini bahsetmektedir.

“Kalk arkadaş sikelen bir
El yürüdü sıraya gir
Kendine bir düzen getir hey
Geç başına makinanın
Bas düğmeye keyfe bak sen

Genç kardaşım bilgi ara
Bilgisizlik büyük yara
Gözünü dik yıldızlara
Geç başına makinanın
Bas düğmeye keyfe bak
sen

Öğretmenim yanaş beri
Görevlisin durma geri
Anlatırken devrimleri
Geç başına makinanın
Bas düğmeye keyfe bak sen

Köylü dostum sarıl söze
Dağ başını indir düze
Bel bağlama boz öküze
Geç başına makinanın
Bas düğmeye keyfe bak
sen

İşçi kardaş davanı bil
Gözündeki çapağı sil
Oturmanın günü değil
Geç başına makinanın
Bas düğmeye keyfe bak sen” (URL75).

Âşık İhsani “Bıçak Kemikte” diyerek aslında toplumu, yaşadığı sorunlar karşısında uyanması ve uğradığı haksızlığa tepki göstermesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun için “yürü” diyerek topluma seslenmektedir.

“Ne günlere duruyorsun arkadaş
Yürü kalk olanca hızınla yürü
Bıçak geldi ta kemiğe dayandı
Karınla oğlunla kızınla yürü

Sözüm sana işçi kardeş bak dinle
Gün bugündür yürü zaman seninle
Ayağından kesilirsene elinle
Olmazsa dişinle dizinle yürü

Sen işsiz kardaşım sen benim gülüm
Böyle yaşamaktan evladır ölüm
Yürü kahrolası kuru bir dilim
Ekmeğe sattığım gözümle yürü

Sen köylü kardaşım yarınki güne
Hazırla kendini itilme düne
Yürü senden olmayanın üstüne
Dört yılda bir mutlak sözünle yürü

Sen yazar kardaşım dava derinde
Yürü vuruş yan safların birinde
Şu kaba kuvvetin her seferinde
Başında patlayan yazınla yürü

Sen terlikçi dostum bir daha yine
Düşman hançer indirmeden yine
Sen onun alınının orta yerine
Örsünle, çivinle, bizimle yürü

Sen âşık kardaşım çal çadır coştur
Oturup uzunca beklemek boştur
Yürü halkın için bu son savaştır
Sal silahın sazınla yürü

Sen benim insanım dönmemesine yürü
Uyanmak inanın sesine ileri halkların en üstesine
Gecinden olmasın tezinle yürü” (URL76).

Âşık Hüseyin Çırakman da “ Ayakta Uyutmuş Sömürü Çarkı” ezilen halkın durumunu ortaya koymaktadır.

“Ayakta uyutmuş sömürü çarkı
Taşıyan halkımın beli alışmış
Yaşamda insanın olur mu farkı
Yavan yir şükür der dili alışmış

Dememiş bu hayat değildir kumar
Anca hayal yapıp her şeyden umar
Ellerini açıp gözlerini yumar
Boşa kapanmaya eli alışmış

Çatlamış dodacı eli nasırlım
Evi kerpiç yapı iki hasırlım
Ezilmiş horlanmış her an kusurlum
Yorulmak bilmeyen kolu alışmış

Çırakman yeter artık dememiş
Hoşlu kalmış güzel şeyler geymemiş
Sömrücüye peşkeş çekmiş yememiş
Guzusu hindisi balığı alışmış” (URL77).

Âşıkların toplumsal ve siyasal ideoloji olarak savunduğu kavramlardan biri de demokrasidir. Demokrasi, milli egemenliği esas alan bir devlet yönetim biçimidir. Bir başka ifadeyle halkın kendi iradesiyle seçtiği kişilerin devleti yönetmesidir. Bu nedenle özgürlük kavramıyla birlikte çok sık kullanılmaktadır; çünkü demokrasi insanların özgürce kendi seçimlerini ortaya çıkarabildiği bir eylemdir.

Âşık Muhlis Akarsu da özgürlüğü ve demokrasiyi savunan âşıklardan biri olarak görülmektedir. “Demokrasi Neredeyse Oradayız” şiiriyle de bunu kanıtlamaktadır.

“Dostlar bizim inancımız bellidir
Demokrasi nerde ise ordayız
Softaların sözlerine kanmayız

Demokrasi nerde ise ordayız
Bizim ölülerimiz geri dirilmez
İnsanlara boş fetvalar verilmez
Bizde sınıf bölücülük görülmez
Demokrasi nerde ise ordayız

Yollarımız ikilikle barışmaz
İnsanların inancına karışmaz
Benlik yoktur kimse ile yarışmaz
Demokrasi nerde ise ordayız

İnsan Hak'tır Hak insandır biliriz
Gönüllerde açar bizim gülümüz
Akarsuyum bacu kardaş hepimiz
Demokrasi nerde ise ordayız ”
(URL78).

Âşık Devai ise “Demokrasi” ile devlet daha güçlü olduğunu düşünmekte eşitliği, özgürlüğü ve adil olmayı savunmaktadır.

“Kimisi dost olur kimisi gardaş
Birlik beraberlik olduğu zaman
Kurt koyunla belki olur arkadaş
Gerçek demokrasi geldiği zaman

Yanlış söyler isem siz karar verin
Hakkı verilirse her akan terin
Biter çile yüzü güler fakirin
Zengin yoksul ekmek böldüğü zaman

Özgür hürriyete duygum sonsuzdur
İkilik yapana kaygım sonsuzdur
Benim demokrata saygım sonsuzdur
Cevaplarım soru geldiği zaman

Her yönüyle eşit olursa millet
Mülkün temelidir demiş adalet
Demokratla daha güçlenir devlet
Herkes görevini bildiği zaman

Gözyaşlar kuruyup kavgalar durur
İlimle insanlar menzile varır
Her fikir her yerde saygınlık alır
Demokrat davulu çaldığı zaman

İslanmış o gözler dönmeden yaşa
Muhabbetler kurup edin tamaşa
İnsanlar sanırım girmez savaşa
Kanun dürüst karar kıldığı zaman

Açıldı yeni bir çığır açıldı
Millete devlete değer biçildi
Atatürk'le demokrata geçildi
Eski yönetmeyi sildiği zaman

Hiç kimse kimseye hesap soramaz
Saray villa yapıp sefa süremez
Demokrat kişiler vurgun vuramaz
Ama hazineci olduğu zaman

Ne hain olunur ne olur zalim
Adaletli eğer olursa talim
Muallim gerçekten olur muallim
Eğer kılı kırka böldüğü zaman

Dünyaya gelen can yok olur gider
Ol Mevla'ya kulluk borcunu öder
Kimi rahmet okur kimi küfr eder

Şu bizim Devaî öldüğü zaman” (Coşkun, 2009: 155-156).

Demokrasi kavramının yanı sıra cumhuriyet rejimi de âşıkların işlediği konulardan biri olmaktadır; çünkü cumhuriyet, iktidarı halkın seçtiği ve belli bir süre yetki verdiği ulusal egemenliğe dayanan yönetim biçimidir. Bu nedenle demokraside çoğunluk esassen cumhuriyette anayasanın var olması ve bireylerin temel hak ve özgürlükleri belirleyerek anayasaya göre hareket etmesi gibi iki kavram arasında ufak farklılıklar olmasına rağmen demokrasiden ayrı düşünülmemektedir. Her hâlükârda âşıklar, cumhuriyet ve demokrasinin savunucusu olmaktadır.

Âşık Hüseyin Çırakman “Sürüşümüz Var” ile cumhuriyeti gurur kaynağı görerek halk için gerçek olan görüşlerini ortaya koymaktadır.

“Bu bir hakikatti herkes bilmeli
Tarihten kahraman gelişimiz var
Hain padişahı tahttan indirip
Düşmanı bu yurttan sürüşümüz var
Celalim tabibim lokmanım oy
Düşmanı bu yurttan sürüşümüz var
Aslanım tabibim oy

Girmesin yabancı yurdun bağrına
Ta o gündən adım attık yarına
İnsan hakkı özgürlüğün uğruna
Laik Cumhuriyet gururumuz var
Celalim tabibim gel ha gel
Laik Cumhuriyet gururumuz var

Efendim sultanım dur
Çal oku sazın evinde ozanım
Şu halkımın dertlerini yazanım
Bilincimle geleceği sezenim
Halk için geleceği görüşümüz var
Celalim tabibim lokmanım oy
Halk için geleceği görüşümüz var

Aslanım sulmülüm oy
Fahri yaşattık ancak düşünde
Yabancı devlette elin işinde
Dünya âlimleri keşif peşinde
Boş yere kafayı yoruşumuz var
Aslanım tabibim gel ha gel
Boş yere kafayı yoruşumuz var
Aslanım sevgilim oy

İkrar verdik feyiz aldık uludan
Aşkı bulduk içtiğimiz doludan
Öz Türkçemiz Hacı Bektaş Veli'den
Her şeyi insanda buluşumuz var
Aslanım tabibim gel ha gel
Her şeyi insanda buluşumuz var
Tabibim lokmanım oy

Sefil Çırakman'ım gerçektir sözüm
İnsan sevgisiyle yanıyor özüm
Çağ ozanıysam kör değil gözüm
Halk için gerçeği görüşümüz var
Celalim tabibim lokmanım
Halk için gerçeği görüşümüz var
Aslanım gel ha gel” (URL79).

Ozan Alper Alperen ise “Cumhuriyet” i şeref olarak görmekte ve demokrasi kavramını da birlikte vurgulamaktadır.

“Aydınlık geleceğe yol gösteren sancakta
Onurdur fazilettir şereftir cumhuriyet
Yurdun dört bir yanında her ilde her bucakta
Onurdur fazilettir şereftir cumhuriyet

Demokrasi ruhumuz cumhuriyet özümüz
Onunla vuku bulur yönetimde sözümüz
Görkemli bir evrene açılan ilk gözümüz
Onurdur fazilettir şereftir cumhuriyet

Yayla yayla dolaşan çobanın kavalından
Bal yapan arıların petek petek balında
Hürriyet ağacının yaprağından dalında
Onurdur fazilettir şereftir cumhuriyet

Yurdumun baharında yazında ve kışında
İlmik ilmik işlenen kilimin nakşında
Gelinlerin kızların sevdalı bakışında
Onurdur fazilettir şereftir cumhuriyet

Vatan bayrak haykıran gençlerin avazından
Şairin şiirinde ozanların sazından
Kızların manisinde cilvesinde nazında
Onurdur fazilettir şereftir cumhuriyet

Halk ozanı Alper'in türküsünde sözünde
Damarında kanında ruhunda ve özünde
Vatan aşkıyla yanan yüreğinde közünde
Onurdur fazilettir şereftir cumhuriyet"
(URL80).

Âşıklar, dünyada yaşanan insanlığı hiçe sayan olaylara tepki göstermekte ve insanlığın sorgulanmasını sağlayarak dünya barışını savunmaktadır. Bu âşıklar arasında yer alan Âşık Halimi, "Can Alan Silahlar" a tepki göstererek dünyanın sevgi üzerine inşa edilmesini belirtmektedir.

“Can alan silahlar susacak elbet
Tüm fikirler buluşacak sevgide
Kin nefret duvarı kalkacak elbet
Güzellikler oluşacak duyguda

Sevgi olmalıdır temel öğemiz
Beraberce ağlamamız gülmemiz
İnsanlık yolunda bir yürümemiz
Günlerimiz geçmeyecek kaygıda

Birlik sancağını çektik çekeriz
Zalim bileğini büktük бүkeriz
Halimi insanı sevdik severiz
Bütün dünya birleşecek sevgide” (Tüfek, 1997: 8).

Âşık Niyazi Ece de “Ne Olur” diyerek dünyada savaşların olmamasını istemekte ve dünya barışının olması gerektiğini vurgulamaktadır.

“Âdemden bu yana kardeş isek biz
Dünyadan savaşlar çıkmasa nolur
Barış sevgi saygı gülecekse yüz
Mazlumların kanı akmasa nolur

Rusya Amerika İsrail Çin’i
Bırakın savaşı olmayın cani
Dünya barış ister kaldırın kini
Anneler bağrını yakmasa nolur

İnsanlık erdemi edeple haya
Barış için oturmalı masaya
İrk ayrımı yapmak uymaz yasaya
Bombalar dünyayı yıkmasa nolur

Niyazi Eceyım dostluktan yana
Kalksa şu sınırlar gelsek yan yana
Her canlıyı besler bu toprak ana
Kardeşlik fidanı diksek nolur”
(URL81).

Âşık Şah Turna da Türkiye’de yaşanan kutuplaşmanın getirdiği kavgalar, ayaklanmalar ve sonucunda insanların hayatlarını kaybetmesi üzerine toplumsal olaylar karşısında “Nerede İnsanlık” diyerek haykırmaktadır.

“Kurumadı sineklerin batağı
Nerede insanlık nerde insanlık
Bal dolmuyor arıların peteği
Harada insanlık harda insanlık

İhanetler gizli hain planlar
Gerçekler arkada önde yalanlar
Koynumuza kadar girdi yılanlar
Yarada insanlık yarda insanlık

Şah Turna'yım hem haykırdı ağladı
Yüreğini umuduna bağladı
Denizler kurudu çaylar çağladı
Karada insanlık karda insanlık” (URL82).

Âşıkların dünya barışıyla birlikte ulusal barışı da savunduğu görölmektedir. Türkiye siyasal hayatında yaşanan ideolojik kutuplaşmalar üzerine Âşık Mahzuni Şerif ise “Barışa Çağrı” yaparak ulusal birlikteliğe toplumu davet etmektedir.

“Barış gelsin dağlara
Yollar birleşsin haydi
Geçmişten geleceğe
Yıllar birleşin haydi yıllar birleşin

Bu memleket bizim can ocağımız
Hak'tan başka yoktur varacağımız
Çağımız insanı sevme çağıdır
Kollar birleşin haydi kollar birleşin

Dinli dinsiz insandır
Boş yere akan kandır
Bu kök bu ağaçtandır
Dallar birleşin haydi

Ağrı'nın gölgesi Tekirdağ'ında
İzmir'in kuyusu Van bucağında
Bayram olsun bizim elin sağında
Sollar birleşin haydi sollar birleşin

Karanlıklar dağılsın
Sabahlara varılsın
Birbirine sarılsın
Kollar birleşin haydi kollar birleşin

Mahzuni Şerif'im bizim memleket
Barış mübarektir barış hareket
İkilikten doğar bunca felaket
Yerde kanlar gördüm canlar birleşin” (URL83).

Âşık Nesimi Çimen ise tüm dünyada insanların huzurla yaşaması adına “Barış Güvercini” göndermektedir.

“Dostluklar kurulsun insanlar gülsün
Barış güvercini uçsun dünyada
Yok olsun kötülük düşmanlık ölsün
Barış güvercini uçsun dünyada
Dostluklar kurulsun insanlar gülsün
Son bulsun savaşlar kimse ölmesin

Dünya cennet olsun yaşasın insan
Gelin barışalım dökülmesin kan
Son bulsun savaşlar kesilsin figan
Barış güvercini uçsun dünyada
Dostluklar kurulsun insanlar gülsün
Son bulsun savaşlar kimse ölmesin

İnsancıl insanlar barıştan yana
Ancak zalim olan kıyar insana
Barış aşkı yayılmalı cihana
Barış güvercini uçsun dünyada
Dostluklar kurulsun insanlar gülsün
Son bulsun savaşlar kimse ölmesin

Nesimi der ki ey füze yapanlar
Acımasız zalim cana kıyanlar
Bırak ey yaşasın bütün insanlar
Barış güvercini uçsun dünyada
Dostluklar kurulsun insanlar gülsün
Son bulsun savaşlar kimse ölmesin” (URL84).

Âşık Orhan Üstündağ da Âşık Nesimi gibi “Dünyada” silahların susması gerektiğini belirterek dünya barışını savunduğunu ortaya koymaktadır.

“Savaşlar son bulsun silahlar dursun
Barış olsun bayram olsun dünyada
Tüm insanlar sınırları kaldırsın
Zafer boruları çalsın dünyada

Analar bizleri doğurmadı boşa
Öyle iş yap vicdanına yakışa
Madem insan oldun insanca yaşa
Şan ile şöhretin kalsın dünyada

Her yan güller açsın bülbüller
ötsün
Cehalet bir zakkum koparın gitsin
Sevgi tohumları yeşersin bitsin
Dikenli çalılar solsın dünyada

Mutluluğun davulları çalmıyor
Çalsa bile bize sesi gelmiyor
Ölenlerle kardaş kimse ölmüyor
Aklı olan kendin bilsin dünyada

Üstündağ deme ki çektüğimnedir
Dünyanın nizamı kanunu budur
Zevk sefa eğlence beylerin midir
Gariban yetim de gülsün dünyada” (URL85).

Âşıklar demokrasi ve barışın özgürlükle ilişkilendirerek aktarmaktadır. Âşık Mahzuni Şerif de bu âşıklardan biridir ve “Bırak Beni Konuşayım” şiiriyle bu özgürlüğünün kısıtlanmamasını istemektedir. Nitekim insanlığa ve düşünmeye dikkat çekerek özgürlüğün gerekliliklerini göstermektedir.

“Bende bir insanoğluyum
Bırak beni konuşayım
Bir başım bir beynim
vardır
Bırak beni konuşayım
Düşüneyim danışayım

Beni öldürüp ağlama
Böyle bulanıp çağlama
Yazık kolumu bağlama
Bırak beni konuşayım
Düşüneyim danışayım

Senin dilin benim dilim
Yakışmaz insana zulüm
İnsanım hayvan değilim
Bırak beni konuşayım
Konuştukça düşüneyim

Ya sen niçin düşünürsün
Düşündükçe boşanırsın
Halk demeye üşenirsın
Bırak beni konuşayım
Hep gerçeğe ulaşayım

Düşünen cahil olamaz
Cahil kendini bilemez
Can gider fikir ölmez
Bırak beni konuşayım
Cahilliği biz yenelim

Mahzuni halk için ölsün
Ben giderim dostlar kalsın
Koltuk sana sizin olsun
Bırak beni konuşayım
İnsan gibi yaşayayım
Yaşadıkça düşünüyüm”
(URL86).

Bu özgürlüğü Âşık Mahzuni Şerif “Yaşamaya Geldim” diyerek de insanların düşünme eylemine yeniden vurgu yapmaktadır.

“Yaşamaya geldim ben de dünyaya
Elimden kolumdan bağlama beni
Komşular gidiyor yıldız aya
Dağların başında eğleme beni

Körpecik aklımı kandırma boşa
İnsanlar benzemez beyinsiz kuşa
Avareyim diye etme temaşa
Bir dilim ekmepe bağlama beni

Mahzuni nedendir geri kaldığım
Hakkın olmayanı çalıp aldığın
Kimse bilmez kimin nasıl olduğun
Hastayım götürün sağlama beni” (URL87).

Âşıklar, hangi siyasal ideolojiyi benimsemiş olursa olsun hepsi milli birlik ve beraberlik mesajlarını şiirlerinde vermektedir. Böylece her durumda toplumun bir arada olması gerektiğini belirtmektedirler.

Âşık Erozan “Bu Memleket Hepimizin” diyerek ülkede kutuplaşmanın önüne geçmek istemiştir.

“Sağı ile solu ile
Bu memleket hepimizin
Dikeniyile gülü ile
Bu memleket hepimizin

Kültürünün farkı ile
Gurur duyar ırkı ile
Lazı Kürdü Türkü ile
Bu memleket hepimizin

Mazisiyle atisiyle
İyisiyle kötüsüyle
Doğusuyla Batısıyla
Bu memleket hepimizin

Tehditlere aldırmayız
Mazlumlara saldırmayız
Kimselere böldürmeyiz
Bu memleket hepimizin

Erozan sazına vurur
Vatan için canın verir
Bu kervan yörü itirür
Bu memleket hepimizin” (URL88).

Destancı Vahap da “Kardeşlik Destanı” diyerek ülkenin sevgi, barış ve kardeşlikle hedeflerine ulaşabileceğini belirtmektedir.

“Tarih boyu bu milletin
Mekânında kardeşlik var
Sevgi barış adaletin
Dükkânında kardeşlik var

Sembolümüz sevgi barış
Böyledir hedefe varış
Bu vatanda karış karış
Her yanında kardeşlik var

Adaletin simgesinde
Beş vakit ezan sesinde
Atatürk’ün ilkesinde
Kökeninde kardeşlik var

Yurdumun toprak taşında
Vatan sevgisi başında
Her özgürlük savaşında
Meydanında kardeşlik var

Hadisinde övmüş Ahmet
O da Fatih Sultan Mehmet
Bakimizdir ol Muhammet
Beyanında kardeşlik var

Biz Türklerin ocağında
Sevgi kardeşlik bağında
Tarihimin her çağında
Zamanında kardeşlik var

Yurtta tüten bacaların
Gençler ile kocaların
Talebenin hocaların
Lisanda kardeşlik var

İster bey ol ister paşa
Bağlıdır kardaş kardaşa
Anadolu'm baştanbaşa
İnsanında kardeşlik var

Analarda bacılarda
Hacca giden hacılarda
Hâkimlerde savcılarda
Makamında kardeşlik var

Okulların sırasında
Vatandaşın arasında
Türk ve İslâm töresinde
Nişanında kardeşlik var

Tarihte geçen zamanın
Kılıcında kahramanın
Abdülvahap Kocaman'ın
Destanında kardeşlik var" (Kayırhan, 2007: 168).

Âşık Hacı Karakılçık, "Türk Milleti Bir Olacak Bugün" ile Türkiye'nin yakın siyasal hayatında 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimini esas alarak Türk milletinin bir olacağı günün olduğunu şimdi olması gerektiğini ifade etmektedir.

"Bir olursak badireler geçirilir
Denizler yol veriri dağlar açılır
İyi kötü bugünlerde seçilir
Türk ulusu bir olacak gün bugün

Gün bugün gün bugün gün bugün
Türk milleti bir olacak gün bugün
Gün bugün gün bugün

Bölücü insanlar uğrar hüsrana
Bir olursak yem olmayız düşmana
Korkaklık yakışmaz bizim Osman'a
Türk milleti bir olacak gün bugün
Gün bugün gün bugün bugün

15 Temmuz buna aynen beyandır
Çanakkale ruhu tekrar uyandı
Tehlikeler kapımıza dayandı
Türk ulusu bir olacak gün bugün

Gün bugün gün bugün bugün
Türk milleti birleşecek gün bugün
Gün bugün gün bugün bugün

El ele verelim omuz omuza
Allah yardım etsin Türk ordumuza
Güvenmeyin domuz yiyen domuza
Türk ulusu gardaşlarım bir olacak gün bugün

Ecdatlarım başın koymuş bu yola
Zafer için yürümüşler kol kola
Ya istiklal yan ölümdür parola
Türk ulusu bir olacak gün bugün

Gün bugün gün bugün bugün
Türk milleti bir olacak gün bugün
Gün bugün gün bugün bugün

Küfrü var gösteriyor haçlı yüzünü
Bir süreriz Osmanlı'nın izini
Garip hacım uyanık dut gözünü
Türk ulusu birleşecek gün bugün

Gün bugün gün bugün bu gün
Garip hacım uyanık dut gözünü
Türk ulusu bir olmanın zamanı” (URL89).

Âşık Niyazi Ece de din ayrımı yapılmaksızın herkese “Bir Olalım” diye seslenmektedir.

“Hem Müslüman hem de laik

Gelin halkım bir olalım

Kendini görme uyanık

Gelin halkım bir olalım

Vatan bizim vatanımız

Taşı toprağı kanımız

Dört bir yanda düşmanımız

Gelin halkım bir olalım

Halkım emekçi kardaşım

İşçi köylü vatandaşım

Birleşmesen kötü işin

Gelin halkım bir olalım

Alevi sünnü vatandaş

Kürtlerde bizimle kardaş

Birleş dostum engeli aş

Gelin halkım bir olalım

Cumhuriyeti Atam kurdu
Yanıdaydı şanlı ordu
Düşmanı yurdumdan sürdü
Gelin halkım bir olalım

Niyazi der dağılmayın
Birer birer yok olmayın
Şu dereden boğulmayın
Gelin halkım bir olalım” (URL90).

Âşık Hüseyin Çırakman da sevgiyi vurgulayarak topluma “Birlik Olalım” davetinde bulunmaktadır.

“Bırak düşmanlığı kini
Sevgi denizinde birlik olalım
Ruhun terbiyesi gönüller fethi
Sevgi denizinde birlik olalım

Sevgi haksızlığı dize getirir
Sevgi müşkül olan işi bitirir
Sevgi bizi sonsuzluğa götürür
Sevgi denizinde birlik olalım

Sevgi bizim şöhretimiz şansımız
Sevgi bizim iliğimiz kanımız
Sevgi bizim cesedimiz canımız
Sevgi denizinde birlik olalım

Çırakmanım sevgi büyük silahtır
Sevenin bağrında yükselen ahtır
Her şeyin üstünde hükmeden şahtır
Sevgi denizinde birlik olalım”
(URL91).

Âşık Orhan Üstündağ ise “Haçlı Gelip” diyerek Türkiye’yi bölmeye çalışan dış güçleri kastederek Anadolu topraklarında yaşayan tüm halkların birlik olması gerektiğini düşünmektedir.

“Haçlı gelip yakamızdan tutmadan
Gelin kardaşlarım birlik olalım

El horozu çıkıp damdan ötmeden
Gelin kardaşlarım birlik olalım

Türk’ü Kürt’ü Laz Abaza Azeri
Dünyada var mıdır bunu benzeri
Bölmek istiyorlar vallah bizleri
Gelin kardaşlarım birlik olalım

Geçmişte çok acı yara bizdedir
Bu yaraya merhem çare bizdedir
Irak İran Suriye sıra bizdedir
Gelin kardaşlarım birlik olalım

Düşman rüzgarları bize esmeden
Bayrağını yurdumuza asmadan
Coni toprağıma ayak basmadan
Gelin kardaşlarım birlik olalım

Gül yerine atom barut kokmasın
Hiç kimse kimsenin canın yakmasın
Anaların gözyaşları akmasın
Gelin kardaşlarım birlik olalım

Üstündağ kimseye yoktor kastımız
Elin pınarında dolmaz destimiz
Bizim bizden başka yoktur dostumuz
Gelin kardaşlarım birlik olalım”

(URL92).

Âşık Orhan Üstündağ “Kardeşlik Türküsü” şiirinde ise dini kimliği vurgulayarak dış veya iç güçlere karşı fark etmeksizin milletin yenilgiye uğramayacağını açıklamaktadır.

“Türk Müslümanı zahir görme
Bizim hâk yolundan döndüremezler
Çünkü yardımcımız Cenap-ı Allah'ı
Her ne yapsalar sindiremezler

Bu yurt birdir yakın eder ırağı
Akşemsettin Fatih'ler durağı
Paşamın diktiği şanlı sancağı
Bütün dünya gelse indiremezler
(Bütün Moskof gelse indiremezler)

Her iki cihanda söylenir methi
Ne güzeldir Muhammet'in ümmeti
İnançlı kahraman necip milleti
Yalan dolan ile kandıramazlar

Üstündağ hâk için verdi canını
Bilmeyenler düşünmez sonunu
Hakkın ocağında tevhit nurunu
Deryalar düşeler söndüremezler” (URL93).

Âşık Reyhani ise Anadolu'da yaşayan etnik kimlik farklılığının bir millet olduğunu vurgulayarak “Kimse Bizi Bölemez” şiirinde birlik ve beraberlik için tarihe de telmihte bulunmaktadır.

“Bizi bizden bölmek
Hasa boşuna boşuna ey
Türk Laz Alevi Kürt Çerkez
Benim bir millet benim

İşte bayrağı beraber açtık
Beraber kan döktük bile savaştık
Aynı soydan geldik hep bir kardeşlik
Türk Laz Alevi Kürt Çerkez
Benim bir millet benim

Türklük benim zafer şanı bizde başlar
Bir anda imanımız ikrarımız kurundayız
Vah tarihte birleşiriz kurundayız
Türk Laz Alevi Kürt Çerkez
Benim yiğidim koçağım benim

Karakeçililer Yörükler bizden
Üçe tek gelen bölükler bizden
Çeken Akkoyunlu Avşarlar bizden
Türk Laz Alevi Kürt Çerkez
Benim canım benim kardeşim

Reyhani der bizi bölen vurulsun
Birleşelim akan sular durulsun
Bizi bölenlerin gözü kör olsun
Türk Laz Alevi Kürt Çerkez
Benim bölünmez millet benim
En büyük devlet benim” (URL94).

Âşıklar, şiirlerinde birlik ve beraberlik mesajında olduğu gibi nasihat ve önerilerinde de topluma duygu ve düşüncelerini aktarmakta, toplumu yönlendirmeye çalışmaktadır.

Âşık İsa Oğuz, Türkiye’de yaşanan kutuplaşmaların bitmesi için “Atatürk’te Birleşelim” diyerek topluma seslenmektedir.

“Sağ sola bir yana doğru
Atatürk’te birleşelim
Vatan bayrak ezan deyip
Atatürk’te birleşelim

Sevgi olsun barış olsun
Özgürlüğe barış olsun
Bu bir milli duruş olsun
Atatürk’te birleşelim

İnşa için emek için
Helal lokma yemek için
İşgale dur demek için
Atatürk’te birleşelim

ABD avcunu yalasın
Avrupa da özür dilesin
Kurtuluş budur bilesin
Atatürk’te birleşelim

Ozan İsa Oğuz de ki
Dost diyenin deriz ki
Arap, Acem, Kürdü, Türkü
Atatürk’te birleşelim” (URL95).

Âşık Şenol Muratoğlu da milletin ve devlet yöneticilerinin örnek alması gerektiği liderin Atatürk olduğunu vurgulamaktadır.

“Güzel Türkiyemin her tarafına
Huzur sevgi barış gelir inşallah
Bu vatana karış karış kan döktük
Cephede ne kaldık biler inşallah

Biler inşallah vatan biler inşallah
Atatürk'ü örnek alır inşallah

Çanakkale bir dem bize büyük örnek
Hiç ayrılar mı dost etine tırnak
Geçmişini araştır ecdadına bak
Çanakkale şahit olur inşallah

İnşallah inşallah dostlar inşallah
Atatürk'ü örnek alır inşallah

Bayrağım vatanımda güzel insanlar
Hepimiz kardeşlik bir de lisanı
Dış güçlere gelip yıkma vatanı
Azan belasını hey dost bulur inşallah

Bak bulur da inşallah bulur inşallah
Atatürk'ü örnek alır inşallah

Atatürk ne zorla da kurdu devleti
Hazıra oturan bilmez zahmeti
Verdi laikliği bak cumhuriyeti
Murat olur özgür kalır inşallah

Bak kalır inşallah da kalır inşallah
Atatürk'ü örnek alır inşallah” (URL96).

Âşık Hüseyin Çırakman da Atatürk izinde olduğunu belirterek millet olarak çağdaş uygarlığa yükselebilenin “Ne Mutlu” olacağını açıklamaktadır.

“Bu milletin yüreğindi yâri
Aldırmadan sarabilesek ne mutlu
Çağdaş uygarlığın o düzeyini
Geç kalmadan varabilesek ne mutlu

Biz her zaman izindegiz atanın
Bütün gün savunuruz vatani
Haksızlıkla büyük lokma yutanın
Hesabını sorabilsek ne mutlu

Kimi huri sever kimi piri
Tekrar edeli üç yüz yıl geriyi
Gözümüze çöp batmadan ileri
Görebilsek ne mutlu

Çırakman ilimden az aldı payı
El gedip fethetti fezayı ayı
Uyanıp da bu karışık rüyayı
Bir hayra yorabilsek ne mutlu” (URL97).

Destancı Vahap ise sosyalizme ve komünizme karşı duruş sergileyerek Türk-İslam düşüncesiyle “Birlik Çağrısı” yapmaktadır.

“Gel gel demiş Hazreti Mevlâna
Gel de bir gör hakikati evlâdım
Bu gün ben de gel gel diyorum sana
Bu insanlık icabeti evlâdım

Beleş değil kan pahası bu vatan
Kendi öldü sana bıraktı atan
Önce Allah’tan kork kulundan utan
Rezil etme bu milleti evlâdım

Dilimiz bir dinimiz bir vatan bir
Ayrı gitme gel de safımıza gir
Parçalanmak bizim yüzümüze kir
Bu cahillik alâmeti evlâdım

Banka soyma girme kardeşkanıma
Bu yakışmaz Türk ve İslâm şanıma
Yaptıkların kalmayacak yanma
Gel işleme cinayeti evlâdım

Memleket bizimdir vatan bizimdir
Türk İslâm düşmanı kominizimdir
Onun destekçisi sosyalizmdir
Benimseme bu laneti evlâdım

Namusunla yasa Hakk'a razı ol
Budur ancak yükselişe giden yol
El ele verip de çalışsak kol kol
Kalkındıralım memleketi evlâdım

Bizi ırka bölme mezhep ayırma
Sırrımızı düşmanlara duyurma
Komünizmi destekleme kayırma
O Moskof'un mahareti evlâdım

Fatihlerin torunusun unutma
Kötü emellerle gönül avutma
Gavur ile Müslümanı bir tutma
Biz bir İslâm cemaati evlâdım

Mehmet Akif sönmez demiş bu şafak
Şafaklarda dalgalanan al bayrak
Üzerinde yaşadığın bu toprak
Ecdadının emaneti evlâdım

Artık sona ersin kardeş kavgası
Kocaman yasasın bayram havası
Hedefimiz vatan millet davası
Bırakalım siyaseti evlâdım” (Kayırhan, 2007: 110-111).

Destancı Vahap, “Gençlere Nasihat” diye seslenerek hayatın genel gidişatı hakkında tavsiyeler verirken gençlerin ülkeye nasıl faydalı olabileceğinin mesajını da iletmektedir.

“Gelin beni dinlen zadeler beyler
Dinlemezsensin dögeceğın döş olur
Gençlere evlenmek tavsiye eyler
Söylemezsem yüreğim taş olur

Aylak aylak gezme sen sana bakın
Doğru ol ki Hakk’a olasıñ yakın
İyileri ara kötüden sakın
İyi sana bir arkadaş eş olur

Güzele bakıp da kendini üzme
Kötülük düşünüp aklım bozma
Ya çalış ya evlen avare gezme
Genç yaşında evlenmesi hoş olur

Doğru lafı işit kötülük yapma
Doğru yoldan yürü eğriye sapma
Nefsine hâkim ol bir illet kapma
Bazı gençler esrar içer keş olur

Erken evlen sanki güzel yok mudur
Hiç çekinme koca boynuz yük müdür
İki avrat bir yiğide çok mudur
Dört alırsan bir de sen ol beş olur

İyi yapan kısmetini ararsan
Güzel olur cemiyete yararsan
Bu dünyada sevgilini sararsan
Oda zevkin hepsine baş olur

Kafesteki güvercini uçurma
Komşuyum kızını ele kaçıрма
Aç gözünü zamanını geçirme
Fırsat geçer sonra işin yaş olur

Sakın ha bekârlık sultanlık deme
Helal yolda çalış haramı yeme
Evlene güzel çirkin bir deme
Güzel alsan her gün gece duş olur

Erken evlen gençlik çağın bitmeden
Kötü kadın sana ziyan etmeden
Evlî iken tek yalnız yatmadan
Tek yatanda karma karış düş olur

Sen arşları ol boğulma ha çakala
Aç gözünü güzelinden yakala
Sonra beyaz düşer kara sakala
Ömür biter bütün emek boş olur

Gençlik bir çiçektir her zaman açmaz
Abı hayat olsan hiç kimse içmez
Bu fırsat bir daha eline geçmez
Gençlik bir gün elden uçar kuş olur

Durma çalış Allah vermez yatana
Çok düşünme asker gelir vatana
Dua eyle bu destanı satana
Belki sözün Hak yanında hoş olur

Helâlinden yuva kurun durmayın
Her olur olmaza gönül vermeyin
Sütü bozukları al ip sanmayın
Bir gün gelir başınıza iş olur

Yeter Abdülvahap sözü tazele
Geleceği kolla bakma ezele
Huyum kötü dayanamam güzele
Gzellerde kalem gibi kaş olur” (Kayırhan, 2007: 117-119).

Âşık İhsani ise Anadolu’da yaşıyan tüm etnik kökenleri esas alarak “Haydi Benim Türkiyelim” diye hitap etmekte, Anadolu’nun zenginliğini göstermekte ve bu zenginlikle toplumu birlikte yaşımaya çağırılmaktadır.

“Haydi Mehmet haydi canım
Haydi yr kızıl kanlım
Haydi yr Pir Sultanım
Haydi başıka başıka dillim
Haydi benim Türkiyelim

Haydi bre zaman geçti
Kara demir suyu içti
Haydi dağlar çiçek açtı
Anadolu kilim kilim
Haydi benim Türkiyelim

Haydi gülüm haydi balım
Haydi meyve yüklü dalım
Toplanalım kalmayalım
Parça parça dilim dilim
Haydi benim Türkiyelim

Haydi bire kavgamız var
Haydi fazla sıktı yular
Haydi Gneydoğulular
Haydi susuz yolsuz ilim
Haydi benim Türkiyelim

Haydi efem Ege soylum
Marmaralım fidan boylum
Karadeniz oylum oylum
Kemençesi gümüş tellim
Haydi benim Türkiyelim

Haydi emekçi yaratan
Vur engel çıksın aradan
Haydi Karstan Ankaradan
Haydi benim Türkiyelim

Haydi el sarıldı çağa
Haydi seni yıktı ağa
Haydi bre kalk ayağa
Haydi İbom haydi Velim
Haydi benim Türkiyelim

Haydi işçim köylüm yaşa
Haydi sarıl dağa taş
Haydi savaşa savaşa
Aha teknik aha bilim
Haydi benim Türkiyelim” (URL98).

Ozan Alper Alperen ise “Vatanseverlik” in nasıl olacağı hakkında topluma öğütler vermektedir.

“Vatanseverliğin şartı kişiyi sevmek değil
Vatanı sevmekle ancak vatansever olunur
Falanı övüp yüceltmek filana sövmek değil
Eşit davranmakla ancak vatansever olunur

Falanı övdüm diye ben vatan haini miyim
Filanı sevmeyen vatan haini olmaz beyim
Alpaslan Abdülhamit Han Fatih'in izindeyim
Maziyi anmakla ancak vatansever olunur

Mevkileri makamları her ne olursa olsun
İsterse kral padişah isterse lider olsun
Para pul makam mevki mülk şan şöhret şöyle dursun
Varıp çalışmakla ancak vatansever olunur

Milleti kaynaştırmanın alçısı sence nedir
Vatanseverliğimizin ölçüsü sende midir
Yoksa hak ve adaletin doğum sancısı mıdır
Hak hukuk yaymakla ancak vatansever olunur

Alper Alperen'i haksız yere üzmeyle değil
Zalimlerle birlik olup mazlum ezmekle değil
Türkiye'yi boydan boya il il gezmekle değil
Milleti sevmekle ancak vatansever olunur"
(URL99).

Ozan Dertli Polat ise Turancı ideolojisini yansıtarak Türk ellerinde yaşanan sıkıntılara karşı Türk milletine "Seferberlik Çağrısı" yapmaktadır.

"Bizim köyler çok uzak
Uzaklardan daha uzak
Çünkü onun yakınına başkası almış
Nasıl mı

Bizim köyler Afganistan Karabağ Bosna
Hersek Somali Filistin Kudüs
Afganistan'ın yakınında Ermenistan var
Bosna Hersek'in yakınında Sırp köyleri var
Hep aramıza sıkıştırmışlar bir başkasını
Zulmediyorlar kan döküyorlar işkence ediyorlar
Görün bizim köylerin halini

Bir acı haber var yardım geç kaldı
Haydi kalkın Karabağ'a gidelim
Karabağ'da hilal düştü hac kaldı
Haydi kalkın Karabağ'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Kafkas Türklerinin yoldadır gözü
Ahıska türkünün sağlamdır özü
Sakın Boşnaklardan ayırman bizi
Haydi kalkın Karabağ'a gidelim
Haydi kalkın Bosna'ya da gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Yurt için toprağa düşen bir asker
Allah'ın katında en kutsan makber
Ya Allah bismillah Allahuekber
Haydi kalkın Bosna'ya da gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Eli silah tutan Türk asker olsun
Kuran azmi şan rehber olsun
Yediden yetmişe seferber olsun
Haydi kalkın Karabağ'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Nerde Vietnam'a ağıt yazanlar
Anane dağıtıp tre bozanlar
Köroğlu'na miras çıkan ozanlar
Haydi kalkın Bosna'ya da gidelim
Haydi kalkın Karabağ' a gidelim
Haydi kalkın Bosna'ya da gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Ermenisi Sırpı ve Bulgarından
Yıllarca kan aktı namlularından
Masumlar umudu kesti yarından
Haydi kalkın Karabağ' a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Bak'de kan irin akar her ağızdan
Umut güneşleri doğsun sabahtan
Tedbir bizden ola takdir Allahtan
Haydi kalkın Karabağ' a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Ermeni zulmünün erzası için
Resul Muhammed'in gazası için
Ve bir de Allah'ın rızası için
Haydi kalkın Karabağ' a gidelim
Ve bir de Allah'ın rızası için
Haydi kalkın Bosna'ya da gidelim
Haydi kalkın Karabağ' a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Bizde sabır silah ilim azıktır
Kıymayın vurmayın yahu yazıktır
Seyirci kalanın kanı bozuktur
Haydi kalkın Karabağ'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Can alsın can versin bazarlarımız
Varsın orda kalsın mezarlarımız
Türk İslam sentezi yazarlarımız
Haydi kalkın Karabağ'ı yazalım
Haçlı ordusuna mezar kazalım

Mehmetçiğin cenge daldığı gibi
Sakarya düzüne dolduğu gibi
Kütahya düzüne dolduğu gibi
Kore'de Kıbrıs'ta olduğu gibi
Haydi kalkın Bosna'ya da gidelim
Haydi kalkın Karabağ'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Kahraman gaziler ve mücahitler
Polat'ımın gayretine şahitler
Bin yıldır toprakta yatan şehitler
Haydi kalkın Bosna'ya da gidelim
Haydi kalkın Karabağ'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim” (URL100).

Türk dünyası için çağrıda bulunan Ozan Dertli Polat, “İkaz” şiiriyle tarihi hatırlatarak kardeşlik vurgusu yapmaktadır.

“Gardaş gardaşına tüfek sıkar mı
Söyle bu ayrılık ırkı ne gardaş
Dış güçler yüzünden isyan çıkar mı
Düşmanın bu dönem çarkı ne gardaş

Seçukluyduk Osmanlıydık Oğuzduk
Gardaşdık tek yürek hep bir ağızdık
Dosta sevgi düşmanlara buğuzduk
Şimdi içimizde korku ne gardaş

Kız aldık kız verdik birbirimizden
Şimdi kim soğuttu kim bizi bizden
Bin yıldır yürüdük hep aynı izden
Başımızda nifak borkü ne gardaş

Baharımız birdi yazımız birdi
İçimiz dışımız önümüz birdi
Makamımız aynı sazımız birdi
Bu her telden çalan türkü ne gardaş

Düşmana uyar mı dürürbir Âdem
İkiliği kabullenmez iradem
Cümlemizin kıblegâhı bir madem
Kürtüymüş Türküymüş farkı ne gardaş

Birlikte ağladık biz Kerbela'da
Omuz omuzaydık bir her belada
Ve aynı saftaydık Çanakkale'de
O zaman öteki berki ne gardaş

Gel bu ikiliğe son verelim son
Ne Putin dost bize ne Busch ne Şaron
Bizi böldürmeue olma taşeron
Dökülen bu kanın kârı ne gardaş

Bire Dertli Polat sabrımız taşı
Bardağı taşıran son damla düştü
Kırılan yumurta bine yaklaştı
Rakamın otuzu kırkı ne gardaş”
(URL101).

Ozan Nihat ise “Türk Kızı” diye seslenerek bilhassa başörtüsü konusunda öneride bulunmaktadır.

“Beni iyi dinle aziz Türk kızı
Öğren ne olursan neci olursan
Kendine dönmezsen içimde sızı
Amansız dermansız acı olursun

Açık saçıklara çevrilir gözler
Şehvetli bakışlar onları özler
Örtünle duyarsın saygılı sözler
Edepli erkanlı bacı olursun

Makyaj denen illet seni oyalar
Cemalini aldatmasın boyalar
Yağmur yağar çıkar ise foyalar
O zaman gözlerde öcü olursun

Kur’an’a kulak ver batıla kanma
Moda imiş falan filan inanma
Açılıp saçılmak marifet sanma
Örtünle sevimli cici olursun

Senin açınmandır beni yıpratın
İlimde ahlakta geriye geriye atan
Tesettürün ile yücelir vatan
Böylelikle Türk’ün gücü olursun

Anla senin halin nelere bedel
Onun için haydi dön kendine gel
Gafletle yakandan tutarsa ecel
Huzur-u mahşerde feci olursun

Nihatım büyüktür üzüntüm acım
Ne olur söz dinle sensin ilacım
Seni testürülü görürsem bacım
Vallahi başımın tacı olursun
Billahi başımın tacı olursun”
(URL102).

Türk kızlarına seslenişiyle birlikte Ozan Nihat “Türk Gençlerine” de hedefleri doğrultusunda yürüyeceği yolda öğütler vermektedir.

“Türk gençliği dikkat eyle kendini
Nefsin ateşinde pişirme sakın
Hak imtihan eder çileyle seni
Sabreyle sabrını taşıрма sakın

Kur’ân’ın sünnetin yoludur yolun
Bir Müslüman Türk’e uymalı halin
Özü sözü tutmuyorsa bir kulun
Adamdan sayıp da şişirme sakın

Zorluklara alış söyleme ah vah
Doğruları yalnız bırakmaz Allah
Tek gayen İlâ’yı Kelimetullah
Yol hedef bellidir şaşırma sakın

Ozan Nihat der ki yalnız kalsan da
Takdir bekler iken takdir alsan da
Ulubatlı Hasan gibi ölsen de
Bayrağı elinden düşürme sakın ”
(URL103).

Âşık Sefai ise Türklük bilinciyle bayrağa önem vererek “Sancağı Elinden Düşürme Sakın” şiiriyle topluma tavsiyede bulunmaktadır.

“Nefeste hakikat kemalet gördük
İlim meclisinde cehalet gördük
Emanet ehlinde ihanet gördük
Sancağı elinden düşürme sakın

Yoksa bir gün gelir ele düşersin
Her yandan ses gelir dile düşersin
Azatlık kaybolur köle düşersin
Yeniden diriliş yeni bir akın
Sancağı elinden düşürme sakın

Sefaim diriliş olduğu anda
Türklük hayat bulur damarda kanda
O gün gelsin nefes alan her canda
Zafer kutlanacak yolundur yakın
Sancağı elinden düşürme sakın”
(URL104).

Âşık Sefai “Ata Oğuz” şiiriyle de topluma öğüt vermeye devam etmiştir.

“Ata oğuz bayrağını
Yere düşürmeyin sakın
Şehitlerin hayatına
Şöyle dönüp de bir bakın

İçim yandı diyenlere
Bir yudum su verip de geç
Gariplere aş ekmek ver
Sofrasını serip de geç

Gıybete söz diyenlerin
Namerde baş eğenlerin
Haram lokma yiyenlerin
Gırtlığını tutup sıkın

Alperenlere sır gerek
Sefaim sırdaş er gerek
Yiğide yiğit yar gerek
Er olanla yola çıkın” (URL105).

Âşıklar için vatan, yurt sevgisi her daim şiirlerinde vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda topluma vatan, yurt bilinci verilerek vatan sevgisinin nesillere aktarımı sağlanmaktadır.

Âşık Nuri Çırağı “Vatan” sevgisini bir dava olarak görmekte ve sahiplenmektedir.

“Küçük yaştan vatanıma aşığım
Sohbetimdir vatan sözümdür vatan
Damarımda kanım gözde ışığım
Bedenimdir vatan özümdür vatan

Sevgisini destan eder dillerim
Benim Anadolun benim illerim
Seni çalar seni söyler tellerim
Mızrabımdır vatan sazımdır vatan

Irak kalsam yaş dökerek inlerim
Sensiz benim karanlıktır günlerim
Seni seyrederim seni dinlerim
Kulağımdır vatan gözümdür vatan

Bir damla kan bir damlacık su idim
Sende filizlendim sende büyüdüm
Sende sarmalandım sende uyudum
Beğişimdir vatan bezimdir vatan

Bura Türk toprağı Türk diyarıdır
Bayrağım ceddimin yadigarıdır
Namusumdur devletimdir varımdır
Gelinimdir vatan kızımıdır vatan

Nuri Çırağıyım benim davam sen
Vatanım sen oymağım sen ovam sen
Yartandan dileğıim sen duam sen
Niyazındır vatan nazımıdır vatan”
(URL106).

Âşık Sefai ise “Vatan İçin Canını Verenlere Eyvallah” diyerek bu vatan için şehit olanları belirterek millete vatana sevdalanıp öyle bakılması gerektiğini ifade etmektedir.

“Hakkımız helal olsun helal etsin helali
Tabutları kucakladı bayrağımın hilali
Musul Kerkük Erbil’de baş verirken Bilal’i
Kırıkkale karardı görenlere eyvallah
Vatan için canını verenlere eyvallah

Kefenindeki kanı Şimdi bayrağın sũsũ
Van ilinde figanım var ya derde kahpe pusu
Nihat'ın kulağında ınlar kere ezan sesi
Musul'da beş minare Erenlere eyvallah
Vatan için canını verenlere eyvallah

Yeri gŕđđ yaratan goncasını deŐirdi
Yiğit Sũleyman'ına nice dağlar aŐırdı
Rize'deki gŕzyaŐı dereleri taşırdı
Canlar canını verdi soranlara eyvallah
Vatan için canını verenlere eyvallah

Gŕnũl kŕŐkũne ıkmiŐ oradan bir çift gŕz bakar
Musul'a figan dũŐtũ ayrılık yũrek yakar
Orduların dereleri Şimdi yukarı akar
Âdem hakka yũrũdũ yarenlere eyvallah
Vatan için canını verenlere eyvallah

Neysel fail feryat figan yũreklere zar dũŐtũ
Gark kalesi yasladı sinesine zar dũŐtũ
Bũlent'e kapı açıldı bedenine sır dũŐtũ
Şehitlerin bağına girenlere eyvallah
Vatan için canını verenlere eyvallah

Kũrt ayı ol ŕyle kıvrıl ŕyle ak
ŐimŐek olup ŕyle kũrkle ŕyle ak
Bu vatana sevdalanıp ŕyle bak
Şehitlerin bağına girenlere eyvallah
Vatan için canını verenlere eyvallah" (URL107).

Ozan Nihat ise "Vatan Bizim Yurt Bizim" etnik kŕken ayrımını yapmaksızın Anadolu coğrafyasının bizim olduğunu tarihe hatırlatma yaparak açıklamaktadır.

“Tarih yazdık şeref ile şan ile
Devlet kurduk yüz binlerce can ile
Karış karış sınır çizdik kan ile
İhanete yumruğumuz sert bizim
Bu mukaddes vatan bizim yurt bizim

Her an fırsat kollar Türk’ün yağusu
Hazır bekler tuzağıyla ağusu
Kuzey güney batısıyla doğusu
Gecikmeden bir olmamız şart bizim
Bu mukaddes vatan bizim yurt bizim

Tedavisi bizde olan yara var
Derdimize özümüzde çare var
Kol kırılır yen içinde töre var
Sevinç bizim tasa bizim dert bizim
Bu mukaddes vatan bizim yurt bizim

İmanlıyız, bizim için zor yoktur
Alnımızda leke yoktur kir yoktur
Safımızda namertlere yer yoktur
Aslımız neslimiz yiğit mert bizim
Bu mukaddes vatan bizim yurt bizim

Nihadım ayrılık galmasın bitsin
Şüpheler tarihe müracat etsin
İstemeyen varsa defolsun gitsin
Türkmen bizim Çerkez bizim Kürt bizim
Bu mukaddes vatan bizim yurt bizim” (URL108).

Ozan Feryadi de vatana saldıranların uslanması için neler yapılması gerektiğini belirterek topluma çözüm önerilerini aktarmaktadır.

“Vatanıma göz diken denize
Dökmeyince bu hainler uslanmaz
Yakalayıp birer birer ipini
Çekmeyince bu hainler uslanmaz

Dağlar taşlar kabul etmez ahını
Anlatayım feryadını bağı
Sınır ötesine milli tohumu
Ekmeyince bu hainler uslanmaz

Onlar beslenirler insan kanından
Vazgeçmişler şerefinden şanından
Teker teker dişlerini kökünden
Sökmeyince bu hainler uslanmaz

Osman Feryadi'yim getirdim dile
Kahraman ordumuz başkomutan ile
Ay yıldızlı Türk bayrağı kandile
Dikmeyince bu hainler uslanmaz” (URL109).

Emrah Mahzuni ise “Anadolu” coğrafyasında herkesin bir bütün olduğunu vurgulamaktadır.

“Tarihin akışı çağlayan seller
Kavimler kapısı Anadolu'da
Topraktan güneşe açılan güller
Kavimler kapısı Anadolu'da

Babam Osmanoğlu anam Abaza
Burada kucak açtık Çerkez'e Laz'a
Türkmen öz gardaşım eniştem Zaza
Kavimler kapısı Anadolu'da

Ermeni, Süryani, Acem sultanlığı
Dedem Moğolistan, nenem Asyalı
Bağrımıza bastık Kazak Abdal'ı
Kavimler kapısı Anadolu'da

Alevi, Bektaşî, Sünni tah tacı
Kürt'ü Türk'ü gardaş bildik sıracı
Bütün mazlumların derdi ilacı
Kavimler kapısı Anadolu'da

Mahzuni sevdamız denkler içinde
Gökkuşığı gibi renkler içinde
İnsanlık, adalet bekler içinde
Kavimler kapısı Anadolu'da” (URL110).

Âşık Obalı da tarihi tanık göstererek “Anadolu Türküsü” ile bu coğrafyaya olan sevgisini dile getirmektedir.

“Dağı eritip geldik
Gemi yürütüp geldik
Sevgi üretip geldik
Hey hey hey Anadolun hey

Dağlar yol verdi bize
Pirler el verdi bize
Anadolu'm hey

Yunus Emre dilimiz
Hacı Bektaş velimiz
Karacoğlan telimiz
Hey hey hey Anadolun hey

Dağlarında duman var
Nice kutlu zaman var
Anadolium hey

Oğuz'dan Atatürk'e
Hakk ışık tuta Türk'e
Her kim kaş çata Türk'e
Hey hey hey Anadolium hey

Tarihe baksın hele
Başına neler gele
Anadolium hey

Güneşin doğduğu yer
Zulmün baş eğdiği yer
Aşkların sığıdığı yer
Hey hey hey Anadolium hey

Dağlar Köroğlu kokar
Aslılar Kerem yakar
Anadolium hey

Davullar vurulunca
Halaylar kurulunca
Kol kola örölünce
Hey hey hey Anadolium hey

Çiçek açar yaz gelir
Obalı'ya haz gelir
Anadolium hey" (URL111).

Ozan Alper Alperen ise Türk milletinin tarihi ve kültürel değerlerini esas alarak
"Ben Anadoluyum" demiştir.

“Yıllar yılı susuz kaldım kıraç topraklarında aç
Yoksulların umuduyum çünkü ben Anadoluyum
Ekmek oldum sofralara kuru soğan ve bulamaç
Kimsesizlerin yoluyum çünkü ben Anadoluyum

Doluyum Anadoluyum koç yiğitlerin yoluyum
Medeniyetler yurduyum çünkü ben Anadoluyum
Doluyum Anadoluyum mazlumların umuduyum
Hacı Bektaşî Veliyim çünkü ben Anadoluyum

Ozanlara türkü oldum kralların başına taç
Hasanlarım inim inler ne doktor gördüm ne ilaç
Günah ırmaklarım varken topraklarım suya muhtaç
Gâh şehirli gâh köylüyüm çünkü ben Anadoluyum

Doluyum Anadoluyum Yunus Emre'nin yoluyum
Erenlerin dergâhıyım çünkü ben Anadoluyum
Doluyum Anadoluyum Mevlana'nın yoluyum
Âşık Veysel, Köroğluyum çünkü ben Anadoluyum

Doğdum Sarıkamış'ta ben çarıksız çorapsız ve aç
Temmuz'da gölge vermedi çok kere diktiğim ağaç
Çanakkale'de yüzdüm ben kan gölünde kulaç kulaç
Yenilmez güçlü orduyum çünkü ben Anadoluyum

Doluyum Anadoluyum şehitlerin kan gölüyüm
Tarihi şanla doluyum çünkü ben Anadoluyum
Doluyum Anadoluyum hasret sevda aşk yoluyum
Pir Sultan, Dadaloğluyum çünkü ben Anadoluyum

Zaman zaman beslediğim hain çıktı koynumda
Dost bildiğim nankörlerden yara aldım kırbaç kırbaç
Sınırların ötesinde topraklarım vardı kıraç
Hakk'ın bükülmez koluyum çünkü ben Anadoluyum

Doluyum Anadoluyum Hakk'ın bükülmez koluyum
Şehit ve gazi yoluyum çünkü ben Anadoluyum
Doluyum Anadoluyum alperenlerin yurduyum
Keş dağında kar doluyum çünkü ben Anadoluyum” (URL112).

Âşık Mahzuni Şerif ise yaşadığı dönemdeki düzeni eleştirerek sevdiği güzel yurdunun sıkıntılar içinde olmasını kabul etmeyerek toplumun ne yapması gerektiğini söylemektedir.

“Benim Anadoluyum en güzel yurdum
Ey benim fakirim en yaman derdim
Haksızı sevmeyen ey güzel merdim
Vatanı düşün vatanı düşün gel

Zalime gaddara elin uzatıp
Bunca haksızların hakkın gözetip
Elli milyon yetim hakkı satıp
Yutanı düşün yutanı düşün gel

Bu nasıl bir düzen bu nasıl emel
Bu nasıl bir plan bu nasıl temel
Bizim rehberimiz Mustafa
Kemal
Atamı düşün atamı düşün gel

Onlar beğenmiyor senin yapını
Dar gününde çalan yoktur kapını
Kendi kardeşinin idam ipini
Tutanı düşün tutanı düşün gel

Bu yollar barajlar halkın emeği
Halk pişirdi onlar yedi yemeği
Kitapları satıp doğru demeyi
Yakanı düşün yakanı düşün gel

Mahzuni ağlamak koydun yayıma
Niye borcum Avrupalı dayıma
Getirip keyfini kendi payıma
Katani düşün katani düşün”
(URL113).

Âşıklar, toplumu eğitmek ve yönlendirmek için kendilerine sorumluluk yüklemektedir. İnanıkları ve benimsedikleri ideolojileri şiirlerinde yer vererek topluma aktarmak istemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin siyasal tarihinde yaşananlara istinaden sağ ve sol olarak ayrılan ideolojilere âşıkların da ilgi duyduğu görölmektedir.

Söylemleriyle sağ ideolojiye yakın olan âşıklar; şiirlerinde vatan, millet, Türklük, ülkücülük gibi konuları tarihi kaynak göstererek düşüncelerini ifade ederken sol ideolojiye yakın olan âşıklar ise devrim, sosyalizm, faşizm karşıtlığı gibi konuları ele almıştır. Bununla birlikte ülke kavramına karşı aktarımları da farklılık göstermektedir. Sağ ideolojiye yakın olan âşıklar ülke için vatan kavramının, sol ideolojiye yakın olan âşıklar da Anadolu kavramının kullanımı dikkat çekmektedir.

Âşıklar, birbirlerinden farklı olarak kabul etmiş oldukları siyasal ideolojileri şiirlerinde sıkça işlemiş olsa da Türkiye'nin birlik ve beraberliği için ortak bir duruş sergileyerek topluma mesaj vermektedir. Böylece Cumhuriyet, demokrasi, barış gibi konularda âşıklar, düşünceleri ifade ederken toplumda tek bir öğretiyi vermektedir. Nitekim âşıklar hangi siyasal ideolojiyi yakın olursa olsun Türk Cumhuriyeti'nin değerlerini korumak, kollamak ve yaşatmak adına tek bir gaye güdereak birlik sağlamaktadır.

3. 2. 3. Siyasi Aktörleri Konu Alan Âşık Şiiri

Âşıklar, siyasi ve toplumsal olayları şiirlerine konu edinirken siyasi aktörler hakkında düşüncelerini dile getirmekten çekinmemiştir. Bu bağlamda siyasi aktörler kimi zaman olumsuz eleştirilirken kimi zaman da övgüyle bahsedilmiştir. Bununla birlikte siyasi aktörlerin vefatı nedeniyle duyulan acı veya beslenen öfke de konu edilmiştir. Böylece siyasi aktörler aracılığıyla âşıkların hangi siyasi düşünceyi desteklediği görülmekle birlikte dinleyici kitlesinin hangi siyasal ideolojiyi savunduğunun bilgisi de ortaya çıkmaktadır.

Âşıklar şiirlerinde hem yaşadıkları ülkenin siyasi aktörlerini hem de uluslararası güce sahip olan siyasi aktörleri konu edinerek yaptıkları eylemlerle birlikte ele almaktadır. Nitekim öncelikle yaşadıkları ülkenin siyasi aktörleri hakkında neler düşündüklerini ifade etmek yerinde olacaktır.

Âşıkların şiirlerinde siyasi liderlerin vefatı oldukça sık rastlanan bir konu olmaktadır. Özellikle MHP'nin büyük lideri Alparslan Türkeş'in vefatı hakkında birçok âşık, acısını saz ve sözle birleştirerek yansıtmaktadır. Bu âşıklar arasında Destancı Vahap mahlasıyla Abdulvahap Kocaman başta gelmektedir.

“Türklerin başbuğu ülkücü lider
Türkiye bir büyük insan kaybetti
Acısı bizlere getirdi keder
İşitenler akıl izan kaybetti

Ölümü dünyayı yasa bağladı
Gözümüzün yaşı aktı çağladı
Arkasından bütün Türkler ağladı
Türk dünyası ulu hakan kaybetti

Başbuğ'u bizleri yaktıkça yaktı
Gözümüzün yaşı sel olup aktı
Sevenleri boynu bükük bıraktı
Yeni nesil bir mihmandar kaybetti

Bazı gün sivildi bazı askerdi
Vatana millete kol kanat gerdi
Gençliğe ülkücü unvanı verdi
Ülkücüler bir kumandan kaybetti

Nerde adalet var başbuğu orada
Eş değer görmezdi çakalı kurda
Alçak komünizmi sokmadı yurda
Bu yüzden binlerce civan kaybetti

Şöyle takdir etti koskoca cihan
Dediler ki yeri dolmaz bir insan
1997 yılı dört nisan
Türkiyemiz bir Alparslan kaybetti

Hürriyet ve demokrasi aşığı
Adaletli ülkücüler maşuğu
Dünyaca geçerli dokuz ışığı
Bütün canlar birer canan kaybetti

İzinden yürüyen dağlardan aşar
Sevgisi gönülde gün günü taşar
Başbuğu Türklerin kalbinde yaşar
Dünyada geçici mekân kaybetti

O Hak yola gitti biz kaldık burada
Onu yolcu ettik yağmurda karda
Melül mahzun koydu bizi baharda
Bir ilkbahar taze fidan kaybetti

Takdiriilahî yerini buldu
İlkbaharda gülü açmadan soldu
Bu sefer olanlar bizlere oldu
Bir büyük insanı vatan kaybetti

Sekseni doldurmuş mübarek yaşın
Beladan belaya sokuldu başın
Cennete peygamber olsun yoldaşın
İslâmiyet bir Müslüman kaybetti

Kocaman destanı yazdı bitirdi
Çilesin doldurdu sona yetirdi
En kıymetli varlığını yitirdi
Bir ben değil bütün ozan kaybetti” (Kayırhan, 2007: 213-215).

Alparslan Türkeş’in ülke için ne işler yaptığı, ne zaman öldüğü ve ülkücü teşkilatlanma için nasıl bir anlam ifade ettiği açıkça görülmektedir. Benzer ifadeleri Ozan Nihat da şiirinde aktarmıştır.

“Bir göç oldu doksan yedi nisanının dördünde
Gün karardı güneş battı koskoca Türk yurdunda
Yetim koydu Koca Sultan bozkurtları ardında
Yaratandan çağrı geldi uçtu gitti başbuğum
Ebediyet âlemine göçtü gitti başbuğum

Kâinatın tek sahibi baki davet etti gel
Dedi çile yüklü ömrün yüz akıyla bitti gel
Açıl artık sonsuzluğa bu kadar yük yetti gel
Ona doğru yelkenleri açtı gitti başbuğum
Edebiyet âlemine göçtü gitti başbuğum

Kırk dörtlerde başlamıştı meşakkatli seferi
Dünya gözü ile gördü Turan'da ilk zaferi
Milyonlarca bozkurt onun unutulmaz eseri
Ektiğini huzur ile biçti gitti başbuğum
Ebediyet âlemine göçtü gitti başbuğum

Boyun büküp namertlerin kapısını çalmadı
Hak bildiği davasından bir dem geri kalmadı
Tabutluktan zindanlardan yıkılmadı yılmadı
Gayet zorlu imtihandan geçti gitti başbuğum
Ebediyet âlemine göçtü gitti başbuğum

Çile çekip sabrederek Allah dostu oldu o
Hayattayken o sırrını faş etmeyen kuldu o
Onun için gönüllerde hoş sedayla kaldı o
Ölümsüzlük şerbetini içti gitti başbuğum
Ebediyet âlemine göçtü gitti başbuğum

Aydınlatan o sultandır bu Nihat'ın yolunu
Yüce Mevla geri aldı o mübarek kulunu
Seksen sene ömür sürdü en az yetmiş yılını
Hak yolunda sebil etti saçtı gitti başbuğum
Edebiyet âlemine göçtü gitti başbuğum”
(URL114).

Âşık Sefai de başbuğ olarak nitelendirdikleri Alparslan Türkeş'in ölümünü ve duyduğu acıyı dile getirmektedir.

“Karanlığa can düştü
Acı haber yetişti
Ateş sardı her yanı
Sanki alan tutuştu

Uçmağa vardı gönül emri ferman yürüdü
Kolum kanadım kırılı ulu kervan yürüdü
Ay yıldızlı tabutun nişanında sır gizli
Bülbüllerin feryadı goncalarda zor gizli

Ben sana sus diyemem ağla karanfil ağla
Bozkurtların yastadır şimdi karalar bağla
Gideri iken semadan kar düştü çiçeklere
Kerem yangını gibi ar düştü çiçeklere

Vakit tamam olunca kapılarını açtılar
Sıradan geçer iken el eyleyip geçtiler
Sonunda şehitlerin buluştuğu an geldi
Kapıları açtılar dediler ki han geldi
Saf saf oldu melekler göründü onun yüzü

Hanlar hanı Bayındır haber saldı her ada
İlteriş'e Saltuk'a Kültigin'e Kürşat'a
Orda kavuşma günü bu tarafta matem var
Paysine ayrılmış sırrı suret hatem var

Biliriz ki orada seni dostlar ağırlar
Burada yürekler yanık yanar burada bağlırlar
Gözün aydın daracık gözün aydın Esendağ
Erciyes'te gözyaşı yetim kaldı Hasandağ

Ardın sıra dualar tekbir veren gönüller
O an gazi dervişler hem alperen gönüller
Yemin ettiler yemin sancağa dikmek için
Toprağı devirmeli tohumlar ekmek için

Şimdi türbedarların bayrak tutar gün gece
Dervişlerin Alplerin orda yatar gün gece
Kimisi toya gider kimisinde sünnet var
Ora 'Türk'ün Türbesi ' can olana kıymet var

Sonumuz kara toprak gün gelir de gideriz
Uzaklarda değilsin yanımdasın sevdiğim
Öyle özlemişim ki canımdasın sevdiğim

Sefaiyem vay bana
Canan gitti can gitti
Başın sağ olsun Turan
Başbuğ Alparslan gitti” (URL115).

MHP lideri Alparslan Türkeş'in ölümü ülkücü camiayı oldukça derinden üzmüştür. Türkeş, Türk-İslam ülküsünün öncüsü olmuş ve hem Türk ordusunda askeri göreviyle hem de Türk milliyetçisi çizgisiyle siyaset yaparak Türkiye siyasi tarihinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Türk milliyetçiliği ülküsüyle Türkiye siyasi hayatında yer alan bir diğer isim ise Büyük Birlik Partisi'nin lideri Muhsin Yazıcıoğlu'dur. 2009 yılında içinde bulunduğu helikopterin düşmesiyle hayatını kaybeden Yazıcıoğlu, Türk-İslam ülküsünü savunanlar için büyük bir kayıp olarak görülmüştür. Bunun üzerine kadın âşıklardan Ayten Gülçınar, bir ağıt yakmaktadır.

“Maraş'tan bu yara Yozgat'tan öte
Yıkıla Keşit Dağı yerlere bata
Yol vermemiş gardaş neden Yozgat'a

Bu acı hareli oy oy
Duyan ağladı
Türk-İslam âlemi oy oy
Kara bağladı

Küstüm gayrı vardı yirmi beşine
Baharda kar tipi düşmüş peşine
Helikopter çarpmış dağın döşüne

Bu acı hareli oy oy
Duyan ağladı
Türk-İslam âlemi oy oy
Kara bağladı

Kara bulut çöktü koca Sivas'a
Şarkışla elmanı kar kondu yasa
Ankara'yı sardı gam keder tasa

Bu acı hareli oy oy
Duyan ağladı
Türk-İslam âlemi oy oy
Kara bağladı” (URL116).

Ülkücü camiadaki siyasi aktörlerin hayatlarının kaybedişlerinin yanı sıra İsmet Paşa gibi Türkiye siyasi hayatında önemli yer almış aktörler de şiirlere konu olmaktadır.

“Gördüm ki bir matem millet bir yasta
İsmet Paşa toprak oldu yanarım
Sordu hükümeti en son nefeste
İsmet Paşa toprak oldu yanarım

Rusya Amerika sordular Irak'ı
Söyle dedi düşmana vatandan çekil
Ecevit'i koydu yerine vekil
İsmet Paşa toprak oldu yanarım

Lozan'da vurunca masayı kırdı
Kemalpaşa ile bir devlet kurdu
Düşmanın elinden aldığı buyurdu
İsmet Paşa toprak oldu yanarım

Afyon'u Mardin'i Urfa Maraş'ı
Düşmandan kurtardı yap savaşı
Büyük Atatürk'ün kahraman eşi
İsmet Paşa toprak oldu yanarım

Cephede Mehmet'in kolunu saran
Sevdi milletini korudu her an
Bulgar'ı Yunan'ı yurttan çıkarın
İsmet Paşa toprak oldu yanarım.

Aldı Erzurum'u Kars'ı İzmir'i
Boş kalmaz atının ulusal yeri
Büyük Paşam öldü bayraklar yarı
İsmet Paşa toprak oldu yanarım

Yazıldı tarihe İsmet İnönü
Unutmayın dostlar hatırlayın beni
Gitti paşam diye ağlar Arabi
İsmet Paşa toprak oldu yanarım
Ağlarım yanarım" (URL117).

Âşık Arabi Demir, bu şiiriyle İsmet Paşa ile Atatürk arasındaki bağı, vatan için düşmanla mücadele ettiğini ve Lozan'daki başarısını vurgulayarak İsmet Paşa'nın vefatına karşı üzüntüsünü ifade etmektedir. Bununla birlikte Türkiye siyasi tarihinde İsmet İnönü'nün Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra gelen ikinci adam olduğu ve Lozan'da en büyük başarıyı sergilediğine dair açıklamalar Arabi'nin şiirlerinde de vurgulanmaktadır.

Âşıklar, beğendikleri veya beğenmedikleri siyasi aktörler hakkında doğrudan propaganda yapabilmektedir. Bu konuda Âşık Arabi'nin Ecevit'i destekleyen şiirlerini örnek verebilmek mümkündür.

“Uyuyanlar hep uyandı
Ecevit'i istiyoruz
Bıçak kemiğe dayandı
Ecevit'i istiyoruz

Yazık köylü vatandaşa
Yağ bulamaz yaksın aşa
Bu son umuduz başa
Ecevit'i istiyoruz
Karaoğlan'ı bekliyoruz

Tekli yumurtanın biri
Öldürmez mi zam fakiri
Çekil kırat çekil geri
Ecevit'i istiyoruz

Gör ne hala koydu bizi
Kırıldı fakirin dizi
Utanmaz kıratın yüzü
Ecevit'i istiyoruz
Yollarını bekliyoruz

Sekiz senelik iktidarda
Bıraktın milleti darda
Azmış yarayı sarsan da
Ecevit'i istiyoruz

Budur milletin dileği
Bükülmez gencin bileği
Duysun kıratın kulağı
Ecevit'i istiyoruz
Karaoğlan'ı bekliyoruz

Zam üstüne zam kaydurdun
Vatana kahpe doldurdun
Nice gençlerini öldürdün
Ecevit'i istiyoruz

Fabrika iş yeri kursun
Azmış yaraları sarsın
Güzel vatani kurtarsın
Ecevit'i istiyoruz
Yollarını bekliyoruz

Ettiklerin bini aşdı
Sanki cephelere koştun
Kıratın malları düştü
Ecevit'i istiyoruz

Arabiyim ben ozanım
Vatan derdini yazanım
Altı okluyuz aslanım
Ecevit'i istiyoruz
Karaoğlan'ı bekliyoruz" (URL118).

Arabi, bu şiirini 1973 yılında söylemiştir. Türkiye'nin siyasi tarihinde 60'lı yılların son döneminde yaşanan toplumsal eylemlerin sonuçları 70'li yılların ilk döneminde kesinlik kazanmış ve derin izler bırakmıştır. Bir taraftan başta Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan olmak üzere 68 kuşağı gençlerin idam edilmesi ve işkence çektilerilerek cezalandırılması bir taraftan da Süleyman Demirel

başkanlığındaki Adalet Partisi iktidarının ülke yönetimindeki yaptığı ekonomik ve politik uygulamalar o dönemde gündem yaratmıştır. Bu bağlamda Arabi’de Adalet Partisi’nin sembolü olan kıratı kullanarak hükümetin politikalarını eleştirmiş ve muhalif olarak ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’ni altı ok sembolünü dile getirerek düşüncelerini yansıtmıştır. Bu şiirini de 14 Ekim 1973 tarihinde gerçekleşmiş olan genel seçimlere istinaden CHP’nin adayı Bülent Ecevit’i umut olarak görüp desteğini açıklamıştır.

“Güzel vatan oylum oylum yanıyor

Feryat bende umut sende Ecevit

Elledikçe yaralarım kanıyor

Feryat bende umut sende Ecevit

İstiklal uğruna toprakta yatan

Büyük Ata emaneti bu vatan

Olmadı fakirin elinden tutan

Feryat bende umut sende Ecevit

Hiç kalmadı para çekti suyunu

Ben bilirim Süleyman’ın huyunu

Gel görelim bir de senin boyunu

Feryat bende umut sende Ecevit

Ne desem utanmaz nasırlı yüzler

Yedi memleketi ördekler kazlar

Mustafa Kemal’in kemiği sızlar

Feryat bende umut sende Ecevit

Yıl geçti yemedik bir kilo eti

Gelsin Kemal kursun bu hükümeti

Korusun bu vatani, cumhuriyeti

Feryat bende umut sende Ecevit

Çoban tuttuk koyunları yedirdik bizi yedirdi
Kırat yedi paraları bitirdi
Bu yetmez gibi zammı getirdi
Feryat bende umut sende Ecevit

Emdik anamızı giden vurguncu
Ömrümüz aç geçti tuttuk orucu
Yıllar önce kaçtı bu ipin ucu
Feryat bende umut sende Ecevit

Sevmez Karaoğlan'ı ağalar beyler
Yol susuz kaldı gariban köyde
Arabi'nin bağı yanıktır söyler
Feryat bende umut sende Ecevit" (URL119).

Türkiye'de 70'li yıllarda ön plana çıkan sorun Arabi'nin şiirinde de görüldüğü üzere zamlar, yoksulluk gibi ekonomik sıkıntılardan oluşmaktadır. Arabi'ye göre bunların çözümü için Ecevit'in iktidara gelmesi gerekmektedir. Nitekim 1973 yılı genel seçimlerde Bülent Ecevit, seçimi kazanarak CHP başkanlığında hükümetini kurmuştur.

Âşık Arabi, Süleyman Demirel hakkında olumsuz eleştiriler yapmış olsa da Demirel'i destekleyen âşıklar da bulunmaktadır.

“Yüce Türk milleti bu devlet sizin
Devletin başkanı Demirel Baba
Atatürk'ten sonra Türkiyemiz'in
En büyük insanı Demirel Baba

Babamız bizlere kol kanat açar
Karanlık geceye ışıklar saçar
Sahipsiz kuzuyu kurt alır kaçır
Olmazsa çobanı Demirel Baba

Yirminci asırda halkın babası
Ne nutku Türklere babalar hası
Vatan millet için onun cabası
Canların cananı Demirel Baba

Işıldak yanında ışımaz fener
İleri saflarda yer almak hüner
Yalancının mumu yatsıda söner
Gönüller sultanı Demirel Baba

Hep vatanın aşkı ile yaşıyor
Millet sevgisi ile gönlü coşuyor
Düşkünlerin yardımına koşuyor
Dertlerin dermanı Demirel Baba

Harabeyi görse yapar imarı
Haddin bilmeyene atar şamarı
Barajlar fatihi yapı mimarı
Yollar bezirgânı Demirel Baba

Allah bunu bize emanet etti
O da hak ettiği makarna yetti
Yalnız Türkler için emek sarf etti
Tertemiz vicdanı Demirel Baba

Yeni nesil yurda ilim saçacak
Uçağımız dört bir yanda uçacak
Türkiye dünyaya yelken açacak
Geminin kaptanı Demirel Baba

Yapıya mühendis hastaya doktor
Onun bu vatana hizmeti çoktur
İlimde teknikte emsali yoktur
Her ilmin uzmanı Demirci Baba

Bunu yapmamıza yoktur bir neden
Türkler bir bütündür bir ruh bir beden
Sarı karıncadan file hükmeden
Sultan Süleyman'ı Demirel Baba

Açılışlar yapar temeller atar
Eski eserlere yenisin katar
Mazlumı kayırır zalime çatar
Terörün düşmanı Demirel Baba

Evladın babaya ikramı azdı
Baba olmasaydı evlat olmazdı
Senin çok sevdiğin bir şair yazdı
Sana bu destanı Demirel Baba

Başımızda varken çekmeyiz tasa
Biz de demokrasi bir anayasa
Rum'a Ermeni'ye Yunan'a Rus'a
Bırakmaz meydanı Demirel Baba

İyi çalışmakla kanı aklanır
Cehalet ilimle ancak paklanır
Bir yavru kuş bir çalıya saklanır
Kolla bu ozanı Demirel Baba

Bende bir âşığım kocaman adım
Dünyayı dolaştım ben adım adım
Benim emeklilik sizden muradım

Bunun tam zamanı Demirel Baba" (Kayırhan, 2007: 217-219).

Destancı Vahap mahlasıyla bilinen Abdulvahap Kocaman, bu şiiriyle Süleyman Demirel'in politikalarını aktardığı ve her daim desteklemiş olduğu görülmektedir; çünkü Süleyman Demirel, Türkiye siyasi tarihinde uzun bir siyasi geçmişi olan aktörlerden biridir. 1965-1993 yılları arasında farklı hükümetlerle 10 yıl başbakanlık süresi yapmış, 1964-1980 yılları arasında ise Adalet Partisi'nin; 1987-1993'te Doğru Yol Partisi genel başkanı olmuştur. 1993-2000'de de Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Bu nedenle 1965-2000 yıllarında uygulamış olduğu politikalarla her dönem ön planda bulunmuş ve âşıkların da gündemi olmuştur; özellikle de Abdulvahap Kocaman gibi milliyetçi bir ideolojiye yakın bulunan âşıklar tarafından destek görmüştür.

Sağ ideolojiye yakın olan âşık Abdulvahap Kocaman, Süleyman Demirel'e karşı gösterdiği desteği Mesut Yılmaz'a da göstermektedir.

“Dünya toplanır sanma
Boyun eğmez düşmanına
Giremezler meydanına
Pehlivandır Mesut Yılmaz

Milletini başta tutan
Ona bağlı Anavatan
Eserlere eser katan
Bir aslandır Mesut Yılmaz

Barajına göllerine
Köprüsüne yollarına
Milletin gönüllerine
Tercümandır Mesut Yılmaz

Türkiye'ye nizam kurdu
Arkasında sivil ordu
Şükür kalkındırdı yurdu
Bir sultandır Mesut Yılmaz

Keramet var gür sesinde
Hayır, dolu hevesinde
Gönlümüzün bahçesinde
Bir fidandır Mesut Yılmaz

Aleyhinde atmasınlar
Ona kafa tutmasınlar
Yiğidime çatmasınlar
Çok yamandır Mesut Yılmaz

Sembolü çalışkan arı
Daha ömrümün baharı
Sevindirir yoksulları
Babacandır Mesut Yılmaz

Eğer sorarsanız bana
Kültürü yeter cihana
Kocaman'a bu vatana

Bir imkândır Mesut Yılmaz” (Kayırhan, 2007: 223-224).

Mesut Yılmaz ise Türkiye siyasi tarihinde özellikle 90'lı yıllarda gündem olmuş siyasi bir aktördür. 1991-1999 yılları arasında koalisyon hükümetlerinde başbakanlık ve çeşitli bakanlık görevlerinde bulunmuştur. Destancı Vahap'ın da arı sembolü olarak belirttiği gibi Anavatan Partisi'nde (ANAP) yer almış ve 1991-2002 yıllarında genel başkanlığını yapmıştır. Milliyetçi siyasi ideolojiye daha yakın olduğu için milliyetçi ideolojiye yakın âşıklar tarafından da destek görmüştür; çünkü bu ideolojiye yakın âşıklar, genellikle devlet teşkilatına ve yapılanmasına önem verdikleri için her daim iktidara gelen hükümetlerin ve siyasi liderlerin yanında olmuştur. 1997 yılında yaşanan 28 Şubat sürecinin ardından cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yönlendirmesiyle 30 Haziran'da ANAP, DSP ve Demokrat Türkiye Partisi ile kurulan koalisyon hükümetine karşı Destancı Vahap'ın verdiği destek bu duruma örnek teşkil etmektedir.

“1997 yılında
Başımızda şanlı ordu çok şükür
Mesut Yılmaz Ecevit’le bir olup
Güzel bir hükümet kurdu çok şükür

Artık sona erdi kardeş kavgası
Her gün yaşıyoruz bayram havası
Hedefimiz vatan millet davası
Partizanlık sona erdi çok şükür

Ne ihanet çete ne kızıl bayrak
Ne Mao’nun resmi ne azgın mihrak
Ne anlamsız nutuk ne yersiz şak şak
Kısrır çekişmeler durdu çok şükür

Türk ordusu tarih boyu kahraman
Dostuna dost düşmanına çok yaman
Sanki mehdî doğdu her yer süt liman
Kuzuyla bir etti kurdu çok şükür

Güzel günler yakın sanma ırakta
Kardeş kavgası yok kalma merakta
Kahraman Mehmetçik Kuzey Irak’ta
Terörün belini kırdı çok şükür

Ne ağadan mektup ne beyden selam
Ne müdürden azar ne şeften kelam
Torpil yok rüşvet yok bitti vesselam
Milletimiz bunu gördü çok şükür

Hani nerde kaldı banka soyanlar
Asker öldürenler cana kıyanlar
Komünistim diyen baylar bayanlar
Eşek cennetine girdi çok şükür

Hani irerdi kaldı sokakta öten
Gencimizi zorla teröre iten
Mezhepçilik ırk ayrımı gözeten
Bir oldu Çerkez'i Kürt'ü çok şükür

Kökü dışa bağlı örgüt kuranlar
Koca hükümete karşı duranlar
Polis öldürenler asker vuranlar
Adaletle hesap verdi çok şükür

Âşık Kocamanım bilsin bilenler
Şehit oldu görevinde ölenler
Şanlı ordumuza karşı gelenler
Kaçtı dış devlete ürdü çok şükür” (Kayırhan, 2007: 112-113).

Abdulvahap Kocaman, Türkiye'nin 90'lı yıllarını adeta özetlemektedir. Geçmiş dönemlerden gelen sağ-sol çatışması, mezhep ayrımı, siyasal ayaklanmalar, PKK terör örgütünün saldırıları ve gelen şehit haberleri, PKK elebaşı Abdullah Öcalan'ın yakalanması gibi olaylara şiirinde değinmesi âşığın, devletini düşünen ve milliyetçi yönünü ortaya koyan üslubunu açıkça göstermektedir.

Destancı Vahap, her ne kadar siyasi aktörleri genellikle desteklemiş olsa da Necmettin Erbakan gibi olumsuz eleştiride bulunduğu şiirleri de bulunmaktadır.

“Ne yaptığın belli değil
Anlamadık hoca seni
Yaptığın temelli değil
Anlamadık hoca seni

Yaptıkların ümit yıktı
Millet şu çeneliden bıktı
Hamlelerin boşa çıktı
Anlamadık hoca seni

Sağcı mısın solcu musun
Hancı mısın yolcu musun
Fala bakan falcı mısın
Anlamadık hoca seni

Belli değil sağın solun
Nereye çıkacak yolun
Kırık mı kanadın kolun
Anlamadık hoca seni

Siyasetten anlamazsın
Söyleneni dinlemezsin
Anarşiyi önlemezsin
Anlamadık hoca seni

Sana dedik Necmi Dayı
Kaybettik haftayı ayı
Nerde kurduğun sanayi
Anlamadık hoca seni

Namaz kılarırsın ön safta
Temel atarsın her hafta
Projeler kalır rafta
Anlamadık hoca seni

Meydanlarda nutuk attın
Sola geçtin sağa çattın
Boşa kendini avuttun
Anlamadık hoca seni

Sen denginle eyle yarış
Yurt gezersin karış karış
Acep nedir milli görüş
Anlamadık hoca seni

Sanma ki Kocaman bilmez
Peşin sıra kimse gelmez
Korkarım dediğin olmaz
Anlamadık hoca seni” (Kayırhan, 2007: 101-103).

Şiirde Necmi Dayı ve milli görüşçü olarak nitelendirilen Necmettin Erbakan, 1996-1997’de kısa süreliğine başbakanlık yapmıştır. 28 Şubat sürecinde irtica, anti-laik söylem ve eylemler nedeniyle istifaya zorlanmış, ardından görevden alınarak 5 yıl siyaset yasağı almıştır. Türkiye siyasi tarihinde milli görüşçü, yerli üretimi destekleyen ve radikal dini ön planda tutan bir siyasi aktör olarak bilinmektedir. Bu görüşleri Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi’nde kurucu ve genel başkan görevleriyle aktarılmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Nitekim Âşık Destancı Vahap da Erbakan dönemini anlatarak başarılı bir istikrarın olmadığını göstermektedir.

Âşıklar siyasi liderlerin yanı sıra askeri darbeleri gerçekleştiren aktörler hakkında düşüncelerini de şiirlerinde dile getirmektedir. Bu konuda özellikle 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri darbenin ilk ismi 17. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren üzerine şiirler söylenmiştir.

“Getirdin faşist cuntayı
Halk düşmanı Kenan Evren
NATO’nun sadık uşağı
Halk düşmanı Kenan Evren

Terörü siz yarattınız
İşçiyi sokağa attınız
Halkı yoksul bıraktınız
Halk düşmanı Kenan Evren

Sendikaları kapattın
Grevleri yas kapattın
Sen tam ölümü hak ettin
Halk düşmanı Kenan Evren

Aç halk oturur durur mu
Aç bebek ağlar uyur mu
Bu zulme halk dayanır mı
Halk düşmanı Kenan Evren

Kürdistan’ı yaktın yıktın
Kızları dağa çıkardın
İtlerin yaptığını yaptın
Halk düşmanı Kenan Evren

Halk çocuklarını astın
Faşizmi bağrını bastın
Beşikte yavruyu kestın
Halk düşmanı Kenan Evren

Devlet faşizmin devleti
Sevemezsin sen milleti
Amerika’nın yavru iti
Halk düşmanı Kenan Evren

Zam üstüne zam getirdin
Baskıyı zulmü attırdın
Buna demokrasi dedin
Halk düşmanı Kenan Evren

Şah Turnayım halkım susmaz
Mücadele eder yılmaz
Yaptığın yanına kalmaz
Halk düşmanı Kenan Evren” (URL120).

Âşık Şah Turna, Kenan Evren’in NATO tarafından görevlendirildiğini ve faşist olduğunu ortaya koyarak 80 darbesini desteklemediği görülmektedir. Bununla birlikte darbe sonrasında 7.Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren’in 1982-89 yılları arasındaki yönetimini, ekonomik sıkıntılar ve demokrasi anlayışıyla göstermektedir.

Âşık Nuri Çırağı ise “Kenan Paşa” diye seslenerek Kenan Evren’in Erzurum’a gidişini ve yaptıklarını konu edinmektedir.

“Allah razı olsun bin kere sizden
Dua ediyoruz hep bir ağızdan
Sanayi sitesi kuruldu tezden
Kenan Paşa Erzurum’a gene gel

Zabıta kontrol etti esnafı
Esnaf vatandaşa yaptı insafı
Durdu bütün kuruluşlar israfi
Kenan Paşa Erzurum’a gene gel

Kimsenin keyfine olmam günahkar
Yapılan ortada ben etmem inkar
Gördük ki vatanda hak var hukuk var
Kenan Paşa Erzurum’a gene gel

Tek bir vücut tek bir kafa tek bir can
Milletin istediği bu idi inan
Yaptığın icraat takdire şayan
Kenan Paşa Erzurum'a gene gel"
(URL121).

Âşık Nuri Çırağı, Âşık Şah Turna'nın söylediklerinin aksine Kenan Evren'i ve yönettiği dönemi hem ekonomik hem de hukuki açıdan övmektedir.

Âşıklar, her dönemde siyasi aktörler hakkında duygu ve düşüncelerini aktarmaya devam etmektedir. Bu bağlamda günümüz siyasi aktörleri de âşıkların dilinde yer almaktadır. Nitekim Âşık Garip Yedigâr'ın fiziksel özelliklerine istinaden uzun adam tasviriyle bugün de görevi devam eden 12.Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkında bir şiiri bulunmaktadır.

“Yazmak istemezdim ben bunu sana
Akli kısa uzun adam nerdesin
Dert bedende sığmaz oldu cihana
Akli kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Mesken tuttuk çoluk çocuk gurbeti
Bayramdan bayrama görürüz eti
Memleketin hâli ahvali kötü
Akli kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Tam on yedi yıldır başımızda sen
Her kaşık sallarken aşımızda sen
Korkulu rüyasın düşümüzde sen
Akli kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Adalet kalmadı hükümsüz yargı
Yaramız kör çıban tutmuyor sargı
İğneden ipliğe kırk çeşit vergi
Aklı kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Emekliler ağlar işçiler ağlar
Denizlerin suyu hep size çağlar
Üzüm vermez oldu cıngılı bağlar
Aklı kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Et değil dert kaynar tenceremizde
Kargalar süt sağar penceremizde
Kör müsünüz memleket krizde
Aklı kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Allı şallı Türk lirası yerle bir
Ak sayfaya düştü elinizden kir
Söz söylemek yasak hayata dair
Aklı kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Ev sahibi bizi evden atacak
Beş nüfus horan ta nerde yatacak
Kıçımızda bir don kaldı satacak
Aklı kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Kriz yok diyorsun gel de bize sor
Yakar yüreğimi ateşteki kor
Ölüm kolay yaşamaksa daha zor
Aklı kısa aklı kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin

Bebek ağlar annelerin sütü yok
Kazanında taş kaynıyor eti yok
Yadigârım son kurşunu atıyok
Aklı kısa uzun adam nerdesin
Bir cevap ver hangi kara yeldesin” (URL122).

Recep Tayyip Erdoğan, 2003-2014 yılları arasında AK Parti başkanlığında hükümet kurmuş ve başbakanlık görevi yürütmüştür. 2014 yılından itibaren de 12.Cumhurbaşkanı olarak görevini sürdürmektedir. Âşık Garip Yadigâr, şiirinde bahsettiği 17 yıl bu süreyi kapsamaktadır. 17 yıl boyunca AK Parti iktidarındaki ülke yönetiminin topluma yansımalarını ortaya koymaktadır.

Bir başka saz şairi olan Âşık Zeki Erdali, başta Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere günümüzdeki birçok siyasi aktör hakkında şiirler söylemektedir. Âşık Garip Yadigâr’dan farklı olarak Erdali, Recep Tayyip Erdoğan’a karşı büyük bir saygı duymakta ve belediye başkanlığından başbakanlığa, başbakanlıktan bugüne kadar her daim desteklemektedir.

“Bitti ülkenin derdi
Herkes murada erdi
Seni Mevla gönderdi
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Çelik bileği büktün
Davosa zehir döktün
IMF'ye rest çektin
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Söylemedin yalanı
Durdurdun tüm talanı
Her yer havaalanı
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Unutmadın yöreni
Ana'neni töreni
Yaptın hızlı treni
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Boşa gitmiş seneler
Duble yollar tüneller
Müthiş hastaneler
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Barajlar çarkımızı
Gördüler farkımızı
Yaptık ya tankımızı
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Bizler severiz sizi
Sizler de sevdiz bizi
Vız gelir gezi mezi
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Çok badire atlattın
Dik durdun hemen çattın
Medyanın balonunu patlattın
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Kıymetleştin parayı
Eyleştirdin yarayı
Açtın yamar marayı
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey

Erdalî türkü yazsın
Yeter ülke kazansın
Bırak kızanlar kızsın
Helal olsun başbakan
Helal olsun Tayyip Bey” (URL123).

Âşık Erdali, Recep Tayyip Erdoğan’ın başbakanlık dönemindeki hem ulusal hem uluslararası politikalarını anlatarak yaşanan Gezi olayı gibi toplumsal eylemlere de yer vermektedir. Erdali, şiirlerinde Recep Tayyip Erdoğan’ı anlatmaya devam etmekte ve cumhurbaşkanlığı dönemini de aktarmaktadır.

“Bütün dünya duysun
Bu vatani böldürtmeyiz
Zalimlerin hepsi gelsin
Bu vatani böldürtmeyiz

Türkiye'yi böldürtmeyiz
Düşmanları güldürtmeyiz
Birkaç tane çapulcuya
Al bayrağı indirtmeyiz
Bu ezanı susturtmayız

Türkiye'yi böldürtmeyiz
Düşmanları güldürtmeyiz
Birkaç tane çapulcuya
Tayyip Bey'i yedirtmeyiz
Al bayrağı indirtmeyiz

Türk milleti kalmaz naçar
Mevla bir gün kapı açar
Eskişehir Van'a göçer
Bu vatanı böldürtmeyiz

Türkiye'yi böldürtmeyiz
Düşmanları güldürtmeyiz
Birkaç tane çapulcuya
Al bayrağı indirtmeyiz
Bu ezanı susturtmayız

Türkiye'yi böldürtmeyiz
Düşmanları güldürtmeyiz
Birkaç tane çapulcuya
Tayyip Bey'i yedirtmeyiz
Al bayrağı indirtmeyiz

Erdalî'yem yeller eser
Zalimler yolunu keser
Bu ülkeye leke gelse
Ecdadımız bize küser” (URL124).

Âşık Erdali bu şiiriyle Türkiye’de 15 Temmuz 2016 yılında iktidarı hedef alan FETÖ’nün darbe girişimi üzerine Recep Tayyip Erdoğan’ı korumak istemektedir. Hem FETÖ’ye mensup kişilere hem de kendi ifadesiyle belirttiği gibi “cumhurbaşkanının sofrasına hançer saplayan iyilik bilmeyenlere” karşı şiirlerini söylemektedir.

“Yazıklar olsun ki seni adam saydılar
Sen daha Tayyip Bey’i tanımamışsın
Böyle eğri büğrü olduğunu biz biliyorduk
Sen daha Tayyip Bey’i tanımamışsın

İnkâr etme ekmekleri burnundan gelir
Veren Allah bir gün elinden alır
İkili oynayan adamlar yollarda kalır
Sen daha Tayyip Bey’i tanımamışsın

Ok atmadan hedef vurmak güzeldi
Hak etmeden vekil olmak güzeldi
Üç türküyle yüz bin almak güzeldi
Sen daha Tayyip Bey’i tanımamışsın

Dur hele dur daha çıkar senin gibi çok kişi
Yal kesilen köpekler çekti kırdı dişi
Sofraya hançer vurmak biz de münafık işi
Sen daha Tayyip Bey’i tanımamışsın

Adam olmadığın yerde adam sayıldın
Hak etmeden ben ne oldum dedin bayıldın
Gönlündeki yere doğru eğildin
Sen daha Tayyip Bey’i tanımamışsın

Âşık Erdalîem dinle bak bensiz de olur
Bazen insan akıllı bazen densiz de olur
Sen zembille inmedin ya sensiz de olur
Sen daha Tayyip Bey’i tanımamışsın” (URL125).

Âşık Erdalî, üç türkü söyleyen ve vekil olan vurgusuyla Uğur Işlak’ı hedef almakta ve Recep Tayyip Erdoğan’a karşı duranları olumsuz eleştirmektedir. Bununla birlikte Binali Yıldırım, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, MHP lideri Devlet Bahçeli ve günümüzde Gelecek Partisi lideri Ahmet Davutoğlu’na da şiirler söylemektedir. Örneğin; 2019 yılı mart ayında gerçekleşen yerel seçime İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı için AKP’den aday olan Binali Yıldırım’ı desteklemek amacıyla seçim öncesi propaganda yapmaktadır.

“Geliyor yar geliyor Binali Bey geliyor
Geliyor yar geliyor büyük başkan geliyor
Çalışır vermez mola Binali Bey geliyor
Yakışır İstanbul’a Binali Bey geliyor

Binali Bey gelecek
Bütün yüzler gülecek
İstanbul senin ile
Daha güzel olacak

Konuşur sıcakkanlı yürekli heyecanlı
O bizim Erzincanlı Binali Bey geliyor
Gönlü sevdıyla dolu kurtarır İstanbul’u
Tayyip Bey’in sağ kolu Binali Bey geliyor

Erdalî sazı çalam yoluna gurban olam
Adam gibi bir adam Binali Bey geliyor
Geliyor yar geliyor Binali Bey geliyor
Geliyor yar geliyor büyük başkan geliyor” (URL126).

Âşık Erdal, AKP'nin ikinci genel başkanı ve eski Dışişleri Bakanı, 2014-2016 yıllarını başbakanı, günümüzde Gelecek Partisi'nin genel başkanı olan Ahmet Davutoğlu için de düşüncülerini şiirinde aktarmaktadır.

“Dünyaya verdi selam
Durmak yok yola devam
Adam gibi bir adam
Başbakan Davutoğlu
Bilgili bilge adam
Başbakan Davutoğlu

Sorunlar çözülecek
Oyunlar bozulacak
Tarihe yazılacak
Başbakan Davutoğlu

Dünyaya verdi selam
Durmak yok yola devam
Adam gibi bir adam
Başbakan Davutoğlu
Bilgili bilge adam
Başbakan Davutoğlu

Selçuklu başkentinden
Mevlana başkentinden
Konya taşkentinden
Başbakan Davutoğlu

Dünyaya verdi selam
Durmak yok yola devam
Adam gibi bir adam
Başbakan Davutoğlu
Bilgili bilge adam
Başbakan Davutoğlu

Filistin’de yürekler
Gazze’deki çiçekler
Arakan seni bekler
Başbakan Davutoğlu

Dünyaya verdi selam
Durmak yok yola devam
Adam gibi bir adam
Başbakan Davutoğlu
Bilgili bilge adam
Başbakan Davutoğlu

Erdalî gönül verdi
Millet murada erdi
Halk seni candan sevdi
Başbakan Davutoğlu” (URL127).

Âşık Erdalî bu şiirinde 2015 yılında söylemiştir. Bu yılda Ahmet Davutoğlu, AKP’nin başkanlığında kurulmuş hükümetin başbakanlığı görevinde bulunmuş; ancak 2016’da istifa etmiştir. 2019’da ise Gelecek Partisi adında yeni bir parti kurarak AKP’ye muhalif bir siyasi aktör olmuştur.

Âşık Erdal, ana muhalefet partisi olan CHP’nin genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’na da bir şiir söylemekten geri kalmamıştır.

“Yeter ki vatanı kemlik düşünme
Seni ta yürekten sever bu millet
Eğer hain olduğunu bilseler
Seni yedi köyden govar bu millet

Kimle geziyorsun serin belli et
Adamın belli et pirin belli et
Safını belli et yerin belli et
Arada kalırsan döver bu millet

Sakin bu milletle oyun oynama
Arada galırsan döver bu millet
Arada galırsan döver bu millet
Arada galanı döver bu millet teh

Dertli insanı affin bilmezsen
Hangi sıradasın safin bilmezsen
Sohbetin bilmesen lafin bilmesen
Tabandan gızarsa söver bu millet

Kimle geziyorsun serin belli et
Adamın belli et pirin belli et
Safını belli et yerin belli et
Arada kalırsan döver bu millet

Sakin bu milletle oyun oynama
Arada galırsan döver bu millet
Bazen yumruk vurur döver bu millet
Bazen döver bu millet teh

Âşık Erdali‘yem sözden düşersin
Doksandan düşersin yüzden düşersin
Gönülden düşersin güzden düşersin
Affetmez başından savar bu millet” (URL128).

CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun 21 Nisan 2019 tarihinde Ankara'da şehit cenazesinde saldırıya uğraması sonucunda Âşık Erdali, 31 Nisan 2019'da bu şiiri söylemiştir. Nitekim Kılıçdaroğlu'na uyarıda bulunduğu görülmektedir.

İktidar partisine yakın duruşuyla siyasal ideolojisi açıkça görülen Âşık Erdali, muhalefet partilerinin liderleri olan Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'ye 2018 yılında çağrıda bulunmaktadır.

“Uyma zalimler sözüne
Biz kardeşçe yaşayalım
Türkiye bir vatanımız
Biz kardeşçe yaşayalım
Biz dostlukla yaşayalım

Âşık bağırnı dövmüyor
Keşke gönül övmüyor
Tabanın seni sevmiyor
Biz dostlukla yaşayalım
Hiç kimse seni sevmiyor
Gel dostlukla yaşayalım
Gel dostça biz yaşayalım

Erdalî ‘yem yar ne edecek
Kime keveli kin güdecek
Koltuğun elde gidecek
Gel dostça biz yaşayalım
Kardeşçe biz yaşayalım
Gel dostça biz yaşayalım

Kılıçdaroğlu diğer yaşa
Baltayı vurun taşa
Muharrem geçecek başa
Gel dostça biz yaşayalım
Gel dostça biz yaşayalım
Bu engeli biz aşalım
Gel kardeşçe yaşayalım” (URL129).

Âşıklar, her ne siyasi görüşten olursa olsun Türkiye’nin birlik ve bütünlüğüne önem verip gerçekleşmesi için çaba göstermektedir. Bu bağlamda ait oldukları ülkeye tehdit oluşturacak herhangi bir dünya siyasi aktörüne karşı ortak tutum sergilemektedirler. Bilhassa ABD’nin başkanları, uyguladıkları politikalarla âşıkların şiirlerine konu olmaktadır.

Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişki, siyasi tarih boyunca iniş ve çıkışlarla dolu olduğu görülmektedir. ABD'nin dünyaya hâkim olma arzusu ve bu amaçla yaptığı eylemler, diğer uluslararası ülkeler tarafından çoğu zaman tepkilere neden olmuştur. Nitekim 2001-2009 yılları arasında ABD'nin başkanı olan George Walker Bush, bu tepkilerin odak ismi haline gelmiştir. Âşıklar arasında da Âşık Şahturna şiirinde Bush'u eleştirerek dikkat çekmektedir.

“Tüm dünyanın diktatörü

Bush Bush Amerika

İnsanlığa derdi zaru

Bush Bush Amerika

Bomba yağdırdı Irak'a

Vurdu Kербela'ya Hakk'a

Bush Bush Amerika

Bomba yağdırdı Irak'a

Vurdu Kербela'yı Hakk'a

Halklar ayaklanır durmaz

Ülkesini size vermez

Halklar başkaldırır durmaz

Ülkesini size vermez

Zulüm savaş böyle sürmez

Bush bush Amerika

Bomba yağdırdı Irak'a

Vurdu Kербela'ya Hakk'a

Bush Bush Amerika

Bomba yağdırdı Irak'a

Vurdu Kербela'ya Hakk'a

Çoluk çocuk kadın erkek
Bombalar altında bir çiçek
Zulüm mazlumdan elini çek
Bush Bush Amerika

Bomba yağdırdı Irak'a
Vurdu Kerbela'ya Hakk'a
Bush Bush Amerika
Bomba yağdırdı Irak'a
Vurdu Kerbela'ya Hakk'a

İşbirlikçi iktidarlar
Kanı dolara pazarlar
Şah turna susmaz ozanlar
Bush Bush Amerika

Bomba yağdırdı Irak'a
Vurdu Kerbela'ya Hakk'a
Bush Bush Amerika
Bomba yağdırdı Irak'a
Vurdu Kerbela'ya Hakk'a" (URL130).

Âşık Şah Turna, ABD'nin 2003'te Irak'a başladığı işgale tepki göstererek ve dünya ülkelerinin sessiz kalışını protesto ederek Bush hakkındaki olumsuz düşüncelerini dile getirdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ABD'nin Ortadoğu planı hangi başkan gelirse gelsin hiçbir zaman değişmemiştir. 2017-2021 yılları arasında ABD'nin başkanı Donald Trump da Suriye başta olmak üzere ilgisini Ortadoğu'dan çekememiştir. Trump'un uyguladığı politikalar da Âşık Garip Yedigâr'ın şiirinde "Trampa Bir Ozanın Mektubu" görülmektedir.

"Yazdığın mektuplar elimde şu an
Gelir şom ağzına sıkarım Trap
Hep insan kanıdır elindeki kan
Dünyayı başına yıkarım Tramp yıkarım

Sen nasıl girersin Suriye Şam'a
Cellat mısın ulan elinde kama
Sakın bizim ile oyun oynama
Bir gece ansızın sıkarım Trap

Ben bu devletime kafa tutturmam
Hiçbir karesinde baykuş öttürmem
Sana okyanusta sana okyanusta adım attırmam
Denizi deryayı yakarım Trap yakarım

Ne söylesem ne eylesem sana az
Sakla şiirlerin bir kenara yaz
Bir metre on santim elimdeki saz
Belinden aşağı kakarım Trap kakarım

Ben avcıyım hedefimden sıyırمام
Zalim milletleri asla kayırmam
Gözlerimi üzerinden ayırmam
Eyfel Kulesinden bakarım Trap bakarım

Mazlum insanları yakma yandırma
Gücün ile güçsüzleri sindirme
Sakın beni sakın beni Waşıktona indirme
Burnuna tasmayı takarım Trap takarım

Allah yaratmışmış kuluymuş demem
Beyaz sarayların gülüymüş demem
Şizofrenmiş hasta deliymiş demem
Vallahi başına çökerim Trap çökerim

Benim işim olmaz seçimle oyla
Benim işim olmaz şerefsiz soyla
Nalbur dükkânında tornavidayla
Otuz iki dişin otuz iki dişin sökerim Trap sökerim

Senin gibi senin gibi mala mülke meyletmem
Asla devletime kem söz söyletmem
Adana'da uşaklara meyletmem
İncirliye incir dikerim Trap dikerim

Sen seri katilsen ben de savcıyım
Sen sarı sansarsan ben de kırcıyım
Sen kurnaz tilkiysen ben de avcıyım
Tutar kuyruğundan çekerim Trap çekerim

Senin karnın toktur tok konuşursun
Savaş çıkartacak ok konuşursun
Sıktın artık sıktın çok konuşursun
Nefes boruların tıkarım Trap tıkarım

İpin elimdedir bak bundan keri
Çek çeke bağlarım ileri geri
Türk'ün Yadigârı çatal hançeri
Göğsünün üstüne çakarım Trap çakarım" (URL131).

Âşıklar, siyasi aktörler hakkında duygu ve düşüncelerini sazla sözü birleştirerek aktarıırken seçimler de içerik olarak yer almaktadır. Seçim öncesi adayların nasıl olması gerektiği ve nasıl oy istediği, seçim anı politikaları, seçim sonrası siyasi aktörlerin değişimi gibi konular söz konusu olmakta ve şahıslar üzerinden değil de genel bir anlatımla olumsuz eleştiride bulunmaktadır.

Âşık Devai, seçimlerden sonra seçilen kişilerin devletin kaynaklarını kullandığını ve bu bilenlerin ise sessiz kaldığına tepki göstermektedir.

“Millet sizi seçmiş iken
Yiyin efendiler yiyin
Fırsat ele geçmiş iken
Yiyin efendiler yiyin

Bu devir bu ne çarktır
Bu piçlere müstahaktır
Nasıl olsa soran yoktur
Yiyin efendiler yiyin

Lüks araba lüks hayat
Villa daireler kat kat
Bu koltuklar daha rahat
Yiyin efendiler yiyin

Aha ayna aha tarak
Merak ediyorum merak
Milleti devleti bırak
Yiyin efendiler yiyin

Doğuda yokluk sürüsü
Sorar mı bir gün birisi
Koltuklar ceylan derisi
Yiyin efendiler yiyin

Devaîm bu neye yarar
Yiyin yemin tekrar
Kul sormazsa Allah sorar
Yiyin efendiler yiyin” (Coşkun, 2009: 173-174).

Seçilen siyasi aktörler hakkında sözünü tutmayan, kendi çıkarlarını düşünen algısı her dönemde birçok âşığın şiirinde verilmektedir. Âşık Devai, 21.yüzyılda bu algıyı ifade ederken Âşık İhsani ve Âşık Temel Turabi ile bu algının daha da geçmişte 20.yüzyılda var olduğu görülmektedir. Nitekim Âşık Temel Turabi de Âşık Devai’ye benzer ifadelerle 1990 yılında söylediği şiirle seçilen siyasi aktörlerin seçim sonrasında nasıl değiştiklerini ortaya koymaktadır.

“Beni nasıl tanımazsınız köylüler
Dört yıl evvel gelip sizden oy aldım
Gittim Ankara’da rahat eyledim
Sayenizde kilo aldım boy aldım

Yumuşacık koltuk polyester masa
Bir de şu yorumcu basın olmasa
Hediye çok geldi kalmadı tasa
Marmaris’ten otel aldım köy aldım

Vatandaşı savunana saldırdım
Ekranları kavga dövüş doldurdum
Çıkan önergeye parmak kaldırdım
Çünkü ondan görülmemiş pay aldım

Bir cebim mark doldu bir cebim dolar
Kurlar yükseldikçe bir cebim dolar
Palavra attıkça alkışladılar
Bu milleten bir acayip huy aldım

Balolarda kokteyllerde dolaştım
Nasıl olsa amacıma ulaştım
Dört yıl gelip geçti sizlere koştum
Fak fuk fondan şeker aldım çay aldım

Böyle olur bu işlerin bedeli
Rahat ettim Ankara’ya gideli
Rahat ettim Ankara’ya gideli
Hanımına İngiltere modeli
Foterime Vaşington’dan tüy aldım

Sade ben değilim bu ileyi çeken
Neler gördüm Ankara'da gezerken
Âşık Turabiyim bunu yazarken
Kalemime birkaç tane bey aldım”
(URL132).

Âşık Temel Turabi, seçilen siyasi aktörlerin ekonomik çıkarlarını ele alırken
Âşık İhsani “kz” diye hitap ederek daha sert bir dille siyasi aktörlerin özelliklerini
ortaya koymaktadır.

“Bizim kz adam olmuş
Ho ho ho Allah'ın kz
Karnı haram ile dolmuş
Ho ho ho Allah'ın kz

Utanmak bilmez yüzü
Tutmaz verdiği sözü
Halkın cebinde gözü
Ho ho ho Allah'ın kz

Aday olur nutuk atar
Ho ho ho Allah'ın kz
Seilse vatanı satar
Ho ho ho Allah'ın kz

Bazen ağa bazen paşaa
Ho ho ho Allah'ın kz
Bazen bir gambazcı maşaa
Ho ha ho Allah'ın kz

Bazen devrimci görünür
Ho ho ho Allah'ın kz
Bazen faşizme bürünür
Ho ho ho Allah'ın kz” (URL133).

Âşık İhsani'nin bu şiiriyle siyasi aktörlerin yaşadıkları dönemin siyasi konjonktürünü göre hareket ettiği ve bu durumda siyasi değişkenlik algısının nasıl ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte İhsani, milletvekillerine söylediği şiirle çok ağır eleştiride bulunmaktadır.

“Görün bakın arkadaşlar
Ne utanmaz köpekler var
Memleketin göbeğinde
Ne utanmaz köpekler var

Görün bakın, görün bakın
Köpeklerin sonu yakın
Görün bakın, görün bakın
Köpeklerin sonu yakın

Dokunulmazlık postu giyen
Kıçlarına sunta yiyen
Milliyetçi biziz diyen
Ne utanmaz köpekler var

Meclis deme bu tavlanır
Sokakta gençler avlanır
Olamaz dersin havlanır
Ne utanmaz köpekler var

İşçi, köylü tok diyorlar
Hak, adalet çok diyorlar
Faşist baskı yok diyorlar
Ne utanmaz köpekler var

Bir gün tümü kısılacak
Bir kenara basılacak
Kuyruğundan asılacak
Ne utanmaz köpekler var” (URL134).

Âşık İhsani, siyasi literatürde sağcı olarak tanımlanan milliyetçi milletvekillerini hedef almakta ve bir gün o siyasi ideolojik grubun iktidardan gideceğini umut etmektedir. Böylece Âşık İhsani'nin siyasi ideolojisi de ortaya çıkmakta ve solcu olarak nitelendirilen grupta yer alarak sosyalizme ve komünizme sempati duyan bir âşık olarak tanımlanmaktadır.

Âşıklar, seçimlerde aday olan siyasi aktörlerin yeteri kadar aday olabilme niteliği taşımadığını düşünmektedir. Bu âşıklar arasında yer alan Sadık Gül, “koyun muyuz ağam” diye sorarak siyasi aktörlerin donanımını sorgulamaktadır.

“Ankara’dan gelir başkan adayı
Bu ilçedekiler koyun mu ağam
Gelen aday bilmez arpa buğdayı
Bu da bize başka oyun mu ağam

Bizim içimizde yok mu okumuş
Gönderdiğin bizden çok mu okumuş
Gönül gözü görmüş tok mu okumuş
Yoksa akraban mı soyun mu ağam

Bizden olmayanlar bizi bilir mi
Avcı olmayanlar izi bilir mi
Astarı olmayan bezi bilir mi
Bu ilçe satılık köyün mü ağam

Kul Sadık’ı kul yerine koyarsın
Sırtımızdan soyar yiyip doyarsın
Yemininden ikrarından cayarsın
O yemin içtiğin suyun mu ağam” (URL135).

Bazı âşıklar da başkan olarak görev alacak siyasi aktörde bulunması gereken özellikleri şiirinde sıralamaktadır. Âşık Şenol Muratoğlu “köye önder olacaksan başkan ol” diyerek aday kişiye seslenmektedir.

“Dernek kurup seni başa getirsek
Örf âdeti bileceksen başkan ol
İlimden irfanda örfte adette
Bize Önder olacaksan başkan ol

Başkan ol gardaşım bana başkan ol
Bize önder olacaksan dernek kur
Boyunu bayıp geçmişini köyünü
Yaşatmalı tarihini soyunu

Oynatmayıp caz müziği oyunu
Adaleti bileceksen başkan ol
Başkan ol cananım bana başkan ol
Adaleti bileceksen dernek kur

Kendi fikirlerinle her şeyi yapma
Hafif müzik çalıp aşığı satma
Yıllar boyu gelen kültürü katma
Köye ışık salacaksan başkan ol
Başkan ol başkanım bana başkan ol
Köye ışık salacaksan dernek kur

Unutmayıp şu maniler şenlikler
Şenlikler can sağ iken yurt vermeyiz dediler
Muratoğlu bize örnektir bunlar
Bu kültürü bileceksen başkan ol
Başkan ol gardaşım bana başkan ol
Bu kültürü bileceksen başkan ol” (URL136).

Âşığa göre başkan olacak kişinin gelenekleri bilmesi, yenilik getirmesi, kültürel yozlaşmaya karşı durması, adaletli olması ve kültürü nesillere aktarması gerekmektedir. Son olarak ise Âşık Mahzuni Şerif, cumhurbaşkanlığının bir sembolü olarak Çankaya’ya seslenmiş ve yaşanan toplumsal sıkıntıları cumhurbaşkanına duyurmaya çalışmıştır.

“Selam saldım Ankara'ya gitmedi
Merhamet kıl birisinden duy götür
Amerika bizden kurban istemiş
Kes başımı ciğerimden pay götür

A güzelim incinmesin Çankaya
Bizi toptan götür yatır bankaya
A güzelim incinmesin Çankaya
Topla bizi götür yatır bankaya

Terse döndü şu feleğin motoru
Yaman teper Avrupa'nın katırı
Kırılmasın kalbinizin hatırı
Bir milleti bir çuvala koy götür

Doğru giden emekliyi sollarken
Açık açık vurguncuyu kollarken
Bizi toptan ahirete yollarken
Tıka basa ye de bizi doy götür

Mahzuni bu yollar haktan ıradı
Bak kimin kazancı kime yaradı
Beş yıl evvel çiftçideki türedi
Bin kat oldu tumanını soy götür” (URL137).

Âşık Mahzuni Şerif halkın sorunlarını anlatırken devletin merkezi olarak gördüğü Çankaya'nın yani cumhurbaşkanlığının bekasını da korumaya çalıştığı görülmektedir. Bunların yanı sıra siyasi aktör kademesinin en üstü olan cumhurbaşkanlığına hitap etmesi ve dileklerini iletmesi konu açısından ayrıca bir önem taşımaktadır.

Sonuç olarak âşıklar, yaşadıkların dönemin öne çıkan siyasi aktörleri hakkında duygu ve düşüncelerini doğrudan anlatmaktan çekinmemektedir; çünkü âşıklar kendilerine halkın seçtiği ve temsil ettiği siyasal aktörler ve uyguladıkları politikalar hakkında dönemi yansıtmayı bir görev olarak görmektedir. Böylece halkın sözcüsü olan âşık, kendi siyasi ideolojisi doğrultusunda siyasi aktörleri değerlendirerek şiirlerinde desteklediğini veya desteklemediğini ortaya koymaktadır.

3.2.4. Toplumsal Düzeni veya Sistemi Konu Alan Âşık Şiiri

Âşıklar, yaşadıkları dönemde var olan toplumsal düzeni veya sistemi kimi zaman olumsuz eleştirerek kimi zaman da destekleyerek düşüncelerini şiir aracılığıyla topluma aktarmaktadır. Değişim ve dönüşüm bağlamında sosyal normları, kadın ve sorunlarını, ekonomiyi insani ve ahlaki değerler bakımından değerlendirerek şiirlerine konu etmektedir.

Âdet, örf, töre, anane, gelenek, görenek, teamül, modadan oluşan sosyal normlarla birlikte değişen toplumun kültürel ve insani değerlerden uzaklaşması âşıkların şiirlerinde sıkça işlenmesine neden olmaktadır. Bu konuda Âşık Erozan “Ne Oldu Ki Bize Böyle” diye sorarak bu uzaklaşmanın nedenini arayan âşıklar arasında yer almaktadır.

“Ne şükür var ne kanaat
Ne oldu ki bize böyle
Uygunluk oldu zanaat
Ne şükür var ne kanaat

Düşküne kanat gerilmez
Haklıya hakkı verilmez
Böyle menzile varılmaz
Ne oldu ki bize böyle

İşimizde hareket yok
Aşımızda bereket yok
Hayat bize çekilmez yük

Ne oldu ki bize böyle
Savaş meydanı yuvamız
Hakk'a ulaşmaz duamız
Evvelden böyle miydik biz
Ne oldu ki bize böyle

Erozan sus yeter gailen
Var mı sözlerinde yalan
Çıkar bağrımızdan yılan
Ne oldu ki bize böyle”
(URL138).

Âşık Erozan “Sorma Gardaş” diyerek düzenin bozulduğuna sitem ederek devam etmektedir.

“Sorma gardaş memleketin halini
Töresi bozuldu özü bozuldu
Tel duvakla gönderirdik gelini
Neşesi bozuldu yüzü bozuldu

Düzen bozuldu velev bozuldu
Neşesi bozuldu yüzü bozuldu
Düzen bozuldu gardaş bozuldu

Düğünler yapılır içkili cazlı
Başlar hippî dansı erkekli gızlı
Bir yuva gurulur şer ile gizli
Düğünlerin dadı duzu bozuldu

Velem bozuldu gardaş bozuldu
Düğünlerin dadı duzu bozuldu
Velem bozuldu gardaş bozuldu

Ah korkutmaz Erozan'ın sazını
Çalar söyler dinletemez sözünü
Bazıları çıkıp sildi izini
Dede Korkutum'un izi bozuldu

Velem bozuldu gardaş bozuldu
Dede Korkutum'un izi bozuldu
Velem bozuldu didem bozuldu" (URL139).

Ozan Destancı Vahap da "Bazı İnsanlara" seslenerek bilhassa aile ve akraba ilişkilerinde yaşanan toplumsal değişimi vurgulamaktadır.

"Bazı kişilerden haber vereyim
Bu işlere kafam bozulur oldu
Ben herkesi nasıl eşit göreyim
Bazı gerçeklere kızılır oldu

Kızlar kocasını kendi seçiyor
Babası vermezse hemen kaçıyor
Herkes birbirinin sırrın açıyor
Gerçek insan buna üzülür oldu

Yalancı şahitlik aldı yürüdü
İman çıktı kalbi güman bürüdü
Karı kocasını peşte sürüdü
Bu yüzden yuvalar bozulur oldu

Açık saçık gezer gelinler kızlar
Açılmış gerdanlar boyanmış yüzler
Senin dost dediğin fırsatın gözler
Kalbinde hileler dizilir oldu

Evlat babasına hürmet etmiyor
Onun gösterdiği yola gitmiyor
Akraba hatırı kimse gütmüyor
Akraba bağlılık çözülür oldu

Bir kişi dünyaya yese doymuyor
Küçük büyüğünü hiç de saymıyor
Kâmilin sözünü kimse duymuyor
Bu işe yürekler ezilir oldu

Baba evlâdını kovuyor diye
Evlat babasına sövüyor diye
Gelin kaynanayı dövüyor diye
Bazen gazeteye yazılır oldu

Yanlış fetva verir bazı hocalar
Gerçek yola doğru gitmez bocalar
Birbirine uygun gençler kocalar
Olur olmaz yerde gezilir oldu

İster tut sözümü istersen tutma
Her olur olmazın ardına gitme
İnsan çığ süt emmiş itimat etme
Yollara kuyular kazılır oldu

İçki kumar arttı çoğaldı yalan
İste budur bizi geriye salan
Yeter Abdülvahap söyleme kalan
Senin de çenenden bezilir oldu” (Kayırhan, 2007: 106-107).

Nitekim Ozan Destancı Vahap yaşanan toplumsal değişime karşı topluma

birtakım tavsiyelerde de bulunmaktadır.

“Cahilin sözünü dinlemedense
Âlimin yanında ol daha iyi
Üç beş gevezeye dost demedense
Gerçek bir arkadaş bul daha iyi

İyilik yapmadan hiç geri kalma
Kimseyi incitip ahını alma
Gelişi güzelle arkadaş olma
Namuslu şerefli kul daha iyi

Boşa oyalayıp geçirme ömrü
Okumak çalışmak Allah'ın emri
Fakir fukaraya olma ha cimri
Alan elden veren el daha iyi

Mert olan kötülük peşinden koşmaz
Aklı olan kişi doğru yoldan şaşmaz
Gönül kırmak Müslümana yakışmaz
Kötü sözden tatlı dil daha iyi

Örnek ahlaklı ol kullar içinde
Dedikodu yapma eller içinde
Dünyada giden yollar içinde
Mantığa dayanan yol daha iyi

Ölçülü söz konuş yerli yerince
Yerini bir bir meclise girince
Yoksullar sevinir zekât verince
Zekâtı verilen mal daha iyi

Kimsenin şahsında kusur arama
Helal kazanç iste bakma harama
Evinde kılırsan sevaptır ama
Namazı camide kıl daha iyi

Sakın ha kimseyi sen hakir görme
Kapıyı çalmadan koşmuya girme
Yetimin malına elini sürme
Zenginden avanta al daha iyi

İnanma asılsız bir yalan dense
Doğru söyle haram yeme mümkünse
Kötü bir avratla evlenmektese
Ömür boyu bekâr kal daha iyi

Cahil kalma hisseni al ilimden
Kurtuluş yok her gün gelen ölümden
Hayırsız zenginde halı kilimden
Evindeki hasır çul daha iyi

Kocaman söyleme sözü bilemden
Tedbirin al bela başa gelmeden
Yurdunda düşmana esir olmadan
Cephede savaşıp öl daha iyi ”
(URL140).

Ozan Saddam Yafes, toplum bozulduğuna dikkat çekmekte ve “Bozuk Düzen
Kalan Biziz” diyerek insanların davranışlarının bozulduğunu ifade etmektedir.

“Yitik bir çağın özlemindeyim
Bozuk düzende kalanlar biziz
Kaçanlara inat hep öndeyim
Her daim yalınız olanlar biziz

Kahpe pusuların çetin kavganın
Bir kutlu sevdanın büyük davanın
Bir kıvılcım ile milyon olanın
Dalından kırılıp solanlar biziz

Mertlik dilinde yüreği bomboş
Dışarıdan adam içleri bir hoş
Bazısı âlemci bazısı zerhoş
İnsan sınıfına koyanlar biziz

Saddamın çekiyor bu genç yaşında
Mutlu olduğum an bir tek düşümde
Yolum çetin benim daha başında
Şükür ile garnı doyanlar biziz”
(URL141).

Ozan Saddam Yasef dönemin bozulduğuna dair eleştirilerine devam etmekte ve eski zamanla kıyaslayarak “Eser Kalmamış” diye yakınmaktadır.

“Zaman gelip geçmiş de devir bozulmuş
Ahırlar kepmiş de hezeller kırılmış
Sular kesilmiş de kavak kurumuş
Benim o köyümden eser kalmamış
Eski hallarından eser kalmamış

Davar kaybolmuş da kuzu melemez
Parmak kadar kimse buğday elemez
Dert otağda çokmuş yüzleri gülemez
Benim o köyümden eser kalmamış
Eski hallarından eser kalmamış

Potoslar burada da 390şıra çürümüş
Destler savrulmuş da bir gem kırılmış
Halburlar sökülmiş de halı dürülmüş
Benim o köyümden eser kalmamış
Eski hallarından eser kalmamış

Çorak gelmez olmuş damlar akıyor
Tekmelik görünmez tezek kokmuyor
Orantı ayrılmış da duman tütmüyor
Benim o köyümden eser kalmamış
Eski hallarından eser kalmamış

Duyan kaybolmuş da kağıdı devrilmiş
Öküzler Defterim bükülmüş de hesap sorulmuş
Saddam'ın köyünden eser kalmamış
Benim o köyümden eser kalmamış
Eski hallarından eser kalmamış" (URL142).

Ballı Ozan ise Türk aile düzeninin bozulmasına elinde olmadan sinirlenmekte ve Avrupa'ya özenmeyi yanlış bulmaktadır.

“Elimde değil ki sinir olurum
Zina ortamının oluşmasından
Evli birisinin başka birine
Kancık köpek gibi yılışmasından

Cesaret yerlerde ürkek mi ürkek
Biraz sıkıştırsan kaçıyor korkak
İster kadın olsun isterse erkek
Hayasızca gelip ilişmesinden

Türk aile gelenek görenek belli
Öyleyse nedir bu ey Ozan Ballı
Güya medeniyet tam Avrupalı
Gibi yaşamaya alışmasından”
(URL143).

Ballı Ozan “Bozuktur” diye devam ederek toplumun bireylerinde görülen karakter değişimini ele almaktadır.

“Türk’e düşman olanlara bir bakın
Ya Türk değil ya da geni bozuktur
Askere polise kurşun sıkanın
Kökenine bakın kanı bozuktur

Eşine eziyet eden kocanın
El gördük hacca giden hacının
Atatürk’e dil uzatan hocanın
İmanı bozuktur dini bozuktur

Bunları demesem içime sinmez
Ballozan bunlara insan da denmez
Namert sofrasının ekmeği yenmez
Hamuru bozuktur unu bozuktur”
(URL144).

Ozan Alper Alperen ise toplumda artan tüm cinayetlere dikkat çekmekte ve “Kopsun Artık Kıyamet” diyerek yaşadığı 21.yüzyılın insanlık anlayışına sitem etmektedir. Bununla birlikte toplumun düzenini bozan kişilerin idam cezası almasını isteyerek adaletin bu şekilde sağlanabileceğini düşünmektedir.

“Bugün yine tecavüz edildi bir çocuğa
Her gün bir başka ateş düşer her bir ocağa
Düşmesin artık körpe bedenleri toprağa
İdam isteriz idam geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet

Sapıklar ne yaş tanır ne komşu ne cinsiyet
Bunlarda ne haya var ne namus ne de iffet
Çarmıha gerin asın göstermeyin merhamet
İdam isteriz geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet

Sapığın ne dini var ne mezhebi ne ırkı
Onlar sapık onların domuzdan yoktur farkı
Çocuklara kıyanın yıkılsın evi barkı
İdam isteriz idam geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet

Her çocuk bir melektir günahsız masum temiz
Tüm insanlık kirlenir tutup kirlletirseniz
Adalet zarar görür hapiste beslerseniz
İdam isteriz idam geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet

Onlar bize emanet her biri ayrı değer
Emanete hıyanet etmeyin der peygambe
Allah hesap sormaz mı geç kalırsanız eğer
İdam isteriz idam geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet

Ahlaksız ve inançsız bir nesil yetişiyor
Kız erkek meydanlarda aleni sevişiyor
Hayvani şehvet fuhuş zina boydan aşıyor
İdam isteriz idam geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet

Sosyal medya internet zehirliyor gençleri
televizyonların o müstehcen dizileri
Mazlumun ahı helak eylemeden bizleri
İdam isteriz idam geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet

Manevi değerleri unuttuk birer birer
Hırsızlık had safhada sapık kaynıyor her yer
Alperen susma haykır vicdanın varsa eğer
İdam isteriz idam geç kalmasın adalet
İnsanlık vefat etti kopsun artık kıyamet”
(URL145).

Âşık Ayten Gülçınar da sosyal normların değişimini “Huylar Bozuldu”
diyerek anlatmaktadır.

“İnternet tevede evleniyoruz
Adetler değişti huylar bozuldu
Hormanla beslenip tavlanıyoruz
Enine büyüdük boylar bozuldu

Domates kudurdu hıyar azıyor
Biberim mi demde dili uzuyor
Kanser kral olmuş ferman yazıyor
Genlerde oynandı soylar bozuldu

Bıyık kestik saçlar uzanır oldu
Erkekler kız gibi bezenir oldu
Gızlar erkekliğe özenir oldu
Bayanlar çıldırdı baylar bozuldu

Sevdamızı ömür boyu güderdik
Yar yolunda ölüm olsa giderdik
Davullu zurnalı düğün ederdik
Töreler değışti toylar bozuldu

Bir yabancı hayranlığı tutturduk
Küfrü halka kültür diye yutturduk
Bağlamayı ozanı unutturduk
Nefesler kesildi neyler bozuldu

Doğayla oynadık hep boza boza
Acı gerçeklerle kaldık yüz yüze
Ne kış kışa benzer ne de yaz yaza
Mevsimler değışti aylar bozuldu” (URL146).

Âşık Devai de “Moderin” şiiiriyle toplumda hâkim olan modern algısının yetiştiğı ortam bağlamında ele alarak uyum sağlayamadığını ifade etmektedir.

“Dinlemek istersen sana söyleyim
Ben moderin olamam ki efenim
Böyle yetişmişim neydim neyleyim
Ben moderin olamam ki efenim

Ben tarlamin tozu ile büyüdüm
Sen kuş yatak ben keçede uyudum
Böyleyim ben eskiden de buyudum

Ben moderin olamam ki efenim

Çökekle bazlamamı düerderdim
Boz eşekle harmanımı sürerdim
Sen okula ben çobanlık ederdim
Ben moderin olamam ki efenim

Şekil ile değer vermem adama
Devaîm annecik demem anama
Dil kırıp da peder demem babama
Ben moderin olamam ki efenim” (Coşkun, 2009: 146).

Âşık Devai, 1989 da söylediği şiiriyle o dönemin toplumsal sistemini vurgulamakta ve “Zaman Karışık” diyerek değişen düzeni olumsuz eleştirmektedir.

“Dostluğu güveni sarstı bozdular
Kimi kalkındırdı kimi ezdiler
Atanın yurduna kuyu kazdılar
Yurt temelden sallanıyor efendim

Ne yazayım zaman karma karışık
Hiç gören yok amma her taraf ışık
Neler çalıp ne diyecek bu âşık
İlim sönmüş külleniyor efendim

Eski taşıt renk değişti boyandı
Artık saf kalmadı çoğu uyandı
Bıçak gitti ta kemiğe dayandı
Ahraz bile dilleniyor efendim

Zevk içinde zevk edenler sürüsü
Per perişan bütün halkın gerisi
Yoksulluktan Ahmet Mehmet karısı
Boşanmaya yollanıyor efendim

Devaîm çabası ekmek aşına
Umuda hayale dalmış boşuna
Göz ağlıyor küsmüş gövde başına
Akan yaşlar gölleniyor efendim” (Coşkun, 2009: 141-142).

Zamanın karışıklığını anlatan Âşık Devai, “Vay Anasını” diyerek toplumsal sistemi eleştirmeye devam etmektedir.

“Asil bir devletken soylu milletken
Ne hale gelmişiz vay anasını
Erken bozulmuşuz gardaşım erken
Ne hale gelmişiz vay anasını

Görgü kural bizde usul bozulmuş
Caz başlamış özde fasıl bozulmuş
Güven duyduğumuz nesil bozulmuş
Ne hale gelmişiz vay anasını

Torpilsiz rüşvetsiz iş mi yapan var
Çıkar için yalakalık yapan var
Üç kuruşa şerefini satan var
Ne hale gelmişiz vay anasını

Asla karşılıksız makam görmedim
Hediyesiz işe bakan görmedim
Bu düzene karşı çıkan görmedim
Ne hale gelmişiz vay anasını

Çöplükte ekmeğe uzanan gördüm
Onların sırtından kazanan gördüm
Moda salyasına özenen gördüm
Ne hale gelmişiz vay anasını

Moda diye göbek bacak açanlar
Sanat diye ekranlara geçenler
Övünür nesile zehir saçanlar
Ne hale gelmişiz vay anasını

Merhamet kalmamış duygu kalmamış
Yarına güvenli kaygı kalmamış
Anaya babaya saygı kalmamış
Ne hale gelmişiz vay anasını

Nerde o bizdeki insanlık nerde
Soysuzluk diz boyu olmuş her yerde
Rağbet merde değil şimdi nağmerde
Ne hale gelmişiz vay anasını

Soyunarak geçer ekran başına
Dost bularak boynuz takar eşine
Haftada bir koca gider hoşuna
Ne hale gelmişiz vay anasını

Peki şimdi bu nesilin suçu ne
Bizler atuyoruz çirkef içine
Buysa medeniyet bunun içine
Ne hale gelmişiz vay anasını

Ozan Devaîyem neyde neyleye
Arzusunu vara kime söyleye
Mevlam sonumuzu hayır eyleye
Ne hale gelmişiz vay anasını” (Coşkun, 2009: 116-117).

Âşık Erol Ergani ise diğer âşıklardan farklı olarak yaşadığı dönemin siyasal ortamından şikâyetçi olmakta ve tüm siyasal ideolojileri milli beraberliğe davet

etmektedir.

“Arzu halci ben söyleyeyim sende yaz
Bu kötü zamandan şikâyetçiyim
Ne olur sözüme etme itiraz
Bir değil dört yandan şikâyetçiyim

Hiç vefa kalmadı sol ile sağda
Kapkaççı sokakta eşkıya bağda
Korkakların devran sürdüğü çağda
Uyuyan aslandan şikâyetçiyim

Erganiyim çeken çeker nazımı
Göremezsin alnımdaki yazımı
Milli birlik ve beraberlik sazını
Çalmayan ozandan şikâyetçiyim” (URL147).

Âşık Ezgili Kevser de yaşadığı 21.yüzyılın bilhassa ekonomik sistemini olumsuz eleştirmekte ve Türkiye'nin geldiği durumu ortaya koymaktadır.

“Ne eğitimin ne kültürün kaldı
Aydınların hala sürgün Türkiyem
Cazı popu başta yerini aldı
Ozanların sana dargın Türkiyem

Sanayicin onmaz derin yaralı
El koydu paraya dünya kralı
Fabrikan kilitli işçin karalı
Ekonomin bozuk durgun Türkiyem

Yasaları dizdi bir bir sıralı
Uygulayanların hepsi buralı
Bir avuç insanı etti paralı
Bankaların talan vurgun Türkiye'm

Sırayla satılık verimli kitlen
Yedikçe yiyor da doymuyor bitler
Korkusundan sinmiş kimsesiz fertler
Vatandaşın sessiz yorgun Türkiye'm

Ezgili Kevser'in bu ceza niye
Adam sen de boşver hep diye diye
Ülkem oldu İMF'ye hediye
Daha merhem tutmaz sargın Türkiye'm" (URL148).

Ozan Garip Yedigâr ise eski zamanları karşılaştırarak eski zamanların yaşadığı
21.yüzyıldan iyi olduğunu düşünerek değişen sisteme karşı yakınmaktadır.

“Zaman tünelinden geri bakarsak
Yaylamız düzümüz bundan iyiydi
Toprak bereketti her ne ekersek
Bahar ve yazımız bundan iyiydi

Motor yoktu kapımızda at vardı
Para yoktu ağzımızda tat vardı
Koyun keçi evimizde süt vardı
Gönlümüz gözümüz bundan iyiydi

Köyümüzde hırsız yoktu kin yoktu
Hiç kimsede göstermelik bin yoktu
Sevgi vardı ondan başka din yoktu
Bir elif cüzümüz bundan iyiydi

Şampuanlar kildi saç dökülmezdi
Gam kasavet azdı bel bükülmezdi
Dosdoğru söyledik can sıkılmazdı
Yufkayla bezimiz bundan iyiydi

Çakalın aslana sökmezdi pozu
Çobanı severdi ağanın kızı
Aşk ile biterdi aşığın sözü
Ateş ve közümüz bundan iyiydi

Senet sepet haciz icra bilmezdik
Şen yaşardık acımızdan ölmezdik
Düğünlerde üç gün eve gelmezdik
Çalgımız sazımız bundan iyiydi

Cinler doğmamıştı şeytan da azdı
İnsanda ar namus verilen sözdü
Avlanırdık kışın her yer beyazdı
Tavşanla tazımız bundan iyiydi

Yaşlı tiryakiler tütün sarardı
Gençler yarınlara hayal kurardı
Bir davar kaybolursa herkes arardı
Koyun ve kuzumuz bundan iyiydi

Kış günleri toplanırdık odaya
Renk giyerdik aldırılmazdı modaya
Zam yoktu ayda bir şekere çaya
Sohbet ve sözümüz bundan iyiydi

Dağımızda metre kar vardı
Bağımızda elma vardı nar vardı
Köyümüzde sevilecek yar vardı
Çıramız gazımız bundan iyiydi

Kalp ile kanserden kimse ölmezdi
Gonca güller erken açar solmazdı
Evlat atasına karşı gelmezdi
Oğlumuz kızımız bundan iyiydi

Biz küçükken büyükleri sayardık
Bir kazandan yedi kişi doyardık
Lehçemiz her iyiydi aynı ayardık
Azımız özümüz bundan iyiydi

Ekerdik biçerdik yataydık kışın
Ergen olanların bağlardık başın
Barış vardı hükmü yoktu savaşın
Güleçti yüzümüz bundan iyiydi

Yadigâr'ım koyun kuzu yayardık
Gün aşırı teker teker sayardık
Haklının sesini haktan duyardık
Tadımız tuzumuz bundan iyiydi" (URL149).

Ozan Garip Yadigâr, bilhassa son 15 yıla dikkat çekerek sosyal normların değişimini ve toplumda umutsuzluğun artarak insanların ruh sağlıklarının bozulduğunu aktarmaktadır.

“15 yıldır bize bir haller oldu
Antidepressonlar ne demek hocam
Az bir umut vardı o da kayboldu
Antidepressonlar ne demek hocam

Komşular komşunun elini sıkmaz
Kadınlar kocanın yüzüne bakmaz
Barut alev almaz çakmaklar çakmaz

Antidepresonlar ne demek hocam
Bilenlere sordum cevap vermiyor
Oğlan hap kullanır eve girmiyor
Yiğit denilen mert sözde durmuyor
Antidepresonlar ne demek hocam

Örf adet töremiz nereye gitmiş
Demek oluyor ki hayaller bitmiş
Beş çocuklu baba evi terk etmiş
Antidepresonlar ne demek hocam

Hastaneler doldu doktor çaresiz
İlaç yazar dermanın der eksersiz
Ülkemde neşe yok kalpler şiirsiz
Antidepresonlar ne demek hocam

Milletin feryadı arşa ulaştı
Can boğaza geldi sabrımız taşı
Yoksa içimize şeytan mı kaçtı
Antidepresonlar ne demek hocam

Boşanmalar arttı zorlaştı geçim
Tecavüz yurtlarda yanıyor içim
Yine zalim kazanıyor her seçim
Antidepresonlar ne demek hocam

Üç aylık evliler karısın keser
Tembel öğrenciler hocaya küser
Bilmiyoruz rüzgâr ne yana eser
Antidepresyonlar ne demek hocam

Biz böyle değildik ne oldu bize
Kabloların ucu bağlıdır size
Ne zaman geliriz biz bir kendimize
Antidepresonlar ne demek hocam

Metrobüste kavga trende kavga
Otobüste kavga sürende kavga
Gören de kavga görmeyen de kavga
Antidepresonlar ne demek hocam

İnsanlar feysbukta birbiri dürter
Hırsızlık çoğaldı sapkınlık artar
Hâkimler de şaştı celseyi yırtar
Antidepresonlar ne demek hocam

Baştan kokar bizim balıklarımız
Ciğerden kan emer flütlerimiz
Ay yıldızlı gezer gölüklerimiz
Antidepresonlar ne demek hocam

Garip Yadigâr'ın sevgiydi varı
Onu da bitirdi dırdırlı garı
Atatürk'ün büstlerine saldırı
Antidepresonlar ne demek hocam” (URL150).

Âşık Halimi ise bozulmuş olan sisteme tepkisiz kalanlara “Diyen Yok” diyerek eleştirmektedir.

“Düzeni bozulmuş çarkı devranın
Değeri kalmamış güzel insanın
Peşine düşülmüş zevki sefanın
Hak'tan yana bir çift kelim diyen yok

Yüzmeyi bilmeyen geçemez çayı
Aslan it yüzünden yiyemez payı
Bir işin bitmesi için bir dayı
Sahipsiz ölüyor, neden diyen yok

Halimiyim haller bozuk yaradan
Zalimleri geçirmeli sıradan
Hayâ namus hicap kalkmış aradan
Kaça alıp satıyorsun diyen yok” (Tüfek, 1997: 39).

Nitekim Âşık Halimi, bozulan sistem karşısında memleketin sahipsiz kaldığını düşünmektedir.

“Bu ağalar bu beyler
Kervanı yolda eyler
Yanmış yıkılmış köyler
Sahipsiz memleketim

Ağalar kadı olmuş
Bu beyler dadı olmuş
Düzen çok adi olmuş
Sahipsiz memleketim

Sen papağan edepsiz
Baş belası mezhepsiz
Ölen ölür sebepsiz
Sahipsiz memleketim

Tam takır oldu küpler
Daha dolmadı cepler
Kimin elinde ipler
Sahipsiz memleketim

Halimiyim çal söyle
Tepemizde kal böyle
Halkım suskun hal böyle
Sahipsiz memleketim” (Tüfekçi, 1997: 68).

Âşık Halimi, bu düzenin kimseye kalmayacağını ve adalet aradığını belirtirken vurgunculara fırsat verilmemesi gerektiğini ve ülkenin, milletin korunmasının önemli olduğunu hatırlatmaktadır.

“Davul sende tokmak sende çalarsın
Zurnanın son deliğini duymazsın
Makamını buldun kendin oynarsın
Kalmadı gidene sana da kalmaz

Çobanmışsın ta ezelden beriye
Söyle senden neler kaldı geriye
Döndük köy köy gezen çulsuz çerçiye
Kalmadı gidene, sana da kalmaz

Gel gününü gün eyleme gezmede
Birkaç soysuz bu milleti ezmede
Analar yaş döker candan bezmede
Kalmadı gidene sana da kalmaz

Halimiyim aradığım adalet
Bilirsin bu ülke sana emanet
Vurguncuya fırsat bize sefalet
Kalmadı gidene sana da kalmaz” (Tüfekçi, 1997: 106).

Âşık Hacı Karakılçık da yaşadığı dönemin toplumsal değişimini hem politik hem sosyal normlar bağlamında ortaya koymaktadır.

“Seyir edin zamanenin işini
Yemeyelim cehaletin aşını
Seçemedim bu pirincin taşını
Baktım dört köşeye doldu

Hep tantana tantana
Tantana tantana
Tantantana tantana
Tantana tantana vay

Caz müziğin nereden girdi sılaya
Hasret kaldık halk müziği halaya
Hanım dansa gitti herif baloya
Biri oynadı biri çaldı

Kimi gezer Ayşe Fatma peşinde
Ninem maksı giydi doksan yaşında
Oğlan babasıyla kumar başında
Kızı verdi papaz aldı

Saddam’ın Corc puşta kafa tutuşu
Kuru eti çiğnemedен yutuşu
Arapların miskin miskin yatışı
Orta Doğu şokun aldı

Kimden nerden öğrendin bunun tadını
Pis etmeyin erkekliğin adını
Uzun saçlı taklit ettin kadını
Bir çocuk doğurman kaldı

Hacım başıboş gezmesin sürüler
Belki bundan hastan olur diriler
İki evlendik mır ediyor garılar
Bak bizim eve de geldi

Tantana tantana
Tantana tantana vay
Bu gidişler hep tantana vay” (URL151).

Âşık Hüseyin Çırakman, kendini halkın derdini anlatmakla sorumlu görerek emperyalizm karşısında fakirin durumunu belirtmektedir.

“Nasıl söylemeyim halkın derdini
Yalan değil gerçekçiyiz bilen var
Haklı işin haksız olur fakirin
Ağlayıp da gözyaşların silen var

Eşeğin sırtına salacak vurmuş
Bin kere şükretmiş bıyığın var
İlacı iğneyi düşünde görmüş
Hastane kapısında ölen var

Yaşamaktan nasibini almamış
İnsan gibi şad olup da gülmemiş
Bu iş neden böyle oluyor bilmemiş
Kader deyip saçlarını yolan var

Çırakman alnımız ak eylemiydi
İnsanın ömrünü çok eylemeye
Şu emperyalizm yok eylemiydi
Kazma kürek beli almış gelen var” (URL152).

Âşık Hüseyin Çırakman'ın şiirlerinde haklı-haksız, fakir-zengin, işçi-patron çatışmaları sıkça görülmektedir. Anadolu'nun uyanmasını arzu eden Çırakman, vatanın ancak bu uyanmayla güzelleşeceğini ve toplumsal düzenin iyileşeceğini düşünmektedir.

“Olup bitenleri kendi gözüyle
Görür idi Anadolium uyansa
Haksıza dur deyip haklıya değer
Verir idi Anadolium uyansa

Perişan olurdu halkı uyutan
Fakir fukarının hakkını yutan
Güllük gülistanlık şu güzel vatan
Olur idi Anadolium uyansa

Gelişir ülkenin kalkınma hızı
Vurgunun talanın çözülür buzu
Hep birlikte halkı soyan hırsız
Bulur idi Anadolium uyansa

Halk sırtından dolan sömürü küpü
Zehirle zemberek içinde hepi
Yalanın dolanın tezgâhta ipi
Çürür idi Anadolium uyansa

Çırakmanım uyutanın kastına
Çakallar büründü kuzu postuna
Haksızlığın cehaletin üstüne
Yürür idi Anadolium uyansa”
(URL153).

Âşık Hüseyin Çırakman, ideolojiler doğrultusunda bölünen toplumun huzursuz oluşunu vurgulamış ve tüm insanların eşit olması gerektiğini ifade etmiştir.

“Bir kovan içinde bin arı yaşar
Dövüşü yok albası yok kini yok
İnsanları bölük bölük bölmüşler
Hiçbirinin endişesiz günü yok

Biri zayıf düşmüş birisi güçlü
Biri sermayedar biri içli
Biri diğerine diyor ki suçlu
İkiliğin hiçbir tutar yanı yok

Karıncadan ağa olmaz bey olmaz
Eşit yaşar bundan iyi şey olmaz
İlaçsız iğnesiz hasta köy olmaz
Fakir düşmüş damarında kanı yok

İkilik cehalet üremedikçe
Herkes bu gerçeği bilemedikçe
Çırakman insanlık gülemedikçe
Fren patlar bu gidişin sonu yok” (URL154).

Âşık Hüseyin Çırakman, şiirlerinde adalet sistemini de sorgulamakta hem politik hem de ekonomik yaklaşımla siyasal ideolojisini ortaya koymaktadır.

“Suçlu suçsuz tuttuğunu içeri
Döve söve atıyorlar savcı bey
İki oğlum iftiraya uğradı
Bir senedir yatıyorlar savcı bey

Bunlar hiçkimsenin canın yakmadı
Hiçkimseye kötü gözle bakmadı
Tutuklular mahkemeye çıkmadı

Ah dedikçe bitiyorlar savcı bey
Bu halkı kırdıran büyük liderler
Halk önünde yanlış yola giderler
Kin ve nefret sürüsünü güderler
Her gün yalan satıyorlar savcı bey

Yürekten bağlıyım cumhuriyete
Evdeki çocuğum hasret ete
Asla dost diyemem sömürücü ite
Bize kazık atıyorlar savcı bey

Gerçekleri söyler ozanın dili
Fakir fukarmanın kırıldı beli
Hakkı karınca iken koskoca fili
Lokma diye yutuyorlar savcı bey

Anlatsam geride kalışımızdan
Dışardan borç para alışımızdan
Çağdaş düşünceli oluşumuzdan
Bize çamur atıyorlar savcı bey

Haklının derisi yüzülür imiş
Vidanlı insanlar üzülür imiş
Doğruyu söyleyen ezilir imiş
Çırakmana çalıyorlar savcı bey” (URL155).

Âşık Hüseyin Çırakman birçok şiirinde sömürüye, emperyalizme karşı duruşunu dile getirmektedir. Bir ülkede işkenceler devam ettiği sürece insanların özgür olmayacağını ve sömürü çarkının devam edeceğini düşünmektedir.

“Baskı zulüm işkenceler var iken
Buranın insanı özgür olamaz
Emperyalizmle sömülür çarkın
Kırmayanlar haklarını alamaz

İmtiyaz oldukça kişi ferdine
Toplum küskünü olur yurduna
Elbet bir gün derman arar derdine
Özgür olmayanlar derman bulamaz

İnsan topluluğu aç olmamalı
Çalıştır çalışmak aç olmamalı
Fikir ve düşünce suç olmamalı
Düşünürler zindanlarda solamaz

Herkeste olmalı sınıf bilinci
Kişi robot olur fikri bölüncü
Ezilenler iktidara gelinci
Yüz kırk binde yüz kırk iki kalamaz

Çıracman kırılınsın sömürü çarkı
Yaşamda insanın olur mu farkı
Suyun başındaki bekliyor arkı
Yok etmezsen su tarlanı sulamaz” (URL156).

Âşık İhsani de Âşık Hüseyin Çıracman ile aynı siyasi ideolojileri benimsemektedir. Toplumun mevcut düzen içinde yaşadıklarını Çıracman’ın işkence diye nitelerken İhsani zulüm olarak görmektedir.

“Yetişin hey bire dostlar yetişin
Memleketi zulüm aldı yetişin
Zulüm arkasına geçen deyyuslar
Tepemizde fazla kaldı yetişin

Ak beyaz beklerken karardı günler
İşkence altında inliyor tenler
Namusunu, toprağını sevenler
Yurda hain, hırsız doldu yetişin

Siyaset cambazı sarıldı dine
Derviş vahdet ile hortladı yine
Demokrasi denen yerin dibine
Faşizm kökünü saldı yetişin

Ayaklar altına alındı haklar
Sorumlu kürsüde gerçeği saklar
Arpası irice gelen uşaklar
Birer kuduz köpek oldu yetişin

Güveni müveni kalmadı canın
Hattı hesabı yok dökülen kanın
Dört başlı iktidar anayasanın yasanın
Kitabını yere çaldı yetişin” (URL157).

Âşık İhsani, emekçinin ezildiği bir toplumda yaşamın nasıl olduğunu irdelemekte ve emekçilere seslenmektedir. Nitekim seslenirken faşizme karşı olduğu; sosyalizmi ise benimsediği görülmektedir.

“Buna yaşamak mı dersin
Yaşamak bu değil Mehmet
Hak dedikçe yumruk yersin
Yaşamak bu değil Mehmet

Bir yerinde bin sancın var
Ne aşın ne ilacın var
Toprağında yabancın var
Yaşamak bu değil Mehmet

Aç gözünü az bir düşün
Ne yaşarsın ne ölüsün
Borç içinde gömülüsün
Yaşamak bu değil Mehmet

İnsan mısın bilemedin
İki rahat gülemeden
İktidara gelemedin
Yaşamak bu değil Mehmet

Hak alnında kara yağlı
İşsizlikten için dağlı
Paran pulun dışa bağlı
Yaşamak bu değil Mehmet

Hadi Mehmet boşa gezme
Bir haindir faşist çizme
Ver kendini sosyalizme
Yaşamak bu değil Mehmet” (URL158).

Yaşama hakkı için emekçiye seslenen Âşık İhsani, bu kez de “Uyan” diyerek emekçi kişilere tavsiyeler vermektedir.

“Uyan emekçi kardaşım
Uyan daha daha uyan
Benim yiğit vatandaşım
Uyan daha daha uyan

Uyan aziz canım benim
Damardaki kanın benim
Dertli perişanım benim
Uyan daha daha uyan

Ağalar gır gır dalını
Tahsildar sattı çulunu
Borçlu gömdürdün ölünü
Uyan daha daha uyan

Uyan kendine hak iste
Kara bahtını ak iste
Doktor iste toprak iste
Uyan daha daha uyan

Evin yolun işin olsun
Anayasa eşin olsun
İçinde ateşin olsun
Uyan daha daha uyan

Neden geri kaldığın sor
Öğrenirsin kafanı yor
Eller fezada gidiyor
Uyan daha daha uyan

Silkelen kalk etrafı gez
Yılanı tut başından ez
Bu kadarı sana yetmez
Uyan daha daha uyan

Uyan âlem görsün seni
Aç gözünü dinle beni
Her gün biraz daha yeni
Uyan daha daha uyan

Ayrılığı kökünden kaz
Tarihine bir destan yaz
Karanlıkta beyaz beyaz
Uyan daha daha uyan

Uyan göğü yere indir
Çeliği toprağa bindir
Bunlar senin görevindir
Uyan daha daha uyan” (URL159).

Âşık İhsani, emekçilerinin yanı sıra siyasi aktörlere de “Git Efendi” diyerek şiirinde seslenmektedir.

“Git efendi hançerlenmiş yarımı
Eşeleyip tazeleme bu sıra
Köyüm yolsuz ben kanunsuz yaşarım
Utan da şu 415şıra bak 415şıra

Demek vekilimsin vay benim başım
Yediğin her yemek bir yıllık aşım
İçtiğin her kadeh dolu gözyaşım
İşlediğin kusura bak kusura

Âlemin fezaya gittiği günde
Dermanı alınmış dert dolu bende
Başkasının toprağının üstünde
Sarındığım hasıra bak hasıra

De şimdi yaşamak denir mi buna
Ahırda doğurur gelinim Suna
Ağaların çıkarları uğruna
Köy dolusu esire bak esire

Ne demek oluyor bilginiz çoksa
Binimiz aç ölür birimiz toksa
İstemem değişsin bu gidiş yoksa
Elimdeki nasıra bak nasıra”
(URL160).

Âşık İsa Oğuz da toplum düzenine ekonomik eşitsizliği ve insan haklarını ele almaktadır.

“Biri yer de biri bakar
Yeni dünya düzeninde
Kelek keser üç beş sakar
Yeni dünya düzeninde

Yüz değil kömür karası
Helal bir ekmek parası
Azar mazlumun yarası
Yeni dünya düzeninde

Nerde birleşmiş milletler
Azalmazlar dar ilmekler
Yönetenler baş cellatlar
Yeni dünya düzeninde

Ne söz geçer ne de seher
Hayineye bir hayat
Bir an böl parçaları gören
Yeni Dünya düzeninde

İsa Oğuz gör farkları
Çalkalanır insan hakları
Döner zalimin çarkları

Yeni dünya düzeninde” (URL161).

Âşık Muhlis Akarsu ise toplumun bozulan sistemin yeniden düzeleceğine karşı umutludur.

“Güzel memleketim yaralı ama
Elbet bu yarayı saran gelecek
Sakın bu milleti uyuyor sanma
Zalimi yurdumdan süren gelecek

Her tarafı yayla, çayır çimendir
Coşkun akar ırmakları delidir
Fakir ama yiğitlerin yeridir
Dürüst bir düzeni kuran gelecek

Akarsu'yum daha ne kadar yansın
Derdine dermanı kimlerden alsın
Bizi süründüren beyler utansın
Bunca haksızlığı gören gelecek” (Zaman, 2006).

Âşık Murat Çobanoğlu ise diğer âşıklara kıyasla daha çok sosyal normların toplumda değişimini şiirlerinde aktarmaktadır. “Zamane Destanı” da bu şiirlerinden biri olarak yer almaktadır.

“Aman zamaneye göre bir destanım var
Dünya bizden küsmüş kusur mu etmiş
Cahiller mecliste bilmez mi
Konuşanlar susmuş da kusur mu etmiş

Yar bizim için böyle midir bu hayat
Asır mı böyledir bizde mi inat
Terbiye görmemiş hayırsız evlat
Babasını döğmüş kusur mu etmiş

Aman söz vardır ki kâinatı susturur
Söz vardır ki boynuna ip astırır
On ikide kız saçını kestirir
Anasını boğmuş kusur mu etmiş

Aman kaptan olan gemisini yüzdürür
Bazı insan kırkında kendini azdırır
Karısını çırılçıplak gezdirir
Kocasını döğmüş kusur mu etmiş

Aman bir evlat ki babasına kızarsa
Terbiye görmemiş yoldan azarsa
Kız onunda kapı kapı gezerse
On birinde doğmuş kusur mu etmiş

Aman gara nece insanı yutmuş
Garunun devleti toprağa batmış
Anasına bakmış oğlan uzatmış
Bıyığını kesmiş kusur mu etmiş

Yar seçemedim yahşi inan yamanı
Affet Mevlam gönder lütfu ihsanı
Deseler kim yazdı böyle destanı
Çobanoğlu yazmış kusur mu etmiş” (URL162).

Âşık Murat Çobanoğlu, “Bilmiyor” şiiriyle de toplumsal değişimi anlatmaya devam etmektedir.

“Yirminci asrın sonuna kaldık
Kızı ana-oğlu baba bilmiyor
Meyhaneler doldu cami boşaldı
Hafız namaz hoca dua bilmiyor

Parmakları oje dudaklar boya
Kadınlar atlıdır erkekler yaya
Mini etek çıktı kalmadı hayâ
İğne iplik gömlek yama bilmiyor

Söz çok olur inmeyelim derine
Kadın var ki kan kusturur erine
İslam’ın şartını sorsan birine
Dudak durur dili sayabilmiyor

Çobanoğlu bundan sonra ne diye
Saklayana sözüm kalsın hediye
Bismillah ‘sız el atıyor ekmeğe
Sofrası boş karnı doyabilmiyor” (URL163).

Âşık Nesimi Çimen de Âşık Hüseyin Çırakman ve Âşık İhsani gibi toplumda ezilen insanları şiirlerinde konu etmektedir. Âşık Nesimi Çimen bu şiirinde de toplumu ezenleri zalim olarak nitelendirerek toplumu kendini ezenlere karşı tepki göstermeye davet etmektedir.

“Aç gözlerini vatandaş
Yürü zalimin üstüne
Evin barkın hani köyün
Yürü hırsızın üstüne

Gidenler senden gidiyor
Emeğini kimler yiyor
Görenler sana kalk diyor
Yürü zalimin üstüne

Bu körlük ne acı haldır
Artık uyan başı kaldır
Zalime haddini bildir
Yürü zalimin üstüne

Gör senin için öleni
Hatır dinleme yalanı
Vur iki başlı yılanı
Yürü zalimin üstüne

Her köşede bir zalim var
Ondan dünyada yerin dar
Satıldı namus ile ar
Yürü zalimin üstüne

Birleşip ala gücünü
Zalimden sen al öcünü
Hıyanet attı tacını
Yürü zalimin üstüne

Zalim kalkmazsa arada
Kimse eremez murada
Nesimi sende orada
Yürü zalimin üstüne” (URL164).

Âşık Nesimi Çimen “Ağlar Mısın Güler Misin” şiirinde ise toplumsal düzende hak ve adalet kavramlarını sorgulamaktadır.

“Hak vardır der adalet yok
Ağlar mısın güler misin
Mümin değil münkiri çok
Ağlar mısın güler misin

Söyle gerçeği ezerler
Haine sofraya düzerler
Doğruya kuyu kazarlar
Ağlar mısın güler misin

Doğrulara fırsat vermez
Haksızları gözü görmez
İnsanım der onu bilmez
Ağlar mısın güler misin

İnsan olsa utanır bu
Ne ekmek kaldı ne de su
Herkes terk eyledi yurdu
Ağlar mısın güler misin

Yurt dışındaki kocalar
Yürekten çıkmaz acılar
Karısız kaldı kocalar
Ağlar mısın güler misin

Karısını koyup giden
Süleyman'a rahmet eden
Hani dünyaya bedeldin
Ağlar mısın güler misin

Tek Türk'tün dünyaya
bedel Artık uyan değer bil
Sen süpürgeci değildin
Ağlar mısın güler misin

Ağlar Nesimi bu hala
Milleti ettiler köle
Meydan kaldı körle kele
Ağlar mısın güler misin” (URL165).

Âşık Nesimi Çimen, toplumda sömürenlere karşı ezilenin her daim yanında olmaktadır. “Ezen Kalmasın” diyerek de insan vurgusu yapmakta ve bu sömürü çarkının bitmesini istemektedir.

“İsterdim kalıcı bir kural gelsin
Dünya'da kokuşmuş düzen kalmasın
İnsan ne demektir her kişi bilsin
İnsanı sömürüp ezen kalmasın

Düzen gelip amacına ulaşsın
Tüm insanlar o düzene alışsın
Herkes gücü yeterince çalışsın
Başboş avare gezen kalmasın

Adalet eşitlik yerini alsın
Üretim tüketim dengeli olsun
Çalışan sınıflar hakkını alsın
Sefalet içinde yüzen kalmasın

Haklar eşit olsun yüzler ak olsun
Aç insan kalmasın herkes tok olsun
Anarşi tükensin terör yok olsun
İnsanı kurşuna dizen kalmasın

Nesimi der ayrı gayrı bilmedim
Ne din ne ırk farkı gözetilmedim
İnsanlar birleşik olsun tek derdim
Bu birlik bağıni çözen kalması” (URL166).

Ozan Nihat; Âşık Nesimi Çimen, Âşık Hüseyin Çırakman gibi sol ideolojiye yakın olan âşıklardan farklı olarak yaşadığı dönemin toplumsal değişimini hem politikada hem ekonomide yaşanan olaylarla açıklayarak sağ ideolojiyi yakın bir yaklaşım içerisinde düşüncelerini aktarmaktadır. Nitekim Ozan Nihat, “Zarara Ziyana Kaldı” şiiriyle 1993’te bozulan siyasi yapının ekonomi ve politik sonuçlarından bahsetmektedir.

“Herkes birbirine çamur atıyor
İstikrar o yana bu yana kaldı
Ekonomi berbat battı batıyor
Hazine zarara ziyana kaldı

PKK, Ermeni, Sırp, Rum tazısı
Kudurdukça artar Türk'ün sızısı
Can verirken bunca ana kuzusu
İşimiz demece beyana kaldı

Adliye siyaset elinde âlet
Hakk'ı gözetmeyen kadıya lânet
Mülkün temelidir denen adalet
O temele bomba koyana kaldı

Duyulunca İlksan, İski olayı
Tepeden tırnağa bastım galayı
Millet uyanmıyor bundan dolayı
Makamların çoğu yiyene kaldı

Bir değil ki milletimin tasası
Patronlara peşkeş gitti kasası
Çıkarılan vergi affı yasası
Devlet malı deniz diyene kaldı

Doğru yola giden yolcular saptı
Eski jokeyleri ak beygir tepti
Tansu Çiller Hanım çilbiri kaptı
Süvarilik işi bayana kaldı

Nihat der namuslu olmalı fertler
Ancak öyle biter belâlar dertler
Küsüp geri çekilince Bozkurtlar
Meydanlar yılanı çiyana kaldı” (Fidan, 2008: 412-413).

Ozan Nihat “Uyan Millet” şiiriyle bu bozulan düzeni anlatmaya devam etmekte ve topluma çağrıda bulunmaktadır.

“Köşeleri tutmuşlar imansızlar nursuzlar
Namus edep düşmanı hayâsızlar arsızlar
Memleketi sömüren iri başlı hırsızlar
Domuz gibi şiştiler hep haram yiye yiye
Uyan millet uyan bak ne hallerde Türkiye

Vaatlere kanıp da verir isen oyunu
Aha böyle ölçerler zam zulümle boyunu
Çoban hırsız emmoğlu gütmemişsin koyunu
Kümes güvenilir mi a be herif tilkiye
Uyan millet uyan bak ne hallerde Türkiye

Birçok gencin elinde türlü çirkef dergisi
Ekonomi der isen Manukyan’ın vergisi
Ekranlarda izlenen içki fuhuş sergisi
Bu mikroplar bulaştı hemen hemen her köye
Uyan millet uyan bak ne hallerde Türkiye

Bu sözlerim belki de gitmeyecek hoşuna
Balık baştan bozulmuş ne koklarsın boşuna
Bir baksana hemşerim icraatın başına
Teslim eden kendinsin bu çiğeri kediye
Uyan millet uyan bak ne hallerde Türkiye

Kanun imiş hukukmuş kırılması askı var
Adaletin üstüne yukarıdan baskı var
Yolsuzluğa örnek çok en basiti İski var
Bir avrada verilir sekiz milyar hediye
Uyan millet uyan bak ne hallerde Türkiye

Emperyalizm itleri üstümüze salıyor
Bunca vatan evladı her gün şehit oluyor
Öksüz yetim dul dertli kanlar yerde kalıyor
Bölücülük anarşi tükenmiyor ne diye
Uyan millet uyan bak ne hallerde Türkiye

Ozan Nihat inandık Amentü’de kader var
Amma gafil olursak çok zulüm var keder var
Bu dertleri çözecek elbet yiğit lider var
Aramızda bizimle niye görmezsin niye
Uyan millet uyan bak ne hallerde Türkiye” (Fidan, 2008: 429-430).

Âşık Niyazi Ece de Ozan Nihat gibi toplumsal sisteminin değişimini siyaset ve ekonomiyle açıklamaktadır. “Biz” diyerek de topluma seslenmektedir.

“Bütün sahillere yabancı doldu
Vatan toprağını satmayalım biz
Yerli vatandaşları mülteci oldu
Yabancıyı üstün tutmayalım biz

Yüce millet sahip çıkar soyuna
Benim halkım gelmez kirli oyuna
Ödün vermez ülkemizde hayına
Düşmanlar pusuda yatmayalım biz

Siyasi partiler ciddi olalım
Ortada gerçekler böyle bilelim
İçimizden dürüst lider bulalım
Evlat acısını tatmayalım biz

Cumhuriyeti ilelebet kalacak
Bütün dünya bizi böyle bilecek
Önümüzde aydın günler gelecek
Oyunlar oynanır yutmayalım biz

Niyazi atadan aciz kalmayın
Dibi görünmeyen göle dalmayın
Düşmanların oyununa gelmeyin
Bu yurda yabancı katmayalım biz” (URL167).

Âşık Niyazi Ece, toplumsal sistemin değişimine karşı toplumu birlik ve beraberliğe davet etmektedir.

“Vatanımın kadri bilinmez oldu
Her yer betonlaştı çimen kalmadı
Tarla ekilmedi binalar doldu
Eken yok biçen yok saman kalmadı

Tarıma önem ver tarla ekilsin
Çıplak dağlarına ağaç dikilsin
Atamdan emanet iyi bakılsın
Acele edilsin zaman kalmadı

Yaşadığın yere sahip çık yıkma
Koru ormanını yaktırma yakma
Güzel vatanıma haince bakma
Hakkını arayan yaman kalmadı

Sağcı solcu birlik olup barışsak
Beraberce yaşamaya alışsak
Fabrikalar kurup uygar çalışsak
Ne yazık ki inanç iman kalmadı

Yetmiş üç milleti yaratan birdir
Halkımızı kardeş görmeyen kördür
Niyazi atanın yolunu sürdür
Durup dinlecek liman kalmadı”
(URL168).

Âşık Nuri Çırağı de toplumsal değişimi anlatarak düzeni değiştirebilecek bir kahramanı ve milli değerleri tarihten örnekler sunarak istemektedir.

“Memlekette hazımsızlık başladı
Ya Rab senden sahip zaman isteriz
Haksızlıklar canımıza tak etti
Lütf u kereminden ihsan isteriz

Millet hor görüyor öz kardeşini
Takip eder birbirinin peşini
Ezmek için Diyojen’in başını
Ya Melikşah ya Alparslan isteriz

Bir vücut bir yumruk hep bir hareket
Haydin yğitilerim gösterin gayret
Aziz vatanımdan çıksın bu illet
Dilimize ezber Kur’an isteriz

Nuri Çırağımı dilde türkümüz
Üç kıta bizim ata mülkümüz
Hedefimiz budur büyük ülkümüz
Altaydan Tuna’ya vatan isteriz”
(URL169).

Âşık Ahmet Poyrazoğlu da değişen toplumu “Nerde Eski Günler” diyerek eski zamanlara kıyaslamakta ve toplumsal statülerin, insanların görünüşlerinin değişimini vurgulamaktadır.

“Dere tepe ova yayla bir oldu
şehirler her yeri yutuyor şimdi
Horozların ayarları bozuldu
Vakitli vakitsiz ötüyor şimdi

Dört bir yana gizlenmiştir akallar
Avmler ıktı bitti bakkallar
Nerde eski eğitimler okullar
Öğrenci hocaya atıyor şimdi
Hele bir de yumruk atıyor
Koyun belli değil ko belli değil

Çiftlik belli değil kiprik belli değil
Sa belli değil sa belli değil
Yeyip içtiğimiz he belli değil
Her gelen bir hile katıyor şimdi

Koyun süt verir mi gelin sağmıdan
Hiç ekim biter mi yağmur yağmadan
Kaynana kalkıyor güneş doğmadan
Gelin ğlene dek yatıyor şimdi

Değişti amaçlar bozuldu gaye
Ne ara bur kaldı ne de bir hayat
şehirlerden yoğurt kaymak gidiyor köye
Bu eski adetler değişti şimdi

Poyrazoğlu erim kurduk bilmeyi
Evler andırıyor hapishaneyi
Oğullar babayı kızlar anayı
Huzur evlerine atıyor Şimdi” (URL170).

ÂŞık Ahmet Poyrazoğlu, eski zamanlarla kıyaslamaya “Kalmadı” Şiiriyle devam etmektedir.

“O eski zamanlar gözümden gitmez
Meclisler yok oldu devran kalmadı
Ocaklar dağıldı bacalar tütmez
Haneler sahipsiz mihman kalmadı

TaŐıma su ile bahçe beslenmez
Mermer mezar ile iman süslenmez
Hani koç yiğitler nerde seslenmez
Çakallar bey oldu aslan değişti

Poyrazoğlu der ki bozuldu fendim
Yıkıldı temelim boşaldı bendim
Őeytanları taŐlamaktan efendim
Kâbeyi tavafa zaman kalmadı” (Aslan, 2013: 173).

ÂŞık Osman Feryadi ise toplumsal değişimin en büyük nedeni olarak televizyonda yer alan diziler olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle “Dizi Dizi” diyerek toplumun birbirinden kopuŐunu anlatmaktadır.

“Aman Allah bu ne iştir
Bu diziler dizi dizi
Ne üç ne dört ne de beŐtir
Bu diziler dizi dizi
Diziler ayırdı bizi

Yumurtayı susuz haşlar
Eşler biri biter biri başlar
Ah bu diziler dizi dizi
Diziler ayırdı bizi

Hanım saklar kumandayı
Ararım bütün odayı
Kayıp ettim iradeyi
Ah diziler dizi dizi
Diziler ayırdı bizi

Komşu komşuya gitmiyor
Gitse de sohbet etmiyor
Ardı arkası bitmiyor
Ah bu diziler dizi dizi
Diziler ayırdı bizi

Feryadının sazi sözü söz
Dinlemez oğlu kızı
İzdivaç biberi tuzu
Ah bu diziler dizi dizi
Diziler ayırdı bizi” (URL171).

Âşık Feryadi'nin yanı sıra Âşık Şahin Turgutoğlu da teknolojinin toplumsal değişime neden olduğunu ifade etmektedir. “Akıllı Telefon Çıktı Çıkalı” şiiriyle Feryadi gibi toplumun ayrılmasına dikkat çekmektedir.

“Akıllı telefon çıktı çıkalı
Mahareti geliştirdik duydun mu
Gözümüz kör oldu kulak tıkalı
Kemaleti geliştirdik duydun mu

Hasan Emmi duydun mu
Mehmet Emmi duydun mu
Sen de çağa uydun mu

Aynı evde kız anayı görmüyor
Oğlan babasına selam vermiyor
Hiç kimse kimseye hatır sormuyor
Asaleti geliştirdik duydun mu

Ara sıra komşulara sapardık
Kahve içer bazen sohbet ederdik
Komşularla bağımızı kopardık
Muhabbeti geliştirdik duydun mu

Çocuk büyümeden parmak atıyor
Anne telefonla kalkıp yatıyor
Artık internetten alıp satıyor
Ticareti geliştirdik duydun mu

Whatsapp facebook gizli saklı kalmıyor
Yatıp uyumaya zaman olmuyor
Karı koca bir araya gelmiyor
İcraatı geliştirdik duydun mu

Cahile ne dili savunuyoruz
Boşa nara atıp övünüyoruz
İki kalem kırıp avunuyoruz
İbadeti geliştirdik duydun mu

Derinden acılı bizdeki yara
Hep aynı senaryo aynı manzara
Aynı yaygaralar iftira
Siyaseti geliştirdik duydun mu

Rağbet yoktur bu Şahin'in sazına
Bakan yoktur türkülerin sözüne
Biz de uyduk Avrupa'nın cazına
Bu sanatı geliştirdik duydun mu" (URL172).

Âşık Şenol Muratoğlu ise "Öyle Kötü Zamandayız" diyerek toplumsal değişimi insanların kültürel ve ahlaki değerleri bakımından ele almaktadır.

"Tilki aslana eş oldu
Dost dosttan yüz çevirdi
Yiğit sarhoş kalleş oldu
Muratoğlu baktı güldü

Aslan gitti çakal doldu
Sevgi saygımız yok oldu
Yalan doğru yer değişti

Cahil dünya gezdim diyor
Karıncı fil ezdim diyor
Çoban kitap yazdım diyor
Muratoğlu baktı güldü

Muratoğlu bilen var mı
Vicdanına soran var mı
Derde derman olan var mı
Acımaz yürek taş oldu
Muratoğlu baktı güldü" (URL173).

Nitekim Âşık Şenol Muratoğlu "Değiştik Dost" şiiriyle de toplumsal değişimi anlatmaya devam etmektedir.

“Bazı şeyler değiştirdi bizleri
İnsanlığa karşı kötüleştik dost
Saf hayatın akışını durdurduk
Kana kan karıştı katılaştik dost

İçti içti aşındık can aşındık
Çirkef şeyler gördük baktık kaşındık
Okumadık yan uzandık düşündük
Fenden korktuk okumaktan kaçtık
Gün ay yıl boşa gönül eyledik
Biz kötekte söyledik
Bir örfü âdeti berbat eyledik
Bakın halimize Batılaştik dost” (URL174).

Âşık şenol Muratoğlu ayrıca toplumsal değişimle yalanla doğrunun yer değiştirdiğini düşünerek hak kavramına dikkat çekmektedir.

“Öyle bir zamana kaldık
İnsan aynı kar değişti
Çıkar için de her şeyi yaptık
Haklı haksız yer değişti
Yer değişti yer değişti
Muratoğlu buna şaştı
Yer değişti yer değişti
Muratoğlu baktı şaştı

Karıncaya yarışta tilki aslanla yarıştı
Haklı haksıza karıştı
Haklı haksız yer değişti
Haklı haksıza karıştı

Dünya kalles sır değişti
Sır değişti de sır değişti
Muratoğlu baktı şaştı

Mefaat için atıldık
Kar gelen yere satıldık
Yalanla saray yaptırdık
Yalan doğru kar değişti

Yer değişti yer değişti
Yalan doğru yer değişti
Muratoğlu baktı şaştı
Yalan doğru yer değişti

Muratoğlu bilen var mı
Ne edem düşünceli kalan var mı
Vicdan bitti ar değişti
Vicdanına soran var mı

Vicdan bitti ar değişti
Ar değişti ar değişti
Muratoğlu baktı şaştı
Şenol Muratoğlu şaştı” (URL175).

Âşık Şenol Muratoğlu, toplumsal değişimin odağında paranın büyük rol üstelendiği düşünmekte ve yaşadığı dönemi “Para Zamanı” olarak nitelendirmektedir.

“Çağı bulmak istersen bu zaman para çalır
Şöhret olmak istersen oy bu zaman para çalır
Paran varsa tanıklar yoksa deli sanıklar
Maske maske üstüne oy her renk boyanırlar

Sevgi dostluk menfaat kandıran kandırana
Vicdan boş cüzdan dolu oy uzak duran durana
Paran varsa tanıklar yoksa deli sanıklar
Maske maske üstüne oy her renk boyanırlar

Gün ay yıl eğer sen çağ babası değilsen
Toplumda yerin yoktur oy cebinde paran yoksa
Paran varsa tanıklar yoksa deli sanıklar
Maske maske üstüne oy her renk boyanırlar” (URL176).

Âşık Temel Turabi de toplumsal değişimi “Eskiden” diyerek toplumun kültürel ve ahlaki değerlerini kıyaslamaktadır.

“Ne bende benlik var ne sende şenlik
Sevgi denen şey vardı eskiden
Şimdiki dostluklar haftalık günlük
Her ne varsa ne var eskiden

Menfaat üstüne kurduk temeli
Nerden başlamalı nerden yemeli
Bunu torunlara nasıl demeli
Erkan bilen soy var eskiden
Her ne varsa ne var eskiden

Şiddet pazarına mal sürmezidi
Zalimin ağzına bal sürmezidin
Mazlumun hakkına el sürmezidi
Asaletli bey var eskiden
Her ne varsa ne var eskiden

Âşık Turabim bu nasıl zeval
Koyunsuz yaylaya kimseler konar
Televizyon oyun gelmez neneler
Bereketli köy ve eskiden
Çok çalışkan halk vardı eskiden
Gülüm eskiden eskiden” (URL177).

Âşık Reyhani ise kültürel emperyalizme karşı duruş sergileyerek toplumda değişen ve dönüşen değerleri “Çok Şükür” diye kinayeli bir anlatım yapmaktadır.

“Gelinler telsiz duvaksız
Toydan kurtulduk çok şükür
Gitar çıktı çalındı caz
Neyden kurtulduk çok şükür

Saç kesildi bitti örük
Altı ehram üst yanı kürk
Gelin Alman güveyi Türk
Soydan kurtulduk çok şükür

Reyhanî olanlar oldu
Umutlar dağları deldi
Herkes koştu kente geldi
Köyden kurtulduk çok şükür” (Aşır, 2009: 67-68).

Âşık Reyhani, yaşadığı dönemin toplumsal değişimini, toplumun bireylerini “Deli” diye nitelendirerek anlatmaktadır.

“Bir çağa çattık ki sorma birader
Kime baksak akıllı yok hep deli
Bilmem ki bu düzen ne kadar gider
Amir deli memur deli tip deli

Ateş tarak pamuk saçı tarıyor
Gün geçtikçe işler sarpa sarıyor
Çağ atladık herkes altın arıyor
Kürek deli kazma deli sap deli

İftihar tarihte mazide kaldı
Kanun rafta tatbik yazıda kaldı
Doktorlar arttıkça hasta çoğaldı
Şifa deli merhem deli hap deli

Ota hal memurun çektiği çile
Esnafın başıboş satışlar hile
Birkaç milyon ile dolmuyor file
Para deli cüzdan deli cep deli

Oturan düşmanlar düşer illete
Spor tek çıkar yol işsiz millete
Toto kaldı umut yolu devlete
Saha deli gençlik deli top deli

Reyhani`yim nasıl olur sonumuz
İhtilal çaremiz seçim konumuz
Hiç yerine heba olur canımız
Kalem deli sehpa deli ip deli” (Aşkım, 2009: 95-96).

Âşık Reyhani, sosyal normların değişimini de ele almakta ve modayı olumsuz eleştirmektedir.

“Hoşça kal ve bay bay hele şu mersi
Bize kimden kaldı bilir misiniz
Dinin asricesi ahlakın tersi
Bize kimden kaldı bilir misiniz

Moda icat etmek töreden sapmak
Elin düzeninden sermaye kapmak
Göz göze diz dize dans balo yapmak
Bize kimden kaldı bilir misiniz

Böylece kırıldı akisin kolu
Dilimiz böylesi laflarla dolu
Şu sağın merkezi ortanın solu
Bize kimden kaldı bilir misiniz

Asla düşünmedi bugünü dünler
Düşünseydi böyle olmazdı bunlar
Şu uydu fikirler ithal kanunlar
Bize kimden kaldı bilir misiniz

Reyhani'yim şarttır sözü bitirmek
Teşhis koyduk çetin çare getirmek
Denizde karışıp kumda oturmak
Bize kimden kaldı bilir misiniz” (Aşkım, 2009: 99-100).

Âşık Mahzuni Şerif hemen hemen her şiirinde yaşadığı dönemin toplumsal düzeni hakkında bilgi vermektedir. Bu şiirlerinden birisi de “Mamudo Kurban” dır. Mahzuni Şerif, Mamudo'nun üzerinden toplumda ezilen bir kimsenin yaşadıklarını anlatmaktadır.

“Madem dünyaya dargınsın
Mamudo kurban niye doğdun
Kader yolunda yorgunsun
Mamudo kurban niye doğdun

Kurban gelir payın yoktur
Haftan yoktur ayın yoktur
Ankara'da dayın yoktur
Mamudo kurban niye doğdun

Kim okuyup yazar seni
Rüzgar değse bozar seni
Ölsen kovar mezar seni
Mamudo kurban niye doğdun

Adam olmasaydın neydin
Gelir miydin hiç bilseydin
Keşke doğmadan ölseydin
Mamudo kurban niye doğdun

Akar yaşın şakır şakır
Tahta döşek takır takır
Ölüler senden rahattır
Mamudo kurban niye doğdun

Mahzuni işin doğrusu
Öter zalimin borusu
Dayımın öksüz yavrusu
Mamudo kurban niye doğdun" (URL178).

Âşık Mahzuni Şerif, toplumsal değişimi "Öyle Bir Zaman Geldik" diye söyleyerek yaşadığı çağa sitem etmektedir.

"Öyle bir zamana geldik
Küfrün adı iman oldu
Doğru dürüst gider iken
Hakkın yolu duman oldu

Koyun sesi kurdun sesi
Bir çıkıyor neyin nesi
Adamın adam sevmesi
Geçti hayli zaman oldu

Dost rüzgarı kesti hızı
Okşadı gitti canımızı
Daha dünün suratsız
Şimdi kaşı keman oldu

Irgat koşar ekmek zalım
Ele geçmez de bakalım
Der Mahzuni benim halım
Korkuyorum yaman oldu”
(URL179).

Yaşadığı çağa sitem etmenin yanı sıra Âşık Mahzuni Şerif, toplumsal düzene tepki göstermeyi de esirgememektedir. Hak etmeyen kimselerin toplumda elde etmiş olduğu statüleri ve sergilediği davranışları eleştirmektedir.

“Gene it dilinden çaldı makamlar
Çok ayırlar göbek attı hırsınan
Çayırın harmanı çıktı bakalım
Uyuz beygir şaha kalktı tırsınan

Kolay çıkmaz bu tahtanın cilası
Temeli bulaşık oldu olası
Bizim başımızın böyle belası
Özel gelmiş mektebinen kursunan

Gizli pazarlığın yahşi rızası
Ne bir tesadüftür ne iş kazası
Çok yamandır doğru sözün cezası
Tepem ezer tırpanınan örsünen

Mahzuni Şerifim necidir neci
Yaktı sinemizi hacoğlu hacı
Zügürt ah der fakat zengin piçi
Avrupa'ya gider gelir forsunan"
(URL180).

Hak kavramı Âşık Mahzuni Şerif'in toplumda hep irdelediği bir unsur olmuştur.
"Yuh Yuh" şiirinde de hak yiyenlere seslenmektedir.

"Uzaktan yakından yuh çekme bana
Sana senin gibi baktım ise yuh
Efendi görünüp bütün insana
Hakkın kullarını yıktım ise yuh

Yuh yuh yuh yuh soyanlara
Soyup kaçıp doyanlara
İnsana kıyanlara
Yuh nefesine uyanlara yuh

Ne demek efendim bey ve amele
Fakir soymak yakışır mı kemale
Rüşveti hak bilip her dakika hile
Yapıp inkâr ettiysem yuh

Bu kadar milletin hakkın alanlar
Onları kandırıp zevke dalanlar
Diplomayla olmaz hâkim olanlar
Suçsuzun başına hey dost çöktüm ise yuh

Ben insanım benden başlar asalet
Asillere paydos beye nihayet
Şu insanlık derde girerse şayet
Ona yar olmaktan bıktım ise yuh" (URL181).

Âşık Mahzuni Şerif, “Bizim Memleket” şiirinde de toplumda ezilene, yoksul bırakılanı ve paranın toplumda egemen oluşunu anlatmaya devam etmektedir.

“Bizim memleketten haber sorarsan
Kimi açtır kimi toktur efendim
Koltuğu bulanlar bizi unuttu
Arada sürünen çoktur efendim

Avukat elinden hâkim şaşırđı
Adalet sabrını böyle taşırdı
Soyguncu fakirde boza pişirdi
Akıl fikir vicdan yoktur efendim

Seneler geçse de onmaz bu yara
Fakir fukaraya güneş kapkara
Devrin peygamberi kesildi para
Hastaları çığ yer doktor efendim

Mahzuni Şerif'im kime
darılır Sazı koyar başka şeye
sarılır
Bir gün her zalimden hesap sorulur
Çünkü Hakk'ın yolu haktır efendim” (URL182).

Toplumsal düzende kadınların ötekileştirilmesi ve süreç içerisinde kadına şiddetle cinayet oranlarının artması hem erkek hem kadın âşıkların şiirlerine konu olmaktadır. Toplumda kadının ötekileştirilerek şiddete maruz kalması ve hayatlarını kaybetmesi âşıklar tarafından değiştirilmek istenmektedir. Bu nedenle kadın ve kadının sorunları hakkında topluma mesajlar içeren şiirler söylemektedirler. Nitekim kadını en iyi anlayabilen ve sorunlarını aktarabilen kadın âşıklar, dişil söylemle bu konuları anlatırken eril söylemin egemen olduğu âşıklık geleneğinde erkek âşıklar da bu konuyu ele akmaktan geri kalmamaktadır. Bu âşıklardan biri olan Niyazi Ece, bir erkek âşık olarak kadınları baş tacı görerek kadınların önemini anlatmaktadır.

“Kadınlar canımız hem de özümüz
Başımızın tacı kadınlarımız
Kadınlar olmazsa gülmez
yüzümüz
Başımızın tacı kadınlarımız

Onlar yuvamızın temel taşıdır
Hemi ekmeğidir hemî aşıdır
Hemi sırdaşdır hemî eşidir
Başımızın tacı kadınlarımız

Yeşil bahçemizde gonca gülümüz
Sevgi kovanında petek balımız
Aşk ile sarılır bizim kolumuz
Başımızın tacı kadınlarımız

Sevdiğine cilve eder naz eder
Gönlü kırılırsa sitem söz eder
Kara kışımızı onlar yaz eder
Başımızın tacı kadınlarımız

Şu koca dünyada dolaştım gezdim
Analık hissini onlarda sezdim
Niyazi Eceyim yürekten yazdım
Başımızın tacı kadınlarımız”
(URL183).

Dişil söylemle siyaset eleştirisi yapılırsa doğru yapılmaktadır. Bu nedenle siyasetin de odağında olan kadının sorunlarının elbette bir kadın âşığının en içten ve doğru bir şekilde anlatması beklenmektedir. Bu bağlamda Anadolu sahası âşıklık geleneğinde yer alan kadın âşıklar, cinsiyetçi yaklaşımlardan kaynaklanan kadınların sorunlarını her daim anlatmaktadır. Bu kadın âşıklardan biri de Âşık Sarıcakız’dır.

“Kadının Türküsü” şiiriyle kadınların nasıl değersizleştirildiğini göstermektedir.

“Elkızı dediler ele saydılar
Sineye çekip de ağlamadık mı
Töre namus dedi cana kıydılar
Rıza göstermeyi eylemedik mi
At kaderi it kaderi ille de ağlat kaderi

Berdel oldu öldü hem diri diri
Çift kuma getirdi sütsüzün biri
Boş ol dedi karu elinin kiri
Duyduk da karalar bağlamadık mı
At kaderi it kaderi ille de ağlat kaderi

Kaşık düşmanı az yese dediler
Eksik etek nasıl olsa dediler
Saçı uzun aklı kısa dediler
Yüreği ateşle dağlamadık mı
At kaderi it kaderi ille de ağlat kaderi

Gün oldu dövüldük yere post olduk
Susturdular heykel olduk büst olduk
Acıyla yaşadık dertle dost olduk
Yutkunup ümükdet eylemedik mi
At kaderi it kaderi ille de ağlat kaderi

Sarıcakız dedi yaram derinde
Gör ki her şey kadın alın terinde
8 Martta yer oynadı yerinden
Sular çaylar gibi çağlamadık mı
At kaderi it kaderi ille de ağlat kaderi” (URL184).

Âşık Şah Turna ise kadınların yaşadıkları sorunlara neden tepki göstermediğini anlamaya çalışmakta ve kadınların seslerini çıkarması için çağrıda bulunmaktadır.

“Elbise gibi giyilip atılan
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız
Meta olup elden ele satılan
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız

Toplumda oturur birer süs gibi
Kadın erkek ayrı sanki küs gibi
Yüreği kararmış kara is gibi
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız

Erkek istediği cakayı satar
Kolundan tuttu mu sokağa atar
Çırpındıkça daha bata batar
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız

Köyde ilkel metotlarla çalışır
Kentte ağır akort işe alıştır
Çoğu üretirken azı bölüşür
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız

Ezildikçe hülyalara kapılır
Hep çiğnenir bir zevk için tapılır
Beyaz kadın ticareti yapılır
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız

Kadın erkekli omuz omuza
Ancak biz beraber çıkarız düze
Şah Turna’ dan selam sevgiler size
Neden ses çıkarmaz kadınlarımız” (URL185).

Âşıklar, yaşadıkları dönemin toplumsal düzenini veya sistemini ele alırken yaşanan yoksulluğu, ekonomik sorunları ve sömürü eylemlerini şiirlerinde eleştirel bir tutumla aktarmaktadır.

Âşık Erozan, Türkiye'ye sevgisini anlatırken devletin çıkarlarını kullananları ve "Devlet Malı" yiyenleri eleştirmektedir.

"Ah vatanım Türkiye
Ne de hoşsun Türkiye
Gelen giden hep yedi
Yazıktır bu ülkeye

Devlet malı denizdir
Yemeyenler kerizdir
Yeyip yeyip doymayan
Birer azgın domuzdur

Rızkımızı yediler
Bize ahmak dediler
Yetim hakkı yenir mi
Be utanmaz adiler

Devlet malı denizdir
Yemeyenler kerizdir
Yeyip yeyip doymayan
Birer azgın domuzdur

Hor görme Erozanı
Gerçekleri yazanı
Rabbim ne zaman biter
Soygun vurgun düzeni

Devlet malı denizdir
Yemeyenler kerizdir
Yeyip yeyip doymayan
Birer azgın domuzdur” (URL186).

Ozan Destancı Vahap da “Beddua” şiiriyle hak yiyenlerin ve milleti yoksul düşürenlerin gözlerinin kör olmasını dilemektedir.

“Köylümüzü sefalette
Üzenin gözü kör olsun
İçki kumar rezalette
Yüzenin gözü kör olsun

Yoksulluk çalar kapını
Balta kaybetti sapını
Şu anarşinin ipini
Çözenin gözü kör olsun

Toklar yerken açlar bakar
Doktor insan canı yakar
Haksız olan haklı çıkar
Düzenin gözü kör olsun

Her şey karaborsa stok
Bu gidişe “dur” diyen yok
Yoksul fakir aç iken tok
Gezenin gözü kör olsun

Geçti doğruluk kervanı
Dert çok bulunmaz dermanı
İyiye ölüm fermanı
Yazanın gözü kör olsun

Halka adalet satarken
Milyonlar vurur yatarken
Ezilen nutku atarken
Ezenin gözü kör olsun

Ben inlerken dert içinde
Dost ararım fert içinde
Milyarlık servet içinde
Azanın gözü kör olsun

Bitti insanın dirliği
Gitti milletin dirliği
Bizdeki milli birliği
Bozanın gözü kör olsun

Ne giden belli ne kalan
Herkesle sermaye yalan
Her gün başka telden çalan

Ozanın gözü kör olsun” (Kayırhan, 2007: 107-109).

Emeklilikte yaşa takılanların sorunu 1999 yılında başlayarak günümüze kadar gündemde olan bir konu olarak yer almaktadır. Bu süreçte kimi zaman iyileştirilmeler yapılmış olsa da emeklilik yaşının büyütülmesiyle büyük bir sorun haline gelmiştir. Sigorta primlerini tamamlayan; ancak emekli yaş sınırına takılan ve emeklilik yaşına yaklaşan kişiler mücadele etmekte ve EYT veya EYTli olarak kamuoyunda yer almaktadır. Âşık Ballı Ozan da bu konuyu “EYT” dizelerine yansıtmıştır.

“Tam otuz yıl önce işe başlarken
Böyle miydi bizimle iş akdiniz
Primler tas tamam niye
Emekli değiliz yaşa taktınız
Böyle miydi bizimle iş akdiniz

Yaşlı der iş vermez sen hep boynun bük
Hiçbirimiz devlete değiliz ki yük
Her şeye kaynak var Eyt'ye yok
Yok diyerek anamızı ektiniz
Böyle miydi bizimle iş akdiniz

Belki köye gidip mal güdecektim
Ya da hanımla tatile gidecektim
Evde yatacaktım keyif edecektim
Hevesimi kursağıma tıktınız
Böyle miydi bizimle iş akdiniz

Ekonomi şaha kalkmış şahane
Eyt'yi kabul et o zaman daha ne
Düşük enflasyonmuş hepsi bahane
Yeni zamlar kığımızı soktunuz
Böyle miydi bizimle iş akdiniz

Ballı Ozan size daha ne desin
Oy vermedim vermem sizlere kesin
Hakkımızı yiyen kekimizi yesin
Yeter yeter artık sıktınız
Böyle miydi bizimle iş akdiniz ”
(URL187).

Ballı Ozan, EYT ile birlikte çalışan bir kimsenin günün şartlarına göre geçim sağlayamadığını kendi üzerinden örnek vererek yaşanan sorunları dile getirmektedir.

“Projende yeni işe başladım
Aldığım bu maaş yetmiyor şefim
Utanırım size bir şey diyemem
Fakirlik başımdan gitmiyor şefim

Ev alayım dedim kiradan bıktım
Param yetmeyince canımı sıktım
Altmış ay faizli kredi çektim
Öde öde valla bitmiyor şefim

Kart limiti doldu daha almadı
Arkadaştan borç istedim salmadı
İnan evde odun, kömür kalmadı
Evimin bacası tütmüyor şefim

Alıştım ben artık dertlere, gama
Elbiseme diker, yaparım yama
Maaşım brüt altı bin amma
Bankaya o kadar yapmıyor şefim

Oğlum üniversite kızım da lise
Gençler üzerine ister elbise
Eğer senin adaletin bu ise
Ballı Ozan daha laf etmiyor şefim” (URL188).

Ozan Alper Alperen ise toplumdan alınan vergilerle birlikte fazla gelen faturalar hakkında halkın ödemekte zorluk çektiğini anlatmaktadır.

“Süleyman namuslu yiğit kişiydi
Evi yok ötesi berisi vergi
Ayın ortasında fatura geldi
Çeyreği kullanım gerisi vergi

Maaşı bin beş yüz elli üç lira
Bunun bin yüz yirmi altısı kira
Yakıt faturası beş yüz üç lira
Yazılan ücretin yarısı vergi

Üç yüz lira elektrik parası
Yürekler acısı su faturası
Yanıyor yüreği derin yarısı
Kabuk bağlayacak derisi vergi

Arılı arısız on kovan aldı
Dizdi kovanları hayale daldı
Tek hayali birkaç kilogram baldı
Elde var boş kovan arısı vergi

Kıraç bir tarlaya ekmişti darı
Bekledi yağmadı bu yılın karı
Oturdu bekledi yazı baharı
Elde kalan küspe darısı vergi

Almıştı iki üç koyunla kuzu
Çoğaldı doldurdu dağı ve düzü
Onlardı sofranın tadı ve tuzu
Çobanı kurt kaptı sürüsü vergi

Çekip köye gitti bizim Süleyman
Tarla ekte biçti eyledi harman
Sel vurdu karıştı sap ile saman
Yaşı sele gitti kurusu vergi

Yanık seslilerden bir koro kurdu
Çalıştırdı salonları doldurdu
Vergi fırtınası onu da vurdu
Solisti kurtardı korosu vergi

Sirtında yamalı yırtık bir yelek
Çalıştı çırpındı vermedi felek
Sofrasında birkaç yumurta ekmek
Beyazını yedi sarısı vergi

Elde ne var ne yok heba
Ne yakacak vardı ne de bir soba
Kalmamıştı ne dost ne de akraba
Bir tek çocuk kaldı karısı vergi”
(URL189).

Âşık Devai de yoksulluğun ne demek olduğunu anlatmakta ve yoksulunun derdini ancak yaşayanın anlayabileceğini ifade etmektedir.

“Dinle derdim aziz dostum
Bu derdi yaşayan anlar
Eleğim duvara astım
Bu derdi yaşayan anlar

Kazan dolmaz ocak tütmez
Aç olursa insan yatmaz
Dertleri saymakla bitmez
Bu derdi yaşayan anlar

Evim yoktur yerim kira
Artar kira ara sıra
Yatak yok sarıl hasra
Bu derdi yaşayan anlar

Avrada diyemem kelam
Gücüm yetmez bulgur alam
Çocuk ister defter kalem
Bu derdi yaşayan anlar

Derler kine lamba yakmaz
Kesik çeşme sular akmaz
Hastalansan doktor bakmaz
Bu derdi yaşayan anlar

Devaiyem nasip hıram
Açık kaldı şoram buram
Daha neler sayıp soram

Bu derdi yaşayan anlar” (Coşkun, 2009: 178-179).

Âşık Devai, yaşadığı 2000’li yılların ekonomik pahalılığını eleştirmekte ve toplumun alım gücünün olmadığını anlatmaktadır.

“Bu ne pazarbaşı ne bu gardaşım
Soran yok eden yok soyan soyana
Millette gözyaşı cüzdan kupkuru
Acıyan eden yok gıyan gıyana

Binbir emek ile yetişen ürün
Ot kadar değer yok gelin de görün
Hep bize mi ceza size aferin
Söz verip seçilip cayan cayana

Ev kirası değil memur maaşı
Var mı sırtlayacak bu ağır taşı
Yetimin yoksulun dinmez gözyaşı
Ama Uludağ’da kayan kayana

Sanki bizleredir Hakk’ın laneti
Yanlarında yoktur insan kıymeti
Bizim alın teri kimin serveti
Sorsun Allah için duyan duyana

Hastaneler önü yığımla hasta
Ordayken ölen var nerdesin usta
Yapılan reva mı bu aziz dosta
Dul yetim hakkını yiyen yiyene

Der Devaîm inan kine dertler çok
Bir yan hırsız kimisi aç kimi tok
Tabanda isyan var sizde vicdan yok
El açıp beddua sayan sayana”
(Coşkun, 2009: 102-103).

Âşık Devai, yoksulluk ve hayat pahalılığının yanı sıra toplumsal sistemde var olan torpil olayına da dikkat çekmek istemektedir.

“Ne var yani bir bankayı soyduysak
Emmim var emmimin canı sağ olsun
Hile ile yiyip içip doyduysak
Emmim var emmimin canı sağ olsun

Acık şişirelim dedik keseyi
Ne olur ne olmaz dönmeliyiz köşeyi
Sevgilimle boşalttıysak kasayı
Emmim var emmimin canı sağ olsun

Çuvalladık senet sepet dövizi
Eyvah kameralar çekmişler bizi
Neyse canım yine kurtarır bizi
Emmim var emmimin canı sağ olsun

Azıcık milleti şöyle aldattık
Her zaman devlete biz kazık attık
Önemli mi Egebank'ı boşalttık
Emmim var emmimin canı sağ olsun

Yıllardır böyledir ve gider böyle
Boş ver üzölmeye gel gönöl eyle
Devaîm ne kadar söylersen söyle
Emmim var emmimin canı sağ olsun” (Coşkun, 2009: 175-176).

Âşık Mahzuni Şerif'in oğlu Âşık Emrah Mahzuni de yaşamakta olduğu 2000'li yıllarda var olan ekonomik sıkıntıları anlatmakta ve “Sormaz Olduk” diyerek hesap soramamaktan yakınmaktadır.

“ Gerek yok gözlük takmaya
Nasıl olsa görmez olduk
Düştüğ sarı sendikaya
Hakkımızı sormaz olduk
Sormaz olduk sormaz olduk

Çocuklar aç eller çatlak
Mazot bitti teker patlak
Yuvarlandık tepetaklak
Tarlamızı sürmez olduk
Sürmez olduk sürmez olduk

Arsızın başı taratır
Gelen gideni aratır
Güzeller güzel yaratır
Zulme karşı durmaz olduk
Durmaz olduk durmaz olduk

Yoksulun derdini dedik
Her köşede azar yedik
Etme Emrah didik didik
Dost yarası sarmaz olduk
Sarmaz olduk sarmaz olduk” (URL190).

Âşık Garip Yedigâr, toplumun çektiği ekonomik sıkıntıları dile getirirken o döneme göre Mart 2019 tarihinde gerçekleşecek olan seçimlerde muhalif olacağı duruşunu ortaya koymaktadır.

“Ensemizden çıktı attığın kazık
Su doğalgaz zamlarını geri al
Dul yetim emekli millete yazık
Damadına mükrimine haber sal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Sana oy verenler ölmek üzere
Bu Martta süreniz dolmak üzere
Başta elektrik olmak üzere
Aklın varsa eğer bir kararda kal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Vatandaş derdine çare arıyor
Umudu seçimde Martta görüyor
Kime dert yandıysak hep un seriyor
Parmakla verdiği zehirliymiş bal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Ben şairim içindeyim bu halkın
Artık suyu çıktı verdiği talkın
Sahibi millettir vatanın mülkün
Yapraklar döküldü kurumuştur dal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Domates patlıcan sarımsak soğan
Soğanın fiyatı beynimde şu an
Elimizde bıçak gözümüzde kan
Biat edenlerin hepsi de mi mal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Askeri ücretim bin altı yüz üç
Otuz gün dayansın varsa hangi güç
Simit iki lira beş de sandevüç
Ölüme mahkûmuz bu nasıl bir hal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Ben beni bilirim haddimi aşmam
Devlet benim devletimle ters düşmem
Bu halk Beştepe'yi basarsa şaşmam
Geç kalırsan ihtişamın taşa çal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Anamız ağlattı dövizdeki kur
Can boğaza geldi artık yeter dur
Yediğimiz her gün makarna bulgur
Köpek bile yemez her gün aynı yal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Sarayda yaşarsın mekânın cennet
Cennette bin oda canına minnet
Allah birse peygamberse Muhammed
İnsan vicdanına sığar mı vebal
Su doğalgaz zamlarını geri al

Her kim mazlumların kanını eme
Bir gece ansızın gitmiştir güme
Çorumlu Yedigâr demedi deme
Bu kadar günahı taşımaz her sal
Su doğalgaz zamlarını geri al” (URL191).

Âşık Garip Yedigâr, “Ahali K r Müsün” diyerek topluma yaşadıklarını hatırlatmak amacıyla seslenmekte ve dönemin mevcut iktidarı olan AKP h k metini eleştirmektedir.

“Her evin önüne incir ağacı
Dike dike geliyorlar k r müsün
Bağlardan kovuldu bağbancu bağcı
Söke söke geliyorlar k r müsün

Kanı yerde kalmaz mazlum ahının
Yıkılmaz kalesi gönül Őahının
Sevgi tarlasına fitle tohumun
Eke eke geliyorlar k r müsün

Millet  v lmeli alın teriyle
Dik tutmalı başın devlet varıyla
Katil ABD’nin dolarlarıyla
Aka aka geliyorlar k r müsün

Şeytan görüyorlar  Ő telli sazı
Bu yüzden gönlümden çıkmıyor sızu
Sevgiye inanmıŐ vicdanımızı
Yaka yaka geliyorlar k r müsün

Sev ki beni dostum seveyim seni
Siyaset diliyle kullanma dini
BozulmuŐtur ekonomi dümeni
Kaka kaka geliyorlar k r müsün

Emekli dul yetim mazlum mazluma yazık
Boynun büktürüyor yazılan tüzük
Ağlayanın deliğine kırk kazık
Çaka çaka geliyorlar kör müsün

Beş nüfus bin lira nasıl geçine
Geçinenin karlar yağar saçına
Ekranlardan gözümüzün içine
Baka baka geliyorlar kör müsün

Bıkmadılar derimizi soymaktan
Soyulanlar korkar geri caymaktan
Köşklerde yaşayan baldan kaymaktan
Bıka bıka geliyorlar kör müsün

Her gün şehit gelir ağlıyor ana
Ağlayıp karayı bağıyor ana
Atatürk'ün gençliğini zindana
Tıka tıka geliyorlar kör müsün

Ellerinde zehir dillerinde bal
Bal tutar yalvarır başımızda kal
Koyun gözlü ahaliyle kör topal
Seke seke geliyorlar kör müsün

Suç bizimdir değil kahpe feleğin
Kör kurşunlar delmez çelik yeleğin
İşçi köylü mazlumların bileyin
Büke büke geliyorlar kör müsün

Parsellenmiş şehir hamamlar hanlar
Hanlarda kalıyor binlerce canlar
Bal yapmazlar eşek arısı bunlar
Soka soka geliyorlar kör müsün

Ben şair ruhluyum düşüncem derin
Depresyona düştüm bir akıl verin
İşçi köylü orta direk kemerin
Sıka sıkı geliyorlar kör müsün

Garip Yedigârım kanladık biti
Kan kokusun aldı pentagon iti
Doksan altı yıllık Cumhuriyeti
Yıka yıka geliyorlar kör müsün” (URL192).

Âşık Garip Yedigâr, 2000’li yılların ekonomik pahalılığına da dikkat çekerek halkın alım gücünün olmadığını ve acılar çektiğini ifade etmektedir.

“Yavan ekmek makarnadan usandık
Askılarda et verin de görelim
Önümüze gelip konmadan sandık
Üç beş kilo but verin de görelim

Varlılara yollar özel geç diye
İsyan etsek yakalarlar suç diye
Analar ağlıyor yavrum aç diye
Bebeklere süt verin de görelim

İcradan acele evi terk geldi
Elektrik doğalgaza fark geldi
Yüz yetmiş lira iken üç yüz kırk geldi
Ağzımıza tat verin de görelim

Her ne yapsak bizler suçlu görüldük
Apar topar mahkemeye verildik
Tabanvayla yıllar yılı yorulduk
Kapımıza at verin de görelim

Anda dozer gelir evimiz yıkar
Yıkıcı yılanlar hep bizi sokar
Soğan çiğnemekten ağzımız kokar
Elma armut dut verin de görelim

Garip Yadiğârın gözü gönlü tok
Görüyorum çaresizdir altı ok
Zurna öttürmeye nefesimiz yok
Yaylı tambur ud verin de görelim” (URL193).

Ekonomik sıkıntıları şiirlerinde sıkça dile getiren Âşık Garip Yadiğâr, bu nedenle toplumun ruh sağlığının bozulacağına dikkat çekmek istemektedir.

“Aklımızı oynatmaya az kaldı
Ey güzel Allah’ım sen bizi koru
Aklımızı oynatmaya az kaldı
Renkleri kaybettik yer gök hep sarı

Aklımızı oynatmaya az kaldı
Her günün doğuşu başka ıstırap
Bize korku verir baltada ki sap
Evimiz de stres cebimizde hap

Aklımızı oynatmaya az kaldı
Elektrik para doğalgaz para
İçimizde yanar eldeki çıra
Bir maaş beş nüfus konu da kira
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Telefon vergisi suyun vergisi
Yenilen ekmeğin çayın vergisi
Altı yüz tosuna koyun vergisi
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Ekonomik kriz kapıdan gitmez
Yirmi yıldır bizi bekler terk etmez
Gül boyun eğmiştir bülbül de ötmez
Aklımızı oynatmaya az kaldı

İki bin iki yüz asgari ücret
100 lirayı bulmuş kasaptaki et
Ne dizde fer kaldı ne kolda kuvvet
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Beş noktalık deprem evimizi yıktı
Halk Mazhar Osman'ı kafaya taktı
Başımıza bir de korona çıktı
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Sofraların reçetesi çok acı
Bizler yaptık softaları baş tacı
Bizi soyan hırsız bizden davacı
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Kim yeğliyor bizi çile çekmeğe
Korkak adamların çişin dökmeye
Misafir çağırdık yarım ekmeğe
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Yıllar yılı yerimizde sayan biz
Biz ileri üç de geri kayan biz
Tekbir getirecek cana kıyan biz
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Beş kişiden üçü işsizim diyor
Sorulmuyor bunlar evde ne yiyor
Gençler kırkı geçti evlenemiyor
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Boşanmalar arttı, tacizler arttı
Ölen kadınları şeytan mı dürttü
Kravat takanlar mahpustan yırttı
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Güya Müslümanız elhamdülillah
Elhamdülillahı bilen yok billah
Kavgaya başlarız ya Allah Allah
Aklımızı oynatmaya az kaldı

Garip Yadigârım ne oldu bize
Cahil toplum çöp atarız denize
Kahraman Türk yazdık Kahraman
Türk yazdık kimliğimize
Aklımızı oynatmaya az kaldı” (URL194).

Âşık Halimi ise Pazar yerlerinin önemini kaybettiğini söyleyerek bir ranta dönüştüğünü ve insanların çıkar sağladığını belirtmektedir.

“Kurulmuş bir Pazar yeri
Alışveriş hep üçkâğıt
Olmuş dünkü bayram yeri
Kan gölü gözyaşı ağıt

Bu pazarın hırsız çok
İmansız kitapsız çok
Yiyip doymaz arsız çok
Yazam desem yetmez kâğıt

Doğru sözüm yanlışıım yok
Yetim hakkı çalışıım yok
Haksız kazanç alışıım yok
Sen daha mazluma değirt

Halimi'yim koca kalan
Belasını bulur alan
Susmamalı gerçek ozan
Duy istersen beni dağıt" (Tüfek, 1997: 99).

Âşıık Hüseyin Çırakman, emekçinin hakkını aramakta ve emekçinin kendinin farkında olmasını sağlamaya çalışmaktadır.

"Yıllar yılı emeğinin karşıılığı
Bir gün yüzüm gülse çok mu emekçi
Vurguncu yaşarken villalı köşte
Bunda senin hakkın yok mu

Emekçi, emekçi, emekçi dost
Bunda senin hakkın yok mu
Emekçi, emekçi, emekçi dost

Gayrı düşmez sömrücünün peşine
Düzen seni köle yapmış işine
Uyan artık geç milletin başına
Bunda senin hakkın yok mu

Fare avlamağa yokken çektiğiz
Olursa da bizim ağa dediğiz
Çok çalışıp yavan ekmek yediğiz
Acaba karnınız tok mu

Çırakman ozanın dinle sen beni
İnsanlık düşmanı uyutmuş seni
Ancak sen kurtarın kendi kendini
Korku yüreğinde kök mü” (URL195).

Âşık Hüseyin Çırakman, yoksulun halini “Gel de Gör” diyerek yaşadığı sıkıntılara dikkat çekmektedir.

“Odun yok kömür yok param kalmadı
Halimizi bir gel de gör insanlık
Ölmek istiyorum çarem kalmadı

Yavrum yılda bir kez yerken eti
Pirzolaıyla besler bazısı iti
Nasıl da unuttum kaymağı sütü
Halimizi bir gel de gör insanlık

Zenginlere dem üstüne dem gelir
Fakirlere gam üstüne gam gelir
Her bir şeye zam üstüne zam gelir
Halimizi bir gel de gör insanlık

Genellikle menfaate uyanlar
Hak sırtına da yiyip doyan var
Çıkar için insanlara kıyan var
Halimizi bir gel de gör insanlık

Çırakman’ım sazımınan gezerim
Halkım için gerçekleri yazarım
Korkum yoktur hazırlansın mezarım
Halimizi bir gel de gör insanlık” (URL196).

Âşık İhsani ise “Ne Gelirsin Ardım Sıra” dediği ekonomik pahalılığa, yoksulluğa sitem etmektedir.

“Ne gelirsin ardım sıra
Yıkılası pahalılık oy
Maaşım az, evim kira
Yıkılası pahalılık vah

Etli, sütlü yiyemedim
Yiyip şükür diyemedim
Eller gibi giyemedim
Yıkılası pahalılık vah

Çarşılara çıkamıyorum
Fiyatlara bakamıyorum
Elektrik yakamıyorum
Yıkılası pahalılık oy

Girdin fakirin aşına
Kanat oldun gözyaşına
Emi yapanın başına
Yıkılası pahalılık oy” (URL197).

Âşık İhsani, toplumun yıllardır ezildiğini düşünerek toplumu bilinçlendirmek ve harekete geçirmek amacıyla “Haydi Sazım” şiirini söylemektedir.

“Haydi sazım haydi şu benim halkım
Dost kimdir düşman kim bilsin ha bilsin
Ak alnının üstündeki yazgıyı
Elinin tersiyle silsin ha silsin

Yetsin ezildiği asırlar boyu
Kendini ezene vermesin oyu
Gözlerinin içindeki uykuyu
Bir sabah erkenden bölsün

Yeter eller zehir kattı aşına
Sahip çıksın toprağına taşına
Ter döktüğü emeğinin başına
Her biri bir yandan gelsin

Yeter yokluk ciğerini dağladı
Elini kolunu yeter bağladı
Yeter öksüz kaldı yeter ağladı
Az biraz kendisi gülsün

Saf dışı eylesin hile yapanı
Motora değişsin karasabanı
Hem bıraksın yıkılası sağ yanı
Sol başta yerini alsın” (URL198).

Âşık İhsani yoksulluğu konu almaya devam etmekte ve zamları şikâyet ederek birçok şiirinde olduğu gibi bu şiirinde de toplumun geçinemediğini göstermek istemektedir.

“Mehmet asgariden aylık alıyor
Altı nüfus bir kirada kalıyor
Mehmet ya evliya ya da çalıyor
Çiftetelli oynamaya as kaldı
Her şeye zam geldi bir namaz kaldı

Tok olanlar yedi daha tok oldu
Hırsız daha hırsız döneç çok oldu
Orta direk vardı tümnden yok oldu
Çiftetelli oynamaya as kaldı
Her Şeye zam geldi bir namaz kaldı

Muhalefet ha var ha yok esiyor
Azınlık iktidar hava basıyor
Borçlar gırtlığa dayandı kığ kırt kesiyor
Çiftetelli oynamaya as kaldı
Her Şeye zam geldi bir namaz kaldı

Anayasa bir yerlere yürüyor
İnsan hakkı mahpuslarda çürüyor
Paşam demokrasi dersi veriyor
Çiftetelli oynamaya as kaldı
Her Şeye zam geldi bir namaz kaldı” (URL199).

Âşık Mahzuni Şerif de toplumun çektiğı ekonomik sıkıntılarını aktarmakta ve devletin imkânlarını çıkarları doğrultusunda kullanan siyasi aktörlere seslenmektedir.

“Efendiler bunun neresi yalan
Sizde havyar bizde bulgur aşısı var
Bunca emeğimiz talandır talan
Yıllar yılı gözümüzün yaşısı var

Yakamız var mıydı olaydı kirli
Borcumuz tükenmez ikili birli
Bugün git yarın gel bitmez bir türlü
Anladım ki müdür beyin işisi var

Bu koltuğa biraz daha yaslanın
Yiyin için doyun epey paslanın
Yeryüzünü size veren aslanın
Ne bir mezarı ne de taşı var

Mahzuni bu dertler bağırmı yakar
Bu pınarın suyu hep size akar
Size doğru bize çok eğri bakar
Olmaz olsun adaletin şaşısı var”
(URL200).

Âşık Mahzuni Şerif de Âşık İhsani gibi yoksulluğu şiirlerinde daima işlemektedir.
Sömürülen emekçinin durumunu yüreği sızlayarak dile getirmektedir.

“Mevlâm gül diyerek iki göz vermiş
Bilmem ağlasam mı ağlamasam mı
Dura dura bir sel oldum erenler
Bilmem çağlasam mı çağlamasam mı

Yoksulun sırtından doyan doyana
Bunu gören yürek nasıl dayana
Yiğit muhtaç olmuş kuru soğana
Bilmem söylesem mi söylemesem mi

Mahzuni Şerifim dindir acını
Bazı acılardan al ilâcını
Pir Sultanlar gibi darağacını
Bilmem boylasam mı boylamasam mı” (URL201).

Âşık Mahzuni Şerif yoksulun durumunu, adaletsizliği, “Zam Fakiri” şiiriyle de aktarmaktadır. Kırat diyerek Süleyman Demirel, paşam diyerek Kenan Evren döneminde zamların yapıldığı anlaşılmakta ve o dönem eleştirilmektedir. Bu zamların artışı tarihi süreç içerisinde değerlendirildiğinde bu dönemlerin Süleyman Demirel’in

1980 öncesi son başbakan olduğu ve 80 darbesi sonrası Kenan Evren'in yönetiminin kurulmasıyla var olan dönem olduğu Mahzuni Şerif'in şiirinden hareketle söylenebilmektedir.

“Bir fakirin hatırını
Kıranın da babasını
Bizim köye katırını
Sürenin de babasını

Sahte molla sahte derviş
İnsanın ömrünü yermiş
Bir kişi yalanla ermiş
Erenin de babasını

Parayla diploma alan
Haklının hakkını çalan
Bizim başımıza plan
Kuranın da babasını

Bizim köyün yolu harap
Beyler içer kızıl şarap
Doğru söze yanlış cevap
Verenin de babasını

Bu ne biçim adalettir
Öldürecek zam fakiri
Açlık en büyük lanettir
Öldürecek zam fakiri

Dert mi yesin fakir hamal
Aman Paşam bu nasıl hal
Boynunuzdan gitmez vebal
Öldürecek zam fakiri

Fakir kimden alsın murat
Karnı açtır asık surat
Senin karnın toktur kırat
Öldürecek zam fakiri

Zam zengine dokunmaz ki
Zerrece içi yanmaz ki
Böyle millet kalkınmaz ki
Öldürecek zam fakiri

Mahzuni bu dertler derin
Aferin beyler aferin
Vay haline vay köylerin
Öldürecek zam fakiri” (URL202).

Âşık Dehham Batur da yoksulluğu dile getirmeyi çekinmeyen âşıklar arasında bulunmaktadır. Yoksulluğu zalim olarak nitelendirmekte ve insana dünyayı daralttığını ifade etmektedir.

“Muradıma erdirmedin
Zalım yoksulluk yoksulluk
Hiç yüzümü güldürmedin
Zalım yoksulluk yoksulluk

Dünyayı bize daralttı
Bir lokma ekmeği bize arattı
Söyle seni kim yarattı
Zalım yoksulluk yoksulluk

Ne tükendin ne de bittin
Bu aşığı çok incittin
Zalimlere köle ettin
Zalım yoksulluk yoksulluk

Mehmet Batur zarım oldun
Mahsur oldun darım oldun
Sen nikâhlı karım oldun
Zalım yoksulluk yoksulluk” (URL203).

Ozan Dertli Polat ise 1995 yılında Tansu Çillerin başbakan olduğu ve CHP-DYP koalisyon hükümetinin ekonomik kriz karşısında hazırladıkları ve sundukları “Bütçe” görüşmelerini şiirinde anlatmaktadır.

“ Bir kamu grevi geldi
Aldı götürdü bütçeyi
Kaf dağının devi geldi
Çaldı götürdü bütçeyi

Zirvede aklı cüceler
Habire dosya inceler
Tırnağı çelik pençeler
Yoldu götürdü bütçeyi

Dokunulmaz nice zatlar
Maaşı, serveti ikiye katlar
Doymak bilmez bu gavatlar
Sildi götürdü bütçeyi

Göknel Civan Edes iti
Soyar bizim memleketi
Beznemel harp ganimeti
Bildi götürdü bütçeyi

Dertli Polatımın karı
Birkaç vergi olan karı
Güneydoğu canavarı
Böldü götürdü bütçeyi” (URL204).

Âşık Nuri Çırağı da “Fakir” in yaşadığı sıkıntıları şiirinde aktarmıştır.

“Kazanı kaynamaz eleği dönmez
Dumanı bacadan çıkmaz fakirin
Kapısı açılmaz bir kimse gelmez
Komşusu yüzüne bakmaz fakirin

Nasip olmaz gide düğüne toya
On bir nüfusu var düşmüş hay huya
Aylar geçer hasret şekere çaya
Kurumuş pınarı akamaz fakirin

Feleğin fakire bilmem kasti
Başın koyar kuru hasır üstüne
Dolu düşer harmanının üstüne
Karısı erkenden kalkmaz fakirin

Kurban günü bir et değer diline
Acımazlar neden ise haline
Çocukları elvan değer diline
Düğünde bayramda yakmaz fakirin

Çırağı geliyor bilmem ne yandan
Kırpiği karışmış yaş ile kandan
Her gün kuru ekmek acı soğandan
Yiyor çocukları bilmez fakirin”
(URL205).

Âşık Orhan Üstündağ ise yoksulluk nedeniyle gurbete gittiğini anlatmaktadır. Böylece gurbet ele gitmenin nedenlerinden biri olarak da yoksulluğu söylemek mümkündür.

“Yokluk beni mecbur etti
Gurbeti ben mi yarattım
Gençliğimi aldı gitti
Gurbeti ben mi yarattım

Ne mektup ne haber aldım
Yurdumdan yuvamdan oldum
Her şeyime hasret kaldım
Gurbeti ben mi yarattım

Akşam olur gölge basar
Umuduma yellere eser
Yokluk imkânımı keser
Gurbeti ben mi yarattım

Akarsu sılayı anma
Bu ayrılık geçti sanma
Çaresizdim geldim ama
Gurbeti ben mi yarattım” (URL206).

Âşık Orhan Üstündağ ayrıca dönemin egemen gücünün para olduğunu ve hem her kapıyı açtığını hem de toplumu ve ülkeleri karşı karşıya getirdiğini düşünmektedir.

“Nicesine abat etti bay etti
Bu paranın yapmadığı iş mi var
Fukaranın emeğini zay etti
Bu paranın yapmadığı iş mi var

Bütün dünya onun için vuruşur
Ulu alanda küsülüler barışır
Atom füze olur gökte yarışır
Bu paranın yapmadığı iş mi var

Adliyeye gider başta oturur
Zalıma gaddara uğur getirir
Bir celsede mahkemeyi bitirir
Bu paranın yapmadığı iş mi var

Çoklarını deli eder azdırır
Koca fili karıncaya ezdirir
Boz eşeğe biner revan gezdirir
Bu paranın yapmadığı iş mi var

Üstündağı bu canından bıktırdı
Melül mesul peşin sıra baktırdı
Ne ocaklar ne yuvarlar yıktırdı
Bu delinin yapmadığı iş mi var” (URL207).

Âşık Osman Feryadı, “İşçinin Hakkını Vermeye Yazıklar Olsun” diyerek sömürülen emekçinin hakkını aramaya çalışmaktadır.

“Mazlum işçinin hakkını
Vermeyene yazık olsun
Onun neler çektiğini
Görmeyene yazık olsun

Korur ağanın malını
Nasır bağlamış elini
Ay da bir kere halını
Sormayana yazık olsun

Takat kalmamış dizinde
Gözü ağanın yüzünde
Sendika verdi sözüne
Durmayana yazık olsun

Düşkün evine barkına
Düşmüş feleğin çarkına
Onlar emekçi farkına
Varmayana yazık olsun

Osman kesme parasını
Ödeyemez kirasını
Merhem alıp yarasını
Sarmayana yazık olsun” (URL208).

Âşık Sadık Gül de emekçinin sırtından geçinen sömürü çarkını yönetenleri hedef alarak eleştirmektedir.

“Biz ırgatık siz efendi
Soyun beyler soyun beyler
Karnınız aç gözünüz aç
Doyun beyler doyun beyler
Yiyin yiyin doyun beyler

Çıplak geldik bu dünyaya
Dünyada daldık hülyaya
Sizi atlı bizi yaya
Goyun beyler goyun beyler
Yiyin yiyin doyun beyler

Kefene bir cep diktirin
Mezara da goyun beyler
Goyun beyler goyun beyler

Ozan Sadık ne söylesin
Çalsın saz gönül eylesin
Sormuyorum kimsin nesin
Yaptığınız oyun beyler
Oyun beyler oyun beyler” (URL209).

Âşık Sadık Gül, “Ezdirmede Mi” diyerek fakir- zengin karşıtlığını ele alarak yoksulun ezilmesine olan tepkisini dile getirmeye devam etmektedir.

“Adaleti böyle yalan dünyanın
Zengine yoksulu ezdirmemi mi
Görmedim hayrını hiçbir rüyanın
Gerçekler canımdan bezdirmemi mi

Kimi dalmış zevki ile sefaya
Kimi kader demiş acı cefaya
Kimi deli olmuş takmış kafaya
Kırda dağ bayırda gezdirmemi mi

Var mı bu dünyada yeri fakirin
Kurumaz sırtında teri fakirin
Çıkmaz ellerinde kiri fakirin
Kaderine küsüp üzdürmedi mi

Yalan diyen var mı doğru sözüme
Yazerken yaşlarım dolar gözüme
Kul Sadıkım felek vurup yüzüme” (URL210).

Âşık Sarıca Kız da sömürü çarkını yönetenleri eleştirerek “Eken İşçi Yiyen Patron” şiirini söylemektedir.

“Açlık, yokluk, sefaletin derdini
Çeken işçi yiyen patron değil mi
Ete süte yağa kaymağa bala
Bakan işçi yiyen patron değil mi

Yürüyor ha yürüyor
Olanları görüyor
Toprağa düşen tohum
Yeşerdi can veriyor

Kredi bankalar tefeci ağa
Halkı smrrler hem sağa
Fideyi tohumu kıraç toprağa
Eken işçi yiyen patron değil mi

Yürüyor ha yürüyor
Hesabını soruyor
Toprağa düşen tohum
Yeşerdi can veriyor

Sarıcaız, bulamazsam yerini
Düşük ücretle yüzerler derini
Kanı canı ile alın terini
Dken işçi yiyen patron değil mi

Yürüyor ha yürüyor
Sosyalizmi ryor
Toprağa düşen tohum
Yeşerdi can veriyor” (URL211).

Âşık şahsenem de devletin imkânlarını çıkarları doğrultusunda kullananları ve halkı ezenleri dile getirerek polise “Soyanlara Vur” diye seslenmektedir.

“A kolumdan kelepçeyi zinciri
Kanunsuz tüzüğe uyanlara vur
Devlet kasasından alır hıncını
Halkın haznesini soyanlara vur
Halkın haznesini polis soyanlara vur

Emek harcamadan işler yürütür
Rüşvet alır milyonları eritir
Emekimiz sürüm sürüm sürünür
Halkımın sırtından doyanlara vur
Halkımın sırtından polis doyanlara vur

Der Şah Senem bir hakkınız yok sizin
Emek bizim para bizim hak bizim
Yetim mazlum hakkı gözetmeksizin
Çalıp çırpıp cebe koyanlara vur
Çalıp çırpıp cebe koyanlara polis vur” (URL212).

Âşık Reyhani de toplumsal düzende yaşanan hem politik hem de ekonomik sıkıntıları aktaran âşıklardan biri olarak bilinmektedir. “Kırk Yıldır Saz Çalirem” şiirinde de bu konuları işlediği görülmektedir.

“Kırk yıldır saz çalirem
Şaşırırem kalirem
Bakan bizi unuttu
Vallahi bunalirem

Hiledir o hiledir o hiledir hiledir
Hiledir o yar bundan sonra beledir

Yeşil kart vadettiler
Çekildiler gittiler
Bir başta iki gövde
Tükendiler bittiler

TRT çıktı aya
Yayınlar kaldı yaya
Çok Tivi icat oldu
Lüzum yok utanmaya

İki âşık maaş aldı
Yüz âşık maaş aldı
Bravo bakan beye
Kafadan madde buldı

İflasa girdi cüzdan
Reyhani kimde vicdan
Çark-ı felek dönüyor
Parası cebimizden”
(URL213).

Âşık Reyhani de yapılan zamları “Zam Kervanı” şiiriyle söylemektedir. Keloğlan diyerek seslediği dönemin başbakanı Süleyman Demirel’dir. Demirel’in yaptığı zamların çokluğunu bir kervan olarak görmekte ve halkın alım gücünün hem et gibi zor hem de soğan gibi kolay olduğu ürünlere gelen zamları eleştirmektedir.

“Aşımı aldı gidiyor
Keloğlan’ın zam kervanı
İstikrarı terk ediyor
Keloğlan’ın zam kervanı

Fakirin cebinden aldı
Zenginin cebine saldı
Yürüdü yoruldu kaldı
Keloğlan’ın zam kervanı
Yüz lira etti soğanı

Elden ele dilden dile
Yirmi yıldır hali böyle
Fakiri eylemiş köle
Vay vay zam kervanı
Heç böyle olur mu yani

Et üç yüze et üç yüze
On iki bin et üç yüze
Odun iki bin köyü yaktı
Köylüye iş tam içine tencerenin
Keloğlan’ın zam kervanı

Haberin yok cemiyetten
İntikam aldı milletten
Kanun yaptı sefaletten
Keloğlan'ın zam kervanı

Dar gelirli memur öldü
Sömürü beyleri güldü
IMF'ye esir oldu
Süleyman'ın zam kervanı

Bizi böldü pare pare
Anarşiye olmaz çare
Mermi taşır olaylara
Keloğlan'ın zam kervanı
Yüz lira yaptı soğanı

Sivas'tan ileri geçmez
Doğudan bir kez su içmez
Refah köprüsünü geçmez
Süleyman'ın zam kervanı

Reyhani millet ah eder
Çekti gam ile keder
Belki de yakında gider
Süleyman'ın zam kervanı

Üzülme yakında gider
Süleyman'ın zam kervanı
Heç böyle olur mu yani
Yüz liraya bir soğanı" (URL214).

Âşıkların mevcut olan toplumsal sisteme karşı getirdikleri eleştirilerin yanı sıra çözümleri de bulunmaktadır. Bu çözümler arasında öneriler sunan Âşık Erozan'ın "Kalkınma Köylerden Başlamalıdır" şiiri yer almaktadır.

“Ne yapıp ne edip göçü durdurun
Kalkınma köylerden başlamalıdır
Her ile sanayi fabrika kurun
Kalkınma köylerden başlamalıdır

Konya Ovası’nda tarım olmalı
Devletten tarıma destek gelmeli
Gariban çiftçinin yüzü gülmeli
Kalkınma köylerden başlamalıdır

Doğudan batıya insan akışır
Hayvancılık doğuda can çekişir
Hayvancılık doğuya tam yakışır
Kalkınma köylerden başlamalıdır

Orman köylerinde Orman İşleri
Çalışanın olsun ekmek aşları
Tam gediğine koymalı taşları
Kalkınma köylerden başlamalıdır

Sanayi her ile dağılmalıdır
İktidar bu işe eğilmelidir
Demirler tavında dövülmelidir
Kalkınma köylerden başlamalıdır

Her yöreye uygun yatırım olsun
Devlet denetlesin her şeyi bilsin
Varsa hırsızları arasın bulsun
Kalkınma köylerden başlamalıdır

Bütün fabrikalar bahtiyar oldu
Seksen il boşaldı göç edip geldi
Erozan bu işe şaşırıldı kaldı
Kalkınma köylerden başlamalıdır” (URL215).

Âşık Hüseyin Çırakman ise toplumun eğitilmesine önem vermekte ve toplumun ancak eğitimle huzurla ve mutlu olabileceğini düşünmektedir. Böylece topluma faydalı olmayı önermektedir.

“İnsanlık mektebi oy oy açılrsa iyiydi
Oradan dersimi aman almak isterdim
Gece gündüz çalışırdım ilime
Herkeseye faydalı olmak isterdim

Cennet yapardım oy oy güzel yurdumu
İncitmezdim toplumumu ferdimi
Kendim anlardım aman kendi derdimi
Milletin kalbinde hey kalmak isterdim

Sömürücü düzeni aman giremez idi
Karşımızda ayak giremez idi
Vurgunculuk hüküm süremez idi
Tutup birer birer yolmak isterdim

Bulutlar fabrika göndermez gökten
Zerre bile atom oldu emekten
Sefil Çırak malım hey dost şu sürünmekten
Ben de insan gibi aman gülmek isterdim” (URL216).

Âşıklar, edinmiş oldukları görev bilinciyle yaşadıkları dönemin adeta fotoğrafını çekerek değişim ve dönüşüm bağlamında toplumsal düzeni veya sistemi şiirlerinde aktarmaktadır. Bu aktarımı gerçekleştirirken âşıkla yakın oldukları siyasal ideolojiler hakkında ipucu vermektedir.

Âşık İhsani, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Hüseyin Çırakman, Âşık Garip Yedigâr, Âşık Reyhani gibi sol ideolojiye yakın olan âşıkların toplumsal düzene karşı eleştirileri daha çok sömürülen işçi, emekçinin hakkı, yoksulluk temaları üzerinde olduğu görülmektedir.

Sol ideolojiye yakın âşıkların yanı sıra Ozan Alper Alperen, Ozan Sadem Yafes, Âşık Nuri Çırağı, Âşık Murat Çobanoğlu gibi sağ ideolojiye yakın âşıkların şiirlerinde ise daha çok sosyal normların değişimi, kültürel emperyalizme karşı duruş, toplumun yozlaşması gibi temaların işlediği söylenebilmektedir. Bununla birlikte şiirlerinden yola çıkılarak hem sol hem sağ ideolojiye yakın olan âşıkların ortak olarak değindiği tema ise yoksulluk ve yapılan zamlar üzerine olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak toplumsal değişim, yaşanan ekonomik sıkıntılar, kadın ve kadınların sorunları, sosyal normların değişim ve dönüşümü, âşıkların bu konuları her dönem siyasal ve toplumsal açıdan ele almalarına neden olmuştur.

3.2.5. Toplumsal, Siyasal ve Askeri Olayları Konu Alan Âşık Şiiri

Türkiye siyasi hayatının inişli çıkışlı tarihi seyri, âşıkların şiirlerine konu her dönem konu olmaktadır. Âşıklar, yaşadıkların dönemin siyasal ve toplumsal olaylarına karşı duyarsız kalmayarak toplumu yönlendirmek amacıyla duygu ve düşüncelerini sazının tellerini ve şiirlerini araç olarak kullanıp aktarmaktadır.

Türkiye'nin siyasal yaşamının en kritik dönemlerinden biri 1970'li yıllar olarak bilinmektedir. 1965 yılında başlayan parlamento dışı siyasi hareketlenmelerle birlikte üniversitelerde artan öğrenci eylemleri 68 kuşağını oluşturmuş ve bu kuşağın eylemleri 70'li yılların başında cezalandırılarak son bulmuştur. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Arslan'ın idam edilmesi, Mahir Çayan'ın Kızıldere'de öldürülmesi bilhassa sol ideolojiyi yakın olan âşıkların şiirlerine yansımıştır.

Şiirlerinden edinilen bilgilere göre devrimci bir âşık olarak tanımlanan Âşık İhsani, Mahir Çayan başta olmak üzere 13 kişinin ölmesine neden olan "Kızıldere Olayını" anlatmaktadır.

“Oy dere Kızıldere
Böyle akışın nere
Biz de hal mı bıraktın
Sana can vere vere oy

Dere bizim yerimiz
Suyu alın terimiz
Söyle nedendir dere
Vurulur gençlerimiz oy

Dere sana ne ettim
Her yanım yok su yetim
Söyle dere ne zaman
Kurtulur memleketim oy” (URL217).

Âşık Nesimi Çimen de sol ideolojiye yakın olan âşıklar arasında bulunmaktadır. “6 Mayıs” şiirinde de Nihat Behram’ın tanımladığı gibi darağacında üç fidanın ölümünü ve duyduğunu üzüntüyü aktarmaktır.

“Ey dost! Yaralı dost
Ağla gönlüm ağla durmadan ağla
Bugün yetmiş iki altı mayıdır
Zalimin elinde mazlumun ipi
Ağla gönlüm ağla durmadan ağla

Bugün yetmiş iki altı mayıdır
O an dünya kapkaranlık her taraf sistir
Gönlümün yok bayramı her anı yastı
Ey dost yaralı dost

Her zalim devrinde akıtır kanlar
Bugün can veriyor gerçek insanlar
Düğün tören yaptı o an hainler
Ağla gönlüm ağla durmadan ağla

Hüseyin'e Yusuf'lara Denizlere noldu
Esti bir mihrican gülümüz soldu
Mervalar türedi Yezid çoğaldı
Ağla gönlüm ağla durmadan ağla

Kerbelayı bilen bugünü bilir
Her devirde böyle gerçekler ölür
Bu acıyı insan olanlar bilir
Ağla gönlüm ağla durmadan ağla

Her gün altı mayıs her gün kerbela
Ah zalimin zulmü bitmedi hâlâ
Nesimi gerçeğe her dem eyvallah
Ağla gönlüm ağla durmadan ağla” (URL218).

Âşık Nesimi Çimen “Gençlere Ağıt” diyerek hem idam edilen üç genci hem de Kızıldere’de ölen 13 kişi için üzüntüsünü dile getirmeye devam etmektedir.

“Yüreğimde ateşiniz
Ah İnan vah Sinan
Gencecikti bu yaşınız
Ah İnan vah Sinan

Bilmeyenler ne bilsinler
Onlar halk için ölenler
Ezilecektir başları
Bunları sokan yılanlar

Kızıldere’de Çayan’ı
Nurhak Dağı’nda ben Sinan’ı
Beyazıt’ta o Taylan’ı
Halk bilir sokan yılanı

Mete'yi vurdu kahpece
Ulaş'a kıyıldı nice
Deniz'i astılar gece
Gelenler hazır bu öce

Hüseyin, Cevahir'in kanı
Kim vurdu Mehmet Kılan'ı
Astı Yusuf'u İnan'ı
Elverdi günün Mervan'ı

Akar Üzeyir'in kanı
Ömer Ayna nerde hanı
Yandı o Tekin'in canı
O faşistlerin imanı

Mehmet Çavdar'la Satılmış
Zonguldak'ta kurşun yemiş
Acep sebebi neyimiş
Kendi hakların istemiş

Âşıklar yazdı destanlar
Gönülde yatan aslanlar
Peşinizde nice canlar
Alınacaktır bu kanlar

Nesimi hayrandır size
Öç almak vazife bize
Aşkınız işlemiş öze
Benden selam hepinize" (URL219).

Kadın âşıklar arasında yer alan Âşık Şahsenem de sol ideolojiyi yakın olan âşıklar arasında bilinmektedir. “Nurhaklarda Kalktı Kervan” şiiriyle ifade ederken kendisini bir halk ozanı olarak tanımlayıp görevinin halkını aydınlatmak olduğunu vurgulamaktadır. Bu şiiriyle de Kızıldere Olayını ve üç gencin idam edilmesini sorgulayarak anlatmaktadır.

“Nurhaklardan kalktı kervan
Gönlümüzü yol eyledi
Kemere kinerinde
Kanımızı göl eyledi

Denizler asıldı niçin
Kaypakkaya kesildi niçin
Halkı sevdiğimiz için
Urganlara gel eyledi
Sözü sevdiğimiz için
Urganlara gel eyledi

Şahsenem’in ahlarında
İşkencede tezgâhlarında
Hayırsız sabahlarında
İdamlara gel eyledi” (URL220).

Bir başka sol ideolojiye yakın olan kadın âşık ise Âşık Şahturna’dır. “Zindan Yılları Mahir Deniz Hapis” şiiriyle Türkiye’de 12 Mart 1971 tarihinde ilan edilen muhtırayla başlayan sıkıyönetimi ve yapılan fiziksel uygulamaları belirtmektedir.

“Parmaksız amirin adı İlyastı
Sıkıyönetime ihbar bastı
Karsın polisleri önümü kesti
Ağlıyor ağlıyor anam ağlıyor

Ağlıyor ağlıyor anam ağlıyor
Bütün analara selam yolluyor
Koluma vurdular demir kelepçe

Anam üzölüyor çekiyor acı
İfademi bir bir yazdırdı savcı
Ağlıyor ağlıyor anam ağlıyor

Şah Turna hünkâr boğazına yetmez
Anamın dertleri benimle bitmez
Benim için evle hapis fark etmez
Ağlıyor ağlıyor anam ağlıyor” (URL221).

1970’li yılların Türkiye siyasal yaşamındaki en büyük gelişme, 1974’te dönemin başbakanı Bülent Ecevit öncülüğünde düzenlenen Kıbrıs Barış Harekâtı olarak görölmektedir. Hem sağ hem sol ideolojiye yakın olan âşıklar tarafından Kıbrıs ortak ele alınan bir konu olmaktadır.

Sağ ideolojiye yakın olan Destancı Vahap, Kıbrıs’ı şiirlerinde işleyen âşıklardan biri olarak yer almaktadır. “Kıbrıs’a Haykırış” şiiriyle Türk tarihini tanık göstererek Kıbrıs adasındaki dış güçlere başkaldırmaktadır.

“Yine başkaldırmış murdar Makaryos
Onun karşısına çıkmamız gerek
O asil Türklere zulüme paydos
Papaz icabına bakmamız gerek

Pis Makaryos Türk’e niçin üzersin
Elinle başına çorap özersin
Sonra sen girecek delik ararsın
Kılıncı kınından çekmemiz gerek

Türkler bir çoşarsa gelemen karşı
Allah allah derse inletir arşı
Hem de söylüyerek İstiklâl Marşı
Sancağı kalene çekmemiz gerek

Niçin asil Türk'e kötü söylersin
Sen kendi kendine gazez eylersin
Bir gün Akdeniz'in dibin boylarsın
İkinci denize dökmemiz gerek

Fatih Sultan Mehmet savaş pirimiz
Ölümden çekinmez asla birimiz
Hazırlandık sakat sağlam körümüz
Birden başınıza çökmemiz gerek

Dayına güvenme dinlemek dayı
Kendine hâkim ol ey koca ayı
Al kana boyarız yeşil adayı
Kurşunu göğsüne sıkmamız gerek

Güvenme dostuna arkadaşına
Zehirler katarız tatlı aşına
Bol dünyayı dar ederik başına
Evini başına yıkmamız gerek

Türk'e neden çatan sen neden ellen
Yüzüne tükürsem kar yağdı bellen
İnşallah yakında kesilir kellen
Kesilmiş başına tekmemiz gerek

Sen dev aynasında kendini görme
Kimseye havlama Türklere ürme
Boynuna takarız bir kirli örme
Eşek cennetine tıkmamız gerek

Kocaman git söylesen o domuza
Nasıl da göz koyar bu yurdumuza
Hazır Türk milleti omuz omuza
Kıbrıs Adası'na sökmemiz gerek" (Kayırhan, 2007: 173).

Destancı Vahap "Kıbrıs Destanı" şiiriyle Kıbrıs Barış Harekâtını desteklemekte ve Kıbrıs'a gidecek olan askerleri cesaretlendirmektedir.

"Yine sana şanlı zafer göründü
Silah kuşan kalk Mehmet'im çekinme
Kıbrıs'ta soydaşın yasa büründü
Çaresine bak Mehmetim çekinme

Nâra at haykır ki sesin gürlesin
Yer gök çalkalatışın cihan inlesin
Süngüyün uçunda zafer parlansın
Tüfeğine tak Mehmetim çekinme

Kahramanlık Hak'tan vergidir bize
Esaret yakışmaz sülalemize
Baban Yunanları düktü denize
Sen de Rum'u dök Mehmetim çekinme

Hiç durma Kıbrıs'a eyle hareket
Bastığın toprakta olur bereket
Sende mevcut muhtaç olduğun kuvvet
Damarımda çok Mehmetim çekinme

Türklerin dinden kim almış payı
Görölmüş mü böyle bir kabadayı
Ecdat yadigârı yeşil adayı
Bir nizama sok Mehmetim çekinme

Sen her yerde barış için savaştın
Nice çağ kapadın nice çağ açtın
Çağlar boyu özgürlüğe kavuştun
Sana zafer hak Mehmetim çekinme

Dağlar dayanır mı Türk'ün gücüne
Hükmeder dünyanın uçtan ucuna
Lefkoşe'nin kalesinin burcuna
Al bayrağı çek Mehmetim çekinme

Uyur sanma Mehmetçikler uyanık
Hücum borusunu çal yanık yanık
Sabah seher vakti ala karanlık
Beşparmağa çık Mehmetim çekinme

Barbarcı Rumlar'ın kestir sesini
Süngün ile hallet meselesini
Kıbrıs'ta özgürlük meşalesini
Zaferinle yak Mehmetim çekinme

Kocaman yazmıştır zafere destan
Mehmet soydaşım tez kurtar yastan
Ölsek bile vazgeçmeyiz Kıbrıs'tan
Senin başın dik Mehmetim çekinme” (Kayırhan, 2007: 170).

Kıbrıs Barış Harekâtı zaferle sonuçlanınca Destancı Vahap “Kıbrıs Yazılı”
şiiyle Kıbrıs’ın önemini ve Kıbrıs’ı almanın onurunu şiirinde yansıtmaktadır.

“Ecdat yadigârı ata mirası
Nurlu vatanımda Kıbrıs yazılı
Kıymeti biçilmez yoktur pahası
Nüfus cüzdanımda Kıbrıs yazılı

Cumhuriyet kurduk Kuzey Kıbrıs’a
Ona hazırladık bir anayasa
Çekemiyen varsa eylesin tasa
Bütün beyanında Kıbrıs yazılı

Bir elimde tüfek bir elde bayrak
Nöbetçiyim alnım açık yüzüm ak
Türk kanıyla sulanmışsa bu toprak
Bak akan kanımda Kıbrıs yazılı

Sevgili vatanım güzel bir ada
Ölürüm de onu vermezem ya da
Duyan duymayana desin dünyada
Olan nişanımda Kıbrıs yazılı

Acı tatlı günde kışın baharım
Benim anam babam sevgili yârim
Kazancım servetim namusum arım
Şeref ve şanımda Kıbrıs yazılı

Yağmurunda bulutunda yelinde
Irmağımda denizimde gölümde
Bağımda bahçemde açan gülümde
Taze fidanımda Kıbrıs yazılı

Özgürlük yaşıntım barış sembolüm
Anamdan hür doğdum isteme zulüm
Parolamız “Ya istiklal ya ölüm”
Savaş meydanında Kıbrıs yazılı

Beni iyi dinle bacım kardaşım
Bu vatan uğruna koymuşum başım
Kem göz ile bakma ey arkadaşım
Olan imkânım da Kıbrıs yazılı

Rehberimiz Atatürk’ün ilkesi
Her köşede haykırılan Türk sesi
Akdeniz’le çevrilidir çevresi
Gel gör her yanında Kıbrıs yazılı

Kocaman bir dünya hep buna şahit
Bu toprakta hem gaziyim hem şehit
Kıbrıslıyım şerefli bir mücahit
Türklük destanında Kıbrıs yazılı” (Kayırhan, 2007: 172).

Her daim hak arayışında olan ve bu nedenle daha çok sol ideolojiye yakın görünen Âşık Mahzuni Şerif de Kıbrıs’ı anlatan âşıklar arasında yer almaktadır. “Kıbrıs Destanı” şiiriyle Kıbrıs’ta yaşanan olayları ve yavru vatanın kurtarılması gerektiğini aktarmaktadır.

“Hele bakın şu yiğidin göğsüne
Zalımdan bir kurşun yemiş geliyor
Albayrak tabutuna sarılmış
Bu toprak benimdir demiş geliyor

Kundakta yavrular diri yakılmış
Çoluk çocuk hendeklere dökülmüş
Gebe kadınlara süngü sokulmuş
Kıbrıs'ı bir duman almış geliyor

Bir papazın seri, dünyayı sardı
Akdeniz'i kana, yaktı kavurdu
Kurtaran yok mu, şu yavru yurdu
Bir Mustafa Kemâl doğmuş gelir

Ne güzel yakışmış bayrağın rengi
Bir vatan uğruna eylemiş cengi
Var mı ulan dünyada Mehmet'in dengi
Mahzuni soyunu övmüş geliyor” (URL222).

Âşık Mahzuni Şerif “1974 Kıbrıs Savaşı” şiiriyle ise Türk milletinin gücünü vurgulayarak Kıbrıs'a bir harekât düzenlenmesinin şart olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

“Duracak zaman değildir
Yürüyen zalim üstüne
Ölen ölsün kalan yeter
Yürüyün Kıbrıs üstüne

Gemimiz derine dalsın
Uçağımız ıslık çalsın
Türk ulusu öcün alsın
Yürüyün zalim üstüne

Hasan Tahsin, Yavuz Âdem
Bu uğurda öldü dedem
Düşmandan kaçanı nidem
Yürüyün düşman üstüne

Mahzuni der Türk milleti
Kim oluyor Rum'un iti
Son bulsun savaş illeti
Yürüyün zalim üstüne”(URL223).

Türkiye'nin 70'li yılları muhtıra ile başlayıp idam cezalarıyla devam etmiş; Kıbrıs Harekâtıyla önemli bir başarı kazanılmış ve son yıllarında ise sağ sol çatışması devam ederek inanç mahiyetine dönüşerek toplumsal olayların yaşanmasıyla bitmiştir. Bu toplumsal olaylardan biri 1978'te yaşanan Maraş Katliamı'dır.

Âşık Şah Turna, Alevi vatandaşları hedef alan saldırıları kınayarak “Kanlı Maraş” şiirini dile getirmektedir.

“Malatya, Elazığ, Sivas
Bir de sen eklendin Maraş
Saldırdı halk düşmanları
Yaktı yıkıldı Maraş

Maraş Maraş
Şanlı Maraş
Şimdi oldu
Kanlı Maraş

Gelip bizden görürken
Numara değiştirirken
Onlar plan düşünürken
Sen uykuya daldın Maraş

Alevi Kominist dediler
Camilerde vaaz verdiler
Bunlar halka düşmandırlar
Aç gözünü aydın Maraş

Sokakta toplu cesetler
Parçaları yedi gittiler
Nerde bizim koç yiğitler
İntikamı ne ettin Maraş

Şah Turnayım örgütlene
Saltanatlarına
Bizim ihtilal okuna
Birleşelim haydi Maraş” (URL224).

Türkiye’de sağ sol çatışması doğrultusunda artan siyasal çatışmalar ve toplumsal ayaklanmalar 12 Eylül 1980 tarihinde Genelkurmay başkanı Kenan Evren öncülüğünde Türk Silahlı Kuvvetleri, yönetime el koyarak askeri bir darbe gerçekleştirmiştir. Hem sağ hem sol ideolojiden birçok insan tutuklanarak yürütülen yargılanmalarla birlikte çeşitli işkenceler yaşanmıştır. Türkiye siyasal tarihinde 60 darbesinden sonra ona kıyasla 80 darbesi çok ağır hükümleri olan bir dönem olarak yerini almıştır. Âşıklar da kendi siyasal ideolojileri bağlamında bu kritik dönemi şiirlerinde işlemiştir.

Âşık İhsani, “Başlık Parası” şiiriyle askeri darbeye olan tepkisini dile getirmektedir. Beşi bir yerde diyerek 12 Eylül darbesini gerçekleştiren Milli Güvenlik Konseyinde yer alan 5 kişiyi; Türk Silahlı Kuvvetlerinin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren’i, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin’i, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya’yı, Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer’i ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun’u kastetmektedir.

“Nerden çıktı zalim başlık parası
On beş altın bir de beşi bir yerde
Her biri bir ayrı hançer yarası
On beş altın hele beşi bir yerde
Beşi bir yerde oy döne döne
Beşi bir yerdenin ocağı söne

Üstümüzde belli yokluğun izi
Hangisini desek dert dizi dizi
Soyka zürriyetsiz oyacak bizi
On beş altın hele beşi bir yerde
Beşi bir yerde oy döne döne
Beşi bir yerdenin ocağı söne

Ahmet'in başında Mahmut'un fesi
Kimse çıkıp demez bu neyin nesi
Çağımızın yağlı kara lekesi
On beş altın hele beşi bir yerde
Beşi bir yerde oy döne döne
Beşi bir yerdenin ocağı söne" (URL225).

Âşık Mahzuni Şerif ise 12 Eylül darbesini halkın alınına atılan bir kurşun olarak görmekte ve "Dom Dom Kurşunu" şiiriyle dönemi anlatmaktadır.

"Kaşların arasından
Domdom kurşunu değdi
Bir avcı vurdu beni
Bin avcı beni yedi

Ah dedim ağladım
Yaremi bağladım
Eğdi yar boynun eğdi
Mevlam Kerim'sin dedi
Hançer yarası değil
Domdom kurşunu değdi

Gel gel gümle gel
Gel gel gümle gel
Gel böğrüme domdom kurşunu

Bugünüm harap oldu
Dünden iyi midir ki
Doktor hasta ben hasta
Benden iyi midir ki

Mahzuni yar benim
Halimi anlasaydı
Bütün dertliler gibi
İnleyip dinleseydi” (URL226).

Âşık Mahzuni Şerif “12 Eylül Sonrası” şiiriyle askeri darbeyi anlatmaya devam etmektedir. Bu şiiriyle toplumun nasıl değiştiğini ve darbenin topluma etkisinin nasıl olduğunu belirtmektedir.

“Bir zaman at oynatan ağalar
Dizginiyen nahiyan kayboldu
Viskiden sulanan o yeşil bağlar
Yaprağıyan dalıyan kayboldu

Çiftliğinde döner idi kahyalar
Burnumuza gelmez oldu reyhanlar
Suntalar kralı yeğen yahyalar
Servetiyyen malıyan kayboldu

Bir hoca vardı teşbih çekerdi
Yalan koymaz yeryüzüne dökerdi
Gizli şarap içer haramdır derdi
Yalanıyan falıyan kayboldu

Bölmek için gürlere dururdu sesi
Vatanı neresi memleket nesi
Kurt beslerdi bizim köyün fitnessi
Köpeğiyyen yalıyan kayboldu

Mahzuni Şerifim sonu bu muydu
Tarih bana neler yıkadı yuttu
Olanaksız nice günler umudu
Bir bilemez diliyinen kayboldu”
(URL227).

Kadın âşıklardan Âşık Şahsenem ise 80 darbesinin izlerini, 1980-83 yılları arasında Diyarbakır Cezaevi’nde yaşanan işkenceleri “Şafak Türküsü” şiiriyle anlatmaktadır.

“Başımızda var oldukça zalim baskısı
Sarmasın yüreğimizi zulüm korkusu
Dayan be yiğidim dayan dinle bu sesi
Diyarbakır şafağında şafak türküsü

Ölüm odasının rengi kızıla döndü
İşkence zulüm sonrası yiğitler öldü
Direne be yiğidim dayan dinle bu sesi
Diyarbakır şafağında şafak türküsü

Karanlık hücreye düşüp zulüm görenler
Direne direne ölür kavga verenler
Dayan be Şahsenem dayan dinle bu sesi
Diyarbakır şafağında şafak türküsü” (URL228).

12 Eylül darbesi her ideolojiyi derinden etkilemiştir. Âşık Kaplani mahlasıyla bilinen Hasan Kaplan, “Yürüyorum Dikenlerin Üstünde” şiirini 12 Eylül darbesinin ardından 1981 yılında yazmış ve toplumda darbe günlerini karanlık geceye; darbenin etkilerini de dikene benzeterek askeri darbeyi anlatmaktadır.

“Karanlık bir gece yol görünmüyor
Yürüyorum dikenlerin üstünde
Karaçalı bana aman vermiyor
Yürüyorum dikenlerin üstünde

Güneş erken doğup şafak sökmüyor
Gökteki bulutu söküp atmıyor
Ay karanlık güneş ışık tutmuyor
Yürüyorum dikenlerin üstünde

Sonlanmadı menzil ile durağım
Belki çok yakınım belki ırağım
Yaralandı parça parça ayağım
Yürüyorum dikenlerin üstünde

Yavaş yavaş ilerlerken Kaplani
Benim ile yola çıkanlar hani
Geri dönsem taşa tutar el beni
Yürüyorum dikenlerin üstünde” (URL229).

Kadın âşıklar arasında sol ideolojiye yakın olan Âşık Sinem Bacı da “Uyu Deme” ile 12 Eylül sonrasında darbenin etkisiyle oluşan apolitik döneme tepki göstermekte ve toplumu sorgulamaya, düşüncelerini ifade etmeye davet etmektedir. Şiirindeki paşa ifadesiyle de Kenan Evren’i kastetmektedir.

“Yıllardır hep atıp tuta
Yalan sözü yuta yuta
Koydunuz beni tabuta

Uyu deme, uyuyamam
Yürü deme, yürüyemem
Sus deme, susamam vay

Başımızda birer Paşa
Nere gidem aklım şaşa
Seslendim hep dağa taşa

Sinem Bacım içim yara
Dostum yok ki derdim sara
Yine kaldım bahtı kara” (URL230).

Türkiye’de yaşanan sağ sol olayları hakkında âşıklar, darbenin etkilerini ortaya koyarken yapılan uygulamaları ve siyasal ideolojileri nedeniyle hayatlarını tehlikeye atanları da vurgulamıştır. Sağ ideolojiye yakın olan Ozan Saddam Yafes bu âşıklardan biridir ve “Anne” şiiriyle darbe döneminde yaşananları anlatmaktadır.

“Bileğime kelepçe vurdular benim
Hapislere attılar sormadan anne
Elektrik verdiler soydular beni
İşkence yaptılar durmadan anne
Diri diri yaktilar ölmeden anne

Etrafımda üç beş leş kargası
Bağladılar beni alıp gittiler
Niye neden bu neyin sorgusu
Sebebi vatani sevmen dediler
Etlerimi itler sağken yediler

Ne mutlu ki bana Türk doğmuşum
Senin rızan ile bir kurt olmuşum
Ülkücü olarak şehit olmuşum
Vatana sahip çık böldüme anne
Ağlama düşmanı güldürme anne

Zindan karanlık her taraf sessiz
Gece erken çökmüş ay ise yüz­süz
Giysimi aldılar çıplak ve üstsüz
Sorgulardayım ben işkencelerle
Haftalarca aç susuz gün gecelerce” (URL231).

Türkiye’de yaşanan sağ sol olaylarına, terör eylemlerine tepki gösteren ve insanları birbirine düşman ettiren birtakım güçler olduğunu ifade eden âşıklar da bulunmaktadır. Sağ ideolojiye yakın olan Destancı Vahap “Kahrolsun” şiiriyle milli bütünlük ve barış vurgusu yaparak ülkeyi bölmek isteyenlere karşı tepkisini dile getirmektedir.

“Bu milleti birbirine düşürüp
Hem kırdıran hem de kıran kahrolsun
Yurdu bölmek için sinsice tezgâh
Hem kurduran hem de kuran kahrolsun

Ayrı olsa bile düşünce fikir
Allah kitap bayrak aynı çok şükür
Kendinden olmayan insanı hakir
Hem gördüren hem de gören kahrolsun

Büyük günah kıymak insan canına
Kimsenin ettiği kalmaz yanma
Nice masum vatandaşın kanına
Hem girdiren hem de giren kahrolsun

Bir türlü doğmuyor huzur güneşi
Gittikçe artıyor terör ateşi
Her gün acımadan kardeş kardeşi
Hem vurduran hem de vuran kahrolsun

Kökten körükleyip ırk kavgasını
Bozdular ülkenin hür havasını
Hesapta olmayan kan davasını
Hem sürdüren hem de süren kahrolsun

Devlet bu terörden oluyor harap
Kurtuluş çaresi yok mudur Ya rab
Bu soylu milletin başına çorap
Hem ördüren hem de Ören kahrolsun

Biz aslen barışı seven milletiz
Kardeşliğe gönül verenlerdeniz
Milli bütünlükten düşmana taviz
Hem verdiren hem de veren kahrolsun

Kocaman bu ÷lke bulacak silâh
Kargaşa içinde bulunmaz felâh
Okuyan gençlerin eline silah
Hem verdiren hem de veren kahrolsun” (Kayırhan, 2007: 124-125).

Âşık Reyhani ise “Sakın İnanmayın” şiiriyle Türkiye’nin siyasal tarihini bir nevi özetlemekte ve ÷lkenin dış güçlerin oyununa geldiğini düşünerek toplumu uyarmaktadır.

“Sakın inanmayın her sahte Türk'e
Zor gelende Allah diyen yine biz
Kendi çıkarına menfaatine
Ak yoğurda kara diyen yine biz

Biz hep böyle uyutmuşuz yarını
Kesmişiz gerçeğin akışlarını
Padişaha peygamberin torunu
Sarayına bomba koyan yine biz

Açıkçası bize inanan deli
Üç günde harcadık Cemal Gürsel'i
Bizden doğdu anarşinin temeli
Şu gençleri vurun diyen yine biz

Zaman peş peşine gidiyor sürüp
İnsan çok acayip insan çok garip
Menderes’i iktidara getirip
Ölümünü imzalayan yine biz

Dokunmayın içim dolu bu sıra
Halı satmış outmuşuz hasıra
Neden icap etmiş yüzyıldan sonra
Kalkmış Atam Atam diyen yine biz

İnönü öndermiş hem bir çilekeş
Bir zaman bağırdık başbuğum Türkeş
Bir zaman yok dedik Süleyman'a eş
Erbakan peygamber diyen yine biz

Reyhaniyim çekileyim köşeye
Koy gerçekler istismarsız yaşaya
Başarı duamız Kenan Paşa'ya
Uymayıp da giden uyan yine biz" (URL232).

Âşık Reyhani ayrıca "Bundan Öte" şiiriyle sağ ve sol ayrımının ülkeye zarar verdiğini düşünerek toplumu gerçek olan yol olarak gördüğü halkın yoluna davet etmektedir.

"Bundan öte yollarımız
Ne sağ ne sol gerçeğe yol
Halktan yola yollarımız
Ne sağ ne sol gerçeğe yol

Sağ dedik naneyi yedik
Sol dedik sol didik didik
Biz eskiden böyle miydik
Ne sağ ne sol gerçeğe yol

Dava koltuk amaç para
Hep eziliyor fukara
Sen kendine bir yol ara
Ne sağ ne sol gerçeğe yol

Ararım dostu ararım
Kimseye olmaz zararım
Reyhani'yim son kararım
Ne sağ ne sol gerçeğe yol" (Aşır, 2009: 75).

Türkiye'nin 1990'lı yıllarında toplumsal ayaklanmalar artmış ve 1978 Maraş, 1980 Çorum ile başlayan Alevi vatandaşlara yönelik saldırılar devam etmiştir. Bu saldırılardan biri de 1993'te Sivas Madımak Oteli önünde kitlenin toplanması ve ateş yakılarak otelin alevler almasıyla yaşanan olaydır. Bu olayda iki saldırgan da olmak üzere 37 kişi hayatını kaybetmiştir. Yanarak ölen 35 kişi arasında Âşık Nesimi Çimen, Âşık Muhlis Akarsu, Âşık Hasret Gültekin de bulunmaktadır. Nitekim âşıklar hem bu olayda yaşanan arkadaşları hem de toplumsal ayaklanmaya tepki göstermek için şiirlerinde değinmiştir.

Âşık Ali Kızıltuğ, Âşık Hasret Gültekin ile çocukluk arkadaşı olan Âşık Muhlis Akarsu'nun yanarak öldüğü Sivas'a "Kanlı Sivas" diyerek seslenmekte acısını şiiriyle yansıtmaktadır.

"Delikanlı adam yakarlar
Müslüman sayılmaz sizden onlar
Yezid döneminde kalan mollalar
Kanlı Sivas neler aldı sel aldı
Kanlı Sivas ne canlar aldı kan aldı

Ana simitim elde yoldaşıydı
Vura vura sinelerim aşındı
Muhlis Akarsu kan kardaşımdı
Kanlı Sivas neler aldı sel aldı
Kanlı Sivas arkadaşlarımı aldı

Hasret Gültekin'i camdan baktırdılar
Beni önemseme hekimim yaktırdılar
Bizi yaktırdı o mollalara baktırdılar
Kanlı Sivas neler aldı sel aldı
Kanlı Sivas arkadaşlarımı yedin sen

Kızıltuğum içim dışım kan ağlar
Ankara'dan sıralandı mezarlar
Ne ozan tükenir ne de yazarlar
Kanlı Sivas neler aldı sel aldı
Kanlı Sivas ne canlar yaktın sen” (URL233).

Âşık Halimi de “Şu Sivas'ta” şiiriyle duyduğu üzüntü karşısında küle döndüğünü belirtmektedir.

“Hasret ile yanan benim
Yıkılası şu Sivas'ta
Küle dönen civan benim
Yıkılası şu Sivas'ta

Gonca güller deste deste
Duman doldu her nefeste
Yaktılar kızıl ateşte
Yıkılası şu Sivas'ta

Karalar bağladık yine
Hüzünle çağladık yine
Sinemiz dağladık yine
Yıkılası şu Sivas'ta

Halimiyim ben neylesem
Kim dinler kime söylesem
Nesimi ile ben ölsem
Yıkılası şu Sivas'ta” (URL234).

Âşık Şahturna ise bir Sivaslı olarak memleketinde yaşanan bu olayı “Karalı Sivas” diyerek tepki göstermekte ve bu olay nedeniyle Sivaslı olduğunu söylemeye utandığını ifade etmektedir.

“Yandım da kurtuldum kale dündü
Bahtalı da yedin karalı Sivas
Otuz yedi can otuz sekiz oldu
Yaslıdır bu gönlüm yaralı Sivas

Yazarçizer idi batan pehlivan
Halkına dedi ki uyun lan uyan
Milyonca soyludan bir avuç soya
Perde aydınlığa karalı Sivas

Yol oğluyum dedin yola koymadın
Bağırdım çağırdım beni duymadın
Hep can yaktın can almaya doymadın
Payezende ferman sıralı Sivas

Şah Turna gelemem boyun eğmeğe
Yoldaş oldum çilelere emeğe
Utaniyorum Sivaslıyım demeye
Artık ben olamam buralı Sivas” (URL235).

Alevi vatandaşlara saldırılar 1995 yılında Gazi Mahallesi Olayları ile devam etmiştir. Alevi vatandaşlar uğramış oldukları saldırılar karşısında birlik olup sol ideoloji altına kenetlenmiştir. Bunun yansıması da Gazi Mahallesi Olaylarında görülmüştür. Âşıklar, tüm bu olaylar karşısında tepkisiz kalmamıştır. Bilhassa sol ideolojiye yakın olan âşıklar tarafından 1978 Maraş, 1980 Çorum, 1993 Sivas, 1995 Gazi Olayları bir bütün olarak şiirlerde yer almıştır.

Âşık Halimi, “Çorum Sivas Maraş Gazi” şiiriyle hedef alınan kitleye fetvalarla saldırıldığını dile getirmektedir.

“Onursuzca yaşamaktan
Ölüm yeğdir bize yavrum
Zalımların saltanatı
Vız gelir be bize yavrum

Ezen onlar ezilen biz
Kerbela’da kesilen biz
Çorum, Sivas, Maraş, Gazi
Fetvalarla vurulan biz

Yürekli ol biter devran
Geçmez böyle zalim devran
Her devirde ölüm elvan
Zulüm eyler be bize yavrum

Ezen onlar ezilen biz
Kerbela’da kesilen biz
Çorum, Sivas, Maraş, Gazi
Fetvalarla vurulan biz

Halimiyem susmaz dilim
Göklere savrulsun cürüm
Kapımıza gelsin ölüm
Toy düğün be bize yavrum

Ezen onlar ezilen biz
Kerbela’da kesilen biz
Çorum, Sivas, Maraş, Gazi
Emirlerle vurulan biz” (URL236).

Âşık Şahturna ise demokrasiyi sorgulayarak yaşanan toplumsal olaylara tepki göstermektedir.

“12 Mart öbeğinde
Yine canlar acı doldu
İstanbul’un göbeğinde
Katliam zulüm vahşet oldu

Serbest gezer katil, asi
Hani nerde demokrasi
Serbest gezer katil, asi
Neredesin demokrasi

Haykır insanlığın sesi
Mücadele zili çaldı
Haykır ezilenin sesi
Mücadele zili çaldı

Sivas ateşlere yandı
İstanbul kana boyandı
Bıçak kemiğe dayandı
Haydi kervan yola daldı

Dersim, Erzincan, Bingöl’ü
Boynumuzda zulmün eli
Malatya, Çorum, Bingöl’ü
Boynumuzda zulmün eli

Susar mı sazımın teli
Tüm dünyayı sisim aldı
Susar mı sazımın teli
Tüm hakları sisim aldı

Kızılbaş tahrik dediler
Öldürdü tahrik dediler
İnsan cesedi yediler
Kurtları üstüne saldı

Yüzyıllar verdiler yeter
Zulümler zulümden beter
Şah Turna haykırak yeter
Hep dava divana kaldı
Şah Turna haykırak yeter
Şimdi dava bize kaldı” (URL237).

Toplumsal ve siyasal ayaklanmaların yanı sıra Türkiye'nin siyasi tarihinde 1996 yılında yaşanan Susurluk Olayı oldukça gündem yaratmıştır. Yaşanan kaza sonucunda kamuoyu devlet, polis, mafya ilişkisini tartışmış ve toplum ikiye bölünmüştür. Âşıklar da kendi benimsemiş oldukları siyasal ideolojiye göre olayı değerlendirmiştir.

Sağ ideolojiye yakın olan Ozan Nihat, “Susurluk Yolu” şiiriyle Mehmet Özbay sahte kimliğiyle kazada ölen Abdullah Çatlı'ya ve polis okulu müdürü Hüseyin Kocadağ'a duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

“Türk neferlerinin her biri Mehmet
Mehmetler çekermiş Türk için zahmet
Yiğide şahadet en büyük rahmet
Meçhul bir kazada kan veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar

Eğilip kula kul olmayanlar hey
Zorluktan çileden yılmayanlar hey
Vermeyi bilip de almayanlar hey
Vatana bir değil bin veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar

İki şehit bir de gazi bu üçlü
Kimine kahraman, kimine suçlu
Sanki savaşıyor hilâlle haçlı
Münasip ellere çan veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar

Birisi terörü yere yatırmış
Biri PKK'yı dize getirmiş
Biri Asala'yı kökten bitirmiş
O yüzden düşmana kin veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar

Düşmanlar kim çakal sırtlan sürüsü
Gönüllü Ermeni Yunan çerisi
Türk'ten değil Türk'ü sevmez birisi
Onların şerrine son veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar

Kimisi konuştu kimisi yazdı
Kimisi methetti kimisi kızdı
Kimisi hayalî senaryo düzdü
Basına medyaya ün veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar

Şehitlere ölü demek ar gelir
Kalbimize gömdük, mezar dar gelir
Bir Abdullah bir Hüseyin zor gelir
Mertlik kervanına yön veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar

Nihatım mihenge vurdum söyledim
Düşman olanları gördüm söyledim
Onları bayrağa sardım söyledim
Şehittir tarihe şan veren canlar
Susurluk yolunda can veren canlar” (URL238).

Sol ideolojiye yakın olan Âşık Şahturna ise “Susurluk Kazası” şiiriyle ortaya çıkan devlet, polis, mafya ilişkisine sevincini ifade etmektedir.

“Susurlukta bir kaza
Oyun düştü cambaza
Kaza güme gitmesin
Aman şoför bas gaza

Kamyon düzene çarptı
İçki daire kaptı
Çeteler saklanırken
Baş aktör hile yaptı
Figüranlar oynarken
Baş aktör hile yaptı

Koca dağ duman oldu
Kurtlara kervan oldu
Mazluma zehir saçtı
Zalıma derman oldu

Duyum güle el ele
Kilit vururlar ele
Ülkem çok güzeldir
Dikenler doldu güle
Memleketim güzeldir
Dikenler doldu güle

Belli zulümün başı
Oynatır gözü kaşı
Vampirler karanlıkta
Batırır kanlı dişi

Kamyon düzene çarptı
İlk idare risk kaptı
Figüranlar oynarken
Baş aktör hile yaptı

Şah Turna sır patladı
Çatır çatır çatladı
Bıçak kemiği de geçti
Ta Avrupa'yı atladı
Bıçak kemiği de geçti
Ta dünyayı atladı”
(URL239).

Türkiye'nin çalkantılı olan 90'lı yıllarının sonunda yaşanan PKK terör örgütünün elebaşının yakalanması toplumda büyük bir coşku yaratmıştır. 1999 yılında Abdullah Öcalan'ın yakalanıp tutuklanması âşıkların diline de yansımıştır.

Âşık Sefai, “ Bu Hesap Sorulacak” şiiriyle elebaşı Abdullah Öcalan'a vatan haini diyerek yaptıklarının hesabını vereceğini vurgulamaktadır.

“Yiğit olanın lokması cana azıktır beyler
Kimse bana söylemesin buna yazıktır beyler
Soyu soysuz olanın sütü bozuktur beyler
Bunların soyu bozulmuş Türk'e düşman göbekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

Kan istediniz canlardan bitmedi inadınız
Oğuz size yar olmadı Budüz idi adınız
Senelerdir bu vatanın ekmeğini yediniz
Suyunuzu keseceğiz dağlardaki gölekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

İhanete yar mı olur yüce dağların karı
Üstünüze zalım geldi bu senenin baharı
Deli poyraz gibi vurdu öksüzlerin baharı
Eleneceksiniz beyler ince ince elekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

Dağlar taşlar bu ovalar bilin ki Türk'ün yurdu
Aşlımız insan neslidir Türk'e semboldür kurdu
Soyu Ermeni olanlar nerden bilecek Kürt'ü
İhaneti seyreyleyin perdedeki delikten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

Feryat eylemez mi sandın yavrusuna bir ana
Sizler doymak bilmediniz akıttınız kona
İnsan olan cana kıymaz nasıl kıydınız cana
Anası nenni söylerken kan damlıyor belekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

Alperenler şehadeti seslenirken çağrına
İbrahim'in dedikleri nişan oldu bağrına
Mehmetçikler şehit düştü bu vatanın uğruna
Vatan mı istediniz lan beşikteki bebekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

Hainlerin yaptıkları yanlarına kalır mı
İhanetin affı olmaz sizi millet salar mı
Vatan şehitler toprağı seni toprak alır mı
Boynuna organ dolayın sağlam olsun ipekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

Başbozuk yaylalarda bol keseden savurdun
Ne dinin var ne imanın sen ne biçim gavurdun
Hem korkaksın hem zavallı zoru gördün kıvırdın
Organ bile dava eder boynundaki ilmekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten

Şehit analarının gözündeki yaş bitsin
Vatanımın üstünden kara bulutlar gitsin
Asın gardaş bu iti şehitler rahat etsin
Bu Sefai deli oldu senelerdir demekten
Bu hesap sorulacak Apo denen köpekten” (URL240).

Âşık Devai ise terörist Abdullah Öcalan’ın yakalanmasına şükrederek sevincini şiirinde dile getirmektedir.

“Yüce Türk devleti bir daha
Tarihte yerini aldı çok şükür
Binlerce şükrolsun yüce
Allah’a Milletimin yüzü güldü çok şükür

Türk ordusu örnek oldu dünyaya
Anlatsam sığmaz ki haftaya aya
Birkaç yiğit uzanarak Kenya’ya
İti paketleyip aldı çok şükür

Ulusça geçirdik ne kara günler
Doğuda batıda yürekler inler
Eller kına ağıt diyen gelinler
Bayram türküleri çaldı çok şükür

Selam olsun polisinden erine
Son verdiler Apo Sakık şerrine
Bak dünya bu şehit sahiplerine
Gözlerine sevgi doldu çok şükür

Doğuda ne canlar öldü bakale
Köy bastı caniler koptu velvele
Asker polis devlet verip elele
Terörün hakkından geldi çok şükür

Tabutlar gitmiştir peşi peşinde
Şehit düştü çoğu yirmi yaşında
On altı şubatı mezar başında
Olanlara bayram oldu çok şükür

Doğuda biterse katliam figan
Sönmezse ocaklar tüterse duman
Ozan Devaîyem derim o zaman
Adalet yerini buldu çok şükür”
(Coşkun, 2009: 191-192).

Türkiye'nin siyasal hayatının tarihi sürecinde uzun süre gündemde olan olaylar arasında başörtüsü konusu yer almıştır. 1960'lı yıllarda başlayan başörtüsü krizi, 1970'li yıllarda gerginlik yaratmış 1978'te kamuda yasaklanmıştır. 1982'de YÖK tarafından üniversitelerde de başörtünün yasaklanmasıyla 90'lı yıllar Türkiye'sinin çözülemeyen sorunu haline gelmiştir. 1998 yılında da büyük tepkilere dönüşerek 2007 yılında AKP iktidarının girişimleriyle çözülmeye çalışılmıştır.

Nitekim 2007'de üniversitelerde kalkmaya başlayan yasak, 2013'te demokratikleşme paketi kapsamında kamuda; 2015'te hâkim ve savcılarda; 2016'da polislerde; 2017'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nde serbest bırakılmıştır. Uzun süren bu süreçte bilhassa sağ ideolojiyi benimseyen âşıklar da konu hakkında şiirler söylemiştir.

Ozan Alper Alperen, “Başörtüme Dokunma” şiiriyle başörtüsü yasaklarının olduğu dönemine tepki göstermektedir.

“Duydum ki saldırmışsın bacımın örtüsüne
Tesettüre uzanan o elleri kırarız
Türbana dil uzatır bakmaz kendi süsüne
Tesettüre uzanan o elleri kırarız

Biraz destek alınca aniden şımardınız
Frensiz kamyon gibi hızlandınız
Biz hoşgörü dedikçe sizler korkak sandınız
Tesettüre uzanan o elleri kırarız

İnancımız gereği hep hoşgörölüyüz biz
Suistimal etmeyin haddinizi biliniz
Yalvarıp önümüzde diz çökeceksiniz diz
Tesettüre uzanan o elleri kırarız

Bacımın örtüsüne dokunmayın sakın ha
Bu sadece uyarı celallenmedik daha
Kalp kırdırmayın bize sokmayınız günaha
Tesettüre uzanan o elleri kırarız

Tepki veriyor muyuz siz açık giyinince
Her yerde alenice öpüşüp sevişince
Tahammül etmezsiniz tesettüre gelince
Tesettüre uzanan o elleri kırarız

Ayrırcımlık niye tek yürek olmak varken
Ötekileşiyoruz siz mesafe koyarken
Sardığımız yangını söndürmeye giderken
Tesettüre uzanan o elleri kırarız

Bu kutlu yürüyüşte gelin birlik olalım
Bizi bize düşüren kine kılıç çalalım
Yunus Emre misali gönüllere dolalım
Tesettüre uzanan o elleri kırarız

Siz uzaya gittiniz de engel mi olduk biz
Türbana mı takıldı sizin füzeleriniz
Alper der aklınızı başınıza alınız
Tesettüre uzanan o elleri kırarız”

(URL241).

Âşık Devai de başörtüsü yasağına tepkilerinden arttığı 1999 yılında yazdığı şiirle düşüncelerini ifade etmektedir.

“Yarabbi bu zaman nasıl zamandır
Sana gizli değil açık ayandır
Bizim sermayemiz dindir imandır
Dersek bize yobaz gerici derler
İlericiler ya her haltı yerler

Kendiler isterler insan hakları
Kahrolsun şeriat diyor çokları
Laik ve çağdaşmış bizden farkları
Dersek bize yobaz gerici derler
İlericiler ya her haltı yerler

Görmeyince açık saçık pozları
Horladılar türbanlı genç kızları
Rahatsız mı etti yoksa sizleri
Dersek bize yobaz gerici derler
İlericiler ya her haltı yerler

Beyler beyzadeler bu böyle gitmez
Demokrat insanlar insana çatmaz
Hele de aydınlar okul kapatmaz
Dersek bize yobaz gerici derler
İlericiler ya her haltı yerler

Devaîyem bitmez oldu derdimiz
Hani insan hakkı vardır derdiniz
Peki bizden ne kötülük gördünüz
Dersek bize yobaz gerici derler
İlericiler ya her haltı yerler” (Coşkun, 2009: 184).

Türkiye'nin siyasal yaşamında uzun süredir görülmeyen toplumsal ayaklanmalar 2013 yılında Gezi Olayının yaşanmasıyla son bulmuştur. Taksim'de bulunan Gezi Parkı'nın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı olmasına rağmen içinde bulunan Topçu Kışlası'nın imar izni olmadan yıkılıp yeniden inşa edilme planına karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Tepkiler, provoke edilerek İstanbul dışına yayılmış ve 28 Mayıs- 30 Ağustos arası devam etmiştir. Bu süreçte Mehmet Ayvalıtış, Abdullah Cömert, Ethem Sarısülük, Ali İsmail Korkmaz, Ahmet Atakan, Berkin Elvan, Burak Can Karamanoğlu, Mehmet İstif ve Elif Çermik olmak üzere 8 kişi hayatını kaybetmiştir. Ozan Koçyener de hayatını kaybedenler için Gezi şiirini söylemiştir.

“Her birisi bir güzide
Yüreklere çağırdılar
İsyan ettiler gezide
Koca beyler sağırdılar

Bir sevdanın aşkı ile
Direndiler coşku ile
Uyardılar kuşku ile
Avaz avaz bağırdılar

Çocuklarım çiçek oldu
Ağlamadım gözüm doldu
Hoyrat eller dalı yoldu
Zalımları kayırdılar

Fotoğrafları gencecik
Kalemli eller incecik
Daha neydi şuncacık
Sevdiğinden ayırdılar

Işıkları gelir bize
Kurban olun gencimize
Çare vardır derdimize
Zulüm edene ağırdılar

Geçse mevsim geçse aylar
Aldatırlar sahte beyler
Koçyenerim doğru söyler
Maskeleri sıyırdılar” (URL242).

Türkiye toplumsal ve siyasal olaylar devam etmiş, 2015 ve 2016 yılında IŞİD, PKK, PYD gibi çeşitli terör örgütlerinin hedef noktası haline gelmiştir. Bu dönemde başta Ankara olmak üzere Türkiye'nin büyük şehirlerinde canlı bomba eylemlerinin gerçekleşmesi patlamalar sonucunda birçok kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Kamuoyunda tepkilerin artmış ve bu olaylar 15 Temmuz darbesine kadar gündemde kalmıştır.

Yaşanan patlamalara âşıklar arasında Emrah Mahzuni tepki göstermekte ve “Ankara” şiiriyle IŞİD'in suçu üstlendiği Ankara Garı olan patlamayı anlatmaktadır.

“Körpe kuzuları kana bulayan
Sinsi tuzakların kurdu Ankara
Saltanat gürzünü ele dolayan
Güvercin kanadın kırdın Ankara

Bu can pazarında bezirgânbaşı
Diyarbakır Suruç oy sabır taşı
Daha kurumadan gözümün yaşı
Hitleri sokağa sürdü Ankara

Çürümüş her yanı haline bakın
Arttırdı zulmünü çöküşü yakın
İsyân yüreklerde unutma sakın
Tutuşan sevdayı gördü Ankara

Sanmayın bu devran böyle sürecek
Haklılar haksızdan hesap soracak
Maksudi mazlumlar ahın alacak
Adalet defterin bürdü Ankara” (URL243).

Türkiye, 2000’li yılların toplumsal ve siyasal olayları arasında en büyüğünü 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşamıştır. Fethullah Gülen terör örgütü başta askerler olmak üzere devletin çeşitli kademelerinde yerleştirdiği kişilerle iktidarı hedef alan bir darbe girişimi gerçekleşmiştir. Amacına ulaşamayan terör örgütü üyeleri, devletin kademelerinden temizlenmeye başlamış ve milli irade anlayışıyla sokağa inen halk, günlerce demokrasi nöbeti tutmuştur. Bu mühim olay karşısında âşıklar da devletin yanında olmuş ve şiirlerine 15 Temmuz’u konu olarak işlemiştir.

Âşık Erozan, “15 Temmuz” şiirinde darbe girişimini yapanlara milletten ne istediklerinin hesabını sormaktadır.

“Vay kanı bozuklar vay şerefsizler
Bu necip milletten ne istediniz
Vicdanı olanın vicdanı sızlar
Bu necip milletten ne istediniz

Mümin zannetmiştik biz de sizleri
A orduya kadar girmişiz beri
Şerefli rütbeli şerefsizleri
Bu necip milletten ne istediniz
Şerefli ordunun şerefsizleri
Bu necip milletten ne istediniz

Tanklarla, uçakla yaparak darbe
Hangi millet ile girdiniz harbe
Tanklarla, uçakla yaparak darbe
Hangi devlet ile girdiniz harbe
Size insan demek gerçekten zor be
Bu necip milletten ne istediniz

Askeri kışladan çıktı mı çıktı
Cadde ile köprü ile çarşımı
Meclisi bombala halkı kurşunla
Bu necip milletten ne istediniz

Kime hizmetiniz, kime öcünüz
Nereden geliyor kuyruk acınız
Erozan der yeter midir gücünüz
Bu necip milletten ne istediniz

Erozan der halka yetmez gücünüz
Bu necip milletten ne istediniz
Erozan der bize yetmez gücünüz
Bu necip milletten ne istediniz” (URL245).

Ballı Ozan ise dış güçlerin desteğiyle darbe girişimini yapan “Fetö” yü şiirinde eleştirmektedir.

“On beş temmuz günü canımız yandı
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Darbeyi görenler çabuk uyandı
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Kim gittiye bulunmalı izinden

Bu milletin istediği barıştı
Köprüler tutuldu tanklar yarıştı
At izi it izine karıştı
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Kim gittiye bulunmalı izinden

Er ona verilen emiri bildi
Vatanına hain ilan edildi
Çok genç bir askerin başı kesildi
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Kim gittiye bulunmalı izinden

Böyle olmamalı kader yazısı
Asker sivil hatta polis bazısı
Şehit oldu birçok ana kuzusu
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Kim gittiye bulunmalı izinden

Amerika Pyd murada erdi
Hani bunlar önce biz dostuz derdi
Şu Almanlar gerçek yüzün gösterdi
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Kim gittiye bulunmalı izinden

İlkokul mezunu kim yahu bu kim
Bulalım babası kim anası kim
Köklerini kurutmalı be tim tim
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Kim gittiye bulunmalı izinden

Siyasi ayağı kimdi bunların
Hesabı sorulsun bunca canların
Ballı Ozan akıtmalı kanların
Fethullahçı terör örgüt yüzünden
Kim gittiye bulunmalı izinden”
(URL246).

Âşık Temel Turabi de “Kör Şeytan Suratlı” diyerek Fethullah Gülen’i şiirinde hedef almaktadır.

“Kör şeytan kılıklı maymun suratlı
Bir yay gibi gerdi Anadolu’yu
Riyakar İslamcı Zerdüşt muratlı
Felakete sürdü Anadolu’yu

Yıkanmış beyinler akılsız başlar
Umutsuz hayaller uğursuz düşler
Satılmış hainler karanlık güçler
İçten içe vurdu Anadolu’yu

Ebu cehil su dökemez eline
Firavun aldanır tatlı diline
Nemrudu kandırır çıksa yoluna
Yedi yerden sardı Anadolu’yu

Soysuzlar yurdumu ateşe verdi
Bir kardeş elini kardeşe verdi
Korkusuz aslanlar başbaşa
Kale gibi ördü Anadolu’yu

Turabi düşmana geçit yok bizde
Kalleşlik kahtpelik şiyarmış sizde
İki bin on altı on beş temmuzda
Dünya âlem gördü Anadolu’yu”
(URL247).

Ballı Ozan, Fetö’yü eleştirmenin yanı sıra gerçekleşen darbe girişimine karşı ortak bir duruş sergilenmesi gerektiği düşüncesiyle birlikte darbeye karşı olduğunu da ifade etmektedir.

“On beş temmuz hepimizin
Abartmayın efendiler
Hangi bayram tam bir hafta
Abartmayın efendiler

Cumhurbaşkanımız yetti
Bize yaptığı davetti
Halk askeri ikna etti
Abartmayın efendiler

Darbe artık hiç olmasın
Hainler ölsün kalmasın
Şehit ayırım yapılmasın
Abartmayın efendiler

Maaş verin evler verin
Hakkı şehit polis erin
Diğerlerini de görün
Abartmayın efendiler

Niyetimiz iyi niyet
Olabilir amma şayet
Askerimiz tutar nöbet
Abartmayın efendiler

Atatürk en büyük gazi
İzlenmeli onun izi
Ballı Ozan sever sizi
Abartmayın efendiler” (URL248).

Âşık Ayhan Kılıç da “15 Temmuz Gecesi” şiiriyle o gün yaşanan olayları dile getiren âşıklar arasında yer almaktadır.

“İki bin on altının on beş temmuz gecesi
Sessizlikte duyuldu hainin ayak sesi
Ortalık karanlık doğacak bir ışık

Tankların paleti üstüne yürür halkın
Durmak zamanı değil kalkın ayağa kalkın
Halkın silahı dönmüş kendisi vuruluyor
Düştü denen bir devlet yeniden kuruluyor

Hepsi mangal yürekli iki yüz elli aslan
Çakalları ininde ettiler yerle yeksan
Tarih kenara yazın şu sihirli cümleyi
Bu millete dar gelir esaretin gömleği

Bağımsızlık aşktır ona paha biçilmez
Bütün dünya geçilir Anadolu geçilmez” (URL249).

Âşık Hacı Karakılçık, “15 Temmuz” şiiriyle darbe girişimi yapanlara karşı mücadele eden güvenlik güçleriyle birlikte halkın şehit olduğunu belirtmektedir.

“İki bin on altı on beş temmuzda
Milli mücadele verdi bu millet
Kelle kolluğunda vatan omuzda
Korudu namusu yurdu bu millet

Tekbir sedasıyla inlettik arşı
Bu savaş hilalle haçın savaşı
Etten kale olduk tanklara karşı
İmanlı göğsünü gerdi bu millet

Bir daha gelmesin böyle şer belâ
İslam için umulmaz bir bela
On beş temmuz ikinci bir Kerbela
Yezidin belini kırdı bu millet

Kimi gazi oldu kimi mücahit
İşte demokrasi tüm dünya şahit
Şehadet şerbetin içen her şehit
Sorgusuz cennete girdi bu millet

Dinsiz Feto her tarafa el atmış
Bazı beyinsizin aklın kapatmış
Ecnebi kâfirler pusuya yatmış
Tehlikeyi erken gördü bu millet

Çanakkale'deki Koca Seyitler
Savaşta mezardan kalkar şehitler
Ömer Halis Demir gibi yiğitler
Düşmanlardan hesap sordu bu millet

Hacım bağlanmışız kutsal Kuran'a
Şükür olsun İslam ruhun verene
Darbecinin arkasında durana
Osmanlı tokadı vurdu bu millet" (URL250).

Âşık Sadık Gül ise "Hain Fetö" şiiriyle Fethullah Gülen'i hedef almaktadır.

"Allah dedin Kuran dedin
Paraları kaptın Feto
Teve'lerde ağlıyordun
Şeytana mı taptın Feto

Amerika mıydı yurdun
İsmi orada kurdun
Bizi sırtımızdan vurdun
Çok canları yaktın Feto

Ahiretten dem vururdun
Yiyip için kudururdun
Bilmediğin uydururdun
El ayaklar öptün Feto

Ozan Sadık yazar söyler
Sazı ile gönül eyler
Senden yana tüm cahiller
Paçamızdan kaptın Feto” (URL251).

Âşık Sadıl Gül, Fetullah Gülen’i hedef alan şiiriyle birlikte “ 15 Temmuz Darbesi” gününü de anlatmakta ve şehit olan Ömer Halisdemir’i de vurgulamaktadır.

“İki bin altı on beş temmuzda
Zalim Feto bize tuzak kuruyor
Tanklar toplar köprüleri kapatmış
Bizim asker bizi neden vuruyor

Yıllar yılı boşa imiş öğütler
Kalleş çıktı bu Feto denen itler
Şehit oldu Ömer Halisdemirler
Amerika bu haini koruyor

Ne kahpeymiş şu Feto’nun planı
Ne de tuttu söylediği yalanı
Koynumuzda beslemişiz yılanı
Bu hain kendini mehdi görüyor

Ozan Sadık alınacak öcümüz
Millet oldu yine bizim gücümüz
İnsan olmak bu dünyada suçumuz
Adeletim şimdi hesap soruyor” (URL252).

Ozan Dertli Polat ise “15 Temmuz” şiiriyle dış güçlere dikkat çekerek Türk’ün Türk’ten başka dost olmadığını ayrıca belirtmektedir.

“Pelsilvanya kelpi Fetullah Gülen
Toplamış başına boş kargaları
Halka kurşun sıkıp devleti bölen
Keyfi gıcır olan keş kargaları

İbni Sebe dölü çıktı bu dürzü
Merhameti ölü çıktı bu dürzü
Vatigan’ın kolu çıktı bu dürzü
Beyaz saraydadır baş kargaları

Firavun’a uyup Musa’ya kızmış
Müslüman kılıklı dinde hırsızmış
Kamuya kışlaya her yere sızmış
Bul bulabilirsen kuş kargaları

Kör bıçak kemiğe dayandı
Çok şükür milletim erken uyandı
Zalimin yüzünden mazlumda yandı
Kurunun yanında yaş kargaları

Biz tankın üstünde selfi çekeriz
Tanktan tanka sincap gibi sekeriz
Tank önüne yatar palet bükeriz
Duysun hayalperest düş kargaları

Adım başı tuzak kurmuş yoluna
Edirne’ye Artvinim’e Bolu’ya
Bin yıldan bu yana Anadolım’a
Üşürür dört koldan leş kargaları

Altmış ikilerde meclisi bastı
Sıkılmadan birde üç bakan astı
Seksendeki fetret devriydi kasti
Bilelim vicdanı taş kargaları

Darbeler devrini geçmemiz gerek
Sevgi diyarına gçömemiz gerek
Hainleri tek tek seçmemiz gerek
Alamut Hasan'a eş kargaları

Türk'ün Türk'ten başka dostu yok ama
Dertli Polat düşme kedere gama
Allah sağlık vere uzun adama
Dosdoğru baktırır şaş kargaları”
(URL253).

2016 yılında gerçekleşen darbe girişiminin ardından ülkede daha hızlı kararlar alınabilmesi amacıyla dönemin iktidarı olan AKP hükümeti parlamenter sistemden başkan sistemine geçmek istemiş ve referandum teklifinde bulunmuştur. İktidar kanadı *Evet* derken muhalefet kanadı *Hayır* demiş ve toplumda ikilik durumu meydana gelmiştir. Nitekim 16 Nisan 2017 tarihinde anayasa değişikliği kapsamında halk oylamasına gidilerek başkanlık sistemi kabul edilmiştir.

Kamuoyunda yaşanan evet ve hayır ikilik durumu âşıklar arasında da görülmüştür. Âşık Emrah Mahzuni ²¹ hayır kanadını desteklerken Âşık Erdali, “Sevgili Emrah Mahzuni'nin Hayır Şiirine Cevap” şiiriyle evet kanadını desteklemektedir.

“Doksan yıldır boşa kandı bu millet
Mandolin sis Türk'ü çalmaya evet
Kimlerle idare edilmişiz biz
Tüm dünyaya lider olmaya evet

Ne oldu da fazlaştı tasanız
Rakıyla şarapla dolu masanız
İşte sizin eski anayasanız
Asıl doğru yolu bulmaya evet

Kim dedi ki ülkemizi bölecek
Borçlar bitti şimdi leke silecek
Sabreyleyin güzel günler gelecek
Beraberce kardeş olmaya evet

Aziz Cumhuriyet doksan yaşında
Yılları dert dolu zulüm peşinde
Toplanalım ser çeşmenin başında
Gönül pınarından dolmaya evet

Âşık Erdali'nin yarasına bak
Adalet kalkınma ak kardeşim ak
Artık bizler olduk et ile tırnak
Ebediyen kardeş olmaya evet" (URL254).

---

²¹ Âşık Emrah Mahzuni'nin bu şiiri dijital kültür ortamından silindiği için erişilememiştir.

Türkiye, 2010 yılı sonrasında yaşadığı olaylarla, darbe girimleriyle, yapılan sıkça seçimlerin ardından bir sistem içerisine girmeye başlamıştır. Bu durumu Âşık Zeki Erdali ve Kul Nuri gibi âşıklar, yeni bir Türkiye oluşumu olarak görmüş ve düşüncelerini şiirlerinde yansıtmıştır.

Âşık Zeki Erdali, “Yeni Türkiye” şiiriyle Türkiye’de yeni ve güçlü bir dönemin başladığını belirtmektedir.

“Seçim bitti güneş açtı
Ne güzel yeni Türkiye
Çiçek açtı bağda serde
Ne güzel yeni Türkiye

Çimen çiçek bütün dağlar
Ne güzel yeni Türkiye
Ne güzel yeni Türkiye
Ne güzel yeni Türkiye

Erdalî bu tadı tadar
Seven yurda canım atar
Edirne’den Kars’a kadar
Ne güzel yeni Türkiye

Bakma benim gözyaşıma
Çıkarma dağlar başıma
Usta geldi iş başına
Ne güzel yeni Türkiye

Erdalî sazı çalınca
Fikri derine dalınca
Akit Tv’de olunca
Ne güzel yeni Türkiye
Çok güzel yeni Türkiye” (URL255).

Âşık Kul Nuri ise yakın dönem Türkiye siyasi hayatında yaşanan olayları özetleyerek “Türkiye Ayağa Kalktı Geliyor” şiiriyle topluma devletin güçlü olduğunu göstermektedir.

“İlan ediyoruz bütün dünyaya
Türkiye ayağa kalktı geliyor
Devlet ile millet omuz omuz
Nice engelleri yıktı geliyor

Şu asımın nesli yazlı durmakta
Yolundan sapma yok aslı ırmaktan
Bin iki yüz aydın kashı durmakta
Kılıcımız kından çıktı geliyor

Müttefik görünüp satanları da
Silah verip para dağıtanları da
Maşayla beraber tutanları da
Kayanın dibine çaktı geliyor

Bize karşı çokça tıgla kaşlar var
Köşeden oynatılan taşlar var
Yirmi üçte yarım kalan işler var
Yeniden hesaba kalktı geliyor

Artık oyun bitti Batı da gider
Bölücü hainler Fetö da gider
Bu selin önünden Nato da gider
Barajlar patladı aktı geliyor

Zeytindalı hududu aştı bir kere
Anadolu doldu taşı bir kere
Osmanlı torunu coştı bir kere
Gemiye limanı yaktı geliyor

Dayan Türk ordusu sonuna kadar
Bayrağı her yere asana kadar
Afrin'den Münbiç'ten Kerkük'e kadar
Misak-ı Milliye çekti geliyor

Yeter cenk zilini çaldı Mehmetim
Ecdadına layık kaldı Mehmetim
Abdestle silahı aldı Mehmetim
Kul Nuri de sazı kaptı geliyor" (URL256).

Türkiye'nin yakın dönem tarihinde 2018 yılında Afrin' e düzenlenen askeri operasyon toplumda bir yankı oluşturmuştur. Afrin Harekâtı ile Türkiye'nin amacı, güneydoğu sınırını korumak ve orada var olan PKK, PYD, KCK, YPG, IŞİD gibi terör örgütlerini bölgeden uzaklaştırarak sınır hattını güvence altına almaktır. Zeytindalı Harekâtı olarak da kayıtlarda yer alan askeri harekât, Suriye Milli Ordusu ile birlikte gerçekleştirilerek 400'e yakın stratejik öneme sahip bölgeler TSK ve SMO kontrolüne geçmiştir.

Âşıklar, Afrin Harekâtını yeni bir kahramanlık destanı anlayışıyla şiirlerine konu etmiştir. Ozan Saddam Yafes, bu âşıklardan biridir.

“Afrin’in dağlarında çakal avlar yiğitler
Korku fayda eylemez ölüm size diriltler
Dün de bir iz vardı gün bu gün bizi bekler
Minaremden dinmesin ezan dua sesleri
Allahım sen kuru ulu şanlı askeri

Boşta gelmedik ki Zeytin Dalı hediye
Hiç dinlemediniz ansız geliriz diye
Tüm cihanda izim var bilmez misiniz niye
Minaremden dinmesin ezan dua sesler
Allahım sen kuru ulu şanlı askeri

Gece ayın ışığı bozkırda yol gösteren
Türkün cesur askeri pice ölüm estiren
Fırtınadan önceki sessizlik bu bastırın
Minaremden dinmesin ezan dua sesleri
Allahım sen kuru ulu şanlı askeri

Açın tüm kapıları doyalım biz de kana
Hainleri asalım hem de Zeytin Dalı’na
Ozan Saddam gibi herkes çıkar savaşa
Minaremden dinmesin ezan dua sesleri
Allahım sen kuru ulu şanlı askeri” (URL257).

Ozan Alper Alperen de “Zeytindalı Afrin” şiiriyle özellikle terör örgütlerini ele almakta ve bu örgütleri Amerika’nın desteklediğini düşünmektedir.

“Bismillah deyip girdik barış için Afrin’e
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika
Güvenip tutunmayız Amerika gibilerine
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Mehmetçik kulak verdi mazlumların sesine
Bir gün aniden çöktü zalimin ensesine
Top tüfek uçaklarla girdi tüm inlerine
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Irak, Libya, Suriye şimdi de bizde sıra
Teröristlerden ordu yığdınız sınıra
Kukla devlet kuracak ABD aklı sıra
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Ortadoğu'ya girip konmak için petrole
Her şekle bürünerek giriyorlar her role
İŞİD, DEAŞ, PYD bunlar birer vesile
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Amerika durdukça huzur gelmez cihana
Dünya barış gemisi yanaşmaz bu limana
Mazlumların kanını içtikçe kana kana
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Türkiye ne Irak'tır ve ne de Afganistan
Biz meydana inerse her taraf kan kokar kan
Açık kurtulmak için fistan giydiniz fistan
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Amaçları besbelli hedef büyük İsrail
Türkiye'nin güneyi Irak Suriye dar
Ebu Leheb öldü de hah gezer Ebu Cehil
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

PKK ve PYD temsil etmez Kürtleri
Onlar kiralık katil iblisin eseri
Onların tek amacı yakıp yıkmak her yeri
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Bu gelen İslam'ın soyu ordusudur Allah'ı
Senin uğrunda ölenler ordu budur Allahım
Ezilen mazlumların umududur Allah'ım
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Koru yüce Allahım bu ordu senin ordun
İslam'ın gür sesini tüm cihana duyurdu
İslam'ın son kalesi Müslümanların yurdu
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Kahrolsun Amerika ikiyüzlü resmine
İçerdeki hainler helak olsun cismiyle
İslam'ın gür sesiyle Hakk'ın Kahhar ismiyle
Kahrolsun teröristlere kahrolsun Amerika

Alperen der sözümü atmayınız yabana
Bir olup sarılalım ol Hazreti Kur-an'a
Hedef kızıl elmaya hedef büyük turana
Kahrolsun teröristler kahrolsun Amerika” (URL258).

Âşık Temel Turabi de “Afrin Destanı” şiiriyle terör örgütlerini belirtmekte ve kızıl elma ülküsünü vurgulamaktadır.

Afrin dağlarına kartallar konmuş
Çakallar ininden çıktı gidiyor
Naziler Toniler şaşkına döndü
Vitesi geriye taktı gidiyor
Naziler şaşkına döndü
Poteri bir yana yıktı gidiyor

Pkk Pyd Ypg Feto
Meğer tasmaını tutarmış NATO
Temizlendi Tudi Tendürek Kato
Mehmetçik bayrağı taktı gidiyor

Bu savaş hak ile batıl savaşı
Fitneyle kırıyor kardeş kardeşi
Katil Amerika şeytanın başı
Yüzbinlerce yuva yıktı gidiyor

Bu senaryo uhuda da yazıldı
Bedir kuyuları tekrar yazıldı
Eşküyalar hendeklere dizildi
Aslanlar tünele tıktı gidiyor

Bir dilek diledik Zeytinalı'na
İstikamet Kızıl Elma yoluna
Barış gelsin diye mazlum eline
Peygamber ordusu kalktı gidiyor

Turabi burada sinsî oyun var
İçimizde çok satılmış hain var
Osmanlının otağında düğün var
Herkes gımasını yaktı gidiyor” (URL259).

Türkiye siyasi ve askeri tarihinin en uzun süreli mücadelelerinden birini 1984 yılından bugüne kadar vermektedir. 1984 yılında terör eylemlerine başlayan PKK, Türkiye’de hem askerleri hem halkı hedef almış ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Tarihi süreç içerisinde PKK elebaşı Abdullah Öcalan’ın yakalanması, örgütün baş elemanlarının öldürülmesi, çok sayıda operasyonların düzenlemesi gerçekleşmiş olsa da günümüzde PKK ve eşdeğeri olan PYD gibi terör örgütleri çoğalmaya ve Türkiye’yi hedef noktası almaya devam etmektedir. Bu uzun süreç ve mücadele bilhassa gelen şehit haberlerinin ardından âşıkların diline yansımıştır.

Ozan Alper Alperen, tarihi örnek göstererek Türk ordusuna şiriyle güç vermektedir.

“Vur Mehmetim Hak aşkına
Vur vatan bayrak aşkına
Ol kutsal toprak aşkına
Vur düşman dönsün şaşkına
Bize Türk ordusu derler
Benzemeyiz başkasına

Ezan dinmez bayrak inmez
Bu vatan asla bölünmez
Bileğimiz has demirden
Tüm dünya çökse bükülmez

Vur şehit vatan aşkına
Vur Fatih Sultan aşkına
Sultan Alparslan aşkına
Vur düşman dönsün şaşkına
Bize Türk ordusu derler
Benzemeyiz başkasına

Ezan dinmez bayrak inmez
Bu vatan asla bölünmez
Bileğimiz has demirden
Tüm dünya çökse bükülmez

Vur Mehmetim din aşkına
Vur Muhammed’in aşkına
Alperenlerin aşkına
Vur zalim dönsün şaşkına

Bize Türk ordusu derler
Benzemeyiz başkasına
Ezan dinmez bayrak inmez
Bu vatan asla bölünmez
Bileğimiz has demirden
Tüm dünya çökse bükülmez” (URL260).

Âşık Devai ise “Bu Acı” şiiriyle gelen şehit haberlerine karşı birlik olmaya davet etmektedir.

“Bozuldu bin yıllık töre
Bu acı nasıl denecek
Işık yakılmazsa köre
Bu acı nasıl denecek

Bir yandan insanlar ağlar
Huzursuzdur kalan canlar
Barut kokar oldu dağlar
Bu acı nasıl denecek

Gülmez ise çiftler tekler
Ölüyor sabi bebekler
Kırılmadıkça tüfekler
Bu acı nasıl denecek

Birlik olup gezmedikçe
Çok acı görürüz bence
Dış oyunu yenmeyince
Bu acı nasıl denecek

Devaîm derim dök saza
Biz sahip çıkmazsak bize
Peki soruyorum size
Bu acı nasıl denecek” (Coşkun, 2019: 127).

Âşık Devai, gelen şehit haberlerine karşı duyduğu acıyı “Her Yerde Hüzün Yas Var” şiiriyle aktarmakta ve Talabani, Barzani gibi siyasi aktörleri hedef alarak eleştirmektedir.

“Her yerde hüzün yas var durmaz oldu akan kan
Şehitsiz gün geçmiyor dinmiyor feryat figan
Yeter artık gafletten uyuma artık uyan
Kaldırın kafanızı ne oluyor bir bakın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın

Ucuz gelmesin size ana baba kuzusu
Ahmet Mehmetlere mi Hakk’ın kara yazısı
İşte bak Türkiyemin bugünkü manzarası
Ne gelir elden beyler sakın demeyin sakın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın

Amerika’yı dost bilen gafil cahil zevatlar
Verdiği o silahlar yıllardır alev patlar
Talabani ve Barzani’ye el uzatan gavatlar
Acık saygınız varsa kanlı eli bırakın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın

Dört yanımız dost değil düşman hainle dolu
Piçler ordan geliyor basıyor karakolu
Resmen bu savaştır bırakın sağı solu
Kısasa kısas olsun siz de onları yakın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın

Doğuda Kürt gencini bulup kandırıyorlar
Eğitip silahlayıp dağa gönderiyorlar
Suçsuz insan katledip ocak söndürüyorlar
Yeter artık yılanın başını yere yıkın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın

Bir Hrant öldürüldü sokaklar Hrant oldu
Vatan haini Pamuk utanmaz ödül aldı
Binlerce evlat gitti adalet nerde kaldı
Bu millet yeter deyip gelirse akın akın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın

Dost dediğin Avrupa paçamızdan kapıyor
Kürt Türk ayırt ederek planını yapıyor
Sabrımız bitti beyler ipler koptu kopuyor
Bu itleri susturun ya da boynunu sıkın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın

Devaîm der milletim sizden hamle gözlüyor
Nerde yüce Atatürk bu vatanım özlüyor
Kefensiz ecdadımın kemikleri sızlıyor
Kurtuluş ya yarındır ya da yarından yakın
Ya bize teslim edin veyahut sahip çıkın” (Coşkun, 2009: 163-164).

Âşık Devai, 2003 yılında Kuzey Irak Süleymaniye kentinde ABD askerleri tarafından 11 Türk askerinin başına geçirilen çuvalı eleştirmektedir.

“Bu ne saygısızlık bu ne cüret bu nasıl ahlak
Katil Amerika şerefsiz Allahsız alçak
Bu bizlere lekedir silmeyiz muhakkak
Ankara cevap ver Ankara duyuyor musun
Türk’ün onuruyla oynandı uyuyor musun

Hiç vakit geçirmeden Türk tavrını koymalı
Bize yanlış yapanın gözlerini oymalı
Askerimin başına geçirilen çuvalı
Ölüm bundan iyidir ölüm sayıyor musun
Türk’ün onuruyla oynandı uyuyor musun

Esnek oldunuz esnek kapıları açtınız
Kerkük'te Musul'da ve Kıbrıs'tan da geçtiniz
Sizleredir hitabım soruyoruz şimdi biz
Bu kadar esneklik ne Türkiye kıyıyor musun
Türk'ün onuruyla oynandı uyuyor musun

Dikkatle izliyorum Türküm diyemiyorsun
Sen o zaman Türklüğü gerçek bilemiyorsun
Benim bir tek Türküme bu dünya kurban olsun
Var mı o yürek sende sen böyle diyor musun
Türk'ün onuruyla oynandı uyuyor musun

Ecdadımız Osmanlı bu yurdu güzel kurdu
Düşman gelince yurda ona Osmanlı vurdu
Dik durdu bu milletim haksızdan hesap sordu
Eğilmez başımızı yoksa eğiyor musun
Türk'ün onuruyla oynandı uyuyor musun

Orda şimdi nasıldır Kerkük Musul'un hali
Kürtler devlet kuruyor vali atadı vali
Kara mısın ak mısın boynumuza vebali
Böldünüz toprakları bunu görüyor musun
Türk'ün onuruyla oynandı uyuyor musun

Ozan Devaîm diyor var olsun bu devletim
Esirlik bizde olmaz elimde hürriyetim
Yaşasın cumhuriyet sağ olsun bu milletim
Uğruna ak kefeni sevip giyiyor musun
Türk'ün onuruyla oynandı uyuyor musun” (Coşkun, 2009: 177-178).

Âşık Garip Yedigâr ise mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2000 yılında Avustralya'nın radyo kanalında gerçekleştirdiği konuşmanı hedef almıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın radyo konuşmasında Abdullah Öcalan'a sayın; şehitlere kelle demesi gündem yaratarak haber olmuş ve kamuoyu tarafından tepki gösterilmiştir. Garip Yedigâr da bu olayı “Şehitleri Tane Tane Sayanlar Gördük” şiiriyle aktarmaktadır.

“Tüm yürekler ateşlerde yanarken
Şehidi taneyle sayanlar gördük
Mehmetçikler kar altında donarken
Akan kanlarından doyanlar gördük

Ya Allahü Ekber sesleri ile
Kol kola yürürler fesleri ile
Kurşun geçirmeyen kasları ile
Gören gözümüzü oyanlar gördük

Zam gelmiş fakirin pamuk bezine
Hayalleri solmuş yansır yüzüne
Katil Amerika, Rusya sözüne
Günbegün harfîyen uyanlar gördük

Ne söylesem her ne desem nafîle
Gözle görülmekte çekilen çile
Bir ulu önderin kabrine bile
Gitmekten vazgeçip cayanlar gördük

İçimizde yılan, çayan, engerek
Engerekler çıksın bizler de görek
Türk'ün tekstilini beğenmeyerek
Fransız kumaşın giyenler gördük

Feryat figan yükseliyor her yanda
Dost bulmak kolay mı böyle zamanda
Can vererek kazanılan vatanda
Mehmetçiğe kelle diyenler gördük

Üç günlük dünyada gülmek uğruna
Gökteki yıldızı almak uğruna
Bir lokma ekmeği bulmak uğruna
Biat edip boynun eğenler gördük

Milyarlar harcayıp kayan var karda
Karda kayan bilmez kaç kişi darda
Sırça saraylarda ak sofralarda
Halkların hakkını yiyenler gördük

Devran böyle sürmez sonu çok yakın
Çok yakında başlar güneşe akın
Emekli yetimin fakirin hakkın
Çalıp çarpıp kaçan tüyenler gördük

Garip Yedigârım bu kadar yeter
Sanma ki yazmakla derdimiz biter
Bozulmuş bağlarda bülbül mü öter
Kefen paramızı soyanlar gördük” (URL261).

Ozan Nihat ise güneydoğu bölgesinden gelen şehit haberlerine duyduğu acıyı
“Kan Ağlıyor Yüreğimiz” şiiriyle göstermektedir.

“Bela ve Türk’ün başında
Kan ağlıyor yüreğimiz
Yurt içinde yurt dışında
Kan ağlıyor yüreğimiz

Katlettiler insanları
Akıttılar al kanları
Şehit verdik genç canları
Kan ağlıyor yüreğimiz

Dağlıca Çukurca ile
Ak tütünde gördük hile
Dışa karşı gülsek bile
Kan ağlıyor yüreğimiz

Erciş ile Van perişan
Hane okul han perişan
On binlerce can perişan
Kan ağlıyor yüreğimiz

Yağmurda çamurda karda
Bir matem kapladı yurda
İnsanımız kaldı darda
Kan ağlıyor yüreğimiz

Ozan Nihat işin aslı
Neden niçin mantık paslı
Yaslıyız yarenler yaslı
Kan ağlıyor yüreğimiz”
(URL262).

Ozan Sadık Gül de “Uyan Türkiyem” şiiriyle gelen şehit haberlerine karşı toplumu tepki göstermeye çağırmaktadır.

“Bu kaçınıcı şehit kaçınıcı ağıt
Ses ver bu sesime uyan Türkiyem
Yetmiyor yazmaya kalemle kâğıt
Yok mudur sesimi duyan Türkiyem

Ağlayan anamdır sızlayan bacım
Dinmiyor içimde nedendir acım
Yakıyor sinemi öfkeden sancım
Çaresizlik bana koyan Türkiyem

Cihana nam salan nerde ordumuz
Neden eğriyor kime boynumuz
Feryat figan ile doldu koynumuz
Kimler sırtımızdan doyan Türkiyem

Ozan Sadık der ki sabrımız taştı
Çakalın yaptığı haddini aştı
Mehmetim'e soysuz kötü bulaştı
Yetmez mi bu kadar ziyan Türkiyem" (URL263).

Nitekim Ozan Sadık Gül "Şehidime Ağıt" şiiriyle de vatan uğruna şehit olan askere karşı acısını dile getirmektedir.

"Kına yaktık uğurladık eline
Damla damla aktı yaşı Mehmetim
Yavrun hasta daha yeni dillenir
Eğilmesin öne başın Mehmetim

Vatan namus vatan arındır senin
İmanın inancın varındır senin
Kara toprak sadık yârindir senin
Cihanda bulunmaz eşin Mehmetim

Al bayrak şanıdır şehitlik rütben
Bize dost olur mu yabandan elden
Övgüler destanlar kuşadık gülden
Atadan toprağın taşın Mehmetim" (URL264).

Âşık Zeki Erdali ise şehitlerin geride bıraktıklarına dikkat çekmekte ve “Bu Ağlayan Mehmet’imin Yavrusu” şiiriyle babasız gelen şehit çocuklarını anlatmaktadır.

“Sekizinci bölük üçüncü tabur
Bu ağlayan Mehmetim’in yavrusu
Mektubu kesmişti tezkerem yakın
Bu ağlayan Mehmetim’in yavrusu
Bu ağlayan askerimin kuzusu
Bu ağlayan şehidimin balası

Hüseyin çavuşla Ali onbaşı
Dün akşam söyledi ayrılık başı
Göğsümüzü geldik düşmana karşı
Bu ağlayan Mehmetim’in yavrusu
Bu ağlayan askerimin kuzusu
Bu ağlayan şehidimin balası

Cizre’nin kuşları tendir etrafı
Düşmana çiğnetmem ben toprağı
Bırak dalgalansın Türk’ün bayrağı
Bu ağlayan Mehmetim’in yavrusu
Bu ağlayan askerimin kuzusu
Bu ağlayan şehidimin balası

Âşığım Erdali’yam bağrım yanıyor
Kurşun yemiş ciğerler kanıyor
Nerde babam görse babam sanıyor
Bu ağlayan Mehmetim’in yavrusu
Bu ağlayan askerimin kuzusu
Bu ağlayan şehidimin balası

Nerde asker görse babam sanıyor
Bu ağlayan Mehmetim'in yavrusu
Bu ağlayan Mehmetim'in balası
Bu ağlayan şehidimin kuzusu

Babasızlar kaldı babasızların
Baba nerde babasızların
Eller baba dedikçe kan ağlar babasızların
Ah eder baba dedikçe ne yapsın
Babasız ne yapsın babasız vay" (URL265).

Âşık Zeki Erdali, "Şehitlere Ağıt" şiiriyle şehit haberlerinin yarattığı keder nedeniyle Türkiye'nin yasta olduğunu belirtmektedir.

" Bir şehit Şırnak'tan biri Mardin'den
Türkiyem kederli yastayız yasta
İçim dışım kan ağlıyor derdinden
Türkiyem kederli yastayız yasta

Bu nasıl ataştır sönmez közümüz
Yaş dökmekten kör olacak gözümüz
Dilimiz söylemez çalmaz sazımız
Türkiyem kederli yastayız yasta

Âşık Erdali'nin sızı dinmez
Bizdeki yarayı hiç kimse bilmez
Bu ezan susmaz albayrak inmez
Türkiyem kederli yastayız yasta" (URL266).

Ballı Ozan ise "Kemiğe Dayandı" şiiriyle gelen şehit haberlerine isyan ederek artık sona ermesi gerektiğini ifade etmektedir.

“Yükseldi bak feryatlar yine şehit haberi
Ateş düştü ocağa yine bağrımız yandı
Pusuya düşürüldü bugün Türk’ün askeri
Yüreğimiz dağlandı al kanlara boyandı

Yeter bıçak geldi
Kemiğe dayandı
Gözyaşıyla yıkandı
Kana bandı doğumuz

Yüzlerce şehit verdik çok ağladı anamız
Kendilerine Kürt der inandı bak çoğumuz
Hâlbuki Ermeniler canımıza kıyandı
Yeter bıçak geldi kemiğe dayandı

Her tarahta Ayyıldız bayrağımız dikili
Araya nifak sokmak düşmanların akılı
Teröriste gerilla diyen milletvekili
Özerklik istiyorlar verdikleri beyandı
Yeter bıçak geldi kemiğe dayandı

Bir bakın yetimlerin gözlerinin içine
Allah için söyleyin kabahati ne suçu ne
İmralı diyorlar bak gör Ermeni piçine
Yılanbaşı unutma Apo denen çiyandı
Yeter bıçak geldi kemiğe dayandı

Mertçe karşımıza çıkın gırtlınızı sıkınız
Zaho Duhok Kandil’i başınıza yıkarız
Gerekirse o bölgeyi benzin döker yakarız
Korkun artık bizden Türk milleti uyandı
Ballozan bıçak geldi ta kemiğe dayandı”
(URL267).

Türkiye askeri, siyasi ve toplumsal olaylarıyla iç mücadele verirken dış politikada da mücadele etmektedir. Başta Amerika olmak üzere Avrupa ve Ortadoğu ülkeleriyle her dönem gündem olacak ilişkiler yaşamaktadır. Bu bağlamda hem dünya ülkelerinin başka ülkelere yaptıkları hem de dünya ülkelerinin Türkiye ile ilişkileri âşıkların şiirlerine konu olmaktadır. Dünyaya ekonomik gücüyle hâkim olduğu düşünülen Amerika, dünya ülkelere düzenlediği saldırılarla, ekonomik ambargolarla, politik ilişkilerle gündem olmuştur.

Ozan Alper Alperen, “Kahrolsun ABD” şiiriyle Amerika’nın Müslüman ülkelere saldırısını ele almaktadır.

“Kahrolsun ABD doymadın mı sen kana
Dünyayı zindan ettin bir avuç Müslüman’a
Tacın tahtın devrilsin yazıklar olsun sana
Sen var olup durdukça barış gelmez cihana

Yanardağlar patlasın volkanlar seni örtsün
Kasırgalar dağıtsın denizler seni yutsun
Yıldırım parçalasın seller önüne katsın
Tüm eyaletlerinle varlığın yere batsın

Dolar değer kaybetsin enflasyon seni yutsun
Ekonominin bozulsun tüm bankarın batsın
Dünyada tek kalasın tüm dostların terk etsin
Tarihten silinesin yerinde yeller essin

On Richter şiddetinde depremler seni bulsun
Tüm şehir ve beldeler köyler yerle bir olsun
Ne ayakta bir tek ev ne omuzda baş kalsın
Neslin tükensin senin senden eser kalmasın

Aydan büyük göktaşı senin üstüne yağsın
Paramparça olasın toprakların dağılsın
Tüm ormanların yansın içinde sen yanasın
Ülkende ne bir şehir ne de bir belde kalsın

Vurduğun çocukların kanında boğulasın
Yaptığın zulümlerin ateşinde yanasın
Doğrulttuğun silahlar gün gelip sana dönsün
Hakk'ın Kahhar ismiyle kahrolup yıkılasın”
(URL268).

Âşık Emrah Mahzuni de “Amerika Yine Katil” Amerika'nın geçmiş tarihini örnek göstererek 2004 yılında başladığı Irak işgaline tepki göstermektedir.

“Katil gene katil olur
Katil gider katil gelir
Mazlumun canını alır
Amerika gene katil

Altmış yıldır Hiroşima
Katillik gider hoşuna
Bakmaz insanın yaşına
Amerika gene katil

İnsanlık niye uyuyor
Hesabını hiç sormuyor
Gidip Irak'ı vuruyor
Amerika gene katil

İşin gücün cana kıymak
Afganistan niye Irak
Alıp petrolü oturmak
Amerika gene katil

Bakın baştakiler bakın
Gözler göre göre yakın
Bize gelmesi çok yakın
Amerika gene katil

Kırk yıl önce demiş babam
Yanam hangi derde yanam
Emrah Mahzuni'ye varam
Amerika gene katil" (URL269).

Ozan Sadık Gül de "Uluyorsun Amerika" şiiriyle Amerika'nın Irak, Libya, Filistin, Vietnam saldırılarını kınamaktadır.

"Dünyanın başına bela
Oluyorsun Amerika
İt gibi şimdi burnundan
Soluyorsun Amerika

Irak'ı Libya'yı yedin
Filistin'e benim dedin
Vietnam'a boyun eğdin
Biliyorsun Amerika

Sen istedin bu savaşı
Sensin bu çıbanın başı
Kuduza neylesin aş
Uluyorsun Amerika

Yok inancın yok ki dinin
Seni yesin senin kinin
Mayan ekşi bozuk genin
Biliyorsun Amerika

Irak'ı Libya'yı yedin
Suriye'ye benim dedin
Vietnam'a boyun eğdin
Biliyorsun Amerika

Ozan Sadık der ki yalan
Kahpede biter mi plan
Çok devleti ettin talan
Gülüyorsun Amerika” (URL270).

Ozan Sadık Gül ayrıca “Katil Amerika” şiiriyle Amerika'nın tarihte yaptıklarını da örnek göstererek tepkisini ortaya koymakta ve İsrail tarafından yok edilmesini dilemektedir.

“Ta ezelden bozuk damarda kanın
Japonya'da cana kıyansın katil
İt sürüsü dolu senin dört yanın
Uyuyanlar artık uyansın katil

Irak'ı Libya'yı yemedin mi sen
Suriye'ye benim demedin mi sen
Viyatnam'a boyun eğmedin mi sen
Belalar başına dayansın katil

Yuva yapsın baykuş beyaz saraya
Yıllar yılı ak dediniz karaya
Kudüs çıban olsun sizin yaraya
Her yanın alkana boyansın katil

Ozan Sadık der ki beter
olasın
İsrail zehrin içip solasın
Bu dünyada tek başına kalasın
İnsanlığa zarar ziyansın katil” (URL271).

Âşık Mahzuni Şerif de “Amerika Katil” diyerek Amerika’nın Vietnam saldırısını eleştirmektedir.

“Bütün insanlık adına
Amerika katil katil
Kanun yapar kendi teper
Amerika katil katil

Vietnam'ın suçu nedir
Hür yaşamak ayıp mıdır
Atom patlat ister kudur
Amerika katil katil

Türk Milleti Türk Milleti
Nerden gelmiş elin iti
Bu gidişin sonu kötü
Amerika katil katil

Birgün gramlar bir olur
Kilodan hakkımı alır
Zalim olan bela bulur
Amerika katil katil

Mahzuni Şerif uyuma
Gün geldi çattı akşama
Bizden selam Vietnam'a
Amerika katil katil” (URL272).

Amerika'nın yanı sıra İsrail de âşıkların şiirine konu olmuştur. Kimi zaman Ozan Alper Alperen'in şiirinde olduğu gibi iki ülkenin yaptıkları birlikte de eleştirilmiştir.

“Ortadoğu kan ağlar sahipsiz kaldı Kudüs
Kahrolsun Amerika kahrolsun İsrail
Dünyaya hüküm sürer cirit atar o iblis
Kahrolsun Amerika kahrolsun İsrail

Uyuma ey Müslüman hala susacak mısın
Kudüs de elden gitti neden çıkmıyor sesin
Dirilin başkaldırın küffar haddini bilsin
Kahrolsun Amerika kahrolsun İsrail

Suriye paramparça ne baş kaldı ne gövde
Çocukları katledip peşkeş çekti Eset'e
Ne köy kalmış ne şehir viran olmuş her belde
Kahrolsun Amerika kahrolsun İsrail

Irak zaten virane kol gezer teröristler
Meydanı boş bulmuşlar cirit atıyor itler
Dirilip haykırılım hep birlikte yiğitler
Kahrolsun Amerika kahrolsun İsrail

Irak Suriye Keşmir Mısır ve Afganistan
Yıktilar yerlerine bostan ektiler bostan
Yahudilerden yana Suudi Arabistan
Kahrolsun Amerika kahrolsun İsrail

Kime güveneceksin hani nerde Müslüman
Amerika kuklası Suudi Arabistan
Sana saldırmak için fırsat kolluyor İran
Kahrolsun Amerika kahrolsun İsrail

Kral Faysal Mekke'ye kilise yaptırıyor
Arap Emirlikleri İslam'a saldırıyor
Acem diyarı İnan hep ikili oynuyor
Kahrolsun Amerika karolasın İsrail"
(URL273).

Âşık Hacı Karakılçık da Ozan Alper Alperen gibi Amerika ve İsrail'i birlikte eleştirmekte ve "Zalim İsrail" şiiriyle bilhassa İsrail'in Kudüs'ü hedef almasına tepki göstermektedir.

"Lanetlenmiş zalim Yahudi soyu
Kutsal Kudüs'ümden çekil
İsrail Devlet olamamış asırlar boyu
Çıkma karşımıza yıkıl İsrail

Nerde Filistin'in yavrucakları
Öldürdünüz söndü hep ocakları
Size uğramamış insan hakları
Bir kez olsun utan utan sıkıl İsrail

İsa gökten inse bakmaz leşine
Feto'yu da götür bağla peşine
Atom bombaları insin başına
Peri parça parça parça dökül İsrail

Sizinle savaşmak bize haz gelir
Kudurmuş hayvana ecel tez gelir
Günahına cehennemden az gelir
Konya vadisine çakıl İsrail

Filistin'de zulüm çile bitmiyor
Yetmiş yıldır gözler gözler uyku tutmuyor
Bu gatili dünya kabul etmiyor
Trump'ın peşine takıl İsrail

Söyle garip hacım millet acımış
Hak kimsede kalmaz alır öcünü
Bitmez sanman ABD' nin gücünü
Biz Mevla'yı ettik vekil İsrail" (URL274).

Ermenistan ile ilişkiler âşıkların şiirlerine konu olan bir başka olaydır. Türkiye siyasi tarihi boyunca hem Amerika, Avrupa Birliği gibi ülkelerin hem de Ermenistan'ın 1915 Olayları diyerek sözde Ermeni Soykırımını iddialarıyla karşı karşıya gelmiş ve gelmeye de devam etmektedir. Bu nedenle âşıklar da şiirlerinde bu konuyu güncel tutmaktadır.

Ozan Nihat, "Ermeni'ye Yumuşak Galay" şiiriyle tepkisini sert bir biçimde dile getirmektedir.

"Ermeni Ermeni ulan Ermeni
Koynumda beslenen yılan Ermeni
Buğdayımla karnı dolan Ermeni
Ebeyi ecdadını boyunu senin
Galayladım ulan soyunu senin

Asırlardır Türk'e nefret beslersin
Bir Türk görsen tumanını pislensin
O yüzden sırtını Rus'a yaslırsın
Emmini dayını ayını senin
Galayladım ulan soyunu senin

O Fransa var ya hocan kesildi
Amerika dersen locan kesildi
Batılılar toptan kocan kesildi
Boynuzu kopası beynini senin
Galayladım ulan soyunu senin

Tarih örneklerle doludur yazar
Geberecek köpek kudurur azar
Karabağ sizlere mezardır mezar
Kendin hazırladın kuyunu senin
Galayladım ulan soyunu senin

Nihat der insanca uyardık sizi
Söz dinlemezseniz bekleyin bizi
Erivan'da çalacağız bu sazı
Şölen yeri seçtik köyünü senin
Galayladım ulan soyunu senin”
(URL275).

Ozan Alper Alperen ise Ermenistan ve İran'ı Müslüman ve Türklere saldırmakla suçlayarak iki ülkeye birlikte tepki göstermektedir.

“Uyan ey Müslüman uykudan uyan
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran
Karabağ kan ağlar beldeler viran
Sanmayın yalnız can Azerbaycan
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

İkili oynuyor İran ikili
Odur ateşleyen asıl fitili
Uzamış iblisin deccalın dili
Elbet o gün gelir yıkılır Tarhan
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

PKK PYD bilmem ne bela
IŞID DEAŞ İran girmiş kol kola
İran senin başın yesin kör bela
Hedef kızıl elma ve hedef Turan
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

Afganistan Irak Suriye derken
Sustukça Filistan can çekişirken
Sıra size gelir durup beklerken
Cihat emrediyor hazreti Kur'an
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

Bak Keşmir kan ağlar Musul perişan
Kerkük'te akıyor oluk oluk kan
Dünya seyrediyor suskun Müslüman
Başlar koparılmış kemikler harman
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

Bu suskunluk niye şu korku neden
Vicdanlar kör sağır ruhsuzdur beden
Son İslam kalesi gitmeden elden
Uyan kendine dön titresin cihan
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

Gaflet uykusunu artık bırakın
Birleşin sarılın ipine Hakk'ın
Vakit daralıyor geç kalma sakın
Dik durursan zafer senindir inan
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

Yıkılasın İran diyarı Acem
Çaldıran ruhuyum sana çökecem
Şu idam ipini kendim çekecem
Osmanlı geliyor savulun ulan
Kahrol Ermenistan kahrolsun İran

Mazlum gözyaşının akan selinde
Boğulursun sonun gelir senin de
Sizin yularınız kimin elinde
Ozan Alper der ki yakılır çıran
Kahrol Ermenistan Kahrol İran”
(URL276).

Türkiye, Ermenistan’la olduğu gibi Yunanistan’la da siyasi ve askeri tarihi boyunca mücadele etmektedir. Tarihi geçmişe dayanan olayların yanı sıra 1974’te yaşanan Kıbrıs Harekâtı ve 1996’daki Kardak Krizi gibi yakın dönem tarihinde de Yunanistan’la olaylar yaşamıştır. Bilhassa Kıbrıs, âşıkların dilinde hep olmuştur.

Âşık Ali Kızıltuğ, “Kahpe Yunan” şiiriyle 1974 Kıbrıs Harekâtını esas alarak Türkiye’nin gücünü göstermektedir.

“Kahpe Rumlar bize karşı çıkarsa
Yunan konsu kıl nerdesi vız gelir
Türk çocuğu kaçlarını yıkarsa
Yunanistan Türkiye’ye vız gelir
Atan ölmemiştir bulutu yarsa
Türk ordusu miğferini giyerse
Ecevit de vur emrini verirse
Yunanistan Türkiyem’e vız gelir

Atatürk’ten doğduk Atatürk’üz biz
Atamızdan kaldı bize böyle hırs
Ataşınla oynamasın İngiliz
Yunanistan Türkiye’ye vız gelir

Korutürk’le Semih Sancar ileride
Kumandanlar dolaşiyor Girne’de
Sağcı solcu bir oluruz cephede
Yunanistan Türkiyem’e vız gelir

Kızıltuğum yolum düşmüş uzağa
Türk ordusu kolay düşmez tuzağa
Mehmetçikler sarılırsa silaha
Bütün dünya Türkiyem'e vız gelir" (URL277).

Ozan Nihat da Kızıltuğ gibi Kıbrıs için "Yunan'a İkaz" da bulunarak tarihi geçmişini hatırlatmaktadır.

"Uslu uslu otur fazla kaşınma Yunan
Gözüne yumruğu çakarız Yunan
On ikimiz falan düşünme
Yurdunu başına yıkarız Yunan

Karda gönderdin fiske şişini
Serdirme oraya murdar leşini
Tek tek sakalını bir bir dişini
Küflü kerpetenle sökeriz Yunan

Tarih dersi fayda etmez der isen
Bu kuyruk acısı bitmez der isen
İzmir in körfezi yermez der isen
Şimdi Akdeniz e dökeriz Yunan

Kıbrıs üzerine koyarsa tavrı
Mum yakıp ararsın bu günkü devri
Zaten Kıbrıs'ın da bir ucu sivri
Çevirip gözüne sokarız Yunan

Ozan Nihat der ki sarılıp lafa
Verdiğin sözleri kaldırma rafa
Gece yarısında eserse gafa
Sabah Atina'ya çıkarız Yunan
Doruğa bayrağı dikeriz Yunan
Boynuna halkayı takarız Yunan" (URL278).

Türkiye'nin her daim ilişkide bulunduğu ülkelerden birisi Almanya'dır. İki ülkenin hem tarihteki müttefikliği hem de 1961 yılında Türkiye'den Almanya'ya başlayan işçi göçleri sürekli ilişkide bulunmayı gerektirmiştir. Türkiye'den Almanya'ya büyük umutlarla giden işçiler 1973'ten sonra artan yabancı sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. O tarihten bugüne Almanya'da yaşayan Türkler çeşitli sorunlar yaşamaya devam etmektedir. Nitekim Almanya'ya hem işçi göçüyle hem de siyasal engellemelerle gitmek zorunda kalan âşıklar, yaşadıkları sorunları şiirlerinde dile getirmiştir.

Âşık Erozan, bir süre kaldığı Almanya'da gözlemlerini “Vay Gavurun Almanyası” diyerek aktarmaktadır.

“Kısmet imiş gittim gördüm
Üç buçuk yıl burada durdum
Kısmet imiş gittim gördüm
Birkaç sene orada durdum
Çileden başka ne verdin
Vay gavurun Almanya'sı

İçi alkol dışı domuz
Bir kafada beş on boynuz
Ar namus dersin tertemiz
Vay gavurun Almanya'sı

Erozan der yalanlıyın
Söylesene sayın bayın
Zindanından aldım payın
Vay gavurun Almanya'sı” (URL279).

Âşık Mahzuni Şerif, 1970 yıllarda Almanya'da artan yabancı sorununa istinaden 1972'de “Almanya Gardaşımı Geri Ver” diye seslenmektedir.

“Onun burada taşı toprağı vardı
Alamanya gardaşımı geri ver geri ver
Düz ovası yeşil yaprağı vardır
Alamanya gardaşımı geri ver

Dön anam dön babam
Dön emmim dayım dön Anadolu'ya
Bizi garip eden beyler utansın, utansın
Haksız padişahın makamı yansın oy
Pirenin emdiği devler uyansın
Alamanya gardaşımı geri ver
Dön bacım dön gardaş
Dön dayı Anadolu'ya

Toprağında elin kara sabanı
Gönderin amcamı verin babamı
Bağrıma basarım yırtık abamı
Alamanya gardaşımı geri ver
Dön Elif dön Ali dön Mehmet
Hasan Ali dön Anadolu'ya

Anadolu Mahzuni'nin anası
Fabrikası değirmeni binası
Yeter artık bizden bizden beter yanası
Alamanya gardaşımı geri ver
Dön Ahmet dön Mehmet
Dön Ayşe Fatma dön artık Anadolu'ya” (URL280).

Ozan Nihat da Münih'te yaşayarak 1984 yılında Türklerin yaşadığı sorunlarla birlikte psikolojik durumunu “Almanya Hayımları” şiiriyle göstermektedir.

“Askerliğin başka türü
Gurbet elin hayımları
Pare pare yer ömrü
Gurbet elin hayımları

Kim demiş gurbet yar olur
Çoklarına mezar olur
Türk işçisine yer olur
Gurbet elin hayımları

Kimi on yılı doldurdu
Kimi yirmiyi buldurdu
Nice fidanlar soldurdu
Gurbet elin hayımları

Çaresizlikler sızlatır
Çoluk çocuğu özletir
Gelinlere yol gözletir
Gurbet elin hayımları

Genç ömrü yakar yandırır
Damarda kanı dondurur
Mahpushaneyi andırır
Gurbet elin hayımları

Dost hemşeri çay içilir
Sıladan sohbet açılır
İçinde dünya küçülür
Gurbet elin hayımları

Salam sucuk zeytin peynir
Gariplerin yemeğidir
Teyip masa eski sedir
Gurbet elin hayımları

Bazan kışın bazan yazın
Rüzgar gibi geçer izin
Tekrar başlar yürek sızın
Gurbet elin hayımları

Yetti gurbet cana yetti
Bir odada ömür bitti
Nihat'ı da mahkum etti
Gurbet elin hayımları”
(URL281).

Ozan Sadık Gül de Almanya'ya giden âşıklar arasındadır. Gurbet hasreti çekmekte ve bir dönem umut kapısı olarak görünen Almanya'da yaşamayı istememektedir.

“Bir zamanlar bize umut kapısıydı
Şimdi çok garibi ağlattı gitti
Almanya boyamışlar boya ile rengini
Aslımızı unuttuk görünce seni

Öyle özledim ki garip anamı
Gözümde tütüyor tek katlı damı
Gül oldu gözüme dikenli çalı
Çağırdın Almanya yitirdin beni

Senin olsun Almanya toprağın taşın
Ne baharın belli ne de bir kışın
Yolumu bekliyor hasta gardaşım
Getirdin Almanya götürdün beni” (URL282).

Âşık Şahturna siyasi şartlar nedeniyle Almanya'ya giden âşıklar arasında yer almaktadır. “Almanya'da Yurttaşlarımız Merhaba” şiiriyle de Almanya'da yaşayan Türklere seslenerek nasıl bir vatan kurmayı düşündüğünü anlatmaktadır.

“Derdinize ortak olmaya geldim
Almanya'dan yurttaşlarım merhaba
Sizinle ağlayıp gülmeye geldim
Almanya'dan yurttaşlarım merhaba

Sızlayan yaranı sarmak isteriz
Garip hallerini sormak isteriz
Bağımsız bir vatan kurmak isteriz
Almanya'dan yurttaşlarım merhaba
Sosyalist bir vatan kurmak isteriz
Almanya'dan yurttaşlarım merhaba

Gizlendi büsbütün gerçek hakikat
Yalancıya meydan verdi adalet
Ne eşitlik vardır ne de hürriyet
Almanya'dan yurttaşlarım merhaba

Uyandı köylüler uymak istemez
Sömüren çoğaldı doymak istemez
Halklar ayaklandı durmak istemez
Yurt dışından yurttaşlarım merhaba

Şah Turna ağlayıp gözyaşı silen
Tahammül edemez gerçeği bilen
Güzel vatanından ayrılıp gelen
Yurt dışından yurttaşlarım merhaba" (URL283).

Âşık Şahturna, Almanya'da yaşanan yabancı sorununu "Yabancıdır Adımız" şiiriyle göstermektedir.

"Çağırdılar gönderildik
Şimdi de gidin diyorlar
Sahipsiz yola serildik
Çile çektirin diyorlar

Auslanderdir adımız
Artık kalmadı tadımız
Auslanderdir adımız
Kalmadı ağız tadımız

Gurbet ellere sürüldük
Döviz aracı görüldük
Dertlerden duvar örüldük
Genç yaşta ecelsiz öldük

Solingende yanan bizim
Acıları dizim dizim
Tüm Dünya’da mahşer zulüm
Tüm Dünya’da mahşer çisim
Nasıl susar sazım sözüm

Gün çiçekle karşılandık
Acı çekmeyi bal sandık
Toz pembe hayata kandık
Yabancı dendik horlandık

Şah Turna görür yarını
Ev sorunu iş sorunu
Eğer canlar susar isek
Eğer dostlar susar isek
Bekliyor Hitler fırını” (URL284).

Âşıklar arasında doğrudan ülkeleri ve politikalarını işleyen âşıkların yanı sıra Avrupa’ya seslenen âşıklar da bulunmaktadır. Ozan Sadık Gül,“Avrupa İtlerine” şiiriyle Türkiye’yi hedef alan Avrupa Birliği’ne seslenmektedir.

“Avrupa’nın itlerine
Aşı gerek gardaş aş
Devletime kafa tutar
Orda bir çapulcu baş

Yaramızı azdırmayın
Gelin bizi kızdırmayın
Bize destan yazdırmayın
Silen olmaz sizin yaşı

Ozan Sadık başın duman
Gavurda olur mu iman
En iyi ilaçtır zaman
Sabırdır kâmilin arkadaşı” (URL285).

Âşık Reyhani ise “Avrupa Medeniyeti” şiiriyle Avrupa’nın kültürünü ve Avrupa insanının Türklere karşı algılayış biçimini eleştirmektedir.

“Methettiler Avrupa'yı dolaştık
İşte Avrupa’nın medeniyeti
Biz burada her pisliğe bulaştık
İşte Avrupa’nın medeniyeti

Fen icat eylemiş göklere doğru
Gizli silah yapar cenklere doğru
Bir nefret Türklere doğru
İşte Avrupa’nın medeniyeti

Gençleri sokakta öpüşür durur
Şehvetli şefkatsiz yapışır durur
İhtiyarlar içer tepişir durur
İşte Avrupa’nın medeniyeti

Ayakta işerler hem ekmek yerler
Fazlasını tuvalete atarlar
Bir bir avradını satarlar
İşte Avrupa’nın medeniyeti

Reyhani bu bahşet aklın kaçıırır
Üç aylık çocuğa şarap içirir
Köpekleri kiliseye sıçirtır
İşte Avrupa'nın medeniyeti" (URL286).

Âşıkların dilinde Suriye, Afganistan gibi Müslüman Ortadoğu ülkelerinin yaşadıkları da yer almıştır. Âşıklar benimsemiş oldukları siyasal ideoloji farklılıklarına rağmen insanlık adına Ortadoğu'da yaşananlara karşı ortak bir duruş sergilemiştir.

Destancı Vahap, "Afganistan'a Ağıt" şiiriyle Rusları hedef alarak eleştirmekte ve dünyadaki tüm Müslüman ülkelere çağrıda bulunmaktadır.

"Kızıl kıyamet koptu kuzey ufuklarından
Uçak sesi tank sesi geliyor yarınlardan
Sovyet Kızıl Ordu'su emir almış Çar'ından
Vahşi bir saldırıya maruz kaldı vatanım
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım

Babrak Kemal denilen hain Moskof uşağı
Ansızın iniverdi tepemizden aşağı
Yaktı yıktı öldürdü yeni nesli kuşağı
Sokaklarda sel gibi şimdi akıyor kanın
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım

İman dolu yürekler bombayla sinmek bilmez
Hayâsızca akınlar bitmek tükenmek bilmez
Binlerce Rus askeri geriye dönmek bilmez
Hunharca öldürülen yüz binlerce insanın
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım

Ne Birleşmiş Milletler ne Güvenlik Konseyi
Bu işgal karşısında yapamadı bir şeyi
Ortadan kaldırdılar bağımsız bir ülkeyi
İstila ediliyor baştanbaşa her yanım
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım

Boynuma geçirildi demir zincir halkalar
Açık açık çiğnendi tüm insani ilkeler
Nerdesiniz hür dünya ey Müslüman ülkeler
He mi Türk asıllıyım he mi de Müslümanım
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım

Taraki'den Amin'den bize hayır gelmedi
Dünya devletlerinden yardım eden olmadı
Anlaşılan kurtuluş ümidi hiç kalmadı
Kominizmin elinde artık çıkıyor canı
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım

Kurşun yedim kızıldan yaram durmaz kanıyor
İşte suçsuz insanlar diri diri yanıyor
Koministler vahşeti demokrasi sanıyor
Emperyalist uşaklar benim ecdat düşmanım
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım

Uyuyan devletlere bu olay ders olmalı
Yaşanan bu dramdan herkes ibret almalı
Esir yaşamaktansa kahramanca ölmeli
Sıra sizde Türkiyem İranım Pakistanım
Ben Moskof pençesinde esir Afganistanım” (Kayırhan, 2007: 100-101).

Destancı Vahap, “Neden Susuyoruz” şiiriyle Afganistan'da yaşananlara karşı hem sessiz duruş sergileyen ülkelere hem de işgalci güç olan Ruslara tepki göstermektedir.

“Hür ülke Afganistan resmen işgal edildi
Yetkili komutanlar neden susuyorsunuz
Bütün insan hakları kökten ihlal edildi
Hak hukuk okutanlar neden susuyorsunuz

Bak Baştürk sevincinden kalkmış göbek atıyor
Birçok yerli Pravda ona alkış tutuyor
Kominizm yılanı hür dünyayı yutuyor
Hep faşizime çatanlar neden susuyorsunuz

Koministler eziyor masum Afgan halkını
Ellerinden alıyor namusunu mülkünü
Meclis kürsülerinden ele verip telkini
Kendi salkım yutanlar neden susuyorsunuz

Nasıl da sökülüyor bak etinden tırnaklar
Tarihte yaşanmıştır nice acı örnekler
Sonu hep ‘der’le biten sendikalar dernekler
Sosyalizmi tutanlar neden susuyorsunuz

Ruslar bir yol izliyor sömürgeci işgalci
Babrak Karmal kraldan daha fazla kralcı
Dünyanın bir yerinde öldürülse bir selci
Baykuş gibi ötenler neden susuyorsunuz

Nereye dek sürececek amansızca bu yarış
Moskof’lar zaptediyor dünyayı karış karış
Seçim meydanlarında sevgi kardeşlik barış
Palavrası atanlar neden susuyorsunuz

Bu saldırı yetmez mi haksızlığı görmiye
Yargıtay Danıştay’ın sesi çıkmıyor niye
Utanmadan kendini çağdaş hukukçu diye
Millele tanıtanlar neden susuyorsunuz

Ruslar bütün dünyayı zaptetmeyi tasarlar
Sosyalistler dut yemiş bülbül gibi susarlar
Demokrasi deyip duran ünlü profesörler
Sözde ilim satanlar neden susuyorsunuz

Saldırıyor Moskoflar Afganistan içine
Sözde devrim yolunda dökülüyor kan yine
Her fırsatta çatarken Amerika'ya Çin'e
Rusya'yı unutanlar neden susuyorsunuz

Nerde kaldı bizim o çağdaş şairlerimiz
Derlerdi karşı koruz bin kişiye birimiz
Ali bizim şahımız Hacı Bektaş pirimiz
Kendini avutanlar neden susuyorsunuz” (Kayırhan, 2007: 129-130).

2011’de başlayan Suriye ile kriz bugün de devam etmektedir. Bu nedenle birçok âşık bu konuyu ele almaktadır. Bu âşıklar arasından Âşık Zeki Erdali de bulunmaktadır. Âşık Zeki Erdali’ye Kul Nuri “Ne Olacak Bu Suriye” diye sormakta ve Erdali şu cevabı vermektedir.

“Eğer Esad gider ise
İyi olacak bu Suriye
Dünya savaş istemiyor
İyi olacak bu Suriye
Kurtulacak bu Suriye

Yaraları sıyırmasa
Milletini ayırmasa
Pkk’yı kayırmasa
İyi olacak bu Suriye

Bu haberi âlem duydu
Hasret bir gönül oydu
Bu işleri gönül oydu
Tayyib Bey kafaya koydu
Düzelecek bu Suriye
İyi olacak bu Suriye

Erdali'yam ermez ise
Bagda gölü dermez ise
Amerika girmez ise
Bu Suriye iyi olacak bu Suriye
Kurtaracak bu Suriye" (URL287).

Sol ideolojiye yakın olan Âşık Şahturna da "Ortadoğu Can Pazarı" şiiriyle yaşanan olaylara tepki göstermektedir.

"Ölüm çanları çalarken
Ben nasıl mutlu olurum
Kan toprakları sularken
Ben nasıl mutlu olurum

Doğan doğduğuna pişman
Pusuda yatıyor düşman
Milyonlarca mutsuz insan
Ben nasıl mutlu olurum

Tel örgüler kanlı puslu
Kaçtı dünyanın uykusu
Afrika açlık ordusu
Ben nasıl mutlu olurum
Dünyanda açlık ordusu
Ben nasıl mutlu olurum

İnsanlar aç milyon milyon
Atoma rest çekti netron
Bas düğmeye dünyaya son
Ben nasıl mutlu olurum

Şah Turnanın intizarı
Ay geçti gün oldu yar
Ortadoğu can pazarı
Ben nasıl mutlu olurum” (URL288).

Ozan Dertli Polat ise “Körfez’de” şiiriyle 1990-91 yılında gerçekleşen ilk Körfez Savaşı’na ve 2004 yılında yeniden Irak’ın işgaliyle başlayan savaşa karşı işgalci güç olarak nitelendirilen Amerika’yı hedef almaktadır.

“Yazdığım yalan mı ağalar beyler
Körfezde bir kanlı hal olmadı mı
Kusura bakmayın dost acı söyler
Bağdat Washington’a yol olmadı mı

Gör nice analar gözyaşı döktü
Sor nice babalar dişini sıktı
Yüz binlerce yetim boynunu büktü
Yüz elli bin gelin dul olmadı mı

Hani nerde Filistin’e kızanlar
Afganistan düzenini bozanlar
Vietnam’a ağıt yazan ozanlar
Körfez’in zulmünde lal olmadı mı

Harp edildi denizde ve karada
Siz sağ olun eren erdi murada
At tepişti eşek öldü arada
Petrol Washington’a mal olmadı mı

Kan dke kan dke atladık ağı
Alkış tuttu buna dünyanın çoğu
Yalnız Saddam değil tüm Ortadoğu
Garbın ayağına kul olmadı mı
Zaptetti körfezi batının iti
Meze oldu meze mazlumun eti
Böyle miydi insanlığın
kıymeti
Pahası bir paslı pul olmadı mı

akallar büründü kuzu donuna
Hiçkimse bakmadı işin sonuna
Ehlibeyit gibi mazlum kanına
Kerbela yeniden gl olmadı mı

Her daim mazlumun yanında Hda
Çoğu gaflettedir çoğu uykuda
Çoğu balık tuttu bulanık suda
oğunun kesesi ful olmadı mı

Washington Bağdat'ın sırtına bindi
Kemik bölüşüldü fırtına dindi
Hak hukuk Nato'nun şartına kondu
Petrol burjuvaya yal olmadı mı

Kimi alkış tuttu kimi yağ yaktı
Kimi keyif aldı seyrine baktı
Bak nice gözyaşı nice kan aktı
Söyle Dertli Polat sel olmadı mı" (URL289).

Ortadoğu'da yaşananlar karşısında âşıklar Müslüman âlemine seslenmiştir. Âşık Hacı Karakılçık " Günümüz Müslüman Âlemine" şiiriyle Ortadoğu'nun Pazar haline gelmesini eleştirmekte ve birlik olmaya çağırmaktadır.

“Hora geldi ahir zaman
İnsanoğlu azar oldu
Birlik olalım Müslüman
Kuran böyle yazar oldu

Gazze Osmanlı mirası
Kudüs hakkın ilk kıblesi
Çıkmaz Filistin’in sesi
Yahudiler ezer oldu

Halep Şam’da iş kalmadı
Ayak gitti baş kalmadı
Kaş üstünde taş kalmadı
Yel vurdukça tozar oldu

İran kalleş Rusya dinsiz
Bunlar işgalci vicdansız
Egenin dalgası densiz
Mülteciye mezar oldu

Dehaş gelmiş oynaşıyor
İran Rus’la kaynaşıyor
Suriye’yi paylaşıyor
Sankim ortak Pazar oldu

İnsanlığın yüz karası
Kandil Cizre maskarası
Hdp ‘nin Pkk’ sı
Hem de tünel kazar oldu

Türkiyem’de bol insanlık
Tarih dolu kahramanlık
Bize yakıştı ensarlık
Avrupa’dan güzel oldu

Hacım cihada yürüsün
Eserin beyni çürüsün
Petrol kökünden kurusun
Tüm dünyayı bozar oldu” (URL290).

Âşıklar, Müslüman ülkelerin yaşadıklarına tepki gösterirken Türk milletini unutmamış ve Türk soydaşlarının yaşadığı sorunları da şiirlerinde dile getirmiştir. Bu bağlamda Doğu Türkistan’da yaşanan soykırım, Karabağ sorunu en temel konu başlıkları olmuştur.

Ozan Dertli Polat, “Arakan” başta olmak üzere Doğu Türkistan’da Uygur Türklerinin Çin tarafından uygulanan zulmüne tepki göstermektedir.

“Konuşmak cinayet susmak intihar
Hay Doğu Türkistan Sincar Arakan
Kan ağlar Karabağ yanar Kandahar
Vay Doğu Türkistan Sincar Arakan

Kerkük Musul Erbil Süleymaniye
Kırım Kafkas Bosna Urumçi niye
Bayır bucak matem hırkası giye
Oy Doğu Türkistan Sincar Arakan

Yine kızıl Çin’de kızıl katliam
Sapıttı sırtıma bindi bu yamyam
Bize haram oldu düğün ve bayram
Hey Doğu Türkistan Sincar Arakan

Ben lider isterim Türküm diyecek
Cepheye giderken kefen giyecek
Zulmedenler ona boyun eğecek
Bey Doğu Türkistan Sincar Arakan

Dertli Polat zafer marşı çalmalı
Mazlumları zalimlerden almalı
Ezelden ebede özgür kalmalı
Duy Doğu Türkistan Sincar Arakan” (URL291).

Ozan Dertli Polat, Çin tarafından yapılan soykırımı “Urumçi” şiiriyle devam
etmektedir.

“Urumçi’yi bastılar
Üç Uygur’u astılar
Dünya duymasın deyi
İnterneti kestiler

Vuruldu Nuri Çin’de
Zulum zuhur içinde
On beşinde vurulmuş
Yatıyor nur içinde

Beyler ben Sincalı’yım
Ne ölü ne canlıyım
Zulüm altında inler
Ölüm heyecanlıyım

Bana barbar dediler
Huyumu bilmediler
Kafatası yüzenler
Adam eti yediler

Kızıl Çin düğün eyler
Hem dün hem bugün eyler
Dertli Polar ağlarken
Gönül düğünü neyler” (URL292).

Âşık Erozan da “Doğu Türkistan Dramı” şiiriyle sessiz kalmayan âşıklar arasında yer almaktadır.

“İçin için kan ağlıyor
Esir Türkler esir Türkler
Nice yürekler dağlıyor
Esir Türkler esir Türkler

Kırım Vusla Kerkük Musul
Yok oluyor usul usul
Kurtuluşu bilmem nasıl
Esir Türkler esir Türkler

Erozan akıtır yaşı
Çünkü bacısı gardaşı
Allah’a kalmıştır işi
Esir Türkler esir Türkler” (URL293).

Ozan Dertli Polat, 1995’te yaşanan Srebrenitsa Katliamını “Bosna Destanı” şiiriyle anlatmakta ve Türk’ün gücünü orada göstermek istemektedir.

“Bir acı haber var yardım geç kaldı
Haydi kalkın Bosnamız’a gidelim
Bosnamız’da hilal düştü haç kaldı
Haydi kalkın Bosnamız’a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Sırp denen zalimin ezası için
Resul Muhammed’in gazası için
Ve bir de Allah’ın rızası için
Haydi kalkın Bosnamız’a gidelim
Haaçlı ordusunu talan edelim
Sırp ordusu kudurdu kan durmadı

Kanı kanla yudurdu kan durmadı
Hak deyince su durdu kan durmadı
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Bosna'da yakılan senin canındır
Gel gör ki dökülen senin canındır
At binenin kılıç kuşunanındır
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Bosna'da kan irin akar her ahtan
Umut güneşleri doğsun sabahtan
Tedbir bizden ola takdir Allah'tan
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Eli silah tutan Türk asker olsun
Kur'an'ı azimi şan rehber olsun
Yediden yetmişse seferber olsun
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Nerde Vietnam'a ağıt yazanlar
Anae dağıtıp töre bozanlar
Köroğlu'na miras çıkan ozanlar
Haydi kalkın Bosnamız gidelim
Haçlı ordusuna mezar kazalım

Bihac'da Türklerin yoldadır gözü
Ezelden tanırım sağlam özü
Sakın Boşnaklar'dan ayırman bizi
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Harabe ettiler Saray Bosna'yı
Gerilsin İslam'ın ok ile yayı
Başlarına dar edelim dünyayı
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Ermeni'si Sırp'ı ve Bulgar'ından
Yıllardır kan aktı namlularından
Masumlar umudu kesti yarından
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Bosna'da soydaşım kalmasın hakir
Muğlalı Murtaza Şırnaklı Şakir
Ey Maraşlı Ökkeş Bursalı Bekir
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Bak gene Haçlılar çizmeyi aştı
Mazlumun mağdurun tebdili şaştı
Eşek çamurdadır iş başa düştü
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Mehmetçik'in cenge daldığı gibi
Malazgirt düzüne dolduğu gibi
İzmir'de Kıbrıs'ta olduğu gibi
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Mostar Köprüsü'nü suya döktüler
Kundakta yavruya kurşun sıktılar
Ezan susmak üzere cami yıktılar
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim

Can alsın can versin pazarlarımız
Varsın orda kalsın mezarlarımız
Türk İslam sentezi yazarlarımız
Haydi kalkın Bosnamız'ı yazalım
Haçlı ordusuna mezar kazalım

Kahraman gaziler ve mücahitler
Dertli Polat azmimize şahitler
Bin yıldır toprakta yatan şehitler
Haydi kalkın Bosnamız'a gidelim
Haçlı ordusunu talan edelim” (URL294).

Âşık Devai ise Türk coğrafyasına saldıran Rusları hedef alarak “Rus İtleri”
şiriyle eleştirmektedir.

“Her haberde dinliyorum
Savaş içinde yurtları
Azerbaycan Karabağ'da
Kudurmuş Rus'un itleri

Kalleştir yoktur mertleri
Acımasız yürekleri
Doğruyorlar bebekleri
Kudurmuş Rus'un itleri

Günde şehit sayıyorlar
Tüm dünyada duyuyorlar
Can yakıp göz oyuyorlar
Kudurmuş Rus'un itleri

Füzeler tanklar üstünde
Kazakistan Türkistan'da
Destek ABD dostunda
Kudurmuş Rus'un itleri

Devâiyem dedim destan
Tacikistan Türkmenistan
Ülkücüm sebep bu yastan
Kudurmuş Rus'un itleri" (Coşkun, 2009: 126).

Âşık Sefai de Türk milletini hedef alan Rusları ve uyguladıkları politikaları
"Kuduz Köpek Dalıyor" şiiriyle ifade etmektedir.

"Hele dinleyin canlar her şey bir yanda kala
Yiğit düşman iyi olur namert dost başa bela
Ya kuzgunlar leş yiye ya devletim baş ola
Ermeniler gücünü Moskoflardan alıyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

Çağdaşlaşan Avrupa her gün ölüm saçarken
İyi seyret etrafımı bu köprüden geçerken
Seyret uygar dünyayı insan kanı içerken
Senelerdir bağırdık bu millete ne oluyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

Ne oldu Türk soyuna niye gaflete daldı
Laçın Kelçeber gitti de geriye ne kaldı
Civanların kanıyla Azer azatlık aldı
Susuz kaldı Karabağ karanfiller soluyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

Közünü saklamalı yanan ocağın külü
Özüme su vermiyorsa kurusun Hazar gölü
Batı beni severmiş sevmesin moskof dölü
Minareler devrilsen haçın yüzü gülüyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

İnsan hakları öldü haçlı ruhu dirildi
Müslüman milletlerinin hakkına son verildi
Bosna-Hersek kırıldı minareler devrildi
Müslüman Türk namazı boynu bükük kılıyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

Bacı gardaş bizimdi bir kenara attınız
Törelere bozdunuz tarihi ağlattınız
Deli Halit Paşa'nın ruhunu sızlattınız
Anlaşıldı gardaşım Türk tarihi ölüyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

Töresiz yaşamak mı çıksın bedenden canım
Ruhsuz beden nicedir nicedir asil kanım
Dün Akçay aşiretim bugün Azerbaycan'ım
Eğer yapılacaksa yardımlar geç kalıyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

Birleşmiş milletlermiş daha çok beklersin çok
Yay ortadan kırılmış hedefe varmıyor ok
Ermeni köpekleşti Sırlara dur diyen yok
Haçlı kudurmuş beyler salyasını salıyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor

Bu zulmün bu katliamın gayri silinmez izi
Sefaiyem ömür biter tarih affetmez sizi
Karabekir Paşa'ya hasret koydunuz bizi
Deli etmeyin deli olan bize oluyor
Türk milleti sustukça kuduz köpek dalıyor” (URL295).

Bir Türki devlet olan Azerbaycan'ın tarihinde Dağlık Karabağ, Ermenistan ile hep bir sorun teşkil etmiştir. 1992 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda alınan karara göre Dağlık Karabağ Azerbaycan devletini toprağı sayılmıştır; ancak bugüne kadar Ermenistan kararı yok sayarak saldırmaya devam etmiştir. 2020 yılında Azerbaycan Şuşa'yı alıp ilerlemesi üzerine Rusya araya girerek Ermenistan ve Azerbaycan arasında ateşkes antlaşmasını gerçekleştirmiştir. Teslim olan Ermenistan ve Azerbaycan arasında 10 Kasım 2020 tarihinde antlaşma imzalanarak Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır. Yaşanan bu tarihi süreç, âşıkların şiirlerinde de görülmüştür.

Ozan Dertli Polat, “Karabağ Destanı” şiiriyle önemini açıklamaktadır.

“Öz gardaşım Karabağ'da kan kusar
Hak şahit biz değil onlardır çatan
Ermeni katleder hür dünya susar
Kahrolsun bu insanlığı aldatan
Kahrolsun bu insanlığı aldatan
Karabağ namustur Karabağ vatan

İşkenceyle öldürdüler balamı
Teyzemi dayımı emmim halamı
Cephe ettim öz yurdumda sılamı
Hürriyet ataşı bağrımda tüten
Karabağ şereftir Karabağ vatan

Haçlı ordusunun gözü İslam'da
İspatını gördük Buşc'da Saddam'da
Karabağ'da Hocalı'da Ağdam'da
Şimdi bir uğursuz baykuştur öten
Karabağ iffettir Karabağ vatan

Unutulmaz sızım dinmez bu acım
Barıştır sevgidir benim ilacım
Esir düştü balam gardaşım bacım
Titredi toprakta kefensiz yatan
Karabağ sancaktır Karabağ vatan

Çakala yem olan kurda kurt demem
Şehit verilmeyen yurda yurt demem
Budur anayasam budur mahkemem
Bin yaşar yurt için bir kurşun atan
Karabağ bayraktır Karabağ vatan

Derdi çıban bağı köz olan menem
Kabuk olan onlar öz olan menem
Suçlu sensin diye söz alan menem
Utan ulan kahpe hür dünya utan
Karabağ cihattır Karabağ vatan

Keder saçak saçak dert salkım salkım
Kimsesiz mi kaldı dünyada halkım
Cihat farz diyenler ayağa kalkın
İslam'ın güneşi ufukta batan
Karabağ şafaktır Karabağ vatan

Öz gardaşım çarpışırken orada
Ben yorganda yatar mıyım burada
Üç kıtaya hakim soyum nerede
Dertli Polat her an tetikte zaten
Karabağ namustur Karabağ vatan” (URL296).

Âşık Orhan Üstündağ, Ermenistan'ın saldırılarına karşı “Azerbaycan Türküsü” şiirini söyleyerek Azerbaycan ve Türkiye’yi harekete geçmesi için desteklemektedir.

“Haydi durulacak zaman değildir
Haydi Azerbaycan Haydi Türkiye
Bu vicdansızlara haddini bildir
Haydi Azerbaycan Haydi Türkiye

Bu kalleşlere de haddini bildir
Haydi Azerbaycan Haydi Türkiye
Türkiye Türkiye kardeş Türkiye’ye
Senle Türkiye gelsin Türkiye

Kurutmalı Ermeni'nin bendini
Bu çakallar ne belledi kendini
Dağıtmalı tuzağını fendini
Haydi Azerbaycan Haydi Türkiye

Haydi Azerbaycan Haydi Türkiye
Türkiye Türkiye canım Türkiye
Azerbaycan kardaşındır Türkiye

Karabağ kan ağlar gülmedi yüzü
Matem yas bağlamış gelini kızını oğlu
Otuz sene geçti bekliyor sizi
Haydi Azerbaycan Haydi Türkiye

Üstündağ elinde hele saz gelir
Gönlümüze bahar gelir yaz gelir
Karabağ'ı alsak bize haz gelir
Gönlümüze bahar gelir yaz
Bombası füzesi size vız gelir” (URL297).

Âşık Temel Turabi de 2020’de gerçekleşen zaferin sonucunda Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev’in yaptığı basın açıklamasında söylediği “Ne Oldu Paşinyan” sözüne istinaden şiirini söylemiştir.

“Fransızlar Ruslar sattılar seni
Ne oldu Paşinyan ne oldu sene
Çok hafife aldın Azerbaycan’ı
Ne oldu Paşinyan ne oldu sene

Çakal kimi girdin kurdun evine
Şuşa’da raks etmek senin neyine
Nihayet bozkurtlar döndü köyüne
Ne oldu Paşinyan ne oldu sene

Fazla şımarttılar övdüler seni
Uşak döver kimi dövdüler seni
İti govan kimi govdular seni
Ne oldu Paşinyan ne oldu sene

Başkan Erdoğan’la lider Bahçeli
İlham Aliyev’e uzattı eli
Hedef kızıl elma yol Turan yolu
Ne oldu Paşinyan ne oldu sene

Şanlı Azerbaycan kahraman ordu
Sükut füzmesini ininde vurdu
İşgalcilerden de kurtardı yurdu
Ne oldu Paşinyan ne oldu sene

Der Turabi savaş bizi yoramaz
Hilalin sırrına akıl eremez
Hiçbir düşman Türk'e karşı duramaz
Ne oldu Paşinyan ne oldu sene” (URL298).

Türk milletinin birliği ve bütünlüğü Türkün kahraman ve savaşçı özellikleriyle ilişkilendirilerek âşıklar tarafından coşkuyla dile getirilmektedir. Âşık Devai'nin “Bilsinler” şiiri Türkiye için örnek olarak gösterilebilmektedir.

“Bütün dünya şunu iyi bilsin ki
Kökümüz soyumuz değildir çünkü
Cevap vermeyelim nedeni çünkü
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türktür bilsinler beni

Hakkın adaletin temel taşıyım
Biz Türküz diyenin öz kardaşyım
Madem bu ülkenin vatandaşyım
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türktür bilsinler beni

Bütünüz Alevi Sünnisi Kürdü
Vatanı uğruna sırt sırta verdi
Şehit dedem bile şöyle diyordu
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türk'tür bilsinler beni

Sokaklara çıkıp nara atanlar
Bayrağını milletini satanlar
Duysun Ermeni'ye çanak tutanlar
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türk'tür bilsinler beni

Bölmek değil ise sizin sözünüz
Şehitlere neden yanmaz özünüz
Duysun kulağınız görsün gözünüz
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türk'tür bilsinler beni

Bizden şikâyetçi yatan cansızlar
Bayraksızlar şerefsizler şansızlar
Ben de Ermeni'yim diyen kansızlar
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türk'tür bilsinler beni

Dileğim ülkemde kardeşlik olsun
Kimse üzülmesin ne kimse ölsün
Vatan hainleri çok iyi bilsin
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türk'tür bilsinler beni

Âşık Devaîyem bura öz vatan
Ermeni'den bozuk vatani satan
Soyum Türk bilinsin kendim Müslüman
Ben ne bölücüyüm ne de Ermeni
Soyum sopum Türk'tür bilsinler beni" (Coşkun, 2009: 122-124).

Ballı Ozan'ın "Türk Birliği" şiiri ise Türk dünyasının birliğini ve kızıl elma hedefini belirtmektedir.

“Dünyada Türk Birliği
Kurmamıza az kaldı
Hedef kıızıl elmadır
Varmamıza az kaldı

Selam ecdat ataya
Düşmeyelim hataya
Hilali üç kıtaya
Germemize az kaldı

Can cananı arasın
Ak eylesin karasın
Her nerdeyse yarasın
Sarmamıza az kaldı

Ballozan yaram derin
Kır esaret zincirin
Düşmanların defterin
Dürmemize az kaldı”

(URL299).

Âşıklar “halkın, halkımın ozanıym” görev bilinciyle toplumsal, siyasal ve askeri olayları topluma anlatmaktan ve toplumu yönlendirmekten çekinmemektedir. Bu nedenle toplumu etkileyen olayları anlatırken benimsemiş oldukları siyasal ideolojileri de şiirlerinde yansıtmaktadır.

Toplumsal, siyasi ve askeri olaylar karşısında âşıklar kimi zaman ortak bir duruş sergilerken kimi zaman da siyasal ideolojilerine göre konulara bakış açısı ve işleniş biçimi farklılık göstermektedir. Sağ ideolojiye yakın olan âşıklar başörtüsü yasağı, PKK elebaşının yakalanması, Afrin Harekâtı, dünya ülkeleriyle ilişkiler, Türk dünyası ve Türk coğrafyasının sorunları gibi devleti ve milleti esas alan konuları daha çok işlerken toplumsal ayaklanmalara karşı olayları daha az şiirlerinde yer verdiği görülmektedir. Sol ideolojiye yakın olan âşıklar ise Deniz Gezmişler ’in idamı,

Maraş, Çorum, Sivas, Gazi olayları, ülkede yaşanan canlı bomba eylemleri, Gezi olayı gibi toplumun daha çok içinde olduğu konuları ele almaktadır. Bu konularda sağ ideolojiye yakın olan âşıklar ise milli birlik ve bütünlük mesajları içeren şiirler söylemeyi tercih etmektedir. Bununla birlikte bir konunun iki farklı siyasal ideolojiye yakın olan âşığın konuya nasıl yaklaştıkları da dikkat çekmektedir. Bu konuda Susurluk Kazası örnek teşkil edebilmektedir. Sağ ideolojiye yakın olan Ozan Nihat, Susurluk Kazasında ölenler için üzüntü duyarken sol ideolojiye yakın olan Âşık Şahturna, devlet-polis-mafya ilişkisinin gün yüzüne çıktığı için sevinmektedir.

Hem sağ hem sol ideolojiye yakın olan âşıkların ortak noktada birleştiği konular da bulunmaktadır. 1974'teki Kıbrıs Harekâtı, PKK terör saldırıları, Ortadoğu'da yaşanan insanlık dramı, Almanya'da yabancı sorunu gibi konularda aynı toplumsal mesajları şiirlerinde vermektedir. Sonuç olarak âşıklar, hangi siyasi ideolojiyi benimsemiş olursa olsun yaşadıkları dönemin olaylarından uzak kalmamakta ve yaşadıkları dönemin bir temsilcisi olarak vazife üstlenip duygu ve düşüncelerini şiirlerinde aktarmaktadır; çünkü âşıklar Ozan Dehham Batur da söylediği kendilerini halkın âşığı olarak görmektedir.

“Zaman gelir bu halk anlar

Ben halkımın aşığıyım

Anlamaz beni her canlar

Ben halkımın aşığıyım

Bu yola girdim canımla

Hakkım ararım kanımla

Ruhum, fikrimle, malımla

Ben halkımın aşığıyım

Halk derdini yazan benim

Haksızlara kızan benim

En gariban ozan benim

Ben halkımın aşığıyım

Cigerimden yaralıyım
Nere dersen oralıyım
Edirne, Kars, Urfalıyım
Ben halkımın aşığıyım

Ne deliyim ne Mecnunum
Elbet bir gün artar ünüm
Ben halkımla bir bütünüm
Ben halkımın aşığıyım

Yurduma yurt katanıma
Tüm kefensiz yatanıma
Canım gurban vatanıma
Ben halkımın aşığıyım

Gerçeklere erecekler
Elbette yer verecekler
Batur diye soracaklar
Ben halkımın aşığıyım” (URL300).

SONUÇ

Bir insan topluluğunun yaşam tarzını oluşturan kültür, toplumu oluşturan bireye inanç, davranış ve değerlerin aktarılmasında etkili olan unsurların birleşimidir. Bu bağlamda kültür; düşünüş, duyuş ve davranış şekilleri olarak toplumu oluşturan bireyler tarafından öğrenilen ve paylaşılan bir özellik taşıırken bilgi, inanç, gelenek ve becerilerden oluşan ve nesillere aktarılan bir kültürel miras olma özelliğine sahip olmaktadır.

Kültürün bir miras olarak nesillere aktarımı gerçekleştirilirken toplumu bir yönetme sanatı olan siyaset de kültürün bir parçası olarak yer almaktadır. Böylece kültürün toplumdaki siyasal, sosyal, ekonomik yapının birleştirici gücünden yola çıkılarak siyasal kültür oluşmaktadır. Siyasal yapı ve sistemle doğrudan ilişkili olan siyasal kültür hem siyasal sistemin tarihi süreç içerisinde bir topluma yerleştirdiği davranışlar, değerler, semboller, inançlar olarak edindiği siyasal bilgiler deneyimi hem de toplumda mevcut olan siyasal yapıya ve sisteme karşı oluşturduğu davranış, değer ve düşünce biçimi olarak açıklanabilmektedir. Bilhassa siyasal yapı ve sisteme karşılık bir düşünce ve davranış ortaya koyması edebiyat ürünleriyle gerçekleşmektedir.

Edebiyat sanatçısının ortaya çıkardığı eserin içinde bulunduğu çağı yansıtarak bir nevi ayna işlevi görmesi ve böylece eserinde toplumun fotoğrafını sunarken duygu ve düşünceleriyle toplumu yönlendirmesi siyasal kültür ile edebiyatın etkileşimini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Türk kültürü ve edebiyatının önemli bir parçası olan âşıklık geleneğinin de bu etkileşimi doğrudan gösterdiği âşıkların şiirleriyle tespit edilmiştir.

Gelenek aktarıcısı olan âşıklar, tarihi süreç içerisinde şaman-kam-baksı, ozan geleneğinin değişim ve dönüşümüyle 16.yüzyıla kadar gelerek o dönemden günümüze kadar her dönemde devlet ve toplum arasında önemli bir rol üstlenip temsilci veya sözcü konumunda olduğu görülmüştür. Şaman- baksı geleneğinde, hakanın devlet işlerinde şamana danışması ve şamanın toplumda sözü geçen ulvi bir özelliğe sahip olmasıyla birlikte ozanlık geleneğinde yine aynı işlevlerinin devam etmesi gelenek aktarıcılarının toplumdaki konumuna örnek teşkil etmektedir. Nitekim değişim ve dönüşüm içerisinde her ne kadar görevleri ve tanımlamaları değişmiş olsa da en büyük ozan temsili olan Dede Korkut'un anlattıklarında olduğu gibi toplumdaki saygınlığı, bilge kişi olarak devlet ve toplum arasındaki iletişimi sağlama özelliği korunmuştur.

16.yüzyıldan itibaren âşıklık geleneğine dönüşmesiyle birlikte yalnız müzik icra eden göreviyle var olmuş gibi görünse de devlet ordularında ve saraylarda bulunarak, âşık kahvehanelerinde görevlendirilerek, cumhuriyetin ilanıyla birlikte Atatürk'ün ilke ve inkılaplarının Anadolu'ya yayılmasını sağlayarak devletle ilişkisinin ve toplumdaki öneminin devam ettiği görülmüştür.

Âşıklık geleneği içerisinde bulunan geleneğe kabul süreçlerinde de siyasal kültürün izleri ortaya konulmuştur. Usta-çırak ilişkisinde çırağın usta olan âşığın siyasal ideolojisini benimsemesiyle birlikte doğaçlama ve atışma yaparken âşıkların siyasal içerikli verilen ayaklara göre şiirler söylediği ve kendi siyasal ideolojilerini yansıttığı gözlemlenmiştir.

Siyasal kültür bağlamında âşıklar, sözlü kültür ortamında yaşadıkları dönemin olayları hakkındaki şiirlerini destan ve koşma nazım biçimleriyle söylemektedir. Savaş gibi toplumu derinden etkileyen olaylar daha çok destan nazım biçimiyle söylenirken toplumun aksayan yönleri ise koşmanın taşlama nazım türüyle işlendiği tespit edilmiştir. 20 ve 21.yüzyıl âşıkları arasında destanın ve koşmanın 11'li hece ölçüsüne pek uygun söylediği görülmesi de tematik açıdan bu nazım biçimlerinin özelliklerini taşıdığını belirtmek mümkündür. Nitekim kahramanlık teması işlendiğinde destan; bir övgü söz konusu olduğunda koşmanın güzelleme nazım türü; bir eleştiri yapıldığı zaman koşmanın taşlama nazım türünün kullanıldığı görülmektedir. Yazılı kültür ortamı ise âşıklar için söyledikleri şiirlerinin kayıt altına alınmasını ve aktarımının kolaylaşmasını sağlamıştır. Elektronik kültür ortamı da âşıklar için yeni bir icra ortamı yaratmıştır. Âşıklar şiirlerini plak, kaset, cd gibi teknolojik materyaller aracılığıyla dinleyici kitlesini arttırdığı ve daha da ulaşılır hale geldiği tespit edilmiştir.

21. yüzyıldan itibaren ise dijital kültür ortamının sunduğu çeşitli mp3-4 web siteleriyle, Spotify gibi müzik dinleme uygulamalarıyla, Youtube gibi video izleme web siteleriyle, Facebook gibi kişisel paylaşımların yapıldığı sosyal medya aracılığıyla alan daha da genişlemiş ve âşıklar kendilerini daha kolay tanıtmaya fırsatı yakalamıştır. Bununla birlikte dijital kültürün sunduğu imkânlarla hem âşıklara daha hızlı ulaşma ve takip etme olanağı artmış hem de âşıkların birbirleriyle iletişim kurma ağı daha kolaylaşmıştır. Siyasal kültür bağlamında da âşıklar, benimsedikleri siyasal ideolojilerini aktardıkları şiirlerini elektronik ve dijital kültür aracılığıyla paylaştıkları görülmüştür.

Âşıklar, elektronik kültür ortamının imkânlarıyla çıkardıkları plak, kaset, cd albümlerinin kapakları da dâhil olmak üzere belli bir siyasal ideolojiyi savunan şiirlerini bu materyallerle sunmuştur. Dijital kültürle de bilhassa Facebook sosyal medya hesabı ve Youtube kanallarıyla hem doğrudan siyasal ideolojilerini hem de toplumsal ve siyasal olayları işledikleri şiirlerini paylaştıkları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda âşıklar, benimsemiş oldukları siyasal ideolojiye göre bir dinleyici ve izleyici kitlesi oluşturmuştur. Bunun yanı sıra âşıkların politik şiirlerinin, siyasi aktörlerin de dikkatini çektiği ve seçim dönemlerinde kullanıldığı saptanmıştır. Böylece âşıklar, belli siyasal ideolojilerin temsili haline gelerek siyasal imgeye dönüşmüştür. Örneğin; Âşık İhsani'nin Korkuyorlar şiiri, Onur Akın'ın düzenlemesi ve bestelemesiyle CHP'nin 2014 yılı "Bir Isık Da Sen Çal" seçim müziği olmuştur. Bir başka örnek ise Âşık Zeki Erdali'nin 2017 anayasa değişikliği referandumu sonucunda televizyon kanalında seçimi kazanan siyasi aktörlere şiirler söylemesi belli bir siyasal ideolojinin savunucusu olduğunu göstermiş ve geleneğin siyasal kültürle ilişkisini yansıtmıştır. Nitekim geleneğin siyasal kültürle ilişkisinin yanı sıra dijital kültürün sunduğu bu imkânlarla birlikte zengin bir materyal arşivinin bulunması, âşıklık geleneği çalışmaları için yeni bir inceleme ortamı yarattığı bu çalışmayla ortaya konulmuştur.

Âşıklık geleneğinin icra edildiği mekânlar arasında ise bilhassa kahvehanelerde iktidar lehine propaganda yapıldığı ve halkın nabzını tutarak saraya bilgiler verildiği görülmüştür. Bu durum âşıkların iktidar ve toplum arasındaki iletişimiyle birlikte bir haber aracı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte âşık bayramlarının düzenlenmesinde de siyasal bir arka planın olduğu saptanmıştır. Türkiye İşçi Partisi bünyesinde kurulan "Âşıklar Derneği" altında bir araya gelen sol ideolojiye sahip âşıklara istinaden Konya'da 1966 yılında ilki düzenlenen Âşıklar Bayramı'na sağ ideolojiye yakın âşıkların davet edilerek bir karşı gruplaşmanın oluşmaya başlaması siyasal kültürün yansımalarını göstermiştir. Bunun yanı sıra âşıkların siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği özel gün ve gecelere davet edilmesi ve buldukları icra ortamına göre âşıkların siyasal ve toplumsal olaylara karşılık şiirler söylemesi geleneğin siyasal kültürün bir parçası olduğunu kanıtlamıştır.

Türkiye'nin siyasal yaşamında gerçekleşen toplumsal ve siyasal olaylar, sosyokültürel ve ekonomik değişimler âşıkların şiirlerinde konu olarak işlendiği görülmüştür. Bu konular, âşıkların performansını etkilemekte ve bağlamını

oluşturmaktadır. Nitekim âşıkların Türkiye’de yaşananları bir icra aktarımıyla konu olarak işleme bir metni (text) ve metindeki dille söyleyişi oluşturan dokuyu (texture) ortaya çıkarmaktadır. Bu iki temel dinamiği açıklama görevi üstelenen bağlam ise âşıkların şiirlerini nasıl ve ne ortamda icra ettiğini göstermektedir. Böylece âşıklık geleneğinde bağlamı tespit edebilmek için bir icranın neden ve hangi şartlarda ortaya çıktığını sorgulayarak şiirlerdeki toplumsal ve siyasal olayları incelemek bu çalışmayla gerçekleştirilmiştir. Nitekim incelenen şiirlerde âşıklar, yaşadığı çağa karşı kendilerine halkın sözcüsü olma sorumluluğu yükleyerek içinde bulunduğu dönemin olaylarını şiirlerinde aktarmıştır.

Âşıkların yaşadıkları dönemin toplumsal ve siyasal olaylarına duyarlı olması şiirlerinin siyasal kültür bağlamında incelenmesini ve tasnif edilmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda söylenen şiirler folklorun işlevleriyle de değerlendirilebilmektedir. Âşıkların değişen ve dönüşen sosyal normlar doğrultusunda yaşanan toplumsal değişimleri şiirlerinde konu olarak işleme folklorun değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte âşıkların Atatürk, vatan, bayrak, millet gibi milli değerleri şiirinde işleme de bu işlevle birlikte nesillere aktarımı sağladığı için eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak eğitimsel işlevi üstlendiği de görülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin inişli çıkışlı siyasal hayatında yaşanan darbeler, toplumsal ayaklanmalar, siyasi çatışmalar, toplumsal düzenin veya sistemin eleştirilmesi gibi konuların âşıkların şiirinde işlenmesi folklorun kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi ile İlhan Başgöz’ün ifade ettiği protesto işlevi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca âşıkların Kıbrıs, Afrin Harekâtı ve Karabağ zaferleri gibi konuları işleme toplumda kahramanlık coşkusunu arttırarak zafer kutlamasını şiirinde yansıttığı için folklorun eğlenme ve eğlendirme işlevini gösterdiğini söylemek de mümkündür. Nitekim âşıkların bu konuları ele alması işlevsel halkbilimi kuramı doğrultusunda Bascom’un folklorun işlevleriyle birlikte İlhan Başgöz’ün protesto işlevinin kullanılabileceğini göstermektedir.

Âşıkların şiirlerinde işledikleri temaları, olay yaşandığı zaman mı yoksa bir süre sonra mı aktardığı sorgulanarak âşıkların genellikle yaşadıkları dönemde şahit oldukları olaylarla şiirlerini eş zamanlı icra ettikleri tespit edilmiştir. Şiirlerde milli ve özel bayramları, günleri, olayları tarihi bağlamda ele alıp anıldığı veya kutlandığı zaman diliminde eş zamanlı; toplumsal değişimi, sosyal normları, belli ideolojinin

içerik olarak işlenmesi gibi temaların art zamanlı söylendiği görülmüştür. Bilhassa âşıkların şiirlerini toplumsal ve siyasal olaylar karşısında eş zamanlı söylediğini ifade etmek mümkündür.

Siyasal kültür bağlamında âşıkların şiirlerinde eril ve dişil söylemin özellikleri de yansımaktadır. Âşıklık geleneğine egemen olan erkeklerin yanı sıra kadın âşıkların da toplumsal ve siyasal konuları işlenirken cesur bir tutumla düşünce ve duygularını dile getirdiği görülmüştür. Bununla birlikte kadın âşıkların toplumsal ve siyasal olaylar karşısında olaylara yaklaşımı dişil bir söylemle incelenebilmekte ve kadın bakış açısının nasıl şiire yansıdığı ortaya çıkabilmektedir. Nitekim kadınların âşıkların şiirlerinde dişil söylemin güçlü, duygu ve düşüncelerin gerçeği daha çok yansıttığı tespit edilmiştir; çünkü dişil söylemde siyaset eleştirisi daha doğru yapılmaktadır.

Âşıkların şiirlerinde kendi siyasal ideolojileri doğrultusunda toplumsal ve siyasal olayları anlatması siyasal kimliklerini ortaya çıkarmıştır; ancak her dönemde fikirlerin ve siyasal ideolojilerin değişimi nedeniyle âşıkların siyasal ideolojilerinin ne olduğu konusunda kesin bilgiler verilebilmek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle âşıkların şiirlerini söyledikleri dönemdeki siyasal ideolojileri esas alınarak yakın oldukları ideolojileri ifade etmek daha doğru olacaktır. Bu bağlamda sol ideolojiye yakın olan âşıklar arasında Âşık İhsani, Âşık Hüseyin Çırakman, Âşık Garip Yedigâr, Âşık Şahsenem, Âşık Şahturna gibi isimlerin yer aldığını sağ ideolojiye yakın âşıklar arasında Ozan Nihat, Ozan Alper Alperen, Âşık Zeki Erdali, Ozan Dertli Polat, Ballı Ozan gibi isimlerin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra incelenen 53 âşık arasında siyasal ideolojilerini şiirleriyle birlikte ortaya koyan âşıklar, kendilerine hitap konusunda da dikkat çektiği belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda sol ideolojiye yakın olan saz şairleri kendilerine daha çok âşık diye hitap ederken sağ ideolojiye yakın olan saz şairleri ise ozan kavramını kullanmıştır. Bunun istisnai durumları da tespit edilmiştir. Örneğin; Şahturna sol ideolojiye yakın olmasına rağmen ozan kavramını; Zeki Erdali ise sağ ideolojiye yakın olmasına rağmen âşık kavramını kullandığı görülmüştür. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın oluşturmuş olduğu kayıtlı âşıklar listesinde böyle bir ayrımın olmadığı ve bilhassa günümüz saz şairleri arasında bu kullanım farklılığı çok fazla bulunmadığı tespit edilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na kayıtlı bulunan âşıklar arasından seçilen 53 aşığın şiirleri üzerinde yapılan bu çalışma, dijital kültürün yanı sıra halkbiliminin gözlem, görüşme gibi araştırma teknikleriyle âşıklar arasında kuşaklararasılık farkı incelenerek ve siyasal söylem ile âşıkların söylemi analiz edilerek yeni çalışmaların yapılabileceğini ön görmektedir. Nitekim elektronik ve dijital kültür ortamı bu çalışmalar için açılmayı bekleyen sandık konumundadır.

Kısaca, Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olan âşıklık geleneği, köklü bir tarihi geçmişe sahip olarak zengin bir kültür miras birikimiyle ve çeşitli kültürel patronajlıklarla varlığını koruyarak devam etmektedir.

KAYNAKLAR

1. Kitaplar

Açıkğöz, N .(1994). Kahve Etrafında Teşekkül Eden Ebedî Kamuoyu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

Akşin, Sina (2020). “Siyasal Tarih (1995-2003)”. Ed. Sina Akşin. Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-2003. İzmir: Cem Yayınevi, s.163-186.

Akşin, Sina (2021). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Alkan, Türker (1989). Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim. Ankara: Gündoğan Yay.

Altınkaynak, Erdoğan (2013). Âşık Dursun Durdağı Hayatı - Sanatı - Eserleri. Ankara: Karadeniz Dergi Yay.

Alver, Köksal (2004). Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri. Ankara: Hece Yayınları.

Alver, Köksal (2006). “Edebiyatın Sosyolojik İmkânı”. (Ed. Köksal Alver) Edebiyat Sosyolojisi. Ankara: Hece, s.11-19.

Arat, R. Rahmeti (1986). Eski Türk Şiiri. Ankara.

Artun, Erman (2019). Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı. Adana: Karahan Kitabevi.

Aslanoğlu, İbrahim (1965). Sivas Halk Şairleri Bayramı. Sivas: Garnizonu Sosyal Hizmetler Kolu Yayınları.

Atılın, Gökhan (2019). “1960-1971 Sanayi Kapitalizminin Şafağında”. Haz. Gökhan Atılın, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu. Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat. İstanbul: Yordam Kitap, s.521-651.

Atılın, Gökhan, Aytekin, Attila (2013). Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler. İstanbul: Yordam Kitap Yay.

Avcı, Ali Haydar (2006). Osmanlı Gizli Tarihinde Pir Sultan Abdal. İstanbul: Noktakitap.

Aydın Suavi, Yüksek Taşkın (2020). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aytaç, Gürsel (2005). Edebiyat ve Kültür. İstanbul: Hece Yayınları.

Balım, Ali (1957). Pir Sultan Abdal, Hayatı ve Şiirleri. Ankara: Emek Basım-Yayınevi.

Bali, Muhan (1973). Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi- Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi. Ankara: Baylan Matbaası.

Başgöz, İlhan (1986). "Habib Karaslan Ya Da Bir Halk Şairinin Gizli Dosyası". Folklor Yazıları. İstanbul: Adam Yayınları, s.192-203.

Başgöz, İlhan (1986). Folklor Yazıları. İstanbul: Adam Yay.

Başgöz, İlhan, (2013). İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi. İstanbul: Pan Yay.

Bauman, Z. (1998). Sosyolojik düşünmek. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.

Bayhan, Fatih (2016). İhtilallere Giden Yol: Eski Türkiye Siyasi Tarihi. İstanbul: Kayıt Yayınları.

Belli, Şemsi (1963). Büyük Paydos. İstanbul: Ak Kitabevi.

Boratav, P.Naili (1968). Başakların Sesi; Türk Halk Şairleri Eserleri ve Hayatları. Haz. Müjgân Cumhur. Ankara: Poyraz Reklam Yayınları.

Boratav, P.Naili (2017). Folklor ve Edebiyat I. Ankara: Bilgesu Yay.

Boratav, Pertev Naili (2016). Halk Edebiyatı Dersleri. Ankara: Bilgesu Yay.

Bostancı, Naci (2010). Sosyolojiye Giriş: Toplum ve Kültür. İstanbul: Beta Yay.

Bozkurt, Güvenç (1996). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bronislaw, Malinowski (1992). Bilimsel Bir Kültür Teorisi (Çev. Hüseyin Portakal). İstanbul: Kabalıcı Yay.

Bronislaw, Malinowski (2000). Bilim, Büyü ve Din (Çev. Hüseyin Portakal). İstanbul: Kabalcı Yay.

Coşkun Çıblak, Nilgün (2009). Âşık Devaî Hayatı, Sanatı ve Şiirleri. Mersin: Ajansfener Reklam Matbaa.

Cüveyni, Alaaddin Ata Melik (1999). Tarih-i Cihan Güşa (Çev: Mürsel Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çağatay, N. (1981). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Çam, Esat (1984). Siyaset Bilimi. İstanbul: Der Yayınları.

Çam, Esat (1995). Siyaset Bilimine Giriş. İstanbul: Der Yayınları.

Çıblak, Nilgün (2008). Âşık Şiirinde Taşlamalar. Ankara: Ürün Yayınları.

Çiçek, Atıl Cem (2018). Siyasal Sürecin Kültürel ve Toplumsal Boyutları: Siyasal Kültür, Siyasal Toplumsallaşma, Kamuoyu. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitabı.

Çobanoğlu, Özkul (2000). Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul (2005). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.

Daver, Bülent (1993). Siyaset Bilimine Giriş. Ankara: Yargı Yayınları.

Dehri, D. (1933). Âşık Tokatlı Nuri, Çankırı: Çankırı Matbaası.

Demir, Ömer, Mustafa Acar (1999). Sosyal Bilimler Sözlüğü. Ankara: Vadi Yayınları.

Deren, S. (2002). “Kültürel Batılılaşma”. Ed. Murat Gültekingil, Tanıl Bora. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık İçinde Cilt:3. İstanbul: İletişim Yayınları, s.382-387.

Devellioğlu, Ferit (2007). Osmanlıca-Türkçe Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Dizdarođlu, Hikmet (1977). Halk Őiri Saz Őiri Tűrleri. Ankara: Halkbilim Araştırmaları Yıllığı.

Doltař, Dilek (2009). ‘‘Sűyem ve Yazın’’. Haz. Ahmet Kocaman. Sűyem Ŭzerine. Ankara: ODTŬ Yayıncılık, s. 48–55.

Dundes, Alan (2013). ‘‘Doku, Metin ve Konteks’’. (Çev: Metin Ekici). Ed. Gűlin Őğűt Eker, Metin Ekici, M.Őcal Oğuz, Nebi Őzdemir. Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklařımlar Cilt:1. Ankara: Milli Folklor Yayınları.

Dural, Baran (2013). Siyaset Biliminde Kuram - Yűntem - Gűncel Yaklařımlar. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.

Durbilmez, Bayram (2016). Āřık Edebiyatı ve Taşınarlı Halk Şairleri. Ankara: Akçağ Yayınları.

Duverger, Maurice (1989). Siyaset Sosyolojisi. (Çev: Őirin Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları.

Dűzgűn, Dilaver (2013). Tűrk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları.

Ekici, M. (1990). Batı Anadolu Kűy Odaları. Tűrk Kűltűrű. C. XXVIII (332). s.744-751.

Elçin, Őűkrű (1981). Halk Edebiyatına Giriř. Ankara: Kűltűr Bakanlıđı Yayınları.

Emeksiz, Abdűlkadir (2009). Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul Cilt II. Haz. F. Őzdem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.123-139.

Erdođru, Mehmet Akif (1999). Ondokuzuncu Yűzyılda Osmanlı İmparatorluđu’nda Hafta Pazarları ve Panayırlar. İzmir: Ege Ŭniversitesi Edebiyat Fakűltesi Yayınları.

Ergin, Muharrem (2008). Dede Korkut Kitabı 1-2. Ankara: Tűrk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, Osman Nuri (1939). Tűrk Őehirlerinde İmaret Sistemi. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

- Evren, B. (1996). Eski İstanbul'da Kahvehâneler. İstanbul: Milliyet Yayınları
- Fichter, Joseph (1996). Sosyoloji Nedir? (Çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Fidan, Süleyman (2017). Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi. Ankara: Grafiker Yay.
- Freyer, H. (1977). İctimai Nazariyeler Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Gans, H. J. (2007). Popüler Kültür ve Yüksek Kültür (Çev: Emine Onaran İncirlioğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gedrgen, F. (1999). Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde İstanbul Kahvehâneleri, Doğu'da Kahve ve Kahvehâneler (Çeviren: Meltem Atik-Esra Özdoğan). Haz. Desmet Gregore-Francis Georgeon. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökalp, Ziya (2010). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Kitapzamanı Yayınları.
- Görmez, Kemal (1997). Kent ve Siyaset. Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları.
- Günay, Umay (2011). Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt (1995). Türk Kimliği ve Kültür Tarihinin Kaynakları. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güzel, A., Ali Torun (2003). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman (2009). Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hakan Toy, Elmacı Define (2015). Kronolojik Türkiye Tarihi Ansiklopedisi. İstanbul: Karma Kitaplar.
- Hattox, R.S. (1998). Kahve ve Kahvehâneler (Çev: Nurettin El Hüseyini). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Heywood, Andrew. (2013). Siyaset (Çev: Kolektif). Ankara: Adres Yayınları.

İlhan, Attila (1983). “Olur mu Bre?”. Böyle Bir Sevmek İçinde. Ankara: Bilgi Yayınevi, s.145-149.

İslamoğlu, Hamdi. (2002). Siyaset Pazarlaması, Toplam Kalite Yaklaşımı. İstanbul: Beta Yayınları.

Kabaklı, A. (1985). Türk Edebiyatı (1. Cilt). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.

Kafesoğlu, İbrahim (2013). Türk Milli Kültürü. Ankara: Ötüken Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (2008). Türkiye'de Demokrasi'nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu. Şubat 11, 2021. <http://research.sabanciuniv.edu/8882>

Kapani, Münci (2001). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınları.

Karpat, Kemal (1962). Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular. İstanbul: Varlık Yayınları.

Kaya, Doğan (1994). Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsati. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Kaya, Doğan (1999). Âşık Ruhsati. Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Yayınları.

Kaya, Doğan (2000). Âşık Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Kaya, Doğan (2005). Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî. Sivas: Sivas İli Kangal İlçesi Deliktaş ve Çevre Köyleri Kültür ve Turizm Derneği.

Kaygılı, O.C. (1937). İstanbul'da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri. İstanbul: Merkez Kitabevi.

Kışlalı, A.T. (2011). Siyaset Bilimi. İstanbul: İmge Kitabevi.

Kışlalı, Ahmet Taner (2000). Siyaset Bilimi. İstanbul: İmge Kitabevi, 8.Baskı.

Kongar, E.(2010). Demokrasi ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Köker, Eser. (1998). Politikanın İletişimi İletişimin Politikası. Ankara: Vadi Yayınları.

Köprülü, F. Mehmet (1929). XIX. Asır Saz Şairlerinden Erzurumlu Emrah. İstanbul: Evkaf Matbaası.

- Köprülü, F. Mehmet (2004). Türk Saz Şairleri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, F. Mehmet (2012). Edebiyat Araştırmaları I. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. Fuat (2009). Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. Fuat (2020). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kutlu, Mustafa, Mehmet Doğan (1977). “Âşık”. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul: Dergâh yay.
- Küçükalp, Derda (2011). Siyaset Felsefesi. İstanbul: Say Yayınları.
- Lowenthal, L. (2006). “Edebiyat Sosyolojisi Üzerine”. (Ed. Köksal Alver) Edebiyat Sosyolojisi. Ankara: Hece Yayınları, s.83-100.
- Marshall, Gordon (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat yay.
- Meriç, Nevin (2000). Osmanlı’da Gündelik Hayatın Değişimi: Âdab-ı Muâseret (1894-1927). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Moran, B. (2004). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, Berna (1994). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: Cem Yayınları.
- Nirun, Nihat (1991). Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi. Ankara: Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, No:56.
- Noble, Trevor (2006). Edebiyat ve Sosyoloji (Çev: Nurettin Çalışkan). Ankara: Hece Yayınları.
- Oğuz, Öcal (1994). Yozgat’ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü. Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.
- Oğuz, Öcal (1998). Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XIX. Yüzyılı. Ankara: Pertev Naili Boratav’a Armağan.
- Oktay, Cemil (2007). Siyaset Bilimi İncelemeleri, İstanbul: Alfa Yay.
- Onay, A.T. (1993). Âşık Tokatlı Nuri. Çankırı: Çankırı Matbaası.

- Ong, W. (2010). Sözlü ve Yazılı Kültür. İstanbul: Metin Yayınları.
- Osmanağaoğlu, Y. D. (2008). Ziya Gökalp'te Türkçülük Akımı. İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.
- Ozankaya, Özer (1971). Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür. Ankara: A.Ü. SBF Yayını.
- Ozanoğlu, İhsan (1940). Âşık Edebiyatı Methal ve Ana Hatları. Kastamonu: Şenkıral Matbaası.
- Özarslan, Metin (2001). Erzurum Âşıklık Geleneği. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özbudun, Ergun (1990). Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi, Türkiye’de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi. İzmir: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Özbudun, Sibel, Balkı Şafak, N.Serpil Altuntek (2005). Antropoloji: Kuramlar, Kuramcılar. İstanbul: Dipnot Yay.
- Özdemir, Eylem (...). Siyaset Sosyolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi AUZEF Kamu Yönetimi Ders Kitabı.
- Özdemir, Hikmet (2018). “Siyasal Tarih (1960-1980)”. Ed. Sina Akşin. Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980. İzmir: Cem Yayınevi, s. 227-296.
- Özdemir, Mehmet (2019). “Kültürün Dönüşümü veya Dijitalleşme”. Ed. Mehmet Özdemir. Dijital Kültür Kitabı 1. Artvin: Arı Sanat Yay.
- Özdemir, N. (2005). Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdemir, Nebi (2008). Medya, Kültür ve Edebiyat. Ankara: Geleneksel Yay.
- Özdemir, Nebi, (2021).“Âşıklık Geleneği ve Kültürel Patronajlık”. Doğan Kaya Armağanı Cilt 2. Sivas: Vilayet Kitabevi.
- Özkan, A.(2007). Siyasal İletişim Stratejileri, İstanbul: Tasam Yayınları.
- Öztekin, A. (2007). Siyaset bilimine giriş. (5. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztelli, Cahit (1984). Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu. İstanbul: Özgün yay.

Öztelli, Cahit (1994). "Âşık Veysel Gerçeği". Haz. Gülay Özü. Bütün Yönleriyle Âşık Veysel Yaşamı Sanatı Şiirleri. Ankara: Ayyıldız Yayınları, s.41-44.

Sağlık, Şaban (2004). "Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi". Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri, Ankara: Hece Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (2014). Âşık Edebiyatı Araştırmaları. Konya: Kömen yay.

Sakaoğlu, Saim, Zekeriya Karadavut (1998). Âşıkların Diliyle Cumhuriyet. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sami, Şemseddin (2008). Kamus-ı Türki. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.

Sancar, Serpil (2008). İdeolojinin Serüveni. Ankara: İmge Kitabevi.

Saraçoğlu, Cenk (2019). "1980-2002 Tank Paletiyle Neoliberalizm". Haz. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat. İstanbul: Yordam Kitap, s.753-868.

Saraçoğlu, Cenk, Melih Yeşilbağ (2019). "AKP Döneminde Türkiye". Haz. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat. İstanbul: Yordam Kitap, s.877-963.

Sarıbay, Ali Yaşar (1998). Siyasal Sosyoloji. İstanbul: Der Yayınları.

Sarıbay, Ali Yaşar, Süleyman Seyfi Öğün (1998). Bir Politikbilim Perspektifi. Bursa: Asa Kitabevi.

Sözen, E. (1999). Söylem. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Şan, Mustafa Kemal (2004). "Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar". Ed: Köksal Alver. Edebiyat Sosyolojisi. Ankara: Hece yay.

Şen, Ömer (1996). Osmanlı Panayırları (18.-19. Yüzyıl). İstanbul: Eren Yayıncılık.

Şenel, S. (2007). Kastamonu'da Âşık Fasılları Türler/Çeşitler Çeşitlenmeler Cilt II. İstanbul: Kastamonu İl İdaresi Yayını.

Taşdelen, Musa (1997). Siyaset Sosyolojisi. İstanbul: Kocav Yayınları.

Taşdelen, Musa (2011). Siyaset Sosyolojisi. İstanbul: Kocav Yayınları.

- Turan, İlder (1986). Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış. İstanbul: Der Yayınları.
- Turan, Osman (2008). Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. İstanbul: Ötüken yay.
- Turhan, Mümtaz (1987). Kültür Değişmeleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları. No:16.
- Türkmen, Fikret (1974). Âşık Garip Hikâyesi Üzerinden Mukayeseli Bir Araştırma. Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi.
- Ursula Reinhard, Tiago de Oliveira Pinto (2019). Türk Âşık ve Ozanları (Çev: Elif Damla Yavuz). İstanbul: YKY yay.
- Uygur, Nermi (1985). İnsan Açısından Edebiyat. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Üçok, Hasan (2002). “Çankırı Tarih ve Halkiyatı”. Ed. Ali Birinci. Ankara: Okuyan Adam Yayınları.
- Van Dijk, Teun A. (2003). “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım” (Çev. Nurcan-ATEŞ). Haz. Barış Çoban. Söylem ve İdeoloji. İstanbul: Su Yayınevi.
- Van Dijk, Teun. A (1991). Racism and the Press, Routledge London and New York.
- Weber, M.(1993). Sosyoloji Yazıları (Çev. Taha Parla). İstanbul: Hürriyet Vakfi Yayınları.
- Yalçınkaya, Cem (1968). Anayasa ve Şairi Şemsi Belli. İstanbul: Kültür Kitabevi.
- Yardımcı, Mehmet (2008). Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları. Ankara: Ürün yay.
- Yardımcı, Mehmet, Hayrettin İvgin (1983). Zileli Fedai. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Yazıcı, Rıfkı (1992). Âşık Efkâri, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, Dursun (1998). Türk Bitiği. Ankara: Akçağ yay.

Yücekök, Ahmet N. (1987). Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi). Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi.

Zaman, Süleyman (2000). Mahzuni Şerif Yaşamı, Dünya Görüşü, Şiirleri. Ankara: Toros Matbaası.

Zaman, Süleyman (2006). Muhlis Akarsu: Yaşamı, Sanatı, Şiirleri ve Dünya Görüşü. İstanbul: Can Yayınları.

Zürcher, Erik Jan (2018). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

2. **Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar**

Acarlı, Meltem Dilek (2014). Politainment (Eğlenceli Siyaset) Kavramı Bağlamında Türkiye'de Siyasal Seçim Kampanyalarının Analizi. İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akarpınar, R. Bahar (2004). "Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçişte Panayır- Sergi-Fuar-Festivalin Durumu ve Türkiye Örneği", Millî Folklor, 16(64), s.23-36.

Akay, Esra (2006). Siyasal Toplumsallaşma, Siyasal Kültür ve Siyasal Katılım Arasındaki İlişkinin Kavramsal Analizi. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Albayrak, Nurettin (1991). "Âşık". TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları. C.3, s.547-549.

Alev, Eda (2014). Âşık Kahvelerinden Sosyal Paylaşım Sitelere Âşıklık Geleneği. Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alkan, Mahmut Hakkı (2009). "Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik". Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, s. 153-183.

Aman, Fatih (2012). "Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 21, S: 1, s. 135-15.

And, M. (1986). 19. Yüzyılda Anadolu Köyü Üzerine Bir Yabancınn Gözlemleri. Tarih ve Toplum Dergisi, S:32, s.18-23.

Arslan, Mahmut (2004). “Ziya Gökalp’te Kültür ve Uygarlık Anlayışı”. Türkiye’de Sosyoloji- Ziya Gökalp Sempozyumu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Arvas, Abdulselam (2009). “Âşıklar ve Türk Doğaçlama Sanatının Tarihi Tipolojik Menşei”. Sosyal Bilimler Dergisi, S.22, s. 41-53.

Aşır, Ayşe (2009). Âşık Yaşar Reyanî Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelenmesi. Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Ataman, M. (1978). “Konya Köylerinde Misafir Odaları”. Türk Folklor Araştırmaları, S. 351, s.8467-8468.

Aydoğan, B. (1997). “Mehmet Akif Ersoy’un Meyhâne ve Mahalle Kahvesi Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme”. Türkoloji Araştırmaları, s.85-106.

Başarır, M. (2015). Siyasal İletişim Sürecinde Lider Üslubunun Seçmen Davranışlarındaki Rolü Üzerine Bir Araştırma. Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Başarır, M. (2018). “Siyasal İletişim Sürecindeki Metaforik Üsluba İlişkin Betimleyici Bir Çalışma”. Erciyes İletişim Dergisi, S.6(1), s. 625-639.

Baştürk, Efe (2018). “Dinsel Bağın Siyasalın Kuruluşunda Etkisi ve Şamanizm: Eski Türk Toplumunu Bağlamında Değerlendirme”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies, S.18/1 Yaz–Summer, s.97-111.

Bayraklı, Bayraktar (1986). “Farabi’nin Siyaset Tanımı ve Devletin Menşei Hakkındaki Görüşleri”. İslami Araştırmaları Dergisi, S.2.

Bekki, Salahaddin (2008). “Âşık Şiirinin Siyasallaşması Üzerine Bir Deneme (1960-1980)”. Folklor/Edebiyat Dergisi, C.14, S.55, s. 267-286.

Bekki, Salahaddin (2016). “1980 Sonrası Âşık Şiirinde Siyasi Söylemler”. Journal of Turkish Language and Literature, Volume:2, Issue: 1, Winter, s.51-66.

Bozkurt, Nebi (2003). “Medrese”. TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. C.28, s.323-327.

Coşkun, Sezai (2007). “Edebiyatın Siyasetle İmtihanı: Tanzimat Sonrasında Siyaset ve Edebiyat İlişkisi Üzerine Bir Çözümleme”. Muhafazakâr Düşünce Dergisi, S.13-14.

Çetişli, İ. (2009). “Edebiyat Eğitiminde Edebi Metnin Yeri ve Anlamı” . Milli Eğitim Dergisi, S.34, s.169.

Demir, İnanç Mine (2018). “Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Deneme”, ODTÜ International Journal of Art, Culture, Commination. Cilt/Volume: I, Sayı/Issue: 1.

Durukan, Aynur (1998). “Niçin Kervansaray”. Halkevleri Dergisi Vakıf ve Kültür. S.10, s.29-35.

Edis, Sahra İpek (2013). Ozan Ahmet Poyrazoğlu Hayatı, Sanatı, Yayımlanmamış Şiirleri ve Derdiyar ile Gülhandan Hikâyesi. Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Erkmen, A, (2018). Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi, Gaziantep University Journal of Social Sciences, S.18 (3), s.1225-1247.

Eroğul, Cem (1976). “Siyaset Kavramı Hakkında Bir Deneme”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S.29 (02).

Erol, K. (2013). Kemal Tahir’in Köyün Kamburu Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış. International Journal of Social Science, Volume: 6, Issue: 3, s. 879-903.

Gökyay, Orhan Şaik (1994). “ Dede Korkut”. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi. C.9, s. 77-80.

Görkem, İsmail (Nisan 2006). “Türk Göçer Şairlerine Ait Eserlerin Derleme, İnceleme ve Değerlendirme Sorunları: Dadaloğlu’nun ‘Kalktı Göç Eyledi’ Türküsünden Hareketle”. II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri.

Günay, Umay (1987). "Folklor Nedir?". Türk Folklor Araştırmaları, s. 23-29.

Gündüz, Mustafa (2007). “Siyasal Muhalefet Aracı Olarak Edebiyat”. Muhafazakâr Düşünce Dergisi, S.13-14.

Güngör, Harun (2010). “Şamanizm”. TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, C.38, s.325-328.

İşpirli, Mehmet (2003). “Medrese”. TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C.28, s.327-333.

Kamaloğlu, Mahmut (2012). “Borçalı Âşıklarının İlk Kurultayı”. Ozan Dünyası, S.8, s. 95-97.

Kara, Mustafa, “Tekke”, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011,40.cilt, syf.368-370.

Karadayı, Osman Nuri (2015). “Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Tasavvufî Neş’enin Âşık Tavrına Yansıması”, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kars, Zübeyir (1998). “Farabi’de İnsan-Devlet İlişkisi”. Atatürk Üniversitesi İnsan Felsefesi Kongresi.

Kaya, Doğan (2017). “Sivas’ta Yapılan Âşıklar Bayramı Tarihçesi Üzerine Tespitler”. AKRA Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi, S. 12, s. 270-281.

Kayırhan, F. Ebru (2007). Abdolvahap Kocaman Hayatı ve Şiirleri. Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Kılıç, Savaş (2016). “Hazzın Geceye Sürgünü: Edebiyat ve Siyaset Üstüne Notlar”. Erişim

tarihi:06.01.2021(https://www.academia.edu/29259693/Hazz%C4%B1n_Geceye_S%C3%BCrg%C3%BCn%C3%BC_Edebiyat_ve_Siyaset_%C3%9Cst%C3%BCne_Notlar)

KOÇ, Nurgün (2011). “Kültür” ve “Medeniyet” Kavramları Etrafındaki Tartışmalar ve Atatürk’ün Düşünceleri. CTAD, S.13, s.103-122.

Konak, Akın (2011). “Sosyal Antropolojik Yaklaşımla Siyaset ve Kültür”.
Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi, S.10.

Koz, M. Sabri (2000). “Sivaslı Pesendî ve Şiirleri”. Folklor / Edebiyat, S. 22, s.
155.

Kösemihal, Nurettin Şazi (1966). “Edebiyat Sosyolojisine Giriş”. Sosyoloji
Dergisi, s.19-20.

Küçükbasmacı, Gülten (2009). Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür
Ortamına Geçiş Sürecinde Kastamonu Halk Anlatıları. Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı
Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Meriç, Cemil (1971). “Edebiyat ve Sosyoloji V”. Hisar, S. 87.

Nalcioğlu, Ahmet Uğur (2016). “Edebiyat ve Kültür Üzerine”. Atatürk
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 2, s.701-710.

Nutku, Özdemir (1983). “Geleneksel Öykücüler ve Öyküler”. Çağdas Elestiri,
Y.2, s.36-44.

Oğuz, Esin Sultan (2011). “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”, Edebiyat
Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters, Cilt/Volume 28 Sayı/Number 2.

Oğuz, Öcal (1997). “Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVII.
Yüzyılı”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon
Bildirileri II”, Ankara: s. 181-192.

Oğuz, Öcal (1997). “Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının
XVIII. Yüzyılı”. Milli Folklor, C.5, S.35, s. 2-9.

Öktem, C. Mahmut (1997). “Ders Kitapları ve Siyasal Toplumsallaşma (1940-
1960)”. Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, Mehmet (1977). “Edebiyat ile Sosyoloji ve Ekonomi İlişkileri”.
Ankara Ticaret Odası Dergisi, S.9-10.

Özer, İnan (1996).“Siyasal Kültür Demokrasi ve Demokratik Değerler”.
Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C. IVX S.1.

Özkıran, D. (1979). Erzurum'da Kış Geceleri Yapılan Eğlenceler. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Sakaoğlu, Saim (1989). "Türk Saz Şiiri". Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III Halk Şiiri, C.57, S.445-450, s.105-250.

Sitemböyükbaşı, Saban (1997). "Siyasal Kültürün Kavramlaştırılmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.2, s.225.

Şenel, Süleyman (1991). "Âşık Musikisi". T.D.V. İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C.3, s. 553-556.

Tan, N. (2007). "Milli Folklor Enstitüsü'nün İkinci Müdürü Halk Müziği Derleyicisi Hüseyin Özbenli'nin Ardından". Milli Folklor, S.19(75), s.174-179.

Turan, F.A. (2011). "Halk Şairlerinin Sanatlarını İcrâ Ettikleri Mekânlar". Journal Of Turkish Studies, S.35(1), s.285-303.

Turan, Muhammed Nurullah (2013). "Meşşai Felsefesinde Siyaset Kavramı". İslam Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Turan, Osman (1946). "Türkler ve İslamiyet". DTCF. Dergisi, C.4, s.457-485.

Tüfek, Şenay (1997). Âşık Halimi'nin Şiirleri. Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Türkkahraman, Mimar (1998). "Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme: Tarih ve Politika". Yeni Türkiye Dergisi, S.23-24, s.1852-1853.

Uğur, Fidan (2008). Denizlili Âşık Ozan Nihat. Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Ulusoy, K. (2011). "Türk Toplum Hayatında Yaşatılan Kahve ve Kahvehâne Kültürü". Milli Folklor, S.23(89), s.159-169.

Ünalertzan, M., B., Eroğlu Yalın (2011). “Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar”. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, s. 49-63.

Ünüvar, K. (1998). “Osmanlı’da Bir Kamusal Mekân: Kahvehâneler”. Doğu-Batı. s.193-204.

Yakıcı, A. (2003). “Türk Âşıklık Geleneği İçinde Kastamonu’nun Yeri ve Önemi”. Milli Folklor S.8(60), s.165-168.

Yıldırım, Ayşe (2013). “Ziya Gökalp’te Toplumsal Değişme: Kültür ve Uygarlık Tezi”. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.9.

Yıldırım, D. (2000). Türk Sözel Kültüründe Süreklilik. Türkbilig, S.1, s.37-45.

Yıldız, Mustafa (2018). “Siyaset Felsefesi Açısından Dede Korkut Hikâyeleri”. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S.86, s.65-88.

Yılmaz, Levent (2003). Siyasal Kültür- Kriz Etkileşimi Çerçevesinde Türk Siyasal Kültürünün Kriz Alanları. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

3. Elektronik Kaynaklar

URL1. Türk Dil Kurumu, Siyaset. (?). Erişim: 08.03.2021, <https://sozluk.gov.tr/>.

URL2. Hitit Üniversitesi, Dr. Öğr. Ü. Uğur Özer. (?). <http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/duyurular/ugurozer@hititedutr170420176Y3K5T6V.pdf> /Erişim tarihi: 08.03.2021.

URL3. Türk Dil Kurumu, Edepi. (?). Erişim: 22.03.2021, <https://sozluk.gov.tr/> .

URL4. Türk Dil Kurumu, Söylem. (?). Erişim: 30.03.2021, <https://sozluk.gov.tr/>

URL5. Emrah Mahzuni İYİ Parti'ye Katıldı. (28.07.2020). Erişim: 19.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=bwp9NI6tXsU> .

URL6. Âşıklar Kahvesi. (19.08.2020). Erişim: 19.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=BuBi6sa-tfI> .

URL7. Babil. (?). <https://www.babil.com/bicak-kemikte-kitabi-asik-ihsani> /Erişim tarihi: 16.04.2021.

URL8. Gramafon Evi. (?). <https://www.gramafonevi.com/asik-ihsani-balta-talan-var> /Erişim tarihi: 16.04.2021.

URL9. Uzelli. (?). <https://www.uzelli.com/sanatci/asik-ihsani> / Erişim tarihi: 16.04.2021.

URL10. TYB. (?). <https://www.tyb.org.tr/pir-sultana-haksizlik-yapildigina-inaniyorum-37260h.htm> / Erişim tarihi: 16.04.2021.

URL11. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. (?). https://aybu.edu.tr/content_detail-256-3484-asiklarin-dilinde-15-temmuz-programi-gerceklestirilecek.html /Erişim tarihi: 16.04.2020.

URL12. Gazi Üniversitesi. (?). <http://gazi-universitesi.gazi.edu.tr/posts/view/title/15-temmuz-sehitlerimiz-anisina-asiklar-bulusmasi-161709> /Erişim tarihi: 16.04.2021.

URL13. Hacı Bayram Veli Üniversitesi. (?). <https://hacibayram.edu.tr/thbmer/asiklarin-dilinden-ve-telinden-istiklal-marsimiz-ve-mehmet-akif-ersoy> /Erişim tarihi: 16.04.2021.

URL14. Dip Sahaf. (?). <http://www.dipsahaf.com/asik-emekci-yuruyun-gencler-45-lik/> Erişim tarihi: 17.04.2021.

URL15. Devrimci Ozanlar. (?). Erişim: 17.04.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=55J9nnxNtUY> .

URL16. Oda Tv. (?). <https://odatv4.com/bu-secim-sarkilarini-hatirliyoruz-musunuz-1005151200.html> /Erişim tarihi: 17.04.2021.

URL17. Google G6rseller. (?).
<https://images.app.goo.gl/K8CvxrTGRNA82uY59> /Erişim tarihi: 17.04.2021.

URL18. TİDAL. (?). <https://tidal.com/browse/track/56699109> /Erişim tarihi:
17.04.2021.

URL19. Halk Ozanları. (?). Erişim: 17.04.2021,
<https://www.youtube.com/user/halkozanlari/videos> .

URL20. En İyi Parçalar şah Turna. (?). Erişim: 17.04.2021,
https://www.youtube.com/playlist?list=PLad52IQugrSdvWwF_uwKBOOnAUFY4dQOCB .

URL21. Âşık Devai Facebook Profili. (?).
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100011092686561> /Erişim tarihi:
17.04.2021.

URL22. Türk Dil Kurumu, Medrese. (?). Erişim: 08.03.2021,
<https://sozluk.gov.tr/> .

URL23. Türk Dil Kurumu, Konak. (?). Erişim: 28.01.2021, <https://sozluk.gov.tr/>

URL24. Atatürk (Selam Sana Ey Paşa) Görme Engelli Halk Ozanı Ayhan Kılıç.
(18.05.2020). Erişim: 09.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Jiq1kvNoErQ>

URL25. Âşık Niyazi Ece Facebook Profili. (2011).
<https://www.facebook.com/notes/267990737982480/> Erişim tarihi: 09.05.2021.

URL26. Âşık Niyazi Ece Facebook Profili. (2011).
<https://www.facebook.com/notes/1486511551537503/> Erişim tarihi: 09.05.2021.

URL27. Ballı Ozan Facebook Profili. (2017).
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100051348818084> / Erişim tarihi:
09.05.2021.

URL28. Murat Çobanoğlu Kemal Kemal Diye Seslenir. (18.10.2016). Erişim:
09.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=Er6NgBqli7s> .

URL29. Puskulcu Blogspot Âşık Zeki Erdali. (2019).
<http://puskulcu.blogspot.com/2009/08/asik-zeki-erdal-asik-erdali.html> / Erişim tarihi:
09.05.2021.

URL30. Ozan İsa Oğuz Kemal Atatürk Mustafa Kemal'in Türküsü.
(30.01.2013). Erişim: 09.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=6sJDGk7WSQE> .

URL31. Atabarı Kültür Sanat Facebook Sayfası. (2020).
https://m.facebook.com/watch/?v=2920413544717468&_rdr /Erişim tarihi:
09.05.2021.

URL32. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Profili. (2019).
<https://www.facebook.com/photo?fbid=1443319195874519&set=pb.100005893570863.-2207520000> /Erişim tarihi: 09.05.2021.

URL33. Âşık Ayten Gülçınar Çanakkale'de. (17.04.2016). Erişim: 09.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=6jPzzYCFel4> .

URL34. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Profili. (2020).
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1685313558341747&id=100005893570863 / Erişim tarihi: 09.05.2021.

URL35. Mustafa Aydın Sarıkamış Şehitleri. (25.01.2016). Erişim: 09.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=g0-mATTvJ6k> .

URL36. Ozan Nihat. (2008). <http://ozannihat.com/site/siirlerim/sarikamis-sehidi-mehmet.html> /Erişim tarihi: 09.05.2021.

URL37. Türk'e Dair Facebook Sayfası. (2016) https://m.facebook.com/watch/?v=595234264013015&_rdr /Erişim tarihi: 09.05.2021.

URL38. Antoloji. (2015). <https://www.antoloji.com/turk-istiklal-savasi-destani-siiri/?siralama=p> /Erişim tarihi: 10.05.2021.

URL39. Mahsuni Şerif Sarı Saçlım Mavi Gözlüm. (18.10.2017). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=h5rzDBxzIPc> .

URL40. Antoloji. (2015). <https://www.antoloji.com/yirmi-uc-nisan-bayrami-2-siiri/> Erişim tarihi: 10.05.2021.

URL41. Hüseyin Çırakman. (19.11.2016). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=4E3cr8MXMXw> .

URL42. Ozan Ali Taş Türkiyem. (06.07.2019). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=0vTdKKdeOS4> .

URL43. Mehmet Batur Vatanım. (12.12.2015). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=kqMZJxuSrNI&t=2s> .

URL44. Ballı Ozan Facebook Profili. (2020). <https://www.facebook.com/profile.php?id=100051348818084> / Erişim tarihi: 10.05.2021.

URL45. Ballı Ozan Ahmet Şahballı Bayrağın Gölgesinde. (21.12.2014). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=0hwEI1d0n68> .

URL46. Âşık Gül Ahmet Yiğit Türk Bayrağı Şiiri. (06.12.2018). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=9TyNIwMh3-k>.

URL47. Ozan İhsan Öksüz. (24.02.2019). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=dbZXiU8fJc8> .

URL48. Âşık Sefai Serden Geçtiler. (22.02.2013). Erişim: 10.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=R3bLm8LiV8U> .

URL49. Türk Âlemi Blogspot. (2019). <http://turk-alemi.blogspot.com/2019/02/turklugun-destan.html> /Erişim tarihi: 11.05.2021.

URL50. Ben Türk'üm Âşık Cemal Divani. (03.09.2016). Erişim: 11.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=Fijh97D2Dm4> .

URL51. Turan Eller. (07.06.2020). Erişim: 11.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=GblzYAXV-D0>.

URL52. Türkiye Vatanımız. (26.05.2016). Erişim: 11.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=BQWVrREBaB8> .

URL53. Ozan Fedai Tek Bir Milletiz. (?). Erişim: 11.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=ywHTO2Rxj9I> .

URL54. Ballı Ozan Facebook Profili. (2020). <https://www.facebook.com/profile.php?id=100051348818084> /Erişim tarihi: 11.05.2021.

URL55. Âşık Reyhani - Türklük Bu Değil. (10.04.2017). Erişim: 11.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=ngNV7YMechM> .

URL56. Yeni Türkiye Âşık Zeki Erdali'den Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'ye sazlı sözlü mesaj. (26.06.2018). Erişim: 11.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=yFTvQGpDmZ0> .

URL57. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Profili. (2019). <https://www.facebook.com/photo?fbid=1162534063953035&set=pb.100005893570863.-2207520000> / Erişim tarihi: 11.05.2021.

URL58. Ünümüz Bizim Ozan Nihat. (04.10.2015). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=rNq7h4FFNqo> .

URL59. Bulurum Seni Ozan Âdem Yafes. (31.12.2018). Erişim: 11.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=oMN-bma7178> .

URL60. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2020). <https://www.facebook.com/ozandertli.polat> /Erişim tarihi: 11.05.2021.

- URL61. Ozan Dertli Polat Özel Harekâtı. (20.10.2016). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=5r8YUgjqh1M> .
- URL62. Özel Harekât Ozan Nihat. (04.10.2015). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=8J-jQmUQKew> .
- URL63. Türk Polisleri Ozan Nihat. (04.10.2015). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=gNCIvaLSRgw> .
- URL64. Hüseyin Çırakman Devrimciyiz. (17.03.2016). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=o91w02NIP2M> .
- URL65. Devrimciler Olmasaydı Turhallı Âşık Kul Semai. (?). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=q0JRrQo3Uyk> .
- URL66. Âşık Meçhuli Devrim Diyor. (29.03.2016). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=RX5BAgMza0o> .
- URL67. Şah Senem Devrim Diye (Uzelli). (?). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=TMIZ9bc9bP8> .
- URL68. Muhlis Akarsu Sosyalist Düzen. (?). Erişim: 11.05.2021.
https://www.youtube.com/watch?v=OnK_TfbqFR0 .
- URL69. Sosyalizmi Örüyoruz. (26.01.2021). Erişim: 11.05.2021.
https://www.youtube.com/watch?v=wQD_D0JnoKY .
- URL70. Âşık İhsani Çek Elini Yurdundan Faşizm. (?). Erişim: 11.05.2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=RojduaINCS8&list=PLSAM0EPTjOedULYHek7E9PMP-QfJjVy7j&index=52> .
- URL71. Antoloji Âşık İhsani. (2015). <https://www.antoloji.com/mars-14-siiri/?siralama=p> /Erişim tarihi: 12.05.2021.
- URL72. Âşık İhsani Hayırdır İnşallah. (28.01.2028). Erişim: 12.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=ot4saVtZ5uk&list=PLSAM0EPTjOedULYHek7E9PMP-QfJjVy7j&index=54> .
- URL73. Âşık İhsani Biz Varız. (30.10.2007). Erişim: 12.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=ZihbhCyl12o> .

URL74. Âşık İhsani Yazacağım. (04.01.2017). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=zc3kx8n1E74> .

URL75. Antoloji Âşık İhsani. (2015). <https://www.antoloji.com/makine-basi-siiri/?siralama=p> / Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL76. Âşık İhsani Bıçak kemikte. (12.12.2013). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=AbGYdAIouu4> .

URL77. Hüseyin Çırakman Ayakta Uyumuş Sömürü Çarkı. (25.09.2020). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=pjDXEyZP-Go>.

URL78. Türküler ve Deyişlerimiz Facebook Sayfası. (2020). <https://www.facebook.com/watch/?v=682289979196682> / Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL79. Sürüşümüz Var. (05.11.2014). Erişim: 12.05.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=dTM2KcjhJZU&list=PLtz1zGAfZZvH8WDE4pc11Jlw2Frh1Vlb5&index=16>.

URL80. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Sayfası. (2020). https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1638165876389849&id=100005893570863 / Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL81. Niyazi Ece Facebook Profili. (2011). <https://www.facebook.com/notes/1120253728406986/> Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL82. Ozan Şahturna Nerede İnsanlık (21.04.2016). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=R7GS2mpCN5s> .

URL83. Âşık Mahzuni Şerif Barışa Çağrı (29.03.2018). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=LScNgCVnww> .

URL84. Nesimi Çimen İnsanlar Gülsün (11.05.2018). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=jLTJPTfcjU> .

URL85. Antoloji Âşık Orhan Üstündağ. (2015). <https://www.antoloji.com/dunyada-baris-siiri-siiri/> Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL86. Antoloji Âşık Mahzuni Şerif. (2002). <https://www.antoloji.com/birak-beni-konusayim-siiri/> Erişim tarihi: 12.05.2021.

- URL87. Antoloji Âşık Mahzuni Şerif. (2002). <https://www.antoloji.com/yasamaya-geldim-siiri/> Erişim tarihi: 12.05.2021.
- URL88. Bu Memleket Hepimizin. (24.05.2016). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Xpnc1e8D89E> .
- URL89. Türk Milleti Bir Olacak Gün Bugün Âşık Hacı KARAKILÇIK. (29.03.2020). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=OX1ewM23drY> .
- URL90. Niyazi Ece Facebook Profili. (2011). <https://www.facebook.com/niyazi.ece.98/> Erişim tarihi: 12.05.2021.
- URL91. Halk Ozanı Hüseyin Çırakman Facebook Sayfası. (2015). <https://www.facebook.com/asikhuseyincirakman/> Erişim tarihi: 12.05.2021.
- URL92. Antoloji Âşık Orhan Üstündağ. (2015). <https://www.antoloji.com/hacli-gelip-birlik-olalim-siiri/> Erişim tarihi: 12.05.2021.
- URL93. Orhan Üstündağ Kardeşlik Türküsü. (16.12.2016). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=gnWKRK3ti4I> .
- URL94. Âşık Reyhani Kimse Bizi Bölemez. (10.04.2017). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=vQ-rT6t9v9E>.
- URL95. Atatürk'te Birleşelim Söz-Müzik: Ozan İsa Oğuz. (19.05.2018). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=I65gvfHwjno> .
- URL96. Atatürk'ü Örnek Alır İnşallah. (12.07.2016). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=pNk19WsvaVc&list=PLEg5MHqBmJsNGcBWvDi6qBqm1tUEvc5-W&index=35> .
- URL97. Ne Mutlu. (05.11.2014). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Z2VnFi9HzHc&list=PLtz1zGAfZZvH8WDE4pc11Jlw2Frh1Vlb5&index=19> .
- URL98. Antoloji Âşık İhsani. (2015). <https://www.antoloji.com/haydi-benim-turkiyelim-siiri/?siralama=p> / Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL99. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Sayfası. (2019). <https://www.facebook.com/photo?fbid=1299939950212445&set=pb.100005893570863.-2207520000> /Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL100. Ozan Dertli Polat (Seferberlik Çağrısı) 1992. Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=tGd0chJuOuE> .

URL101. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2019). <https://www.facebook.com/ozandertli.polat/posts/1317776595066863> / Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL102. Ozan Nihat Facebook Profili. (2014). <https://www.facebook.com/photo?fbid=942754862406595&set=a.430929173589169> /Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL103. Ozan Nihat. (?). <http://ozannihat.com/site/siirlerim/turk-genclerine.html> /Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL104. Türkü Dostları. (2003). <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=15416> /Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL105. Âşık Sefai Ata Oğuz. (22.02.2013). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=2XxZb3fE-wo> .

URL106. Antoloji Âşık Nuri Çırağı. (2015). <https://www.antoloji.com/vatan-kucuk-yastan-siiri> /Erişim tarihi: 12.05.2021.

URL107. Âşık Sefai Vatan İçin Canını Verenlere Eyvallah. (06.06.2011). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Of1aavr7UMk> .

URL108. Vatan Bizim Yurt Bizim Ozan Nihat. (11.01.2014). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=ml6emoXDPg4> .

URL109. Âşık Osman Feryadi Vatan Türküsü. (08.01.2017). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=XZtOCT-xhhg> .

URL110. Emrah Mahzuni Anadolu. (11.10.2018). Erişim: 12.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=4b_eflGOE2M .

- URL111. Anadolu Türküsü Âşık OBALI. (23.10.2013). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=A9hoGyNjGXI> .
- URL112. Alper Alperen Ben Anadolu'yum. (08.06.2017). Erişim: 12.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=2PBS59LNBco> .
- URL113. Antoloji Âşık Mahzuni Şerif. (2015). <https://www.antoloji.com/yurt-sevgisi-2-siiri/> Erişim tarihi: 12.05.2021.
- URL114. Ozan Nihat. (1997). <http://ozannihat.com/site/siirlerim/basbug-un-gocu.html> /Erişim tarihi: 07.05.2021.
- URL115. Antoloji. (2001). <https://www.antoloji.com/turk-un-turbesi-siiri/?siralama=p>/Erişim tarihi: 07.05.2021.
- URL116. Muhsin Yazıcıoğlu'na Ağıt. (22.12.2009). Erişim: 07.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=rWGHccm0a4c> .
- URL117. Âşık Arabi Demir İsmet Paşa'ya Ağıt. (2019). Erişim: 07.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=nHYWaBsnmX8> .
- URL118. Âşık Arabi Demir Ecevit'i İstiyoruz. Erişim: 07.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=4IQGxwG0eEI>.
- URL119. Âşık Arabi Demir Feryat Bende Umut Sende Ecevit (Karaoğlan). (26.11.2013). Erişim: 07.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=DCVfC78Kxpk> .
- URL120. Âşık Sah Turna Halk Düşmanı Kenan Evren. Erişim: 08.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=43hvwp73Umc> .
- URL121. Antoloji. (2015). <https://www.antoloji.com/gene-gel-allah-razi-olsun-siiri/?siralama=p> / Erişim tarihi: 08.05.2021.
- URL122. Akıllı Kısa Uzun Adam. (31.10.2018). Erişim: 08.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Px3CAeb9EaI> .
- URL123. Âşık Zeki Erdali'den Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a Türkü. (24.12.2013). Erişim: 08.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=IIWbcVurpIM> .

URL124. Âşık Zeki Erdali Yeni Klip. (21.03.2018) Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=XSTVlj8GF9U> .

URL125. Âşık Zeki Erdali. (2020).
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2715317785385172&id=100007209311550 / Erişim tarihi: 08.05.2021.

URL126. Âşık Zeki Erdali Binali Bey Geliyor. (19.06.2019). Erişim:
08.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=VWV_V9R011E .

URL127. Âşık Zeki Erdali Başbakan Davutoğlu. (25.01.2015). Erişim:
08.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=EfFxCqKjac> .

URL128. Âşık Erdali Kılıçdaroğlu'na saldırıyı yorumladı. (30.04.2019). Erişim:
08.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=dMSPD-I7qlo> .

URL129. Yeni Türkiye - Âşık Zeki Erdali'den Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'ye sazlı
sözlü mesaj. (26.06.2018). Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=yFTvQGpDmZ0> .

URL130. Ozan Şahturna Bush Bush Amerika. (21.01.2014). Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=xNGslCbERfE> .

URL131. Trampa Bir Ozanın Mektubu. (03.11.2019). Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=V0S-bMQ8yZ8> .

URL132. Konya Yeni Gün. (2015).
<http://www.konyayenigun.com/roportaj/temel-turabi-siklar-millikulturlerini-iyi-bilmeli-h95511.html/> Erişim tarihi: 08.05.2021.

URL133. Âşık İhsani Öküzname. (01.10.2007). Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=Jy4ZcNZRS8g&list=RDIgHvjHxOu6M&index=3> .

URL134. Âşık İhsani vekilmiş demek ki he içtiğin her kadeh benim kanım
milletvekillere taşlama. (04.01.2017). Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=xmT3JmuG5Ng> .

URL135. Ozan Sadık Gül Facebook Profili. (2013).
<https://www.facebook.com/groups/179882852059915/permalink/576754025706127/>
Erişim: 08.05.2021.

URL136. Köye Önder Olacaksın Başkan Ol. (05.12.2015). Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=Lgq40vVf-vY> .

URL137. Mahzuni Şerif Çankaya. (03.11.2017). Erişim: 08.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=7wQoUBA2g9Y> .

URL138. Ne Oldu Ki Bize Böyle. (26.05.2016). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=G9XiKo44XRM> .

URL139. Sorma Gardaş. (27.05.2016). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=nZEGRzagC9o> .

URL140. Âşık Halk Ozanı Abdulvahap Kocaman Facebook Sayfası. (2013).
<https://www.facebook.com/285191394916791/posts/297013460401251/> Erişim
tarihi: 13.05.2021.

URL141. Ozan Saddam Yafes Facebook Profili. (2020).
<https://www.facebook.com/adem.ozbudak.39/videos/774642046719160> /Erişim
tarihi: 13.05.2021.

URL142. Âdem ÖZBUDAK (Ozan Saddam) Eser Kalmamış. (27.01.2019).
Erişim: 13.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=YUGO956jf_w .

URL143. Ballı Ozan Facebook Profili. (2019).
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100051348818084> /Erişim tarihi:
13.05.2021.

URL144. Ballı Ozan Facebook Profili. (2020).
https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=146646320390328&id=100051348818084 /Erişim tarihi: 13.05.2021.

URL145. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Profili. (2020).
<https://www.facebook.com/alper.alperen.370/posts/1533584800181291> /Erişim
tarihi: 13.05.2021.

- URL146. Huylar Bozuldu Âşık Ayten Gülçınar. (?). Erişim: 13.05.2021,
https://www.youtube.com/watch?v=H_-aiKj2Ppg .
- URL147. Âşık Erol Ergani Şikâyetçiyim. (?). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=oSZwA4GfDpM> .
- URL148. Türkiyem Ezgili Kevser. (?). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=fbvJzai4bHI>.
- URL149. Eski Türkiye Mi Yeni Türkiye Mi. (04.12.2018). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=i-yzh6W0oHQ> .
- URL150. Bize Bir Haller Oldu. (13.12.2018). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=TzcOFspIQN0> .
- URL151. Hacı Karakılçık Tontona. (12.08.2015). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=SVHArSkzvw>.
- URL152. Ozan Hüseyin Çırakman Gelen Var. (19.01.2020). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=cgs4EschlEk> .
- URL153. Halk Ozanı Hüseyin Çırakman Facebook Sayfası. (2014).
<https://www.facebook.com/asikhuseyincirakman/photos/a.523177217819245/526972100773090> /Erişim tarihi: 13.05.2021.
- URL154. Kanı Yok. (05.11.2014). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=hXa27VL4Cwc&list=PLtz1zGAfZZvH8WDE4pc11Jlw2Frh1Vlb5&index=10> .
- URL155. Halk Ozanı Hüseyin Çırakman Facebook Sayfası. (2014).
<https://www.facebook.com/asikhuseyincirakman/photos/a.523229494480684/674402839363348> /Erişim tarihi: 13.05.2021.
- URL156. Hüseyin Çırakman İşkenceler Var İken. (20.12.2018). Erişim:
13.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=e81QjulzgV4> .
- URL157. Âşık İhsani Sen. (29.03.2017). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=1JBiwRhtv3I&list=PLSAM0EPTjOedULYHek7E9PMP-QfJjVy7j&index=51> .

URL158. Yaşamak Bu Değil. (26.02.2021). Erişim: 13.05.2021,
https://www.youtube.com/watch?v=zwcEJAzgi_E .

URL159. Âşık İhsani Uyan. (04.09.2007). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=oxvVTU0-nEQ> .

URL160. Antoloji Âşık İhsani. (2015). <https://www.antoloji.com/git-efendi-siiri/?siralama=p> /Erişim tarihi: 13.05.2021.

URL161. Yeni Dünya Düzeninde. (13.11.2017). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=TBqNZexEB-I>.

URL162. Zamane Destanı. (29.10.2014). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=S7mimfJZZXk&list=RDEMQcfRu5M5vhYApX4ox5cEsQ&index=4> .

URL163. Kız Ana, Oğul Baba Bilmiyor. (10.12.2016). Erişim: 13.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=WtJ5bs5A3Gk&list=PLfwkme6uJfssIOKVGeZ4Xrk6AkJzkMI9v&index=112> .

URL164. Nesimi Çimen Yürü. (24.04.2020). Erişim: 14.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=RTIyk0HXmr4> .

URL165. Nesimi Çimen Ağlar Mısın Güler Misin. (16.05.2016). Erişim:
14.05.2021,
https://www.youtube.com/watch?v=h06wjjUxGxI&list=PLITKg0ThQyQ1PRLb69arA_nj6CxNT8PXc&index=31 .

URL166. Nesimi Çimen Ezen Kalmasın. (24.04.2020). Erişim: 14.05.2021,
https://www.youtube.com/watch?v=b4nBXaL3p88&list=OLAK5uy_mEbxdeWIt1wi8hq_oXajn2d5YIJENZv40&index=8 .

URL167. Niyazi Ece Facebook Profili. (2011).
<https://www.facebook.com/niyazi.ece.98> /Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL168. Niyazi Ece Facebook Profili. (2011).
<https://www.facebook.com/niyazi.ece.98> /Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL169. Antoloji Âşık Nuri Çırağı. (2015). <https://www.antoloji.com/isteriz-memlekette-hazimsizlik-siiri/?siralama=p> /Erişim tarihi: 14.05.2021.

- URL170. Âşık Orhan Üstündağ Nerde Eski Günler. (23.09.2020). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=TnV7ytGzzhA> .
- URL171. Âşık Osman Feryadi Dizi Dizi. (23.03.2017). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=H5CvhOzonrw> .
- URL172. Âşık Şahin Turgutoğlu Akıllı Telefon Çıktı Çıkalı. (19.06.2018). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=6Ho9eFhIWNy> .
- URL173. Öyle Kötü Zamandayız. (24.07.2016). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=i2GJVN-vy70> .
- URL174. Âşık Şenol Muratoğlu Değiştik Dost. (?). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Ni5ycMKPYw&list=PLEg5MHqBmJsNGcBvDi6qBqm1tUEvc5-W&index=114> .
- URL175. Yalan Doğru Yer Değişti. (28.09.2014). Erişim: 14.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=0f9QtrV_dgM&list=PLEg5MHqBmJsNGcBWvDi6qBqm1tUEvc5-W .
- URL176. Âşık Şenol Muratoğlu Para Zamanı. (?). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=O9jV5xdmT4Q&list=PLEg5MHqBmJsNGcBWvDi6qBqm1tUEvc5-W&index=112> .
- URL177. Âşık Temel Turabi Eskiden Türküsü. (?). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=0o5UaAHt3pY> .
- URL178. Antoloji Mahzuni Şerif. (2002). <https://www.antoloji.com/mamudo-kurban-siiri/> Erişim tarihi: 14.05.2021.
- URL179. Antoloji Mahzuni Şerif. (2015). <https://www.antoloji.com/oyle-bir-zamana-geldik-siiri/> Erişim tarihi: 14.05.2021.
- URL180. Antoloji Mahzuni Şerif. (2015). <https://www.antoloji.com/duzene-teпки-siiri/> Erişim tarihi: 14.05.2021.
- URL181. Âşık Mahzuni Şerif Yuh Yuh. (26.06.2015). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=6FZPEVsb6v0> .

URL182. Âşık Mahzuni Şerif Bizim Memlekette Haber Sorarsan. (?). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=38pTGV5meGU> .

URL183. Niyazi Ece Facebook Profili. (2011). <https://www.facebook.com/notes/349859292751588/> Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL184. Âşık Sarıcakız Kadının Türküsü. (17.11.2016). Erişim: 14.05.2016, https://www.youtube.com/watch?v=OE3BQWa_eJI .

URL185. Ozan Şahturna Neden Ses Çıkarmaz Kadınlarımız. (29.12.2017). Erişim: 14.05.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=NpYOBL0Thkc> .

URL186. Devlet Malı. (24.05.2016). Erişim: 14.05.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=iPLUQPHeWCY> .

URL187. Ballı Ozan Facebook Profili. (2019). <https://www.facebook.com/profile/100051348818084/search/?q=eyt> /Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL188. Ballı Ozan Ahmet Şahballı Şefim. (25.04.2017). Erişim: 14.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=s_39Lyl1_GI .

URL189. Halk Ozanı Ozan Alper Alperen Facebook Sayfası. (2020). https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1599903436882760&id=100005893570863 /Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL190. Sormaz Olduk Emrah Mahzuni. (11.10.2018). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=nC3WVEn53n0> .

URL191. Faturalar Hiç Bu Kadar Yüksek Gelmemiştir. (29.11.2018). Erişim: 14.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=zG_X7T9p0GM .

URL192. Memleketin Hali ve Ahvali. (17.10.2018). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=tMq7VUq1q5M> .

URL193. Ozan Garip Yedigâr Facebook Sayfası. (2020). <https://www.facebook.com/100000739376094/videos/4037531779614761> /Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL194. Ozan Garip Yadiğâr Facebook Sayfası. (2020). <https://www.facebook.com/100000739376094/videos/3464060783628533/> Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL195. Hüseyin Çırakman Emekçi. (17.03.2016). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=YgXE-2Z9YFc> .

URL196. Hüseyin Çırakman Gel de Gör. (17.03.2016). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=GpNSwKE94Lg> .

URL197. Âşık İhsani Ne Gelirsin Ardım Sıra. (12.01.2019). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=TEqmr3SuacU> .

URL198. Âşık İhsani Haydi Sazım. (06.11.2007). Erişim: 14.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=9SZH_xGUTko .

URL199. Âşık İhsani Zam. (12.05.2009). Erişim: 14.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=jLMUwC4Mi8A> .

URL200. Antoloji Mahzuni Şerif. (2015). <https://www.antoloji.com/bunun-neresi-yalan-siiri/> Erişim tarihi: 14.05.2021.

URL201. Âşık Mahsuni Şerif Bilmem Ağlasam mı Ağlamasam mı. (18.08.2019). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Uz2cR0HgWvc> .

URL202. Mahzuni Şerif Zam Fakiri. (31.12.2017). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=gunZ49SGLg8> .

URL203. Mehmet Batur Yoksulluk. (12.12.2015). Erişim: 15.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=JfzxCo_gBXE .

URL204. Ozan Dertli Polat Bütçe. (14.03.2015). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=jpHEgQYWcek> .

URL205. Antoloji Nuri Çırağı. (2015). <https://www.antoloji.com/fakir-35-siiri/?siralama=p> /Erişim tarihi: 15.05.2021.

URL206. Âşık Orhan Üstündağ Gurbeti Ben Mi Yarattım. (29.01.2020). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=kZ9Qp6mO0ic> .

URL207. Bu paranın yapmadığı iş mi var Âşık Orhan Üstündağ. (28.07.2020). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=EgYjELk2YhE> .

URL208. Âşık Osman Feryadi İşçinin hakkını vermeyene yazık olsun. (18.10.2020). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=aFezvjRk9hA>.

URL209. Ozan Sadık Gül Facebook Sayfası. (2017). <https://www.facebook.com/hatabenimordulu/videos/2060847703942341> /Erişim tarihi: 15.05.2021.

URL210. Ozan Sadık Gül Facebook Sayfası. (2013). <https://www.facebook.com/Ozan.Sadik.Gul/posts/311308539004914> /Erişim tarihi: 15.05.2021.

URL211. Âşık Sarıcakız Eken İşçi Yiyen Patron. (17.11.2016). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=fsvHusHQTEg> .

URL212. Soyanlara Vur. (05.12.2014). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=7n0whm039NI> .

URL213. Antoloji Âşık Reyhani. (2015). <https://www.antoloji.com/kirk-yildir-saz-calirem-siiri/> Erişim tarihi: 15.05.2021.

URL214. Âşık Reyhani Zam Kervanı (?). Erişim: 15.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=_spmOWshJX4 .

URL215. Kalkınma Köylerden Başlamalıdır. (19.10.2016). Erişim: 15.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=Sn_FeM4rsJg .

URL216. Hüseyin Çırakman İnsanlık Mektebi. (17.03.2016). Erişim: 15.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=D0ifVK-SIFg> .

URL217. Âşık İhsani Kızıldere. (26.08.2007). Erişim: 16.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=OIZGr3Y2_no .

URL218. Nesimi Çimen Altı Mayıs. (24.04.2020). Erişim: 16.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=iyZUO0tau0s&list=PLITKg0ThQyQ1PRLb69arA_nj6CxNT8PXc&index=15 .

URL219. Nesimi Çimen Gençlere Ağıt. (24.04.2020). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=XtmTIdcuFcA> .

URL220. Âşık şahsenem Bacı Nurhaklardan Kalktı Kervan. (28.10.2017).
Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=wGmDL144E-g> .

URL221. Kaypakkaya Ozan şah Turna Zindan Yılları Mahir Deniz Hapis.
(18.12.2007). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=aCZOzYPC3P4> .

URL222. Mahzuni şerif - Kıbrıs Destanı. (?). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=KssXfwxPR84&t=105s> .

URL223. Âşık Mahzuni şerif Türk Milleti Kıbrıs Harekâtı. (?). Erişim:
16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=DiGhC7Y3txc> .

URL224. Ozan şahturna Kanlı Maraş. (14.07.2021). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=ppglPFCgkz8> .

URL225. Âşık İhsani Başlık Parası. (02.10.2017). Erişim: 18.05.2021,
https://www.youtube.com/watch?v=FDx47eo_w2s&list=PLSAM0EPTjOedULYHek7E9PMP-QfJjVy7j&index=46 .

URL226. Âşık Mahzuni şerif Dom Dom Kurşunu. (?). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=UIJAJY2I--w> .

URL227. Antoloji Mahzuni şerif. (2015). <https://www.antoloji.com/12-eylul-sonrasi-siiri/> Erişim tarihi: 16.05.2021.

URL228. şah Senem Bacı ve Oğlu şafak Türküsü. (11.01.2017). Erişim:
18.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=fyBOOHKuQVQ> .

URL229. Hasan Kaplani Yürüyorum Dikenlerin Üstünde. (?). Erişim:
16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Pv1odAal8o0> .

URL230. Sinem Bacı Uyu Deme. (17.01.2019). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=H6JS5Ce4Af8> .

URL231. Ozan Saddam Yafes Facebook Profili. (2020). <https://www.facebook.com/adem.ozbudak.39/posts/726561654860533> /Erişim tarihi: 18.05.2021.

URL232. Antoloji Âşık Reyhani. (2015). <https://www.antoloji.com/sakin-inanmayin-siiri/> Erişim tarihi: 18.05.2021.

URL233. Ali Kızıltuğ Kanlı Sivas. (14.05.2020). Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=HAWXMMLWAe8> .

URL234. Âşık Halimi şu Sivas'ta. (11.12.2019). Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=iqZHp8dpb1w> .

URL235. Ozan şahturna Karalı Sivas. (29.12.2017). Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=GyuZW-kSalk> .

URL236. Âşık Halimi çorum Sivas Maraş Gazi. (?). Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=YrW9-BSBAZY> .

URL237. Maraş Sivas çorum Bingöl Erzincan Malatya Dersim Ağit Ozan şAHTURNA Adıyaman Gazi Madımak. (?). Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=mAYaUhYUwso> .

URL238. Susurluk Yolu. (25.02.2017). Erişim: 16.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=A1Q_dDmcse4 .

URL239. Susurluk Türküsü Âşık şahturna Ozan şiar kamyon düzene çarptı. (?). Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=TPayIWRvizk> .

URL240. Âşık Sefai Bu Hesap Sorulacak Apo Denen Köpekten. (?). Erişim: 16.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=wjR44_NwiYE .

URL241. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Sayfası. (2020). <https://www.facebook.com/alper.alperen.370/posts/152868777337660> /Erişim tarihi: 16.05.2021.

URL242. Gezi. (?). Erişim: 16.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=GjhtkohzNSE> .

URL243. Emrah Mahzuni Ankara. (11.10.2018). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=5n7Uds0pL38> .

URL245. Bu Necip Milletten Ne İstediniz. (06.10.2016). Erişim: 16.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=2UYM0dnIscY> .

URL246. Ballı Ozan Facebook Sayfası. (2017).
<https://www.facebook.com/ahmetsahballi/posts/10155729020079015> /Erişim tarihi:
16.05.2021.

URL247. Âşık Temel Turabi Facebook Profili. (2019).
<https://www.facebook.com/AsikTurabi/posts/1318443101637996> /Erişim tarihi:
16.05.2021.

URL248. Ballı Ozan Facebook Sayfası. (2017).
<https://www.facebook.com/ahmetsahballi/posts/10155725098414015> /Erişim tarihi:
16.05.2021.

URL249. 15 Temmuz Türküsü. (22.03.2018). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=BzJuYC9U94Y> .

URL250. 15 Temmuz Türküsü Âşık Hacı Karakılçık. (17.04.2020). Erişim:
17.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=Ez6bX_gHRYs .

URL251. Hain Fetö. (09.11.2019). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=1iZxyOHv0eI> .

URL252. Ozan Sadık Gül Facebook Sayfası. (2017).
<https://www.facebook.com/hatabenimordulu/videos/1851009151592865> /Erişim
tarihi: 17.05.2021.

URL253. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2021).
<https://www.facebook.com/groups/193576115078727/permalink/430188644750805>
/Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL254. Âşık Zeki Erdali Facebook Sayfası. (2017).
[https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1828238297426463&id=10000720931
1550](https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1828238297426463&id=100007209311550) /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL255. Yeni Türkiye Âşık Zeki Erdali'den Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'ye sazlı sözlü mesaj. (26.06.2018). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=yFTvQGpDmZ0> .

URL256. Kul Nuri Türkiye Ayağa Kalktı Geliyor. (16.05.2018). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=fZum7bk8rn4> .

URL257. Ozan Saddam Yafes Afrin Türküsü. (24.05.2019). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=2inXAg7Sd74> .

URL258. Zeytindalı Afrin Alper Alperen. (13.02.2018). Erişim: 17.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=E4DICCl_16w .

URL259. Temel Turabi Facebook Profili. (2018). <https://www.facebook.com/AsikTurabi/posts/1883220838493550> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL260. Vur Mehmet'im Alper Alperen. (20.07.2018). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=IEF2j6V8T2A> .

URL261. Şehitleri tane sayanı gördük Ozan Garip Yadiğâr. (04.03.2020). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=sN4SP6o0Hsw> .

URL262. Ozan Nihat Web Sitesi. (2011). <http://ozannihat.com/site/siirlerim/kan-agliyor-yuregimiz.html> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL263. Ozan Sadık Gül Facebook Profili. (2017). <https://www.facebook.com/hatabenimordulu/posts/3453211794705918> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL264. Ozan Sadık Gül Facebook Profili. (2018). <https://www.facebook.com/hatabenimordulu/videos/2144116435615467> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL265. Zeki Erdali Bu Ağlayan Mehmet'imın Yavrusu. (21.11.2012). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=LWJI0QGFdJI> .

URL266. Âşık Zeki Erdali Facebook Profili. (2016).
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1756714877912139&id=100007209311550 /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL267. Ballı Ozan Facebook Profili. (2015).
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100051348818084> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL268. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Sayfası. (2019).
<https://www.facebook.com/photo?fbid=1098739593665816&set=pb.100005893570863.-2207520000> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL269. Emrah Mahzuni Amerika Yine Katil. (14.12.2015). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=jOeQ94f5-YQ> .

URL270. Ozan Sadık Gül Facebook Profili. (2019).
<https://www.facebook.com/hatabenimordulu/videos/2893286317365138> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL271. Ozan Sadık Gül Facebook Profili. (2017).
<https://www.facebook.com/Ozan.Sadik.Gul/posts/1141695159299577> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL272. Mahzuni Şerif Katil Amerika. (14.07.2014). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=aC7pvV5L5ns> .

URL273. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Sayfası. (2017).
<https://www.facebook.com/photo?fbid=1172251556314619&set=pb.100005893570863.-2207520000> /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL274. Zalim İsrail. (07.01.2018). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=cO-ibmubtUg>.

URL275. Ermeniye Yumuşak Galay Ozan Nihat. (02.02.2018). Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=nCVJnrtBS2U> .

URL276. Halk Ozanı Alper Alperen Facebook Sayfası. (2020).
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1610776165795487&id=100005893570863 /Erişim tarihi: 17.05.2021.

URL277. Kahpe Yunan / Kıbrıs Destanı. (19.02.2020). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=P7VTcYOBMVg> .

URL278. Ozan Nihat Yunan. (11.09.2012). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=ECczcQj9Ppo> .

URL279. Vay Gavurun Almanyası. (26.05.2016). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=IMrZQbJKD-c> .

URL280. Âşık Mahzuni Şerif Alamanya Gardaşımı. (26.05.2015). Erişim:
17.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=B9_f0z0877o .

URL281. Ozan Nihat Web Sitesi. (?).
<http://ozannihat.com/site/siirlerim/almanya-nin-hayimlari.html> /Erişim tarihi:
17.05.2021.

URL282. Ozan Sadık Gül Facebook Profili. (2011).
<https://www.facebook.com/hatabenimordulu/videos/187246157969181> /Erişim
tarihi: 17.05.2021.

URL283. Ozan Sah Turna Almanya'da Yurttaşlarımız Merhaba. (?). Erişim:
17.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=-1-T3tNjr_k .

URL284. Ozan Şahturna Auslanderdir (Yabancıdır) Adımız. (28.12.2017).
Erişim: 17.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=G2kUB_hreXg .

URL285. Ozan Sadık Gül Facebook Sayfası. (2017).
<https://www.facebook.com/hatabenimordulu/videos/1724415377585577> /Erişim
tarihi: 17.05.2021.

URL286. Âşık Reyhani Avrupa Medeniyeti. (29.08.2006). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=GDR6OD6qwDA> .

URL287. Kul Nuri Zeki Erdali Ne Olacak Bu Suriye Atışma. (24.05.2012).
Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=E-Si8f0wmSQ> .

URL288. Orta doğu Can pazarı Ozan Şahturna. (?). Erişim: 17.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=zVle6B5McSs> .

URL289. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2017).
<https://www.facebook.com/ozandertli.polat/posts/717311758446686> /Erişim tarihi:
18.05.2021.

URL290. Âşık Hacı Karakılçık Günümüz Müslüman Âlemine. (18.11.2017).
Erişim: 17.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=GbNKy5iNWks> .

URL291. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2020).
<https://www.facebook.com/ozandertli.polat/posts/1845387658972418> /Erişim tarihi:
18.05.2021.

URL292. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2014).
<https://www.facebook.com/ozandertli.polat/posts/1798469680330883> /Erişim tarihi:
18.05.2021.

URL293. Doğu Türkistan Dramı. (?). Erişim: 18.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=2g35LkUxcHc>.

URL294. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2020).
<https://www.facebook.com/ozandertli.polat/posts/1535494573295063> /Erişim tarihi:
18.05.2021.

URL295. Âşık Sefai Kuduz Köpek. (22.02.2013). Erişim: 18.05.2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=PaMfAVEobu8> .

URL296. Ozan Dertli Polat Facebook Profili. (2020).
<https://www.facebook.com/groups/532280933596813/permalink/1667309376760624>
/Erişim tarihi: 18.05.2021.

URL297. Azerbaycan Türküsü Âşık Orhan Üstündağ. (21.10.2020). Erişim:
18.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=FZIELNQnEXw> .

URL298. Âşık Temel Turabi Facebook Profili. (2020).
<https://www.facebook.com/AsikTurabi/posts/1763042917178010> /Erişim tarihi:
18.05.2021.

URL299. Ballı Ozan Facebook Profili. (2020).
https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=294787592242866&id=100051348818084 /Erişim tarihi: 18.05.2021.

URL300. Mehmet Batur Ben Halkımın Aşığım. (12.12.2015). Erişim:
18.05.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=AEqrZPgmX78> .

ÖZ GEÇMİŞ

Dilay Nakış, ilköğretimini Gemlik Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nda; lise eğitimini Gemlik Anadolu Lisesi'nde tamamladı.

2010 yılında Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı lisans programını kazandı. Lisans döneminde 2011-2012 yılları arasında Prof. Dr. Gülin Öğüt Eker danışmanlığındaki Türk Halkbilimi Öğrenci Topluluğu başkanlığı yaptı. 2013 yılında Dr. Öğr. Üyesi Bahar Akarpınar koordinatörlüğünde bölüme Polonya Poznań Adam Mickiewicz Üniversitesi ile anlaşma sağlayarak Adam Mickiewicz Üniversitesi'ne Erasmus Öğrenci Değişim Programıyla giden ilk öğrenci oldu. Bunun üzerine 2013 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Bologna Ekibi listesinde lisans öğrenci temsilcisi olarak yer aldı. 2014 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Halk Kültürü Araştırmaları Birimi'nde stajyer olarak çalıştı. Aynı yıl, Prof. Dr. Nebi Özdemir danışmanlığında hazırladığı "Eurovision Şarkı Yarışması ve Kültürel Semboller" adlı bitirme tezi çalışmasıyla mezun oldu. 2015 yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Sertikası öğrenimini de tamamlayarak öğretmenlik yapmaya hak kazandı. 2014-2019 yılları arasında özel kurumlarda çalışarak Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği ve zümre başkanlığı görevlerinde bulundu. 2018 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programını kazandı.

Eğitim ve öğrenim yaşamının yanı sıra çeşitli kişisel gelişim sertifikalı programlarına katıldı. 2012 yılında Diksiyon, Kişisel Markalaşma, Girişimcilik, Gelecek Planlama, Bireysel Kariyer Planlaması gibi başlıkları içeren Ne Olacak Benim Kariyerim Projesi'nde yer aldı. 2013 yılında Young Guru Academy (YGA) 'nın düzenlediği *Liderlik Kampı*'na katılmaya hak kazandı. 2019 yılında Disleksi Dostu Öğretmen eğitimine katıldı. 2020 yılında ise İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sürekli Eğitim Merkezi'nin Yabancılar Türkçe Öğretimi programına katılarak sertifika aldı.

Nakış, birçok sempozyumda bildiri sunarak çalışmalarına devam etmiştir. Bu sempozyumlar arasında 2012'de Hacettepe Üniversitesi Geleneksel Müzik Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜGEM) I. Geleneksel Müzik Kültürü

Araştırmaları Sempozyumu, "Bursa İli Kadın Ağzı Türküler"; 2019'da Nevşehir Hacı Bektaşı Veli Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (Usbik), "Eurovision şarkı Yarışması ve Kültürel Semboller"; 2019'da İstanbul Teknik Üniversitesi, Uluslararası Müzik ve Bilimler Sempozyumu, "Edebiyat ve Müzik İlişkisi Bağlamında Bestelenmiş şiirlerin Kültürel Bellekte İzleri"; 2019'da Ardahan Üniversitesi, Uluslararası Mitoloji Sempozyumu, "Kültürel Sembol Olarak Türk Mitolojisinde Hayat Ağacı"; 2019'da Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği (TOKÜAD), Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu, "Edebiyatın Siyasetle İlişkisi Bağlamında Edebi Eserler ile Müziğin Seçim Kampanyalarında Yeri" ve 2020'de Motif Vakfı'nın düzenlediği 2. Motif Uluslararası Genç Halkbilimciler ve Türk Dünyası Kongresi'nde "Kadın Âşıkların şiirlerinde İdeolojik Söylem" adlı çalışmaları yer almaktadır.